

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ПЕРШИЙ.

А—К.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. *У*МАНЕЦЬ І А. *С*ПІЛКА.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1893 РОКУ.

ЛЬВІВ, 1893.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Відтворив з оригіналу у вересні 2009 р
Віктор Кубайчук
(Інститут теоретичної фізики
ім. М.М. Боголюбова НАН України)

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжці, як російсько-український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичині а й на Україні, стала найпильнішою останніми часами, коли російська література придбала собі таку славу й стала ся чималим чинником в просьвіті словянських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всіх словянських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликає ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в сім разі єдиний словарь Левченка (Опытъ русско-украинскаго словаря. Кієвъ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидко руку, вийшов надто коротенький і дуже мало допомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сій потребі ми й зважились випустити в свѣт нашу роботу, хоч вона спочатку зовсім для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слід, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому стані української лексикографії, коли ми й досі не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, не сподіваємось, щоб хто небудь, і геть-то здатнійший і більше за нас тямущий в сій справі, міг виконати сю працю цілком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і щербатий ківш, та без його ще гірш“. Коротенька історія нашої праці нехай буде поясненням в сій справі. Ще з того часу, як вийшов в свѣт згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вичитати з якої книжки. Отже ми не мали тоді на думці ніякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з російської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без ніякої системи: слова записувались далеко не всі, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зсилки на місце або джерелó, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з ин-

шого погляду; приміри те-ж заводились по внодобі і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при okazji за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тоді, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, раділи нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почу-вала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років почастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме багатий і дуже цінний материял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорської Руси. Материял сей, як ми допевнились, був справді багатий. Постачали його сільські учи-телі, священники, пани, живучі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з пам'ятників устної народної словесности і творів українських і галицьких письменників, як теперішніх, так і колишніх. Кожне слово було записане на особливій карточці, де воно поясняло ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місци або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той материял мусів обробити і впо-рядкувати додавши граматичні пояснення, приміри з карточок і т. д., до чого той материял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засвідчити не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кож-ного слова.

От тоді саме де-кому з нас спало на думку з'ужитковати сей цінний материял, щоб разом з українським словарем влаштувати й ро-сійсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточці спочатку ста-вили російське слово, а потім переклад чи пояснення по українськи; тоді вже лаштували карточки по альфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, нашими додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми заводили в нашу збірку і поясняли їх на підставі російського академічного словаря (Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, состав-ленный вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПб. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зсилок на місце й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в одній книжці, коштував

яко мога дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похваті у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навесті на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде доконче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживається, чи воно питомиє наше, чи позичене з якої мови, чи стародавнє, чи нове, дознати ся про всі інші подробиці. — той має звертати ся до того українського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим“, а наш „малим“. Думалося, бачите, що як громадська робота над „великим словарем“ доходила вже до краю, то можна було незабаром сподівати ся й самого словаря, а тим часом поспіє і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем“, як буде він зовсім упорядкований, та тоді, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся“. За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати їх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняється і хоч потім знову розпочала ся, та вже при інших умовах. Стало ся се найголовнішє з тої причини, що найбільше діяльні і старанні в сій справі співробітники виїхали з того міста, де велася робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру витрачено такого багато часу, шкода була й самого діла, котре хоч і яким не вдалим вийде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригоді стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на несповність, не раз ставав в пригоді в таких напр. працях, як переклади з російської мови, захохотував і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести її далше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надії, що все-ж таки наша праця буде повніша і придатніша над те, що поки що маємо.

Отож вже в спілці з іншими товаришами і навіть в іншому місті довелося нам вести далше се діло, котре хоч як поміалу посовувало ся наперед, а все-ж таки цього року маємо змогу випустити в світ I-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподіваємося довести се діло до краю. Додаємо до цього, що ми мусіли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тоді була надія побачити незабаром той „великий“ словарь, але з того часу „чи мало літ перевернулося, води чи мало утікло“, а про словарь той і чутки не має. Се й примусило нас додати до українських слів приміри і зразки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги скористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки ці ми робили з наших заміток до словаря Левченка, а зрештою мусіли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалося би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало б усе

діло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годі вже на дальше відкладати. Тож випускаємо в світ нашу працю невеликими випусками, сподіваючись, що з кожним випуском вона буде повнійшою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цілого тому, коли земляки не відцурають ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сій праці, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванні нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми мусіли залишити розпорядок слів по слововиводам або по пвшій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбучному порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримаєть ся й Російська Академія Наук в своїх виданнях, як вище згаданий словарь і новіший „Словарь русскаго языка, составленный II. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ“ СПб. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змозі перекласти на нашу мову чи пояснити більшу частину російських слів, які містить сей словарь, наскільки вистарчало нам матеріялу, що здавав ся певним, ми слідували за сим академічним словарем, але часом мусіли й ухилити ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові російській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберігаючи місце, зовсім випускали, а в збірку нашу заводили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письменній мові знаходили зв'язні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значіння і навіть пишуть ся однако, окрім хіба тих случаїв, коли яке слово в нашій мові вимовляєть ся зовсім инакше (напр. має инший наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнілі або побільшені, ласкаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первісної форми, як се зроблено в російському академічному словарі, а перекладаємо на нашу мову, бо в ній всі ті слова мають завжди самотійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого перекладаємо всі іменники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або іменники відглагольні так само і приложники, котрі походять від іменників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повноту, аби нам достачало на те матеріялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окремє, а поруч з именами мужеського роду, визнаючи тільки однину в кінці

слова, напр. Баловийікъ, ца = мазі́й, ка і т. д. е) Заво́димо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з приложниками, визначаючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівняння ставимо окреме тільки тоді, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технічних ставимо і відповідний латинський термін, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо ніяких граматичних поясень, визначаючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множественне заводимо в словарь чи окреме чи при єдиничному числі і то не скрізь а тільки тоді, коли яке слово не має єдиничного числа або частіше вживаєть ся у множественному або має в сьому особливу форму. і) Приміри, що наведено в російському академічному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тоді, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння, або які особливі реченя або приказки, де часом злучення і розрядок слів надають фразі особливе розуміння, для чого всі такі вирази чи приказки або перекладаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголос ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на инший склад і слово вживаєть ся різно, тоді ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по змозі не утрудняти друкарню, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в російській частині, звичайно, ми тримали ся цілком того правопису, який вживаєть ся в академічному словарі останнього видання, хоч і не всі в Росії згожують ся на той правопис. Правопис сей по часті етимологічний, по часті історичний, далеко не виявляє фонетичних особливостей російської мови, а через се дуже часто буває, що ті або инші букви вимовляють ся зовсім инакше ніж на письмі, так напр. *о* вимовляєть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частіше вимовляєть ся як *л* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частині, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і ученими, як самий придатніший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях російських слів і виразів тримали ся ми згаданого академічного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам неясним, звертали ся до словаря Даля (Толковый словарь живаго великорусскаго языка. В. Далья. СПб. 1881). Найбільше доглядаємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, відділяючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка, а переносні відділяємо знаком; б) Для перекладу беремо всі звісні нам сслови, але спершу ставимо такі слова, що частіше вживають ся, а вже

пóтім і всі інші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, ніж залишити щось такого, що може і геть-то в пригоді стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавніх, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішніми нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в таким разі, коли єї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тоді, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в інших джерелах, по яким ми перевіряли наш рукописний матеріал; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тоді, коли вони наvertsали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словар, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до цього. Вже з цього списку знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсім не покористували ся, та й з того, що єсть в цьому списку, далеко не все вибрано, як про се ми вже поперед казали; то-ж будущоу трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всі ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботі знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі інші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цілком віддати ся сій роботі, як вона того вимагає, а працювали між иншим ділом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разі сподіваємо ся, що наш словар при недостаті иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваєть ся, і може стане в пригоді будущоу здатішшоу від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тулити ся.

Нарешті вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудников, що чимало допомагали нам в сій праці: Т. Десятина-Лукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зіньківського († 1891) і В. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всіх інших сотрудников, дай, Боже, їм нік довгий, хто допомагав нам чи то списуванням слів на карточкх, лаштуванням їх, переписуванням на листи, чи перевіркоу матеріяла, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукований у кінці першого тому або на кінець цілого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всіх, а поки що всім нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список дружованих джерел,
якими ми користувались.

Анат. — Анатомичне.

Астр. — Астрономичне.

Аф. — Афанасьєвъ-Чужбинскій. Поїздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собрание Сочиненій Афанасьєва-Чужбинскаго. Т. IX. СПб. 1892.

Б. Б. — Байки і прибайтки Л. Боровиковського. К. 1852.

Б. Г. — Байки Леоніда Глібова. К. 1882.

Бар. — Безталанне сватання. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.

Б. Н. — Богословія нравоѣчительная. Типомакъ Братства при Цѣрквѣ Храма Оуспѣніѣ престѣйша Бѣдницѣ нашеѣ Бѣдн. Въ Москвѣ. Рѣкъ 1760.

Вол. — Волинь.

В. Щ. — Ворскло. Лірика поезія. А. Щоголева. Х. 1883.

Гал. — Галицьке слово.

Гл. — Глаголь.

Г. Бар — Галица Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописах).

Гул. Ар. — Гулак-Артемовецький. Кобзарь К. 1878.

Гр. — Гребінка — Нирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.

Д. — дивись.

ж. р. — жіночого роду.

зб. — збірне слово.

зв. — звірьок.

здр. — Здрібніле слово.

Кв. — Квітка Г. (Осиповьяненко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.

Кн. — Книжне слово.

Кон. — Кононєнко. Ліра. К. 1885. — Несчасне кохання. К. 1883.

Кот. — Котляревський І. — Писання. К. 1878.

Кост. — Кострицький. Нова громада. Поема. К. 1885.

К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.

К. Б. — Куліш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.

К. Д. — Куліш. Досвідки. Думи і поеми. К. 1878.

К. Д. Ж. — Куліш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

К. Кр. — Куліш. Крашанка Руснам і Полякам на Великдень.
Л. 1882.

К. Н. — Куліш. Нов. Пересьнів книги Іова П. Ратая. Л. 1870.

К. Н. — Куліш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад П.
Ратая. Л. 1870.

К. Св. П. — Куліш. Святе письмо нового завіту. Перекладав куші
П. Куліш і Д. Пулюй. Л. 1880.

К. Х. — Куліш. Хата. Збірник. СПб. 1860.

К. Ч. Р. — Куліш. Чорна Рада. СПб. 1857.

К. Хм. — Куліш. Хмельницька. Историчне оповідання. СПб. 1861.

К. Ш. Т. — Куліш. Шекспирові твори. Переклад з британської
мови. Т. I. Л. 1882.

Ком. — Комаха.

Ласк. — ласкоюче слово.

Лев. — Левицький І. (Печуй) — Повісті. К. 1874. — Бурлячка 1881.
— На Кожум'ях, комедія. К. 1874. — Маруся Богуславка, опе-
рета. К. 1875. — Увій і Петро Могила. Татари і Литва на Укра-
їні. — Перші Київські князі. К. 1875. — Повісті. Т. I. Л. 1872.

Лів. — Лівобережжя Україна.

Л. В. — Лѣтописъ событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Состав-
вилъ С. Величко. К. 1848.

Л. С. — Лѣтописъ Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и
о междоусобіяхъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.

Мал. Сказки, пословицы, и т. п., записаны Н. Манжурою. 2 в. 11 т.
Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. X. 1890.

М. В. — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.

Мед. — медицинське.

Ми. — множественное число.

муз. — музыкальнє.

Н. д. — Народна дума. (Див. джерела під Н. п.)

Н. з. — Народна загадка. (Див. джерела під Н. пр.)

Н. зам. — Народне замовляння. — Малоросійскія заклинанія. П. Еф-
менка. М. 1873.

Н. К. — Народна казка. Народнія южнорусскія сказки. Сборникъ И. Руд-
ченка. К. 1868 і 1870. і див. Мал.

Н. О. — Народне оповідання. — Малорусскія народнія преданія и раз-
сказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Киевская старина 1883—
1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.

Н. П. Народна пісня. — Историческія пісни малорус. народа. Съ при-
мѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — У-
країнські пісні з голосами. О. Баліної. Х. 1863. — Народні укра-
їнські пісні, зібрані О. Гулак-Артемовським. В. I. К. 1883. — Пісні
українського люду. Пісні про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збір-
ник українських пісень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. —
Чумацкія народнія пісни. П. Рудченко. К. 1874. — Народнія
южнорусскія пісни. А. Мелішкін. К. 1854. — Пісні, думки і шумки
русского народу на Подолѣ, Волни і Малоросіи. — А. Кондринський.
К. 1885. — Киевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси.
Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.

Н. пол. — Народне повір'я.

Н. пр. — Народні приказки. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиции въ западно-русскій край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. I, в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр - Наприклад.

О. Мор. — Оповідання Д. Мордовця. СПб. 1885.

О. С. — Оповідання О. Стороженка. СПб. 1863.

Поб. — Побільшене слово.

Под. — Подольске.

Полт. — Полтавщина.

Прав. — Правобережна Україна.

Пт. — Птиця.

Рос. Рослина.

Р. П. — Різдвяна ніч, оперета М. Старицького. К. 1874.

Рус. В. — Русальчин Великдень. Драматична дума. П. П. К. 1885.

С. — Слово.

С. Ан. — Ботаническій словарь. Составилъ Н. Анисимовъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8°. (Багата збірка народних назв рослин.)

С. Аф. — Словарь малорусского нарѣчія. Сост. А. Афанасьевъ — Чужбинскій. А—З. Собрание сочиненій. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8°. (Дуже коротенький, але всі слова певні і записані або з уст народа або з пам'ятників народної словесности.)

С. Ж. — Оловарь XVIII ст., изданный Н. Житецкимъ. Кіев. Ст. 1888 кн. 8—12.

С. Жел. — Малорусско-німецкій словарь. Уложили Е. Желеховскій і С. Недѣльскій. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8°. (На превеликий жаль, тільки на дальнє маємо змогу покористуватись ним.)

С. З. — Словарь малоросійскихъ ідіомовъ или собраніе словъ несходныхъ съ русскими. Составилъ Н. Закревскій. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. (Ст. 247—628—8: (Всіх слів 11, 127, слова всі певні, але значення їх часто переказано не вірно.)

С. Л. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составилъ М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8°.

С. Ман. — Словарь Манжурия. (Дяв. Ман.)

С. Пав. — Словарь А. Павловскаго. Малоросійская граматика. СПб. 1818.

С. Пар. — Німецко-русскій (малорусскій) словарь черезъ О. Партицкаго. Л. 1867—432+382 ст. 8°. (Дуже багато заведено з так званого „язычія“.)

С. П. — Словникъ живої народної, нєбмєнної і актової мови руськихъ югівчанъ. Составилъ Ф. Пискуновъ. Изд. 2. К. 1882—304 ст. 8°. (Дуже не повний і до того не певний; ми взяли відси тільки де-які слова, що доводилось їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)

С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. I, в. I-я А і Б. К., 1861—224 ст. 8°, Т. V в. 1 и 2-й. Т—Ю. М. 1883—1885—276 ст. 8°. (Дуже коштовна праця, та шкода велика, що „від дошки до дошки а в середині ані трощки“.)

Ст. Л. — Статутъ великаго князства Литовскаго. (Після видання 1599 року.) Москва. 1858.

С. Х. — Стень. Херсонський збирникъ. Х. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівняння.

Ст. — Стародавнє слово.

У. — Українськ. Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.

Фр. — В потї чола. Образки з життя робучого люду. Написав І. Франко. Л. 1890.

Хар. Харківщина.

Хер. — Херсонщина.

Цер. — Церковно-словянське слово.

Чайк. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільською стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописах. — Слова, записані ним з уст народа.

Черн. — Черніговщина.

Ч. К. — Черниговка. Быль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.

За. — Запорозьке въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Дваринцаго. СПб. 1888. — Исторія запорожскихъ козаковъ. — Дваринцаго. СПб. 1892.

Як. — Фотографії зъ мого альбому. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, а. = **1.** а, алé. — Одна гора високая, а другая низька, одна мала далекая, а другая близька п. п. — Грошій треба, але як їх добути?

2. га? га! чого? а! о! е! егé! — А! он воно куди! — О! тепер я розумію! — Е! так він тут — Еге! так ось воно що!

Аа! = **1.** гай! гай! — Гай, гай! що ти тут паровий!

2. ну! ну-ну! — Ну, потрівай же! — Ну-ну! будеш міні знати!

Аба = **габа.** — Товсто, але рідке біле сукно. — І сюдиш дорогою білою габою. К. III.

Аббатъ, аббатиса = игумен, игуменя (католицького монастиря)

Аббіный = **габівий.**

Абонементъ = передплата, підписка, пренумерата. — Передплата на „Зорю“ коштує п. р. 6 р.

Абонементъ = передплатник, підписчик, пренумерант. — Всі галицькі часописи мають не багато передплатників.

Абонірувати ся = підписати ся, записати ся, передплатувати, пренумерувати. Я передплатую на сей р. к дві часописі. Я підписав ся на місце в партері на цілий сезон.

Аборигены = тубільці. С. Л. К. Хм. — Будь тубілець панства нашого, як і чужоземець. Ст. Л.

Абрикосовый = морéлевий, жердéлевий. С. Л.

Абрикосъ, рос. Armeniaca vulgaris = морéля, жердéля. С. Л. Ан.

А'брисъ = обрис, начерк.

Абсентъ = полівіпка.

Абсолютизмъ = **1.** безумовність.

2. самодержавство.

Абсолютный = безумовний, конéшний.

Абсѣрдъ = бредні́, бридні́, дурни́ця, дурмані́на. С. Аф. З. Л.

А'бцугъ, в виразі „по первому абцугу, съ первого абцуга“ = зразу, з самого початку.

Авангардный = передовий.

Авангардъ, въ авангардъ = передовé військо, попереду. — Попереду Дорошиско веде своє військó хорошецько. п. п.

Аваніость = передовá сторо́жа, вáрта.

Авантажный = показпий. С. З.

Авантюристъ = пройди́сьвіт. — Де вже його не поспло, чого з ним не було, а все чогось добуваєть ся, сказано пройди́сьвіт.

А'вва = ба́тько, оте́ць (игумен монастиря.)

Аввакумовщина = роско́льницька се́кта, про́звана так від протопо́ла Авваку́ма, що повста́в проти патриархи Ні́кона.

А'вгустъ, місяць календарный = А'вгуст, Сёрпень.

Августейший = найясні́йший. — Ой чолом, найясні́йший Царю, щось маю казати. п. п. — Найясні́йшому пану Жигмонду, королю польскому. Ст. л

Авдотья = **1** пр. Oedipemus crepitans — Ку́лик болотя́ний, вели́кий і Uprua Erops о́дуд чуба́ний.

2. рос. Trollius europaeus — во́вчий ко́літ, во́вча ла́па, воло́ве о́ко, прѣкрѣ́т. С. Ан

Аверьянъ, рос. Valeriana officinalis L. = сто́ян, смердю́чка. С. Ан.

Аво́сь = мо́же, аче́й, чень. — Струни мої. золоті́, заграйте міні́ стиха, аче́й козак не́тяжко та забу́де лихо. (З віршованого напѣву під мальованим запорожцем з бандурою.) — Чень може й міні́ всі́хнеть ся годи́на. Фр.

На аво́сь = на удачу, на щастé, па

одчай, навманий. — На одчай зробив. —
Пустив на одчай. — Пішов навмання.

Аво́сь-либо = мо́же та́кий. — Підождемо,
може таки він прийде.

Аво́ська, аво́сьникъ = хто ча́сто в роз-
мо́ві вживає сло́во „аво́сь“ або що
ро́бить на уда́чу.

Аво́сьничать = ро́бити, пу́скати́сь на
уда́чу, на одча́й.

Авра́мевщина = роско́льніцька се́кта,
про́звана так від ченця́ Авра́ма, що
ви́рує в анці́христа в ті́лесному о́бразі.

Авра́нтъ, рос. Centaurea jacea = наголо-
ва́тки, серде́чна тра́ва, синеголо́в. С. Ап.
— А. ди́кий, *Gratiola officinalis* = золо-
ти́сячник, дрилі́вець. С. Ап.

Аврора = ра́ння зоря́, сві́това зоря́,
ра́ннша зоря́, зі́рниця. (В давнину —
богиня сві́ту.) — Безпечно спати́ поляга́ти,
сві́тової зорі́ дожида́ти. н. д. — Я не спала
і не спала́ ся, до зі́рниці дожида́ла ся. н. п. —
Уже зі́рниця на не́бі я́сно заявля́сь. К. Ш

Аврѣнь, рос. Lemna = ря́ска. С. Ап.

Австра́льный = півде́нний.

Австріе́ць, австрі́йський, А́встрія = ав-
стри́йк, це́сарець (С. З.), австри́йський,
А́встрія, це́сарщина. — Прийшов якийсь
австрі́й, хто його зна́, чи воно́ поляк чи
чех. — Це́сарі́ пося́ть в возу́бенці́ лі́кар-
ства. С. З.

Автокра́тія, автокра́тъ = самоде́ржавство,
самоде́ржавець.

Автоно́мія = саморя́д, самості́йність, не-
зале́глість яко́го кра́ю, лю́дности або
закла́ду в сво́їх спра́вах від цен-
тра́льного уря́ду.

А́вторъ = 1. пи́сьме́ник, пи́сьма́к.

2. творе́ць, винува́тник, винува́тець.

Автохто́ны = д. Абориге́ны.

Ага́рианс = ту́рки, магоме́тани.

А́ггелъ = злий ду́х, нечи́стий.

А́гличка мѣ́та, рос. Mentha piperita =
холо́дна мѣ́та.

А́гнецъ = 1. ягня́, ягня́тко.

2. ча́сточка з проску́ри для прича́стя.

А́гница = ягня́ця, ягня́чка, я́рка. С. З.

Та прийшов же и та́й у п'яти́цю, та
нема́ Соло́ха — шес́ п'яти́цю. н. п.

Аго́нія = ко́нання, ско́нання, перед-
смер́тні му́ки. — В неду́зі смер́тної, а
по́шиче в о́статню ско́нано В. Н. — Вже
при ко́нани́ за́став лю́го.

Агра́рий = земе́льний.

Агрикульту́ра = земе́леро́бство, хлі́боро́б-
ство, рі́льни́цтво.

Агроно́міческий, агроно́мія = агроно́міч-
ний, хлі́боро́бський, — земе́леро́бський,
агроно́мія, нау́ка про хлі́боро́бство, н.
сі́льсько́го господа́рства.

Агу́ = агу́, агу́сі, агу́сенки.

Ада́жіо, муз. = по́вагом, пово́лі. Зб. піс.
Лисенка.

Адале́нь, рос. Nymphaea alba = лата́ття,
бі́ле, жіно́че лата́ття, *Nymphaea luteum*
= жо́вте лата́ття, глечи́ки, водя́ний
мак, (квіткі́ со́ї росли́ни) — ба́бки, (ово́ц)
зба́нок, (лі́сти) — капелю́ні, (ко́рінъ) —
товсту́п. С. Ап.

Адалі́мъ, рос. Triticum glabra L. = пужни́к.
С. Ап.

Ада́мова борода́, рос. Centaurea scabiosa =
воло́шки. С. Ап.

Ада́мова голова́, тра́ва, рос. Cypripedium
Calceolum = жо́вті возу́льки, чере́вички,
возу́льні чере́вички. С. Ап.

Ада́мово я́блуко = 1. рос. *Pyrus Malus pa-*
radisiaca — райське я́блуко.

2. а́нат. *Cartilago Thyreoidea* — кади́к, гор-
ля́нка.

Адока́тъ = адока́т, пові́рений, хо́дак,
хо́датарь, старате́ль, (я́ко ора́тор) —
речни́к, (глу́мліво) — бреху́нець. — Хто
би за хоро́бою сво́єю стати́ не мог, та́ковий
мае́ть речни́ку сво́му ку мове́ню реч сво́ю
доручи́ти Ст. Г. Днш. теж К. Хм. і С. З. —
Бреху́ця за себе́ поста́вив.

А́довъ = пекелья́ний. С. З. Л. — О́гродьє
а́дово — пекельни́к.

Адо́ніеъ, рос. Adonis vernalis = гори́цьвіт,
ті́рлиця. А. *autumnalis* — павлі́ні о́чі.
С. Ап. — Хто ті́рлиц посе́ть, той за́вне бу́де
в ласці́ у паві́в. н. пов.

Адо́ня = скі́рда, скі́рта, сті́рта. — Но
Гре́ки, як спали́вши Трою́, зроби́ли з не́ї
скі́рди гно́ю. Кот.

Адресова́тъ = 1. нади́сати а́дрес.

2. посла́ти, напра́вити. — Ві́н його на-
пра́вив до па́нотця.

Адресова́тъ ся = уда́ти ся, зве́рну́ти ся,
оберну́ти ся. — Радив йому́ уда́ти ся до
справни́ка. — Як бі́да, уда́й ся до жи́да. н. пр.

А́декій = пекелья́ний. С. З. Л. — Побачи́ти
пекельні́ му́ки Кот. — Ю́да не захо́тів з Хри-
сто́м бу́ти, але в пекелья́м огні́ горі́ти, н. п. —
О лю́бощі! ви спра́вді́ добра рі́ч, хоч
певне, що за вас же́де нас пекельна́ пі́ч. К. Д. Ж

А́дъ = пекло́. С. З. Л. Кот. — Печа́діє
а́да = пекельни́к. — До Бо́га важки́ шлях,
а до пекла́ примесе́ньки н. пр. — Хоч у пе-

кло, аби тепло. п. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортак у немо провалив ся. К. Д. Ж.

Адьюта́нтъ = осавул, осавула. В Гетьманщині: Генеральний Осавула при Гетьмані, Полковий О. — при Полковнику.

Адьюте́ръ : помігач, помішний.

Адьюте́ръ : 1. чужоло́жство (Ст. Л. С. Ж.), перелю́бство. К. П.

2. чужоло́жник, перелюбець. — Вольно будет мужу одного чужоложника з женою своєю поймавши, вести до вриду нашого. Ст. Л. — Перелюбець смерком свого чигає — ніхто мене під вечір не визнає. К. П.

А́жно = аж, що аж, адже́ж. — Адже́ж я тобі казан, чом же ти не послухав?

А́журний = мере́жчатий, дірчатий.

А́жъ = д. А́жно.

Аза́ртичать = ки́нѣти, лю́товати, за́на-
ляти ся. — А він що більш програє то більш лютує.

Аза́ртъ = за́пал, за́взя́ття. С. Аф. З.

А́збука = 1. азбу́ка.

2. грама́тка, буквара́, абе́тка. — Аз, буки, бери граматку в руки п. пр. — Українська абе́тка М. Гатчука.

А́збушний = азбуко́вий, абе́тний. С. Ш.

А́зімъ = сві́тка, світи́на, сержи́га, кан-
та́н. — Вийду на могилу, надівши серягу, ой хто-ж мене та пригоріє, бідного петигу. п. п.

А́идъ = д. А́дъ.

А́иръ, рос. Асогус calamus = татарське зілля, аєр, гав'яр, явір, лене́ха, ле-
писи́ник, С. Ап. — Дістав корінці татар-
ського зілля. Н. К.

А́истовъ = бусля́чий, бусли́ний, леле́чий.

А́истъ, = пт. Ciconia alba, С. nigra = бус-
сел, бусля, боця́н, бузько́, черногу́з,
леле́ка, (самчик) — лелі́ч, лелечі́я.
С. З. Л. Ш. На одній сіпоза́т і віл пасе́ть ся
і бузько жаби лови́ть. п. пр. — Раз весною
прилетіли буселі із-за моря. С. Ш. — Облі-
тав скрінь, як лелека. С. З.

А́й = 2. ой, ай. — Ой бо́літь! — Ой, як
я зликав си!

2. о́т так. — О́т так козак!

3. чи, хіба? — Чи ти втомив ся? — Хіба
не чув?

А́й-да = д. А́й 2.

А́йна, рос. Cydonia vulgaris. Pers. = айва́,
а́йва, гду́ля, гу́нь, кві́т, ні́гва. С. Ап.
А́йде́сскій = А́дскій.

А́йкати = о́йкати, айкати. С. Ш

А́кал, ака́льщикъ = хто вимовляє о
як а.

А́кни́е = вимо́ва о як а.

А́кати = вимовля́ти о як а.

А́клей, рос. Aquilegia vulgaris = голубкі,
дзвоночки, орлики, оксаміт. С. Ап.

А́ккомпане́мєть, а́ккомпані́ровать = про-
ві́д, супро́від, приграва́ння, прово́дити,
приграва́ти.

А́ккура́тний = 1. спіра́вний.

2. чепу́рий, оха́йний. С. З. — А я ка-
жу: встань рапенко, приberi ся чепу-
рпенко. п. п

3. ха́зійшові́тій.

Аво́ніть, рос. Aconitum = ца́рь-зі́лля,
ца́рь-трава́, чо́рне зі́лля. С. Ап.

А́кріды = сара́па. А їдою його була сарапа
та дикий мед. К. Св. П.

А́кріполь = ві́ншгоро́д.

А́ксамі́тъ = оксамі́т. С. З.

А́ксесуа́ръ, частіше а́ксесуа́ры = дода́тки,
дода́ткові речі, прича́дали.

А́ктє́ръ, а́ктрі́са = арти́ста, арти́стка,
а́кторка, лице́дій, ка, а́ктѣ́ор, а́ктрі́са.

А́ктъ = 1. ді́я, ді́ло.

2. акт, свята́кува́ння ро́ківщини уче-
ного товари́ства, шко́ли або іншого
яко́го закла́ду.

3. ді́я, поді́л, спіра́ва. — „Гли́тай“, драма
в 5-ти ді́ях М. Кро́пивницького — „Пере-
му́дрих“, коме́дія на 4 сира́ви П. Мירו́го.

4. акт, папі́р, гра́мота, бома́га, (старо-
да́вня) — шпа́ргал, шпа́ргал. — Папі́р на
гетьмана Івана царю од Кочубея дана. Греб.

А́ку́ла, риба Squalus = а́ку́ла, море́ська
соба́ка.

А́кулі́нка, рос. Verbascum Lychnitis = ко-
рові́як, за́мче у́хо, дивина́. С. Ап.

А́куше́рка = повіту́ха, сповіту́ха (С. З.),
ба́ба, ба́бка, (в жарт) — пупорі́зка, (пла-
та їй) — повівоче́. Ішла раз пупорі́зка
куди́сь на ро́дини. Н. О

А́куше́рскій = повівоче́ний, ба́бницький.

А́куше́рство = 1. бабува́ння, ба́бництво.

— То й во́на потрохи ба́бува́нням заробляє.
— За тим ба́бництвом нема́ коли й за свої́ми
дітьми до́глянути.

2. акуше́рство (наука). Почала учи́ти ся
акуше́рству.

А́куше́ровать = ба́бити, ба́бува́ти. С. Ш.
— Го́ді, Га́ндзю, ба́бити — чепели́ка за́гу-
била. п. пр.

А́куше́ръ = акуше́р, ба́бич.

А́кце́нтъ = 1. на́голос. — В сія́ слові́ тре-
ба на́голос на першо́му скла́ді.

2. вимо́ва, про́мовка, гові́рка. — По
Остерци́ні скрі́зь чу́тно лужи́цьку про́мовку.
С. Л. — Я́ксь куме́да п його́ гові́рка.

Акціонерний комітет; акціонеръ; акція = спілка, товариство: спілщик, товариш; квиток на пайку або в кладку в спілці. — Спілка двох годув. н. пр. — Коли-б більше набрати спілщиків, то може і пішло-б діло.

Аладья = блинєць, млинєць, сластьбѡя. С. З. — У п'ятиццо просія, з олією блинці. Греб. — Видно, що Гаша некла млинці, бо й ворѡта в тієї н. пр.

Ала-а = дурніця, пісенітниця, брідня.

Ала-а-а = гаркавий, гаркѡша.

Аламанскій языкъ = особлива вигадана мова у володимирських коробейників.

Алебастровий, алебастръ = любайстровий, любайстер, любастер.

Алей = олія. С. З.

Александрѣйка, александрѣйка = червѡна тканина на сорочку.

Алѣбникъ = лѣмбик. С. З.

Аленькій = червоненький, рожевенький.

Алѣхонекъ, алѣшенекъ = червонісїнький, зовсім червоний, рожевий.

Али = чи, або, хїба. — Чи я тобі не вродливий, чи не в тебе пдав ся? К. III

Аліфа = олія (на крапки).

Алканіе = 1. голодування, голод.

2. жадання, жага. С. З.

Алкітъ = 1. голодувати.

2. жадати, прагнути. С. З. — А я тебе так жадаю, чрес віконце випадаю н. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуз всі тинуть. (З вірші Мазени.)

Алкогѡль = спирт (чїстий).

Алкогѡметръ = спиртомір, вѡвчѡк.

Алсбарда = келеп. — То Козак Ляха за купцем знахожав, келепом по ребрах торкав. н. д.

Алсбардникъ = рос. Ірис = півники. С. А.

Алсборія = причта, інослів, іноріч. — Почав він говорити, та все якимсь причтами.

Алсея = алєя, вуличка. — Тополі вуличкою посажені.

Алсюръ = хода. С. З. — Добра хода в сього конця.

Аловатый = д. А'ленькій.

Алѡсть = червоність.

Алтарний, алтаръ = вівтарний, вівтаръ. С. Аф.

Алтей, рос. Althea officinalis = колáчки, проскуркі, проскурняк. С. Ал.

Алтынникъ = 1. гривня, шостáк. (Колішня російська срібна монета = 3 коп. або 6 грошій).

2. скупердя, жмікрут. С. З. Л.

Алтынь = д. Алтынникъ 1.

Алчба = 1. д. Алканіе 1.

2. жадѡба, несить, несїтство. (С. З. ненажерливість, зажерливість. К. Кр.)

Алчичать = жадати.

Алчюсть = д. Алчба 2.

Алчный = несїтий, ненажерливий, зажерливий, жадѣнный. — Той несїтим оком за край свѣта зазирає, щоб загарбати. К. III. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, тай думають: бач, який жадѣнный. н. к.

Алый = рожевий, червоний. Квіте мій рожевий. (З листа гетьмана Мазени до Мотрі Кочубеївної).

Алърникъ = 1. дурїсєвіт, шахрай. С. З.

2. глїтай, жмікрут.

Алърничать = дурити, шахрувати. С. З.

Алърничкъ = д. Алърникъ.

Аль = д. А'ли.

Альбѡмъ = альбѡм, альбѡм. (Пам.)

Альбуминъ = білковина, білок.

Алькѡвъ = 1. вїмка в стїні, де стапѡ-вись ся ліжко.

2. валькір, ванькір. — Зїид, видимо, злякав ся, бо шморгнув до ванькіра і зараз запер за собою двері. Фр.

Алѣтъ, ся = червонїти, ся. — Почало небо червонїти.

Алїноватость = незугарність, незграбність, (про малювання) — ляпанїна,

(про писання) — базгранїна.

Алїноватый = незугарний, незграбний, (про малювання) — ляпанїй, (про писання, гаптування то-що) — партацький.

Амальгáма = 1. сплав метáла з живім сріблѡм.

2. мішанїна, сумішка.

Амалытъ = заручник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Амарантъ, рос. Amaranthus candatus = кра-са, щирїця, лисїчі хвостї, А. retroflexus L. — щирїця, волохач, А. paniculatus — васїльки, червоний щир, садовá щирїця, щирець. С. Ап. — По над шляхом щирїцею оврашки гуляють. К. III.

Аматѣръ = ласїй, ласѡн, ласїй. — Ласїй на ковбаси. н. пр.

Амбарець, амбарникъ = комірка, комірчина, инбарчик.

Амбарный = комірний, коморячий, инбарний. Коморячі двері. С. З.

Амбарѡшка, амбарчикъ = Амбарець.

Амбаръ = комѡра, инбаръ. (Лїв.), хлїбниця, житѡвня, пшїхлїр. (Прав.) — Ко-

мори аж тріпати од хліба. — В дворі ко-
мір — як вулиці було, зерна туди зсипалось,
аж гуло. В. III. — Поскладай сало в комору.

Амбіція = гонор. С. З.

Амбра = нахонці. С. З

Амбразура = бійниця.

Амбрé = д. Амбра

Амбровый = пахучий, пахучий, за-
паханий.

Амвонъ = амбона (С III.), казальниця.

Аминь = І. так, правда.

2. кінєць. — Аминь вершіть діло. —
Кінєць вінчає діло. — Подъ аминь при-
шєль = діло до кінця. — Тутъ тобі
и аминь = тутъ тобі й кану́т, тутъ тобі
й край.

Амністія = милость, помилування. —
Казали, що всім помилування буде.

Амуніція — Амуніція. — На гробъ амуні-
ціи, а на рубль амуніціи. — Хоч дє-
пєжа в капіталі, то па сто рублів чвані. п. пр

Амуриться = женихати ся, залицятися,
лицятися, (про кумів) — прикуматися.
— А ну лиш швидче убíрай ся, з Дідою
пе женихай ся. Кот. — Сватав Дубинівську
дівку, а женихав ся тут з другою. п. о. —
Почав щось часто до неї ходити, аж він,
бачу, прикумав ся.

Амуры = кохання, женихання, зали-
ціння, зальоти. С. З. — До одної біля-
вочки на зальоти ходьмо. п. п.

Амшаникъ = омшаник. — Вже повишпєли
біжл з омшаника.

Анiгоднi, анадiсь = недáвно, дошiро,
сiмнi днями. — Дошiро оце почу́в.

Анализировать = розкладати, розбiрати,
аналiзувати.

Анализъ = рiзклад, рiзбiр.

Аналогический = аналогiчний, схiжний,
подiбний.

Аналогія = аналогія; схiжiсть, подi-
бнiсть, подобєнство. (С. З.)

Аналогiй, аналой = налой, стiлець. —
Ой були ми и церквi та бачили диво: два
вiдця на стiльцi, а два на головцi. п. п. —
Поставили стiлець i молодих зiйгали.

Анархiя = 1. безправ'я, безуряддя, без-
ладдя, рiзрух.

2. розгордiйш, гармiдер. — Отамане
цап, не дбавш за нас, та вже ж наше това-
риство, як розгордiйш. п. п.

Анатомизировать = потрошiти, потребуш-
ити, порiтати, рiзати, карбувати. — Вже
на третiй день приїхав лiкар i став потро-
шувати вiшальника.

Анахоретъ = скiтник, одлюдник, ну-
стєльник.

Анаѳема, анаѳемский = анаѳема, ана-
хтемський. — Анахтемськатою вiри (ляка).

Анбаръ = д. Амбаръ.

Ангєлка, рос. Angelico = дiгиль, дзєн-
гєль. С. Ап.

Ангелочекъ = янголя, янголятко. — А
воно, як янголятко, пiчого не знає, малень-
кими ручицями пазухи шукає. К. III

Ангєль = янгол. Ангєль за трапєзу! —
Хлiб та сiль! — Ангєль тьмi — злiй
дiх, нечiстий.

Ангєльський = янгольський, янголинний.

Ангєльчикъ = д. Ангелочекъ.

Англичанинъ, не, английскiй = ангєль-
нєць, аглицанин, ангєльнц, нцi, агли-
чанин, ангєльнєський, аглицанєський,
аглицький. — Английская болѣзнь, га-
chitis — одмiна. — А. соль — аглицька
сiль.

Анданте, муз = повáгом, помáлу.

Андрогинъ = двоєнастий.

Андронъ = коряк, корєць, черпáк. —
Андроны пошускáть = хвалiти ся, ви-
хвалiти ся, чванити ся, брєхати. —
Андроны їдуть = кажуть, коли хто
чванить ся, пишáєть ся.

Анекдотъ = 1. анекдiт (коротке оповiдан-
ня про яку цiкаву оазису).

2. вигадка, побрєхєнька, (правдоподiбна)
— можебiтиця. — Він здатний на вигад-
ки, вже як поче, то одна за другою так
i сплєтєть ся.

Анемический = малокрiвий.

Анемiя мед. Anemia = малокрiв'я, блiд-
ниця.

Анемометръ = вiтромiр.

Анемонъ, рос. Anemone = сон, сон-трава,
сон-зiлля. С. Ап.

Анисовка = ганусiвка.

Анисовый = ганусовий.

Анисъ рос. Pimpinella Anisum = ганус.
С. Ап. — Пiд чєлостями запiкалку i з га-
нусом i до калтану. Кот.

Анистовый = кроповий.

Аниѳъ, рос. Anethum graveolens = крiп,
окрiп, укрiп. С. Ап.

Анка, пт. Corvus monedula = гáлка, гá-
лшч, зб. — Не галка чорне поле вкрила. Кот.

Аналистъ = лiтописець.

Антагоністъ, антагонизмъ = протiвєп-
ство, сунрогiвник.

Антарктичеській = південний.

Антидобръ = даря. С. З.

Антикъ = старовина, старосвітчина. (Переважаю про стародавні речі грецьких та римських часів; іноді звуть так і старосвітську людину.)

Антилопа, антилопъ = сарна, сайгак, діка коза. — Мов сарна в таво. К. III.

Антипаса = провідна неділя.

Антихристъ = антихрист.

Античний = стародавній, старовинний.

Аптей = Антихристъ. — **Аптеивъ хлѣбъ** = картонія. — **Аптеива печать** = вісна прищеплена (у роскільників).

Антропофаги = людодїди.

Анчусъ, рїба, Engraulis engrasicholus = хамса. С. III.

Апъ = аж, алє. — Яж думав яклучче, аж пово опшо.

Апютины глазки, рос. Viola tricolor = братки, братчики, брат та сестра, полубіт, полубітчик, Іван та Марія, зову́дїни червечки. С. Ап.

Апартамєнтъ, ы = кімната, свєгліця, кімнати, горниці, покої.

Апатическій, апатичный = байдужий, млявий. — Якийсь він млявий, мов усе йому байдужа.

Апатія = байдужість, млявість.

Апеліровать = апелювати, подавати на пересуд. — А сторона, которая би хотїла апелювати... Ст. II. — Маєт апелювати до суду вищої В. II.

Апелляція = апелляція, пересуд.

Апельсинъ, рос. Citrus aurantium = помєранець. п. к.

Апелдіровать = плєскати, хлїпати, дїщити. — Коли разом як захлопають в долонї, як заплещуть. О. Мор.

Апелдисемєнты = оплєски. Гал.

Апюлія = оборо́на.

Апюлогъ = байка.

Апелєкея, апелєкєсїчєскїй удѣръ, мед. Aprorhexia = грець. — А щоб тебе грець побиш!

Апостѣтъ = недовірок, єретик, одщєненець. — Лях погуршок, кюшник галєрський, недовірєк христїанський. п. д.

Апостєма, мед. Abscessus = чїрїк, чїрка. С. З. Чїрик, дєсхочє, там і сидє. п. пр.

Аппарѣтъ = пристрої. Без пристрою, як то казуть, і бляхи не вєси. п. пр.

Апсетитный; по = сманий, ласий,

їстовний, до смаку, у смак, смально. — Ласий иматок пайде куток. п. пр. — Нічого у смак не зїсть.

Апсетитъ = охота (до їди). — Ніякої охоти до їди не маю. (ббїзний) — **їстовець**. — На його щось їстовець папав: їсть, їдє, їсть сп. — **Апсетита нѣтъ** = не їсть ся, на їду не їдє, на їдло не берє, охоти нема. — **Съ апсетитомъ** = до смаку, у смак. Поїв у смак.

Апронш = шанці. — Обступили город Умань, поробили шанці, як ударили з семи гармат у середу вранці. п. п.

Апрільскїй = апрільський, квітнєвий, цвєтнєвий.

Апріль = апріль, квітєнь, цвєтєнь.

Арава = юрба, гурьба, сїла, юрма, тиск, зграя. — Чого ви такою юрбою прєсєцєли? — Зїбрало ся тиск пароду. — З ним була цїла зграя людей: і єсарї доїзмачі. п. к.

Аранжіровать = упорядкувати, упорядити, уладнати, уложити. — Збірник українських пісєнь для хору, уложив М. Анєнко.

Аранникъ = гаранник, малахай. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон загалиєтє. п. п.

Арапъ = арап, мурин. — Мурин піколи не буде білим. п. пр.

Арба = гарба. — Приїхав як Армен гарбою С. З.

Арбузець, арбузикъ, арбузінокъ = кавунець, кавунчик.

Арбузный = кавунєвий, кавунячий.

Арбузь, рос. Cucurbita citrullus = кавун. С. З. Ан. Сухє стебло зїрваного кавуна — баранчик. (Одрізняють кавун і кавунка або кавунія. У кавуна сїрецький кружок, дє був пьїт, менший, пїж у кавунки; кавунка смачїша від кавуна. Афанасєв-Чужбинський. — Повѣдка въ Юж. Рос. т. I. ст. 410). — Сей рік багато кавунів уродило.

Аргамѣкъ = румак. С. З. — Приїшла свиня до коня, тай каже: Ось бо я румак. п. пр.

Аргумєнтъ = дівід, доказ.

Арєна = 1. арєна. — І се на лицєдїйную арєну свою борьбу за правду перенєсам. К. Б. 2. (ббю) — ббїще, ббїбїнїдє, пбїлє, тїчок, гєрєць. — От як поїхали вони на той тїчок, дє їм саме з жїєм битися. п. к. — Завзятий як гєрєць, поки не вийдє на гєрєць. 3. (біга) — бігівєсько. С. III.

Арєнда = 1. орєнда, посєсія.

2. рата, чїни (за зємлю). — За що я буду Ляхам рату платити? п. д. Чїни може брати ся з ґрунту, горади, лєва. В. II.

Арендаторъ = орандаръ, рандаръ, посесор. — А мій батько орендаръ. К. III. — Виписавши не позви кринду свою от того орендари. Ст. Л.

Арендный = орендний, посесийний. — Арендная плата = плата, чинш, (за став) — ставщина.

Арендовать = 1. наймати, орандувати, брати в посесію.

2. держати, тримати посесію. — Він тримав посесію у Брацкького.

4. здавати в посесію. — Пап здав свою землю в посесію тай повів ся кудись.

Ареометръ = вовчок.

Ареійникъ, арейн, рос. Carduus = реп'ях, будік, колючка. С. Ап.

Арестантская = рещтанська, рещтарня, буцегарря, хурдіга, темна, холодна, глибока, сачетка (Харьк.) шпаківня. — Сам хурдигу розбивав, кайдани ламає. К. III. — Та як же їх закували, в хурдигу замкнули. п. п. — Закинули його в темну. — Посадили в холоду.

Арестантскій = рещтанський.

Арестантъ = рещтант, невольник, в'язень. С. З. — Не въ родъ арестанта = хто йде в заслання на казенний кошт, разом з рещтантами, але по своїй волі, напр. жінка за рещтантам чоловіком.

Арестовать = 1. орештувати, забрати.

2. поцінувати. — Приїхав з приставом і поцінував всю худобу.

Арестъ = арест. — Находять ся подъ арестомъ = сидіти в рещтанській, в холодній і т. д. — Освободить ся изъ подъ ареста = випустити, вийти на волю, визволити.

Аржанецъ, рос. Phleum = житишця, P. pratense — пирій, ржанець. С. Ап.

Аржаніце = житишце. С. Аф.

Аржанікъ, рос. Plantago Lanceolata = подорожник, понітник, ранник, стягач, порізник, собачі язички і див Аржанецъ.

Аржаной = житишій, житній, житняний. С. Аф. Л.

Аржануха = житишій хліб.

Аржіце = д. Аржаніце.

Аристократическій = 1. шляхетський.

2. вельможний, панський, ясне вельможний.

Аристократія = 1. шляхетчина. — Була колись шляхетчина, вельможпан пані. К. III.

2. панство, шляхетство. — За панства панство все в сріблі та в золоті. К. III.

Аристократъ = пан вельможний, дук.

Арифметика = арихметика, щотниця, Арихметика або щотниця. Зложив О. Пський. Спб. 1863 р.

Арія = сьпів. — Сьпів Яреми з „Гамак“. Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка.

Арка = арка, дуга, лука. — (Зробле аркою) — дужий. — Дужна стеля С.

Арканъ = 1. аркан. — Будеш коню во пенський сам на аркані ходити. п. п.

2. припін, прив'язь. — Чоловік без кін як кінь на припої. п. пр. — На припін пасли коні, сідлані, готові. К. III.

Аркебуза = гаркебуз, самопал. С. З.

Арматура = 1. зброя, броня, ристува оружжя. — Умер козак й тиха його мо застаєть ся кінь ворогий та ясна зброя. п. п. — Воєнним ристунком готувати. Л. В. — Коні і ристунки повтрачали. С. 2. оздоба з гармат, рушниць та іншої зброї.

Армія = 1. вярмія, військо.

2. де-кільки корпусів війська під ордою одного отамана.

Армякъ = світа, святіна, сїряк, сїрачина.

Армянскій = вірмен, верміян, армен. Вірмену та жиду не має встиду. п. пр. Верміяна як вихрежувати, то треба чистім вір переводити. Ман.

Армянскій = вірменський, арменський.

Арнаутка = 1. (пінка) — арнаутка.

2. пшениця, Triticum vulgare — арпоутка, білотурка, гарнівка.

Ароматическій, ароматичный, ароматный = запашний, нахущий, пахнучий, нахущий, духовитий, паліний. — Віночок з хрепцотого барвінку, з запашного василежку. п. п. — Ой посійте там рутоцьки, пахнучої маруноцьки. п. п. — Духовита варена. — Ой аломлю я пашну рожу з пашною. п. п. — Пахуча квітка.

Ароматъ = пахощі, пах, дух. С. З.

Аронникъ, рос. Arum maculatum = козяча борода. С. Ап.

Арбюва борода, рос. Saxifraga sarmatosa = венірний косп. С. Ап.

Ареа, ареъ, рос. Juniperus communis = яловець. С. Ап. З.

Арсеналъ = 1. арсенал (музей зброї різних часів і пародів).

2. пушкарня. — Теклий довго ходив по кошу, олядав курії, пушкарню. О. С.

Артанитесья = норівити ся, опинити ся, баскалічити ся, комезити ся. — Його ведуть, а він ще й опиняєть ся. — Не ба-

скаличивсь-би, та йшов. Кот. — Кінь поровить ся. — Та буде вже тобі кожезити ся — ходім!

Артелъ = артіль, (у рябалок) — вата́га, (у чумаків) — ва́лка. С. Аф. — Отаманом артіль де́ржити си. п. пр. — Він був заборочником в на́шій ватазі. — Приста́в до ва́лки чума́ків.

Артели́чникъ = 1. товариш, спі́льник (якої артілі).

2. ота́ман (артілі).

3. слуга́нціи з якої артілі в ку́нечькій конто́рі, на вокза́лах то-що.

Арти́лері́єтъ = гарма́н, пушка́рь. С. З. Л.

Арти́лерія = 1. арма́та. — Сгративши армату, на голову зоста́в збитий і роспороче́ний. Л. В.

2. гарма́ні, пушка́рі. С. З. Л.

3. на́ука арма́тна.

Арти́стеъ, ка = 1. арти́ста, ка.

2. ми́тець, мисте́ць, маста́к, май́стер, шу́ткама́йстер (найбільше в шахрайстві то-що). — Ми́тець до шовкових ки́нців. п. пр. — Май́стер до чу́жних май́стер. п. пр. — О, він на ці діла май́стер.

Арти́шокъ, рос. Сусага Scolymus = карчо́х. Прав.

Арту́еъ = арту́с, дарни́к. С. Аф.

А́рфа = 1. муз. а́рфа.

2. гро́хот, ра́хва.

А́рфіе́тъ, ка, арфа́нка = арфа́р, арфа́рка. С. Жел.

Арха́лу́тъ = канта́н.

Арха́рове́ць = 1. шинг, сїпа́ка (поліци́йський). — Шинг свою пі́сню нильдо́ слухав, от і догада́в ся. Макаровський. С. З.

2. леда́нц, негу́тянціи, шибени́к; оби́дранець, оби́рпанець, голодра́бець. — Пу́стив ся в леда́нц. — Та́ж та́кий ши́бенш, що кри́й Бо́же.

Архі́въ = архі́ва.

Архи́єпі́сь = влади́ка.

Архи́те́кторъ = будовни́к, будовни́чий. С. Ш.

Архи́те́ктура = будовни́цтво. С. Ш.

Архі́єрей = влади́ка, архи́реї.

Арча́къ = лу́ка (у сїда́х).

А́ршинникъ = 1. кра́марь (більше знева́жливо або лайливо).

2. шахра́й. С. З.

А́ршиннича́тъ = крамарюва́ти. (про дрібні́х кра́марів).

А́ршинный = а́ршиновий. — А́ршинный хо́лстеъ, това́рь = полотни́б завши́ршки в а́ршин; кра́м, що прода́єть ся на а́ршин.

А́ршинъ = а́ршин. — Мѣ́рятъ на сво́й а́ршинъ = на свою́ мірку мі́ряти. — Про́гло́ти́тъ а́ршинъ = сиді́ть або стої́ть рівно, па́че на вє́спня́чки.

Аске́тъ = скі́тник, одлю́дник, пу́стельник. — А він та́к як скі́тник, в дру́гій ха́ті сам. п. в.

Асмоде́й = злий́ дух, сата́на.

Аспара́гъ, рос. Asparagus = шпара́га, за́лячий холодо́к. С. Л.

А́спидный = гри́фельний. — А́спидная до́ска = гри́фельна до́шка, тавле́тка. (С. Ш.)

А́спиде́кій = га́спиде́ський.

А́спидъ = 1. змія, На́је, Coluber haje, Naja — га́спид, (про чолові́ка — злий, лий́ий) — га́спид. С. З.

2. гри́фель.

Ассенова́тъ = 1. призна́чити. — Він на се ді́ло призна́вив сто карбованці́в.

2. да́ти кві́ток на гро́ші.

Ассими́люва́тъ = приви́дობля́ти, уно́дობля́ти. (С. Ш.)

Ассоціа́ція = спі́лка, това́риство, а́ртіль. (гайдама́цька, коза́цька, рибальська і т. д.) — ва́та́га, (чу́мацька) — ва́лка, (член асо́ціа́ціи) — това́риш, спі́льник. — Чолові́к та жі́нка — то найкраща спі́лка. п. пр. — Да́вайте, ка́же, до спі́лки фаб́рику дере́вляних ви́робів зложимо. — Шука́йте собі спі́льни́ків, а я сам бу́ду робо́ту робити. Фр. — (Див. А́кціо́нер. ко́мпанія.)

А́стма, мед. = заду́ха, дихави́ця, яду́ха.

А́стра, рос. Aster = га́йстера, га́йстер, зі́мник, п'ята́ківці. С. Ап. З. — У́вив ми́й га́йстер. Кот. — Се́йрі́к поси́пно ба́гато п'ята́ківців. К. в. г.

Астрага́лъ, рос. Astragalus = богоро́дши́на тра́ва. С. Ап.

Астро́ля́бин = верца́дло. С. Ман.

Асфа́льтъ = смо́ла жиді́вська.

Ась = га?, що?, а що? — Уві́йшов Бог до́ пекла, да́вить си, аж моска́ль ки́нить у смо́лу; він до його, а той не розслухав, та́й пита́є „ась?“ — Ну, ка́же, коли „ась“, то ви́лазъ; а да́лі ото побачи́в і нашого і те́ж до його що́сь, а той: „а що?“ — Ну, ка́же, коли „а що“, то „варите его́ вще́! п. о.

Ата́ва = ата́ва. — Ко́єтъ, хлопці́, ата́ву, ва́рять ку́ліш на сла́ву. п. пр.

Ата́ка = на́пад.

Ата́кова́тъ = напа́дати, на́пасти, ки́дати ся на ко́го, вдра́ити на ко́го.

Атама́нський = ота́манський, ота́манів.

Атама́нъ = ота́ман, зб. — ота́манія, ва́-

таг, ватажбк. (С. Аф.) — Терия козак — отаманом буден. п. пр. — Лощмани вибрали його за отамана. — Отут саме розбивали колісє хлопці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був ватажок гайдамацький. п. о.

Атаманистовать = отаманувати.

Атінде = тривай, почекай, годі, а зась, а дауєь.

Атеймъ = безвір'я, невірство, безббжність. — Протинное пірі єсть невірство. Б. Н.

Атейсь = невіра, безббжник.

Атеринка, рос. Arterina pautica = катеринка, дугулька.

Атисъ = отіас, саіста, єдваб. С. З. Л. — Тедю баба й без єдваба. п. пр. — Багато у него добра: отіасу, хутра і срібла. Гр.

Атлетъ = вєлетень, вєлит, дужак. — Вєлетню в сьвітї не довго жити п. пр. — На-стало лише покоління, а вєлетнів давно нема. п. о.

Атмосфера = повітря, вбздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі вєтєш. п. п.

Атрибутъ = причаждл. — Атрибуты вла-сти = клейноди, знакі. — Вийшла стар-ниця зо вєйми кєйподами. п. о.

Аттєстатъ = сьвідєтельство, сьвідбєство, атєстат.

А тѹ! = тѹ-тѹ!, кусї, уджга. (Лєв.) тѹ-гѹ, тѹй! С. Ш.

Атукать = тѹтѹкати, тѹгѹкати (С. Ш.) цѹкувати.

Ати, атєнька = татго, татѹсь, батєнько.

Ау! арѹ!, агбв!, го-гб!

Аудиторіа = аудиторія, слухальня.

Аудиторъ = аудитор.

Аукать, ся = гукати, одгѹкуватись; не-регѹкуватись. — Каковб аѹкнетєя, та-ковб п отклѹкнетєя = як гукєш, так і одгѹкуєш ся. — Як постєлиш, так і вїсєлиш ся. п. пр.

Аукціонъ = потбрєжка, (гал.) — лїцїта-ція. — Продать єь аукціонб = продати з молотка.

Афєня = крѹмарь, рознощик, корббєй-ник, рѹшевець, щєтїнник.

Афєра = гєшєфт.

А'ханьки! = лишєнько!

А'ханьє = бѹхання, бѹх.

А'хать = 1. бѹхати, вїтхати. — Кого ко-хає, за тим і вїтхєє. п. пр.

2. дивувати ся, лякати ся. — А'хиваль п я = бачив і я лихб. — Паахалєя на чудєса = надивував ся.

Ахнєя = дурнїця, брїднїя, нїсєнїтнї-ця, теревєні, ка' зна що. — Бач теревєні розцєтила. Кот. — Чого лувавш і теревєні — мєні правїш? Кот. — Ахнєю нєстї = теревєні правити, нїсєнїтнї-цю плєстї, дурнїцю нєстї, верзтї, ка' зна що верзтї.

Аховбй = дївнїй, гѹрнїй, чудбвїй.

Ахтї! = ох! лишєнько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилєсь. — А'ай-гай! отцє-ж і вїз поламав ся. С. Аф. — Бмѹ не ахтї = йомѹ не дѹжє дббє, не сбб-лодко, не мєд.

Ахтїтєльный, вживаєть ся тїлькї в нїразі: не ахтїтєльный = не дѹжє гѹрнїй, так сббї, абї-якїй.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох лишєнько! — Ах ти пєськїй єщ! — Ой болить!

Б.

Ба! = ач!, чи-ба!, чи ти ба! — Ач! вїд-кїли вїн євн єш? Чи-ба! вїн уже тут!

Баба = 1. (жїтї бѹтькова або мѹтерї і кожин стїрї жїнка) — баба, здр. бѹбка, бѹбѹ-ся, бѹбѹвн, бѹбѹли, бѹбусєнька.

2. (чїї жїнка) — жїнка, (молбда) — мо-лодїцн, здр. — жїтѹчка, молодїчн. Частб чоловік зовє жїнку: старѹ, старєнн-ка, пївїтї і тоді, коли пошє молодѹ. — Жїнка кнїжнїца, п хїтї не мєтєш. п. пр. Чи є в євнїтї молодїцн, як та Гїнна бїло-лицн? п. п.

3. (кбжна жїнка) — жїнка, баба. — Що громаді, те й бабі. п. пр. — Гдѹ чбртъ не слѹдитъ, тудѹ бабѹ пошлєтъ = де чорт не змбже, тудї бабѹ пошлє. п. пр. — Зпай баба євбє кривбє веретєно = жї-ноча рїч кбло прїпїчка. п. пр.

4. д. Акушєрка.

5. птїця Pelesanus — баба птїця. С. Л.

6. пѹска, пѹпушник. — Христбс воскрес! Рад мир увєсь, дїждєли єя ласкї. Тепєр уєлєк пѹєгєь єя в ємѹє сьвѹчєної пѹскї. (З вїрнї).

7. журавель (у колодязі). С. Аф. — Ледве журавель над колодязем хріє.

8. (комаха) — ба́бка, ба́бич. С. Аф.

9. ба́ба, до́вбоя, довбе́шка. — Почали бабою забивати папі. — Гердуз, як довбесю.

Баба́хнути = б́ухнути, ге́цнути, б́рязнути. С. З. III.

Баба́хъ = бух, гец, брязь. — Як камінь бух у воду, гай тоне. Ког. — Як генив його межі плечі, так він аж поточив ся. С. Аф. — Гец його об землю!

Бабе́нка, бабе́ночка = мо́лоді́чка, жіно́чка. — Ганзи риба, Ганзи пичка, Ганзи цяця молодичка.

Бабе́нь = ба́бий, ба́бич. С. Аф. III.

Бабе́нька, бабе́шка = д. Бабе́нка.

Ба́бина = коша́чі шкури, що по селах прасолі вимінюють у жінок на різний крам.

Ба́битъ = бабува́ти, ба́бити. С. Аф. III.

Ба́бица = бабе́га (чайч.) ба́бице. С. III.

Ба́бий = 1. жіно́чий, жіно́цький. С. Аф. I. — Жіноча річ коло прилічка. н. пр.

2. ба́бин, ба́б'ячий, ба́бівський. С. Аф. I. III. — Ба́бица гривня всім людям дивна. н. пр.

Ба́бий зубъ, гри́б, *Sclerotium clavus* = рі́жкі, чорні рі́жкі (гал.) — ма́тка, ста́рий хлі́б. С. Ап.

Ба́бий у́мъ, б. ра́зумъ, рос. *Gypsophila rai-culata* = переко́тнполе, покоті́нполе, ка́тун. С. Ап.

Ба́бье лі́то = ба́бине лі́то. (Добра година спокатку осені і павукини, що тоді літає.)

Ба́бля зу́бъ, рос. *Dentaria* = зу́бниці, жи́вдець, ясе́нець. С. Ап.

Ба́бля не́мочъ = д. Бе́ремешность.

Ба́бля не́мочь = при́мхи, вередува́ння.

Ба́бля ру́мяна, рос. *Echium* і *Oporiza* = краснокоре́нь, кра́сний корі́нь, гро́мовик, ша́рило. С. Ап.

Ба́бка = 1. д. Ба́ба

2. лі́каря, зна́харка, шенту́ха, ба́ба і д. Акуше́рка. — Сто баб — сто сла́бств. н. пр.

3. (в дитячій грі кісточка) — ба́бка, па́ця, (та що нею б'ють) — б́йтка, (наліта бли́вом, сви́нцем) — оли́в'янка, сви́нчатка.

4. ба́бка (кілька снопів льону або конопля, поставлених стора́ч, брусо́в гостріти ко́су і т. д.)

5. ри́бка, *Gobius* — бичо́к на Бузі, Дні́стрі і Дні́прі і під Аде́сом: *Gobius melano-stomus* — губа́нь, *G. marmoratus* — бичо́к, цу́цик, *G. fluviatilis* — б. го́нець, *G. platycephalus* — голо́вань, голо́ва́ч, *G. Traulvetteri* — б. горла́ч, *G. melanio*

Pal. — б. кова́ль або чо́рний, *G. Ratan* — рога́нь і др. (Херсонський Земський сборник 1891 — 1892 р.)

б. рос. *Plantago arenaria*. — ба́бка тра́ва, товсту́шка, хме́лшк. С. Ап.

Ба́бникъ = д. Ба́бень.

Ба́бничатье = бабува́ння.

Ба́бничать = д. Ба́бити.

Ба́бница = д. Ба́бица.

Ба́бніо́къ, баболю́бъ = д. Ба́бень.

Ба́бочка = 1. д. Ба́бінка.

2. *Papilio* — мете́лик, моти́ль. С. Л. — Ночпа́н ба́бочка, *Phalaena* — полуно́шник.

Бабу́къ, звірьок, *Dipus jaculus* = земляни́й за́єць.

Бабу́шка = 1. бабу́ся, бабу́сенька, бабу́ля, бабу́ня.

2. д. Акуше́рка і Ба́ба 1.

Бабу́шникъ = ба́бин, бабу́син, бабу́йин.

Бабу́шка = 1. д. Ба́бочка 2.

2. галу́шка. С. Аф.

3. рябо́тиння (знак од вісн).

Бабу́є = жі́нкі, жіно́цтво, жіно́щина, жіно́та, ба́бі.

Ба́бы, сузі́рря Пле́яди = волосожа́р, квочка, квочка з курча́тами. С. I. Л.

Бабу́шка = за́бавка, ігра́шка, дя́цька.

Бага́жъ = бага́ж, клу́чки, паку́нки; кла́жа, покла́жа.

Ба́горъ = 1. ком. *Cocus* — черве́ць.

2. кра́ска — ма́нїй, черве́ць, карма́зін, ба́кан.

Баго́рь = ні́шний, гак. — Але борги́ки тільки мають мі́ти сокиру і пі́шню, чим би боргъ ро́бити. Ст. Л.

Багрово́вий = 1. червча́стий, черво́ний, ба́кановий (Ко́лір).

2. карма́зиновий. (зроблений з карма́зину).

Прислав Гетьману Сагайда́шному полотку сво́ю карма́зинову́ю, зеле́ною адама́нкою підшиту́ю. Л. В.

Багрове́ = 1. д. Баго́рь 2.

2. карма́зін.

Багрі́ти, багрі́тєся = черво́нїти, черво́їти. — Багато ти, Ді́прє, у море носив коза́цької крові; черво́нє ти си́нє та не па́ноує. К. III. — Із за́лєсу ме́снєць ви́ливає, черво́нє кругло́лиций, горить а не снє. К. III.

Ба́грити = лови́ти ри́бу „ба́грожъ“.

Багрови́ца = синя́к, басама́н. — Так уда́рих єя, що й до́сє синяки на ті́лі.

Багрови́й = червоно́сний, сі́зний, черво́ний.

Багровѣть, багрѣть = д. Багрѣть ся.
Баграпець = свѣт або копір червоний.

Багрянѣть, ся = д. Багрѣть, ся.

Багрянѣца = багрянѣця. — А з шкур їхніх собі багрянѣцю пошив. К. Ш.

Багряный = червоний.

Багунникъ, багунникъ, багуннякъ, багунъ = рос. 1. *Ledum palustre* — багно, боловолок, болотник.

2. *Spiraea Ulmaria* — гіршник, огіршник, бузиня болотна, жаб'ячі конопельки, кашка, медунця. С. Ал.

Бадаржѣнь, рос. Solanum melongena = баклажан (сѣний), *Lycopersicum esculentum* помідор, баклажан (червоний).

Бадѣйчикъ = бондарь.

Бадѣжаль = д. Бадаржѣнь.

Бадѣ = 1. підрѣ, цебер, цебрѣ. — Упало відро в колодязь. — Цебер води кришнішїї. п. п.

2. балій, шалій (в котрих розпівки продають рибу.)

3. діжка, кидовѣ (для меду, частіше з липи) — липівка.

4. рос. *Turpha* — рогіз, роғоза, кіях, кіяхи, султанчики, (гал.) — палкі. С. Ал.

Бадѣнь, рос. Illicum anisatum = бодян.

Б. дікій, Dictamnus albus — лопухіс, лопухос. С. Ал. 3.

Бадѣ, губка Spongia або Bodiaga fluviatilis сі lacustris — бодяга, водяна губка, надонник, ладѣжник. С. Ал. Мал.

Бадѣжничъ = жартун, веселун, кумедник, сьміхун, базікало, балѣжник.

Бадѣжничать = жартувати, пустувати, кривити ся, кумедничати, базікати, балѣжнє точити — С. Аф. I. Ш. Л. — Пустув, жартув, не дав спати. п. п. — Годі тобі балѣжнє точити.

База — основа, підстава, підвалина.

Базарѣть, базарничать = базарювати. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.

Базарь = базарь, торг, торжок, місто, рйшок. — Он пішов чужак в Самарь на базарь. п. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. п. п. — У Києві на ринку продають козяки горілку. п. п.

Базиліка = 1. церква (особливого будовання).

2. рос. *Oscinum basilicum* = васильки, душисті, церковні васильки. С. Ал.

Базнєть = д. База.

Базнатися = бояти ся, лякати ся, жахати ся, страхати ся.

Бѣньки = спѣтки, спѣтоньки. — Іди спѣтоньки.

Бѣбакъ = 1. звірѣк, *Areomys bobae* — бабак. С. Аф. I.

2. лѣжень, лѣдарь, лѣдащо, сонѹли.

3. бурлака. С. Ш.

4. колода, оцѹнок (набійтий гніздкам, що привісують коло дула для перешкоди медведю.)

Бѣбачій = бѣбачовий.

Бѣдѣра = чѣвен, бѣйдак (алеутський), обтігуючий шкурю морських звірів.

Бѣйка = 1. казка, бѣйка, приказка, шісєнька (колинкова).

2. бая, бѣйка. (ткапина).

Бѣйковий, бѣйчатий = бѣвий. — В червоній юпочі бѣвий, в запасі гарній фаналевій. Кот.

Бѣйчивий, бѣйчикъ = балаклівий, балакучий, балаклій, мѣвний, говіркий, щебетун.

Бакалѣвръ = бакалѣр.

Бакѣлда, бакѣлдѣна = бакѣй, ковѣвань, ковѣаня. С. З. Л.

Бакалѣйничъ = бакалѣйщик. С. Ш.

Бакалѣйний = бакалѣйний.

Бакалѣйчикъ = бакалѣйчик.

Бакалѣя = бакѣля. С. Ш.

Бакѣльчикъ = бакалѣйщик.

Бакенбарда, бакенбардъ, частіше мн. бакенбарды = бѣкири, бѹрці.

Бакенбардѣсть = чоловік з великими бѣкириями.

Бакєны, бѣки = д. Бакенбарды.

Бакѣла = 1. бѣклаг, баклажок. С. Аф. Ш.

2. мазинця. С. З.

Бакѣжѣнь = д. Бадаржѣнь.

Бакѣжничъ = бондарь, що робить бѣклаги.

Бакѣль = 1. водяна лїтїця *Phalacrocorax*.

2. колѣдка, штурпак, оцѹнок, цурѹналок.

3. головѣнь, головѣний; головѣшка. — Не по бакѣлю умъ; велїкъ бакѣль, да єсть изьѣнь — велїка головѣшка та рѣзуму мѣлю.

Баклѹша = 1. колѣдка, з коїрої виробляють дерев'яну посѹду і ложкі. — Бѣть баклѹши — бѣйдики бѣти, бѣйдикувати, бѣйдувати. — Нічого не робить, тільки не, та бѣйдики бѣ. — Годі тобі, Бѣдо, бѣйдувати. п. п.

2. колесо чавуше, гідравлічне.

3. тарілки металічні (муз.)

Баклушникъ, ца = 1. деревина, з котрої виробляють „баклуши“.

2. чоловік, що виробляє „баклуши“.

3. ледарь, ка, лодарь, ка, ледяцо, ледящія, леджень.

Баклушничать = д. від с. **Баклуша** — бити баклуши. — **Перестати баклушничать** = перебайдикувати, перебайдувати.

Баклушний = невеликий, невеличкий.

Баклушити, баклушничать = балакати, базікати.

Баклушникъ, ца = д. **Байчівий**.

Бакуша = баясник; базікало.

Бакча = баштан. С. Аф. I. Ш.

Бакчевий, бакчевникъ = баштанник. С. Аф. Ш.

Бакчевой = баштановий. С. Ш.

Бакші = д. **Бакча**.

Бакшинъ = гостінець, мотріч, басарінка, базарінка (С. Ш.); хабарь.

Балабанъ = 1. порода яструба *Falco laparius*.

2. дурень, бецман, бовдур, телень, тютій. С. З. Ш. Який впріс бовдур. С. Аф. — Який бецман, а щого не робить. С. Аф.

Балабока = 1. брязкало, брязкитка, брязкальце, брязкотіло. С. Ш. — у бубни грали, у брязкити брязчати. п. д.

2. пацьорка і всяка дрібниця, що прикраслює її задні краси.

3. д. **Авдотька** і **Адаєнь**.

4. базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетень, белькотун, ха, бовкало, щибетун, ха, торохтій, ка.

Балабонити = дзвонити, брехати, розбріхувати, байдики бити, байдикувати; чинити ся.

Балабоничать, ца = д. **Балабока** 4.

Балаганний = 1. йотовий.

2. кумедянський.

Балаганъ = 1. йтка, шона. С. З. — Не має тих яток, де продають баяків та маток. п. пр.

2. землянка.

Балагурити = базікати, балакати, баясати, точити; шуткувати, нустовати, жартувати. С. Аф. I. Як поже базікати, то й до застряго не перестукаєш. С. Аф. — Точили всякій балаган. Кот. — Про що се ви? так собі базікаєш.

Балагурство = балачка, базікання, баяси, баяндраси.

Балагуръ = баясник, базікало, баяндрасник, цокотун, торохтій; веселун, жартун, кумедник.

Балікирь = глечик, горіщок великий на молоку.

Балабайка = балабайка. — Грати у балабайку. С. Аф.

Баламүтити = баламүтити, каламүтити, колотіти. — Гей ви хлопці баламүти, баламүти всього світа, баламүтять наші діти. п. п.

Баламүтчикъ, ца = баламүта, баламүтка, колотник, ця. С. З. Ш.

Баламүтний = баламүтний, каламүтний.

Баламүтчикъ, ца = д. **Баламүтчикъ**.

Баламүтъ = 1. **Баламүтчикъ**.

2. баламүт (кримський і чорноморський оселедець і особлива гра в карті).

Балаңировать = 1. рівноважити ся.

2. танцювати на канаті.

Балаңсь = 1. рівновага.

2. биланс, обрахунок.

Балаєть = тяж, (? с. п.), савур. (Пісок, камінь то що, чим нагромається на дні ваги судно, як не має краму або іншої клакї.) Слово **Савур** вживається на побережжі Озовського моря. (Чи не має з сїм звязку назва звіскої в народній думі „Про трьох братів“ **Савур** моголи?)

Балахвостъ = волоцюга.

Балахонъ = балахон, хламїда, халат.

Балахрістичать = волочити ся, швепдяти, байдикувати, байдики бити. С. Аф. I.

Балахрістеть, ка = волоцюга; повія, шльондра.

Балбесничать = лодарювати, байдики бити, байдикувати.

Балбесъ = бєлбас, бецман, лодарь, телень, бовдур, ледарь.

Балбешка = оцупок, штурпак, цурупалок.

Балда = 1. гуля, гуля (на дереві).

2. дубня.

3. молот (ковальський).

4. д. **Балбесъ**.

Балдигъ, = рос. *Rhamnus frangula* = жостір, жостер.

Балдахинъ = памєт. — Ой вап'ялі козаченьки великий памєт, тай поть вони горілочку ще й солодкий мед. п. п.

Болдранъ, болдырынъ, рос. *Valiana officinalis* = овер'їц, одхасник, чортове ребро, бісове ребро, стоян. (гал.) — дідьче ребро. С. Ап.

Балендрієнть, балендрієнть = 1. д. **Балагурити**.

2. трипдікати (грати на губах пальцями

або як ливакше.) — Пропив мужик іди́ка, жінка в шинку три́ди́ка. н. п.

Балендрясь, **балендрясь** = д. **Балагурь**.

Балендрясы = 1. **балієси**, **балієндраси**. — **Балієси** точни. С. Аф. — **Балієндраси** роєпускає, дучим то він усе знає. н. п.

2. **вігадки**, **витребёньки**. С. Аф. І. Ш. — На роботу так хворий, а на випадки так па. С. Аф.

Баливать = д. **Болѣть**.

Балка = 1. **балка**, **брус**, (під стелею) — **свѣлок**, (тонший під стелею) — **трѣм**, **трямѣк**, (між проквани) — **банта**, **бантина**. С. Аф. І. Ш. — **Лесниъ**, як **брус**. н. пр.

2. **балка**. — Тіло козацьке **рвалъ**, по тернах, по балках **жовту кість жвакували**. н. д.

Балкошь = **ганок** (С. Л.), **вішка**. Л. Сам.

Балласть = д. **Баласть**.

Баллотировать, **ся** = **голосувати**, **ся**.

Баллотировка = **голосування**.

Балъ = 1. (при голосуванні) — **голос**, **жереб**, **жеребок**. За його всього два голоса було.

2. **одмітка**.

Балмошный = **перозсудливий**, **необачний**, **пустотливий**. — А по заду Сагайдашній, що проміняв жінку на тютюн та люльку, **перобачний**. н. п.

Балмонь, **баломонь** = **дур**, **дурниця**, **дурощі**, **дурієсть**. — **Випишь дур** з голови. — **Дурниця** в голову влізла.

Балобань = д. **Балабань** 2.

Балобой = д. **Балабобак** 4.

Балованный = **балований**, **мазанний**, **пещений**. — **Балованный хлопец**.

Балованье = **балування**, **балощі**.

Баловать, **ся** = 1. **балувати** **ся**, **пустувати**, **жирувати**. — Та годі, не **пустуй**.

2. **балувати**, **мазати**. — Вона його дуже **балує**.

Баловень = **пестун**, **милованець** (про дітний) — **мазун**, **мазунчик**, **мамії**, **мазанний** **піріжок**, **мазєпа**, (в їді) — **пшешинник**. — Буває так, що дитина **пещена**, то батько або мати їй **казуть**: **ах ти мазєпа!** **Волишь**. — Се такий **пшешинник**, що **хліба йому хоч і не давай**.

Баловниѣкъ, **ца** = 1. **мазії**, **ка**.

2. **пустун**, **ха**, **пустушка**, **жирун**, **ха**, **брикун**, **брикунець**.

Баловство = 1. **баловця**, **балощі**, **пустовання**, **пустота**, **пустощі**. — **Гляди, щоб міші пустощів не було**. С. Л.

2. **балування**, **пустовання**, **мазання**, **потування**.

Баловиѣкъ, **ца** = д. **Баловиѣкъ**, **ца**.

Балтывать = д. **Болтать**.

Балчѣкъ = **задок тарантаса**.

Балъ = **баль**, **бенкет**, **вечерниці**. С. Аф. І. — Один одного на здоров'я **пилає**, один одного на **бенкет** **запиває**. н. п. — **Бздить по баламъ** = **балювати**, **балувати**, **бенкетувати**. — **Наші папочки усе балюють**.

Балы = **балієси**, **балієндраси**. — **Точить балы** — **балієси**, **балієндраси** **точити**, **прѣвѣти**. — 1 **молодиці**, **цокотухи** **тут балієндраси** **почесли**. **Кот**. — **Точили** **венки** **балієси** і **підмускали** **різні** **ляси**. **Кот**.

Бальзамиѣтъ, **рос**. *Impatiens balsamina*, 1. *poli me tangere* = **не руй менє**, **розрив**, **череви́чки** **Божої** **матері**. С. Ан.

Бальзамировать, **ся** = **бальзамувати**, **ся**, **масити**, **ся**.

Бальзамическій = **пахучий**, **запахний**, **пахнучий**, **духовитий**. — **Запахна квітка**. — **Духовита** **варена**.

Бальзамъ = **бальзам**, **живи́нка**. (Г. С. П.)

Бальный = **бальовий**.

Балюстрада = **балієси**. С. Аф. І. Ш.

Балієница = **балієса** (стовбик в **балієсах**).

Балієникъ = 1. **хто робить балієси**.

2. д. **Балагурь**.

Балієничать = д. **Балагурить**.

Балієсы = д. **Балієница** і **Балы**.

Бамбай **рос**. *Valeriana dubia* = **адамове ребро**, **чортове ребро**. С. Ан.

Банда = **банда**, **ватага**, **зграя**. — **Тоді саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивала**. н. о. — **Банди битъ** = д. **Балчун битъ**.

Бандитъ = **розбійник**, **розбійшак**, **харциз**, **харцизяка** (в **Кариатах**) — **онпрішок**. С. З. Л. — **Зовуть мене розбійником**, **кажу** **розбиваю**. н. п.

Бандурить = **брипкати**. — **Чую**, **щось** **не мов** **на** **бандурі** **брипкає**.

Банить, **ся** = **банити**, **ся**, **мити**, **ся**.

Банка = **банька**, **слойка**, **слоік**, (**велика**) — **баняк**, (**з бляхи**) — **бляшанька**, **нупка**. **Вол**.

Банкетъ = **бенкет**, **учта**. — **З веселої учти Голка утікає**. К. Д.

Банкрутить **ся** = **банкрутувати**. — **Купці один за одним** **почали** **банкрутувати**.

Банкъ = **банок**. — **Відав** **свої гроші** **у банок**.

Банщикъ = 1. **мітля**, **віхоть**, **щітка**. (**задачі** **чистити** **гармат**).

2. **віник** (**в лазні**).

Банный = **банний**, **лазневий**. — **Присталь**, **какъ банний листъ** = **причепив** **ся**, **як шівська смола до чобота**. н. пр.

Бабочный = ба́ньковий, сло́жковий.

Баить = баит, (на віір квітки) квітка, (на віір метеліка) метелік.

Баицьк = ба́йницьк, ла́зницьк, ла́зні́ок.

Ой ви, груби́чки, ви ла́зники, ви бровари́чки! Годі вам по ви́шніх горі́ток курити, по ла́зних ла́зень то́пити н. д.

Баши = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у ла́зні. п. пр. — Ла́зня в ка́лі стоїть, та лю́дий мне. п. пр. — За́тоніть же ви та по́вую ла́зню. п. п. — Зада́ть ба́ню = нагрі́ти чу́ба, чу́ри́ну, намі́лити го́лову.

Бараба́нать = бараба́нити, тараба́нити, торохті́ти. С. Ш.

Бараба́н = бараба́н, тараба́н. С. Ш. — Та як у́дарить у тараба́н. п. о. — Я б тому бісовому тараба́ну хлі́ба не дав за те, що ка́же: „поруба́ть хахлі́в.“ С. Ш. — А за Дні́стром тараба́н глу́хо гу́ли. Фе́дькович.

Бараба́нний = бараба́нський, тараба́нський. — Ах ти лиску́ро бараба́нська! (лайка).

Бараба́нать = ку́йовдити, кудовчи́ти, коло́шкати, розкида́ти, переверта́ти.

Бара́ж = ку́ринь, байра́к.

Бара́нець = 1. рос. *Lycopodium cavatum* — дерева́.

2. рос. *Prunella officinalis* = про́ліски, просере́н, перво́цвіт, меда́ник, меда́нички, меда́ник-зі́лля, бо́жі ру́чки, со́ро́чі ла́пки, лі́сове зі́лля, бі́ля бу́кви́ця, ко́тики, (гал.) — клі́ючки, ку́ку́ри́чка, га́дінни́ця, (підку́рюють від га́дю́ки). С. Ан.

Бара́нпа = бара́нпа, овече́нка, маха́н, (з шло́нско́ї ві́вці) — шло́нка, (зави́лена на со́нці) — па́стряма́ (Эв.) — Па́варилл ку́лішу з ма́ханом, та́й дава́й їсти. п. о.

Бара́нать ся = зкру́чувати ся (про кі́рбовки).

Бара́ній = бара́нячий. — Согну́ть вь бара́ній ро́гъ = в ду́гъ зігну́ти, на по́рох стёрти.

Бара́нка, часті́ше мн. бара́нки = 1. бу́бличок, бу́блички.

2. ка́лячик, бара́нець. — Розкручу́й до́бре ві́рвовку, щоб бара́нців не було́.

Бара́новий = д. Бара́ній.

Бара́нокъ = ге́мбель.

Бара́ничъ = 1. д. Бара́нєкъ.

2. д. Бара́нєць 2.

3. рос. *Glechoma hederacea* = ко́тики, лі́сова м'я́та, розхі́днийк, ша́ндра. С. Ан.

Бара́нъ = 1. бара́н, здр. — бара́нець, (рі́валаша́ний) — ва́лах, скі́ц, (на плі́д)

аврі́к, (кру́торо́гна) — кру́чак, (ді́кин)

ту́р. Бач, якш кучерявий бичи́к, тре́ба на аврі́к ки́нути. Мин.

2. бара́нча шку́ра, смух, сму́шок.

3. тара́н (стінобі́йна ма́шина). — Приста́вив тара́ни до бра́ми, в ворота́ за́чали га́тити. Кот.

4. коло́ворот.

5. гле́чик (з дво́ма по́ска́ми).

Бара́хтати ся = 1. вовту́зити ся, броса́ти ся, трі́пати ся. С. Аф. З. Ш. — Си́нця в клі́тці трі́паєть ся. С. Ш.

2. боро́ти ся, боро́кати ся.

Бара́нєкъ = 1. бара́нєць, бара́нчик, я́гні, я́гня́тко.

2. пп. *Scolorax* — бара́нєць, ві́вча́рик, бара́нчик. С. Л. — Бара́нєкъ вь бу́ма́жкъ = хаба́рь, ха́панка, хавту́ра.

Бара́шки = 1. куче́рі.

2. за́йчики (бі́лі хва́льки на во́ді).

3. бара́шці (куче́ряві хма́рки).

4. бру́ньки (на ве́рбі то́що). — Дивно́, що на ве́рбі бру́ньки. п. пр.

Бара́шковий = бара́шковий, я́гня́чий, (про смух) — сму́шевий, сму́шковий. — Єсть у мене па́нка, єсть у мене дві, сму́шєві обидві. п. п.

Барба́рієъ, рос. *Berberis vulgaris* = байба́ріє, кислі́нка, ква́сниця, кислі́ця. С. Ан.

Барвє́нъ, ри́ба *Mulus barbatus* = барбу́н, барбу́ля. С. Ш.

Барга́моъ = д. Берга́моъ.

Ба́рда = ба́рда (шу́ца після́ пере́гонки го́рівки з бра́ни). С. Ш.

Ба́рдеший, ба́рдовый = бардо́вий.

Ба́рдъ = ко́бза́рь, банду́риста, банду́рист, банду́ри́ник. С. Ш. — Спийи́ ус, ста́ру чу́ришу ві́тер розві́ває, то при́ляже то послуха́, як ко́бза́рь сы́ває. К. Ш. — Ба́ндуристе́, орле́ слы́ши! К. Ш.

Ба́ре = па́ний, па́нєство, па́но́ве, па́на́в. С. З. Л. — Не так па́ни, як підпа́нки. п. пр. — За па́нами па́нєство все в срі́блі та в злото́. К. Ш.

Баре́льєфъ = горо́різьба. К. Ч. Р.

Ба́рка = ба́ржа, байда́к. (С. Пар.)

Ба́риповъ = па́нів, па́нєський. — Па́нєська ла́ска до поро́га. п. пр. — А чє́ жито́? па́ноєк.

Ба́рипо́къ = па́но́к мн. па́нкі.

Ба́ринь = па́н. — Не ду́рєнь ви́гадав па́ном бу́ти. п. пр. — Все па́ни та па́ни, а гре́блю нема́ кому́ за́гатити. п. пр. — (З дрі́бного па́нєства) — па́но́к, підпа́нок, полу́па́нок. — Не так па́ни, як полу́па́нки. п. пр. —

(3 мужиків) **педѣпанокъ**. — Ти який та пед? — педѣпанокъ його і рід усеє мужичий. — **Большой баритъ**. — **Паніца, пан** на всю **губу**. — **Жить баритомъ** — **паною жити**, по **панському жити**.

Баритонъ — **баритонъ**, **нідасокъ**.

Баритъ **си** — **паніти**, **удавати пана**, **панити** **ся**. — Таки ж наш брат мужик, а подишеть, якого він пана удає а себе. — З панамъ спілав **си**, таї панити **ся**. **Г. Бар.** **Баричъ** = **1. наніч**, **здр.** — **нанічикъ**, **паніченько**. — **Панічу**, **панічу!** дайте, я вас за чуб поемічу. **п. пр.**

2. нан.

Барка = **барка**, **байдакъ**.

Баркасъ = **баркасъ**, **дуб**, **шаланда**.

Баричать = **д. Бариться**.

Барочный = **барочний**, **байдаковий**.

Барская снесъ, **рос.** *Lychnis chalcedonica* = **зіркі**, **зірочки**. **С. Ал.**

Барскій = **панський**, **панів.** — **Панська ласка** літом **грів**. **п. пр.** — З **панським** свого **язика** **не рівний** **п. пр.** — **Панських** **груди** **не руш**: як **погінють**, **самі** **оддадуть**. **п. пр.** — **Барское дитя** = **панія**, **паненія**, **мн.** — **паніяга**, **паненіяга**. — **Барски**, **по барски** = **по панському**. — **Съ барскими заманками** = **пановітний**, **панякуватий**. — **Вирубай дубинку толку**, **суковату** **та** **на білу сину**, **на панякувату**. **п. н.**

Барство = **1. панство**, **панування**. — **Панство** **в** **голоні**, **а** **воині** **за** **коміром**. **п. пр.** **2. д. Баре**.

Баретновать — **панувати**, **паною жити**. — **Ленію** **панувати**, **як** **плугом** **орати**. **п. пр.**

Барсукъ, **мн.** *Meles taxus* = **хареун**. **Чорноморія**.

Барсуцій = **хареунівий**.

Бархатъ = **кучугура**. — **Такі** **кучугури** **сидіти** **попийматю**.

Бархатецъ = **1. здр. с. Бархатъ**.

2. рос. *Tagetes patula* — **чорнобривці**, **чорнобривець**, **гвоздички**, **океант**. **С. Ал.** — **А** **вже** **ж** **мої** **чорнобривці** **розцвіли**, **а** **вже** **ж** **мою** **русу** **коєу** **розплел**. **п. н.**

3. океанітка, **бархотка**. — **Цур** **тобі!** **ика** **ждедзурнети** — **купи** **я** **тї** **океантку**, **не** **хоче** **й** **паміста**. — ... **износела** **бархотку**, **не** **хоче** **паміста**. **п. н. С. Ш.**

Бархатъ = **1. і. 2. Бархатецъ** **2. і. 3.**

2. рос. *Bellis perennis* — **стѣкротъ**, **стѣкротка**. **С. Ал.**

Бархатникъ = **1. д. Амарантъ**.

2. океанітникъ (що **одигаєть** **ся** **пінню**), **кармазініникъ** (як **звали** **козаків** **панів**, що **ходили** **в** **пінних** **кармазілах**). **К. Ч. Р.**

Бархатный — **океанітний**, **океанітний**, **бархатівий**. — **Вила** **корейника** **бархатівий**, **спідницю** **і** **корсет** **пювкнний**. **Кол.** — **Бархатный цвѣтокъ**, **б. цвѣтъ** — **д. Бархатка** **3.**

Бархатъ = **океант**, **бархот**. (**С. Ш.**) — **Ой** **чого** **ж** **ти** **у** **чорному** **ходині**, **та** **у** **чорному** **океантї?** **п. н.**

Барчѣнокъ, **барчикъ** = **наніч**, **здр.** **панічикъ**, **паніченько**. — **Як** **би** **ви** **знали** **панічі**, **як** **тяжко** **плакати** **живучи**. **К. Ш.**

Барчукѣвъ = **панічів**, **панічѣвський**, **панічівський**. — **Вони** **пінли** **у** **панічівську** **кімнату**. — **Се** **панічєва** **шалка**.

Барчукъ = **д. Барчѣнокъ**.

Барщина = **панщина**. — **Я** **на** **панщину** **їду** — **торбу** **хлїба** **несу**, **а** **із** **панщини** **їду** — **дрїбні** **сльози** **роєю**. **п. пр.** — **Опухла** **дитина** **на** **голодній** **мрє**, **а** **матї** **пшеницю** **на** **панщині** **жїє**. **К. Ш.**

Барщинникъ = **крепакъ**, **паніщанин**.

Барщинный = **панський**. — **Тільки** **два** **днї** **на** **себе** **робим**, **а** **то** **всє** **панські** **днї**.

Барышнѣ = **панїн**, **панїїн**.

Барышка = **панїйка**.

Барыня = **1. панї**, **панїя**, **господїня**. — **Панї** **на** **всї** **сатї** **п. пр.** — **Панї** **як** **панї**, **та** **до** **підшов** **коломаз** **пристала**. **п. пр.** **2. рос.** *Crataegus Oxyacantha* — **гїд**, **гїод**. **С. Ал.**

3. москѣвський танецъ **і** **пїсни** **до** **сбѣго** **танцю**, що **починаєть** **ся** **словами**: „**Ахъ** **барыни**, **барыни**, **сударыни** **барыни**“.

Барышникъ = **барішник**, **меніжн**, (вола-ми) — **прасол**, (кіньм) — **леверант**. (**Прав.**)

Барышничать = **барішувати**, **меніжувати**, **прасолувати**. — **Він** **давно** **вже** **кіньми** **меніжує**.

Барышничѣ = **паночки**, **паночкин**, **паніни**, **панієвський**.

Барышня = **панна**, **панночка**, **панїнка**, **панїночка**. — **А** **я** **собі** **спротила** **а** **ти** **со-**
бі **пан**, **лукай** **собі** **паніночки**, **такої** **як** **сам**. **п. н.**

Барышъ = **баріш**, **зпек**, **корієт**.

Басенка = **бавчка**, **казочка**. **С. 3. Ш.**

Басенникъ = **бавшик**, **байкѣ**.

Басенный = **бавшиний**.

Басѣтъ = **басїєта**, **басїєтний**. — **Бас-**
їєтний **не** **має** **де** **сїєти** (бо **з** **басѣтѣ**), **п. пр.**

Басїєтний = **басовий**.

Басїєтъ = **басїєт**.

Басїєце = **басѣка**, **басѣра**. **С. Аф.** — **Ну**, **тай** **басѣка** **у** **цѣго** **дяка**.

Баснописецъ = **байкаръ**. — **Пан** **славний** **байкаръ** **д. Габѣв**.

Баспослѣнный = 1. бавенний.

2. пєбуванний, пєчѣваний, пєзничайний. — На базарі тепер пєчущини дорожнєта.

Басня, басня = байка, приказка. — Не все те правда, що байка каже. п. пр. — Він йому байки розказує. п. к. — Приказки Греків. — Байки Глібова. — **Соловья баснями не кормлять** = соловей піснями не сит. п. пр.

Басовой = басовий.

Басопъ = галун, брузужент.

Бассейнъ = водійма, водозбір; кóпанка, сáжалка.

2. падь, влогóвина, макітра, макóрть.

3. басейн. — Басейн Дуїра.

Баста = годі, дóбєть, б́удє, край, шабаш! — Ну, годі сьївати. С. Аф. — Мовчить тай годі! — Б́удє! дальше не їду. — Ще раз потягнєш, тай шабаш!

Бастіонъ = башта. — Ой поїхав козак Пєчай од башти до башти, ой став панів, ой став ляхів як споники клаєш. п. д.

Бастовати = шабашити, переставити, кінчати.

Бастылина, бастыльникъ = бур'янина, бур'ян. С. Аф. I, III. — Сиккий такий буршєць та хлїба бухоєць, тай єптий чоловік. п. пр.

Басурманить, ся = басурмєнити, ся, гурчити, ся. — Потурчавсь, побасурмєнився. п. д. С. Аф. III.

Басурманскій = басурмєнєський. С. III.

Басурманъ = басурмєн, бузувїр. С. Аф. III.

Басъ = бас (годов, струмент і чоловік, що сьївав баса) — **Нѣтъ басомъ** = сьївати баса. — Він доб́ре бере баса горою. — Коли б не бас, то б сьїшї нас. п. пр.

Батаръ = лопух, реп'ях та иний бур'ян.

Батенька = 1. батєнько, батєчко, татко, тато, татусь, татуня. — Прихильє я до дубошка, а дубошко тай не батєнько. п. д. 2. вжлївєть ся в розмóві, коли хто обєртєть ся до кого ласкаво-фамілярно, як от-би: землїчє, любий то що.

Батєрь = д. Багўльниць.

Батогъ = палиця, кий, лозина.

Батожить = дубєжити, чухрєти, пужити. — Відчухрєли його кнєжи.

Батожьє = паличчи, кий. — Привадали його та кнєжи так відчухрєли, що пу.

Батракъ = наймит, бурлака, бурлак, зб. — бурлацєство. Та пєкає ѓрше так п́їкому, як бурлац молодому: бурлак робє, заробляє, а п́їг очі заливєє, а хазинї його

дав. п. н. Зїбрало ся все бурлацєство до одної хазн. п. н.

Батрачество = бурлакування, найми. — Та впрїє л в пайма́х, в пєсолї, та пєзнає п долї п́їком. п. н.

Батрачить = наймитувати, бурлакувати, по пайма́х ходити. — Був у його паймит, тай каже: б́удє вже менї паймитувати. п. к.

Батрачїха, батрачка = наймичка, наймитка, бурлачка. — А паймичка невєспуща що вєпїр нєбога своєю долєю проклїнав. К. III.

Батька = 1. батько, отєць, тато і д. **Батєнька** 1. — Шануй батька та Бога — б́удє тобї вєсєди дорога. п. пр. — Як не послухєш тата, то послухєш ката. п. пр. — Ой пущу, я копачєнька в саду, а сам їду к отцю на пораду.

2. пін, пан'отєць, батюшка. — Аби люди, а пін б́удє. п. пр. — Пинюв до пан'отця, щоб дитину охрєстити. п. о.

Батькинъ, батьковъ = 1. б́атьків, т́атів, батьковий, отцєвий. — Отцєва і матчїша молитва зо дня моря рятує. п. пр.

2. понів, понівєський, поновий, пан'отцїв. — Не малє мирянам журба — попова кєшенє провалєсь. п. пр.

Батюшка = д. Батєнько і Батька.

Батюшкєшъ = д. Батькинъ.

Батя = д. Батька 1.

Баулъ = 1. скрінь, скрінька (обтїснута шкурою і окута залїзом).

2. вїзók (сашн з б́удкою).

Баўтка = б́аєчка, приказка, побрєхєнька. — До казкї приказка годїть ся. п. пр.

Баўшка = д. Бабушка.

Баўшка = д. Бавушка.

Бахаръ = 1. б́аїкó, б́аєшник, ќазочник, б́аїкало, б́аляєник.

2. лїкарь, зн́ахарь.

Бахвалить, ся = хвалити ся, вихвалити ся, хвєстати, ся.

Бахвалѣ, бахвалка = хвастун, ка, хвалькó, чвашькó. — Покп хвалькó пахвалить си то б́удько набудєть ся. п. пр.

Бахвальство = хвальбá, хт́астощї, хвастовий.

Бахлы = 1. постолї, верзунї, кóжанци, хо́дакї. С. З. Господи благословї єтару бабу на постолї а молоду на кожаниї. п. пр. — Не жалє, колиб́ чобїт музлив, а то хо́дак. п. пр.

2. нєкуратїні штани р́азом з чобітьми (на Волзї у забродчиків і бурлак).

Бахильщикъ = хто жлє „бахилы 2.“

Бахорить = б́аїкати, торб́ити, б́аляєш точити, верзти.

Вахрома́ = торочкі́ (С. III), торочка́ (С. III), стрьоби́, пацьбо́рки.

Вахро́мистий = торочко́ватий.

Вахро́мисть = торочі́ти. С. III.

Вахро́мичний тра́п, рос. *Herptaria glabra* L. = гладу́н, осту́динка, грім, соба́че м'ясо. С. Ап.

Вахро́мочний = торочко́ний.

Вахчу́ д. **Вамча́**.

Вахчу́ти, ся = 1. гину́ти, ся, б́ххнути, ся, б́ри́хнути, ся, б́б́ххнути, ся. С. Аф. I, III. Як гину́ти його межі плечі, так він як гон поточив ся. С. Аф.

2. **ли́хнути** (казати що несподіване або не до речі). Осточе лихну́ти.

Вахчу́ = бух, ген. брыз, б́б́хх, торо́х, лис, лис! Як ками́н, бух! у воду, та и топче́ть. Кот. А він його гон об землю. Торо́х Руту́дири в лівий бік. Кот. — Наклив у хилу́чу та лис об лаву. п. пр. — Сь ба́чу = в́разу.

Вашени́ца, рос. *Turritis glabra* = польо́вий льоно́к, п́жжик, га́йдама́ка. С. Ап.

Вашенний = банто́вий.

Вашкі́ = 1. **голова́** великої риби одрі́зана.

2. **голове́шка** (пелі́ка, розу́мца), каба́к (пелі́ка та дурпа).

3. **нако́не́шник** кова́льського мі́ха.

Вашко́ватий = 1. **голова́тий**, **голова́ч**, **голова́н**, **голова́к**, **великоголо́вий**.

2. **розу́мний**.

Вашма́к : 1. **череві́к**, **здр. череві́чок**, **мл. череві́ки**, **череві́чка**, **звирьб́о́чками** **для** **звину́вання**) **волоче́ні** **череві́ки**, **(я дуже** **дебелой** **шкуру)** **—** **мо́ршині**, **(особ. р. —** **щербакі́).** У чужий черевик погн не вжи́ти. п. пр. Коли б мені черевика, то пі́шли б я на музи́ки. К. III. — **Ни́жка** **бі́ла**, **невели́чка**, **як** **з** **паньського** **черевичка**. п. п.

2. **залі́зний** **нако́не́шник** **на** **па́лю**, **як** **зби́си́ти** **и** **твердий** **грунт**.

3. **по́топ** **дереви́ний** **під** **ле́жін** **для** **в́озки** **па́лю**.

4. **гальмо́**, **гальма́**. С. Аф. II, з се́ї горі́сок не з'ї́демо, треба **гальму** **пави́нути**.

Вашма́нка, рос. *Cypripedium* = **череві́ки**. С. Ап.

Вашма́ччик, **ца** = **череві́ччик**, **ця**.

Вашма́чний = **череві́чний**.

Вашма́чок = 1. **череві́чок**.

2. д. **Вашма́нка**.

Вашма́чок **мі́рини**, рос. *Cypripedium Calceolus* = **жовті** **зоу́льки**, **череві́чки**, **звину́тий** **череві́чки**. С. Ап.

Вашма́чкі, рос. *Delphinium Consolida* = **со́кирки́**, **польові** **со́кирки́**, **кома́рові** **но́сик**, **череві́чки**, **зоу́льни** **череві́чки**, **зая́чі** **у́шки**. С. Ап.

Ба́шня = **ба́шта**, **ве́жа**, (рухо́ма у козаків при обло́зі) — **гу́ляй-горо́ді́на**, (варто́ва) — **варо́вня**. — **Позво́ль**, **батьку-отама́не**, **пам** **на** **ба́шті** **ста́ти**, **не** **позво́лим** **Текелі́ю** **Сі́чу** **руйну́вати**. п. п. — **Она́пували** **ве́жу**, **ко́тора** **ці́лого** **горо́да** **боро́нила**. Л. С.

Ба́ю, **ба́юшка-ба́ю** = **лю́ді**, **лю́ді-лю́ді**. — **Ой** **лю́ді-лю́ді!** **а** **кото́ві** **ду́лі** **а** **Івасю** **ко-ла́чі**, **щоб** **спав** **уде́нь** **і** **вно́чі**. п. п.

Ба́юка́льний = **коли́сківий**.

Ба́юка́ти = **лю́ляти**, **коли́хати́**, **коли́сати́**, **ко́ти́ка** **сви́вати́**, **присви́вувати́**. — **Як** **я** **бу́да** **ма́ла** **ма́ла**, **коли́хала** **ме́не** **ма́ла**, п. п.

Ба́йні́ = **ко́бза́рь**, (стар.) — **бо́йн**. — **До́бре** **еси**, **мі́й** **ко́бза́рю**, **до́бре**, **ба́тьку**, **ро́бині**, **що** **сви́вати́**, **розмо́вляти** **на** **мо́гилу** **ходи́ти**. К. III.

Ба́яти = **мо́вити**, **каза́ти**, **гово́рити**. С. З.

Бди́тель, **и́ща** = **невсипу́щий**, а. С. I.

Бди́тельність = **пи́льність** (С. З.), **не-вейлу́чість**, **дба́лість**, **дба́ний**. — **Вос-пи́не** **ви́нші** **буду́ть** **с** **пи́льністю** **тве** **ли́сти** **розпоси́ти**. Ст. Л.

Бди́тельний = **невсипу́чий**, **догля́дний** (С. Аф.), **дба́лий**, **дба́йли́вий**, **пи́льний**. С. I.

Бди́ти = 1. **безсо́ння**.

2. д. **Бди́тельность**.

Бди́ти = 1. **не** **спа́ти**, **не** **вспа́ти**, **ні́ч** **зо́рити**.

2. **дба́ти**, **пи́льнува́ти**, **догля́дати**. — **Панове** **молоді́**, **до́бре** **ви** **дба́йте**, **човпи** **при-верта́йте**, **до** **ота́мала** **поси́найте**. п. д. — **За** **тебе** **дба́ють**, **ли** **за** **па́ту** **но́гу**. п. пр. — **Пови́шен** **справ** **ве́їх** **пи́льнувати**. В. II. — **Темно́ї** **почи́** **не** **вспа́ючи**, **на** **бі́лих** **ручка́х** **вихи́туючи**. п. п.

Беді́рний = **сте́гновий**.

Беді́рчатий = **сте́гна́стий**.

Бедре́нець, рос. *Pimpinella Saxifraga* = **бри́б-ча́сте** **зі́ллячко**, **коза́л**, **ко́зляки**, **бедре́ць**, **бедри́нець**. С. Ап.

Бедре́нець **о́писовий**, рос. *Pimpinella anisum* = **га́ну́с**.

2. *Achillea* = **дереви́й**, **крі́ва́вник**, **сер-но́різ**. С. Ап.

3. *Sanguisorba officinalis* = **родо́вік**, **су-хо́злі́бти́ця**, **ужа́че** **зі́лля**. С. Ап.

Бедри́ний = д. **Беді́рний**.

Бедри́стий = д. **Беді́рчатий**.

Бедро́, **мн.** **бе́дра** = **сте́гно**, **ку́льша**, **мн.** **ку́льши**. С. З.

Бедро́вний = д. Бедѣ́рний.

Бедри́лка царсгра́дская, рос. *Cydonia vulgaris* = ГДУ́ЛЯ, КВІТ. С. Ап.

Бедри́йний = д. Бедѣ́рний.

Бѣза, рос. *Syringa vulgaris* = бузо́к. С. Ап.

Беза́лаберность = беза́ддя, непоря́док, нерозсу́дливість.

Беза́лаберный = беза́дний, нерозсу́дливий.

Беза́лаберщина = д. Беза́лаберность.

Безбо́жие = д. Атеи́змъ.

Безбо́жикъ = д. Атеи́стъ.

Безбо́жичать = безбо́жничати, не ма́ти Бо́га в собі, блюзнити. (С. III.) — Що ти робиш? Бо́га ти в собі не маєш.

Безбо́жний = безбо́жний, немилосе́рдний.

Безбо́кий = безбо́кий.

Безбо́лѣзненность, безбо́лѣзненный = здо́рова, безбо́ля, здоро́вий, безбо́лесний, безбо́лізний.

Безбо́родный = безбо́родий, безбо́родько, голобо́родий, голобо́родько.

Безбо́язненность, безбо́язненный = безбо́язя, смѣливість, відва́га, небо́язкий, смѣливий, відва́жний, небо́й. — Відва́га мед — горляку не, відва́га і кайдала тре. п. пр. І небо́и вовки їдять. п. пр.

Безбра́чіє, безбра́чність, безбра́чний = безплю́бья, безже́нство, безплю́бний, безже́нний.

Безбре́жний = безкра́й. С. I. III.

Безбро́вый = безбро́вий, безбро́вко.

Безбро́хий = безпу́зий, безпу́зько.

Безбу́дный = ти́хий, спо́кійний, небурхливий, зати́шний. — Хоч не щиро, аби зати́шно. п. пр. — Море зовсім ти́хе стояло.

Безбу́дность = доста́ток, замо́жність.

Безбу́дный, по = 1. замо́жний, замо́жпѣнький, з доста́тком. С. Аф. I.

2. без бі́ди, без ли́ха.

Безвѣ́дреница, безвѣ́дріє = негѣ́да, негѣ́дця, не́погодъ. — До милої вро́ди не має негѣ́д. п. пр.

Безви́нно = безневинно, без ви́ни, неповинно; дарѣ́мне, дарма́. — Тіло бі́ле коза́цьке коло жовтої ко́сті обшивали, кров христі́анську безневинно проливали. п. п.

Безви́нность, безви́новность = безневинність, неповинність.

Безви́нный, безви́новный = безневинний, неповинний. С. Аф. I. III.

Безвкусна́, безвкусіє = пѣсма́к. С. 3

Безвкусный = пѣсма́шний, не до сма́ку. С. 3.

Безвѣ́зный = су́хий, нево́хкий, безво́гтий.

Безвѣ́стіє, безвѣ́стный = безу́ряддя, безвѣ́стця, безвѣ́стний.

Безвѣ́дця, безвѣ́дый, безвѣ́дный = безвѣ́ддя, безвѣ́дний. С. Ап. III. — Де́вять днів хлѣ́ба в устах не маю, на безвѣ́дді поги́баю. п. д.

Безвѣ́збра́нный, по = пезабо́ронєний, влѣ́ный, без пере́шкоди. С. Ж.

Безвѣ́звратный, по = безпово́ротний, безворотті́, безпово́ротно.

Безвозме́дный, по = даржови́й, дарѣ́мний, без гро́шній, дарма́, дуро́, дарѣ́мне, даром, за спасі́бі, за так гро́шній С. 3.

Безво́лосый = безво́лосий, голомо́ний, голомши́вий, гі́рчавий. С. I. — Збо́жав на гірчаву кі́шчиків. п. пр.

Безвѣ́дный, по = нешко́дливий, непа́дливий, не шко́дить, не па́дять, не ва́дно. — Кий на кій ви́дять, а хлѣ́б на хлѣ́б не ва́дять. п. пр.

Безвѣ́рєсникъ = 1. безта́ланний, бездо́льний. С. III.

2. рос. *Colchicum autumnale* — ша́мран ді́кий.

Безвѣ́рєсница = д. 1. Безвѣ́рєсниця.

2. негѣ́да, ли́ха годі́на, пригѣ́да, лихолі́ття. — При ли́хій годі́ні не має ні ро́дичів. п. пр. — На коза́ка негѣ́дошма, ко́зак зажу́рив ся. п. п.

3. безта́ланна, бездо́льна, безцѣ́сниця.

Безвѣ́рєсний, по = невча́сний, недо́часний (С. 3. Ж.), не в ча́с, не вча́сно, не до ча́су, недо́часно. Б. цѣ́сть = д. Безвѣ́рєсникъ 2.

Безвѣ́рєсє, безвѣ́рєсє = 1. д. Безвѣ́дрєсниця і Безвѣ́рєсниця 1. і 2.

2. ні́колько. — Вес було́ шко́ли, та так за тим ні́колько́м і досі́ не писав.

Безвы́водной, безвы́водный = невивѣ́дний, безвы́годный = невивѣ́дний.

Безвы́ходный = 1. невідхо́дний, безвідхо́дний, безвихѣ́дний.

2. невикру́тний, безно́радный. — Через се ви́н опши́и ся в невикру́тному ста́ні. — Ли́хо безпора́дне — ні́чого не вѣ́дєш.

Безвы́чурный = про́стий, невига́дливий, немудо́рваний.

Безвы́здный = безви́здний.

Безвѣ́домый = безві́сний, неві́домий, нези́дний. С. I. — З незна́мого краю. О. Мор.

Безвѣ́ріє = д. Атеи́змъ.

Безвѣ́рный = безві́рий, неві́ра, недові́рок. С. 3.

Безвѣстіє = безвѣстія, безвѣстість.

Безвѣстность, безвѣстный, по = невідомість, несвідомість, безвѣсний, невідомий; незнамий, безвѣсті, невідомо, невідісно.

Безвѣтренный = безвѣтрій, тїхній (про не місце) — затишній.

Безвѣтріє = безвѣтріа, тиша. С. Аф. III.

Безглазность — рубати, стинати голову, про кару) горлом карати, на горло карати. С. З. Ст. Л. — За тот учинок на горло був скараний. Ст. Л.

Безглазый, безглавый = безголовий.

Безглазый = безо́кий. С. Аф. III.

Безгласіє = мед. Aphonia — безголоса, німота.

Безгласный, по = безголосий, немаючий голосу, безмовний, німий, без голосу, німо; нішком, криткомъ, крадькомъ, потаємно. — Німі на намичу ідуть і діточок своїх ведуть. К. III. — Зробив се криткомъ.

Безгнѣвный, по = безгнѣвний, без гнѣву.

Безгодица, безгодье = д. Безвременница 2.

Безголовый = 1. безголовий.

2. дурноголовий, дурний, дурень. С. Аф. I.

Безголовосый = безголовосий.

Безгордостный = негордый.

Безграмотность, безграмотный = неграмотність, неписьменність, темнота, неграмотний, неписьменный, темний.

Безграничность, безграничный = безміря, безмір (Майч.), безмірний, безкрайї. С. Аф. I. III.

Безгрѣшный, по = безгрѣшний, негрѣшний, без грѣха, по правді.

Безданно = безданно, без плати; дарма, без грошій.

Бездарность, бездарный = недотѣпність, нецѣтність, нездольність, недотѣпний, нездатний, нездольний, недотѣпа.

Безденежный, по = 1. без грошій, безгрѣшний. С. III.

2. безплатний, даремний, дармовий, без грошій, дарма, дурно, даремне, за так грошій. — Віддав йому за так грошій.

Безденежье = безгрѣшя, безгрошея.

Бездна = 1. безодня, прірва. — Скільки йому не давай — як у прірву.

2. сила, без ліку, безліч, сила тяжка, до ката, до біса, до чорта, до сто-

биса. — Він має силу грошій. — Всього без ліку має. — Зкид на ярмарку до біса, гап циганів до чорта паїхало.

Бездождца, бездожье = бездожжа, посуха, суша, сухоліття.

Бездождный = 1. не дощовий. — Це хмара не дощова.

2. сухий, посушний. — Сухе літо.

Бездоймный, бездоймочный = без недоїмки.

Бездоказательный, по = бездоказний, бездовідний, без доказу.

Бездолье = недоля, безталання, бездоля, безголоя. С. Л. III.

Бездольный = 1. бездольний, безталаний, безщасний, нещасний.

2. бот Acotyledones.

Бездомникъ, ца = бурлака, бурлачка.

Бездомный = бездомний, безхатий; безпритульний. С. Аф. I.

Бездомовщина = бурлацтво.

Бездомокъ = д. Бездомнякъ.

Бездонный = 1. бездѣшний. — Бездѣсною бочку не наден. п. пр.

2. безодний, безодний. С. III. — **Какъ въ бездонную бочку** = як у прірву.

Бездорожца, бездорожье = бездорожжя, безпутья. С. III.

Бездоходный = бездохідний.

Бездушіє = бездушність, нечужість.

Бездушный = 1. бездушний, нечужий, нечувствѣнный.

2. мертвий, неживий.

3. немилосердный, злѣтий, черствий.

Бездыханный = д. Бездушный 2.

Бездѣйствєный = неробочий, недіяльний, гулящий.

Бездѣйствіє = неробота, недіяльність.

— В переробі просїдїл. — А в Суботу — неробота. п. пр.

Бездѣлица, бездѣлка, бездѣлушка = дрібниця, дрібязок, дурниця, витребенька. — Не вдала ся на роботу, як на витребеньки. п. п. — А витрѣнки продавати, витребеньки купувати. п. п. — Купив якусь дрібницю.

Бездѣлье = безділя, неробота, гулянки, гульки, гультьїство. — Йому все гульки, а до роботи і кїмь не зажене. — **Отъ бездѣлья** = з нічого робити.

Бездѣльникъ, ца = ледящо, ледящїця, ледарь, ка, гульвіса, гультий, ка, ланець, лежень. С. З. Л. — Ніхто не вижен — сама и, що подобила гультий, а гультий

усе не, приїде до дому мене бє. п. п.
— Ой послухай, синку, що говорить вдова:
моя дочка ледащія, не почує дома. п. п. —
Сказано лежень, тільки спить та лежить. —
Він вже зовсім пустив ся в ледащо, не раз
і на крадіжці ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикувати, байдики
бити, нічого не робити, гуляти.

2. ледащити, ледацювати.

Бездѣльничество = байдикування; ле-
дацтво.

Бездѣльный = гулящий, неробочий;
дрібний.

Бездѣльство = д. **Бездѣльничество**.

Бездѣлюга = д. **Бездѣльця** і **Бездѣль-
никъ**, ца.

Бездѣтный = бездітний.

Бездѣтность, бездѣтство = бездітство.

Безѣшка (жартливо) — поцілунок, цмок.
С. З. — А в кумах цмоки ласі. п. п.

Безжалостный, по = нежизлосердний, не-
жалеєсливий, лютий, без жалю, неми-
лосердно.

Безжизненный = нежизняний, безжизний.

Безжизненность, безжизненный = 1. мерт-
вість, мертвий, неживий.

2. безжизність, млявість, безжизний,
млявий. — Землю укриває покривалом бі-
лим і земля безжизна тихо занімала. Чайя.
— Якийсь він млявий, нічим його не роз-
ворушити.

**Беззаботливость, беззаботность, беззабот-
ливый, беззаботный, по** = недбальість,
недбальство, недбальчість, недбалий,
недбайливий, безклопотний, безжурний,
необачний, недбалість, не знай-біда,
недбало, безжурно, без клопоту. —
Недбалість гірше п'яності. п. пр. — А по-
заду Сагайдачний, що проміняв життя на
тиютю та люльку, необачний! п. п.

Беззачетный, по = 1. незаборонений,
незаказаний.

2. щирий, щиросердний, щиро. — Нехай
мене той голубить, котрий мене щиро лю-
бить. п. п.

3. безкрай, безумовний.

Беззаконіе = беззаконня, безправ'я. —
Велике безправ'я дієть ся. С. З.

Беззаконничать = закон ламати, робити
не по закону, не по правді.

Беззаконный = беззаконний, безправний.

Беззаконствовать = д. **Беззаконничать**.

Беззапретный = незаборонений, дозво-
лений.

Беззащитный = беззащитний, без'обо-

без'оборонною і безпомочною. Універс. Гет.
Мазени.

Беззащитный = несоромливий.

Беззатѣйливый, беззатѣйный = простий,
не вигадливий, не мудрований.

Беззачетный = д. **Беззачетный**.

Беззвонный = беззвонний. С. Ш.

Беззвучный = глухий, беззвучний.

Беззвездный = беззорний, не зоряний,
хмарний. — Небо хмарне — ні одної зірки
не видно.

Безземельца, безземелье = безземеля.

Безземельный = безземельний; не груп-
товий, підсуєсідок.

Беззлойный = не нечучий, не палючий,
не жаркий.

Безконечность = безміря, безмірність.

Безконечный, по = безмірний, безкрай,
без міри, без краю, без кінця, без
кінця-краю.

Безкопный = пілий. — Два кішмих, а третій
пілий кішмих. п. д.

Безкормца, безкормщина = безкорм'я,
недостата корму, лаші, голопаша.

Безкорыстие = безкористливість.

Безкорытный = не користливий.

Безкостный = безкостий. — Бувай без-
костий переплыви Дунай безкостий. п. з.
= пивка.

Безкосищный, безкосищный = без одвір-
ків, без лүток. (двері або лїкця).

Безкровіе = д. **Анемія**.

Безкровельный = безверхий. С. Ш. —
Хата безверха. — Тяжко матір покидати
у безверхій хаті, а ще гірше дивити ся на
смерть, на життя. К. III.

Безродный = 1. безрідний, безрідний.

2. безрідний, безрода. С. Аф. III. —
Тяжко, важко в світі жити сироті, безроді;
нема куди прихилитись хоч з гори та й по-
ду. К. III.

3. безпритульний. С. Аф.

Безручный = безжурний, безсумний.
— Безжурний поїв Грідь. п. пр.

Безкрылый, безкрыльный = безкрилий.

Безладца = безладдя, нелагода, нєлад,
розладдя. — Ой ти старий, я молода, чом
між нами нелагода? п. п.

Безлестный = не підлєсливий, щирий.

Безлестный, безлестный, безлестный =
безлєстий, безлєстий, безлєстий. — На городі бу-
зича та безлєстива. п. п.

Безлихвенный = не лихварський.

Безличный = 1. не особистий.

2. безличний.

Беззубий = немісячний.

Беззубий, беззубий = безлісний.

Беззубе = безліся.

Беззубе = 1. д. Безвремінка 2.

2. недорід, неврожай. С. І. Д.

Беззубити = збеззубувати, спустошати.

Беззубье = безлюддя. — На безлюдді і Хоми чоловік. п. пр.

Беззубь = тріхи не, мало не, безжалі. — Безжалі не двадцять. С. III.

Беззубий = д. Безвозмездный.

Беззубий = 1. безмін. С. III. — Слово вірне, як жидівський безмін. п. пр.

2. міра ваги в декілька хунтів (в Північній Росії).

Беззубий = беззубий, беззубий, дурний. С. III. — Прийшов беззубий, вийшов дощик. п. я. = кагадець.

Беззубье = беззубість, мовчанья, тіша.

Беззубий, по = 1. беззубий, мовчазливий, мовчазний, мовчки, без мови, німо.

2. д. Безирекословный.

Беззубити = мовчати, німувати. — На німуть по Віраїні високі палати. К. Д.

Беззубинка = недійна (корова).

Беззубинка = беззубий жінка, (в розвідці) розвідка, (вишута чоловіком) — пошуківка, лімена.

Беззубий = безміря, безмір. Чайч.

Беззубий, по = безмірний, безкрай; надзвичайний; без міри, через верх, через край, надзвичайне, надто. — Що надто, то погано. в. пр.

Беззубий = немаючий служби.

Беззубий = д. Беззубий.

Беззубий, беззубий = спокій, сувокий, упокій, тіша. — Иди, мати, до мене пробувати, хліба — сити з упокоєм уживати. п. д.

Беззубий = спокійний, супокійний, тихий.

Беззубий, беззубий = безнадійність, безнадійний.

Беззубий = непотрібний. — Він мій дощик не потрібний.

Беззубий, беззубий, по = безкарність, безкарний, по. — Ніколи не благає чоловік безкарно нещасливим життям. Бир.

Беззубий, беззубий = безладдя, безуряддя.

Беззубий = не вмисний, не умисний, без виміру.

Беззубий = безвідний.

Безначальє = безуряддя.

Безначальний = безпочатковий (Чайч.), одвічний, предновічний.

Безначальственный = безурядний.

Безправственность = неморальність; розпуста.

Безправственный = неморальний, розпустний, непутячий. — Розпустне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. п. пр. — З ким погано водила ся, зовсім розпустна стала. п. о.

Безправний = д. Беззубий і Безнадобный.

Безправний, по = 1. справедливий, без кривди, по правді. — По правді роби, й доброго кінця сподівай ся. п. пр.

2. неуразливий.

Безбачний = безхмарний, ясний.

Безбачний, безбачний = правдивий, справедливий, щирий. — Правдивий чоловік. — Щира правда.

Безбачить = 1. нівечити, гідити.

2. бешкетувати, шибеничати, дурити, ка'зна що виробляти, безчинствувати.

Безбачье = 1. гідота.

2. непорядок, негójість, безчинство, незвичайність.

Безбачье = шибеник, палівода, шибай-голова, зайді-голова. — Такий шибеник, що нічого з ним не зробив. — Ти, мош і Юрп були паліводом слововольї. Л. В.

Безбачить = д. Безбачить 2.

Безбачий = 1. поганий, гідкий, брудний. — Не жалі мінї того воза, коли б дівчина гола, а то руда та погана, та й та воза поломала. п. п. — Стецько стидкий, Стецько брудний, цур тобі одяжи ся. Кв. 3. негójий, незвичайний.

Безбачий = необачний. С. 3.

Безбачий = безумовний.

Безбачье = безіменно, без опаски. — Безіменно спати полягати. п. п.

Безбачий, безбачий = необережність, необачність, необережний, необачний, не сторожкий.

Безбачий, безбачий = безпеч(ш)ність, безпеч(ш)ний. С. Аф. III. — Безпечна дорога. С. Аф. — Тут тобі безпечно буде, моє серденько. п. п. — Сидів я уже під містом схований безпечно. Фр.

Безбачий = невиплатний, несплатний. — Заліз в невиплатні долги.

Безбачий = безоружний, безбруйний і д. Беззаступний.

Безбачий, по = беззаступний, беззаступний, безперестаний, невиплатний,

безустанно, без перестанку, без перерви, безпереч, безнерешає, разураз. — І всю силу, що мав я і маю, на роботу певиншную клав. Чайч. — Та аєнь раз-ураз скрипів. К. Ш.

Безостный, безостый, безосей = неостистый, голоколосий.

Безостный костёръ, рос. *Bromus inermis* = пирий. С. Ав.

Безотбойный = в'ідливий, невідчєний, невідчїний. — Таке в'ідливе, як оса.

Безотвѣтностъ = безодмѳвність, безмѳвність.

Безотвѣтный = 1. безодмѳвий, безмѳвий, безголѳсий.

2. неодповідний, невідповідний, неодвїчальний, неодповідальний.

Безотвѣтственность, безотвѣтствіе, безотвѣтственный = неодвїчальність, невідповідальність і д. **Безотвѣтний** 2.

Безотвязность, безотвязчивость = невідчєпність, в'ідлївість.

Безотвязный, безотвязчивый = д. **Безотбойный**.

Безотговорочный, но = безперєчний, но, неодмѳвий, но.

Безотдаточный, но = безповоротний, но, без вїддачі.

Безотѣцкій = без'отецький, безбѣтченко, сиротѣ (у котрого не має батька).

Безотказный = д. **Безотговорочный**.

Безотлагательность, безотложность = шїльність.

Безотлагательный, безотложный, но = не-одкладний, неодволѳчний, неодмїний, шїльний, наглий, неодмїно, шїльно, притїжѳм, пробї, кѳнче, нагаю. С. Л. — Прудкую і неодволѳчную справедливость учинити. Ст. Л. — Я до його шїльне діло маю. С. Л. — Притѳмо забажалося. — Що се тобі так нагло пришичило? О. С. — Я шїльні листи маю, їду до обѳзу. п. п.

Безотлучный = невідлѳчний, невідстѳпний.

Безотмѳный = неодмїний, невідмїний.

Безѳтний = д. **Безотѣцкій**.

Безотносительный = безумѳвий.

Безотрадный = 1. безрадїсний, безвїдрадїсний, безпорядний, нерозвѳжний, безпросвїтний.

2. сумий, похмїрий, понїрий.

Безотерочный = д. **Безотлагательный**.

Безотетупный = невідстѳпний, невідчєний.

Безотходный = невідхїдний.

Безотчѣтный, но = 1. неодвїчальний, неодповідальний, неодвїчально, на віру.

2. непрїтѳмний.

Безотчѣдный, но = 1. нечерговїй, не в чергѳ, не по черзі.

2. незмїний, неперемїний, но.

Безошибочность, безошибочный, но = непомїльність, непохїбність, нехїбність, непомїльний, необмїльний, нехїбний, непохїбний, но, без помїлки, без обмїлки. С. І. Л.

Безнагубный = незгѳбий.

Безнальк = безпѳлький, безпѳльчий, безпѳльк. С. Ш.

Безнамятность, безнамятность, безнамятный, безнамятный = непамятлївість, безпамятність, забутлївість, безпамятний, непамятлївий, непамятуєчий, забутлївий, безпамятко, забудько.

Безнамятство = 1. д. **Безнамятность**.

2. непрїтѳмність, нестїма, забуттї.

Безнардѳный = 1. лѳтий, немилосѳрдний.

2. нахаблїй, невпїний. — **Безнардѳная голова** = шїбенек, шїбѳй-голова, зайди-голова.

Безпарный = безпѳрий, пенарїстий. — Пенарїстї чоботи.

Безпаспортный = безпѳшпѳртний, безбїлєтний.

Безпасушно = безбаш, самѳпас, самопасѳм. — Пустив волів на безбаш. С. І. — Череда шїшла самѳпасѳм. — Про гусей він не дѳав і вони ходили самѳпас. Фр.

Безпѳка = недбѳлиця, недбѳило, недбѳлий, недбѳлївий, необѳчний.

Безперевѳдный = 1. невивѳдний (що ніколи не вивѳдить си).

2. неперевѳдний (що не переводить с на кого шїного або в шїнше мїсце).

Безперемѳный = незмїний, неодмїний, неперемїний.

Безпѳрєтый = д. **Безнальк**.

Безпѳрый = безпѳрий.

Безпѳчальный = безжѳрний, безсѳмний, нежурлївий. — Безжурний пошів Гринц. п. пр.

Безпѳчность = недбѳлїсть, недбѳальство, недбѳлївість, необѳчність, необѳчка.

Безпѳчный = д. **Безпѳка** і **Беззабѳтный**.

Безписьменность, безписьменный = безпѳшпѳртність і д. **Безпаспортный**.

Безплáтний, но = безплáтний, дармовий, дарёмний, без плати, дарма, дарёмне, дурно, даром, за спасібі. С. Аф. I. — Він має дармовий білет.

Безплемений, безплемінний = безплемінний, безрідний, бездітний, без роду.

Безплóдіє = неплідність, неродючість.

Безплóдность = д. Безплóдіє і Безплéзность.

Безплóдний, но = 1. безплідний, яловий, (про землю, рослину) — неродючий, недорідний, (про тварі) — неплідючий, безплемінний, (про жінку) — безплідна, безплóдниця, неплóдниця. — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають н. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. Безплéзний.

Безплóдная трава, рос. Cerastium vulgatum = укладник, цвіттарник. С. Ап.

Безплóдность, безплóтний = безтілесність, безтілесний.

Безповоротний, по = д. Безвозвратний.

Безпогодица = д. Безвёдреница.

Безподобний, по = незрівняний, дуже гарний, чудовий, без порівняння, незрівняно, дуже гарно, чудово.

Безповзючий = безхребетний, безкряжний.

Безпокоить, ся = турбувати, ся, клопотати, ся, пеклувати, ся, побивати, ся, непокоїть, ся, турдіти. — Не беспокойтесь = не турбуйтеся, не заживайте. Турбації. — Оце́ совсем не беспоко́итя = він і гадки не має. — Купуй сукню шшу, а хату крыту, то й не турбуй ся. н. пр. — Нехай дуже не турбують і віпочка не готують. н. пр. — Шкода, мамцю, людии турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. н. п. — Щоб моєї бідної головки той не клопотав. — Єней Анхизович сідайте, турбації не заживайте. Ког. — А вола так за ним поблваєть ся, що страх.

Безпокойный = 1. невокийний.

2. неспокийний, невгомінний, невгавучий. С. З. Л.

Безпокойствие, безпокойство = неспокій, турбота, турбація, турба, турбовання. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр. — Дяхи межі себе великую турбацію міли, не хотючи королем Собеского. Л. С. — Тай спати лиже, втомивши ся турбою такою. К. III.

Безплéзний = некорістний, нежиточний, дарёмний, марний. — Своя воля

добра, та не житочна. н. пр. — Дарёмна його праця.

Безплóый = без помóсту, без підлоги (хата або цю).

2. безплóий (про одєжу).

3. безсна́стий або двосна́стий.

Безплóщность, безплóщный = безпора́дність, безпора́дний, безплóмичний.

Безплóщный = безземельний.

Безпоповщина = сéкта, що не признає св'ященства.

Безпóрочный = безгрішний, безневінний, бездокірний, бездоганний.

Безпортóчный, безпортóчный = безштанько, голодрабець, обшарпанець, голохранець, шаріак. — Безштанько — курчий дядько. (Дражнять малих хлопців, якби не хочуть одягати штанів).

Безпорядка, безпорядок = непорядок, безладдя, гармідер, розгордіяш, марварок, аляр, калабалік. — Гармідер, галає, там у таю, срамотні сьиві аж лящатъ. К. III. — Такий гармідер, неспаче Орда наступа. С. Аф. — Збили страшений марварок. — Отамане, батько наш, педбаеш за нас, ой чи бач наше товариство, як розгордіяш. н. п. — Такий калабалік підляп, що нічого не чути. Новорос.

Безпорядочно = без ладу́, недоладу́, непорядно, без пуття́, жу́жмом. — Жшє він якось без пуття́. — Пороскидав все без ладу́. — Поліз у шафу, а там все жу́жмом лежить. — Це розбрав, так і забрав все жу́жмом.

Безпорядочность, безпорядочный = безладдя, нечутність, безладний, нечутний, непутящий, непорядний.

Безпосредственный = безпосередній. С. III. — Безпосередні вибори до Ради державної.

Безпотóмный, безпотóмственный = д. безплéмєнный.

Безпочвенный = безгрунто́вий, безпідставний.

Безпошлинно = бездánно, безмітне. — І тие товари безмітне пропущали бити маюгъ. Ст. Л.

Безпошáдный = безмилосёрдний, немилосёрдний, лютий.

Безправіє = безира́в'я.

Безпредéльный, ный = д. Безграницёсть, ный.

Безпрекослóвіє, безпрекослóвность = безперечність, безперєка.

Безпрекослóвний, по = безперечний, неодмóвий, безперечно, неодмóвно, без

суперечн. — Неодмовно послухенство од-
давал. С. 3.

Безирем'яний, по = 1. д. **Безперем'яний**.
2. **безирем'яний, безперем'яний, по**.
— Треба безирем'яно щити.

Безирея́твенний по = вільний, непри-
пінний, вільно, без перешкоди.

Безирея́вний, безирея́вний = д. **Безо-
станівочний**.

Безирі́бальний = невігódний, немож-
точний, без зіску, без прибутку.

Безирі́данща = безирі́данця, безвін-
пиця, безпосажна.

Безирі́зрпий = безді́глядний.

Безирі́м'яний = 1. безирі́мірий, без-
прикладний.

2. незрівняний.

Безирі́м'яний = чістий, незміняний, су-
тий, щирий.

Безирі́стра́стіє, безирі́стра́стіє = без-
сторонність. С. III.

Безирі́стра́стий = безсторонний. — Не-
хай розсудить безсторонні чигатели. С. III.

Безирі́твóрний = щирий. — Щира мо-
литва до Бога доходить. п. пр.

Безирі́чя́стий = неирі́чя́стий. — Він до
свого діла зовсім не причетний.

Безирі́чя́шний, по = безирі́чя́шний, без-
основний, даремний, дарма, даремне.
ні за що, без усякої ради, ні за ві-
що, ні за що-ні про що. — Так таки
без усякої ради побив.

Безирі́отність, безирі́отний, по = без-
притгу́льність. безпритгу́льний, безза-
хистний, безпріхальний, безпритгу́льно,
без притгу́лку. С. Аф. III. — Світ шпро-
кий, а де в нім поділ си бідному, безза-
хистному? Фр. — Безпритгу́льна сиротина.

Безирі́бóдний, по = непрі́бóдний, без-
прі́сону, не прокидаючись, без про-
сну. — Б. сонь = вічний сон, смерть.
— Не без прі́сону.

Безирі́гáдний = безпрі́світний. — Те-
много безпрі́світних.

Безирі́кій = нікчемний. С. 3.

Безирі́сінний = д. **Безпрі́бóдний**.

Безі́ру́ця = 1. д. **Бездорі́жжя**.

2. безладдя, недозадність.

Безі́ру́тник, ца = непу́тий, безі́ру́тій,
ледащо, гультай, розі́ру́тник, непу́-
та, ледащія, розі́ру́тшиця, повія,
хльорка, шльондра.

Безі́ру́тний, по = безі́ру́тій, непу́тий;
розі́ру́тний, без пуття, розі́ру́тньо. —

Розі́ру́тне життя в молодості приносить хво-
робу на старі кості. п. пр.

Безі́ру́тство = безі́ру́тність, непу́тність,
розі́ру́тство.

Безі́ру́тствувати = жити без пуття, роз-
і́ру́тньо; розі́ру́тничати.

Безі́ру́тьє = д. **Безі́ру́тця**.

Безрабóтниця = безрабóтниця, неробóта,
безрабóття.

Безрабóтний = перобóчий, гуля́щий. —
Сьогодні гуля́щий день. — Тепер перобоча
пора.

Безрабóтний = д. **Безотра́дний**.

Безразбóрчивий = перозбóрчивий, неви-
га́дливий, перозбі́раючий, безроз-
бі́рий.

Безразді́льний, по = нерозді́льний, су-
ці́льний, нерозді́льно, суці́льно, ці́лком.

Безразлі́чє, безразлі́чність = однако-
вість.

Безразлі́чний, по = однаковий, однако-
во, байдуже́, ні гадки, дарма. — Мі-
ні однаково, чи буду я жити в Україні, чи
ні, чи хто згадає, чи заплаче — однакові-
ськио мінї. К. III. — Байдуже́ йому про
все. — Та дарма — нехай кленуть, нехай
і судять. К. X. — Се козак запорозський:
не об чім не тужє, як люлька є і тютюнець,
то йому ні байдуже́. (З вірші під мальованим
запорозцем).

Безразсúдний = нерозсúдний, нерозсúд-
ливий.

Безразсúдство = нерозсúдливість.

Безразсúтний = необрахований, нероз-
рахований, нерозлі́чений.

2. неоплачений.

Безрóгий = безрóгий, комóлий, і́у́лий,
ш́утий. — Комóлий віл і тулею бе. п. пр.
— Побє, гу́лий, щоб тобі ріг одмає (котрого
нема) п. пр. — Ш́утий віл. Має.

Безрóдний = безрідний, без рóда.

Безрóпотний, по = покі́рливий, покі́р-
ний, ненарі́каючий, покі́рно, покі́рли-
во, без нарі́кання.

Безрукáвка = одєжа без рукавів, (у жі-
нок) — кєрсєт, кєрсєтка.

Безрукáвний, безрукáвий = безрукáвий.

Безрúкій = безрúкий; незрúчний.

Безры́бця, безры́бє = безры́б'я.

Безсв'язний, по = нескладний, недотáд-
ний, нескладно, не до ладу́, не до
рєчі, ні склáду, ні ладу. — Говорить
якось не до рєчі, що ні склáду, ні ладу.

Безсем'яний = безсі́мейний, безрідний.

Безсердечіє, безсердечность = немилосердія, лютість.

Безсердечный = немилосердний, лютий, жорстокий.

Безсиліє = несила, безсил'я, знемога. — *Ибо радийшии, та щож — несила мои.*

Безсильный, по = безсильїй, недужий, кволий, охлялий, немощный, без сили. — *Та поди мой недужї, та вивезїть мажу и калюки. п. п. — Така квота — од вітру вало си.*

Безсилътъ = упадати на силах, занепадати, знемагати, кволіти, охлявати, висилити ся, знесилюватись. — *Охлаив, опустил ся, змарїв чоловік. К. Х.*

Безсхважний, по = щільний, но.

Безславитъ = славити, уводити в славу, ганити, ганьбити, ганьбувати, покривати соромом. — *Почаи на все село славити і вже чого на неї не пабрехали. — Свагати мене, козаченьку, та не вводи мене в славу. п. п. — Служив Москві Іване, а воца ж його гане. п. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. п. пр.*

Безславіє = неслава, не добра слава, ганьба, сором. — *Ой не ходи, козаче, до мене, бо неслава на тебе й на мене. п. п. — Тим до неї на горлу ся, неслави бою єш. п. п.*

Безславный = безславний, ганібний, безцний.

Безсловесный = 1. німий, без'язикий. — *Безсловесное животное* = німа тварь. 2. немовлячий. 3. безмовний.

Безслѣдный, по = безслідний, безвістний, без сліду, безвісті, марне. — *Пробѣзъ вѣсті. — Як батька покшени, сам марне зашени. п. п.*

Безмертїє = безсмертя.

Безмертныкъ = рос. 1. Xeranthemum apenninum — безмертки, волонки. 2. Helyschrisum arenarium — жовтушки, жовтяння, жовта гарячка, головокрут, сварка, сварливець, цмін, жовтий цмін, котячі ланки. С. Ап.

Безмертный = 1. безсмертний, немертвельний.

2. невмірущий, незабугий. — *Невміруща слава.*

Безмысленность, безмысленный = безглуздя, безглуздий. С. Аф. III.

Безмыслнца = нісенітниця, бридний. — *Та се не пісня, а нісенітниця. — И слышаво шодї, що в голову влізе. Ког.*

Безмыслие = безглуздя.

Безмѣнный = д. Безперемѣнный.

Безмѣтный = 1. нерозлчений, нерозрахований.

2. нечислений, незлічимий, незчислений, незліченний, безлч. — *Не считенне багатство було у його п. п. — Дав йому грош нечисленного. п. п.*

Безмѣжность, безмѣжный = безспїж'я, голосїг, безспїжний.

Безсѣвѣстный, по = безсѣвѣсний, безсумлїний, без совісті, безсумлїно. С. З. III.

Безсѣвѣтный = безпорадний, нерозважний, необачний.

Безсознательный = непритомний, песамовїгий. С. З.

Безсолнечный = несонїяний.

Безсолныкъ = безсонько.

Безсолнца = безсонниця, безсонця, (у дїтїй) — пічниця. С. Аф. III.

Безсортный = чїстий, без сміття.

Безсортный = сухий, несоковїтий. — *Безсочная трава, рос. Sclerantus* = боровїй прокурник (ків.), бородавник (гал.) С. Ап.

Безпорный, по = безперечний, безсунеречний, безперечно, без суперечки.

Безеребренныкъ, ца = безсрібник, ца, безсрібляник, ца.

Безерѣбный, по = нестроковїй, без строк, набєзрік. — *Вїдав грошї на безрік.*

Безсорный = мїрний, несварливий, миролюбий.

Безтебѣльный = безтеблѣвий.

Безстрастіє = безстрастя, байдужість.

Безстрастный = безстрастний, байдужий.

Безстрашіє, безстрашный = д. Безбоязненность.

Безстыдныкъ, ца = соромїтник, ца, безлічник, ца. С. III.

Безстыдность, безстыдство = безсоромність.

Безстыдный, безстыжїй = безсоромний, стидкий, соромїцький, безлічний, безсоромно, без сорому. — *Не смївайте соромїцької, засмївайте старосвїтської. п. пр.*

Безсѣтный, по = нечислений, незлічений, без ліку, безлч, без лічбї, нечисленно. — *Незчисленне багатство було у його. п. о. — Сїмсот волів в оборї лївишкї без ліку. п. п. — А Орда без лічби пішла. Л. Сам.*

Безз'ємний = беззас'єний, пустоцьвіт.

Беззаталанный = безщасний, беззаталанний, бездольний, безщасник, ця. С. Аф. З. III. Десь шайої безщасний на світі не має. п. пр. — Як у нашій славній Україні були колись прештраний, бездольні години. п. д.

Беззаталанный = д. **Бездарный**.

Безтєльная (короба) = ЯЛОВІ — У плової корош молоди не поирощені. п. пр. — У багатого й челя а челям, а у побогого одна корош, та й та плова. п. пр.

Безтолковица, безтолковщина = безглуздя, недоладність, безладдя.

Безтолковий, но = 1. безглуздий, негямущий, дурноголовий. — Та він шайсь негямущий — не має смітлого ока в лобі. 2. незрозумілий, недоладний, нескладний, не до заду, не до рєчі.

Бєстолочь = д. **Безтолковица**.

Безторговца, безторжца = безторжя.

Безтєпєтєный = д. **Безобаяненный**.

Безтрудный = нетрудний, неважкий, лєгкий.

Безтїлесный = безтїлесний.

Безтїшний = безтїшний. (Місце, де не має загінку).

Безтєгостный = неважкий, лєгкий.

Безуточный, но = безутрагний, без утрати, без шкоди.

Безугарный = нечадий.

Безугольный = безуглий.

Безугольный = безвугільний.

Безугомонный = невгомонний, невгавучий. С. З.

Безудержный = безупинний, невпінний.

Безудержу = безупинно, невпінно.

Безумєный = д. **Безугомонный**.

Безукомный, но = прамий, протий, невхильний, просто, невхильно. — Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. III.

Безукоризненный, безукорный, но = бездокірний, бездоганний, безнаганний (С. Ж.), бездокірно, без докору, як найкраще. — Його жетті чисте, бездокірс.

Безумець = безрозумний, нерозумний, шалєний, навїжєнний, навєсний, несамовітний, божевільний, дурний. — Тєстасити не повини чинити безрозумний. Г. II. — Не має свідчати шалєний, которий розуму не має. Ст. Л. — Що навїжєнному по розуму! п. пр. — Оженив ся навїєтний та вив дурнонату, та не знали що робити — підмалли хату. п. пр. — Цур тобі, одвизн ся, нех тобі, одвизн ся — божевільний! Кв

Безумє 1. дур, дурість, шалєнство.

2. навїжєнство, безглуздя. С. Л.

Безумный, но д. = **Безумець**. — Біжиги, мов несамогига, мов нічого не бачити і не чує. О. Мор. — Сама знаєш, як я сердечне шалєне дя блю. (З листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубєвича.)

Безумолкный, безумолчый, но = невмовкаючий, невмовкаючи.

Безумство = д. **Безумє**.

Безумствовать = дурити, навєснити. — Добре дурити, як приступає. п. пр.

Безумьє = навєснити, божевєліти, дурити, безглуздити, розум губити, з глузду зсуватись, спадати. — С. Аф. — Зсулуж ся з глузду, як пєє з соломи. п. пр.

Безурєчный = д. **Безукоризненный**.

Безурьный = д. **Безубыточный**.

Безурядца, безурядный = д. **Безпорядца, безпорядочный**.

Безусловный = безумовний, конєшний.

Безусница, рос. Orabus vernus L. = сердєшна трава, ранник, черевічки, зозуліни черевічки, півники, горіх горобиний. С. Ап.

Безусьный = невдалий, мárníй.

Безустанный, безустанный, но = невтомний, невсипучий, невтомно, без утоми. С. З. — А наймичка невсипуща. К. III.

Безусый = 1. безусий, безвусий, безус.

2. д. **Безобетный**.

Безутратный = д. **Безубыточный**.

Безутїшний = нерозважний, безпорадний.

Безуханный = пєнахучий.

Безухий = безвухий, карнавухий.

Безучастіє = байдужість.

Безучастный = 1. байдужий.

2. безпричасний, непричєтний.

Безфамільный = 1. безпрізвищний.

2. безсієйний, безрідний.

Безхвоєтый = безхвєстий, кучий. — Цоб, кучий! цоб тобі хвєст однав! (на безхвєстого вола). п. пр.

Безхїтростный = нехїтрий, нєлукáвий, шїрий.

Безхлопотный = безклопїтний.

Безхлїбца, безхлїбе = безхлїб'я, пєдорїд, голод. — А тепєр пришло на безхлїбі погібати. п. д.

Безхлїбный = безхлїбний, неврожáйний, недородний, голодний. — Неврожáйний рік.

Безхазяйный = безхазяйний, нічий.

Безцвітный = 1. безквітий, безцвітний.

2. безмастий, безколірний.

Безцільний, по = безцільний, без цілі, без мети.

Безцінний = безцінний, неоцінний. (Цього дорогий або надзвичайно дешевий.)

Безцінок = безцінок, безцінь, піддарма, дурниця. — Ой нехай же він Сурпунове добро за безцінок збуває, ой нехай же він Сурпуна козака з неволі викупає. п. п. — Продав за піддарма. — Проміняв на дурницю.

Безцідіє, безцідний = бездітство, бездітний.

Безцятний, безцятсьє = д. Безцятний і Безцотсьє.

Безчеловічє, Безчеловічність = нелюдськість (С. Ж.), лютість.

Безчеловічний, по = нелюдський, лютий, немилосердний, люто, немилосердно.

Безчєстити = безчєстити, ганяти, ганьбити, ганьбувати, зневажати, бєштати. С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його остатніми словами. Фр. — Которі короли бєштають і кривду йому чинять Б. Н.

Безчєстє = безчєстє, ганьба, зневага. С. Аф. З. — Ганьбою не діймеш, так силою візьмеш. п. пр.

Безчєстний = печєсний, ганьбний, бєзєцний. С. З. — А такою карністю ганьбою маєє карає бити. Ст. Л. — Ганьбне діло.

Бєзчєшійний = безлүський.

Бєзчєтє = безчєтєство, бєшкет. — Наробив такого бєшкету, що сором і казати. **Бєзчєтєничати, безчєтєнєвать** = бєшкетувати.

Бєзчєтєнний, по = д. Безчєтєний.

Бєзчєтєвєнєстє = нечүдість, нечүстєвєнєстє.

Бєзчєтєвєнний = нечүлий, нечүстєвєнний.

Бєзчєтєвє = д. Бєзчєтєвєнєстє.

Бєзшєбєтний = 1. невгємєний, невєнчүщий.

2. шибєник, шибай-голова, пробий-голова, зайдї-голова, паливода. С. З.

Бєзшєрєтний, бєзшєрєтє = бєзшєрєстий, голїй.

Бєзшєтєнєчє = д. Бєзшєтєнєчє.

Бєзшүтєний = тїхий, негємїний.

Бєзшүтєчє = без жарту, не в жарт, ширєдї.

Бєз без. — **Бєз** пам'ятї = непам'ятаючи, неїмлячи. — **Бєз** ємнїнї =

пам'єнє. — **Бєз** удержу = без унію.

— **Бєз** умолку = немовкючи. — **Бєз** усталї = без утомл. — **Бєз** шүток = д. Бєзшүтєчє.

Бєзшєзчєний = бєзшєзчєний, нїмїй, бєзрїка.

Бєзшєзчєтєстє, бєзшєзчєтєний = д. Бєзшєзчєтєстє, ний.

Бєзшєнєко, бєзшєнєко = бєзшєнєко.

Бєзшєнєний, бєзшєнєний = бєзшєнєний. — **Бєзшєнєнє** недїля = трєтїй тїждєнє вєлїкого пєсту. — **Б. пєлєц**, *Digittus innotatus* = підмєзїний.

Бєзшєтєрєсний = 1. нецїкавий. — **Не бєзшєтєрєсний** = цїкавий.

2. некорїстливий.

Бєзшєкүсний, бєзшєкүстєвєнний = прєстїй, нештүчний, натуральний.

Бєзшєхөдний = д. Бєзшєхөдний.

Бєй, бєйтє = бий, бїйтє.

Бєкєсїнєнєк = дрібний шрїт (дрїб).

Бєкєсь, пт. Scolorax = вївчєрик, баранєць, баранчик, хавка. — Перєнєлї підшїємєкають, вївчєрик пєсєєтєє. Нємїє.

Бєкєма, бєкємш = каптєн або сєртүк дошгөполїє, тєпєлїй.

Бєкрєнь, вєкївєтє єн у вїразі: „**на бєкрєнь**“ = на бакїрь. — Нєдїє шєпєку на бакїрь.

Бєлємїний = (вїд грєц. *βέλμιος*) = чөртїв пєлєц.

Бєлєнє, рос. Nyctycamus niger = блєкотє, пїмїцї. — Гөвөрєнтє, мов блєкотї обїв єн. п. пр.

Бєлєнєдрєсь, бєлєнєтрєсь = д. Бєлєнєтрєсь.

Бєлїбєрдє = нїєнїтнїцї, тєрєвєнї, тєрєвєнї-вєнї, курзү-вєрзү. С. З. — Плєтє тєрєвєнї. — Нєєє курзү-вєрзү.

Бєлєлөдөнє, рос. Atropa beladonna = вөвчї ягөдї.

Бєльмєсь, вєкївєтє єн тїлькї у вїразі: „**нї бєльмєсє**“ = нї бєльмєсє, нї бє, нї мє, апї жє. — Щө йөмө не кєжї — апї жє не рөзүмїє.

Бєпєлє = нєнєзєль, здр. нєнєзлїк. — Нє пєшлєєм тєк її, алє кєчєчєм мєлөє. Гул. Ар. **Бєргємөтє, рос. Citrus limetta** = бєргємөтє, С. Ш. — Citrus Bergamia — глївє. С. З.

Бєрднєк = бєрднєк, бєрдөшнєк. — Шїльнїцї бєрднєкє не төваршї, п. пр.

Бєрдө = бєрдө. — Бєрдї вєлєрєвїє, шїгкї пєсєнєувєє, В. П.

Бєрдөчнєк = д. Бєрднєк.

Бёрдце, бёрдышко = бёрдечко. — Тобі, мати, птчки й бёрдечко, міні давай полоте-
печко. п. п.

Бердыш = келеп, топірець. (Гал.) — Ке-
лепом по плечах потягає. п. д.

Береговіще = поберёжка, бережіна.
(С. Ш.)

Береговій = береговий, поберёжний.

Берег = берег, здр. — бережок, бере-
жечок. — Держись берега, а риба буде.
п. пр. — Віп сидів на березі. — Бістра
річка, певелючка, бережечки зносить. п. п.

Берeditь = ятри́ти, вража́ти. — Чорні
думки ятрили його зранене серце. Бар. —
Розятрав болячку. — По малу-малу, чума-
че, грай, не вради мого серденька в край. п. п.

Берёжая (кобы́ла) = жерёбна, жерёба.

Бере́женіе = догляд, схов, сховок. —
Відав йому гроші до схову.

Бережний = бережений, обережний, сто-
рожкий, обачний. С. З. Л. — Береженого
і Бог береже. п. пр. — Уті — сторожка
птиця. Греб.

Бережлівість, бережливий = бережли-
вість, ощадність (Гал.), бережливий,
ощадний (Гал.).

Бережність = 1. бережіна, поберёжка.
С. Аф. Ш.

2. спасьт риба́льська на р. Обі.

3. крило́ пёвода, що тягнуть з берега.

Бережної = береговий, поберёжний.

Бережність = 1. обережність, осто́рога,
бачність, обачність. С. Л. — До права
треба мати два мішки: один гроший, а дру-
гий бачности. п. пр.

2. д. Бережлі́вість.

Бережний, по = бережений, обережний,
сторожкий, обачний, бережно, помалу,
обережно, обачно. С. З. Л. (д. Береж-
ний).

2. д. Бережлі́вий.

Березь = 1. д. Бережлі́вість.

2. догляд.

Берёза, рос. *Betula alba* = береза.

Берёзка = берізка, березонька. — Бе-
рёзку заивать, развивать = водіти
тапак з берізкою, уквітчаною стож-
ками. — Не рубай, брате, білої березоньки,
не коси повійової травиченьки. в. п.

Березник = берези́к, березі́на. С. Аф.
Ш. — А у берези́й грибів-грибів. С. Ш.

Березник = берези́к, берези́чок. С. Аф.
Ш. — Вігля телечка та з берези́чка. п. п.

Берёзовик = 1. гриб, *Boletus scaber* —
байка. красно́головець. С. Ал.

2. пті́ця, що водить ся в берези́яку
(налі́тний, ку́лик, то-що).

Берёзови́ца = березовий сік. С. Ш.

Берёзовка = березівка. С. Ш.

Берёзовий = березовий. **В. гри́б** = д. **Бе-
рёзови́к**. — **В. ѓуба**, *Boletus igniarius* =
берези́к.

Березу́ха = березівка.

Беремennая = черевата, вагітна, важка,
тягітна, тяжка, непорожня, у вазі, у
тяжі. (Всі про жінку). С. З. Л. — Баба ви-
пувата, що дівчина черевата. п. пр. — І
мати, як була ще вагітною, то ще у черві
прокинула. п. к. — Вона тоді саме у вазі
була. — Вона важка ходить. — Коли річ
про інші твари: (винці, коза, кішка) —
кітна, кóтна, (коро́ва) — тельна, (коби́-
ла) — жерёбна, жерёба, (свині) — по-
росна, супороса, (собака) — щенна,
щінна. — Згодувала її мати, як-свиню по-
рослу. п. п.

Беремennость = ваготá, вага́, тяжа.

Беремeнь = ваготі́ти, ваготі́ти, че-
реваті́ти, у вазі, у тяжі, гяжко́ю,
важко́ю ході́ти. — Отож вона зараз і за-
ваготі́ла. п. к.

Берeня = обере́мок. С. З. — Візьми обере-
мок содомі та протопи.

Берeдeйка = ця́цька, буру́лька.

Берeсбрeць, берeсдрeнь, берeсбрeдь, рос.
Evonymus = брусли́на, брусли́на, бру-
слени́на, проеку́ріна, вересклёп, вóвче
лі́ко. С. Ал.

Берёста, берёсто = берёзова корá (власне
верхня части́на кори).

Берестeнник, берестeнь = 1. пачі́ння
або що, зроблене з березової кори або обро-
блене нею.

2. лича́к з березової кори.

Берестити = обробляти березовою коро́ю.

Берестови́к = д. Березови́й ѓуба.

Берестовий = зроблений з березової
кори.

Берестовий = берестовий, в'язовий.

Берeсть, рос. *Ulmus campestris suberosa* =
берeст, бересті́на, кара́йч, карага́ч. —
U. c. denudama — в'яз, кара́йч. С. Ал.

Берестя́ник, берестя́ний = д. Бересте-
ник, Берестовий.

Берeчь, ся́ = берегті́, ся, естеретті́, ся,
гляді́ти, доглядáти, шанувáти, ся, жа-
лі́ти, хороні́ти, ховáти, щади́ти, пиль-
нува́ти. — Хазі́н береже́ть ся, а злоді́й
давно його береже. п. пр. — Стережи си,
Петре, парі́кати на Нага́лку. Кот. — Не

бийсь, та стережи си. п. пр. — Хто не за-
слав лиха, не зміє шапувати добра. п. пр.
— Буду дома сидіти, буду жінку глядіти.
п. п. — Щади в добрі, матимеш в біді. п.
пр. — Коли скупо (дуже мало), щадити глу-
бо. п. пр. — Не вийв же ти шапувати здо-
ров'ячка свого. п. п.

Берей = жінка, що збирає ягоди.

Берковець = берківець (міра ваги в 10
пудів).

Беркуть = орел (білохвостий).

Берліна = берліна, берлінка.

Берлінь = берліп. — Їде шляхом до Киє-
ва берліп шестернею. К. III.

Берлога = барліг, лігво, (вовчий, лис-
чий) · · · · · вовківий, скота, (свійчий) —
барліг, багнє. С. Аф. З. Л. — Знайшло
лігво і медвежат забрало. п. о. — Два мед-
веді п'я одній берлогі не уживуться =
два коті в одному мішку не помі-
рять ся. п. пр.

Берложий = барліжний.

Берпець, рос. *Listera ovata* = зозуліни
сльовки, зозуліни рушпикі, стулігуз.
С. Ан.

Берпе, беріц, анат. *Crus*. = гомілка, го-
ліпка, голіанка (м'ягка частина гомілки) —
літка. — Гомілкою зовуть ся, як сама кість,
так і нею частина ноги від коліна до ступні.
Мил. — Побіг, аж літками креше.

Беріновий = гомілковий. — Б. кость =
гомілка, цівка.

Бесермєнь = д. Басурмань.

Бесєч, рос. *Erythronium dens canis* = собач-
ий. С. Пол.

Бєстія = скотина, бідло.

Бєсєда = 1. розмова. балачка, говірка.

З дурним розмова, як з вітром полоза. п.
пр. — Багато балачини, та діла мало. п. пр.
Бєз горілки немає говірки. п. пр.

2. бесєда, промова, річ. — Промова
в дєш рововні Т. Шевченка у Львові.

3. бесєда. С. Аф. III. — Були у Грицька
у бесєді, чимало людей було і вишши добре.

Бєсєдка = бесідка, бесєдка (лів.), аль-
ганька. (Прав.)

Бєсєдованіє = д. Бєсєда 1.

Бєсєдовати = розмовляти, балакати, бе-
сїдувати, трахтувати. С. З. III. — Неза-
мого миселького, що карії очі, піє ким міні
розмовляти, сиди о півночі. п. п. — Сиди
один в холодній хаті, не має ким тихо роз-
мовляти. К. III. — Трахтували до самої
ночі.

Бєсєва = коділа, діма. С. З.

Бєсєвати = тягті діму, бичувати.

Бєсєвка = бєчівка, бичівка. С. Аф. З.

Бєчєвнїк = поберєжжа для пристані або
для спочивку лопалам і бурлакам, а також
для стєжки, якою йдуть копї або бурлаки, що
тягнуть судна проти води.

Бєчєвнїк = бурлака, бурлак. — Забро-
див си, заросив си, де ж ти бурлак волочив
си? п. п.

Бєшмєт = каштан (татарський).

Бздєх = бздó. С. З.

зд і йка, бзднюка, рос. *Solanum nigrum* =
наслін. С. Ал.

Бздўшка, гриб *Lycoperdon bovista* = бздю-
ха, пўрхавка, морюха, морова́ гўбка.
С. Ал.

Бздєт = бздїти.

Бздю́ха = д. Бздўшка.

Библейскій, бїблія = библіїний, бїблія,
св'ятє писмò. — Тиж св'ятє писмò чи-
таєш, нас на розум навчаєш. п. д.

Бивак = табір (коли війське стає в нолі
для початку або спочивку). С. З. III.

Бивать, ся = д. Вить, ся.

Бивачний = таборівий.

Бівєнь = клик.

Бигамія = двоженство.

Бизў-линик, рос. *Crepis tectorum* = жов-
тий цвїт, кульбаба, дікий молочай.

Бїлень = бїйк, бїйк, бич. С. Аф. З. III.
— Моложили, поки бїяли тєть не поодїтали.

Бїлєт = білет, паспорт, квітòк, карт-
ка, карточка. — Виправив білет на лів
року. — Добре було чузакувати, поки всьо-
ди рівно, а то уже через ті білєти та й хо-
дити не вільно. п. п. — По квіткам вида-
ють гроші в калтòрі.

Билліард = кармелюк. — Наїхали око-
мощи в кармелюка грати — сюди туди по
кєшенєх — нема чого взяти. п. п. (Пієпа
ся надрукована в Києв. Стар. з поспєшєм,
що кармелюк = билліард; може й так, а мо-
же се назва якої небудь гри в карти.)

Бїло = 1. казатало, казатайло, клєна-
ло, стўкало. — Піп у дзвін, а чорт у ка-
затало. п. пр.

2. язїк (дзвòна).

3. клин, ба́ба (в озїдїнші).

4. товкач (до стўни).

5. передòк (в савгєх).

Биллярд = д. Билліард.

Билдїга, билдїг = 1. воротїло, стрі-
ла́ (у малїї).

2. бендїгї. С. З. III.

Биптовать = перев'язувати, повивати,
бандажувати.

Бипт = перев'язка, зав'язка.

Бирать = д. Брать.

Біржа = (купецька або де стоять звонички) — біржа, (де збирають ся наймити для найма на роботу) — точбк. Київ. — На точку нашла наймичку.

Биржевікъ = біржак. С. III.

Биржевой = біржовий.

Бірка = карб, карбіж, карбіванка. С. З. — На щоглах, бачили, не учплась, пад карбіжм теж не трудилась. Кот.

Бірчить = карбувати.

Бірюкъ = вовк, (про чоловіка) — вовк, суний, похнюпа, похмурій. — **Смотрѣть бірюкомъ** = вбвком дивитись. — **Жить бірюкомъ** = одлюдно жити. — Живе одлюдно на вигопі. С. З.

Бірюковатый = вовкуватий, похмурій, понурій, похнюпий, одлюдний.

Бірюлька = 1. цяцька, бурулька. С. III. 2. дудочка, сопілочка (очерégяпа).

Бірючина, рос. *Ligustrum vulgare* = вбвчі ягоди, жімолодъ, жостір. С. Ап.

Бірючійа = вбвчіще.

Бірючий = вбвчий.

Бітва = бій, баталія, сїча, лобій, бітва. (У заморожчів: баталія мішаного характеру — гїлає, особливими баталіями, кожна самостійна — гармідер, сгичка перед баталією парізно або малими купками — герць, герець). Әв. — Пили; пили заморожці і гулили, під Товстою могилою баталію мали. п. п. — Служив в полку пана Кочубея на баталії з Шведами під Полтавою. Кот. — Дати кося, дали зброю: встав, сипу, до побобо. п. п. — Не наступай Літва, бо буде між нами битва. п. п. — Звзятий як перець, покп не виїде на герець. п. пр.

Битва = клоніт, морока.

Битвенный = бойовий, батальний. — На стоїщий батальний огонь. Кв.

Битка = бітга (палта свинцем або оливою) — свинчатка, олив'янка, (з гвіздком) — гвездянка. С. III.

Биткомъ = напхом, набгом, повно, повнісїнько, патовном.

Битокъ = 1. д. Битка.

2. довбня, довбешка. С. III.

3. (печєни) — биток.

Бітый = бітий, лулений, луцьбований, катюваний і т. д. (див. під с. Бить). — Кожє дитина, що бити, та не каже за що. п. пр.

Бітая дорога = бітий шлях. Певнобаром виїхали ми на битий шлях.

Бітая итїца = різниця. На базарі було багато різної итїці. **Бітый часъ**

= цілу годину. — Проморив мене цілу годину. — **Бітый человекъ** = бувалець. — Був у бувальцях — знає що кий, що палици. п. пр.

Бить = дріт топєсєський, для гантарєської роботи.

Бить, ся = 1. біти, ся, лупити, ся, лупцювати, ся, колотити, ся. (Багетом, ремнем, малахаєм то-що) — батбжити, пубжити, шмагати, супббити, чухрати, нїжити, перезати. — Лупить Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Важким чим) — гатити. — Схонив рубель, таї почав гатити. — (До крові) — біти на олію. — (До сипаків) — басаманити. — (Дуже тяжко) — тузїти, тузовати, тубжити, шпарити, перїцати, лущити, гатити. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатити. Кот. — (Кулаками де попало) — садїти, стусувати, товкмачити, стусанїти давати, манїжити, кудбвчїти. — А він її за коси з вєчі, таї давай манїжити. п. к. — Я його зараз за потилицю, таї почав кудбвчїти. п. о. — (Колїнками) — колїнчити. — Звалїв його, колїнчав, колїнчав, таї викинув за двері. п. к. (Лбббм, рогами) — бубцати, ся. — Ходить, як овечка, а буцає, як барап. п. пр. — (Погамн зади ми) — брикати, ся, хвнцїяти, ся. — Знаї, кобило, де брикати. п. пр. — (Немилосєрдю) — катувати. — Буду тебе бїти, буду катувати, а як приїде неїдїл — буду шипу мати. п. п. — (Палцєю) — дубєсїти. (Палею) — палї давати. — (По шнїї) — лїєскати, лїяпаса давати, лїяцї давати, лїяпанцїми гудувати. — А лїн йому раз і вдругє лїяца дав, так шїнов. — Як почав він його лїяпанцїми гудувати. — (Рїзакїм) — сїкти, пїрїти, чїєстрити, чухрати, шпарити, перїцати. — (Хворостїною то-що) — хворостїти, хвбїти, хвїєскати, хвбєскати, цвїгати.

2. вбївати, забивати, розбивати, вїбивати, збївати, біти. — Забивати палю, гвїздок, кілок. — Вбївати вола. — Розбивати посуду. — Вбївати медаль. — Збївати масло.

3. вїкїдїти. — Рїба вїкїдїє шкуру.

4. (про звук) — біти, плєскати, лїєскати. — Бить їз барабанъ, вь пабїтъ. = біти в барабана, б. на сполбх, на гвалт. — А він побачив злодїв, кинув ся

на дзвіницю тай давай на сполох бити. — **Вить въ ладоші** = плескати, в долоні плеще: гуляй, мамо, нема батька ище. п. п. 5. (про серце) — **колотити ся, тбохкати, стукати, тіпати ся, тріпати ся.** — Серце в грудях колотить ся, як не вискочить. О. Мор.

6. (про птиць) — **тріпати ся, тіпати ся.** — **Спиши в клітці тріпаєть ся.** С. Ш. 7. (про хворобу) — **трясті.** — Лихоманка трясє. — **Вить бакаўши** = д. **Бакаўшичати.** — **Вить ся обь закладъ** = закладати ся. — Одн усе закладав ся, та без питанн і зостав ся. п. пр. — **Вить ся ййцами** = **набѣткн біти ся.** — От вопи похристосувались, тай почали крашанками набѣткн бити ся. — **Вить ногами** = **брикати ся.** — Не підходьте до сього коня: він брикаєть ся. — **Вить чоломъ** = **прохати милості, чолом давати.** — Тай поїхали до столиці, прохати милості у царичі. п. п. — Його добром, та йому й чолом. п. пр.

Витѣ = **биття.** — Маханнн за биття не рахуєть ся. п. пр.

Витюгъ, битюкъ = 1. кінъ (тамбовської або воронїжської породи).

2. (про чоловіка) — **мацак, жуцак, бецман, здоровило.** — Якій бецман, а лічого не хоче робити. С. Ш.

Вичевá = д. **Бечевá.**

Вичевáніє = **вичувáння, шмагáння, катувáння.**

Вичевáть = **вичувáти, батожити, шмагáти, пужити і т. д.** **Вить.**

Вичевнікъ, рос. Artemisia procera = **бóже дерево, бїж-дерево.** С. Ал.

Вичъ = 1. **вич, батіг, пуга.** — Не втікаєш від казача, тільки від вича. п. пр. — З піску багача не вилегеш. п. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. п. пр.

2. **кара Бóжа.** — Отож і пішла на людий кара Бóжа: сарала, пошесть.

3. **кат, душман, катюга.**

Вишь = **пак, бо.** — Що пак він казав? — Як бо його звуть?

Вієніє = **биття, (про серце) — стукання, тбохкання.**

Біографіческій = **біографічний, житєйський.**

Біографія = **біографія, житєннє.**

Біючій = **б'ючий, б'ючий.**

Блáго = 1. **добрó, блáго.** — Се робить ся на добро всім людям.

2. **добрé, гарáзд, на щáстя, добрó; нехай би, тм більше що..., дякуючи тому що...** — Добре, що я рано встав. — На щастя я догадав ся. — Добрó, у кого є господа К. Ш. — І нехай би він справді був виши, а тож...

Благовідный = **гóжий, гáрний.** — Ой там їхав козак тожий, ще й на личенько хороший. п. п.

Благоволеніє = **добрість, лáска, милость.** — **Приобрѣсть, заслужитъ благоволеніє** = **запобігти лáски, милості, підійти під лáску, заслужити, ся на лáску.** — Що вже він не робив, щоб запобігти ласки у пана. — А я тую дрібну ризку заберу в записку, такн своїому миленькому підійду під ласку. п. п. — Як чоловік цікавий, на ласку скоро заслужив ся. Л. В. — **Потерятъ благоволеніє** = **втрагити лáску.** — Я бою ся, козаченьку, і сама я плачу, ой я в своїй матусеньки певне лáску втрачу. п. п.

Благоволятъ = 1. **ласкавим б́ути, добра бажати, жічити, зичити.** С. З.

2. **зволѣти, ся.** — **Зволяйтесь, добродію, вислухати.** С. Л.

Благовоіє = **пáхощі.** С. З.

Благовоіный = **запахінній, пахучий, пахнучий, пахучий.** — З запахного васплечку. — Ой посійте ж там пахнучої рутошки. п. п. — **Пахуча квітка.**

Благовоспитанный = **звичайний, гóжий, грѣчный, добрoго бáтька дитина.** — На тім стільчику гречаний молодець. п. п. — От і видно, що добрoго бáтька дитина.

Благовременный, по = **вчáсний, вчáсне, у свѣй час, в пору, сáме в чáс, в дóбрый чáс.** — Добре у свѣй час все зробити. — Він прийшов саме в час.

Благовѣрный, ая = 1. **благовѣрний, правовѣрний.** (Спеціально вживаєть ся як епітет членів Царської Семіі.)

2. **старій, старá, мій, мой** (називають друг друга чоловік та жінка, бідше в жарт).

Благовѣствовать = 1. **звѣщати, оповѣщати радість, принóсити радѣсну звѣстку.**

2. **проповідувати слóво Бóже.**

Благовѣститель = **благовѣстник.** С. З. (Придаєть ся св. Архангелу Гаврилу).

Благовѣститъ = д. **Благовѣствовать.**

Блáговѣститъ = 1. **блáговѣстити, дзвонити до сл́ужби Божої, на сл́ужбу Бóжу.** На самісєвський Великдень, як ладючили до служби. п. о. — Уже почали благовѣстити.

2. розголошати, дзвоніти. — Йому тільки скажи, то він зараз почне скрізь дзвонити.

Благовѣстіе = добра вість, звістка. С. Ж.
Благовѣстникъ = д. Благовѣститель.

Благовѣсть = благовіст, дзвін до церкви.
Благовѣсть = д. Благовѣстіе.

Благовѣщеніе = Благовѣщення. — Який день на Благовѣщенні, такий і на Великдень. п. пр.

Благовѣщенскій = благовісний. С. З. — З благовісного теляти добра не ждати. п. пр.

Благоговѣніе = побожність (велика шаноба, повага до чого священного або високого, дивного або дуже гарного). С. Ж.

Благоговѣть = шанувати, поважати по-божно, преклоняти ся.

Благодареніе = дякування, подяка. С. З. — Яке частування, таке й дякування. п. пр. — **Благодареніе Богу** = дякувати Богові, дяка Богові. — Нюки що, дякувати Богові, здоровенькі.

Благодарительный = подячний.

Благодарить = дякувати. С. Аф. З. Л. — **Благодарю** = спасибі, дякую, дякувати.

— **Благодаря** = дякуючи, дякувати. — Дякую тобі, мамо, що ходила в тебе гарно. п. п. — Подякував за хліб, за сіль і за науку добрим людям. К. Ш. — От за се дякувати. С. Аф. — Дякувати дядькові, у нас гроші є. С. Л. — За так милостивую ласку дякую. Ст. Л.

Благодарность = 1. дяка, подяка, вдячність. С. Аф. З. Л. — Одна дяка, що за рибу, що за яка. п. пр. — Не жди дяки од прибулого ченця. п. пр. — Я почувала ще більшу вдячність і любов до цього. Фр.

2. хабіръ. — Дав йому три карбованці. (Д. під с. Взятка.)

Благодарный, на = вдячний. С. З. Л. — Довши селми все тоє приймати вдячне. С. Л. Чого ми вдячні от них будучи.

Благодарственный = подячний.

Благодарствовать, благодарствуйте = д. **Благодарить, благодарю.**

Благодѣтний = благодѣтний, добрий, добродійний.

Благодѣть = 1. добро, благодѣть.

2. і З. Л. **Благоуоленіе і Благодѣяніе.**

4. рѣскш, достѣток.

5. рос. *Gratiola officinalis* — золотогісячник, Бѣжа мѣлость, дрисливець. С. Ап.

Благодѣтственный = щасливий. С. Л.

Благодѣтствіе, благодѣтство = щастя, гаразд, добро. — Дай, Боже, нам на здо-

ров'я, та скоро побачитися в гаразді. Ган. Барв.

Благодѣтствовать = жити щасливо, добре, благодѣтствувати. — На всіх язиках всі мовчать, бо благодѣтствуютъ. К. Ш.

Благодушіе = добрість, добродушість.
Благодушный = добрий, добродушний, мягкосердїй.

Благодѣтель, ница = добродій, ка, благодій, ка, добродійця. С. З. Л. — Господь послав нам якого добродійця. Ч. К.

Благодѣтельность = добродійство, добродійність.

Благодѣтельный = добродійний, благодійний, добродійний, добротливий. (С. Ж.)

Благодѣтельствовать = добродійати, чинити, робити.

Благодѣяніе = добро, добродійство. — Я йому добро зробив, а він так міні оддячив. — Дякуючи Господу Богу за так велике добродійство. В. Н.

Благодѣть = д. **Благодѣтельство.**

Благожелательный = жичливий, ласкавий. — А я бідний, нещасливий, ніхто міні нежичливий. п. п.

Благой = 1. добрий. — Добри рада, де щира правда. п. пр.

2. упертий, сердитий, неугомонний, шалений. — **Кричать благимъ матомъ** = репетувати, галасувати, вапул кричати. — Кричить баба, репетує — ніхто її не ругує. п. пр.

Благодѣіе = краса (величчя).

Благодѣшый = прекрасний, дуже гарний.

Благодѣіе = добромісність.

Благонадѣіацій = добромісний.

Благонадѣіность = певність.

Благонадѣіный = певний, надійний.

Благонамѣіенный = добромісний.

Благопрѣіе, благопрѣіный = обичайність, звичайність, обичайний, звичайний. — Який звичайний хлопець.

Благообразіе = краса, врода, гожість.

Благообразный = вродливий, гарний, гожий. — Хороша, вродлива, та доля її нещаслива. п. п.

Благополучіе = д. **Благодѣтствіе.**

Благополучный, по = щасливий, добрий, добре, гаразд. С. З. — Дома все гаразд застав С. Л. — **Благополучно** кончитися = вийти на добре.

Благопримлічіе, благопримлічность, пый = звичайність, звичайний, гожість, гожий. С. Л.

Благоприобрѣсть; благоприобрѣтати = придбати, добути, надбати, набути, нажити, добувати, набувати, наживати, дбати. С. Л. — У паймах, як собі та так, придбав сірома грошеняг К. Ш. — Надбав гроший, став хороший. п. п.

Благоприобрѣтєнный = придбаний, надбаний, набутий, нажитий. — **Благоприобрѣтєнное имѣтельство** = набуток, надбана, нажите добро. — Це його набуток а не батьківщина.

Благоприятель = приятель.

Благоприятный = 1. прїязний, ласкавий, милостивий, жичливий, прихильний, щирий. — Він завжди до його прихильний.

2. гóжий, погóжий, сприяючий, щасливий. — **Благоприятное время** = добрий час, слухний час, погóдний час.

— Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподівати ся слухного часу. — Заобігаймо вперед такому безиравю під сей до того діла погóдний час. С. З. — За дві педлі або як на то час погóдний анєсть. Ст. Л. —

В. вѣтеръ = погóдний, ходовий. (Мал.), погóжий. — Треба швидче їхати, теєр єме ходовий вѣтер. — **В. погóда** = гóдина, гóдяний, гóдяняний, гóдяно, гóдяняно. — Після дощів настала гóдина. — За цілий тиждень ні одного дня не було гóдино. — **В. слѹчай** = добра окáзия, добрий винадок, щастя. — Йому мшала добра окáзия.

Благоприятствовать = 1. ласкавим, милостивим, прихильним б́ути до кóго.

2. гóдити, погóдити, сприяти, щастити. — Як Бог гóдить, то й мокре горить. п. пр. — Теєр час погóдити, треба ділом поспішати. С. Л. — А Бог мінї погóдїв, вовк кобилу задупив. п. пр. — Щастя йому сприяє. — Хоч її не возьму, буду їй сприяти, всякого добра буду їй жадати. п. п.

Благоразуміє, благоразумный = розсѹдливість, розсѹдливий.

Благорасположеніє = ласка, ласкавість, милость, прїязнь, прихильність.

Благорасположенный = д. **Благоприятный** 1.

Благораствореніє = здорóвїсь (повітря). **Благорастворенный** = здорóвий.

Благородникъ, рос. *Eupatorium cannabinum* = сідáч, сідáш. С. Ап.

Благородный = 1. благородний, шляхетний, значивий. — Благородна — свиня огородна. п. пр. (До тих, що своєю папєтвом пишаноє ся.) — Благородні — хлїба молодї, п. пр.

2. чєсний, благородний, лицарський, щїра душа. — Благородними кїстками бо лота заспив. К. Ш.

Благослòнность = д. **Благорасположеніє**. — **Спискати благослòнность** = д. **Благоволеніє** **приобрѣсть**.

Благослòнный = д. **Благоприятный** 1. **Благослòбствовать** = д. **Благоприятствовать** 1.

Благословеніє = бласловєння, благословєнство. С. З. — Матусинє благословєння. Онов. О. Сторожєнка

Благословить, ся = благословити, ся, по-благословити. — Благослови, Боже, нам гнѣсько звити, сей дом звеселити. п. п. — Благословилає. Марусєнка та у свого татка на посадоньку сїсти. п. п.

Благосостояніє = достáток, гарáзд, добробит. — Він має достáток. — Хто в бідї, нехай бїду стерпить, а хто в гарáздї, щоб нїкòли бїди не знав. п. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але оче-видячки упадає. Батьківщина.

Благостїя = добрó, милость.

Блáгость = добрість.

Благотворитель, ный і т. д. = д. **Благодѣтель, ный і т. д.**

Благоусмотрѣніє = воля, ласка, милость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустроєніє = упорядкування.

Благоустроить = порядок, лад дати, упорядкувати.

Благоустройство = упорядкування, добрий лад, порядок.

Благоуханіє, ный = д. **Благоволеніє, ный**.

Благоухать = нахнути, нахтїти. — С. З. — Квітки нахнуть неспим рапком. Аф.

Благочестивый = благочєстивий, побóжний.

Благочїніє = 1. д. **Благоустройство**.

2. кїльки церков паравїдїельних під дóглядом одного благочїнного.

Благочїнный = 1. д. **Благоприличный**.

2. благочїнный, благочїнный. С. З.

Блаженный = 1. щасливий, блаженний.

2. юрòдвий. — А я, юрòдвий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блаженство, вать = щастя, рай, рóскіш, раювати, роскошувати. — Рай, та не там тут раювати. К. Б.

Блажить = 1. величати, славити.

2. дурїти, пустувати, вередувати, коверзувати, козєзити ся. — Добре дурїти, коли приступиє. п. пр. — Ой маєш, маєш, москаль у хатї, пустує, жаргує, не дєє сматї. п. пр.

Блажній = шалений, свавольний, вередливий, невгамовний. С. З.

Блаж = дур, дурість, дурощі, примха, блаженство, шаленство. С. З. Л. III. — Викни дур з голови. — Се тільки для примхи. С. З. — Йому усе блаженство в голові. С. З.

Блазніть, ся = спокушати, ся, знажувати, ся, зводити, принажувати. — Біда Польку спокусилася, пішла Полька за Русина. п. п.

Блажневий = жовтотілесний (колір).

Блажнь = бланок.

Блев'яка = блюв'яка, риг'ач. С. III.

Блев'яніє = блюв'яння, блюв'ячка, риг'ання, риг'ачка.

Блев'яті = блювати, риг'ати, кидати з себе.

Блев'яч = д. Блев'яка.

Бл'івка = наживка (черв'ячок або муха, що падають на гачок для принади риби).

Бл'івота = блювота, риг'ачка. — У його блювота з опоху.

Бл'івотина = блювотина, блюв'яки, блювотіння.

Бл'івір = 1. дзеркало (передня сторона печі, або груби, що виходить в одну кімнату, коли тонка з другої.)

2. в вірзії: „для бл'івіру“ = аб'і-як, для годить ся. — Він це зробив тільки для годить ся.

Бл'єклость = в'ялість.

Бл'єклий = зів'ялий, пов'ялий, зб'яклий.

Бл'єкнути = в'янути, бл'якнути, нидіти, линіяти, линіти; марніти. — Ждала, ждала козаченька, та в'янути стала. п. п. — Вей мої квіти луговий пониділи, що твоїх козаків у себе не виділи. п. п. — На калину вітер віє, калина линіє. п. п. — Пилипи брови, помаридо личко, обієла круг дівтора, як перепеличку. п. п.

Бл'єкот'я, бл'єкоть = 1. д. Белен'я.

2. рос. *Conium maculatum* = болюголов, бл'єкот'я, вомігга, сікавка, свистуля. С. Ал.

Бл'єск = бліск, лиск, бліск. — Бл'єску та гуркогу було багато. С. III.

Бл'єсна = блешня (олив'яна рибка з гачком). — Шуки на блешню добре ловлять ся.

Бл'єс'івка = нійка, разок перлів.

Бл'єсоть = перли (це низалі).

Бл'єстка = блістка, бліщик, бл'єстка.

— Бл'єстки лучей = скалки. — Бл'єс-тять бл'єстками = гаптувати, наяр'ювати.

Бл'єстняк, ком. *Chrysis* = сьвітляк, блиш'як. С. I.

Бл'єст'яніє = блиш'яння.

Бл'єст'яті = блиш'яті, ся, блиш'юти, лисніти, ся, виліскувати ся, (як зорі) — зоріти. — І подум'ї була блісне, як вітер повіє. Аф. — Ой у полі крипича, там водича блиш'яті ця (а по другому шарип'туту: лисенити ця) п. п. — Ой, щось лисеніть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж вилісують ся. — Дай то, мильй Боже, блісне булава. К. III. — Місяць сьвітить, зорі зоріє. п. п. (Не рівно) — бліскаги, бліскаги, миготіти, миг'іти. — Передо мною усе щось блик та блик! коли я придивлю ся, аж то гроші горять. С. III. — Цілу дорогу мигить міні в очу, як сонце. — Щось проти сьвічки миготіло, то певно її коси поліскувались. С. З. (Дуже помалу) — блімати. С. Л. — Каганець блимає. — (Ледве видно) — леліти. — Деся далеко водича леліє. — (Як срібло) — срібніти. — Дніпро при місяцю срібніє.

Бл'єст'як, бл'єст'янка = д. Бл'єст'як.

Бл'єст'яний = блискучий, лискучий, блистучий.

Бл'єяліє = б'єкання, м'єкалія.

Бл'єяті = б'єкати, м'єкати, мекетати, бл'єкотати, мекек'єкати. С. З. III. — Кавчать мекечуть всіма голосами. Гул. Ар.

Бл'єж'яний = пайбл'єжчм. — Сюдою найбл'єжча дорога.

Бл'єж = бліжче, бліжче. — Зелененький барвіночку, стелі ся ще ближче, а ти мильй, чорнобривий, присунь ся ще ближче. п. п.

Бл'єжний = бліжній, близький. С. III.

Бл'єж'єхонько = бліж'єнько, бліж'єсен'єко.

Бл'єжити, ся = блізити, ся, набл'єжати, ся. С. З. — Θ. V. — до с... дубець бл'єжати ця. п. п.

Бл'єж'ий, ко = бліж'ий, недалек'ий, блізько, недалек, на блізу. — Хоч блізько, та слізько. п. п.

Бл'єж'єж'яний = блізький, сусідний, сусіжний.

Бл'єж'я = блізько.

Бл'єж'єць = бліж'я, бліж'ятко, бліж'нюк, бліж'як, бліж'нючка. С. З. Ж.

Бл'єж'єць = 1. бліж'ята, бліж'нюкі. — Рожать бліж'єцовъ — бліж'ніти. — Три роки бліж'яла, а на четвертий змішала троє привела. п. п.

2. астр. — ченігга (? одно з 12-ти сузір'їн екліптики). — Віз став супротив ченігги над хатами, ченігга випенялась. С. З.

Близорукій = низькобкий, низький на очі, короткозорий. Помис.

Близость = близькість, близина, близь, близьень. — По близьості = поблизу, зблизька, близько, біля, побли́я.

Бліз = 1. д. Близость — Поблизости.

2. ко́ло, тро́хи не́, мало не́. — Віп там прожив трохи не рік.

Близь = д. Близость.

Блинець = налісник (млинць з сіром).

Блинохв'ят = книшолал, книшохват (жарливо або часом і лайливо, дражнить поновичів).

Бариць = млинць, блин, блинець, (з шпопа) — шишоя́ник, (з гречак) — гречани́к, (з гороху) — горо́хвяник. С. Аф. 3. Пов. — Слінець, на млинць. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. — У міх при. п. пр. — Батько вмирає, а він блиш вми́рає. п. пр. — При́хали панци́ — гречани́к у п'яці. п. п. — **Печь блиный** — вживається са і метафорично = робіти на швидко́у руку, аби́ як. — **Байпомь вь роть лѣзеть** = лащить ся, підсипається ся, підлещується ся.

Блестаніє = блискання, ліскання, блищання.

Блестательный — 1. блискучий. С. Ш.

2. пишаний, величний.

Блестать = д. Блестѣть.

Блокада = облога. С. 3. — Ми двадцять і чотири дні Орду громили, в облозі сидючи, коншу їли. К. В.

Блокадный = обложний.

Блокировать = облягати, обкладати, обступати. — Ой уже я наші славі Залорожці тай переселі стали, ой облягли їх, облягли москалі та усіма сторонами. п. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. п. п.

Блок = блок, коліща, вертіло (? С. П.)

Блопа = 1. шкурка, кожущок, толубець, пливá, пливка.

2. анат. Placenta — місце, місто, носі́д; сорочка. — Ццасливий — в сорочці родив ся. п. пр.

3. гу́ля, гу́ля, на́ріст.

Блондін, ка = білявий, білявець, білявичик, білявичи, русівий, русівин, білявка, білявочка, білұ́ха, білява, білявиця, русява, русівка. С. 3. Ш. — Білявого любка маю, сама білявепька. п. — Ой не піду до білявки, не піду: упав спіжок, нароблю сліду. п. п. — Он пошукав білявочки иншої собі п. п. — Голо-

вонько моя бідна, що діяти маю? Та де ж моя білявиця, що я не видаю? п. п. — Наше брате, товаришу! Баталія буде: або твої або моя білявиця буде. п. п.

Блопок = обáпол, обáполок, обзбóл. С. 3.

Блоха, ком. Gulex irritans = блоха, здр. — блішка, зб. — блошва́, блошня́. (Виганяти бліх перед огнем) — прудіти ся. С. 3. — Блошня тієї розвелось страшена сила. — Онучі інші полюсали, а хто прудив ся у кабощ. Кот.

Блошистий = блохатий, блохастий. — Тай блохате оце цуцєня.

Блошій = блошиний.

Блошливий = д. Блошистий.

Блошникъ, рос. Aspidium filix femina = пáпороть, жі́лоча пáпороть. С. Ап.

Блошнить = блошнити. — Оце цуцєня тільки блошнить тут.

Блошница = 1. і 2. д. Блошникъ і Вздумка.

3. рос. Oviparum vulgare = матерінка, зінювка, духовий цвѣт. С. Ап.

Блошной, блошный = д. Блошій.

Блошная трава, рос. 1. Polygonum persicaria = гірчак. С. Ап.

2. д. Блошникъ.

Блудень = пустун, жврун. С. Л.

Блудить = 1. блудіти, блукати, тиняти ся, в'яти ся. — Хожу, блужу, як те сонце в крузі. п. п. — Блаукає, як приблудний. п. пр. — Як бачиш, бурлака на сьвіті тиню ся од села до села. Кот.

2. бахурувати, рози́утетвовати, вота́чїти ся. — Але з другими бахурують, свої ж жі́нці пєхай горюють. Кот.

3. пуєтувати, жврувати. С. Л.

Блудливый = пустогливий, шкودливий. — Шкудливий, як кішка, як тхір. п. пр.

Блудникъ, ца = рози́утник, ця, бахур, ка, курва́ль, кұ́рва, блудя́жка, повія, хлбóрка. — Чоловіка має, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У городі не без дурня, в селі не без курви. п. пр. — Коєн різал блудяжкам. С. 3.

Блудный = рози́утний. — Зовсім розпутна стала і ото привела дитину. п. о.

Блудодѣй, ствовать = д. Блудникъ і Блаудить 2.

Блудодѣяніє, блудъ = 1. рози́уста, курва́льство, бахорування. — Рози́уста в молодості приносить хворобу на старі кости. п. пр.

2. любоді́йство. Б. Н.

Блудяга = вотоцю́га, заблұ́да, заволóка, С. 3. — А на чужій на сторонці зо-

вуть мене заволокою, велять мнѣ річку брести широкою ще й глибокою. п. п.

Блужданіє = блукання, блукання, блуд. С. III. — Як кого нападе блуд, нехай припам'ятає у який день було Різдво, візьме землі з під ніг і посянчить на голову, той знайде дорогу. п. пр. — Та й набридли вже мні ся блукання.

Блуздатъ = д. **Блудить** 1. — Блукуючий вираз очий. Фр.

Блѣдноватий = блідуватий. — Листя як на ясені, тільки блідуватіше.

Блѣдноватий = блідорожевий, рожевенький.

Блѣднотолубий = голубенький, блакитновий. (С. III.)

Блѣднотелений = зеленуватий.

Блѣдний = блідий, блідний. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виглядав. К. III. — **Блѣдая немочь** = д. **Блѣдность** 2.

Блѣдность = 1. блідість, блідота. 2. **Блѣдность дѣвчачья**, Chlorosis = блідниця.

Блѣднота = д. **Блѣдность** 1.

Блѣдний = блідий, блідний. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виглядав. К. III. — **Блѣдая немочь** = д. **Блѣдность** 2.

Блѣднѣть = блідніти, бліднути, бліднішати, пологітати. — Вопа вся пологітала з ляку.

Блюденіє = догляд, дозор, пильнування, стереження. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блюдечко = блюдечко, блідце.

Блюдо = 1. блюдо, полумисок, таріль. С. З. Л. III. — Випесли йому блюдо червопів, п. п. С. III. — Полумисків два ціпових. Стародавній опис. Київ. Ст. — Таріль точений. С. III.

2. страва, потрава. — Голодному кожна страва добра. п. пр. — Яка приправа, така й потрава. п. пр. — Тут іл разниї потрави і все з поливаних мисок. Кот.

Блюдолизничать = 1. тарільки лизати.

2. об'їдати когось.

Блюдолизъ = лизоблюд, похлібець, дармоїд. — Барабаш похлібець людський. С. З.

Блюсти, ся = доглядати, ся, глядіти, назираїти, паглядати, пильнувати, стерегати, заховувати, ся. С. Аф. З. Ж. — Нехай мати буде, вонаж дрібні діти доглядати буде. п. п. — Буду дома сидіти, буду живу глядіти. п. п. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. п. пр.

Блюсти, ся = доглядати, доглядати.

чий, дозорний, доглядачка. — Бач, бісова доглядачка, так вдріла. Кв.

Блюстительный = дозорний, пильний, догляданий. С. Аф. З. — Треба пильно око мати за ним.

Бляха, бляшечный = бляха, бляховий, бляшаний. С. III.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобёр, зар. — бобрік. С. III.

2. Lutra — відра, видийха. Эв. — Запорожці прозвали сього звіря видийхою чи видрою. О. Ст. — **Убитъ бобра** = пиймати облизня, поштіти ся у дурні, вхоніти шилом патоки.

Бобковина, рос. Anthoxanthum odoratum = душіця. С. Ап.

Бобовидный = бібачетий.

Бобовикъ = бобовиння. С. А. III.

Бобовина = біб.

Бобовникъ = рос. 1. Amygdalus nana бобчук, зяячі орішки, польові орішки, дівоча кров, черсаки. 2. Butomus umbellatus — осітняг, жаб'яча цибуля. 3. Menyanthes trifoliata — бобівник, зубовник, трифолія. С. Ап.

Бобовлягъ = д. **Бобовина**.

Бобокъ = бобина.

Бобровица, сссі білль = д. обівникъ 3.

Бобръ = д. **Бобёръ**.

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. Турецкіє бобъ, Phaseolus = квасоля. С. Ап.

Остатъ ся на бобахъ = пиймати облизня, поштітись у дурні, вхоніти шилом патоки. — **Разводитъ бобъ** = баласити точити, теревені правити.

Бобилъ = бурлацький. — Житти бурлацькѣ, як собацькѣ. п. пр.

Бобилка = бурлачка.

Бобиль = бурлака. С. III.

Бобильскій = д. **Бобиль**.

Богатѣльня = богодѣльня, Божий дім, шпиталь. С. III. — Це добре, що пришили її стару, бідолашну, до Божого дому.

Богатей = багач, багатірь, багатиня, дук, дукарь, дукач. С. Аф. З. Л. III. — Іде багат, іде дукач, насміхаєть ся, за що тал голодотышка напиваєть ся. п. п. — Як умре багатирь, то йде за ним увеселити, а як умре харшак, то йде одини дук. п. пр. — Ой не сьмий ся із голоди, превращай дуко, щоб не було із душею тобі розлуки. п. п. — Він такий багатиня, що не зна, що то нема.

Богатенькѣ = заможний, заміжнёнький. С. Аф. З.

Богатіть = збогащати. — Пожитками збогатили. С. З.

Богатство = 1. багатство, скарб, скарбі. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. п. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи такий скарб в руках наших, котрий жадуно суюмо нерешлаючи бити не может. Ст. Л.
2. роскіш, розкоші, пишність.

Богатый = 1. багатий, грошовитий, (дуже) — багатющий, (не дуже) — багатенький, заможний, заможненький. (Див. ще: Багатей) — Багатому чорт діти колише. п. пр. — Віп чоловік багатий, грошовитий. — Ой коли б же я, козаче, була багатенька: наплювала б я на тебе й на твого батенька. п. п. — Хоч не дуже багатий, а заможненький. п. о.

2. пишний, розкішний. — На йому журан пишний. — А той пишні та розкішні все храми мурує. К. Ш.

коштовний, дорогий. — Шабля і вся зброя коштовна, сріблом оброблена.

Богатирський = багатирський, лицарський. — Ой показав Ведмеденко багатирську славу: тай потопив вразих Ляхів в городецький ставу. п. п. — В похід вступати, лицарської слави добувати. п. п.

Богатирство = багатирство, лицарство.

Богатирь = багатирь, лицарь, козарлюга. — Васюринський козарлюга все п'є та гуляє, ой він своїм отаману голосно гукє: позволю, батьку-отамане, пам на башті стати, не позволим Січу руйнувати; не позволим з шабелями, позволю з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. п. п. — А Сірко був лицарь на всю Україну. п. п.

Богатіть = багатіти, багатшати, розживати ся.

Богаче = багатше, багатіше. — Віп тепер далеко багатіше став жити.

Богачевъ = багачський. — Напське та багачське нігдє не пропаде. п. пр.

Богачество = д. Багатство.

Богачиха, богачка = багачиха, багатирка. С. З.

Богачъ = д. Богатей.

Богиня = богиня, божиця. С. Ш. — От баба і каже дідові: лізь на небо — ти будеш богом, а я божицею. п. к.

Богобоязливый, богобоязненный, богобоязливый = богобійний, богобоязливий, побожний. С. З. Ж. Ш. — Ко спідєстєву припущоли люди добріє, богобоязли. Ст. Л.

А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підрадаєт. ся. К. Ш.

Богобоязливость, богобоязленность = богобійність, (С. Ж.) богобоязність.

Боговдохновенный = богодухновенний. Кул. Граматка.

Богоматерь = Богоматір, Мати Божя, Божя Мати, Богородиця, Пречіста. — Ой рятуй, рятуй, Божая Мати, не дай погибати. п. п.

Богомалець, богомолница, богомолка = 1. богомалець, богомільник, богомільниця. С. Ш.

2. прочан, прочанка, мп. прочане. С. З. — По дорозі в Київ тягли ся потомлені прочане.

Богомоль = 1. д. Богомалець.

2. святєніник, святий та божий. — Такий святєніник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вєє йому не попадаєт. ся. — Святий та божий, а пєлюю з душі тхє. н. пр

Богомолье = 1. богоміль'я.

2. проща. — На прощу в Київ одвезли, святими травами поїли, та все таки не помогли. К. Ш.

Богомольникъ, ца = д. Богомалець 2.

Богомольный = богомільний, побожний. С. З.

Богомольщикъ, ца = д. Богомалець.

Богомольщина = прочане.

Богоотступникъ, чєство = д. Атеїст, атеїзм.

Богоравный = богорівний. — Одисей богорівний. Ніц.

Богородица = д. Богоматерь.

Богородицна, богородична, богорѣская трава, рос. 1. *Thymus serpyllum* = чебрець, чебрик, чєпчик богородичний, (гал.) — чебрець, матерінка. С. Ан.

2. д. Безсмертникъ 2.

Богорѣдичные прѣзидники = Пречіста:

Успеніє Богородици (15 серпня) — Пєрша Пречіста, Рѣдєствѣ Богородици (8 жовтня) — Дрѣга Пречіста, Покровѣ Богородици (1 листопада) — Трєтє Пречіста або Покрѣва. С. Л.

Богослужєніє = службѣ Бѣжа, одпѣва. С. Л. — Отпѣравлѣя Богослужєніє = правити службѣ Бѣжу.

Боготворить = боготворити, обѣжувати.

Богоугѣдный = богоугѣдний, угѣдний Бѣгові. — Б. заведєніє = д. Богадѣльня.

Богохуленіє = блѣзнірєство. С. Ж. Ш. — Блѣзнірєство єсть слова зєжливї проти Бѣгу или свѣтїи. Б. Н. — Нєхай будє прокляг, покп аж блѣзнірєства свого перєстїнєг. Уст. Луц. братєства.

Богохульникъ, ца = блѣзнір, ка, блѣзник, цѣ. — Блѣзнірі не могут правѣ-

вати ся, ані свідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Богоху́льництво, богоху́льство = д. Богоху́леніє.

Богоху́льствовать = блюзнити, блюзно-ва́ти. С. Ж.

Богояв́леніє = 1. Богояв́лення. С. Ш.

2. (свято 6 січня) — Водо́хрещі, Хре́щі, Ордань. С. З. — А третєє свято то Водохрещі. н. п.

Богояв́ленський = орданський. — Треба покрошити орданською водою.

Богъ = Бог, Віг, зар. — Боженько, дйтське — Бозіа. — Як будеш в дорозі, памятай о Бозі. п. пр. — Без Бога ні до порога. п. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ Істи, Боже! „Роби, небоже“. п. пр. — Ні Богові свѣчка, ні чортові кочерга. п. пр. — Богъ въ поміць, Богъ на поміць, Помогай Богъ = помози́ Боже, Бо́же помози, помагай Віг, магай-Віг! — Ішов козак дорогою: помагай Віг, женче! п. п. — Боже помози! а сям не лежи. п. пр.

Богъ дасть = дасть Віг, Віг-ма! — **Богъ тебѣ судья** = суди тебе Бог. —

Богъ вѣсть = Во'зна. — Во'зна що загадує. — **Бо́га призыва́ть во свѣдѣтели**

= Богом свѣдчити ся. — Богом свѣдчити ся, а чортові душу запродав. п. пр.

Богъ мені побѣй = Побий мене Боже, Віг-ме. — Віг-ме! що я не брав. С. Ш.

Бо́же храни́, сохрани́ Бо́же, оборони́ Бо́же, упаси́ Бо́же = крий Бо́же, боро́нь Бо́же, ховай Бо́же. — Крий Бо́же, як страшно! — дяка Бо́гові, хваліти Бо́га. — Хвалити Бо́га, усе гаразд. — Дай

Богъ = бо'дай, дай Бо́же. — Бодай та річка куширем заросла п. п. — Дай, Бо́же, щастя, долю, хліба в волю. п. пр. — Дай

Богъ здоро́вья = Поздоров, Бо́же. — Поздоров, Бо́же, батька, то все гаразд буде. п. пр. — Поздоров, Бо́же, мого старого і мене коло його. н. п. — Ей Бо́гу =

йй Бо́гу, іжете Бо́гу, да́лебі, присій Бо́гу. — Да́лебі, що так. — Не здатний, да́лебі, брехать. Кот. — **Какъ васъ Богъ**

милуетъ = Як ся маєте?, Як вас Бог милує? — **На Бо́га упова́й, а самъ не**

пловай — На Бо́га покладай ся, а сам робити не цурай ся. п. пр. — Роби, небоже, то й Бог поможе. п. пр. — Пади в Бозі як

хліб у стѣзі. п. пр. — **Ради Бо́га** = Бо́га ра́ди, про́бі. — Кричи, про́бі їй мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — **Сча́стливъ**

тво́й Богъ = щастя твоє. — Ну, щастя твоє, що втік. — **Сла́ва Бо́гу** = сла́ва Бо́гу, хваліти Бо́га. — Хвалити Бо́га,

всього є доволі. — Хвалити Бо́га, що так обійшлося. С. Ш. — **Чѣмъ Богъ посла́лъ** = що Бог дав.

Бода́ніє = б́удання, б́удькання, колоття́.

Бода́ть, ся = коло́ти, ся, б́удати, ся, б́удькати, ся. — 1 барап буцне, як зачепиш. п. пр. — Ходить як овечка, а б́удькає, як барап. п. пр. — Тушу — тушу погами, зколо тебе рогами. п. п.

Бодѣць = 1. острога́, кіготь (задній у швіні).

2. ріжо́к (у житі), колю́чка, шиш (у рожі, шишиши і т. д.)

3. (в старовину) — острога́. С. З. — Ой як стисне козак Нечай коня острогами. п. п.

Боді́ло = роже́н. С. З. — А він вишив роже́н, та як штришке його. — Хіба рожна ти захотів? Кот.

Бо́єкъ = 1. д. Білень.

2. д. Битка́.

3. лом, череп'я, груз.

4. сту́па з товкачем (велика дерев'яна).

Бо́єць = бо́єць, перебієць; во́йка, во́йовник. С. З. — Ігрища думав завести і п'яний зараз розкричав ся, щоб перебієць привести. Кот. — А ми́щане ходять, все раду радять, що тому во́нці за дар дати. п. п.

Бо́жба = божба́, божі́ня; кля́тьба. — Ду́рня кля́тьба — об стіну головою п. пр.

Божедрѣ́вко, рос. Artemisia abrotanum = бі́ж-де́рево, бо́же де́рево, бі́ждерево́чок. С. Ал. Ш. — Бі́ждерево́чок — ді́вкам до кісочок. п. п.

Бо́женсьє = д. Божба́.

Бо́жескій = бо́жий, бо́жський, бо́зький, бо́жістьий. С. Фр. Ш. — Бо́жа во́ля, бо́жа й сила. п. пр. — **Но бо́жески** = бо́жо, по бо́жому. С. Ш.

Бо́жественный = 1. бо́жественний.

2. чудови́й, чудовни́й. — Чудова зоря на ніч. — А на самім чо́лі сив чудови́й свѣт: там із новим старий зіходив ся завіт. К. Д. Ж.

Бо́жествó = Бог, Віг, Бо́жество.

Божі́ться = божі́ти ся, кля́сти ся, бі́гма́ти ся, присяга́ти ся. — Божіла си бі́дна вдова, перед паном стои: ой да́лебі, добродію, ноче сиш дома. н. п. — Та не бі́гмай си так, бо гріх. С. Ш. — Кляне́ть ся, що не брав.

Бо́жий = бо́жий, бо́говий. — Ой раду́й ся земле: син Бо́жий наро́див ся. п. п. — **Бо́жією ми́лостью** = з Бо́жої ла́ски. — **Бо́жіє Прови́дѣніє** = Во́ля Бо́жа. — **Бо́жье де́рево** = д. Божедрѣ́вко. — **Бо́жья корóвка**, ром. Chrysomela = со́нечко. С. З. — Со́нечко, со́нечко! витля́нь у ві́ко-

нечко: он татари йдуть, тебе заріжуть. н. пр. (Примовляють діти, пукаючи сонечко, щоб воно летіло).

Божниця = 1. божник, божничок, божниця. — Намалою матір, на божник поставлю; на божничок гляну, матір іспом'яну. н. п.

2. каплиця — Пішов у каплицю молитись.

3. божниця (болдохвальська). С. Ж.

Бозняк = бузина.

Бозовий = бузиповий. С. Ш.

Бозь, рос. Sambulus = бузина.

Бой = 1. бій, побій, биття.

2. бій, бійка, колот, колотнеча; січа, баталія, битва. — Лайка — не бійка: в боку не болить. н. пр. — Та між ними така баталія, що пай Бог боронить. С. Ш. (див. ще під с. Битва) — **Бой свой** = забивання палів. — **Бой-дівка** = козирь дівка. Кв. — **Кулачний бой** = кулачки. — Ще чорти на кулачках б'ють ея, а він вже й схопив ся.

3. викидання шкіри рибою.

4. д. Боєць 3.

Бойкий = жвавий, моторний, меткий, го-стрий, бойкий. С. З. Л. — Там то, мамцю, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. н. п. — **Бойкая дорога** = вибоїста, грудковата, нерівна. — **Бойкое місце** = людне. — Це саме людне місце, тут завше народ товчить ся.

Бойкость = жвавість, моторність.

Бойниця = 1. бійниця.

2. довбня (котрою вбивають скотину) — Як хватить довблею по голові.

Бойня = 1. бойня, різниця, більше вживається н. п. бойні, різниці, (де разом і сало витоплюють) — салган. С. З.

2. різня, різанина. — Ушанська різня.

Бокаль = келих, пугар, чарка. — Сяючи пшох по бенкетах веселих з чистого золота коваль келих. В. Щ. — Він з пугаром у руці саме до краков'яка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повний чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п.

Боковий = боковий, побічний, прибічний, (про стіну бокову від причілку або про вікно в такій стіні) — причільний. — **Пора на бокову** = час спати, пора на боковеньку.

Боковушка, **боковушка** = бокова кімната. **Боксёр** = боєць, перебієць (Д. під с. Боєць).

Боксь = 1. кулачки (по англійському звичаю).

2. стусан, штурхан. — Дав йому стусана. С. З.

Бокъ = бік, мн. **Бока** = боки. — **О'бокъ**, **бокъ обокъ** = обік, бік з боком; по-руч, попліч. — Обік його жіночка небога. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Попліч сідає. С. З. — **Изба на боку** = похила (стара) хата. — **Бока отвалить** = побити когось, б'єбехи надрізати. С. З. — Сюди на кулаки лши ближче: я б'єбехів вам надріжу. Кот. — **Лежать на боку** = байдикувати, байдики бити, лёжні справляти. — **Нобокъ** = геть, прич. — **Съ боку прип'єка** = п'яте колесо до воза, прикїп коляда, приший хвіст кобилі.

Болванити = 1. витесувати, обтесувати. 2. дурити, морочити, туманити.

Болванъ = 1. іділ, болван, божок.

2. колódка, штурнак, надовбень.

3. дурень, бовдур, бецман, телепень, йболоп. — Який бовдур виріс. — Ач, який бецман. — Стояв темер, як пень, і правду мовивши, був дурель-телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, Полозе, не кланеш ся пану возу-тому? Кот. — **Іграти съ болваномъ** = з дурнем, з дідком грати.

Болванить = дурити, дурнішати, туманити.

Болванецъ = (у краків) — колódка, на котрій врівнюють шви.

Болвашка = гудзик (дерев'яний, необтягнутий).

Болдырь = суржик, помісок, покруч. — То не справдений хорт, а покруч. С. Л.

Болень = д. Больной.

Боліголовъ, рос. Conium maculatum = боліголов, блекотів, сікавка, свистуля. С. Ал.

Болокомъ = на опашку. — Падів свиту на опашку.

Болонá = г'уля, г'уля, гур'уля, мор'уля, г'уля, г'уля і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Ач які г'улі на дереві.

Болонъ = 1. лубок.

2. трухлявина (в недавню зрубаний деревини).

Болотина = багніна, багновіця. С. Л. Ш.

Болотистый = багністий, болотяний, багнявий. С. Л. Ш.

Болотникъ = 1. кулік (болотяний, Scolopax).

2. рос. а) Sagittaria Sagittaeolia = козлі, човник, стріла, водяні стріла, стрілиця. б) Geranium sylvaticum = стоко-

літник, в) *Ledum* = д. Багульник. С. Ап.
3. болотняник, болотяний.

Болотний = болотяний, багновий. С. Л.
— Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотяні, ой що пивали на Україні вина та меду ситні. п. п.

Болото = болото, багно, багнока, багнине. С. Л. Ш. У долині, мов у ямі, на багнине город мріє, над ним хмарою чоріє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржаве) — Иржавець, ржавець. С. Л.

Болтаніє = 1. бовтання.

2. коліхання, теліпання.

3. базікання, белькотання, пащикування, балієн.

Болтати = 1. бовтати, колотити, (ложкою в страві) — бабрати ся. — Колотити сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. п. п. — Не їв нічого, тільки побабрав. С. Ш.

2. колихати, махати, дригати. — Не колихай ногами, бо чорта колишеш. п. пр. — Він упав, таї дригає ногами.

3. базікати, торочити, молотити, верзти, городити, балієсувати, балієн або балієндраси точити або правити, варзикати, плієскати, цвєнькати, (багато і швидко) — пащикувати, цокотіти, (не вмовкаючи) — лонотіти, лящати. С. Аф. З. Л. Ш. — Базікали о всіх ділах. Кот. — Дурний дурне й торочить. п. пр. — Не мелі бо зна чого. — Верзе, що і в рот не понаде. С. З. — Жінки! коли б ви більше їли, то менш пащикувати уміли. Кот. — Смиють ся та лають батьків своїх, що змалечку цвєнькати не навчили по німецьки. К. Ш. — Давай воли балієсувати та хвалитись. п. к.

Болтати ся = 1. бовтати ся, колотити ся. — Вода бовтаєть ця в бочці.

2. бродити, тиняти ся, вєштати ся, сновигати. — Так без діла тинять ся. — Посповигала там по всім куткам. В. Г.

3. теліпати ся, мотати ся, тінати ся, колихати ся. — А китиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.

Болтєнь = 1. копійска.

2. бовтун, бовтюк, розбівток, запороток. С. Аф. Ш. Ман. — З десятка яєць двоє бовтюків.

Болтливий, ая = щебетливий, а, ховзкий на язик, слизькоязыкий, а, базікало (Д. т. Болтунъ 1.).

Болтовий = базікання, балієси, теревєнні, верзіння, торочення. С. З. Ш. — Бач теревєні розпустила. Кот.

Болтунъ, болтунья = 1. щебетун, ха, базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетєнь, торохтій, ка, белькотун, ха, талалай, ка, ляскун, ха, ляскотуха, (не вмовкаючи) — бубній, (ще й дурний) — бовкало. — Ой жінки ви, цокотухи. Кв. — Ой за лісом за пралісом талалай кричить. п. з. — Лепетєнь лєнєчє, а дурєнь слуха. п. пр.

2. д. Болтєнь 2.

Болтунка = 1. д. Болтєнь 1.

2. д. Болтунъ 1.

3. пўтря; дерть або нїйдо з бороншом задля худоби.

4. яєшня (прижєна з молоком).

Болтъ = 1. бовт.

2. прогбїни. — Треба вікна на прогбїни, ці позапирати.

Боль = біль, м. і ж. р. — Такий біль і така біль. — Чужий біль нікому не болить. п. пр. — Ніхто чужого болю не знає. п. пр. — Така біль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. тєж: Болѣзы).

Больница = бблїнїця, шпиталь, лікарня. (Хар.)

Болно = 1. боляче, бблїзко, болїть, бблєко, тяжко. — І сюди гаричє і туди боляче. п. пр. — Болить серце, як згадаєш, старих Слов'ян діти вишлєсь кров'ю. К. Ш. — Очі болять бблєко. — Тяжко дивитись на його бблєлаху.

2. дуже, вельми. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже вїподбалась.

Больной = слабій, недужий, хворий, хбрий, болїний, (небезпєшно) — трудний.

С. Л. — **Больное мѣсто** = боляче місце, болячка, їєдєло. — Забула, що недужа, таї пішла швидко. п. пр. — Всі недужі та хорі, а як цаварять, то не знає, де ся подїє. п. пр. — Хворий лежить, а хлїб не влєжить. п. пр. — Якї села прохожала, болящих питала і травами наповала. К. Ш. — Ніхто й не загляне до грїшного болящого в будинки ногані. К. Ш. — Дуже слабій лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму болячку.

Большакъ = старший в семї (дїд, батько або старший син або брат).

2. настоятель (у роєкблїнїї).

3. шлях (великий).

Большє = більше, більш, над. — **Большє всего** = найбільше, більш усього, над усе, над усього. — Любив її Семен над батька і лєську. О. Мор. — Хоч ти знайдєш на лїчкє бблїнїгу, та не знайдєш над мене вїрїйшу. п. п. — Малий Мирон над усе любить бїгати. Фр.

Большеглазый = окати́й, окань.

Большеголовый = головати́й, головань, голове́, голова́ч. С. Аф.

Большинство = більшість, більшина́.

Большій = більший, здоровіший. —

Большая часть = більша части́на, більшість. — **Большою частию**, по більшій часті = здебільша, здебільшого, вай-більш, більш усього. — Найбільш буває так, що... С. З. — Здебільшого се буває тоді, коли...

Большой = великий, здоровий, (не дуже) — чималий, величєнький, здоровєнький, (дуже) — величєнный, величєзний, здоровєнный, здоровєзний, здоровєцький. С. Аф. З. Л. **Столь большой** = оттаки́й, отакєнный, отакєзний, отакєлєзний. — **Большая доро́га** = великий шлях, стовновий шлях. — **Больше** = старші. — Велика риба по глыбу ходить. п. пр. — Здоровий виріс хлопєць. — Над криницею виросла величєзна верба. — Отакєвший кавун кушв (звичайно показуючи руками, який великий). — Нехай старші попереді візьмуть.

Большуха = 1. старша в сем'ї жінка, старна дочка.

2. настоятелька (у розкольникіні).

3. берєза, дівчина, що тапок водить.

Большу́чий = д. **Большой** (дуже).

Больш, е = д. **Больше**. — **Тьмъ болѣе** = тим більш, і потім, потому. — Коли пани їдять скоромце, то пани і потім. — Ти не знаєш, а я й потому. — **Чьмъ болѣе... тьмъ болѣе** = де далі... то все більш. — Де далі чоловік старієть ся, то все більш хворіє.

Болѣзненность = недужість, слабість, хворість.

Болѣзненный = болісний, болєсний, болєзний, хоровитий, хірявий, хворобний, хирний, слабовитий, нездоровкуватий, (про рослину) — міршавий. С. Л. Ш. — Якийсь він болісний вигляд має. С. Ш. — І доки якою душою і серцем хрявям моїм, як радієть ворогу я буду молити ся сїїм пїєм. К. П. — Та він якийсь нездоровкуватий.

Болѣзнь = 1. болісний, жалосливий, жалобливий. — Який він жалосливий. С. Аф. 2. лобий, мілий, бажаний. С. Ш.

3. сердєшній, бідолашний, нещасний.

Болѣть, **болѣть** = болієть, недуга, хвороба, хороба, слабість, неміч, нечощі, боліні, нездужання, слабування,

хорування. С. Аф. З. Л. Ш. — Не смерть страшна, а недуга. п. пр. — Ой десь моя та дочка в недугі лежала. п. п. — Хвороба нікого не красить. п. пр. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерті. п. пр. — Нємоці обсіли.

Болѣть = 1. боліти, недужати, недужати, недугувати, хорувати, хворіти, слабувати, (про гострий біль) — щєміти. — Ні їсти ні пити нічого не хоче! — Чи не занедужав? Братнику Стєпанє, що в тебе болить? К. Ш. — Ой болить у його серце й голова, помірає чумачєнько, а роду нема. п. п. — Козак у свєтлицю — дівчина хорує; козак за ручєньку, сердєшно жалє. п. п. — Не здужає, що ведмєдє б за ухо вдєржав. п. пр. — Він часто слабує. — Порізав пучку, та страх, як щємьтє. С. Л. — Щємьтє моє сердєнько. С. Л.

2. боліти, побивати ся, жаліти, жалкувати, журити ся, печалувати ся. — Мати боліє за снпом. С. Ш. — Вона, сердєшка, за всіх нас побивала ся.

Болѣринъ = д. **Боляринъ**.

Болѣчий, болѣний = болючий, болячий, болющий, болкий і д. **Больной**.

Болячка = струн. — Рапа взялась струном.

Бомбардировать = 1. бомбувати, кидати бомби. С. Ш.

2. набридати, докучати, закидати листами або прѣзбами.

Бондарить = бондарювати, боднарувати. С. Ш.

Бондарѣха = бондаріха, бондарька, боднаріха. С. Ш.

Бондарь = бондарь, боднар, (син його) — бондарєнко, (малп) — бондарчук, (дочка) — бондарівна. С. Ш. — Ой на горі яворець, під горою боднарєць, обручпк стружє, топєсєньки дуже. п. п. — Гарна, як бондарівна. п. пр. (Як та, славіла своєю красою, бондарівна, котру убив Потопький, що про неї зложено пієню.)

Боранивать = д. **Боронить**.

Борѣчь, рос. Borago = огірощник, огірєчник, огірєшна трава. С. Ап.

Борборѣ, рос. Bunias orientalis = грицик, грицики, свиріпа, свєрбїгуз. С. Ап.

Бордакъ = бардак, бурдєй, (хазяїн і хазяйка) — бандур, ша. Хар. — Що се ти цілий бурдєй завєла у себє? С. Ш.

Бордѣра, бордѣрь = крайка, окрайка, край, окравка, бєрег, бєрєжєк, (для шнаєрєв) — бордѣрь. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті бєрєг. п. п.

Борєй = бора, бѣрва, бѣрвий. С. Ш.

Борєніє = бороття, боротьба, боріє.

З бороття руки повибивав. С. Ш. — З бороття не буде пуття. п. пр.

Борецъ = борецъ, перебієць. — Давно се діялось колись, ще як борці у нас ходили по селах. К. Ш. — Аж ось прийшов і перебієць. Кот.

Борзій, борзая собака = хірт, хорт, хортова собака. — Тоді Троянці всі з хортами зібрались їхати за зайцями. Кот. — Коні сидайте, хортів скликайте, та поїдем у чисте поле. п. п.

Борзый = прудкий, швидкий, шпаркий. — Швидкий кінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Борзятникъ = 1. лівчий, доізжачий (що з хортами стереже звіри).

2. охотник (про полювання з хортами).

Бористый = 1. боровий. — Боровий ліс.

2. рясний (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормота = д. Бормотунъ.

Бормотаніе = 1. буркотання.

2. мимріння.

Бормотать = 1. (про голубів) — буркотати, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. п. п.

2. (про людей) — мимрити, харамаркати, бурмотати, мурмотати. — Щось таке мимрити під ніс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мими там під ніс. Г.у.л. Ар. — Та по молодечі навчить Богови молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

Бормотливый = мимря, мимрій, бурміло. С. Ш. — Оце ще мимря говорить так, що й не розбереш.

Бормотунъ, бормотунья = 1. (про голубів) — туркот. — Ходить туркот волохатий. п. п. С. Ш.

2. д. Бормотливый.

Боровикъ = 1. гриб *Boletus edulis* = боровик, білий гриб. С. Ан.

2. рос. *Chimaphila umbellata* = барвінок, хрещатий барвінок, боровик, порушник, становийк. С. Ап.

3. нг. *Tet'ao tetrax* = тетерун, тетеріок, тетєра, тетєра, (саміця) — тетєріця. С. Ш. — Глухий, як тетерун. п. пр. — Летіла тетєра, не вчора, тепєра; упала в лободу, шукаю — не знайду. п. з. (бжолє).

Боровий = 1. кнурійчий, кабанячий. — У його колячи борода, кнурійчий стан. п. п. — Кабаняча туша.

2. лежаківий.

Борожникъ, рос. 1. = *Setaria verticillata* — мнїй. С. Ап.

2. Вітши — бурячки, польові малина. С. Ап.

Боровой = боровий. — Боровий ліс. — Борова шинка.

Боровъ = 1. кнур, кабан. С. Ш.

2. лежак, лежень. — (Поперечна труба від комина до димаря). — Мабуть загорівся лежак.

Борода = борода, зар. борідка. — Борода выросла, а ума не вынесла = борода по коліна, а розуму як в дитини. п. пр.

Бородавистый = бородавистий.

Бородавка = бородавка. С. Ш.

Бородавникъ, бородавочникъ, рос. 1. *Clematis* — ломоніс, ломиніс. С. Ап.

2. *Cerinth* — воскоцвіт, заяча кривця, діка капуста; дрік. С. Ап.

3. *Chelidonium* — гладушник, гладішник, глекопар, глечкопар, прозорник, чистик, чистотіл. С. Ап.

Бородавочный = бородавочний.

Бородавчатый = бородавистий.

Бородастый, бородастый = бородастий. — Ох міні пудю, що з бородастим жити міні трудно. п. п.

Бородачъ = 1. бородач, бородань, кацан.

2. рос. а) *Andropogon* — бородача трава, б) *Filago* — горлянка, грудна трава, поліничик і в) *Vincetoxicum* — бородач, зміїний корінь, ранник, стручки, (гал.) — ломоніс, лупиніс. С. Ап.

Бородевка, бородинка, бородка = борідка.

Бородинка = бородинце, бородяка. С. Аф.

Бородокъ = пробій (ковальський струмент до пробивання дірок в залізі).

Боролушка = борідка.

Бородчатый = остистий, остюватий, уса-тий (про рослини). — Остиста пшениця.

Борозда = борозня, скорода (при кінці оранки) — роз'бра.

Борозділо = ковальський струмент для зрізування кінського копита.

Бороздильникъ = рало. С. З.

Бороздить = 1. борознити, скородити, ралити, роз'орювати.

2. дряпати, роздирати, черкати, рисувати (проводити риси). — Там мабуть гвіздок в полозі дряпає. — Чую, щось черкає, аж то гвіздок. — Блискавка роздирала хмари. — Армата пачаша обоз людський риеувати. Л. В.

Бороздка = борозенка. С. Аф. Ш. — Ой кум до куми, до куми борозенкою йшов. п. п.

Бороздникъ = 1. рало.

2. сапа, сапка. — Положи сапками.

Борбодчатый = борознистий.

Борбкъ = борик, боричок. С. Ш. — Съ борка да съ сосенки. п. пр. — звід-сіль, од'усюдн, бо'зна звідки.

Борона = борона. Частини її: ряма — нокліть, бильця, поперечини — глїнці, кілочки — з'уб'я, де чіпляють ся орчик — піосмик.

Бороненіє = скородіння, волочіння.

Боронільный = скородільний, волочільний.

Боронильщикъ = скородільник, воло-чільник.

Бороніть = 1. бороніти, обороняти, за-ступати, ся, захищати. — Бодай мого миленького Пречистая боронила. п. п. — А Бог міні допомає, мене заступає. К. Ш.

2. бороніти, волочити, проволікати, скородити, заскорожувати, заволочу-вати. С. Аф. Л. Ш. — А посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога про-сити. в. п. — З'орав, посіяв він горох, за-волочив. Гул. Арт. — І заскорожує він бо-роною, сил по жалюючи й праці тяжкої. Чайч.

Борінка = борінка, боріночка. С. Ш.

Боронованіє, бороновать, бороновщикъ = д. Бороненіє, Бороніть 2 і Борониль-щикъ.

Бороньба = д. Бороненіє.

Бороться = бороти ся, борікатн ся. — Боріте ся — поборете, вам Бог допомає. К. Ш. — Лучче з медведем борікатн ся, як з жидом рахувати си. п. пр.

Бортевой = бортяний.

Бортень = ўлик, колодка, бортъ.

Бортіна = колодка або ўлик пчіл.

Бортникъ = бортник. — В ледачого борт-ника і мед ледачим пахне. п. пр.

Бортничать = бортникувати, пасішник-кувати.

Бортовщикъ = бортник.

Бортъ = (одежі) — край, берег, (судна) — бік, облявок, (колизки) — бильця. — Тую галеру за мальовані облявки брали, та на пристань затягали. п. д. — Колісочка пшавська, золоті бильця, коліншу я чорно-бравця. п. п.

Бортъ = бортъ, дуплѣ; ўлик, колодка. **Борщевікъ, борщівка**, рос. *Helianthus* = борщ, борщівник, козел. С. Ан.

Борщевникъ, рос. *Pastinaca sativa* = па-стернак, пастернак. С. Ан.

Боръ = 1. бір, сосновий або ялиновий ліс, (молодий) — бірник. — Пішли у бір по пшанки. Ів.

2. бранія. — **Бору п'ять** = не беруть,

сходу нема (в торгівлі). **Боромъ брати** = брати. — За пром брадо льон, брала конопельки. п. п.

3. (хим.) — бор.

Боры = збори (в одежі). — Свита з рисни-ми зборами.

Борьба = бороття, боротьба, бория. С. Л. — Ми для роботи на свѣт народились, ми для борі живемо. Чайч.

Босікомъ = босяка, босякомъ. — **Босі-комъ ходіть** = босяка ходіти, босіни справляти.

Босовікъ = 1. патінок, пантофель. — Набула без панчіх патинки. Кот. — Такий чистий, як жидівський пантофель. н. пр.

2. босяк, халамідник (близвет.) раклѣ (Харьк.)

Босой = босий. — На босюю ногу = босоніж, босоніг. С. Аф. Ш. — Взув чо-боти босовіж.

Босоміжжя, босоміжжикъ — босяк, голо-дрянець, голодрабець, голоколінець, гольтішак, босоніжка і д. Босовікъ 2.

Босонігій — босий, босонігій, необутій. — Менє послає по воду, необуту, неоди-пеную. п. п.

Босоніжка = босоніжка.

Босотъ — 1. босість.

2. д. Бѣдність.

Босохлѣсть, босуля, босікъ = д. Босовікъ і Босоміжя.

Ботало — 1. бовтъ. С. Аф. Ш. — Що сак то не бовтъ. п. пр.

2. дзвоник, що прив'язують коровам або колам на шю, як калатало, щоб легше од-шукати, як пускають в ліс.

Ботать, ся = 1. хитати, ся, дрігати, то-читн ся.

2. бѣтати, подохати (рибу бовтом).

3. гѣпати, ся, тѣпати. — Гѣпнув си об землю. — Тунає ногами.

Ботва = 1. рос. *Beta vulgaris* — бурік. С. Ан.

2. (у буряка) — бурячиння, гічки, свѣ-кла, (у моркви) — морковиння, (у пшних городних рослин) — гічка, гічка, бидил'я.

Ботвіньє, ботвінья = 1. д. Ботва 2.

2. холодник, холодний борщ. (Чайч.) — В літку нема пайкраще, як **холодник** з раками, та ще щоб огірочкін а пшван-кою і свеклою було бильше.

Ботінки = полуботки.

Бѣтовъ = д. Ботва.

Бѣтфортъ, бѣтфортъ = чѣботи а халим-ми за коліна.

Бѣтъ = 1. д. Ботало 1.

2. маслѣбѣйка (ручна).
 3. байдѣк. С. Аф. III. — Байдаки за пороги провадили. Л. С. — Попереду Гамалія байдаком керує. К. III.
 4. д. Бѣтѣ.

Бѣты = чѣботи.

Бѣтѣлый = 1. товѣтій, гладкій С. Аф. З. III.

2. спѣлій, стѣглій, посѣлій, достѣглій.

Бѣтѣть = гладшати, товѣтѣти, товѣтѣшати. С. Аф. Л.

2. спѣти, посѣвати, стѣгнути, достѣгати. — Кавуни вже ночали посѣвати.

Бѣтѣнь = 1. д. А'петъ.

2. гладѣн, гладѣрь, гладѣха, пухтѣй, ка, товѣтѣга.

Бѣчѣга, бѣчѣть, бѣчѣжина = бакѣй. С. III. — Коло Дѣйра багато бакѣв, та такі глибокі.

Бѣчѣрити, бѣчѣричатъ = д. Бѣчѣрѣти.

Бѣчѣриня — бѣчѣрѣня.

Бѣчѣрь, бѣчѣрѣха = д. Бѣчѣдарь.

Бѣчѣнитъ = 1. бѣкувати, нахилѣти ся на бѣк. — Не бѣкуй, Маруселько, не бѣкуй, сѣдь собою примеселько, щобъ було гаресенько. н. п.

2. бѣрати ся у бѣки.

Бѣчѣнокъ = барѣло, барѣлко, барѣльце, бѣчѣнокъ, (вузькій) — бѣчѣлаг, баклажѣк. С. Аф. З. III.

Бѣчѣночый = барѣлковий.

Бѣчѣный = бѣчѣковий. С. Аф. III. — Бѣчѣкове вино.

Бѣчѣтый = бѣчѣтпй, бѣчѣань, повнобѣкий. С. Аф. III.

Бѣчѣтѣся = д. Бѣчѣнитъ ся 1.

Бѣчка = бѣчка, кѣхва, (с кришкою, замість скрині) — бѣдня, (з однимъ дномъ) — кѣдуб, кѣдовѣ, (для капусти) — кваснѣк, (для водѣ) — вѣднѣк, водѣнѣк, водѣнка, (для зсички мѣркука мѣрошпикку) — помѣрниця, (перерізана) — перерѣз, зрізок, шаплик, ширѣтвас. С. З. Л. III. — Йпбар з горѣлкою, а в немъ горѣлки 17 кув. Ст. описъ Кієв. Ст. — Не сѣмѣй ся барѣло, бо й само кувѣхоу сталеш. н. пр. — По надобѣ то знайдешъ і в кѣдовѣ. н. пр. — Дала мѣнѣ мати бѣдню, та на нѣдѣ не повну. н. п. — Кѣкъ въ бѣдѣнцю бѣчку = якъ у прѣрву. — Що не дай йому — якъ у прѣрву, зѣразъ розмѣчатѣть.

Бѣзлѣвѣсть = бѣзлѣвѣсть, бѣзлѣвѣсть, жѣхлѣвѣсть, лѣклѣвѣсть, полѣхлѣвѣсть.

Бѣзлѣвий = бѣзлѣвий, бѣзлѣвий, жѣхлѣвий, лѣклѣвий, полѣхлѣвий, полѣхлѣвий. С. З. III. — Лѣклѣвий заєць. С. З.

Бѣзлѣвий = бѣзлѣвий, бѣзлѣвий, страннѣй. — Мѣнѣ чѣгось бѣзлѣво. С. Аф.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй; опѣска. С. Аф. Л. III. — Нема в його пѣякої бѣзлѣй. — Чумаки безъ опѣски спѣть полѣтали. С. Л.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй, пан, вѣлѣмѣжа.

Бѣзлѣй, Бѣзлѣй, Бѣзлѣй = д. Бѣзлѣй, Бѣзлѣй і Бѣзлѣй.

Бѣзлѣй, рос. Вѣзлѣй = лѣскавѣ. С. Ан.

Бѣзлѣй, рос. Вѣзлѣй = д. Бѣзлѣй.

Бѣзлѣй, Бѣзлѣй, Бѣзлѣй, Бѣзлѣй = д. Бѣзлѣй, Бѣзлѣй і т. д.

Бѣзлѣй, рос. Crataegus Oxyacantha = глѣд, глѣд. С. Ан.

Бѣзлѣй = д. Бѣзлѣй.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй, лѣклѣй, жѣхлѣй, страхѣй, страхѣй, страннѣй. — Полохѣй заєць і пѣска бѣзлѣй. н. пр. — Якъ чортъ хрѣста жѣхлѣй. н. пр. — Нема чѣго лѣклѣй, коли такъ.

Бѣзлѣй = дѣбѣ, гарно, лѣклѣй.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй, хѣклѣй, пѣзлѣй, молодѣцкѣй, гошнѣй, сѣмѣлѣй. — Все хорѣй, все чѣрнѣй, на котру глѣнь, то все бранѣй. н. п. — Кѣдѣ москаль „правѣ“, та й збрѣхавъ бранѣй. н. пр. — Ой якъ крикнувъ царь турецкѣй ти на своѣй служѣ, служѣ молодѣцкѣй. н. п. — Нарубѣкъ гошнѣй, хочъ судѣй. Кн.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй; ниво, що робѣть ся зъ хмѣлю і солоду, чѣстѣе зѣветъ ся у москалѣхъ: „бѣзлѣй“.

Бѣзлѣй, ца = глѣтѣй, ка, пѣзлѣй, глѣйка. — А глѣтѣй тобъ усе нѣ, прѣйде до дому, менѣ бѣ. н. п.

Бѣзлѣй = глѣтѣй, пѣзлѣй. — Еванѣр по давньому звѣзѣло тоді для прѣзлѣй курѣв. Кѣт. — Ой щѣжъ ти тамъ робѣвъ, нѣмѣ говѣрѣвъ? Пѣзлѣй, в карѣтѣ глѣвъ, сѣрѣ Марѣю. н. п.

Бѣзлѣй, бѣзлѣйство — глѣтѣйство, пѣзлѣйство, пѣзлѣйство.

Бѣзлѣй = д. Бѣзлѣй. — Бѣзлѣй = бѣзлѣй; вудѣй, удѣй. — Пѣзлѣй, мѣнѣ мѣлѣй золѣтѣй удѣй, щобъ я тѣго конѣ до водѣ водѣла. н. п. — Пѣдѣ, сѣзлѣй, ца прѣзлѣй пѣзлѣй, купи мѣнѣ рѣзлѣй пѣзлѣй. н. п.

Бѣзлѣй правѣнѣй = стерѣй урѣдѣй.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй, вѣдѣмѣй; обѣрокъ, вѣбѣрокъ, вѣбѣркѣ, бѣркѣ. — Зѣстѣли ся самѣ вѣбѣркѣ. — Купѣтъ грушѣвъ. — Та у тебѣ самѣй бѣркѣ. С. III.

Бѣзлѣй = бѣзлѣй, вѣбѣрати, вѣдѣлѣти. — Нашъ панъ когѣ не поставѣтъ у пѣзлѣй, такъ усе бѣзлѣй. С. III.

Бѣзлѣй = вѣчѣчанѣй.

Бракосочетання = шлюб; вінець, вінчання. — Перед шлюбом треба заручин. Б. Н. — Стричай, Боже, перший раз при дорозі, другий на порозі, а третій при шлюбі, при Божому суді. н. п. — Пішла подивитись на вінчання.

Бракъ = 1. д. Бракосочетання. — Вступити въ бракъ, сочетати ся бракомъ = шлюб, вінець взяти, брати, закон прийняти, у закон уступити, одружити ся, побрати ся, звінчати ся, поняти ся, поженити ся, брати ся, вінчати ся, на рушнику стати. — Ой рад би я шлюб узяти, та не велить міні мати. н. п. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто береть ся по любови, добре жити буде. н. п. — Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб, що ти брала із мною шлюб. п. п. — Ой матінко, вжеж и не твоя, тільки того напала, що з ним шлюб узяти. п. п. — Брешіть, брешіть вороженьки — ми не подамо ся, ще й на ваше безголов'я, тай поберемо ся. н. п. — Поможи нам, Боже, на рушники стати, тоді не розлучить ні отець, ні мати. п. п. — **Въ гражданскомъ бракъ** = на віру жити. — Хто їх знає, чого попи не звичались, вже третій рік живуть на віру. 2. брак, вибірки, обірок. (Д. Бракований).

Брайдмауэр = мур (між двома будинками). С. З.

Браінець, браіцы = плоскінь, котру жінки вибірають по краям коноплища на топку пряжу.

Браіивать = д. Браіить.

Браііна = мережчата, здебільшого картата ткаліна.

Браіить, ся = лаяти, ся, сварити, ся, (дуже) — кобенити, коредити, шпегити, (довго) — скребти, скромадити моркву. — Битця не годиться, а лаяться гріх. п. пр. — Лає мене моя мати, лає, вона ж мого горешка не знає. н. п. — Мене мати лає, гулять не пускає. н. п. — Вепера лайки не стерпіла, Юнону стала кобенить. Кот. — Лай, лай, а гроші дай. п. пр. — Олімпських шпетив на всю губу, свою і неську лаяв любу. Кот.

Браілівость, ый = лайлівість, сварлівість, лайлівий, сваркий, сварливий.

Браінный = 1. лайлівий.

2. д. Босвой. — Браіное поле = д. Арєпа.

Браінівость, Браінівый — д. Браілівость.

Браіный = 1. браіий (прич. від гл. братъ — брати).

2. тканий з мережками (найбільше про

картате або ишим способом виткане з мережками полотно, з котрого роблять рушники, настільники то-що).

Брапъ = 1. лайка, лаянка, лаяння. С. Л. — За чарку тай за лайку. п. пр. — Лайка не бійка — в боку не болить. п. пр.

2. війна і д. Бйтва.

3. д. Браііпа.

Браслѣтъ = браслѣт, обрúчка. — На руці у неї золота обрúчка, а перстні на пальцях аж горять.

Брасыватъ, ся = д. Бросать, ся.

Братаніха = братова (жінка старшого брата). С. Аф. З.

Братанічна = небога, племінниця (дочка старшого брата).

Братанічъ = небож, небіж, племінник, братаніч. С. Ш. (Син старшого брата).

Братанщина = братство, братєрство. — Добре братство краще багатства. н. пр. — І в келії, непаچه в Січі, братєрство славне ожива. К. Ш.

Братанъ = 1. брат старший.

2. небож, небіж, племінник (по братові).

3. брат у первих. С. Аф. З. — Він міні доводить ся братом у первих: наші батьки були рідні брати

Братанье = братання, побратимство. — Сваташи — це братанья. п. пр.

Брататься = братати ся, хрестами міяти ся (на побратимство). — Не братай ся, з ким тєлит не нас. п. пр. — Побратав ся собака з горобцем. п. пр. — Вони хрестами поміняли ся і стали побратими.

Брательникъ = брат молодший.

Брательница = д. Браіанщина.

Братецъ = братік, братко, братусь, братуля, братічок. С. Аф. Ш.

Браііна, браіішка = кúхоль, жбан, конівка, кондійка. С. З. — Та візьмемо кухлі старі, полив'яні, торілкою паливали. В. Ш. — Куплю тобі цебер меду, коповочку нива. н. п.

Братішка = д. Браіецъ.

Браткі = д. Аліютны глázки.

Браііний, браіній = браіів. — Сестра — то буда мала, а то од братового добыла аж в землю вросла. п. пр.

Братованье = побратимство. С. З.

Братоваться = д. Браіаться.

Братова́я = ятрівка. С. З.

Братовлібіє = братєрство.

Братоубійца = братовбійця, братобійник.

Братекій = браіський. — Братекин настєрь.

2. братерський, братерний. С. З. III. — Нехай любов братерська на віки зв'язе нас. — Ласці і милості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Братство = братство. — Член братства — братчик. С. III.

2. братерство (Див. Братаниця).

Братъ, братья = брат, браті. — Братъ двоюродний = брат у нервх. С. Аф. З. — Б. троюродний = брат у другх. С. Аф. З. — Б. крестний = хрещений брат. — Б. крестовый, названий = по-братім, названий брат. — Б. молочный = молодший брат. — Братья сведёные, сводные = зведені, зведуючі, зведенята.

Братъ, ся = брати, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по душі дере. п. п. — Не за своє діло не бери ся. п. пр. — Умывай ся, моли ся, та за хліб бери ся. п. пр. — Брати ся до роботи. — Братъ верхъ = гору брати, перемагати. — Братъ въ долгъ = позичати, на бір брати, набирати. — Братъ сторону = заступати ся, ставати за кого. — Братъ ягоды, грибы = збирати. — Б. лёнъ, конопль = брати. За яром брала лён, брала конопельки. п. пр. — Братъ съ живого и мёртвого = драги, лупити (про хабарі). — Берётъ охота, скука, печаль = берё охота, сум, жалі і т. д. — Братъ примѣръ = дивитись на кого і собі так робити. **Брачиться** = д. під сл. Бракъ — Сочетать-ся бракомъ.

Брачащиеся = молоді.

Брачный = шлюбний, вінчальний, весільний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би діти не з вінчальною і не вільною женою мів. Ст. Л. — Доглядання метрики шлюбної, книг церковних. Б. П. — **Брачный возрастъ** = (для парубка) — оженіння, на діті, (для дівчини) — порі, видання. — Ти на діті і Ярипа зріє; треба буде людей шукать, та що небудь дити. К. III. — Син у його вже на оженінні. — В його дочка вже на виданні. — Росла, росла дівчиночка тай на порі стала п. п. — **Брачный обрядъ** = шлюб, вінчання.

Брашно = їжа, їство, страва, потрава. — Ускі штучний їства. К. III. — З такої страви ляжеш вздовж лави. п. пр.

Бревенчатый = брусований, рублений. — Комор брусованх дві. Стар. опис. — Хага мон рубленая, сімч на помості. п. п. **Бревно** = (товсте і кругле) — колода, дуб,

дубок, (обтесане з чотирьох боків) — брус, бiлка, (коротке) — оцупок, оцупалок, (тонке, кругле) — кругляк, (для повертання вітряка) — стріла, (в колодязному зрубі) — цямрина, (під стелею) — сволок, (в будові для вязку) — оценина, (поперечна) — бiпта, бiпнина, (для переходу через річку) — кладка, (на стріху) — притута. — Лежить, як колода, як брус. п. пр. — Не дай спати ходячому, серцем замiрати і шилюю колодою у батні валитись. Б. III. — Цямрину в колодязі оцустити. Гав. Барв. — Ой у полі річка, через річку кладка. п. п. — **Въ чужомъ глазъ сучокъ видѣти, въ своёмъ не примѣчать** = бревна = чуже під лісом бачити, а свого й під носом не додавати. п. пр.

Брегъ = д. Берегъ.

Бредень = вóлок, волочóк, бредень. С. Аф. З. III. — Вишлеті волочок та піді на річку, може рибку ловити. п. к.

Бредина, бреднякъ, рос. Salix caragaea = верболóз, іва. С. Ал.

Бредить, ся = верати, ся, плести, мари-ти, ся, блудити словами, вигадувати. — Такий весь гарничий, як в огні, і цілу ніч щось верзе. — Таке йому верзеть ся — бо'зла що. С. Аф. — Спить ся міні, марить ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудити — сама не знаєш, кого ти любиш. п. п. — Вона все марила ним. — Вигадує ся йому щось страшне.

Бредни = дурниця, бредня, нісенітниця, теревені. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені правити. С. З. — Бредити, а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. III.

Бредъ = верзіння, мари, маячня. (К. III.)

Бреднякъ = д. Бредень.

Брезгать = бридити, гробати, гидува-ти; гордувати. — А потрави оним всякий звірь, що єсть на світі — лічим не бридять. Л. Сам. — Він гробає моім хлібом — сіллю. — С ким знавсь, водивсь, тепер гидуєть мною. К. П. — Що ви мене не любите, що мною бридитесь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. п. п.

Брезгавиць, вица = д. Брезгавий.

Брезгавиство, брезгавий = бридливість, виї, гидливість, виї. С. Аф. З. Л. III. — Як побачу що нечуйарне, так і щере з рота — така гидлива. Черниг. Ст. Ніс.

Брезговать = д. Брезгать.

Брезгупъ, пия = д. Брезгавий.

Брезкати = 1. брызкати, брызкотіти, дренчати. — Козак гуля, брызкати його

гроші. п. п. — Щоб тії підківки брязчали, щоб наші бороти мовчали. п. п.

2. брінькати. — Чую, щось бринькає на бандури.

Брѣзжити, ся = 1. сьвітати, на сьвіт займати ся, благословляти ся, сїріти. — Тільки що почало на сьвіт займати ся. — На дворі ледве сїріє. — Лиш на сьвіт благословилося. С. Ш.

2. мріти, мигтїти, миготїти, блїмжати. — Щось проти сьвічки миготїло. С. З. — Цїлу дорогу мпїтїть мїні в очу. С. З.

Бреженїть = обважати, обтяжати, заважати. С. З. — Один з тих волів в дорозі нїдох, через те, що чоловік обважив їх. п. о. — Тая трудність не помазу заважала. Ст. Л.

Бремя = вага, вагота, тїгарь, тїгота, тїжарь. С. З. Ш. — Тїжкий тїгарь на серденьку має. п. п. — Притисненї будучи тїжаром сил. С. З. — **Разрїшїть ся** **оть бремєни** = родїти, розродїти ся, породїти. — Вона позавчора тїльки розродїла ся. — Породїла менс мати у високих у палатах. К. Ш.

Брєність = мїрність. — Все про мїрність свою сьнїжу розказував.

Брєнний = мїрний, тїлний. (С. Ш.)

Бренчїлка = брїзкїтка, брїзкало, брїз-кальце, брїзкотїло. С. Ш. — У бубни грали, у брїзкїткї брїзчали. п. д.

Бренчанїє = 1. брїзчанїя, брїзканїя, брїзкїт.

2. брінькання.

Бренчїть = д. Брезжїть.

Брєстї, ся, брєсть = брєстї, ся, шєстї, ся, плєнтати, ся, чвалїти, плугїнитись, тїгтї ся, дїбати. Є. З. Л. Ш. — Воно помїж народом плєнталося. Ган. Бар. — І в двір пустили ся чвалати. Кот. — От паугаїть ся! та йди бо швидче. — Він ледве дїбає.

Брєхїть = 1. (про собаку) — гївкати, брєхїти. — Собака й на сьвятого гавка. п. пр. — Собака й на свого хазїяна брєше. п. пр.

2. (про чоловіка) — а) д. Бранїть ся і б) — брєхїти. — Брєхати — не цїном махати. п. п. — Хто брєше, тому легше. п. пр. — Так йому брєхнути, як медку лизнути. п. пр.

Брєхїя = 1. брєхнїя; брїднїя, нїсєнїт-циця. — Брєхнею сьвіт пройде, та назад не верне ся. п. пр. — Не що-дин брїднїя, де-коли й правда. п. пр.

2. базїкало, балїєсник і д. Болтїнь 2.

Брєхїнь, брєхїха = 1. брєхїнь, брєхїнка,

ха, здр. — брєхїюць С. Ш. — Брєхїнь на всї заставки.

2. д. Болтїнь 1.

Брєхь = д. Брєхїя 1.

Брєшь = пролом, вїрва. С. Аф. Л. Сам.

Брїтва = 1. брїтва, (з коси) — скїсок. — Гострий, як брїтва. п. пр.

2. бїлик (кушїрський нїж для очистки мезки).

Брїтєшница, брїтовнїца = брїтовнїця.

Брїтєсний, брїтовний = брїтовний.

Брїть, ся = брїти, ся, голїти, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило годило, а моя й брїтва не бере. п. пр. — Не мли ся, бо не будєш голїти ся. п. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голяно. п. пр.

Брїтьє = брїттїя, голїння. С. Л.

Брїца, рос. *Setaria glauca* і *Panicum crus-gali* = брїця, мишїй. С. Ан.

Брїчка = брїчка, брїка, (з плетеним коробом) — нечєчанка, (крїта) — бїда, бїдка, бїдура. С. Аф. Ш. Ми поїдемо бїдою. С. Ш.

Брїонїя, рос. *Vryonia* = нечїнай-зїл'є, перєстун. С. Ан.

Бровїстїй = бровїтий, бровїнь, бровїч. С. Аф. Ш.

Бровний = брївний.

Бровь, мн. брови = бровї, здр. — брївка, брївонька, мн. — брови, брївки, брївоньки, бровєнїта. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другїй і цїпи нема. п. пр. — А в шинкаркї чорні брївки, кованї підківки. п. п. — Тїльки в мене й чаропьки, що чорнїй брївоньки. п. п. — Вийди, дївчинько, за гай по тєлїта, та пай же и подивлюсь на ті бровєнїта. п. п. — Не вь бровь, а прїмо вь глазь, п. пр. — прїямїсьнєко в вїчі, без сорожї казка.

Бродєць = д. Брєдєнь.

Бродїльний = квасний. — Б. чань = квасня.

Бродїть = 1. бродїти, вєштати ся, волочїти ся, тїнїти ся, тулїти ся, швєндїяти, швїндїяти, (не знаючи дороги) — блукїти, (швидко, неспокїйно) — шмигїти, (без пристановища) — мїкати ся, тїнїти ся, (зазираючи скрізь) — нїкати, сновїгїти, нїшнїорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвітї волочусь. К. Ш. — Пїда ж ти, нещасна доле, в морї утопи ся, а за мною, молододо, та не волочи ся. п. п. — Як бачиш, бурлака в сьвітї... тїпаю ся од села до села. Кот. — Тїнаєть ся, як злодїй по ярмарку. — Не знав Троїнець нї одиц, куди се так вони швєндїють, куди, про що

поши мандрують. Кот. — Посновіада там по всім куткам. В Г. — Сюди шик, туди шик, ти й десь посидиш. п. пр. — Взукає, як прибудуний. С. Ш.

2. д. **Бресті.**

3. бродіти, кіснути, кваснути (про тісто, буряки то що), гра́ти, вигравати, шумувати, мусувати (про горілку, вино гощо). — Росквас став бродити. С. Ш. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили ляхи пива та не шумували, мали вони собі військо, та не шанували. п. п. — Вино вже мусує.

Бродіть = 1. ловити рибу во́локом.

2. пробивати дірку (пробієм).

Бродийк = д. **Бредень.**

Бродий = бродній, блукання, блукання, вештання, сновігання, пікання.

Бродік = пробій.

Бродийк = забродчик, бурла́ка.

Бродь = брід. — **Въ бродь** = у брід, брідьма. Гал. Галв. Коло річки, коло броду два годуби шили воду. п. п. — **Неспросяє броду, не суйся въ воду,** п. пр. = не спитавши броду, не сунь ся у воду.

Бродяга = бродяга, волоцюга, заволока, бурла́ка, поволока, прибу́да, приплентач, (про жінку) — волоцюга, бурла́чка, мандрьо́ха, повія, (зб.) — бурла́цтво, сі́рома. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дів ся. п. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велять міні річку брести широкую ще й глибокую. п. п.

Бродяжество, бродяжничество = бродяжество, волоцюжество, мандри, мандрівка. — Зараз віддали його до суду за волоцюжество. Фр. — Пішов у мандри. — Мандрівочка, рідна тіточка. п. пр.

Бродяжничать = бродяжити, волоцюгати ся, мандрувати, бурлакувати.

Бродяжий = бурлацький.

Бродячий = бродячий, мандрівний. С. Л.

Броженіє = 1. д. **Бродий.**

2. шумування, мусування.

Бропосеєх — панцирник.

Бропосєный = панцирний. — Которий чоловік будь бодрий, панцирний або туглий чоловік. Ст. Л.

Бронза = бронза, спиж. С. З. Ш.

Бронзіровать, бронзовать = бронзувати.

Бронзованіє, бронзовка = бронзування.

Бронзовка, жук *Aphovius fassor* = оленка.

Бронзовый = бронзовий, спижовий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височелький. Ст. Опис. Кієв. Ст. — Дзвопами спижовими

коні панували. п. о. — А гармати, которий били спижовіє, з собою побрали. Л. Сам.

Брошик = панцирник.

Брош, брош = панцир.

Бросальщик, ца = кидальник, ця. С. З.

Бросаніє = кидання, шпурляння.

Бросальный, бросаельный = кидальний.

Бросать = кидати, метати, (с силою) — шпуря́ти, шпурля́ти, (с зневагою) — верга́ти, шви́ргати, (що небудь важке до долу) — ре́пати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Турків у Чорне море пометали. п. д. — Шпурнув кухоль об землю. С. Ш. — Шви́рнув йому просто в вічі. — Гешпу до долу. — **Бросать жребій** = брати жереб, (палкою) — міряти ся, виміря́ти ся. — **Б. взгля́д** = скида́ти очима, б. **гнѣвный** **взгля́д** = оскілками дивити ся. — **Б. вверх** = підкида́ти. — **Б. безъ вниманія** = кидати, покида́ти, залиша́ти, нехтува́ти, занеха́ювати. — Куди милий тепер оді́жаєш, мене молодую кому покидаєш. п. п. — Залишив се діло, зовсім зане́хав. — **Б. кро́вь** = кидати, пуска́ти кров. — **Б. въ огонь** (про хворобу) — кидати в жар. — **Б. я́корь** = закида́ти я́кір.

Бросаться = кидати ся. — **Б. въ глаза** = кидати ся в вічі, набігати на очі, очі в себе брати. — **Б. въ объ́ятія** = кидати ся в обійми, на шию, припа́дати. — **Б. на что** = накида́ти ся. — Накинув си на борщ, цілий полумисок влі́в. — **Б. къ кому** = кидати ся, пори́вати ся. (притиснуто) — сі́кати ся. — До хви́рі сі́кає си, за ма́кого́н хватає си. Гул. Ар.

Бросить = кінчити, покінчити; шпурну́ти, пошпурну́ти, пошпурити; шви́рго́нути; гінну́ти, брызну́ти, беркнну́ти, бебѣхну́ти, (з шумом) — то́рохну́ти. — Показь спос, та йди мертвого шукати. п. пр. — Чому́ міні, Боже, ти кри́ля не дав? Я́б земля́ покинув і в небо злі́тав. Петр. — Як ба́тька покля́в, сам ма́рне за́гнен. п. п. — Шпурнув ка́мінькою. — Брызнув об землю. — **Б. взгля́д** = ски́нути очима, на́мигну́ти о́ком. — **Б. безъ вниманія** = покінчити, залиши́ти, за́недба́ти, обли́шити, запеха́яти, занеха́ти. — Перше мене люби́ла, тепер зали́шила. п. п. — Ой и твій хлі́б і сі́ль занехаю, з тобою нелюбий и жити не стану. п. п. — Облиши́ уже, не займай його. Чайч.

Бросить, ся = кинути, ся, метнути ся, шатнути ся, (зразу) — порвати ся, (в бік) — шарахнути, (об землю) — гѣнпути, ся, беркнцнути, ся, (у воду зразу) — шубовснути, (в ліс зразу) — шелѣснути, (про хворобу) — вкнунти ся, прикнунти ся. — Він канув ся бігти. — І красти бублики шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся він по хаті — нікого нема. п. п. — Метнули ся по курнях — запасу не має. н. п. — Зараз метнули ся, притаскали її. п. к. — Кінь чогось злякав ся, та як шарахне — трохи віз не перекинув ся. — А він його як генив до долу. — Він в одѣж так і шубовснутув у воду. — Стояв на узліссі, а як побачив нас, так і шелѣснув. — Вкнунувся і до нас гаспидська вісна. — **Б. обжати** = кинути ся бігти, майнути. — А як сес дівчина зачула, та і з ulици майнула. н. п. — **Б. въ слѣзы** = заплакати, ударитись в слѣози. — **Кровь бросилась** = к. вдарила ся.

Броскій = 1. кидкий, меткий. — Він дуже меткий — дальше всіх кидає.

2. жвавий, моторний, швидкий.

3. пустий, нічемний.

Броскомъ = навкиді, навкидячки, навкидяча, кидкомъ. — **Броскомъ броситься** = прожогом кинути ся, порвати ся. — Не догнав його, та навкидячийком у спини. — А він як побачив, так прожогом і кинув ся.

Бросовой, бросовой = д. **Броскій** 3. — **Дѣло бросовое** = пусте діло, дурнийця.

Брошенный = кинутий. — **Б. безъ вниманія** = залишений, покинутий, занехаяний, (про жінку) — лишена, залишена, покинута, покидячка, (про яку веп) — покидька, покидько, покидь, покидьків брат. — Це воно не покидько — на що небудь здасть ся. — Шкода гроший тратити на таку покидь. С. З. — Та вона це вдова, а лишена, вже три роки як чоловік покинув і деє завів ся. п. о.

Брошь, брошка = брѣшка, шпилька, зашпилька (частіше золота або срібна з самоцвітним камнем).

Брошюра = книжечка, метелик. (Кіев.) — Краще б видати метеликами, кожну частину книжки парізно.

Брудершафтъ = побратимство.

Брульонъ = чорняк, чорнѣтка. — Перелесавши, чорняка лишив у себе.

Бруцциска, рос. *Bulbosodium ruthenicum* = гадючий просорѣн, сирітки. С. Ап.

Бруселъ, брускель = д. **Бересбрѣкъ**.

Брусника, брусница, рос. *Vaccinium Vitis*

Idaea = брусниця, (гал.) — камінкі, камінці, квасничкі, кваснівки. С. Ап.

Брусница = 1. бляшанка, в котрій косарі держуть брусок.

2. жантачка, лопатка (у косарів).

Брусничникъ = кущ брусниці.

Бруснякъ = брусок, топіло. С. Ш.

Брусовецъ = д. **Брусница**.

Брусовка = терпуг. С. Ш.

Брусовой = брусовой.

Брусчатый = брусований, рублений, зрублений з балока. — Погреб дубовий брусований новий. Ст. Оппс. Кіев. Ст. — Хата моя рубленая, сѣни на помості. п. п.

Брусъ = 1. брус, бѣлка, (під стелею) — сволок, (в млині, куди вставляють веретено) — штага, (в крилах вітряка) — раменѣ, (поперечни в будовлі) — бѣнта, бѣтина, (на стрісї) — притуга, а по краям — вильця.

2. брус, брусок. — Присеси брусом по точити пожежк.

Брусякъ = жорен — верхняк. — З сього каміня вийшов би добрий жорен та ще й верхняк.

Брусной = д. **Брусчатый**.

Брухмель = д. **Бересбрѣкъ**.

Брызѣйка = брижі. С. Ш.

Брызѣчный, брызѣный = брижійний.

Брызгалка, брызгало = кропіло; сѣявка. — А він сѣявкою давав прѣкати.

Брызганье = бризкання, прѣскання, порѣскання.

Брызгать, ся = бризкати, ся, прѣскати, ся, порѣскати, цѣркати, (сѣявкою) — сѣкати, (пряжу, тканину) — шпувати. — Доц тільки попрѣскав. С. Л. — Так у вічі і порѣскає. С. З. — Доцник бризка. С. Аф. — Слѣзи так зразу і прѣснули з очей.

Брызги = бризки, прѣски, сѣлки. — Гуляк! прѣснули на синім морі сѣлки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бризка, прѣска, сѣлка.

2. бризкання (водою або фарбою).

3. чѣло, насѣнники. — Зерно таке гарне — саме чѣло.

4. д. **Брызгалка**.

Брыкатъ, ся = брикати, ся, вихати, хвицяти. — Знає кобила, де брикати. п. пр. — Кобила вихопула задом. п. к.

Брылі, брыль = вѣрги, кѣпці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як кѣпці, як вѣрги.

Брылястый = товстогубий, губатий.

Брысь = тирѣсь, ту-тирѣсь. — Тирѣсь, кидька!

Брюзга = буркун, боркотун, гринач, моркотун, мрукало, гомонливий. — У колисці дити кричить, а на печі буркун бурчить. п. п.

Брюзгливий = 1. д. Брюзга. 2. д. Брезгливий.

Брюзглий = опухлий, одутий, брезкий, брезкий. — Брезкий на виду. Ман. — Якийсь він брезкий. Чайч.

Брюзгнуть = пухнути, опухати.

Брюзгунь = д. Брюзга.

Брюзгание = буркит, муркит, бурчання, бурмотання.

Брюзгать = бурмотати, буркотіти, бурчати, мурмотати, мурмотіти, мурчати.

Брюква, рос. *Brassica Napus garifera* = бруква, *Brassica cap. pestrus, napobrassica* = калярєпа, галярєпа. С. А.

Брюки = штани, шаравари, (дуже узенькі) — німєцькі, галонці, (з хутра) — йршани, (гал.) — погавиці. — Штани мої, шаравари, та ще й дома двоє. п. п. — Чабани зимою завжди в пршаних штаних. — Якісь штани галонці на йому.

Брюлетъ, ка = чорнийвий, чорнявець, чорнява, чорнявка, чорнуха. С. Л.

Брюхаль = пузанъ, череванъ, брукхач, (глумливо) — баріло, черевко, пухтій. С. З. Ш.

Брюхастый = пузатий, череватий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Брюхатая = д. Беременная.

Брюхатить = набивати пузо.

Брюхатѣть = д. Беременѣть.

Брюхачъ — д. Брюхачъ.

Брюхеля = д. Бересребръ.

Брюхо, *Venter* = пузо, черево, живіт, брухо. С. З. Ш. — Ліг черевом на пич. — На брухѣ шєлкъ, а въ брухѣ шєлкъ, п. пр. — На носі сап'ян рипить, а у борщі трясєца кишить. — Немѣ чогѣ у казані, а золотѣ на кагані. п. пр. — Паѣхо лежить — брухо болить, п. пр. — Лихий схѣвок, то й доброго спѣку-сѣть. п. пр. — Ходить первымъ брухомъ = вперше зачереватіти. — у бруха нѣтъ ушей = голѣдному їсти, а не музику слухати. — Брухомъ хочетє = дуже хотіти.

Брюховина = рубецъ (у жувної животины). **Брюховица** = тєлбухи. С. Ш.

Брюшина = 1. *Peripancum* — чєпєць.

2. д. Брюховина.

Брюшко = пузцє, черевцє, пуза.

Брюшной = черевний, животівний, брук-

ний. — Брюшная часть = почеревина. Фр.

Брызгать = д. Брезгать.

Брыкать = брызкати, брызкотіти, брызчати. — Козак гуля, брызчатъ його гроші. п. п.

Брыкнуть, ся = 1. брызнути, забрызчати. 2. гєпнутись, бєбєхнути, ся, беркіць-нути, ся, брызнути, брыкнути, бацнути, жвакнути. — Гєпнув по шиї, пеначє каміноюко. — А він так і гєпнув ся до долу. — А він його як брыкнув, аж шапка гєть одлетїла. С. Аф. — Перечєпив ся, та так і беркіцьнув ся. — А він його як бєбєхне по синцї.

3. ляннути, сказати що не до ладу, не до рєчі. — Не розєдухав добре, таї ляннув.

Брыкушка = д. Бренчалка.

Брызъ = брызъ, гєц, торѣх, бєбєх, беркіць. — А він його гєц об землю. — Пиниці брызъ-брызъ! будє бігти через грязь. п. пр. — Торѣх Рутулиця в лїсий бїк. Кот. — Він її беркіць у погї. — А той рветь ся з їєїєї силы за долею — от-от дѣгнав і — бєбєх в могила! К. Ш.

Брызгать = д. Брезчать.

Брыцаніє, брыцать = д. Бренчаніє, Брезчать.

Брыцать = д. Брыкать.

Бубенець = бубѣнчик, балабѣлка, балабѣнчик. С. Л. Ш.

Бубенчикъ = 1. д. Бубенець.

2. рос. *Iris sibirica* = шївники. С. Ап.

3. д. Авдѣтка 2.

Бубень = бубѣн, гук, рєшетѣ. С. Ш. — Славіи бубни за горами, а з близька шугуратяні. п. пр. — Козаки на копиках витрацяють, у бубни ударяють. п. п. — Гѣль какъ бубень, бубень бубѣномъ = гѣлий, як бубѣн, як турєцький сьвятій. п. пр. — Зѣвопокъ бубень да стрѣшенъ игуменъ = кортїть чєпцєві з кєлії, та игумен не спить. п. пр.

Бубиовка = дзвінка. Кїєв. Ст. Малорус. вгріп.

Бубиовый = дзвінковий. — Дзвінкова краля.

Бубны = 1. бубни.

2. (масть в картах) — дзвінці, звонкі. С. Л.

Бубрегъ = нїрка. — Кулаєть ся, як нїрка в салї. п. пр.

Бубрешникъ = нїрковѣ хворѣба.

Бубрешный = нїрковий.

Бұғлазъ, рос. *Anchusa officinalis* = польовѣ медушиця, медянішник, водѣ-

вий язык, рум'янка, рум'яничок, ранник, свинюшник. С. Ап.

Бугористый = горбастий. — У молодого лікаря горбастий цвинтар. п. пр.

Бугорчатый = горбоватий, горбкуватий.

Бугоръ, бугорокъ = горб, горбѣк, горбик, пагорск, шпиль, шпильбѣк, шпильчѣк, (шѣку, свѣгу) — кѣпа, кучугура, (сѣлгрешій) — бурт, (гривчипп) — конѣць. — Стоить хата на торбѣку на улицю дверьми. п. п. — Ой там на горбѣчку косяв мужик силу гречку. п. п. — Тай посѣдали собі на горбику. С. З. — Ой виїду я на шпильчѣк, та гляну я на долину. п. п. — З гѣр і пагорків Ворсклянських. Л. В. — Ач, яку кучугуру свѣгу намело. — Гривцю проводили, частіі копді виспуваючи. Л. В.

Бугристый = д. Бугористый.

Бугритъ, ся = крутити, ся, хвилювати, ся.

Бугроватый = д. Бугористый.

Бугровый = горбовий, шпильовий.

Бугровина = гѣля, гѣля, ѳпух.

Будара = байдѣк, байдѣра.

Буде = як, коли, як шѣ. — Буде, окажется возможнымъ = як що можна буде.

Будень = будень, будѣнный, будний день. С. Аф. З. III.

Будеть = 1. будѣ. — Він буде шпн.

2. годі, будѣ, доволі, досить. — Та годі тобі базкати! — Та будѣ вже тобі. — Досить одного сонця на небі. п. пр.

Буділа = буділо. — Рапѣцько у досвѣта будило тричі стукнув у двері.

Будильникъ = 1. буділо.

2. будильник. — Кушив дзигарі з будильником.

Будильщикъ = д. Буділа.

Будить = будіти, побужати. — А ще рапѣше пач Н...ко. встав, братів побужав. п. п.

Будка = будѣ, будѣк, халабудѣ. С. З.

Будкій = чѣткий.

Будкость = чѣткість.

Будно, будничий, буднишний день = д. Будень.

Будоражить = турбувати, баламутити.

Будочникъ = будник. С. III.

Будра = рос: а) д. Варанчикъ З., б) Nedega Helix — пѣшок, в) Linaria — дзвіночки, звѣники, косярки, сосярки, зайців льѣн, ленѣк, остѣдник, чистѣць, возѣліни черевічки. С. Ап.

Будто = 1. наче, неначе, мов, мовляв, буцім, ніби, либѣнь. — Какъ будѣто, будѣто-бы = начеб-то, мѣбѣи то, ніби-

то. С. З. Л. III. — І на все сѣло реве, наче звірѣ ті дѣре. (Син.). — Швидко втерлася, ніби то й не плакала. п. п. — Буцім з лави сѣй обѣмав си, буцім і перстѣм з пальця зпав. Кот. — Давня то давнина, а пеняче вѣра діялось. Мар. Вов.

2. хіба?, невжѣ, чи вжѣ? — Хіба я з глузду зсунув си, щоб таке робити? — А він вже прийшов. Невжѣ?

Будущій = будучий, потѣмний, прийдѣшний. — Од сього часу і на всѣ потѣмніі часи давати не маєм. Ст. Л.

Будущность = будущина, прийдѣшне. — Хто в краце не вірить, душею не рветъ ся — будущину змирить й живе, як живѣть ся. Як.

Бугракъ = 1. байракъ. — Ой не шуми луже, зелений байраче, не плач, не жури си, молодий козаче. п. п.

2. замѣт (в яру, в балці). — Як попадеш у замѣт, то й у дѣпъ трудно вибратись.

Буграчекъ = байрачок.

Бусарчина = ярѣк, балѣчка. — Тіло козацьке рвали, по тернах по балках жовту кість жвакували. п. д.

Буженина = свинина, сѣвижина.

Бужѣніе, бужѣіе = будіння.

Буза = 1. бузѣ (пахиток з гречки, вѣсѣ і просѣ, або молоде пиво або грушевий чи яблуневий квас).

2. сѣль кам'яна.

Бузанитъ = д. Бить.

Бузина, рос. Sambucus nigra = бузина, гал. — баз, базник, S. racemosa — бузинѣ червѣна, S. Ebulus — бузинѣк, бзюк, вязѣвник, гал. — базник. С. Ап.

Бузинный, бузиновый = бузинѣвий. С. Аф.

Бузоватъ = д. Бить.

Бузѣтъ = д. Бузѣ 2.

Бузѣ = д. Бузинѣ.

Буше = 1. шпиль, бѣлебѣнь. С. Л. — Не велику й небагагу чоловік поставив хату, та й поставив у сѣлі, коло мѣста на шпиль. В. III. — Хата стоить на бѣлебѣні.

2. цвинтарѣ, церкѣвий двір. С. Л. — З довою рукою під цвинтарѣ. п. пр.

Буйволь, Bos bubalus = буйвѣл, буйвал. С. III.

Буйный = 1. буйний, бунтовливий, задрѣкливий, задерѣкуватий.

2. буйний, бурхливий, рвачкий. — Вітре буйний, тп з морем говориш. К. III. — Бурхливі хвилі. — Буйний дощ. С. III. — Рвачкий вітер.

3. буйний, великий (про зерно, рослину). — Буйна трава. С. III. — Буйне жито, буйне, та пѣкою жати, — шпиль наш хлѣбороби списами орати.

Буйство = бѣча, гвалт, бѣшкет. С. З. —

За онучу та збили таку бучу п. пр. На-
робили ївалту на все село.

Буйствовать = бучу звивати, буйти, бу-
шовати, ївалтувати. — Хто звелів нам,
хто дозволив у церкві буйти. К. Д.

Бұка = 1. хоха. — Не ходи туди, там хо-
ха. — Цить, а то хоха з'їсть.

2. вовкуватий, бундук, темрюк, не-
люда, нелюдько, безлюдько, одлюдько,
похнюпий, похмурий. — **Смотрѣть бұ-**
кой = вівком дивітись.

Букашка = кұзка, комашка (спільна на-
зва пелетичних жорстокрилих комах Co-
leoptera).

Буква = буква, літера. — Б. гласная, со-
гласная, двугласная = голосна, при-
голосна, двогласна.

Буквальный, по = дослівний, достот-
ний, достоменний; до слова, доцяти,
достотно, достоменно.

Букварь = букварь, граматка, абетка.
С. Аф. Ш. — Аз, букп — бери граматку
в руки. п. пр.

Буквенный = бұковний, літерний.

Буквица = д. Бұковница.

Буквоедство = буквоедство.

Букѣтъ = 1. пучок, пучечок, китиця.
С. П. (Що припилюють на веселі моло-
диз, бопрям і дружкам) — квітка, букѣт.
С. Ш. — Приїс міні пучечок гвоздиків. —
Міні ж, дівко, та припилють квітку, тебе ж,
дівко, завертять в намітку. п. п.

2. дух, пах, пахоші (в напхках).

Букниѣтъ = книгарь (що торгує старими
книжками).

Букля = пукля, (у жидів на впеках) — пейс.

Бұковница, рос. Betonica = бұквиця, бұ-
ковник, бук-трава, польовий канувер,
матерічка. С. Ан. — Бұковница білая =
д. Варанець 2. — Б. лѣсная, Stachys sil-
vatica — бұковниця, бабка. — Б. русская,
Aiuga pyramidalis = горлянка, дівчака
краса, гостровершки, суховершки, бо-
готородишник. С. Ан.

Букъ = 1. рос. Fagus — бук, буюовина,
бучина. О. Л. Ш. — Бѣлый букъ, Carpi-
nus betulus — граб, грабіна.

2. луг, митель. С. З.

3. жлукто. С. Аф. З.

Булавка = шийлька. С. З. Л. — В кита-
єчку його ісповида, та шийлькою зашпи-
лила. п. п.

Булавочный = шпильковий.

Буланый = (про копй) — буланый, (про

волн) — полоный. Поди ж мот ти поло-
ный. п. п.

Буланый = буланый. По хиті поган-
дає — ній одної шабл буланой на стійі
не має. п. д.

Булатъ = 1. булат, сталь, кріци (мереж-
чата, дамаська).

2. меч, шабля. — Маю шаблю у руці:
ще не змерла козацька мати! Бог. Хм.

Булыга = 1. палиця, ційок, дубіна
(гуліста). — Треба дубину на твою спину.
п. пр.

2. гультий, гуліка.

Булдырь = 2. пухірь, гұля, моргұля. С. Л.

2. нерівне місце в полі.

3. хатка на белебні або в пустирі.

Булдырь, булдыря = бұльки, бұльби
(на воді). С. Аф. Л. Ш. — Доц чималий:
он бач, нікі великі бұльки в калюжі.

Бултырьянъ = д. Болдриянъ.

Бұлка = бұлка, паляниця, (з ланками
запутими, помазана олією з цибулею) —
киш, (гrecна) — балабұха, (пелелічка,
кругла) — буханець, бұханка, бухин-
ка, (французка) — франзоль. — Прий-
ди, прийди до вербунку, будеш їсти з ма-
слом бұлку. п. п. — Яка пшепця така й
паляниця. — Паляниця — хлібові сестриця.
п. пр. — Певна ніч паляниця, а по серед-
ні киш. (п. з. — небо, зорі і місяць) —
Лучче хліб з водою, як буханець з бідюю.
п. пр. — Гарячу мпяку бұхшнку. Кот. —
Привіз з города дві франзолі.

Булочная = пекарня.

Бұловичъ, ца = пекарь, хлібонек, хлі-
бобчик (С. З.), бұловичня, паляниш-
ниця, перенічайка, бублєйниця, бұ-
блєшниця. С. З. Л. — Хлібовчик їде, віз
хліба везе. п. п. — Знайте мене перені-
чайку, що на воротах тісто. п. пр.

Бұловичый = бұловичий, палянишний.

Бултыхатъ = 1. бовтати, колотіти. —
Не дуже бовтай воду — почувють.

2. бурити або кидати що в воду.

Бултыхнутъся = бовтнути, шубовстнути.
С. З.

Бултыхъ = бовть, шубовсть, бух, бур-
тісь, плюсь. — Ішов через колоду, та
бовть у воду. п. пр. — А він зразу шп-
бовсть у воду! — Як камінь: бух! у воду,
та й тоне. Кот.

Булыга = 1. камінь дікий.

2. бріла каміню.

3. д. Буадыга 1.

Булыжникъ = д. Булыга 1.

Булыня = прасол.

Бульдогъ = 1. британ, бульдогъ (анг. порода собак). С. Л.
2. револьвер.

Булькати, ся = бўлкати, ся, бўлкотіти, хлюпати, ся, хлюноскати ся, поло-скати ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпошуть си качаточка поміж осокою. К. Ш. — А я собі у ставочку по-лоскала ся. п. п.

Бульонъ = бульйон, юшка.

Бумага = 1. — Бумага писчая = папір, папёр, бумага, здр. — папірець, папірка, зб. — папёр'є. — Писав би я листи — паперу не маю, заслав би листи — дороги не знаю. п. п. — Як спіг білєсенке, як папір тонєсенке. п. п. — Думи мої, думи мої, лихо мінї з вами, чому стали на папері сумними рядами? К. Ш. — Спишу твоє личко на бумазі п. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як папёр'є біло, та болять мене дуже. п. п. — **Б. почтова** = листовий, почтовий папір. — **Б. обёрточная** = бібула. С. З. — **Б. хлонтата** = бавина, бавовна, бавна, бавелна, баволна. — Рапи мої смертельні промивав, м'якською бавиною закладав. п. д. — **Б. гербовая** = гербовий, штемплівий папір. — **Б. папиросная** = цигарошна. — **Б. цветная** (для гашування) = заполоч. С. З. — Сорочка червоною заполоччо вишивана.

2. папір, бумага, (стара) — шпартгал, зб. — шпартгалля. — Подав на його в суд бумагу. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея папа. Гр. — Між шпарталами єдин аркуш рукописний польський. Л. В. — То в грубу так таки і впре шпарталля все. Гул. Ар.

Бумагомарака, бумагомаратель = писака, писачка, базграч, партач, (про автора віршів) — віршомаз. — Писав писака, не розбере й собака. п. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив типоприним твоїм віршомазам. — К. Ш.

Бумажка = папірка, папірець, папірчик, бумажка.

Бумажникъ = гаман, гаманець, гаманок. С. Аф. З. — На що тим німцям цілини, у їх і так повні гамани. п. пр. — Прокинув си чумака в рапці, тай полатав у гаманці, всі кишені вивертає, аж там гроший вже чорт має. п. п.

Бумажный = 1. папіровий, папірянний, папірчатий. — Папірчаті гроші. С. З.

2. бавовняний, баволняний, бавелняний. С. З. Ш. — Баволянина хустка. С. З.

Бумажная фабрика = папірня. С. З. —

Б. фабрикантъ = папірник. С. З.

Бумазея, бумазейный = бархан, барханий. С. Ш.

Бунтовать, ся = 1. бунтувати, ся, повставати, бунт зривати. — Вели нам під Москалів утікати, або з Ляхами великий бунт зривати. п. д.

2. бунтувати, баламутити, каламутити, підбурювати. — Віп тільки людий баламутити. С. З.

Бунтовской = бунтливий, бунтовливий.

Бунтовщикъ = бунтовник, бунтарь, повстанець, баламута, (гал.) — ворохобник.

Бунтовщический, бунтовщичий = бунтовничий, бунтарський, повстанський. — Бунтовщице соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повстання, рбзрух, ворохобня (гал.).

2. (в торговлі) — пачка, (шиток, шовку, струн, бисеру) — бунт, (шиток, пряжі) — пасмо, новісмо, (тютюпу) — папуша. — Та продала дівчина душу, та кушала козакови тютюпу папушу. п. п.

Бунчать = гудіти, густі, дзичжати, брпніти (про баял і чмелів). С. З. — Бриніли перші мушки та ранні пчолл. Бар. — Іздола бринить. С. З.

Буравить = свердліти. С. З.

Буравление = свердління.

Буравный = свердловий.

Буравочный = свердловатий.

Буравокъ, буравчикъ = свёрдлик. С. Л.

Буравъ = свёрдел, свёрдлб. С. З. Л. (великий) — лопатень, (для виріплювання рулі рушавці то що) — шуст, (для розпукування кринищних жил, руди то що) — штірь, свідер. (Волинь).

Бураковый = буряковий. — Бураковий борщ. С. Ш.

Буракъ = 1. діжечка (з березової кори з покришкою).

2. півка (для фейерверків).

3. частіше мн. **бураки**, рос. Beta vulgaris — буряк, буряки. — Цукровий буряк, прбстий буряк. С. Ш.

4. **бураки** — а) халяви (без зборів) і чоботи (з такими халявами) і б) рибальська снасть (для лову міноги).

Буранъ = хуртовина, хуга, віхало, завірюха, шквіря, хуртеча, хвіща, хвіжа. — Ось ехонилась хурговина, закурила ся долина і кипить мороз у полі, на просторі та на волі. В. Ш. — У віконця мати

слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Ш. — На дворі було хуртеча та метелиця мете. В. Ш. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бурачникъ = 1. д. **Борачъ**.

2. майстер, що робить „бураки“ (д. **Буракъ** 1.).

Бурачный = прил. від с. **Буракъ** 1.

Бургомістръ, бургомістерша = **бурми-стер, бурмістр, бурмистрова**. С. Ш.

Бурда = **бурдѣ, джурджа**. (Ман.) — Яко-ісь бурди замість пива дав. С. Ш.

Буреваль = 1. вітрогуба, бұря.

2. і. „ролом, дом. — Після вчорашньої бурі багато в лісі вітролому.

Буреломникъ = д. **Буреваль** 2.

Буреломъ = д. **Буреваль**.

Бурѣна, бурѣнка, бурѣнушка = корова бұра.

Бурить = свѣрдлити, вертіти.

Бұрка = 1. кінъ бурой масти.

2. бұрка (кобсѣя, керев повѣяна, без рукавів).

Бұркало = півгалакка і гұркало (дѣтські играшки).

Бұркалы = банькѣ. С. Аф. 3. Ш. — Чого ти так витріщив на мене банькѣ?

Бұрсать = д. **Бормотать** 2 і **Брыкнуть** 3.

Буркунъ = рос. 1. *Melilatus alba* — білий буркун, *M. coerulea* — буркун-зілѣ, *M. officinalis* — жовтий буркун, 2. *Medicago falcata* — бурундук, бурунчук, буркун, черевішник, 3. *Onobrychis sativa* — зялий горіх. С. Ап.

Бұракъ = 1. бурлака, зб. бурлацтво, (на байдаци) — байдѣшник.

(д. **Вездомникъ**).

Бурлаченіє, бурлацтво = бурлакування.

Бурлачить = бурлакувати.

Бурливый = 1. бурхливий, буремний, павальний, рвачкѣ. — Над річкою бурхливою стояв козак з дівчиною. п. п. — Рвачкѣ вітер.

2. невгомінний, неспокійний.

Бурліла = д. **Бурливый** 2.

Бурлить = 1. бушовати, бурхати, клекотіти. — Море клекотіло. — Злоба клекотіла.

2. галасувати, бучу збівати, шарабурити, бушовати. — В шинку зараз починає шарабурити.

Бурмістръ = староста, управитель (з крестьян).

Буриастый = рудий. С. 3.

Бұрныи = д. **Бурливый**.

Бұровить = 1. дзюрити, ринути, бұрхати. — А кров так і дзюритъ.

2. д. **Бродить** 3.

Бұрсѣ, бұрсѣк, бұрсѣмъ = бұрса, бұрсѣк, бұрсѣва, бұрсѣцтво. — А із Братства те бұрсѣцтво мовчки виглядає. К. Ш.

Бұрта, бұртъ = бұрт. — Сілітрєні бұрти.

Бұрунъ = 1. бурун. С. 3. Ш. — Куди чайки у непогодѣ біжать з бұрунами? С. Ш.

2. багато, багачко, сіла. — **Бұрунъ денєгъ** = велика сила грошей.

Бұрчаніє = буркотнѣ, буркотнєча.

Бұрчать = бурчати, буркотати, буркотіти, бурхотіти. — У животі бурчить, бурхотить. С. Ш.

Бұрь = свѣрдел, штирь, свѣдер. (Волинь).

Бұрый = бұрий, рудий. С. 3. Ш.

Бұря = бұря, хуртовина. С. 3. Ш. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. II. — Схопила ся шури-бұря і стігечок ізвернула. н. п.

Бусѣтъ = 1. мріяти, імжити, мжіти. С. 3. **Бусѣтъ** = мжічка йдѣ, мигічка йдѣ. — Дрібєн дощик імжить. п. п.

2. нилити, порошити, курити.

3. брєхати, верзти, теревєні, дурницю пєстї, правити, точити, торочити.

Бусѣй = мугірь, мугіряка, ієвал. С. Аф. 3.

Бусѣвътъ = сїріти, сніти.

Бусурманъ = д. **Басурманъ**.

Бусъ = 1. мигічка, мжічка, сѣмий дрібний донц або снїг.

2. пид, порош. — Чи ти, мпий, принав пидом чи метелицею? н. п.

Бұсы = бұзкове намїсто (скляє або воскове) чайн., смїлка (з червоної масл), сїчка (скляє намїсто, не округлєє по краях).

Бұсый = темносїзий, сїробұрий.

Бусѣтъ = д. **Бусѣвътъ**.

Бұтѣрь = д. **Будочникъ**.

Бұтєнь, рос. Chaeorophyllum Anthriscus = болїголов, свєрбїгуз. С. Ап.

Бұтерлакъ, рос. Postulaca sativa = сѣсонка. С. Ап.

Бутить = закладати фундѣмент, набивати груз під фундѣмент.

Бұтѣнь = цуп'янок, цуп'яшок, (що почав розпускати ся) — розпұкавка. С. 3. — Молоденька, пачє цуп'янок. п. пр.

Бұторѣжнѣ = д. **Будорѣжнѣ**.

Бұторъ = маїатки, збїжжѣ, мизєрія, худѣба, худїбчина. С. Аф. 3. Л. — п.

хляв зо всімъ манатками. — Забрав усе лѣжки, тай повинъ ся кудись. — Як би вилізъ, а то мизерию з собою, дідами крадене добро. К. Ш.

Бутузъ = куцан, пузанъ, пузанчик; при-
садкуватий чоловік, товпіга, онецок
(малє і гладкє.)

Буть = груз.

Бутылка = пляшка, здр. — пляшечка
(лів.), бутелька (прав.). С. З. Ш. — Піч
— то бабська річ, а пляшка козацька. п.
пр. — Намочу і горілочки у зеленій пляшці:
з перцем і з верберцем. (?) п. п. = Потім
він, як в клітці пташку, над вікном повісив
пляшку. В. Ш.

Бутылочный = пляшковий, пляшаний,
бутельковий. — Бутельковий квас. С. Ш.

Бутылъ = судія. С. З. (оплетена) — бал-
цанка. Мал. — Налив дві судії наливки.

Буфетъ = 1. мисник, судник (лів.), кре-
дєнець (прав.). С. Л. — Поскладай таріл-
ки на мисник.
2. ресторан, буфет.

Бухалень, лат. *Botaurus stellaris* == бугай.
— А бугай: бугай! гче чайку в духу. п. п.
— **Вейкій бухалень въ своємъ болотѣ**
голосить == козаний цівесъ на своїмъ смѣт-
нику паш. п. пр.

Бухало = 1. рущиця (поганьська).

1. д. Бухалень.

Бухаръ = д. Бубєничь.

Бухать, ся == бұхати, ся, бұхкати, ся,
гєнати, ся. — Далі рухнув за язык —
бухнула рущиця. С. Ш. — Віп так з роз-
гону і гєшув ся.

Бұхнутъ, ся = 1. бұхнути, ся, гєпнути,
ся і д. Брїкнутъ 2.

2. лягнути, випалити (сказати що грубо,
не розважно).

3. бубнявити (С. Ш.), бучавити, бұхну-
ти, набухати. С. Л.

Бұхта = затока, бұхта. — Сь бұхты —
баракхты = ні з того, ні з сього, зне-
чєв'я. С. З.

Бухъ = д. Ваць і Бутгяхъ.

Бұчало = вир, водокруть, крутїнь, кру-
ча, шум. — Так колотить, як вир водою.
п. пр. — Попав у саму кручу — паслу
виплив.

Бучать = д. Бунчать.

Бучєніє = золіня, лужїня.

Бучєнь = джміль.

Бучило = бакаї, ковбань.

Бұчить = лужити, золїти, ся. С. Аф. —
Щоб у п'ятицю швом не пилили, а в су-
боту платти не золїли. п. п.

Бучной = золїний. С. Аф.

Бушевать = бушувати, бұяти, бұчу зби-
вати, бурхати, вїхорити, шурмовати,
войдувати, гвалтувати, шпувати. С. З.
— Ой ви вітри, ой ви буйні, ви всюди бу-
яли: чи не бачили голубки поміж голубами.
п. п. — І вітри зачали бурхати. Кот. —
В Італію ми не доїдем, бо море дуже щось
шпуге. Кот. — Годі тобі, сиву, шурмовати
— уже твоя мила примирял. я. л.

Буйнить, буйство = д. Буйєтзовать,
Буйство.

Буйнъ = забійка, задбора, задерака
(С. Аф.), галабурдник. Фр.

Бы, когда бы, если бы, чтобы == коли-б,
щоб, як-би.

Бывалець = бувалець, бувалий. — Був у
бывальцх: знає — що кий, що падици. п. пр.

Бывало = бувало, було. — Було колись
в Україні ревіли гармати. К. Ш.

Бывалый = бувалий, минулий, колишній.
— От згадали колишнє. Кот.

2. д. Бывалець.

Бывальщина = билиця, бувальщина, бу-
валь. — Се не казка, а билиця або бу-
вальщина, сказати. К. Ш.

Бывать = бувати, трапляти ся, луча-
ти ся. — Се з ним буває. — Трапляєт ся
часом тихенько заплаче. К. Ш. — Віп рідко
коля у нас буває. — **Бывать часто у ко-
го** == учашати до кого. — **Какъ ни въ-
чємъ не бывало** == мов нічого й не
було, наче й не він, не вона. — **Ни-
чуть не бывало** == зовсім ні. — **Этому**
не бывать == сього не буде!

Бывшій = бувший, що був, мнїулий.
— Нїкогда бывшій, когда-то бывшій =
колишній.

Быковникъ, рос. 1. *Verbascum nigrum* ==
горлячі, оман.

2. *Melampyrum* == братіки, Іван та Ма-
р'я. С. Ал.

Быкъ = 1. *Bostaurus* — бик, від, (стад-
ник) — бугай, (дикий, *Bosurus*) — тур.
С. Аф. З. Ш. — Бугай реве і ведмідь реве,
а хто кого дере, сам чорт не розбере. н. пр.
— Сидить, як тур у горах. п. пр. — З то-
бою ходити, як з туром водитись. п. пр.

2. медвідь, олень, лось (самці).

3. д. Бычокъ 3.

4. водяной быкъ = д. Бухалень.

5. **СТОП** (мурований для підпори моста).
— **Быкъ быкомъ** == унєртїй, як від.
— **Скільки сь быкомъ ни бить ся, а мо-
лока отъ него не добить ся**, п. пр. —
в бика нї лою, нї молока. н. пр.

Быліна = 1. д. **Бывальщина**.

2. біліна, білінка, білінонька. — Ой одна п, одна, як білінонька в полі. К. Ш. — Чи щаслива ж та біліна, що росте у полі? Кот.

2. дума (великоруська епична пісня про давних лицарів).

Біліе = зіл'я, біл'є. — Ой Васню! сиди у біл'ю, а я у бодячу (?), а як буде темна пічка — я те зобачу. н. п.

Білоє = минуле, колишнє.

Біло́й = мину́лий, прѣжній, (давно ко-
— лись) колишній.

Быль = д. 1. **Бывальщина** і 2. **Біліє**. — Сказка — складка, а пісня быль = казка — байка, а пісня правда. н. пр.

Быльє = д. **Біліє**. — **Было**, да **быльєм** поросло, н. пр. — було, та загуло; було, та за водою пішло, н. пр. — Було колись — минуло ся.

Быльєватый = бур'януватий. — Сіно трохи бур'яновате.

Быльникъ бі́лый, рос. *Gnapholium sylvaticum* = суховершики. С. Ап.

Быльникъ, быльнякъ, рос. *Artemisia vulgaris* = чорнобил, забудьки, забудка, нехвороща. С. Ап.

Быстрѣхонекъ, быстрѣшенекъ = швиденький, жвавенький, кутенький, бистрѣнький, швидесенький і т. д.

Быстрина = бистриня, бистрий, бистря, стрижень, прудковод. — Зі́хали ми на саму бистрию. С. Аф. З. Ш. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Быстрогла́зый = бистроо́кий, бістрий на очі. С. Ш.

Быстролѣтный = бистроплінний. С. Ш.

Быстроно́гий = прудкий, вітроно́гий. — Войско вітроногими коньми своїми. Л. В.

Быстрость, быстрота = швидкість, прудкість, хуткість, скорість, бистрина. С. Л.

Быстротѣчный = д. **Быстролѣтный**.

Быстро́токъ = прудковод, стрижень і д. **Быстрина**.

Быстроу́ис, быстроу́мный = бістрий ро-
зум (С. Ш.), меткий, спритний.

Быстрый, быстро = швидкий, о, прудкий, хуткий, шпаркий, о, (найбільше про воду) — бістрий, (порівн. ст.) — швидчий, швидче, швидчийш, прудчий, хутчий і т. д., мерщій. — Швидкоі роботи ніхто не хвалить. н. пр. — Не так то робить ся все хутко, як швидко оком і змигнеш, або як казку кажеш прудко. Кот. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну на річку биструю. н. п. — Панська ласка

бистрим конем їздити. Фр. — Та йди бо мерщій!

Быстрѣ, быстрѣкъ = д. **Быстрина**.

Бытіє = буття, життя, (С. Ш.), існування.

Бытьє = пробування, бутність, буття. С. Ш. — **Въ бытность мою...** = за час мого пробування, за мого буття, коли я був...

Быть = 1. побут, побит, життя. — Чорпоморський побит — Я. Кухаренка.

2. д. Бытность.

Быть — бути, пробувати, жити, знаходити ся, мати ся, існувати. — А пробував там аж до смерті Іродової. К. Св. П. — І мій батько такий мав ся і в його вдав ся. — Білш кони лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде. н. пр. — **Было да сизьло** = було та загуло, було та за водою пішло. н. пр. — **Будь добрь, будьте добры** = будь ласка, будь ласкав, будьте ласкаві! — **Будь что будеть, была не была** = що буде, те й буде. — Що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть. н. пр. — **Будеть съ него** = буде з його. — **Будеть тебѣ** = буде тобі! знатимеш! ось пострівай лиш! — **Быть въ состоянїи, въ силѣхъ** = приміти, примогті, змогтись, здужати, здолати, силу мати. — Не думаю свого зробити. — Примів (приміг) би, в ложці води утопив. н. пр. — Коли б змогтись, та ще поволоктись. н. пр. — **Быть мѡжетъ** = може, мабути. — **Быль таковъ** = счез, зник, пропав. — **Быть къ лицу** = личити, до лиця бути, приставати. — Що не надіне, їй усе личить. — **Быть годнымъ** = годити ся. — **Быть нужнымъ** = здавати ся, здати ся. — На віщо від йому здав ся? — **Быть свободнымъ** = гуляти, гулящим бути, порожнювати. — Як буде гулящий час, тоді збрлю. — Не довго порожнювали глечики, усі пішли на молоко. — **Быть по сему** = нехай так! — **Быть бариномъ, писаремъ, купцомъ** і т. д. = панувати, писарювати, купцювати і т. д. — **Какъ быть человекъ** = як слід людини. — **Такъ и быть** = гаразд, добре, нехай так, сілкісь. Нехай так, нехай риба буде рак. н. п. — **Какъ быть?** = що робити? як його бути? Ой сама я не знаю, що робити маю. н. п. — **Что изъ этого будеть?** = що з сього буде, до чого воно йдѣть ся? — **Какъ бы тамъ ни**

біло = щоб там не було. — Надо бить, надо полагать = мабуť, либонь. — Він мабуť вже прийшов.

Битьє = д. Бѣть, Бѣтность, Бѣть.

Бичатина = воловина, бичина, м'ясо, гов'ядина.

Бичачій, біччій = бичачий, воловий.

Бичається = 1. хмурити ся, вовком дивити ся.

2. опинати ся, спинати ся, спірати ся, пручати ся, змагати ся. С. Л. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

Бычѡкъ = бычѡк і д. Бабка 5. — Годовалый бычѡкъ = бѹзімок, бѹзівок, назімок. — Як годовалий підсвіпок або добрий назімок. К. Х.

Бѣганіє = бігання, біганина, гасання.

Бѣгать = 1. бігати, гасати, ганяти, чухрати, шмиглати. (Д. Вѣжать). — Турп к валу підступивши, скрізь на зикратому гасав. Кот. — Из льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. III. — Галя, моплив, як та собака. К. X. — Бѣгать взапуски = на випередки бігати, перебігати ся.

2. тікати, утікати, втікати, мандрувати. — Він не раз вже тікає з служби.

3. ухилати ся, пурати ся. — На віщо ж він пураеть ся людей?

Бѣгаться = 1. на випередки бігати, перебігати ся. — А ну, давай яа випередки — хто когѡ випередить.

2. тікати ся. — Коло Галии Зачатія вонки тікають ся. С. III.

Вѣглєць = утікач, втікач, тікач, збіг. С. З. III. — Тройнець — голяк, втікач, приплєнтач, ланець. Кот.

Бѣглость = д. Бѣстрость.

Бѣглий = 1. утіклий (С. Л.), збіглий (С. З.), забіглий і д. Вѣглєць.

2. швидкий, хуткий, моторний.

3. поверхівний, лєгкий, побіжний (гал.). — Бросить бѣглый взглядъ = скинути оком, намигнути оком. — Вѣгло = швидко, швидєнько, хутко, хутєнько, на швидєку рѹку, побіжно (гал.)

Вѣглянка = утікачка, втікачка.

Бѣговой = біговий. — Бѣговія дрозжки = бігунці. — Він зараз запряг коля в бігуницѣ, тай поїхав.

Вѣгомъ = бігом, бірма, бігцем, біжжи, біжка, підбігцем. С. Л. III. — Не то що ходю, біжка добіг би. — Горпина підбігцем покванила ся до дому. Фр.

Вѣгомѣръ (одеметръ) = бігомір.

Бѣготнй = біганина, біганиця, гасання. — В ночі підняли таку біганицу, що всі поприкидали ся. С. III.

Бѣгство = утікання, утічка, утікання. утека, утєк, утєча, утєчка, утік, втека, втек. С. III. — Ні до втеку гордій шляхтї, ні до оборони К. Д. — Страх до утєчки з Польщі. Л. В. — Обратить, ся въ бѣгство = повернути на втіки, пуститись на втіки, на втікача (С. З.), наківати п'ятами. — А він баче, що не переливки, та павтікача.

Бѣгствовать = утікати, втікати.

Бѣгунки = бігунці.

Бѣгунъ = 1. д. Вѣглєць.

2. (про коня) — бігун, баский.

3. жорен (сторчовий у млинї).

4. стулїр (до ростираши фарб або похової маси).

Бѣгучий = 1. текучий. — Вода текуча, а не стояча.

2. линіючий (про колір).

Бѣгу = 1. біг. — На бѣгу = на бігуні, у бізї. С. III.

2. біговисько. С. III.

3. Бѣга = а) гонїтва. С. Ж. б) мандрівка, втіки. — Находиться въ бѣгахъ = бути в мандрах, в мандрівцї, на втіках. — Мандрівочка — рідна тїточка. п. пр.

Бѣда = біда, лихо, горе, нещастя, недѡля, пригѡда, безталання, лиха година, безголов'я, халена, причина, здр. — бідонька, лишєнько, горєнько, нещастячко, недѡленька, пригѡдонька, (не велика) — шів біди — лиха. — Ой біда, біда чайцї небозї, що вивела дїток прибитий дорозі. п. п. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе. Кв. — Тиха вода береги зриває, лиха година пару розлучає. п. п. — Менї з думки неїде наше безталаня. Кот. — Сталась йому пригѡдонька не в день, а в ночі — занедужав чумачєнько, з Криму идучи. п. п. — Се ще шів біди-лиха, як грошій не має, аби була сила. — Бѣда бѣдѹ рѡдитъ, Бѣда не приходѣтъ одна, Бѣды по бѣдамъ, п. пр. — одна біда идє і другу за собою ведє; біс бідѹ не ребѹде — одна згїне, друга бѹде. Біда бідѹ породила, а бідѹ чорт. п. пр. — Въ томъ то и бѣда! = то-то бо й лихо, горе. — Бѣда стрясалась = лихо спїткало. — Какъ на бѣдѹ = як на лихо, як на тє. — Лиха бѣда начало = почин трудний. — Навлєчь бѣдѹ =

накликати лихо. — Пережити бѣду = перебѣдувати. — Помощь, пособить бѣдѣ = зановити лихо. — Сечь бѣду, одиць освѣтъ, н. пр. — чи раз бѣтько вдѣрив, чи сѣм раз, однаково одвѣчати.

Бѣднѣшка = бѣдонька, лишенько і т. д. д. **Бѣда**.

Бѣднитися = бѣднити ся, бѣдати ся. С. III.

Бѣдновать = бѣдувати. (Д. Бѣдствовать).

Бѣдность = бѣдність, убожество, убожество, недостатки, бѣдота, мизѣрин, злиднѣ. — Та така бѣдність, таке убожество. Кот. — Козацтво до великого убожства прийшло. Л. С. — Недостатки гонять з хатки, н. пр. — Наші злиднѣ ваше богатство перебудуть, н. пр.

Бѣднота = 1. д. **Бѣдность**.

2. бѣдота, бѣднота, голода, сѣрома, гольтіна, сѣромалина, убож, злиднѣ. — Не боить ся голода ні дощу, ні болога. п. пр. — Хоч злиднѣ, та з перцем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сину, де голода нѣ. н. п.

Бѣдный = 1. бѣдний, убогий, вбогий, неможний, мизѣрный, злидненний. — Ми не бѣдні, бо дупу маєм, тільки чорт бѣдний. С. III. — Воши люди злиденні. Ном. —

Бѣднымъ дѣлать = бѣднити, нищити, убожити. Наші пивы продавали, бѣднили нас постоими. К. Д. — **Бѣднымъ представляться** = збѣднитися.

2. бѣдний, бѣдолашний, сердѣшний. (Д. Бѣдняга 2.).

Бѣднѣтъ = бѣднити, бѣднѣшати, вбожити, убожчати, зводитися, переводитися, голити, мизѣрнѣти. — Так звѣ ся, що хлѣба ні за що купити. С. Л. — Був колись багатирь, та перевѣсь ні па що.

Бѣдняга, бѣднякъ = 1. бѣднякъ, бѣдарь, злиднѣнь, злидарь, худѣкъ, харнѣкъ, голякъ, голодрабѣць, безитѣнько, сѣромаха, гольтіна і д. **Бѣдный** 1. і зб. **Бѣднота** 2. — Микита був злидарь, слѣзьми було розмочує сухарь. Б. В. — Такі злиднѣ, що й кицьку нема чим з пичурки вилаштити. н. пр. — По під тинню сѣромаха і днує н. пр. К. III. — А в пивного сѣромаха — ні хати, ні поля, тільки торба, а з торбини виглядає доля. К. III. — Був колись безитѣнько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бѣдолаша, бѣдаха, сердѣга, бѣдолашний, бѣдний, сердѣшний, небѣга, не-тѣга, неборакъ, неборака, горонаха. С. З. Л. Слышали сердѣги, а слыззи слысь. К. III. — В селѣ не бачили й не чули, де вона подѣлась, думали на пожарнѣи небога згорѣла. К. III. — Жде його небога, не дѣждеть ся. н. о. — Вийду на мотилу, падѣвши

серягу, ой хто мене та пригорне, бѣдного непагу. н. п.

Бѣднѣтъ = д. **Бѣднѣтъ**.

Бѣдовать = д. **Бѣдствовать**.

Бѣдовый = 1. (про дѣло) — лихий, небезпѣный.

2. (про чоловіка) — завзятий, невгомонний, голѣнный.

Бѣдокурить = шкѣдити. — Куди не влѣзе, скрізь нашкодить.

Бѣдокуръ, ка = шкѣдник, ця.

Бѣдственный = 1. нещасливый.

2. бѣдолашний, злидненний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣдственное время** = лиха година, лихолѣття, злигодня година. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні злигодні години. н. д. — **Бѣдственное положеніе** = лиха година і д. **Бѣда**.

Бѣдствие, бѣдство = лиха година, хуртовина, халена, безголов'я і д. **Бѣда**. — При добрій годинѣ куми й побратими, а при лихій годинѣ — не має й родини. п. пр. — Прибуду до мене, одвѣдай ти мене на чужій чужинѣ, при злій хуртовинѣ. н. п. — Утомить ся вітер, тополя спочине, отак і дѣвоца мене хуртовина. К. III. — Здорове тіло його перенесло всі ті халени без великої шкоди. Бар.

Бѣдствованіе = бѣдування, горювання.

Бѣдствовать = бѣдувати, горювати, лхувати, бѣдати ся, злиднювати, по-невѣрити ся. — Отак і я на сѣм свѣті сам бѣдую. Аф. — Піди до Кракова — всюди бѣда однакова, піди й за Карпати, треба бѣдувати. н. пр. — Оттак і в мене Івасючок десь на чужинѣ бѣдасть ся. О. Мар. — Ото вже старий не понавѣрив ся у своїх дѣтих, жив, як на своєму господарстві. п. о. — Як ми бѣдували, а поки ту нацицину тижко підбували. п. п. — Не кажи, що я злиднюю, а кажи, що я науюю. п. п. — Як без тебе тут горюю, прийді, подиви ся. Кот.

Бѣжаніе = д. **Бѣганіе**.

Бѣжать = 1. бігти, (швидко) — чухрати, дрѣти, чесати, чкурати, чимчикувати, мчѣтись, дмѣхати. — Видно і хати, та далеко чухрати. п. пр. — І куди очі по-чухрав. Кот. — Вовк помчав ся по дорожѣ і завив на перелозѣ. В. III. — Дмѣхнем лиш, брати, ми до неї. Кот. — Чкурнув так, аж литками креше. (Туди й відти) — гасати, ганяти. — Галя, мовляв, як та собака. К. X. (Дрібенько ступаючи) — дрѣботѣти, конотѣти. (Не швидко) — трѣхати, тѣнати, підтюпцѣм, трѣш-ком бігти, трѣхикати. С. III. (Тупаючи ногами) — тупотѣти, тупотѣти, лопотѣ-

ти. — А він навтікача, аж допотити.

2. ухия́ти ся, цура́ти ся, ті́кати, у-ті́кати. — Чого ви нас цураєтесь?

3. ті́кати, (у)вті́кати, мандрува́ти, дра́ла, тя́гу, дму́ха́а дава́ти. — Од па-мисли ноги вріж та тікай. н. пр. — Втік не втік, а побігти можна н. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.

4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бі́гти, збі́гатись. — Молоко збігло ся. — Борц біжа́ть. С. III.

5. (про ко́лір) — ли́ня́ти.

6. (про годину і воду) — бі́гти, то́чити ся, пли́вти. С. III. — Вода точить ся. С. III. — Біжить річка — мли́нвочка, ка́міні руйнує. п. п. — Верхвино, ти свѣтку наш, ой як в тобі нам мило! Як струмень той пливе нам час, весело, шумно, сміло. н. п.

Біженець = д. Бѣлѣць.

Бѣжо́к = здр. від с. Бѣ́гъ = кі́пець, не-регі́н (скільки можна пробігти враз).

Бѣ́жево = 1. білізна.

2. білі́ння.

Бѣ́лезна́ = риба з породи коронів *Aspius* гарах.

Бѣ́лѣкъ = тюле́нь молодий білої масти.

Бѣ́лена́ = д. Белена́.

Бѣ́леніє = білі́ння.

Бѣ́ленькій = 1. біме́нький.

2. д. Бѣ́лѣкъ.

Бѣ́лесова́тый = білі́стий, біля́вий. С. III.

Бѣ́лесові́на = лі́сина (біляста пляма).

Бѣ́лестъ = д. Бѣ́лезна́.

Бѣ́лєсый = д. Бѣ́лесова́тый.

Бѣ́лѣхонекъ, Бѣ́лѣшенекъ = білѣ́сенький. — Як ситѣ білѣсєньке, як папір тонєсєньке. п. п.

Бѣ́ли, *Leucorrhoea* = опла́ва, упла́ви. — У неї що разу довго уплави. Полт.

Бѣ́ливать = бі́лити.

Бѣ́лізна = ясна́ смуга або пля́ма.

Бѣ́лізна́ = бі́ль, бі́лість, бі́лянка. С. III.

— Личко мила, бі́ль бі́ліла. п. п. — Да-стівко! на тобі веснянки, дай мені білянки.

Бѣ́лийкъ, рос. *Alisma Plantago* = шпільник, водний по́утник, жо́вник. С. Ап.

Бѣ́ліло, бѣ́ліла, бѣ́лілы = білі́ло, по-бі́л. — Синьцовья бѣ́ліла = блѣ́вас. С. Аф. III. — Бо щоким терли мавією, а блѣ́васом і ніс і лоб. Кот.

Бѣ́лілы́ый = білі́ловий, блѣ́васові́й.

Бѣ́лілы́цькъ, ца = білі́льник, ца́. — Тре-ба напхати білі́льниць — побі́ляти хату.

Бѣ́лізна́ = д. Бѣ́лізна́.

Бѣ́літь, ся = бі́літи, ся, побі́ляти. —

— Шити-бі́лити: завтра Великдень. н. пр.
— Бі́ляти по́лотно.

Бѣ́ліца = білі́ця, черні́ця (непострижена).
Бѣ́лічий, бѣ́лій = бі́лячий. — Бі́ляча шкурка.

Бѣ́лка = 1. *Sciurus vulgaris* — бі́лка, (С. III.), віві́рка (Прав.).

2. білі́ння.

Бѣ́лкі́ = бі́лкі́. — Чого ти витрі́щив бі́л-ки? (очі) С. III.

Бѣ́лкова́тъ = за бі́лками охоти́тись.

Бѣ́лкові́на = бі́лковина́.

Бѣ́лковы́й = бі́лковий.

Бѣ́ло́ = бі́ло (С. III.), чи́сто.

Бѣ́лобо́кій = бі́лобо́кий. — Сорока бі́лобока.

Бѣ́лобро́вый, бѣ́лобры́сый = бі́лобро́вий. С. III.

Бѣ́лобро́хий = бі́лопу́зий, підла́сий. — Ві́л підла́сий.

Бѣ́лова́тый = бі́лі́стий, бі́ля́вий (С. III.), про́бі́лува́тий. — Вовки зимо́ю про́бі́лу-ва́ти. Ча́йч.

Бѣ́лова́тъ = бі́лува́ти. С. III.

Бѣ́лови́къ = 1. д. Борові́къ 1.

2. папі́р пере́писаний на́чисто.

Бѣ́лово́й = бі́ловий, бі́лові́к, пере́писа-ний на́чисто.

Бѣ́ловоло́сый = бі́ловоло́сий, бі́лий, бі́-ля́вий.

Бѣ́логла́зый = бі́лоо́кий, бі́лосо́рий. С. III.
— Бі́лосорі́й кінь. С. III.

Бѣ́логоло́вецъ = 1. рос. а) *Spiraea ulmaria*, д. Багу́льниць і б) д. Бедрене́ць онісо-вий 2., в) *Crepis lectorum* — куль-ба́ба, ді́кий молоча́й, жо́втий цвѣ́т, г) *Silaua pratensis* — морковник. С. Ап.

2. хви́ля пі́ява.

Бѣ́логоло́вка = рос. д. Багу́льниць, *Spi-
raea ulmaria* і *Prifolium montanum* —
ку́ряча ла́пка, со́рочі ла́пки, бі́ла ка́шка,
коню́чина, квасі́к. С. Ап.

Бѣ́логоло́вникъ = рос. а) д. Багу́льниць
Spiraea ulmaria і Бѣ́логоло́вецъ 1.—в., б)
Vaccinium uliginosum — голу́бець, н'я-
ни́ця, пі́яки, ло́хїна, ло́хачі, глу́хїня
(гал.), в) *Berteroa incana* — ба́бїшник,
ї́кавка, г) д. Бобові́ньк 2. С. Ап.

Бѣ́логоло́вый = 1. бі́логоло́вий. — Ма-
кі́вочки — бі́логоло́вочки! чи ви поспі́ли?
(Приспів до веснянки). С. III.

2. сивий. — Сивий ді́д.

Бѣ́логрі́вый = бі́логрі́вий. С. III.

Бѣ́логру́дый = бі́логру́дий. С. III.

Бѣ́лозо́ръ, рос. *Parnassia palustris* = бі́ло-

зѳр, гада́йзіл'я, ма́точник білий. С. Ап.
Бѣлокопѣтниківъ, рос. *Tussilago farfara* і *Petasites vulgaris* = підбіл, ма́чушник, ма́тошник, ро́нник. С. Ап.

Бѣлокѳрка, рос. *Artemisia inodora* = нехвороща біла. С. Ап.

Бѣлѳкрѣвникъ, рос. *Calla palustris* = ф'ялковий ко́ринь. С. Ап.

Бѣлокѳдреникъ, рос. *Ballota nigra* = глуха кронива, м'ятошник, собача м'ята, ша́ндра. С. Ап.

Бѣлокѳрый = д. Блондінь.

Бѣлокъ = 1. біло́к (в яйці, в о́ці, в росліні).

2. д. Бѣлѣкъ, Бѣлкй, Бѣлковіна.

3. рос. *Anemone* = пролѣска, перелѣска. С. Ап.

Бѣлоліцый, ая, Бѣлолічка = білоліций, білолиций (С. Аф. Ш.) і д. Блондінь, ка.

Бѣлоло́зь, рос. *Salix amygdalina* = білотал, талá, лозá. С. Ап.

Бѣломойка = 1. прáчка.

2. мойки (де мийють вовну на річці). — На мойках подечно заробляє.

Бѣлопу́шца = д. Бѣлоголо́вець 1—в.

Бѣлорѳсєъ = білорус, литвин. — Литвин банька шймав райкя. н. пр.

Бѣлорѳчка = білорѳчка (С. Ш.), лехкєвич (С. Фр.), лехківна.

Бѣлорѳбница, риба *Salmo nelma* = білѳха.

Бѣлоснѣзний = снѣговобілий (Пов. Лев.), білоснѣжний.

Бѣлостѳйка, рос. *Pulmonaria officinalis* = медѳнка, медѳнчики, медяник, медунічник, дзвѳники, щемеліна, волѳвий язйк. С. Ап.

Бѣлоталъ = д. Бѣлоло́зь.

Бѣлотѳрка = д. Арнаѳтка 2.

Бѣлотѳлый = білотійий.

Бѣлоѳъ = 1. білоѳъ, білоѳсий, біловѳсий. С. Ш.

2. рос. *Nardus stricta* — ковилá, мйчка. С. Ап. — Вітер ковилу та кошиш по степу розсѣпає. н. д.

Бѣлоцвѣтка = д. Бѣло́къ 3.

Бѣлоцвѣтъ, Бѣлоцнникъ = д. Багѳльникъ, *Spiraea ulmaria*.

Бѣлоцнкъ = охѳтник за білками.

Бѣлоцнний = білячий, білковий, вивірковий.

Бѣлоцнний = білковий.

Бѣлошвѣйка, бѣлошвѣя = швáчка, швáля. С. З. — Вопа швáчка й прачка: дотепна дівка. Кв.

Бѣлошѳрєтый = білий, білошѳрєтий, білан, біляк. С. Ш.

Бѣлѳга = 1. риба *Acipenser huso* — білѳга. С. Ш.

2. морс. живѳтна *Delphinus leucas*.

Бѣлѳжина = білѳжина.

Бѣлѳжий = білѳжий. — Б. клєй = карюк.

Бѣлѳха = 1. д. Бѣлѳга 2.

2. рос. *Antennaria dioica* — печѳй-вітер, нечуєвіка. С. Ап.

Бѣлѳжнйкъ, рос. *Filago arvensis* = горлянка, груднá трáвка, полі́нчик. С. Ап.

Бѣлый = білий (на масть) — білан, біляк. С. Ш. — Білий як снѣг. — Ой лихо не Петрусь — біле личко, чорний ус. п. п. — Постіль біла, стїна нїма — нї с кнм говорити. п. п. — Та прийшов же я та у цєдлю, та дала Содоха сорочку білу. п. п. — Білая избá = 1. свѣтлиця, кімна-та, горніця. 2. хáта з пічкою з ко́мїном. — Та взяла його за ручєську, по-неда його у свѣтлоньку. п. п. — **Бѣлый свѣтъ** = свѣт Бѳжий. — **Бѣлє ору́жїє** = холѳдна збрѳя (шаблї, кпнжалї то-що). — **Бѣлєє стнхї** = віршї без рїфм.

Бѣль = 1. біль. (Всє біле — білі шткї, біла фарба то-що, порівний теж „Бѣлизнá“.) — Білі клубків 5. Ст. Оп. Кїєв. Ст.

2. лускá (риб'яча).

3. риба крім осєтрової породи.

4. біль, папірѳвки (порода мѳлуків).

5. д. Бѣлоголо́вникъ в.

Бѣльє = білизна (С. Ш.), хѳсти, хѳєтя (С. З.), сорочки, шмáття (Прав.). — Мати шмїли на рїчку сорочки прати. Полт. — Прала що тяжєлї їх білизну. Фр.

Бѣльмѳ = більмѳ (С. Ш.), скáлка (С. З.), полѳда. (Останнє, здаєть ся, тільки в знач. *Satagastra*, а першї два і в знач. *Leucoma*.) — З білого ока слїзу спиває, тьму заклицяє, більмѳ знанє. п. зам. — Зливав біле більмѳ, повїє на очерета, на болота. п. зам. — Іздїв у Кїїв, там Караваєв зпѣв полѳду. С. Нїс. — Як сказав він, так наче полѳда з очей спала. — Хоч і яєно зоря свѣтїть, не всї видять людї, ой сѳть такі межи пимї, що мають полѳди. н. п. — **Бѣльма**, бѣльмѳы = очї, банькї. — Чѳгѳ ти витрїщєв банькї? — **Какъ бѣльмѳ на глазу** = як сїль в о́ці. — Став сѳ йому, як сїль в о́ці.

Бѣльмѳѳчний = більмѳѳкий, більмáк. (С. Ш.)

Бѣльгугъ, бѣльгѳтъ = д. Бѣль 3.

Біліть = біліти, білішати.
Біліть, ся = біліти, ся, (про воду) —
ліліти, ся, (ясно) — ясніти, (як срібло)
срібіти. — Ані зірочка не мріє, тільки
сніг в степу біліє. В. Ш. — Риба грала,
дню спало. Р. В. — Ясною смугою срібіла
течія кришнина.
Біляк = 1. біляк, ченур'їн. — Злато-
сний киндик на козаки, турецькую білую
тубу на козаки на біляки. п. д.
2. таб'їн (про рибу на Волзі). — Оследці
ходять табунами. С. Ш.
3. біляк, заєць *Lepus variabilis*. С. Ш.
Білянка = білянка, біл'уха, білявка, бі-
лявиця. С. Ш. (Приміри д. під с. „Блон-
динка“).
2. гриби *Agaricus nitidus, procerus i sub-
dulcis* — білянка. С. Ап.
Білячійна = зайтяна.
Білячка = білор'учка, ченур'уха. С. Ш. Л.
Бісенокъ, бісєнышъ = бісеня, бісик,
чортеня, чортик.
Бісню = дурман. — Випив якогось дур-
ману, що аж голова закрутилась.
Бісна = дур, дурість. — Викни дур
з голови.
Біситъ = бісити, дратувати.
Біситъся = 1. бісити ся (С. Аф.), каз'їти
ся, скаженіти, нав'їсити. — Собаки з жи-
ру каз'їть си. п. пр.
2. бісити ся, лютовати (С. З.), сатані-
ти, скаженіти. — Лютує, мов скажений,
— Запіндась, посатівла, депаче дурману
із'їла. Кот.
3. каз'їти ся, мордувати ся, дуріти,
пустувати. — Ганяли, бігали, казались,
аж лив ся де-коли і піт. Кот. — Мордуєть
ся, як чорт в лотоках. п. пр.
Бісноватий = біснуватий. С. Ш.
Бісноваться = д. Бісїться 2.
Бісовка = чортиця, відьма.
Бісово молоко, рос. *Euphorbia* = моло-
чай, молочак. С. Ап.
Бісовскій = бісів, бісовський, чортів,
чортячий, диявольський, гасиндський,
гемонський. — Ах ти, бісів сын. С. Ш.
— Твою пену долю розшарпав Виговський,
що серце, мов камінь, а розум бісовський.
п. д. — Чорт'яча спокуса. Лев.

Бісовщина, Бісовство = 1. чортяцтво,
чортовішня, чортівщина, бісовщина.
2. біснування, лютовання, шалєство.
(С. Ж.)
Бісѡкъ = синиця з породи *Parus*.
Бісь = біс, чорт, диявол, дідько, са-
тана, к'їций, гаспид, гемон. С. Аф. З.
Ш. — Біс біду перебуде. п. пр. — Чорте!
на тобі груш, тільки мене не руни. — Ви-
ори міако; посей рідко то й уродить си
дідько. п. пр. — **Разсып'ать си м'їакомъ**
бісомъ = бісики пускати, підсипати
ся. — А до мене губернєць підсипавсь і лю-
бови добивавсь. Кот. — Почав він їй бі-
сики пускати. С. Ш.
Бісеникъ, бісеница = 1. рос. а) *Cicuta*
virosa — бєх, віха, вомига, б) д. Белла-
дона. С. Ап.
2. запридух, дурман (дуже міцна па-
стойка).
Бішенка = буркунєць, порода оследців
Clupea caspia.
Бішенство = 1. несамовітість, шалєн-
ство (С. З.), шальга; лютість. — Шаль-
га на тебе находитъ, та хочеш людий ку-
сати, чи що? Фр.
2. сказ, скаженість, скаженівка, сте-
клівна. — Собака здохла від казу.
Бішенствовать = д. Бісїться 2.
Бішеный = скажений, к'їчений, скаже-
нюка, стєклий, шалєний, нав'єсний, на-
віжєний, несамовітій, бішений, бі-
снуватий; лютій, пінявий. — Скажена
собака і свого господаря кусає. п. пр. —
Скаженому позови стунай си з дороги. п. пр.
— Крич'їть, мов скажений. — Крүчена со-
бака побігла. — Зіпсьєке щєпя, як би йому
очі, то скаженішого і не було-б. н. к. —
Якусь пову силу почув в собі, якусь від-
вагу шалєцу. Фр. — То бігала як би ша-
лена, стояла довго тороплена. Кот. — Сам,
мов бішений, стояв. С. Ш. — Оженив си
нав'єсний та взяв біснувату, та не знали що
робити — запалили хату. п. п. — **Біше-
ная вишня** = д. Белладона. — **Бішеная**
рыба = д. Бішенка. — **Б. трава** = д.
Беленя. — **Бішеное зельє**, рос. *Datura*
stramonium = дурман, дурноп'ян, дів-
деревко, будяк, німіця. С. Ап.
Бікнуть = д. Брякнуть 2 і 3.
Бічка = баранчик, ягня, ягнятко, о-
вєчка, ягничка.

Ва́бикъ = 1. ва́бка, ду́дочка, сюркало.
— 3 дудочкою багато перепелів паловили.
2. о́гирь молодий, лоша́к.

Ва́бити = ва́бити, прина́жувати, ма́нити, прима́нювати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вава́кати = 1. хава́кати (про крик перепелів).
2. д. Болта́ть 3.

Вавило́нистий = кривий, кру́чений. по-кру́чений.

Вавило́ны = покру́чена доро́га, ма́нівці, (про мережки) — криву́льки, криві ме-режки. — Писа́ть вавило́нами = криво писа́ти. — Выводи́ть вавило́ны = пи-са́ти мислі́те, то́чити ся (про лїпих.)

Ва́га = 1. ва́гі, ва́жниця, терези́. С. 3.
— Поламали терези, сі́ль ва́жучи на вози. п. п.
2. вага́, ва́жниця, підва́га. — Проши́в дрюки і ва́жниці і з дьогтем ма́зинці. п. п.
3. штельва́га (у скипа́жів — дрючок, до котрого чіпляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = об́оз, та́бор (військовий). Әв.
Вагеншйстеръ, вагшйстеръ = об́озний.

Вагра́нка = го́рен (для перетонки чавуна).

Ва́женка = са́мий о́леня.

Ва́жкати = д. Води́ти і Вози́ти.

Ва́жничанье = пи́ха, пи́шання, велича́н-ня, пи́ндю́чення.

Ва́жничать = пи́шати ся, пи́шніти ся (С. 3.), велича́ти ся, пи́зити ся (С. 3.), бу́ндю́чити ся (С. Ш.), при́идити ся, ко́пїлїти ся, ко́пїлїти гу́бу, кози́ріти ся, пи́ндю́чити ся, инди́чити ся, про-ро́жїти ся, (пад міру) — брі́икати. — Пи́шаєть ся, як коро́ва в ха́вугі. п. пр. — Величаєть ся, як чу́мацька во́ша. п. пр. — Коли не ширі́, то й не широ́жи си. п. пр.

Ва́жність = пова́га (С. 3.), ва́жниця; вели́чність. — Э́ка ва́жність! = ве-ли́ка ва́жниця! — Не вели́ка ва́жність = не вели́ка рі́ч. — Вели́ка ва́жниця, що ві́п пан! — Не вели́ка рі́ч, що в ха́ті пі́ч. п. пр.

Ва́жний = ва́жний, нова́жний, ва́жлі-вий; вели́чний, пи́шний, бу́ндю́чний. — Ва́жлива рі́ч. Чайч. — Вели́члий, як жи́дівський па́тинок. п. пр. — Він та́ке бу́ндю́чне ве́сїля уджи́гне, що ну. Кот. — Не ва́жний = так собі, аби́-який.

Ва́жня = ва́жня, терезни́к.

Ва́йда, рос. Isatis tinctoria = сини́чник. С. Ап.

Ва́йя = ві́тка, гі́лька (пальмова або вер-бова). — Неді́ля ва́й = ве́рбна неді́ля.

Вака́нця = вака́нція, гу́ляще, упале́ місце. — Той наймі́т покину́в, а сього па́няли на упале́ місце. п. о.

Вака́нтний = вака́нцї́вий (С. 3.), ва-ку́ющий, ви́льний, гу́лящий, поро́жній. — Еписко́п съї́зтити́ на вся́ чини́ єре́йські ва́куючі. В. Н. — Ва́канти́нь бы́ти = ва́кува́ти, гу́ляти, поро́жнюва́ти.

Вака́нція = д. Вака́нця.

Вака́ть, вака́ція, вака́ці́онний = вака́-ці́ї, вака́ці́йний.

Ва́кса, ва́ксенний, ва́ксетъ = ва́кса, вак-сови́й, ваксу́вати. — Чоботи́ ваксо́вані. С. 3.

Валя́нда, валя́нда́ла = шлі́вий, ле́мішку-ва́тий, ми́ха, ма́куха, ма́руда, ма́нуша, ко́поту́н. — Не люблю́ вже, як ко́по та́ке ма́лаве: як почне́ терти́сь та мнї́ти́сь, поки́ що зро́бе — от уже́ ма́куха!

Валя́ндатся = 1. ко́пати ся, вовту́зити ся, ба́бляти ся, валя́ндати ся. (С. 3.). — Ба́блять ся з ді́жою од са́мого ранку. Лєв.
2. тинї́ти ся, блука́ти, хи́ляти ся. С. 3. Л.

Вале́жникъ = лом, ві́тролом, ла́мань, ле-жа́к, нава́л, су́шняк, (дрі́бний) — хмі́з, тру́ск, трусо́к, (вики́птий водою) — бере́жний. — Набра́ла в лі́сі лому вели́кий оберемо́к. — Ой не ї́дь же, мій ми́лий, ти́ пизом — заки́даша до́ріженька хмі́зом. п. п.

Вале́къ = 1. пра́ч, пра́ник, пра́льний. С. 3. — Бері́ пра́ча, кла́дку в ру́ки, та йди́ хусті́ пра́ти. п. п. — Пі́шла на рі́чку та де́сь пра́ник загуби́ла.

2. рубе́ль. С. 3. — Ку́пила ру́бель з ка-чалко́ю. — 3 ру́блем там пра́чка хри́бро-вала. Кот.

3. ба́рок, о́рчик. С. 3. Л. Ш. — На́кп-дай ме́рці́я посто́ронки на ба́рки.

4. держа́к (весла́). Мап.

5. вал, ва́лик, ва́лець (в ма́лю). С. Аф.
Вале́шка, ва́лепо́къ, мп. ва́ленки або ва́-лены́ = по́встя́ники, по́встя́нки. — Пі́вже зи́мою в доро́гу, то краще́ всього́, як по́встя́ники обу́еш.

Вале́ріана = д. Ва́лдри́анъ.

Валѣтъ = (в картах) — Хлап, хвѣлка, пѣжник. С. Л. — Хто, бач, яжник, той не король, п. пр. — **Червонный валѣтъ** = дурисьвіт, шахрай мѣткій. С. Аф.

Валѣльня = валюшня, валюша, шаповалка, фалюша. С. Аф. Л.

Валѣть, ся = 1. валѣти, ся, валѣти, перекидати, перевертати. — Звалив мене до долу.

2. накидати, насипати, висипати. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу врапці, накидали у годину жидів повні шаші. п. п.

3. скидати, звалювати. — Віп все на других звалює, а сам піби-то й не випувавший.

4. гинути, падати. — Від чуми багато худоби гине.

5. сунити, ся, сипати, плавом пливати, хмároю йти. — Сипѣть валѣтъ = сніг сипле. — **Валомъ валѣтъ** = як плав иливѣ, хмároю йдѣ. — На бѣднаго Макара п шпиком валѣтес = на похиле дѣрево і кози скáчуть. п. пр.

Валка = 1. звалювання (до кущи).

2. рубання, віруб (лѣсу).

3. юрба, натовп, сила, тиск. — Такий натовп людей, що страх. С. Л.

4. надѣж, опáда, надѣ, впа́док, віздрх. — Від чуми велика надѣ на худобу.

5. валѣння, качання (сукна, поветі то-що).

6. бійка, лупка.

Валкій = 1. хиткий, хилкий, хібкий. — Хитка лавка. — Хібкий човен. — Ни шáт-ко, ни вáлко, ни нá стóрону = тák собі, абі-як, помаленьку.

2. ласий, охочий. — Ласий на ковбаси. п. пр. — Віп до свого це дуже охочий.

Валовой = гуртовий, огульний. С. З. — Гуртова ціна.

Валомъ = юрбою, гуртом (Див. теж: **Валѣть** 5.).

Валощивъ = валашати, викладати, викладувати, холощати, холостити, легшати, легчити, завертати, скопити. — Валашати барапа. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бутал. — Скопити шівна.

Валуй = 1. гриб *Agaricus foetens* — валуй. С. Ап.

2. вайло, валюка і д. **Валанда**.

Валунъ = кругляк (камінь).

Валухъ = валах. С. Аф.

Валь = 1. вал, окіп.

2. хви́ля велика, вал, бурун. — От па-

літає на їх хви́ля — бурун, не хви́ля, ціла гора водяна. О. Мор.

3. (мех.) — Вал.

Вальдинѣтъ, нт. *Scelopora rusticula* = вáлюшень (Ман.), слѹшка, слѹква (С. Л.), лѣжень, окос.

Вальмй = д. **Валомъ**.

Вальный лѣсъ = дѣрѣвня, зрубаний лѣс.

Вальня = д. **Валѣльня**.

Вальсъ = валець (танець).

Вальшний = 1. важкий, міцний.

2. гáрний, крáсний; показний, нішний. **Валюга** = вайло, валюка, С. Аф. — Оце це валюка — тільки спить та лежить.

Валюта = ціна, копт, вáртість.

Валівка — д. **Валюга**.

Валѣльня = д. **Валѣльня**.

Валѣльщикъ = шаповал. С. З.

Валѣльщый = шаповальський. — Свита з шаповальського сукна. С. З.

Валѣть = 1. валѣти, качати. — **Валѣть сукно** = валѣти (С. Аф.), фалювати. — **Валѣть тѣсто, хлѣбы** = викачувати, мѣсити, виробляти.

2. і 3. **Валѣть** 1. і **Бить**.

4. бázграти, лѣпати, мázгати, робіти що абі-як, недбáло або на швидку рѹку.

5. їхати швидко. — **Катáй-валѣй** = погáйй, їдѣ швидко.

6. д. **Валощивъ**.

Валѣтьсѣ = 1. валѣти ся, качати ся. — Лѣг та й качаєть ся. — Шукаю свиту на жертці, а вопа долі валѣть ся.

2. нездѹжати, хорувати, хворіти, слабувати, довго лежати недѹжим.

3. **Валѣтьсѣ вѣ постѣли** = вилѣжуватись. С. Аф. — А ти й досі вилѣжуєш ся, ач яке вайло!

Вампѣръ = 1. зоол. *Vampyrus* — порода кажана.

2. ушѣрь, ушѣряка. С. З.

Вáнда = вѣрша (з лози). — Сьміяла си верша з боло́та, аж і сама в боло́ті. п. пр.

Вáнна = вáнна, кѹпіль.

Варакать, варакѣтсѣ = бázграти, дрѣпати, лѣпати (частіше про писани).

Варáхія, рос. *Inula hirta* = гвоздичка, горіцьвіт, сѣдáч, суховѣршки і *Inula britannica* = заболóточник. С. Ан.

Вáрварка = 1. лю́та, жорсто́ка жінка, запѣкла ба́ба, баба-ягá, відьма.

2. рос. *Barbarea vulgaris* = свѣрѣпа. С. Ан.

Ба́рварство = азія́тство, лю́тість, жор-
сто́кість.

Ба́рваръ = азія́т; лю́тний, жо́рсто́кий
чоловік.

Ба́ргани́гъ = 1. брі́пкати, цигка́ти,
тилка́ти. — Як почали вони цигка́ти:
той на скрипці, а той на басі, так хоч з
хати тікай.

2. ба́зграти, ля́пати, ро́бити абі́-як,
на швидку́ руку́.

Ба́ргани́гъ = дри́мба, вигра́н.

Ба́рега, ба́режка = рукави́ця, плéте́пка.

Варе́нець = ряжанка, ко́лоту́ха, наре́чу́ха.

Варе́ніе = ва́риння.

Варе́нье = 1. ва́риння.

2. ва́рення, сма́ження, (перестерте) —
паві́дло. С. З.

Варе́й = кухова́рка. — Я до пе́чі кухова-
рочку па́пав. н. п.

Вари́ть, ея = ва́рїти, ся (в маслі, меду,
сахару) — сма́жити (С. З.), мед — си-
ти́ти. С. З. — Ва́рїть, со́лнце ва́рїть
= пече́, па́ле, па́лить. — Мо́локо сва-
ри́лось = зки́пилось.

Вари́шту = одмі́на. — Маю́ дві одмі́ни сі-
єї пі́сні.

Ва́рка = д. Ва́ре́ніе.

Варку́ = полу́драбки. — Я на це́й за́дивив
ся, полу́драбок поло́мив ся. п. п.

Ва́ри́ця = со́левари́ня.

Ва́ри́я = пивова́рня, медова́рня, бро-
ва́р, брова́рня. С. З. III.

Варо́ві́на = 1. ви́рво́вка, ве́рї́вка (часті-
ше пасмо́лена).

2. дра́тва.

Варо́вьє = ви́рів'я́.

Варо́къ = загі́н, баз. — Сі́ всі́ бу́ди в
дру́гій заго́ні, як би до́ната або ко́ні. Кот.
— Во́ли на ба́зу сто́ять.

Варъ = 1. спе́ка, ва́р. — Терпи́, Гри́цю,
хоч яка спе́ка. п. пр. — На дво́рі ва́р зай-
має́ дух. Кот.

2. о́кріп, ва́р. — Окро́пом о́шпарив.

3. д. Ва́ро́къ.

4. смо́ла, (у шевці́в) — ше́вська смо́ла.
— Приста́в, як шевська смо́ла до чо́бота.
п. пр.

Васи́лє́къ, рос. Centaurea cyanus = во́лош-
ка, во́лошки, блава́ти. С. Ап. — Ой у
по́лі (2) за́цвил во́лошки, ти́и я тебе́ по-
лю́била, що́ рум'я́ний тро́ишкі. н. п. — Сі́-
яна́ пше́нця — вроди́ли блава́ти, ко́го ви́р-
но лю́блю — трудно́ занеха́ти. н. п.

Васи́лє́къ о́городни́й, ду́шїсти́й, рос. Оси-

um Basilicum = васи́льки, паху́чі ва-
си́льки, церко́вні васи́льки. С. Ап.

Васи́лє́къ рога́тий, рос. Delphinium consoli-
da = соки́ркі, кома́рові но́сики, ко-
са́рики, череви́чки, возу́ліни чере-
ви́чки. С. Ап.

Васи́ліса, рос. Gentiana cruciata = ті́рлич,
товсту́ха, лихомáнник. С. Ап.

Васи́ліє́къ = 1. зми́й. — Аж діви́ть ся:
лє́жить зми́й стра́сний, з трьо́ма голо́ва-
ми, огнем дїше. п. к.

2. я́щурка (америка́нська — Basiliscus
americanus).

Васи́льє́въ ве́черъ = ше́ла́нки, ку́та́ (пе-
ред по́вим ро́ком).

Васи́ло́къ = кро́пїло.

Васи́льо́вий = во́лошко́вий, блава́тний,
васи́льковий, соки́рковий (д. Васи́лє́къ)
— В. черто́поло́хъ = д. Васи́лє́къ, Cep-
taurгеа. — В. цвѣ́тъ = блакі́тний, (С. III.),
блава́тний. — А по́над всі́м блакі́тне
побо́ сладос́ь і сонце́ йшло́ та ху́тору сьмі́-
лось. В. III.

Васа́ль = го́лдівник. С. З.

Васа́льство́ватъ = го́лдовати́. С. З. — Ой,
Васи́лю Мо́лдавський, господа́рю во́лоський,
чи́ будеш за́ нас одностай́не сто́яти? Буде́м
тобі́ го́лдовати. Ко́ли ж не будеш за́ нас сто́-
яти, буде́м пи́шмоу па́лу го́лдовати. в. д.

Васа́льський = го́лдівни́чий.

Ва́та = ба́вина, ба́вовна, ба́велна, ба́-
вуна (С. З. III.), ва́та. — Ра́пи мо́ї смер-
те́льній про́живав, ми́яченько́ю бави́ною за-
кла́дав. н. д. — Ка́птан блакі́тного ду́дачу
на ба́вовні. Ст. опис. Кієв. Ст.

Вата́га = 1. ота́ра, вата́га, шма́ток
(ове́ць). — Вата́жники вата́гу пи́али. К. III.
1. ю́рба, гро́мада, ку́на (люди́й).

3. д. А́ртель.

Вата́житься = зби́рати ся, гро́мадити́сь,
згро́маджува́тись, купчи́ти ся. С. Л.

Ватери́ась = гру́нтва́га, ва́жок, серед-
ва́га. (С. Жел.).

Ватло́чекъ = д. Васи́лє́къ.

Ва́тний, ва́точни́й = ба́вовни́йний, ба-
вельня́ний (С. III.), ва́тиний. — Ба́вовни-
ня ху́стка. С. З.

Ватру́ха, ватру́шка = ма́ндрї́ки, мні́хи.
С. З.

Ва́фельни́ца = вахля́рка.

Ва́фля, ва́фли = вахлі́.

Вахля́к = 1. кгу́ля, гу́рїгу́ля, мо́рїгу́ля,
гу́ля.

2. чва́ла́й, ва́йло́, вахля́й, тую́тїй, ма-
му́ла, му́рміло. С. З. Мая, III. — З та-

чюмн вахлайм шкода на вівка полювати.
Кул. — Чвалайм ходять, а бісів прово-
дять. п. пр.

Вхля́чка = 1. тюхтїйкá, вахля́йка, ду-
рѣна, дурлѣна.

2. рос. *Cirsium lanceolatum* — дїд, дїдов-
ник, дрябчак. С. Ап.

Вахля́й, вахля́к = партáч (С. З.) і д.
Вахля́к 2.

Вахля́ть = партáчити, партóлити, ба-
зграти, робіти абї-як.

Ва́хта = 1. ва́рта, ва́хта.

2. д. Бобовникъ 3.

Вахтеръ = ва́хтор.

Вахто́вникъ = д. Адалѣнь.

Вачикъ = сакві.

Вашъ = ваш, ва́ший, ва́ський.

Вайло = різáк, долотцѣ.

Вайтель = різьбїяр, сніцер. (С. З.) —
Сніцеру дата урочна робота: взяв він ула-
мок од чистого золота і для бенкетів, запевне
веселін, виковав сугий і хушавий келіх. В. Ц.

Вайть = різати, вирізувати, вибівати,
впливати (з дерева, мarmору, кості або
металу).

Вови́ать = забивати, заганяти, вганяти,
(клина) — клинцювати. — Забивать па-
лі. — Забивати гвіздки. — Загнав клин у
козоду. — **Вови́ать вь гóлову, вь толкъ**
= товкмáчити. С. Ш.

Вови́аться = забивати ся, вганяти ся.
— Як улауциг змїя булавою, та і вкене
його в землю. п. к.

Вобі́рать, ся = вті́гувати, вобі́рати, ся,
набі́рати ся, прося́кати чим. (Чайч.)

Вобі́рний, вобі́рающий = беркий. С. Ш.

Вобі́ть, ся, = забі́ти, ся, за́гнати, уві-
гнати, ся, вобі́ти, ся. — **Вобі́ться вь**
мїлость = запобі́гти ласки, підлі́вти
до ко́го, підлѣстїтїсь.

Воблі́зі = бли́зько, бі́ля, зблі́зька, зблі́-
зу, побли́зу. — Хоч близько, та склизько.
п. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе
тут поблизу нас.

Вобра́сьваніє = вки́дання.

Вобра́сивать, ся = (у)вкі́дати, ся, (у)вкі́-
дувати, кї́дати, ся.

Вобро́сити, ся = (у)вкі́нути, ся. — Вільно
Богу і звязавши в рай укинути. п. пр. —
Укинь дров у пічку. — Орда мала вкину-
ти ся. С. З.

Вобрі́згивать, ся, вобрі́знуть, ся = убрі́з-
кувати, ся, вобрі́скувати, вцї́ркувати,
убрі́зкнути і т. д.

Вобі́гати, вобі́жати = (у)вобі́гати, вобі́гти.
— Убіг у хату.

Вобі́гъ = на́біло, на́чисто.

Вва́живать, ся = призвичáювати, ся (по-
малу до чого).

Вва́ливать, ся = ува́лювати, ся, вкї́дати,
ся, па́дати.

Ввалі́ть, ся = увалі́ти, ся, вки́нути, ся,
впа́сти. — **Ввалі́лись гла́за** = запáли
о́чі, позатягáло о́чі. — **Ввалі́лись бо-
ка́** = запáли, позапада́ли бо́ки. — **Вва-
лі́ть вь сніну** і т. д. = влі́піти, вці́-
пати.

Введе́ніє = 1. увóдини (С. Ш.), увóд,
ввод.

2. встўп, передмóва, предмóва, увóд,
перédнє слово. — До мови предмова. п.
пр. — Предмова до приказань Божїих єсть
тая... В. Н.

3. Введе́ніє во храмъ Пресвято́й Бого-
рóднїцы (свѣято 21. грудня) — Введення́.

Ввесті́, ввезть = увести́, привезі́ти.

Вверга́ть, ся = вкї́дати, ся, впа́дати.

Ввері́уть, ся, ввертѣ́ть, ввертѣ́ться =
вкру́тити, ся, заверті́ти, уверті́ти, ся,
вкру́чувати, ся, заві́рчувати, уві́рчу-
вати, ся. (С. Ш.). — **Ввері́уть сло́во** =
вкі́нути сло́во. — **В. крю́чокъ** = за-
гнѣ́ти карлю́чку.

Вверху́ = у горі́, в горі́, на горі́, зверху́.
— В горі́ над памі кувала зозуля. — Він
живе зверху́.

Вверхъ = у го́ру, в го́ру, до горі́, на
го́ру, на верх. — Не дав Бог сви́н в го-
ру дивитись. п. пр. — Говорив до горя́,
попробуй до низу. п. пр. — **Вверхъ дїбѣ́ть,**
нога́м = до горі́ нога́ми, горі́ні́ж,
шкере́берть. — Впав до гори ногами. —
Сказавши, столп ізвалила, шкереберть к
чорту все пішло. Кот. — **Ввѣ́рхъ живо-
то́мъ, ли́цѣмъ** = горі́-черева (С. З.),
голі́-черева́, горі́лиць. — Підліз і під
жореп, тай ліг го́лі-черева́. п. о. — Він ле-
жав горілиць і дивив ся прямо в стелю.
Фр. — **Вверхъ по рѣ́кѣ** = в го́ру, про́-
ти воді́.

Ввѣ́рчивать, ся = д. Ввѣ́ртивать, ся.

Ввесті́, ввезть = увести́, вні́сти, при-
вести́, завести́. (Д. Вводі́ть).

Ввечеру́ = у вѣчері́. — Пішов з ранку, та
тільки у вѣчері́ верну́в ся.

Ввива́ть, ся = (у)вплі́тати, ся, вє́рку-
вати, ся, заплі́тати, ся. — Вплітала кіс-
ники у коси.

Ввівка = вплі́тання.

Ввнї́тїть, ся, ввнї́чивать, ся = вкру́ті́-
ти, ся; ушрубівати, ся, заверті́ти, ся,

вкрúчувати, ся, увірчувати, ся, завірчувати, ся, ушрубóвувати, ся.
Ввйти, ся = вплесті, ся, всукати, ся.

Вводіть, ся = 1. уводити, ся, ввóдити, ся; заводити, ся, запрова́жувати, ся. — Він взяв її за рученьку і ввів у хату. — Почали нові порядки скрізь заводити. —

Вводіть въ заблуждєніє = ману́ напускати. — **В. въ грѣхъ** = до грѣху доводити, на грѣх підводити. — **В. въ дѣйствіє** = давати силу. — **В. въ обманъ** = дурити, обдурювати, зводити. — **В. въ убытокъ** = доводити до стра-ти, до збитку, робити шкоду. — **В. въ соблазнъ** = спокушати, призводити. — **В. въ стыдъ** = засорбювати. — **В. по-рядки** = заводити, запрова́жувати.

2. вставляти, виправляти, вроблювати.
Вводный = уводний, ввóдний; вставний. — **В. листъ** = ввóдний, ввóдчий лист.

Вводъ = увóдний, увóд, ввод.

Ввозить, ся = увозити, ся, привозити, ся.

Ввозный = привóзний.

Ввозъ = приві́з. — На базарі привозу дуже мале.

Ввола́кнвати, ся = втягати, ся, втя́гувати, ввола́кати, ся.

Вволочить = втягати, волокти, втараба́нити.

Вволю = у волю, до схочу́, до смаку́, у сма́к, в при́пуск, в при́пуст. (Мал.) — Було всього до схочу́. — Потім, як все оглядів і на все до смаку надивив ся. Ніш. — Харчів, скільки хоч, в при́пуск дають.

Вворачивать = вбóчувати.

Ввѣкъ = навіки, повік. — Тебе ж, моє серденьтко, повік не забуду.

Ввѣритъ, ся = уручити, доручити, звірити, приручити, довірити, ся. — Чи уже ж ти помираєш, кому добро уручаєш? Доручаю кошовому, писареві січовому. п. п. — Приручаю тебе, серденьтко моє, єдиному Богу, а сам и поїду в далеку доро-гу. п. ц.

Ввѣря́ться = 1. д. **Ввѣритъ, ся**.
 2. здавати ся, покладати ся на ко́го. — Він у всьому покладаєть ся на дядька.

Ввѣывать, ся = 1. ув'язувати, вилітати.
 2. вилу́тувати, ся, втручати ся, встря-вати.

Ввѣшивать, ся = вганяти, ся, заганяти, ся, займати, залучати, влучати. С. Аф. — Піди швидко, залучи тебе у хлів.

Ввпбать, ся = вгинати, ся, вдáвлювати, ся
Ввпбъ = вдáвлене місце, ямка, впу́ка (С. Мал.).

Вгладь = рівно, глáдко. — Він нам го-лова, він нам і батько, він нам обголив го-лови глáдко. п. п.

Вглубъ = угли́б, вгли́б. (С. Ш.).

Вглядываться, вглядѣться = (у)вдивля-ти ся, вдивити ся. С. Ш.

Вгнетать = вникати, впи́хувати, ихати вти́скувати, вдáвчувати, втовкмáчувати.

Вгнѣздиться = угни́здити ся (С. Ш.)
 мостити ся, укоренити ся.

Вгонять = 1. д. **Вганивать**.

2. забивати, заганяти. — Забивати палі. — Загнав скалку в ногу.

Вгрѣбать, вгрести, вгрестъ = вгрі́бати, загрібати, вгребіти, загребті.

Вгустю́ = крúто (про яйце).

Вдавать = давати, віддавати.

Вдаваться = 1. вганяти ся, витикати ся, висувати ся. — Велике каміння вганяєть ся в море. Лев.

2. вдавати ся, вкидати ся. — Прощай, моя вило, в тугу не вдавай ся: заграв мій кінь морепенький — назад сподівай ся. п. п.

Вдавить = вдавити, вти́снути, унхати.

Вдавливать = д. **Вгнетать**.

Вдавніъ = давнó, спозадáвна, зда́вна. С. З.

Вдáлблввать = вдóвблювати, забивати, задóвбувати. — **В. въ гóлову** = втовк-мáчувати. — Ніж йому не втовкмачив в голову.

Вдалекѣ, вдаль = далéко, óддаль, одда-ля, оддалекі, зда́лі, здалéку.

Вдаль = далéко, в далечині́, в далину́, в далечинь.

Вдвигать, ся = всóвувати, ся, засувати, ся. С. Аф.

Вдвижной = засувний.

Вдви́нуть, ся = всóнути, ся, засóнути, ся.

Вдвое = удво́є. С. Ш.

Вдвоёмъ = у дво́х, в дво́х, у дві́йзі (С. З.), у дві́зі. (С. Ш.) — Ох! як би в дво́х! п. пр.

Вдвойні́ = двічі, подвійно, два разі́. — Двічі літо не бува. п. пр.

Вдѣватеро, вдєваторомъ = вдѣв'атеро, вдѣв'ять разів, вдѣв'ятьо́х.

Вдѣргивать, ся = втя́гувати, зати́гати. — **Вдѣргивать нитку въ игóлку** = вселити, заселяти.

Вдѣсатеро, вдєсатеромъ = вдѣс'атеро, вдє-с'ятьо́х.

Вдираться = вдирати ся, вширати ся, втискувати ся.

Вдова = удовá, удовиця, здр. — удівонька, удівочка; спл ті — удовиченко, удовенко, дочка — удовівна. С. Ш. — Каша без борщу — удова. п. пр. — У вдови два норови. п. пр. — Удовцю я любив, подарунки їй посилав. п. п.

Вдовець = удове́ць. — Борщ без каші удовець. п. пр. — **Вдовцёмъ оставитъ** = зайудувати. — Мене молодого зайудовила, дих діток посиротила. п. п.

Вдовинъ = удовин, вдовин, удовиний (С. Ш.), удовицький. (К. Б.) — Вдовин спл тай той пішов під арини. п. п.

Вдовина, вдвий = д. Вдовá, вдвоини.

Вдоволь = до́сить, дово́лі, до́сталь і д. Вво́лю.

Вдовство = удівство, удове́цтво, удувáння. (Чайч.)

Вдовствовать = удовіти (С. Ш.), удувати. (Чайч.)

Вдовушка = удівонька, удівочка.

Вдовый = д. Вдове́ць.

Вдовѣтъ = д. Вдовествовать.

Вдогонку, вдогонъ = на здогін, на здогінці, удогонь, уздогінці. (С. Ш.) — Віп лого бив, бив, а потім ще наздогін каміюкою в спину гешув. — Наздогінці не націлуєш ся. п. пр.

Вдодъ, пр. Урира ероръ = одуд, ўдод. (С. Ш.) **Вдолобитъ** = д. Вдалбливать.

Вдоль = удовж, удовш, вздовш, уподовш, виодовш. С. З. Ш. — Було вчити, як лежало поперек подушки, а як удовж, то вже не допоможе ся. п. пр. — Від такої страви ляжеш вдовш лави. п. пр. — **Вдоль** п поперекъ = вздовш і виоперек.

Вдомѣтъ, у виразі: „не вдомѣтъ“ = не вдогад. — А міні й не вдогад, що вопо тут дійлось.

Вдомникъ = приймак. — Приймаці як собаці. п. пр.

Вдосталь = зовсім, цілком, геть чисто і д. Вдоволь.

Вдохновение = надхнення, натхнення. — Є в світі слава з погляду нового достойна вищих дум, пісень пророчих, героїського патхнення огінного і чистих сліз дівочих. К. Б.

Вдохновенный = надхненний, патхненний. К. Б.

Вдохновитъ ся = надхнути ся, патхнути ся, удихнути (С. Ш.), додати дұху. Скажи, що правда оживе, патхне, нахнече, нажене повее слово. К. Ш.

Вдохновнѣтъ = надихати, дұху додавати.

Вдохнуть = удихнути, удұнути. С. Ш. — Удунув Бог дұшу у цень, тай каєть ся. п. пр.

Вдрѣбезги = вдрузки, на дрівки, на мо́тлох, на гаму́з, на черен'я. — Потовкли вдрузки кобзу. К. Б. — Та рубайге сосну здорову та троніте її на дрівки. п. п. — Побити на гаму́з, на дрівки. Ман.

Вдругорядъ = вдрұге. — Ні вже вдруге мене не обдурити.

Вдругъ = 1. зразу, вмент, вмить, ра́пном, на́гло (Фр.), знепа́нька. — Ми тільки що вийшли на ули́цю, коли ра́птом як нустиє ся дощ. — Як би знепа́нька янгол злетів з неба. Кот.

2. разом, враз, од разу, від разу. — Вийшли всі разом. — Одразу всі замовкли. — Всі враз повставали. — К. Ш.

Вдува́тъ, ся = удувати, ся, удмұхувати. С. Ш.

Вдұмчивый = вдұмлиивий.

Вдұмываться = удұмуватись, заміслюватись.

Вдұнуть, вдуть = удұнути, удихнути, удмұхнути. С. Ш.

Вдыха́тъ = 1. удихати.

2. д. Вдохновля́тъ, Вдохну́тъ.

Вдѣва́тъ = д. Вдѣргива́тъ.

Вдѣла́тъ, ся = вробити, ся, виправити, ся, (в мур) — вму́ровати, ся.

Вдѣлка = вправка.

Вдѣлывать, ся = вробляти, виправляти, (в мур) — вму́ровувати, ся.

Веверица = д. Бѣлка 1.

Ведѣніе = ведіння.

Ведѣринкъ = бондарь (що робить і продає відра).

Ведѣрный, ведѣрный = відѣрий; відробий, відерковий. — Відѣрна клепка. — От узия він два бочонки: один 1½ відра, другий відерковий... тай дає нам відрове барильце. п. о.

Ведѣрная = 1. бондарня (де роблять відра).

2. склад (де горілка продаєть ся на відра).

Ведѣрце = відерко, відерце. — Ой на ставу плавало відерце — соснові клепки, дубовее денце. п. п.

Вѣдрено = го́дяно, го́діняно. — Ви́хали ми, так було го́дяно, а тут як пішли до́ці...

Вѣдреный = погójий, го́дяний, го́діняний. — Деш був погójий — на собі пі хмаринки.

Ведро, мп. ве́дра = 1. відро, мп. відра, (велике, переважно металічне) — цебе́р, цебро́. — Цебри сивухи там стояли і брали повні дїжки. Кот.

2. (міра = 1½ бочки) — відро́. — Купив

відро горілки. — Вживаєть ся: два відрá і дві відрí. — Міра в 3 відра — спúст. — Взяв спуст горілки. К. З. о. Ю. Р.

Вёдро = година. — Треба висити кость за години. С. Аф.

Вёдрышко = 1. д. Вездёрце.

2. годинка. — Аби пам за години з хлібом упоратись.

Вёдръть = розгодинюватись, розпогожуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодинюватись.

Вездъ = скрізь, усюди, всюди, повсюди, по всіх усюдах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь по-гано. К. Ш. — Шукав по всіх усюдах — нігде нема.

Вездъсущий = всюдисущий, новеюдний.

Везініе = везіння.

Везті, ся, везть = 1. везті, ся.

2. щастити, весті ся, таланити, хвортунити, плужити, пайдити, йті ся. — Міні не щастить, не таланить. — Щось йому не ведеть ся. — Як кому ведеть ся, тай півень песеть ся. н. пр. — Не плужило йому якось: чи скотипу заведе, гляди й подохне. п. о. — Не пайдить, тай годі. — Кому йдеть ся, той на спілку придеть ся. н. пр.

Вёкна = д. Вёка 1.

Велерёчівий = красномовний, солодко-мовний; багатомовний (С. Ж.), великомовний, балаклівий. — Він був памчипсокий, повний, чорпавий, красний, сладкомовний. Кот.

Велерёчіе = красномовство; багатомовність. (С. Ж.)

Великанскій = велетенський.

Великанъ = велетень, велет, веліч. С. Аф. З. — Велетні — то були високі люде, от як дерево. н. о. — Велетню у світі не довго жити. н. пр. — Мов велетень, стирчала високо каміня сгінá. Фр.

Великій = 1. великий, здоровий, (дуже) — величєнний, величєзний, великѡнний, здоровєнний, здоровєзний, здоровецький, (не дуже) — величєнький, чималій. — Здоровий кавун. — От великонпа повідь буде. Кв. — **Велика Оедѡра**, да дѡра = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дуплинáтій. н. пр.

2. великий, величний, велетень. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетень в громаді, як правда в пораді. н. пр.

Великовáтый = величєнький, чималій. — Черепки щось величєнькі на мене.

Великолѣпіе = величність, пишність, бучність.

Великолѣпный = 1. величний, бучний (С. Аф.), пишний, роскішний. — А той пишні та роскішні все храм мурє. К. Ш. 2. чудовий (С. З.), чудовний, дуже гáрний, прекрасний.

Великолѣкъ = чималєнький і д. Велико-вáтый. — Хлопец чималєнький впріє.

Великорѡсѣтый = високій, адорівий. С. З.

Великоросійскій = російський, москѡвський. (С. З.), великоруський, (в жарт або на глум) — кацáнський.

Великоросія = Росія, Русь, Москѡвщина (С. З.), Москѡвська Русь, (в жарт або на глумиво) — кацáнщина. — Та підем братці у Росію жити, дасть нам Бог сей поход сходить. н. п. — Закурилась бита доріжєвка на всі трахти йдучи, заплакали повобранці, в Москѡвщину йдучи. н. п. — Ой поїхав в Москѡвщину, тай там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Навеліли туси з Русі, сколотили воду Марусі. н. п.

Великоросійський, ка, великорѡсѣ, великорусѣ, ка = російний, ка, руський, ка, москáль, москѡвка (С. З.), великорус, (в жарт або на глумиво) — кацáн, ка (С. З.), русанѣт, ка, (лайливо) — кацáлѡз, зб. — москвá, кацáлнѣя.

Великоєсть = великість.

Великохонѣкъ = чималєнький.

Великъ = д. Великій.

Величáвостъ = величність, пишність.

Величáвый = величний, велишний, пишний. — Во у мене увесь рід пишний, бо у мене батько велишний. н. п. — Величний, як жидівський патипок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дівчино горда та пишна, чом ти до мене з вєчера не виїшла? н. п.

Величáйший = найбільший.

Величáть, ся = 1. величати, ся, слáвити, ся. — Не знаю, як вас величати.

2. пишати ся і д. **Вáжничать**. — Пишаєть ся, як пороси на орнику.

Величєственный, но = величний, но. — І став величю на порозі і уклонивш сь вітав Марію тихо. К. Ш. — **В. оєнка, в. видъ** = велична постать, постава, величний вигляд.

Величєство = величчя, величність.

Величина = великість, величнь, більшина. — **Величиноѡ** = завбільшки (С. З.), навбільшки. — Гряд вишав завбільшки з оріх. — Коралів червоних в пизі 26, більшиною в оріх лєсковий. Стар. опис. Кієв. Ст.

Велічіє = веліччя.

Вельми = вельми, дуже. — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає. С. Аф.

Вельможа = великий пан, вельможка.

Велінніє = веління, наказ, загад. С. Л.

Веліть = веліти, казати, наказувати, загадувати, приказувати. — Не веліла мати копя продавати, а веліла мати в похід виступати. п. п. — Ой казала міні мати ще й наказувала, щоб я хлопців не водила й не принажувала. н. п. — Отець сина вирикає та й наказує: та не кажи тестеві усею правдоньку. н. п. — Загадує міні білу постіль слати, загадує вечеряти готувати. н. п. — Не веліть, не веліно = не веліти, не велено, наказати, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Вена, анат. = жила.

Венгерець = 1. Угрин.

2. венгерець (крамарь рознощик, найбільше з Словаків або Угоросів). — Купила пам'ясто у венгерця.

Венєра, астр. = венєра; вечірня, вечірєва зоря і д. Аврєва. — Ой зійшла зорь вечірєва, над Почаєвом стала. п. п. — Поки з венірного зорьєю не зійде місяць над водою. К. III.

Венєринь башмачок = д. Адамова голова.

Венєрічєскій = францюзатий. — В. бо-лєшиє = франці.

Венеціонєскій = венєцький. К. III. Т. — В. ярь = гришнан, мідянка.

Венєа, мп. *Silex granatus* = гранат.

Вєнний, веноний = жильний.

Вєнтєль, вєнтєрь = ятір. С. З. — Стійте сміряю через річку, ятері мої густі, як вода зтепінна — риба буде сміло в вас шливти. В. ПЦ.

Вєнтїлїаторь = вітрячок, млинók (в стїні, вікні то що для випускання снїжного повітря).

Вєнтїлїація = провітрювання.

Вєпрь = кабан дїкий, одїнець, вєпрь, зар. — Вєпрїк. — Брат мене вбив за того вєпрїка, що в саду рив. п. п.

Вєрба, рос. *Salix* = верба, (деревина) — вербїна. — Будь здоров, як вода, а ростючий, як верба. п. п.

Вєрбєїникь, рос. *Lysimachia vulgaris* = кри-вавник, рашник, зїмóдра. С. Ап.

Вєрбїчникь, рос. *Verbascum* = дивина, коров'як, ведмеже ўхо, дрябчак, цяр-ська сьвїчка. С. Ап.

Вєрблòдь, вєрблòжий = вєрблòд, вєрєблòд, вєрблòдячий. — Вєрблòжьє сїно,

рос. *Salsola kali* = курай, колючка, перекотипòле. С. Ап.

Вєрблòжка, рос. *Centaurea parviflora* і *C. ovina* = перекотипòле. С. Ап.

Вєрбний = вєрбний. — В. воскресєньє вєрбна недїля, (С. Аф.), квїтна недїля. — В. недїля = вєрбна, вєрбний тїж-дєнь, вєрбна недїля, вєрбич. С. З. — Похвала похвалить ся, а Вєрбна поставить ся. н. пр. — Вєрбич — три кожухи тербич. п. пр.

Вєрбнїяк = вєрби, вєрбнїяк. (С. Аф.) — Пішов дєсь у вєрби.

Вєрбòанїє, вєрбòвка = вєрбòнок, залу-ка, затяг. С. Аф. З. — Прийди, прийди до вєрбунку, будєш їсти з маслом булку. п. п. — А дати тїльки на затяги войск грошєвое вєпомòжєнє. С. З.

Вєрбòвать = вєрбувати, затятати, залу-чати. С. З.

Вєрбòвий = вєрбòвий.

Вєрбòлòза, вєрбòлòзь, рос. *Salix viminalis* = вєрбòлїз, лòзà, молдавонська ива. *S. capraea* = вєрбòлїз, ива. *S. pentandra* вєрбòлїз, талà, шєлюг. С. Ап. — Вєрбòлїз б'є до слїз. п. пр.

Вєрвà = дратва. С. Аф. З.

Вєргать = кїдати.

Вєрдїктъ = вїрок, рїшїнєць, прїсуд. С. З. Л. — Понєжє той єсть незмїний суд-бò Божїих вїрок. (Духов. Гет. Скоропад-ського). — Вопа почула той рїшїнєць. С. З.

Вєрєвка = 1. вїрòвка, вєрївка, ўжївка, бєчївка. С. Л. — (Товста при поронї або неводї) — кодòла. С. З. — (Для шнуровання воза) — шнурованнїя. (Що пакїдають на роги волів) — налїгач, воловїд. С. З. Фр. — Налїгачем скрутили руки. К. III. — (Корòтка) — мòтўз, мотузòк, мотўзка, мотузòчка. С. З. — Гартєє, як тєли на мотузку. п. пр. — (Тонєяка) — шпàгàт, швòрка, (ї коротєлька) — повòрòзка. С. З.

2. клуч, нїзка. — А гусий справдї ці-лїй клуч з-за кряжу підняв си. С. З. — Из вїрю журавлї летить вїсоко клучами. К. III.

Вєрєвочний = вїрòвочний, мотузїний.

Вєрєдїть = д. Берєдїть.

Вєрєдїлївий = чїрякуватий, чїрявий.

Вєрєдь = чїряк, чїрка, болячка. С. З. III. — Не вмер Данило, болячка вдавпала. п. пр.

Вєрєзгà = плакєїй, плакса (С. З.), крїкса.

Вєрєзглївий = плачлївий, криклївий, вєресклївий.

Верезжати = верещати, кричати, плакати з віском.

Верейка = 1. д. Верей.

2. полукинок.

Вереница = д. Веревка 2.

Верескелд = д. Верескелд.

Вереск, вересь, рос. *Lupinus communis* = яловіць, можевельник С. Ал.

Веретен = веретено. С. Аф.

Верет = 1. лантух (з ряднини) або куль (з рогами). — Постягав лантухи. С. З.

2. рядно (С. З.), верета. (Гал.) — Обложив содомою, накрив веретою. Фр.

Верешок = черенок, скалка. С. Л.

Верещата = яєшня (на сковороді спряжена), смаження, спряження. Прав.

Верещати = д. Верезжати.

Верей = 1. ворітниця (Мал.), стовп (до якого привішують ся ворота).

2. човен (невеликий, легенький).

Верзіла = здоровіло, бецман, (про жінку) — гергена, гріна.

Веріги = ланцюги, кайдани, задізо, заковні, пуга. С. Ж. (про пустельників і подвизників).

Вермишніс = локшина (волоська).

Вернут, ся = 1. д. Вертѣти.

2. вернути, ся, завернути, ся, повернути, ся. — Ой ви, хлопці, славні молодці, верніть ся до дому. н. п. — Заверніть ся, тату, до дому — я й сама піду. н. пр. — Повернув ся я з Сабіру. н. п.

Вероника, рос. *Veronica officinalis* = окладник. *V. chamaedrys* = безвершки, блакитні очки, одхасник, приворотки, роходник, клад, конотопець, (гал.) — гадаче віл'я. С. Ал.

Верста = верства (міра довжини в 500 сажнів і верстовий стовп).

Верстак = верстат, верстак, верстат. С. Аф. 3. (Частини: 1. стан (складаєть ся з 4-х стовпів і 2-х товстих поперечин, котрі зовуть ся копі, 5-ти жерток, 2-х навоїв (верхній і спідній) і шайди, на котрій дві підійжки з байцарками, де стоять ткалі. 2. два колеса до верхнього і спіднього навою з цугою, котрою здержуєть ся колесо, як навій накрутити си. 3. лядя, що нею ткалі прибива нитку, в ній блять, через котрій проходить пряжа. 4. ригівниці дві, котрі прив'язують до спіднього навою.) Харьк. Чайч.

Верстат = 1. верстат, верстак (дударський станок).

2. рівняти. — Почав рівняти військо. —

Не можна рівняти бідного з багатим, и пр. 3. верстати (у друкарів — укласти в сторони або в стовпці).

Веретний, веретові = верстовий, (стовп) верства, верстовик.

Вертель = рожен.

Вертикальний, по = сторчовий, стрімкий, сторч, сторчака, стрімко, на сторч — Сторчова хата (себ-то така, що з сторчових дубків).

Вертіло = свердел, свердлик (у теслів).

Верткій = 1. верткій. — Вертке веретено.

2. д. Валькі 1.

Вертлюжная внадина, анат. *aceta bulum* = клуб, кульша.

Вертлявий = верткий, кручений, юрливий (С. Л.), юлкий, дзіга, (про жінку) — придзигльованка. С. З. — Очі гострі та верткі, паче та дзига бігають. н. о.

Вертопрах = вітрогін, жевжик (С. З.), фінтик, фертик (С. З.), глумливо — вертихвіст, шелихвіст, крутихвіст.

Вертопрашка = вітрогінка, дзіга, придзигльованка, (глумливо) — вертихвістка, шелихвістка, крутихвістка. — Там придзигльованки журилась, що нікому вже підморгнуть. — Оце ще дзига!

Вертопрашний = кручений, пустотливий.

Вертуль = 1. турмал (голуб).

2. (про чоловіка) — вертун і д. Вертлявий і Вертопрах.

Вертуня = вертуха і д. Вертлявий і Вертопрашка.

Вертушка = 1. вітрячок, млинок (дітська забавка і пристрій для впускання сьржого повітря).

2. д. Вертуль 2. і Вертуня.

Вертѣти, си = вертѣти, ся, крутѣти, ся, кружати, вѣти, ся, мікати, ся. — Крутѣти си, вертѣти си, не знає, де діть си. н. з. — Крутѣти своїм сьвітлом, як псе хвостом. н. пр. — Коло рота мичеь си, та в рот не попаде. н. з.

2. верховодити, коверзувати. — Коверзує над ним.

3: крутити, ся, викручувати, ся, вбріхувати, ся. — Нічого там крутити, коли шймав ся. — Ти міні не викручує си, кажи правду.

Вертічий = вертучий.

Верхний = верхняк (напр. верхній жорен у мляні).

Верхній = верхній, горючий, горішний. — Верхній жар землі. — Горішня кімната. — Подивити ся козак Нечай в горішню кватирку. н. д. — Шукає в горішній полиці. Фр.

Верховина = **вѣрх**, (стога) — **верх**, **овѣршок**, (чобота) — **халѣва**.

Верховный = **найвищий**, **звѣрхній**. С. З.

Верховодець = **верховода**.

Верховодити = **верховодити**, **орудувати**. — **Всім ділом він орудує**. н. к.

Верховой = 1. **вѣрхній**, **горовий**, **горішний**. — **В. вѣтеръ** = **горовий вітер**, **горішняк**.

2. **верховий**. — **Верховий кінь**.

3. **верховий**, **верховень**, **вершник** (С. Аф.), **верховець**, **гінєць**. (С. З.) — **Послав у город верхового**.

Верховье = 1. **верх**, **вершок**, **вершняк**.

2. **верховина**, **вершіна**. — **Коло самої верховини річки багато озер**.

Верхоглядъ, **ка** = **верхогляд**, **ка**; **роззйва** (спільн. р.)

Верхоглядничать = **гави ловити**, **вітрішки продавати**.

Вѣрхомъ = **вѣрхом**, **горуою**; **з вѣрхом**. — **Проїхав горою**. — **Насипав мірку з вѣрхом**.

Вѣрхомъ = **вѣрхи**, (про де-кільки) — **верхами**. — **Кинув повозку в болоті та вже нерхи доїхав**.

Верхушка = **верх**, **вершок**. — **Верх на пашні смій**. (Дерева) — **верховина**, **верхів'я**, **вершняк**, **верховіття**. — **Окорєнок піде на стовп, середина на дошки, а верховина на топливо**. С. Аф. — **Вудемо тобі верховіття у тернів стignати, тобі на признаку на шляху покидати**. п. д. (Горі) — **верховина**, **шпиль**. — **Зліз на гору, на самий шпиль**.

Верхъ = 1. д. **Верховьє**, **Верхушка**.

2. (верхе житло) — **верх**, **гора**. — **Де пан? Пішов на гору**.

3. (у екипажів) — **верх**, **буда**, **будка**, **покліть**.

4. (одежі) — **верх**, **покрива**, **покрівка**. — **Взять, братъ, одержать верхъ** = **гору взяти, брати, подужати, перемогти, переважувати**. — **Унія на Україні почала гору брати**. Л. С. — **До верху** = **до вѣрху**, **в щѣртъ**. С. З. — **Верхі** = 1. **верх**, **вершок**, **мн. верхі**, **вершкі**. 2. **плоскінь** (копани). 3. **накожні** (на рукавицях).

Вѣрченіє = **вертіння**, **крутіння**.

Вѣрченый = 1. **вѣрчений**, **кручений**.

2. д. **Бѣшений**, **Вертопрашный** і **Вѣтрєный**.

Вершіна = д. **Верховье**, **Верхушка**.

Вершникъ = 1. **верховіття**, **вершняк**.

2. **байра́к**, **лісо́к** (у вершині балки).

Вершіть = **вершити**, **кінчати**, **вивершувати**. С. Аф. — **Треба вивершувати скирту**.

Вершковый = **вершковий**.

Вершникъ = 1. д. **Верховой** 3.

2. **навій вѣрхній** (у верстаку).

Веселенький = **веселѣнький**.

Веселѣхонекъ, **веселѣшенекъ** = **веселѣсенький**.

Веселить, ся = **веселіти, ся**, **звеселяти, бавити, ся**. — **А музика грає, грає, людий звеселяє**. К. П.

Весѣліє = **веселість**, **радість**, **веселощі**, **радоші**.

Весѣлка = **копістка**. С. З. — **Треба добре вимішати кописткою**.

Весѣлый = **веселій**, **радісний**, **втішний**. — **Весела, як ясочка**. — **Веселая жєнщина** = **веселуха**. — **Весѣлыє гла́зкн** = д. **Аніотини гла́зкн**.

Весѣльникъ = **гребѣць** (С. Аф.), **громадільник**.

Весѣльный = **весловий**.

Весельчакъ = **веселу́н**, **жарту́н**, **сміху́н**, **сміхоту́н**.

Веселѣть = **веселіти**, **веселішати**. — **І у нас трохи повеселішало**.

Весѣний = **весняний** (С. Л.), **весінний**. (С. Аф.). — **Весєннія пѣснн** = **веснянки**, (в лісових країнах) — **гаївкн**. С. З. — **Засмѣваймо веснянки нкої**. — **Весєннею порою** = **о вєснї**. — **Раннєю весєннею порою** = **на прѣвеснї**.

Весло, **мн. вѣсла** = **весло**, **мн. весла**, **здр.** — **весельце**, **веселечко**, **велике** — **опачина** (С. З.), **на кормі** — **стерно**, **дежено**, **правіло** (Ман.), **на плоту або барді** — **трєплѣ**. — **Частины весла**: **лопаты і держак**, а **на держаку кобилка або рѣчка**. (Ман.) — **Піднімайте стерпа, нехай хвиля грає, стогне, завиває**. н. п. — **Ой сидить козак на демені, він деменом повертає, на Чорне море поглядає**. н. п. — **Набігла страшєнна хвиля, випало з рук в Одисєє трєплѣ**. Ніц. — **Ой як би мій тої човничок, як би мій те веселечко**. п. п.

Весна = **весна**. — **Раннєю весною** = **на прѣвеснї**. — **Так на прѣвеснї у вербу суботу**. С. З. — **Въ концѣ веснї** = **на рѣзигри**, **на рѣзиграх**. — **Встрѣчатъ, провозатъ весну** = **веснувати**.

Весноватый = **веснянкуватий**, **рябий** (С. З.), **таранкуватий**. (С. П.).

Весновой = д. **Весінний**.

Весну́ха = 1. весня́нка, ластови́ння, ря-
боти́ння. С. Л. Ш. — Ластівко, ластівко!
на тобі веснянок, дай міні білянки. Н. зам.
від веснянок. — Ластови́ння буває у того,
хто дере гнізда ластівок. п. пов. С. Ш.

2. рос. *Anemone nemorosa* — куросліп.
С. Ан.

Весну́шка = 1. д. **Весну́ха** 1.

2. жураві́на, жураві́ха, рос. *Oxycoccus
palustris*. С. Ая.

Весну́чатий = д. **Весно́ватий**.

Весті́, ся = 1. весті́ти, ся, прова́дити.
С. З. — Веде сліпого. — Діло веде́ть ся
добре.

2. воді́ти ся, поводі́ти ся. — Се часом
і у панів так поводі́ть ся.

3. весті́ти ся, воді́ти, ся, плоді́ти, ся,
розводі́ти, ся, розплóжувати, ся. — Ин-
дики добре водять ся, коли за ними добрий
догляд. — Хвазап в нашій землі не пло-
дить ся. п. к.

4. воді́ти ся. — У нього завжди водять
ся гроші.

Весь = увесь, весь, усей, всенький, у-
сенький, цілий, цілісенький. — Поду-
боток орудовав усенькою Україною. п. о.
— **Весь** = усє, всє. — Рьшительнó всє
= всє чісто, геть чісто, геть усє. —
Против геть усє. — **Всє равнó** = усє
однó, усє одна́ко, одна́ково, дарма́,
байдуже́, про мене, сількісь, ані гадки.
— Мні́ одна́ково, чи буду я жити в Укра-
їні, чи ні. К. Ш. — Про мене, нехай вовк
траву їсть. п. пр. — Аби місяць світив,
а про зорі байдуже. п. п. — А я люблю
Петра дуже, а до других і байдуже. п. п.
— **Всє такі́** = а всє́ж, усє такі́, протє́.
— А все ж я люблю його. — А про те він
міні́ любий по віки. — **При всє́м то́мъ**
= про те́, а про те́. — Про те він чо-
ловік добрий. — **Всєго́ лúчше, дорóже** =
найкраще, найдорóжче од усього, над
усє́. — Він міні́ над усє міді́ший. — **Во**
всю́ Іва́новскую́ = на всі заставки,
зо всі́ сили, чим дужч. — Кричить на
всі заставки. — Побіг чим дужч.

Весьма́ = вельми, дуже. С. Аф. З. — Ой
не шуми, дуже, дібровою дуже. н. п.

Ветла́, мп. вє́тлы = рос. *Salix* — верба́,
S. pentandra — верболі́з, талá, шє́люг,
шє́влюг, *S. acutifolia* — краснотáл, шє́-
люг, желю́жина, *S. alba* — біла лозá,
S. amygdalina — білотáл, талá, *S. cinerea*
— івина, лозá, чорнолóz, чорнотáл,
S. fragilis — лóмка верба́, крихковє́рб,
S. repens — ницелóz, *S. rosmarinifolia* —

неталá, ницелóz, ракі́тник, *S. purpurea*
— лозы́к, самбóрка, рокі́тина і д. **Вер-**
боло́за. С. Ан.

Ветлóвникъ = лóзи, верболі́з, шє́люг,
вє́рби, вербня́к. — Схова́в ся у верболі́з.
— По́дав ся у лóзи.

Ветлóвий, ветляно́й, ветляно́й = вер-
бóвий, лозови́й. — Вербові́ дрова.

Ветлóвникъ = д. **Ветлóвникъ**.

Ветóшка = ганчі́рка (С. Аф. З.), кла́потъ,
шмáт старо́го полотня́.

Ветóшникъ = старови́пник, старожє́чник
(Прав.), ганчі́рник, ганчю́рник (Харьк.
Чаїч.), онучник.

Вє́тошь, вє́тошьє = старови́нка, старин-
ка, дра́нка, дра́нтя.

Вє́тхий = старий.

Ветє́заві́тний = старозаві́тний.

Вє́тхость = ста́рість, да́вність.

Вє́тчина́ = шінка (Прав.), óкіст.

Вє́тнáтъ = ста́ріти ся, па́датись, дря-
гнѣ́ти.

Вє́хотка, вє́хоть = вѣхоть, здр. — вѣх-
тик. С. Аф.

Вє́черінка = вечє́рницѣ́.

Вє́черній = вечі́рній, вечі́ровий. — Са-
док вишє́вий коло хати, вє́чє́ря зі́ронька
встає. К. Ш. — Вє́чє́рняя звѣ́зда = д.
Вє́чє́ра.

Вє́черу́шка = д. **Вє́черінка**.

Вє́чє́рь = 1. вє́чє́р. С. Аф. — Вє́чє́ромъ
= у вє́чє́рі, в вє́чє́рі. — По́дъ вє́чє́рь
= над вє́чє́р.

2. д. **Вє́черінка**. — Ой не ходи, Гри́цю,
на ті вє́чє́рницѣ́, бо на вє́чє́рницях дівки ча-
рівниці. н. п.

Вє́чє́рѣ́тъ = вє́чє́ріти, сутє́ніти, смє́рка-
ти, ся. — Ой на дворі́ вє́чє́р вє́чє́ріє. п. п.
— На дворі́ почало вже сутє́ніти, коли ми
ви́їхали.

Вє́чє́рошній = б́увший учóра у вє́чє́рі,
вчóрашній з вє́чє́ра. — Вє́чє́рошнєє мо-
лòкò — надòвєє учóра у вє́чє́рі.

Вє́чє́рь = учóра у вє́чє́рі.

Вє́шний = д. **Вє́сєний**.

Вє́шнийя́к = 1. вє́шня́к (мліп, що мєлє
тільки вє́сною, коноплі́, висушєні́ вє́сною,
вє́сєннє́ доро́га і т. д.).

2. óпуст (в грєбáї).

Вє́щє́вий = вє́щє́вий, річє́вий.

Вє́щє́ствє́нный = вє́щє́ствє́нный, матє́-
риáльний.

Вє́щє́ствò = вє́щє́ствò, матє́рія, рє́ч, рі́ч.
(С. З.).

Вє́щи́ца = штúчка, дрі́бниця. (С. П.).

Вещь = вещь (Лів.), реч, річ (Прав. С. З.).

Вещи = věщи, річі, пожитки, збіжжя, манатки, клунки.

Вжати = втіснути, ухнути, утіснути, вб'гати.

Вживи = за життя. — Він ще за життя розділив дітий.

Вжикати = б'язкати, б'язчати.

Вжикъ = б'язкання, б'язкіт, б'язчання. — Почув ся б'язкіт коси.

Вжимати, ся = втіскувати, ся, вникати, вникувати, ся.

Вжимъ = ямка (на гриді, вдавлена пальцем для посадки городини).

Взадй = з заду, позаду. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдачний... н. п.

Взадъ = назад, взад. — Ни взадъ, ни впередъ = ні сюди, ні туди. — Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди. н. пр.

Взаємъ = у позіку, в позіку, в помічку. — Кони в позіку піколи не давай і жінку і приданки не пускай. н. пр. — Взять, дати взаємъ = взяти, дати в позіку, позичити в ко́го, ко́му. — Іди до бідного сорочки позичати, а до багатого піколи. н. пр.

Взаємность = взаємність, обопільність. — Хоч з котрою ся спізнаю, взаємности не дознаю. н. п.

Взаимный, по = взаємний, обопільний, (С. З.), поспільний, взаємне, обопільно, посполу. — Нехай умову підпишуть і присягнуть обопільно. Ч. К. — Наші душі так сповнялись обопільною любови. Рус. В.

Взаимъ = д. Взаємъ.

Взалкати = зголодніти.

Взамѣнъ = замісто, замість, намісць, взаміну.

Взаперти = 1. під замком.

2. в самоті, в самотині, одлюдно.

Взаправду = справді, справжки, на-всправжки. — Чи справжки чи й на жарт? Гул. Ар.

Взапуски = на випередки, на зв'води. — Побіг би з пям на випередки та пога бодить. С. Аф.

Взяхатися = заохати, заохкати.

Взашен, взашей = в потілицю, в три вірви, в шило. С. Аф. — Прогнав його у три вирви.

Взаламѣтити = збалам'тити, скалам'тити, сколотити. — Та палетили гуся з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.

Взбаламный = шалений, свавольний, вередливий. С. Ш. Аф.

Взбаламъ = д. Блажъ.

Взбаламывать, ся = б'овтати, зб'овтувати, ся, колотити.

Взбарабашить = скуй'овдити, розкуй'овдити і т. д. д. Барабашить.

Взбарахтаться = видряпатись, відерти ся.

Взбеленіться = розлютовати ся і д. Взб'ейтись.

Взбивати, ся = збивати, ся, підбивати (про ріл'ю) — підралювати.

Взбираться = злізати, лізти, (на що яе-будь) — п'ястись, спинати ся, дряпати ся, драбати ся. — Плеть ся, як жаба на купу. н. пр.

Взболтати, ся = сколотити, ся, зб'овтати, ся. — Два голубя воду пили, а два сколотили. н. п.

Взбороздить = з'орати, подр'япати.

Взборонить, взбороновать = віскородити, заскородити, виволочити, заволочити.

Взбраеывать = підкидати.

Взбраеваются = 1. підкидати ся.

2. кидати ся. — Він кинувся на копичю сїна.

3. накидати ся. — Чого він накинув ся на мене?

Взбрести, взбрѣсть = 1. зійти, відізти.

2. спасти на д'явку, влізти в голову. — Плете, що в голову влізе.

Взбросать = накидати. — За малу годину накидає цілий стіг.

Взбросить = зкинути. — Зкинув на горіще.

Взбрызгать = побризкати, покропити, по-пріскати (д. Брызгати).

Взбурить, ся = зріти, поріти; зб'урити, ся, зваловати, ся.

Взбудить = розбудити, розб'уркати.

Взбудоражить = стурбовати, зворушити, розворушити, сколотити, з'валтовати, зваловати. — Ой ідем ми, ідем, усе село зваловали. н. п.

Взбунтовать, ся = збунтовати, ся, забунтовати, скалам'тити, повстати.

Взбутаенить = д. Бить.

Взбуроражить = д. Взбудоражить.

Взбучить, ся = 1. розд'іти, ся, наб'учнути, набучавити. С. Л.

2. поб'іти, стусанів надавати, прочухана дати; вилаяти.

Взбучка = прочухан, прочуханка, хала-зія. — Далл йому доброго прочухана.

Взб'гати = збігати. — Збіг на гору.

Взб'яжати = збігти, вибігти.

Взб'єсити, ся = 1. роздратувати, ся, роздрочити, ся, розмордувати, ся, розізнати, ся, розбієсити, ся, посатанити. — Запінилася, посатаніла, нечає дурману із'їла. Кот.

2. сказити, ся, скрутити, ся, знавіснити, збієсити, ся. (С. Аф.) — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Взб'аживати = завожжувати, накидати віжки.

Взб'ажувати = звозити, вивозити.

Взб'аливати, ся = зв'ялювати, ся, скидати, ся, накидати, накладати, навантажувати. — Звалив на плечі та й поїс. — **Взб'алювати вину на когось** = звертати, скидати, зв'ялювати на когось. — Сам паробив, а на мене зверта.

Взварець = 1. вар'єна, варену́ха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. н. пр. 2. узвар С. З. — Кути на покуті, а узвар на базарі. н. пр.

Взваривати = варити, зв'арювати.

Взварь = 1. відвар.

2. д. Взварець 2.

Взвезти, навезти = звезти, вивезти.

Взвести, взвєсть = звести.

Взвивати = збивати.

Взвивається = підніматися, зніматися. — Ой галочки — чубарочки, підніміть си в гору. н. п.

Взвидѣти = побачити, вздріти.

Взвізгиваніє, взвізгъ = верещання, вищання, вереск, віск.

Взвізгивати = верещати, вищати

Взв'їтись = підняти, ся, зняти, ся. — Два голуби воркотіли, знялися в парі й полетіли. н. п.

Взв'їхрити = скуй'овдити, розкуй'овдити.

Взводити, ся = 1. зводити, ся, піднімати, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. виводити. — Трохи не до бабі нивели церкву.

3. брехати, клепати. — Не знаєш що на-брехав на цього.

Взводний = зводний.

Взводъ = звод (від гл. зводити, крім того в війську — $\frac{1}{4}$ частина роти або ескадрона і в рушниці в замку колісце з зубцями.)

Взвожжати = завожжати.

Ввозити = звозити, вивозити.

Взвѣзъ = 1. звѣз.

2. узв'їз, узвѣз. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.) — Над узвозом

стоїть похила липа. — Скоро вийдем з б'їдка на узвозець, посеред узвозу грєбєнь. С. Ш.

Взвол'якивати = ст'ягувати, витягати, звол'якати.

Взволнований = зрушений, збурений.

Взволновати, ся = розхвилювати, ся, розхвилюти, ся (С. З.), схвилювати, ся (Чайч.), розбурхати, ся, збурити, ся, зрушити, ся. — Довгий час мало по малу прислав розбурхані страсті. Бар.

Взволѣчь = зволюкати, стягати.

Взвѣти = завітати.

Взвѣвати, ся = м'яти, ся, розвивати, ся. — Військо йде, корогики мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взвѣсти, ся = зв'ажити, ся. С. Аф.

Взвѣшваніє = важення.

Взвѣшувати, ся = 1. в'ажити, ся, зв'ажувати, ся, вив'ажувати, розважати, ся. С. Аф. З. Л. — Час в'ажити борошно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і сипис'юго всі на двоє розділили і шалыми розважили. Л. В. — І все на шальках розважали. Кот.

2. розважати, міркувати. — Міркуй, серце, міркуй, любко, чи за мене підеш хутко? н. п.

Взгадати, взгадывати = згадати, спогадати, згадувати.

Взгарквати = вигукувати, згукувати. (Чайч.).

Взглядъ = погляд, згляд (С. Л.), взір, поір. — І погляд у його не людський. Номис. — **Брєсєтъ взглядъ** = д. Взглянуть. — **На взглядъ** = на взір, на поір. — Се впо і на поір добре. Хар. — **На мой взглядъ** = на мій погляд, на мою думку, як на мене. — На мій погляд, се не добре діло. Лев.

Взглядывати = зглядувати, поглядати, поирати.

Взглянуть, ся = 1. зглянути, ся, споглянути, ся, поглянути, подивити, ся, зирнути, зирнути, позирнути, зпирнути, ся, оком накиннути, скинути, звести очима. — Ой виїду я на гірку, та спогляну на зірку. н. п. — Глянь, ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. п. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видно сліду. К. Д. Ж. — Вони зглянули, ся й усміхнулися. — Ой не видно того села, лишень видно хрести, туди мінї люблю, мило оченками звести (по др. варіанту: очима понести). н. п. — Ходє Іванко по над током, накидає чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, ззирнули ся поміж собою. Фр. — Вони рідко

коли осьмілюють ся зиркнути на мене. Фр. 2. подобати ся, сподобати ся. — І васьняки мої і Василь при міні, нек його батькові, сподобав ся міні. п. п. — Вопа йому дуже подобалась.

Взгоня́ть = зганя́ти.

Взгоревать, ся = зажури́ти ся, затужити, засумувати. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїда голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема. п. д. **Вгору́къ, взору́е** = узгір'я (С. Ш.), згір'я (Чайч.).

Взгорі́тися = запалі́ти ся, загорі́ти ся, заня́ти ся, спалати́.

Взгремі́ть = загримі́ти, (дуже) — загрюкоті́ти.

Взгромозжувать, взгромозді́ть = нагромажувати, навалювати, копичити.

Взгромозжувать, ся, взгромозді́тися = влязати, влізати, влізти (високо).

Взгрустну́ть = засумова́ти, затужити, зажури́ти ся. — **Взгрустну́лось** = сумно, журно ста́ло.

Вздвигать, ся = дню́ти, подвоювати. — **Вздвигать парь** = ралити, переобрювати.

Вздвигать, ся, вздвигну́ть, ся — підтяга́ти, ся, підтягти, ся, підсмікувати, ся, підсмікати, ся. — **Вздвигну́ть на висі́льшу** = повісити на шибеницю.

Вздвигну́ть носъ = записати́ ся, задрати́ носа, кірпу гну́ти (С. З.) — Стара то нічого, так молода кирпу гне. Кот. — Нечипір десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешеві́ть = подешевшати. — Хліб подешевшав.

Вздира́ть, ся = дра́ти, ся, здіра́ти ся.

Вздо́йти = подо́йти.

Вздорити = сварити ся. — Од'їзжаючи, він малочку знав, низенько склонив ся: Пращай, пращай, славне товариство, може с ким сварив си. п. п.

Вздорливый = сварливий, спорливий, сваркий (С. Л.), свадливий.

Вздорничать — д. **Вздорити**.

Вздорный = безглу́здий; непу́тятий; нікче́мний.

Вздорожа́ть = подоро́жшати, подоро́жчати. (С. Л.) — І хліб і все чисто подорожчало.

Взоръ = дурни́ця, бредня́, нісенітниця. С. Л. — Ой, Грицю, не спускай ся на дурницю. п. п. — Хто спить до дши, то й вироеге бредяи. л. пр. — Бредяи, а й досі як згадаю, то серце плаче та болять. К. Ш. —

Та се яє пісня, добродію, а нісенітниця, я спиваю іноді, що в голову влізе. Кот.

— **Городи́ть вздоръ** = верзти́, торочити, дурни́цю нести́, тереве́ні то́чити, пра́вити, баля́си то́чити, блягу́зкати, ка'зна що верзти́. — Епей похпони́всь, дослуха́в си, що йому верзла. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Ти йому дурниці не неси, а толком говори. Як.

Вздохну́ть = 1. зітхну́ти (С. Л.), здихну́ти. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Ох лихо! каже стара зітхнувши. О. Мор. — Оттак і у світі, хто рано почує, як серце засто́е, як серце здихне. Аф.

2. передихну́ти, дух перевести́, звести́ дүх, відді́хати, віддихну́ти, відпочи́ти.

Вздохъ = зітхання. С. Л.

Вздрігивать = здріга́ти ся, іздріга́ти ся.

Вздремну́ть = задріма́ти, прикорхи́ути, удрати́ шпакá (Ман.).

Вздо́гну́ть = здригну́ти ся, іздригну́ти ся. К. Д. С. Л.

Вздува́ть, ся = здува́ти, ся, зди́мати, ся, нади́мати, ся, (про огонь) — роздува́ти, розду́хувати, (про опух) — пу́хнути, напу́хати, розпу́хати.

Вздума́ть = зду́мати, спогада́ти, задума́ти, у мислі́ взі́ти. — Здумав ожопити си. — Як тя кохаю, не спогадаеш. п. п.

Вздуматься = на дүмку спа́сти.

Вздурити́, ся = здурити́, подурити́ і д. **Взбо́єється**.

Взду́ть, ся = 1. д. **Вздува́ть, ся**.

2. побі́ти, одлупи́ти, стусанів надава́ти, оддухо́елити.

Вздыма́ть, ся = підди́мати, ся, встава́ти і д. **Вздува́ть, ся**. — Чорні хвилі зди́мали си, як гора.

Вздыха́ніе = зітхання.

Вздыхате́ль, ница = зако́ханий, а.

Вздыха́ть = 1. зітха́ти, о́хати. — Не зітхай: чого нема, то й так нема. н. пр. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю і тепера усі знають — кого я кохаю. п. п.

2. жалкува́ти, тужити́. — Не раз жалкував, згадуючи колишню долю.

Вздыва́ть, ся = (про одежу) — одяга́ти, си, нади́гати, ся, вдяга́ти, ся (про обув) — обува́ти, ся, взува́ти, ся, (штуку в голку) — вселя́ти, заселя́ти. — Нади́гати свити́ну. — Ваува́ти чоботи.

Взиманіе = збі́рання, збі́р.

Взимать, ся = збі́рати, ся, бра́ти, гн.

Взира́ть = диви́ти ся, погляда́ти. — Поглядає сюди-туди, де то бути роботи. К. Ш.

— Не взирая = не вважаючи, не дівлячись, не звертаючи уваги. — Не вважаючи на се, він таки пішов туди.

Взираться = **вдивляти** ся, **удивляти** ся. (С. III.) — Почав він пильно **вдивляти** ся.

Взлагать = д. **Возлагать**.

Взлазить = **злізати**, **вилізати**, (дріпаючись) — **дерти** ся, **дріпати** ся, (держучись за що в горі) — **спинати** ся, **п'ясти** ся. — Я маленький хлопчик, **зліз** на стовпчик (з вірші). — **Виліз** на дерево. — **Спинасть** ся, як жаба на купу. н. пр.

Взламывать = **ламати**, **виломлювати**, **розломлювати**; **відбивати**, **розбивати**. — **Виламав** двері. — **Розбив** скриню. — **Відбив** замок.

Взлетать = **вікохати** (С. Л. З.), **віпестити** (С. Аф.), **віпестувати**, **виховати** (С. З.) — Ой був в Січі старий козак на призвище Чалий, **вихомав** він сина Саву, козакам на славу. н. д.

Взлетать = **злітати**, **зліпати**, **підіймати** ся.

Взлётъ = **зліт**.

Взліза, частіше мн. **Взлізы** = **лісини** з обох боків чола.

Взліза(и)стый = **хто має такі лісини**.

Взлѣбина, **взлѣбокъ** = **І. д. Взлѣрокъ**.

2. **шпиль** (гора).

Взломать, ся = **зламати**, ся і д. **Взламы-вать**, ся. (Про крыгу весною) — **скрѣснути**, **скрѣсти**. (С. З.)

Взломъ = **злом**, **полом**.

Взлѣзать = д. **Взлазить**.

Взлюбить, **вживається** ся у виразі „не **взлюбить**“ = **не полюбити**, **не злюбити**. — Не злюбила її свекруха.

Взлѣгивать = **брикати**, ся. — **Зпай**, **кобило**, де **брикати**. н. пр.

Взмѣнивать, ся = **змѣнювати**, ся, **знѣжувати**, ся, **підмовляти**.

Взмѣхивать = **підмѣхувати**.

Взмахъ = **мах**.

Взмѣчивать = **мочити**, **змѣчувати**, **розмѣчувати**.

Взмѣнивать, ся = **рештовати**, **мостити**, ся і д. **Взгромѣзживаться**.

Взмётъ = **І. підкидання**.

2. **бранка**.

Взмётывать, ся = **підкидати**, ся і д. **Взбрасываться**.

Взмѣловать, ся = **змѣлювати**, ся, **змѣло-сѣрдити** ся. — Ти, Царице, **мати наша**, **змѣлуй** ся **яд нами**. н. п.

Взмокать = **змокати**, **ізмокати**. — **Ізмок**, як **вовк**, **ізмера**, як **пес**. н. п.

Взмолиться = **заблагати**.

Взморникъ, рос. *Zostera* = **морська трава**. С. Ап.

Взморье = **узморье**.

Взмутить, **взмущать** = **скаламутити**, **каламутити**, **сколотити**.

Взмѣлить, ся = **намілити**, ся, **змѣлити**, ся, **вмілити**, ся. — **Взмѣлить кому го-лову** = **намілити чуба**.

Взнѣшивать = **знѣсити**. — **Зніс** на **гору**.

Взносить = **І. знѣсити**.

2. **віддавати**, **платити**.

3. д. **Взводить** 3.

Взносеиться = **підіймати** ся і д. **Взносеить**.

Взносъ = **платіж**, **оплата**, **виплата**. —

Члѣнскій взносъ = (перший) — **вступне**,

вписовѣ. С. З. Фр. (Дальше) — **вкладка**.

— **Треба дати вписового в цех**. Фр. —

Вскупного 2 р. і вкладка що року по 3 р.

Взнуздать, **взнуздывать** = **загнуздати**, **загнуздувати**, **гнуздати**, **нуздати**. (С. Л.).

Взнытъ = **заніти**.

Взобратся = **злізти**, **відерти** ся, **відряпати** ся, **втеребити** ся, **вскрѣбати** ся. (С. Л.) — **Дозволь собаці лапу на стіл**, то він і цілий **втеребить** ся. н. пр.

Взогнать = **зігнати**.

Взогрѣвать, **взогрѣтъ**, ся = **зогрівати**, **зігріти**, ся, **розігріти**, ся.

Взойти = **зійти**, **війти**, **посходити**. — Ой уже ж той **ячмінь**, тай у полі **зійшов**. н. п. — Я ж **думав**, що **зоря зійшла**, аж то **мої дівчинька** по **водицю йшла**. н. п. — **Нема мого миленького**, **пема його тут**, **посходила** по **садочках шавлії та рута**. н. п. — **Взойти на ўмъ** = **на думку спастись**.

Взопрѣтъ = **упріти**, **впріти**. — **Віг**, аж **упрів**.

Взорвать = **І. зірвати**, **розірвати**, **вибухнути**. — **Огонь крѣсть** ся, **але як разом вибухне**. С. З.

2. **розгнівати**, **розлютовати**.

Взоръ = **взір** (С. II.), **позір**, **погляд**, **зрок** (С. Аф.); **око**, **очі**. — **Погляд веселий**, **сам моторний**. — **Позирять взоромъ** = **пасти очі**. — **І вес ті очі заздрітні на сирові насе**. Б. Стариц. — **Потупить взоръ** = **спустити очі**.

Взоткнуть = **настромити**, **наштрикнути**, **устромити**. С. З.

Взрастѣтъ = **зростити**, **виросити**, **віховати**, **вікохати**.

Взрачный = **показний**, **гожий**. — Ой там

ходитъ козакъ тожий; ще й на личисько хороший. п. п.

Заревѣтъ = заревѣти.

Зарослый = дорослий, зрослий, зростний.

С. Л. — Дорослий парубокъ.

Зростать = д. Взростать.

Зрубъ = зрубъ, (в колодязі, криниці) — цѣлина, цѣбини. — Цяришу лагодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.

Зривать, ся = 1. скѣпувати, зривати, зрушувати, ся. — Скопала градки.

2. зривати, розривати, ся, вибухати.

Зрывной, зрывочный, зрывчатый = розрывний. — Розрывна бомба.

Зрывъ = зрив, вибух. (К. Б.)

Заридать = заридати, заголосити. — Заголосивши і од муки падъ хлоп'яткомъ сѣпши руки. В. III.

Зарыдъ = ридання. — **Зарыдомъ**, на **зрыдъ** плакать = ридати, хлипати (С. Л.), гірко ридати. — Вони плакали, гірко ридали, свою долю проклинали. Ніщ.

Зарыльникъ = лѣпас, лѣпанецъ, лѣщ. С. З. — Лѣща у шку дати. С. З.

Зарыть = сконати, зрѣти, зрушити, порѣти (С. Л.), порушити, (про крота) — накропити.

Зарыхлить, зарыхливать, зарыхлать = спущити, підпущити, спущувати, підпущувати, зрушити.

Зарѣзать, зарѣзывать = розрѣзати, розрѣзувати.

Зарѣзъ = зріз, надріз, розріз.

Зарѣзъ = щѣрть, по вінця. — Повна мірка щерть. — Насипала борщу по самі вінця.

Зазубрить = 1. пощербити, вищербити. (С. Аф.). — Гей коняку Турки вбили, Лихи палю пощербил. В. III.

2. зазубрити, затвердити, втовкмачити.

Взъерошивать, ся, взъерошить, ся, взъерошенный = кудлати, кудовчати, кошлати, куйовдити, розкудлати, розкудовчати, покомшати, розкуйовдити, скуйовдити, розкуйидити, скудлати, зколомшати, розпѣлати, покомлшати, зкомштити, розкомштити, розкудланний, покудланний, розпѣланний, скуйовжений, розкуйовжений, розкудовчений, покомшланний, кострубатий. С. Л. З. — Мене змяе дрібний дощик, а розкуйидить буйний вітер. п. п. — Розкудовчене волос'я. С. З. — Кострубате цір'я. С. З.

Взъѣдаться = напускати ся, напосѣдати ся. — Напосів ся на мене так, що лихо.

Взѣздъ = з'їзд, виїзд, узвїз. (С. III.)

Взѣзжать, взѣхать = виїздити, з'їздити, з'їхати. — З'їхав козак на могилу, пустив коня на долину. п. п.

Взъяріться = розлютовати ся, озбвїрити ся.

Взывать = волати (С. Л.), гукати. — Бореjkова дружинонька волає до неба: один каже до другого — розїйти ся треба. п. п.

Взыграть = загра́ти; звеселити ся. — Ой заграй, заграй та синесеньке море, та під тими байдаками, що плывуть козаки. К. III.

Взысканіе = 1. зиск, позов, стягання.

— **Подать ко взысканію** = позов заложити. — Вірь, кому хочеш, позов заложу. Кот.

2. штрап, пеня, кара грошева. — Присудили йому штрап платити.

Взыскать, взыскивать, ся = 1. виправити, доправити, правити (С. Л.), доправляти ся (С. Аф.); стагати, зідрати. — Гірко, як двоє правлять, а третьому нічого дати п. пр. — Насилу виправив свої гроші.

2. шукати. — **Чего ты взыскался?** = чого шукаєш? — **Взыскивать, недоимки** = вибивати недоїмки.

Взятіе = взяття; здобуття.

Взятка = 1. (в картах) — взятка, братка, бїтка. — Я взяв дві братки.

2. хабарь, хапанка, хавтур, халтура, базаринка, ралєць, мазїло. С. Аф. З. Л. III. — Судді, підсудки, писарі, що одбирали хабарі. Кот. — Ты базарнику любиш брати, а людям в нужді помогати не дуже, бачу, неспішивсь. Кот. — Віп хапанкою живе. С. З. — **Оъ него взятки гладки** = з його нема чого взяти.

Взїтокъ = узїток. С. Л. III. — Гречка не вродила, то й для ніїл доброго узїтку не було.

Взїточникъ = хабарник, халуп, халуга, халкѣ, халтурник, браткий, брачкий, драпка, скубрій, щїнавка, одберилушій. — Ей, ваш становий зовсім не хабарник; а у нас брачкий. Хар. — Халуп такий, що з рідного батька злупать. Кот.

Взїточничать = хабарі, хавтурі і т. д. (д. Взятка 2) брати, лунїти, хапати, халтурувати.

Взїточнический = хабаринський (С. III.), халтурний (Кот.), драпінський (С. З.).

Взїточничество = хабарство, хапання, хапанка, хапанїна, халужество (С. III.).

Взять, ся = узїти, ся, забрати. — **Взять**

верхъ = гору взяти, переважити, повершити кого. — Правда кривду переважитъ. н. пр. — Взять за себѣ = узяти за себе, женити ся, поняти. — Узив собі дівчиноньку. н. п. — Взять сілою = здобути, опанувати. — Турчин опанувати мал місто. Б. Н. — Взять волю = одрук одбітись. — Взять когь въ руки = забрати в руки, до рук прибрати. — Взяться за умъ = схаченути ся, за розум взяти ся. — Взяться за дѣло = заходити ся. — Веѣмъ взялъ = хоч куди, на все здатний. — Хоч куди козак! — Ни дати, ни взяти = точнісінько, як раз, саме як раз. — Взять слово назадъ = зріктись. — Откуда ни возьмишь = де не взьв ся. — Де не взьв ся сизокрилий голубок, як ухопити горобчика за чубок. Б. Г. — Что взять? = а. що піймав облизня? — Взять чью сторону = заступити ся, стати за кого, пристати до кого. — Чортъ возьми! = матері його біс, нехай йому чорт!

Вибрація = дріжання.

Виперра = д. Бѣлка.

Видальний = бувалий, бувалець.

Виданний = виданий, бачиний. — Не бачив дівно. — Виданное ли дѣло = чи видано, чи чувано, чи чувана річ, чи видана річ?

Видать = бачити, видати; відко, відно, знати, ясно; мабути. — Болить моя головошка від самого чола — не бачила миленького сьогодні і вчора. н. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вжеж бо вам миленького по вік не видати. н. п. — Його щось піде не відко. — Мабути віп сього не знає. — Видать орла по полету = знати інак на халявах. н. пр. — Орліний клекіт здаєка чути. н. пр.

Видаться = бачити ся, видати ся, зустрічатися, здибати ся. С. Аф. З. III. — Я часто з ним бачу ся.

Видно = видно, очевидьки, очевидно (С. З.), явно, очевидячки. С. Л. — Видно не видно = страшенна сила, дуже багато, чортів тиск.

Видимость = видимість, ясність.

Видимый = 1. видимий, відкий. — Видима смерть сграшна. Кв.

2. очевидний, очевидний (С. З.), явний. — По відомому = як здасть ся, здасть ся, либонь, бачить ся. — Здасть ся друже, а гадочку вкинув. н. пр. — Ой ба-

чить ся не журю си, в тугу не вдаю си, а як вижду за ворота, від вітру валю ся. н. п.

Видно = 1. відко, відно, знати, значно. — Видко і хати, та далеко чухрати. н. пр. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білее, як у паняти. н. п. — Снатоньки не хочу, їстоньки не смачно, іде тут за тутою, на личеньку значно.

2. бачить ся, здасть ся, либонь, мабути, десть, видай. — Мабути таки він справді винен. — Десть твій козак не рало з походу прубував, що... н. д. — Ой Позино, чого гаєм бадущи, видай ти, Позино, мого сина любиш. н. п. (Д. ще під с. Видимый — Повидимому.)

Видный = 1. д. Видимый. — На відномъ мѣстѣ = на видноці, на похваті. — Багато у його добра на видноці і під замками. Гр. — Посажу батька та на покуті, а сама сиду та на похваті. н. п.

2. показний, огрядний, значний. С. З. — Показний чоловік. — Дівка молода, здорова, огрядна. Кв.

Видиеть ся = видіти ся, (не існо, здалека) — майчи, ся, мапйчити, ся, мріти, мріяти, майорити, бованіти, (наче в тумані) — туманіти, (ясно) — яснїти, (про воду найбільше) — делїти. С. З. Л. — Далеко щось маичати. — Гаразд не видно, що воно, тільки мріє. С. З. — Гел, гел! щось бованіє. С. III. — Гора ще далеко туманіє. — Ані зіронька не мріє тільки спїє в стєну білє. В. III. — Рибя грала, дно іспіло. Рус. В. — Забаваліа геть-геть в стєну прощальна могила. О. Мор. — Тихесенько вітер віє, стєни, лани мріють. К. III.

Видовой = видовий.

Видоизмѣненіє = одміна.

Видоизмѣнітіє = одмінати ся.

Видокъ = 1. бувалий, бувалець.

2. свідок. — У свідка очі, як у дідька. н. пр. — Свідок слави дідинцями. К. III.

Видь = вид, образ, вигляд; постава, постать; взір, позір, манір. — Мало вигляд хреста. н. о. — Постава свята, а думка злодійська. н. пр. — Віп зробив се на взір (або на манір) того, як... — Се вино і на позір добре. — Види имѣть на когь = важити на кого. — Ой я тобі, козаченьку, і ражу й не ражу: я с тобою вечір стою — на пишного важу. н. п. — Видать виды = надивити ся, перебачити, бувати в бувальцях. — Багато дива перебачив. — Був у бувальцях: знає, що кай, що шалить. н. пр. — Имѣть видъ = відгадати ся, мати вид. — Земля не площина, як нам спершу здавала ся, а має ипний вид. Дещо про Св. Б. — Въ видѣ опыта = на пробу. — Зробив на пробу,

що з того вийде. — Для віда = для годить ся. — Він це зробив для годить ся. — Имѣть въ видѣ = мати на увазі, мати на приміті, вважати. — Вважайте, що він каже. — Вѣнустити, потерѣть ізъ виду = забути, занехати, занедбати, з голови викинути. С. З. — Ни подѣ какимъ вѣдомъ = ні в яким разі. — На видѣ, съ віда = на взір, на по-зір, з віду, на вигляд. — Подѣ вѣдомъ = з віду, бѣцѣм, начеб-то. — Поставить на видѣ = звернути увагу. При вѣдѣ = бачучи, дивлячись. — На видѣ = на оці, на очах, на видноці. 2. вид, одміна, одмінок. — Се тільки одмінок терпу. 3. білет, пашпорт.

Вѣды = замѣри, дѣмки, надії, сподіванка.

Вѣдѣніе = 1. видѣння.

2. марѣ, манѣ, манія (С. З.), (страшне) — потороча, страхіття. (Чаѣч.) — Свѣти йому місяцешку і розганий мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. п. п. — Була мнѣ моя мати потороча у почі. п. п.

Вѣдѣть = бачити, вбачати, видати, вѣдѣти, (багато) — перебачити, (погано) — недобачати, сѣпати. — Я щастливий, що очий не маю, що нічого того в свѣті не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог бачить з неба, що кому треба. н. пр. — Чи мало я чого на віку перебачив. — Та він мабуть не добачає.

Вѣдѣться = 1. бачити ся, видати ся, зустрічати ся. — Що для з ним бачимось.

2. здавати ся, бачить ся.

3. сніти ся, мѣрити ся, ввижати ся, мріти ся, привиджувати ся. — І спить ся мнѣ чи й просто ввижаєть ся дивна давнина. О. Мор.

Вѣдѣщий = зрячий, видѣющий, видѣющий, бачучий. С. Л.

Вѣдѣливый = вересклівий (С. Фр.), писклівий.

Вѣзготня = визкотня, шекотня.

Вѣзгѣль, нѣя = верескѣи, ха, шекѣи, ха.

Вѣзгѣ = вѣреск, верещання, визк, шек. — Уся родина, мале й велике, з вереском і плачем кишулись до піг. Фр.

Вѣзкѣніе = визчання, верещання, (про свѣж) — скавучання, (про поросѣт) — кувікання, квікчання.

Вѣзжѣть = вищати, верещати, (про со-бак) — скавучати, (про поросѣт) — куві-

кати, квікчати. С. З. Л. — Із ляку плакала, кричала, верещала. К. Д. Ж.

Вѣзѣтъ = визѣта, одвідини, одвідання. С. Л.

Вѣка, рос. Vicia sativa і др. = віка, горобіний, гороб'ячий, миніний горбшук. С. Ан.

Вѣла, частіше мп. вѣлы = віла, (з трьома зуб'ями) — тройчакі. — Це ще вилами по воді писано. п. пр.

Вѣлка = видѣлка, видѣлко, видѣльце, вілка. С. З. Л. — Подайте видѣлка на дичі кабачки. п. пр. — Приходив Папченко, та й в видѣлками картоплю з лушпинням. п. пр.

Вѣлковый = качаний, качановий.

Вѣлѣкъ = качан. — Качан капусти.

Вѣлочка = 1 видѣлочка.

2. анат. у лтинѣ Fagula — дѣжка.

Вѣлочный = видѣлковий. — Вѣлочкова колодочка.

Вѣлы = д. Віла.

Вѣльнѣть = крутнѣти, крутька дѣти.

Вѣляка, вѣляла, вѣляльщикъ, ца = крутїй, ка.

Вѣляніе = крутня, вікрути.

Вѣлять = крутити, ся, вертѣти, ся, вѣляти (С. З.), викручувати ся, крутити сѣд. — Вѣлять душою = кривити, лукавити.

Вѣна = вина, провіна, провінність, по-віна. — А за ту провиночку Бог би ти скарав, що ти мене давно любив, любив та не взяв. п. п.

Вѣнѣгрѣтъ = 1. холодна страва з крішеного м'яса або риби з горідиною і з бѣтом.

2. мішанина.

Вѣни = вѣпо (масть в картах). — Вѣпо козирь.

Вѣнѣтъ = вѣнувати, обвинувачувати. — Як би не вѣнѣ, тоб і не вѣнували. п. пр.

Вѣнѣться = винити ся, признавати ся.

Вѣнѣще = горіляка, спѣуха. — Од його так і тхне горілякою. — Сивуху так мов брагу хлѣще. Бог.

Вѣновѣый = виновій. — Винова краля.

Вѣновѣый = виновій. С. Л. — Виновій дух.

— Вѣновѣый камѣнь, Tartarus = вѣнник.

С. З. — Вѣновѣый ягода = инжир, хвѣта, фѣга. С. З.

Вѣно = (з винограду і ягод) — вѣно, а в Терській країнѣ — чихирь, (з хлѣба, картоплі то-що) — горілка. (Д. під с. Вѣдка). — Горяче вино, зеленѣ вино = го-

рілка. — Сидѣть ви́но = гнати го-
рілку.

Винова́тий = винова́тий, вінний, вінен.
— Ніхто не ви́шен, сама я, що полюбила
гультая. п. п.

Винова́т = 1. д. Винова́тий.

2. вибачайте. — Я не пізнав вас — ви-
бачайте.

Вино́вникъ, ца = винова́тник, ця, вино-
ва́тець, вінний, вінна. — Якийсь лихо-
дїй затаскав, що ми винова́тця шукаєм. п.
к. — Повинен винова́тця на суді признати
ся до своєї вян. Б. Н.

Вино́вность = провину́ність.

Вино́вний = д. Винова́тий.

Виногра́дникъ = виногра́дник, сад-ви-
ногра́д.

Виногра́дная кисть = грóно, грóна, грóна.

Виногра́дъ, *Vitis vinifera* = виногра́д, (су-
хі ягоди винограду) — родзинки. — Сви-
но хоч родзинками годуй, то все буде ка-
палауха. п. пр.

Винодѣ́ліе = виноро́бство.

Винодѣ́ль = виноро́б.

Виноку́ренний заводъ, виноку́ря = вино-
ку́ря, вінниця (С. З.), горі́льня, го-
рі́лчанний заводъ, гура́льня (Прав.), ка-
раван (Харьк.).

Виноку́ръ = виноку́р, вінник (С. З.), гу-
ра́льник (Прав.).

Винопро́давець, виноторго́вець = віня́р.
— Аби вина ті од певного ви́шера були
куплені. Б. Н.

Винті́ть = гвинтува́ти, шрубувати.

Винтова́т = 1. нарі́зувати гвинті́.

2. пригвинчува́ти, пришрубовувати.

3. герцюва́ти. — Козаки довго герцюва-
ли на конях.

Винто́вка = гвинто́вка.

Винтові́й = гвинтовий, шрубовий.

Винтообра́зний = гвинтоватий, шрубобо-
ватий.

Винть = 1. гві́нт, шруб, шру́ба, здр.
шру́бка, шру́бик. — Ходить, як на шру-
бах. п. пр.

2. особлива гра в карти.

Винче́ніе = гвинтува́ння, шрубова́ння.

Ві́ны = д. Ві́ни.

Виньѣ́тка = визеру́нок, кунштик, ме-
ре́жка. — Хрестами і визеру́нками з квіт-
ками кругом листочки обведу, тай сплесую
сковороду. К. П.

Вислоу́хій = 1. каплау́хий, кланоу́хий.
— По голоці каплау́хї йдуть, аж уха телі-
паються. С. З.

2. недотѣпа, роззя́ва. — Оце ще роз-
зя́ва!

Ві́сзый = зві́слий.

Високóний годъ, високóсь = пересту́п-
ний рік (Гал.), кас'янів год.

Висе́лька = 1. пацьо́рка.

2. сосу́лька.

Ві́сѣлица = шибени́ця. С. З. Л. — Злоді́й
на шибени́цю ведуть, а він каже, що не
ви́шен, п. пр.

Ві́сѣличный = шибени́чний.

Ві́сѣлка = жер́тка. С. З. — Повісив на
жертьї.

Ві́сѣльникъ = шибени́к. С. З. — Зірвав
ся, як шибени́к з шибени́ці. п. пр.

Ві́сѣніе = ві́сіння.

Ві́сѣть = ві́сѣти, звиса́ти. — Гора зви-
сла над морем.

Висе́лька = д. Висе́лька.

Ві́сѣцій = висе́цій, ві́слий. — Ві́слий
замок.

Вита́ть = ві́тати. — Пехай ду́ні козацькії
в Украї́ні ві́тають. К. Ш. — І сині гори
за Дніпро́м... сам Бог ві́тає над селом. К. Ш.

Ві́тень = баті́г до́вгий.

Витѣва́тий = кучеря́вий, кві́тчастий
(про мову).

Витѣ́ство = красно́вство.

Витѣ́ствовать = красно́вити.

Ві́тія = красно́вця, речни́к. С. Ж.

Ві́то́къ = виту́шка, вителка.

Виту́шка = 1. д. Ві́то́къ.

2. верч, ве́рчик, кала́чик (хлібець).

Вить, ся = ві́ти, ся, звива́ти, ся, пле-
сти, ся, кру́тити, ся, сукати, ся (над
чим, літаючи) — кру́жати, ві́ти ся. —
Чи не той то хміль, що коло тичини в'єть
ся? п. п. — Була в мене дівчина Оріся,
тодіж мні сі кучері ви́ли ся. п. п. — Коло
серця туга, мов гади́на в'єть ся. — Питки
сукати.

Ві́тязь = лі́царь, коза́рлю́га. (Д. під. с.
Богаты́рь).

Виха́й = тую́тий, чвала́й, маку́ха, мні́ха.

Виха́ть = 1. чвала́ти, нерева́люватися.

2. д. Віля́ть.

Вихо́ръ = ві́хор, чуб.

Ві́хоръ, вихр́ь = ві́хор, кру́тень, ку́рява.

Вихре́ць, алат. *Os cossugis* = кунри́к. С. З.

Ві́хрити, ся = ві́хрити, ся, кру́тити, ся.

Вихр́ь = д. Ві́хоръ. — Ві́хремъ = як ві́хоръ.

Вихра́етый = вихори́етий.

Ві́ца = каблу́чка (на плотах).

Ви́шенникъ = ви́шняк, ви́шний, ви́шені-
вий сад.

Вишненний = вишнёвий. — І ставок, і млинок, і вишневецький садок. н. п.

Вишеньє = І. д. **Вишённикъ**.

2. вишні, ягоди (вишневі).

Вишнёвка = вишнёвка, вишняк. — Вишнівки з кварту укутали. Кот. — Добрий вишняк.

Вишнёвий = д. **Вишненний**.

Вишня, рос. *Prunus cerasus* = вишня (дерево і ягоди), вишня (одна деревина) —

Вишня бѣлая, *Ravium c.* = черешня, (одна деревина) — черешня. — Ой у полі вишня, чому не черешня? н. п. — Ой вишню — черешню! чом ти листу не пускаеш? н. п. —

Вишня бѣшеная, *Atropa belladonna* = бѣвчі ягоди. —

Вишня жидѣская, *Physalis Alkekengi* = жидівські груші, міхунка. С. Ап.

Вишь = ач, бач, чи-ба, диві, глія, дивій-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які росквіти, а в кешені чорт — ма гроший. п. пр.

Виолончельсть = басистий, басиста. — Басиста не має де сісти. п. пр.

Виолончѣль = бас, басоль. С. III. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовить та все знає. п. пр. — Тепер міні не до солі, коли грають на басолі. п. пр.

Вкапывать, ся = І. укопувати, ся, закопувати, ся, заривати, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укопаний. С. III.

2. вкраплювати, впускати краплі, вкапувати.

Вкатыть, ся, **вкатывать, ся** = **вкотити, ся**, **вкочувати, ся**, **вточити, ся**. С. III. — Вточили кадіб до льоху. С. III.

Вкашиваться = **вкочувати, ся**.

Вкидывать, ся, **вкіднуть, ся** = **укидати, ся**, **укідувати, ся**, **вкіднути, ся**. С. III. — Дурень камінь у воду укине, а десять розумних не витягне. п. пр. — Укинь волам сіна. — Побалакаєш, як у ніч укинеш. п. пр.

Вкладной = **всувний**. — Всувний ящик.

Вкладный, вкладочный = **вкладний**.

Вкладникъ, ца = **вкладник, ця**.

Вкладъ = **вкладка**.

Вкладываніе = **укладування**. С. III.

Вкладывать, ся = **укладувати, ся**, **укладати, ся**, **втулювати, ся**, **всажувати, ся**, **класти, сажати в...** **всѣвувати, ся**, (про гроші) — **покладати**. — Уклав (або утулив) Бог душу у ния; тай каєть ся. п. пр. — Показав гроші в бапок.

Вклѣывать, ся = **вклѣювати, ся**, (карюком) — **вкарючувати**.

Вклѣпать, ся, **вклѣпывать, ся** = І. **вклѣпати, ся**.

2. **наклѣпати на кѣго**, **випутати, ся**.

3. **вклѣпати, ся**, **втъѣпати, ся**, **обізнати, ся**.

Включать, ся, **включить** = **включати, ся**, **залучати, ся** (С. Л.), **вмикати, ся**, **включити, залучити**.

Включительный, но = **включний, но** (Гал.).

Вковывать = **вковувати, заковувати**.

Вкогтиться = **запустити пазури, кігті**. — Як кішечка підкрадеться ся, тай запустить пазури в пепіаки. К. III.

Вколѣчивать, ся = **забивати, вбивати**. — Почали забивати малі.

Вкомкать, вкомкивать, ся = **вишхнути, ухати, вбгати, втовкмачити, пхати, бгати, товкмачити**.

Вконѣць = до останку, до кінця, до поскідку, до ногі, до ния, до цури, до щенту, геть чисто, цілком, до рѣшти, до щерця. — Рішивсь усього до поскідку. С. Л. — Пропав усі віви до поги. С. Аф. — Все до цури вигоріло. — Усе геть чисто забрали і поціновали. — Згоріла тая церква до щенту. С. З. — Вибрали воду з колодязя до щерця. Хар.

Вкопать, ся = **укопати, ся, закопати, ся**.

Вкорепить, ся, **вкоренять, ся** = **укоренити, ся** (С. III.), **угрунтувати, ся, укорінити, ся**.

Вкорень = д. **Вконѣць**.

Вкороткъ = **мало, трѣхи, обмань**.

Вкосъ = **на́вкосъ, на косі, на скосі, косяка, скісно, криво, на́бік, на́вхили, з'укоса**. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. п. п.

Вкрадчивый = **піддѣсливий, підліза**.

Вкрадывать, ся, **вкрасться** = І. **украдати, ся, закрадати, ся, крадькома влѣзти, закрасти, ся**. — Злодій якийсь закрив ся в комору. — Украло ся горе. К. III.

2. **вклѣювати, ся, уклѣюнути, ся**. — Здаєть ся добре лічить, та й сам не знаю, як воно вклѣюло ся, що помилив ся. — Уклѣюнуть ся злидні на час, не виженеш і за год. п. пр.

3. **підлізати, підлізуватися, піддѣсுவатись, в дѣшу залѣзати, підлізти, піддѣстити, ся**. — Заліз йому в дѣшу: що хоче, те й робить.

Вкратцѣ = **коротко, коротенько**.

Вкривъ = **криво**.

Вкропѣть = д. **Ворѣзывать**.

Вкрутъ = **навкруті, кругом, округи, округ, навкрутъ, круг, на вкѣло, до**

вко́ла, на о́коло, надовко́ла, о́бертом. С. З. — Аж луна навкруги йде. С. З. — Округи шпів у три стальки намисто. С. З. — Десь далеко в чистім полі могила стоїть, округ неї па роздоллі та тирса шумить. Аф. — Заходілось їм їсти, а навкруги нічого не видно ї близько. п. к. — Надовкола звіврі грають, вони мене не займають. н. п. — Я сижу, оглядаю ся довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почувла вона. Чайч.

Вкруту́ю = **кру́то** (про яйце).

Вкру́чива́ть = д. **Ввива́ть**.

Вкупя́ться, вкупі́ться = **приста́ти** в спілку.

Вкусі́ть = д. **Вкуша́ть**.

Вку́сний, но = **сма́чий, сма́шний, но, смаковитий, ласий, ласо**. — Смачне молоко в глечку, та голова не влізе. н. пр. — Напечу хліба — не вдачний, наварю борщу — не сма́шний. н. п. — Тай смаковита, кумо, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдеть ся куток. п. пр. — Хоч не смачно, так багато. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — **Вкусі́те дба́ть, ся** = **сма́чити, сма́чнити, сма́чншати**.

Вкусово́й = **смаковий**.

Вкусъ = **смак**. — Смаку, як в печеному раку. н. пр. — Хоч смердить, та коли смак має. н. пр. — Скільки смаку, стільки гріху. п. пр. — **Во вку́сѣ** = **на ма́нїр, на шти́ль**. С. З. — **Войти во вкусъ** = **розсмакува́ти, роздаси́тися, роздасува́тися**. — Бач, як роздасив ся: усе б йому млинці та варешки. — **На вкусъ и цвѣтъ това́рища нѣтъ**. н. пр. = **кому́ піп, кому́ попаді́, а кому́ пайми́чка**. н. пр. — **Нахо́дїтъ вкусъ въ чемъ** = **смакува́ти**. — В тім наш бракують, в чім убогії смакують. н. пр. — Вони слухали ї, смакуючи. С. З. — **По вку́су** = **до смаку, до вподо́би**. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподобн. — **Со вку́сомъ** = **у смак, до смаку, до вподобн, до сподо́би, з смако́м**. — Ніяк не може нічого у смак попоїсти. н. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. н. пр. — Завше вона вбіраєть ся до сподо́би.

Вкуша́ть, вкусе́ть = **1. їсти, ужива́ти, куштува́ти**. — Іди, мати, до нас проживати, хліба — соли з упокоєм уживати. н. д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. **2. зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти, зазна́ти, скуштува́ти**. — Вже я зазнав того лиха і гори патернів ся не мало. Піщ. — Не мало я дознав тоді лиха. — **1 Гор-**

лавї прийшлося скуштувати гіркої від матері. Фр.

Вла́га = **во́хкість, во́гкість, вільготь**. С. Л. — В повітрі пахло вохкістю. Фр. — **Вогкість** з жагликів аж капле. Кон.

Влагали́ще = **1. піхва, піхви**. — Шаблі з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д. **2. бог**. — спі́дня части́на ли́ста, що обгорта́є стеблі́ну.

3. анат. — **сту́льні, ма́тошиний рука́в**. — Це ті стуальні, що лапають дурні. н. пр.

Влагя́ть, ся = д. **Вклады́вать, ся**.

Влады́ка = **1. д. Влады́цель, Влади́тель**. **2. архирей, влады́ка**.

Влады́чество = **панува́ння, па́нство, го́сподарюва́ння, господа́рство, волода́рство**. — Минуло ся його панство.

Влады́чествовать = **панува́ти, господа́рювати, волода́рювати**. — Панувала і я колись на широкім світі. К. Ш. — Біс та його діти панують у світі. п. пр. — Та допоможуть ворогови господарювати. Б. Ш.

Влады́цель = **волода́рь, власник, господа́рь, пан, поміщик, держа́вець, дідич**. — Три папи, два отамани, а один підданий. н. пр. — Що видичи, панове державці мусіли утікати. Л. С.

Влады́лица = **волода́рка, власниця, па́ні, дідичка, поміщи́ця**. — Добра па́лі за раба́ми. п. пр.

Влады́ческий = **па́нський, поміщи́цький, держа́вський, волода́рський**. — А чиє ся земля? — па́нська. — А мужиків свободних і державельних 10.000 ходили робити личі. Л. С.

Влады́че = **1. володі́ння (С. Л.), обля́да**. **2. держа́ва, ца́рство, господа́рство, го́сударство**.

Влады́тель = **1. д. Влады́цель**.

2. царь, (гал.) — ціса́рь, держа́вець, коро́ль, господа́рь.

Влады́тельный = **державний**.

Влады́тъ = **1. володі́ти (С. Л.), влада́ти, ма́ти, обля́дувати**. — А вже ж Господь Бог всім владає, інші вірно кохають ся, Віп їх розлучає. п. п.

2. ору́дувати, керува́ти. — Віп добре орудує вірном.

Вла́жность = **д. Вла́га**.

Вла́жний = **во́хкий, во́гий, вільготний**. — Як там вохко на сідах'єтиах. — **Вла́жнимъ дба́тєся, сдба́тєся** = **во́хкнути, вільгнути**.

Вла́зятъ = **ула́зити, вліза́ти**.

Вла́мыва́ться = **влі́блювати ся, вдира́ти ся**.

Вла́дствова́ніє = панува́ння, господарюва́ння.

Вла́дствовать, Властитель, Властитель = д. **Владычествовать, Владѣтель.**

Властительный = могу́чий, могу́тний, потужний. С. З. — Не зави́дуј мо́гучо́му, бо той заставляє. К. III.

Властительствовать = д. **Владычествовать.**

Вла́стный = ві́дний, ма́ючий пра́во, си́лу. — **Опѣ вла́стенъ** = вія ма́є пра́во, си́лу, во́лю, ві́дно йому́.

Властолюбецъ, властолюбивый = властолю́бний.

Властоцвѣтъ, рос. *Hermodallis flava* = ліліас. — *H. fulva* — чоловічий вік, жовта лилія. С. Ал.

Власть = вла́сть, вла́да, си́ла, пра́во. С. Аф. З. Л. — Бі́дна Ева одну з дре́ва зірвала киличку: збу́лась вла́сти, тре́ба при́сти на гре́бніи мизку. (З старо́дав. вірш. Київ. ст.) — Під которо́ю зве́рхністю і вла́дою е́стем. С. З. — Його́ спла, його́ й во́ля.

— **Взя́ть, прио́брѣ́ть вла́сть** = си́лу, го́ру взя́ти, забра́ти си́лу. — **Ви́сшая вла́сть** = найви́ща вла́сть, зве́рхність. С. З. — Твоя́ вла́сть = твоя́ во́ля, си́ла.

Власи́льця = воло́сянийця. К. Б.

Влачи́ти, ся = воло́кати, ся, воло́чити, ся, тягті́, ся, тарга́нити. — Трохи́ не́в ві́ку тре́ба бу́ло тягті́ службо́у. С. III. — **Повк потарганив** ві́зцю. С. Л.

Вле́га = на́дь, вло́говина.

Влета́ти, влетѣ́ть = влі́тати, влеті́ти, вли́нати. С. III.

Влече́ніє = 1. водо́чіння, тяга́ніна, тарга́ніна. С. III.

2. но́тяг, пова́ба. — Гото́ві одда́ти́сь всею ду́шею першо́му но́тигони́ серця. Вар.

Влечь = 1. д. **Влачи́ть.**

2. ва́бити (С. З.), ма́нити, тягті́, па́дити. — На́че яка́сь си́ла тягті́ до́ його́.

Влече́ся = 1. тягті́ ся, воло́кати́ ся, воло́чити́ ся.

2. лі́нути, порива́ти ся.

Влива́ть, влить = влива́ти, влипа́ти, влі́ти, вли́пати. — Шни́карочко́ моло́да, у́ещи ме́ду ще́ й ви́па. п. п. — Ве́щи ми́ні ще́ гро́хи борцу́.

Влипа́тися = влипа́ти ся, вті́кати, вли́пати. — Сама́рь в Дні́про вливає́.

Влі́зати = влі́зти, си́ла, ва́га. — Ві́п ма́є вли́з. Лев. — Ві́п ма́є па́д ним спа́у.

Влі́зательный = впливо́вий, ду́жий, си́льний. — Пе́хый Ра́да наро́днїя скли́че зараз мо́ло́дїше впливо́вих мужи́в. Батьківщина.

Влія́ть = вли́пати, ма́ти влі́з, си́лу, ва́гу.

Вложі́ть, ся = вложі́ти, ся, вкла́сти, ся, уту́лити.

Вло́миться = вло́мити ся, вде́рти ся.

Влѣ́во = влі́во, улі́во, лі́вору́ч, соб, цоб. С. З. — Соб, о́пцю, ко́ло плота́, яка́ плата́, така́ й робо́та. п. пр.

Влѣ́въ = злі́ва, ули́вору́ч.

Влѣ́зати = улі́зати, влі́зати, залі́зати, залі́зати. — За́лиз в чу́жу со́лому, та́й ше́лестить. п. пр.

Влѣ́зть = улі́зти, залі́зти.

Влѣ́пнѣть, ся = влі́пати, ся. — **Влѣ́пнѣть** по́щочину́ = ля́саса, ля́панця́, ля́ща да́ти, за́гоніти́ по́ щі́ці.

Влюбі́ть, ся = зако́хати́ в се́бе, при́кохати́, при́чарува́ти; зако́хати́ ся, вко́хати́ ся, залю́бити́ ся. — Чи́ з ни́шою зако́хав ся́, мене́ відцу́рав ся́? п. п. — Ве́селав ся́ коза́ченько́, та́й не́ сха́мепув ся́, як вко́хав ся́ ві́п в дівчи́ну, вко́хавсь, аж вжа́хнув ся́. п. п. — Чи́ не́ бу́ло кра́нцого́ залю́бити́ ся́? п. п. — О́й ти́ дівчи́но, ча́рівни́ченько́, при́чарувала́ моє́ се́рденько́. п. п.

Влюбле́нный = зако́ханий. С. Л.

Влюбчи́вый = лю́бчивий, женихлі́вий.

Вля́пати, ся = 1. вля́пати, ся.

2. вилу́тати́ ся, вестра́ти, вло́нати́ ся. 3. зако́хати́ ся, втло́нати́ ся.

Вма́зати = вма́зати, зама́зати, (в жур) — вму́ровати́, (заслі́нку в ні́ч) — за́ту́нкува́ти, (шибки́ у ві́кна) — за́склі́ти, за́шкі́лити, ве́ставити́ ші́бки.

Вма́кнати = вмо́чати́.

Вма́ннати = зама́нювати́.

Вма́тывати = вмо́тувати́.

Вме́тати, ся = 1. вме́тати́, ся. — Вме́ти сі́мїгті́ в я́ну.

2. вки́дати́, ся.

Вми́гъ = вми́гъ, ми́ття, в одну́ ми́ть, в ме́нт, у ма́х. — В одну́ ми́ть збі́гав до́ чолові́ка. С. Л. — Як по́дале́сь, у ма́х і па́гнали. п. п.

Вми́нати = уми́нати́.

Вми́нѣть, вми́нѣть = 1. поста́вити, ста́вити, при́писати́. — **Вми́нѣть** вѣ́ вину́ = поста́вити за́ вину́, при́вини́ти. — Цього́ йому́ не́ при́винили́. — **Вми́нѣть** вѣ́ обяза́нність = обов'язати́, поста́вити за́ обов'язо́к.

2. за́щита́ти, за́лі́чити. — На́ рік за́судили́ і́ того́ не́ за́щита́ли, що́ до́ су́да си́дів у о́стро́зі.

Вмѣ́стилице = місце́, вмі́стище́.

Вмѣ́стимо́сть = вмі́стимість.

Вѣстительность = місткість, вмістимість.

Вѣстительный = місткий, просторій,
(про чамайдап, клупок то-що) — паковий.

Вѣстити, ся = умістити, ся, помістити, ся.

Вѣсто = замісь, замісто, замість, на місто, намість, натомість. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писати, він граєть ся. Чайч.

Вѣсть = разом, укूपі, укूपі, зар. — укूपці, укूपонці, заразом, до кұши, вмісті, гуртом, у гурті, за гурт, огулом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. п. н. — Як робити у кулі, то не болить у цулі. п. пр. — Не щасливі ми з тобою на свѣт народились — жили колись укूपочі, тепер розлучились. Кон. — У гурті то й смерть не страшна. п. пр. — Гуртом добре й батька бити. л. пр. — **Вѣсть єь тѣмь** = разом з тим, ще до того, ще к тому, при тому. — Соплива молода півістка, а ще к тому не хоче робити. п. н.

Вѣнательство = вѣтрявання, втручання. С. Л.

Вѣнати, ся, вѣншвати, ся = 1. замішати, замісити, замішувати, ся, замішувати, ся, вмісити, вмішувати, ся. — Замішала в тісто картоплі.

2. втягати, втягати, вилүтати, вилүтувати.

3. вмішати ся, вѣрати, мішати ся, вмішувати ся, вѣрявати, втручати ся, замішати ся. С. З. Л. — Де два б'ють єя, третій не мішай єя. Кот. — Я заприєвчу не втручати єя у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тії їх справи не мають втручати єя. С. З. — Замішав єя, як ополоник межі ложками. п. пр.

Вѣнати, ся = містити, ся, поміщати ся, влазити, вхōдити. — Єя книга містить в собі багато доброго. — В хаті всі не помістять єя. — В сѣ барило і відро не влазять.

Вѣщення = уміщення.

Внаѣм, внаѣм = у найми, в найми. — Пішов у найми.

Вначалѣ = спочатку, зпочатку, зпочіну, на початку, перше, перше, спершу. — Кожне діло спочатку трудне. п. пр. — Спершу було добре, а потім стало погало.

Внесанность = несподіванка.

Внесанный, по = несподіваний, но, раптовий, раптом, наглий, нагле, нагальний, знепідька. — Із несподіваного часом буває сподіване. п. пр. — Бороши Боже

наглої смерті. н. пр. — Через твій наглий приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив єя дощ. — Як би знепідька злетів ангел з огненною різкою. Кот.

Внесение = унос, (грошій) — илатіж, иплата, (в список) — ўнис, вписання.

Внести, внести = (в) унести, (в список, в книгу) — вписати, записати, завести. — Купча у книгу заведена.

Вниз = внизу, знизу, у споді, на споді, долі. — Ми живемо в однім домі: він у горі, а я внизу. — Зверху нічого, а па споді почорніло.

Вниз = зниз, на низ, на спід, до долу, долі. — Сердитий вітер завива, до долу верби гие високі, горами хвилі підійма. К. III. — Зійшов на дзвіницю, та як глинув вниз. — **Вниз по рѣкѣ** = за водою. — **Вниз головою** = сторч, сторч головою, сторчкака. С. З. — Як ударив, так він і впав сторчкака.

Вникать = вдивляти ся, додивляти ся, доходити. — Він до всього доходить.

Внимание = увага, вага, обачність. — Од війська слава, од панів увага. п. н. — Що старше від розуму? п. з. — Увага. — Треба з пильною увагою допавляти. К. X. — **Достойно внимание** = варто, гідно уваги. — **Обратитъ внимание** = звернути увагу, (на кого) — зглянути ся, звернути око. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обращать внимание** = звертати увагу, вважати, уважати, зважати, вжити. — Не вважай на врожай, єй жпто — хліб буде. п. пр. — Було б, мати, не зважати, що я єдиний, було б мене утопити, де без два керпичи. п. л. — А пан Нечай на те не вважає та з кумою мед — випо кружає. п. д. — Я с тобою вечір єтою, па шшого важу.

п. н. — **Отвлечъ внимание** = розважити, загавити. — Ти пожди тут, а я піду їх заваљу, а ти й бері. п. к. — **Оставитъ безъ вниманія** = занехаяти, занедбати, забайдужитись. — Ой не можу, козачешко, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, по вік занехаяти. п. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. п. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив єя, аж вопо он що. Хар. — **Принимать по вниманію** = зау(в)важати, вважати, мати на увазі. — **Принимая во внимание** = маючи на увазі, вважючи, що..., з уваги на...

Внимательность = уважність, уважливність (С. III.), унятливість.

Внимательный, по = 1. уважний, ува-

[жлівий, уніятливий, уважне, уважливо, уніятливо, з увагою, пильно. — Не уважно слухаєш, а пієли не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупинився і уважніше приглянувся, то побачив. Фр. — Судя має пильно слухати справи. Б. Н. — Іди ж та пильно приглядайся, на всі чотири озирайся. Кот. — Та буду и на дівчину пильненько дивитися, ой чи буде по мійї журити ся? н. п.

2. д. Взагопріятний 1.

Внімать = **вважати, уважати, вчувати, слухати пильно.** — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = **зноу, і зноу, знов.**

Вновѣ = 1. **недавно і д. Вначалѣ.**

2. ново.

Вносіть = **уносити, заносити, (в список, книгу) — вписувати, записувати, заводити.**

Вносека, внось = **д. Внесєніє.**

Вну́къ, вну́ка = **ону́к, ону́к, ону́ка, ону́ка, здр. — ону́чок, вну́ча, мн. — ону́ки, онучата.** — Сиди, мати, у запічку, колиши онуку. н. пр. — Пімець скаже: ви моголи, молодого Тамеряна онучата голі. К. Ш.

Внутренній = **внутрішній, нутрішній, середній, осередній, нутрапий.** — **Внутренніє раздоры** = **домашні сварки, чвари.** С. З.

Внутренности = **тельбухи, тельбух, трєбухи, трєбух, бєбєхи** С. З. Л. Ш., (жмюги) — **кєндюх, хлїки** С. З., (грудини) — **легкуна, (у птиць) — цотрох, цотрохї, (грудини у птиць) — журавель, (у комах) — кашка.** — Ніж в черево і засадив і внивь тельбухи з кишками. Кот. — А хто дїдків у твої бєбєхи. С. Ш. — **Внутренности вынимать, вынуть** = **требушити, тельбушити, цотрошити, вїтребушити і т. д.** С. З. Ш. — **Внутренности повредить** = **надсадити, надїрвати бєбєхи, тельбухи, одбити печінки.** С. З. Ш.

Внутренность = **нутрѣ (С. Жєл. Л.), серєдіна.**

Внутрі, внутрь = **в серєдині, в серєдину.** — В серєдині щось болить.

Вну́чата = **онучата.**

Вну́чатный = **троїбродний.** — **В. братъ** — **брат у другїх.** С. Ш.

Внушать, внушить = **всєляти, вмовляти, ниушати, всєлити і т. д.**

Внушеніє = 1. **внушення.**

2. вїмова.

Внушительный = **внушающий; вражающий; значний.**

Внѣ = **за, по за, звєрху, на двѣрі; без, окрім.** — **За хатою.** — **По за церквою.** — **Внѣ не в хаті, а на двѣрі.** — **Внѣ себя** = **не тїмлючи, не пам'ятаючи.** — **Не тїмлючи себе з радощів, побїг на зустріч.** — **Внѣ вськаго сравненія** = **без порівняннєя.**

Внѣдрать, ея = **вкореняти, ся, всєляти, ся.**

Внѣшний = 1. **вєрхній, околішній.** — **Околішня мазка.** С. Л.

2. заграпийший, закордоний.

Внѣшность = **верх, дѣверх; вигляд, взір.** **Внѣтний, но** = **вїразний, но, зрозумїлий, до, унїятний, но, ясний, но.**

Внять = **завважити, учути, уняти, вняти (д. Внімать).** — **Не вняв, що каже.** — **Внять мольбамъ** = **здати ся на благанья.**

Во = **у, в, до, за, з.** — **Во двѣртъ** = **у двір.** — **Во снѣ** = **у віснї.** — **Во всємъ** = **у всьому.** — **Поѣхалъ во Францію** = **у Францію, до Франції.** — **Во скілько времени** = **за скільки часу, за якийсь час.** — **Опѣ, менї ни во что не ставитъ** = **він менє ні за що має.** — **Во выиманіє кѣ...** = **з уваги на, до...** — **Оцѣнилъ во сто рублєй** = **оцїнував у сто рублів.** — **Во всю Івановскую** = **на всї заставки.**

Вѣбла = **риба Leuciscus rutilus з породи коропів.**

Вобратъ = **увїбрати, втягті.**

Вовлекать = **втягати, затыгати, знажувати.**

Вовлечєніє = **втягання, затыгання.**

Вовлєчь = **втягті, затыгті, знадити.** — **Вн то його знадів до сього.**

Вѣ-время = **в пору, у свїй час, вчасно.** — **Не во время** = **не в пору, не вчасно.**

Вѣсьє = **зѣвсїм, ѳвсї, ѳвсїм.** С. Л. — **Я його зѣвсїм не знаю.** — **Зѣвсїм пропав.**

Во вѣки, во вѣкъ = **на віки, по вік, вічне.** — **Тебе ж, мое сердєнятко, по вік не забуду.** — **Ни во вѣки** = **ніколи.**

Вогнать, ся = 1. **увїгнати, загнати, ся, заняти, залучити.** — **Залучи тєли у хлїн.**

2. забїти, загнати.

— **Забув палю.** **Вогнать во грѣбъ** = **довести до могїли, вложити в домовину.**

Вогнутый = вдавнений, увігнутий, угнутий.

Вода = вода. — **Вода верхняя, подпочвенная** = зашкурна, підшкурна. Херс. — **В. грунтовая** = жільна. Херс. — **В. живая** = а) живуща, б) сьвячена, в) текуча. — **В. желёзистая** = руда, смужавина. — **В. Боговляненская** = орданська. — **В. калочевая** = кринишна, криничана. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишную, мене молодую непривипишную. п. п. — **В. матерая** = гліб, глибиній. — Велика риба по глібу ходять. п. пр. — **Воды минеральные** = теплі води. — Папи поїхали на теплі води. — **В. полая, прибылая** = повідь, павідь, повінь, (поверхляду). — полії. — Так багачко людий, як о повіді води. С. З. — **В. проточная** = текуча, самотока. — **В. святая** = сьвячена. — Треба сьвяченою водою пообрізкаш. — **В. стоячая** = стояча, водостій. — **Тёмная вода** = полуда. — Так паче полуда з очий спала. — **В. цёлая** = цілюща. — Може вернеть ся надія з тією водою — цілющою, живущою дрібною слезою. К. Ш. — **Вода заживишь, убавишь** = в. прибави, спадає. — **Вывести на свежую воду** = на чисту воду вивести.

Водворить, ся, водворять, = 1. оселити, ся, осадити, ся, поселити, ся, осісти, ся, оселяти, ся і т. д.

2. завести, ся, запровадити, заводити, запроважувати.

Водевиль = водевиль, жарт. — Кумірошишк, жарт в 1 дії Дмитренка.

Водильщик, водитель = поводи́рь, поводи́рь. поводи́тарь, повожа́тий С. З. Л. (старців) — старчовод, міхоніша. — Ішов козак до Києва та сів спочивати. Торбинками обвішаний його повожа́тий. К. Ш. — Сліпий сьміліше ходить, як поводи́тарь водить пр. — Хто йде, їде — не минає: хто гроши, хто гроши, хто старому, а дівчата — шажок міхоніші. К. Ш.

Водить, ся = водити, ся, (кругом або коло) — обводити і д. Вести, ся. — **Водить взоры** = очима поводити. — Очима якось страшно поводи́в. — **Водить кого за носъ** = дурити. — **Водить хороводъ** = танок водити. — Ой там Боцдарівна дівок танок водить. п. п. — **Водить знакомство** = знати ся, водити ся, (про родичів) — родичати ся. — Знай сп кінь з конем, а віл з волом. п. пр.

Водка = горілка, гал. — горівка, здр. — горілочка, горілонька, горілиця, (стара) — старка, вистойнка, (крапа) — око-віта, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варена, варенуха, запіканка, (в жарт) — спотикач, (постояна на ягодах) — наливка; вишнівка, сливінка, тернівка, дулівка, агрусівка і т. д., (про горілку в жарт) — мокруха, ледащія, живиця, гострогляд, запри́дух, (погана) — сивуха, недобар, піднінок, (на ганусі) — ганусівка, (з потоки) — мелясівка. С. Аф. З. Л. — **Горілка** не дівка — здоровою злодійка. п. пр. — **Горілочка** оковита, яка ж бо ти смаковита. п. п. — Благослови мій, батьку, оковитої папитись, я не зарікаюся з бусурменом ще лучше побитись. п. д. — Коли б не та горілиця, не тая мокруха, не так хутко я збавив ся б свого кожуха. п. п. — Почастував гарним спотикачем. Кот. — Як нишли варенухи, то й загули як мухи. п. пр.

Водный = плодучий. — Качки більше плодучі, ніж гуси.

Водникъ = 1. відник, водяник, водян-ка; див. **Бассейнтъ** 1.

2. рос. Асагип епиграеиш = копитель, конитень, конитці, конитняк, підлістник, підорішник, підолішник і д. Адалень 2. С. Ап.

Воднистый = водянистий.

Водничий = д. **Водильщикъ**.

Водный = водяний.

Водобоязь = сказ, скаження (С. Л.), скаженівка, стіклизна.

Водовѣстѣлище = д. **Бассейнтъ** 1.

Водовозъ = водовоз, возівода.

Водоворотъ = вир, водокруть, колівертень, крутін, воронка, шум (С. Л.), верній-вода, чорторій. — Мутить, як біс у вирі. п. пр. — Так колотить, як вир водою. п. пр. — Моя біда і в вирі не потоне. п. пр. — У самий шум попав — па силу вишми. Мап.

Водоѣмъ = д. **Бассейнтъ** 1.

Водокачалка, водокачалыня, водокачка = водокачка.

Водокрѣсъ, рос. Hydrocharis = жабурник. С. Ап.

Водокрутъ = д. **Водоворотъ**.

Водокъ = д. **Водильщикъ**.

Водолазъ = 1. дололаз.

2. пг. — поре́чь.

Водолей = 1. дололій.

2. рос. д. **Водникъ** 2 і **Адалень** 2

Водоленъ = д. **Водникъ** 2.

Водомётъ = водобій, водограй.

Водомѣнна, водомѣйна = водорій, рівчак, ковдѣбина. — Після дощу та такі скрізь рівчакі воробило.

Водомѣръ = водомір.

Водоосвященіє = водосвѣття, водоохрища. С. Аф. З.

Водонадъ = водонад, водоспад.

Водонѣрна, рос. Muriophyllum = кушір. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.

Водонѣй, водонѣло = водоній. — Погнав волів до водопою.

Водополь, водопольє = повідь, павідь, повінь, водопол'я, половіддя, пійма. С. Аф. З. Л. — А у пизу річка шумить та гуде, звісно, як після повіді на Великодніх святах. Кв. — І до Великодня зішла повідь. С. З.

Водопровѣдъ = водопровід.

Водотокъ = водотік.

Водораздѣлъ = межиріччя, стрілиця.

Водоразливъ, водоразлитіє = д. Водополь.

Водорѣдъ = водорід.

Водорѣй, водорѣйна = д. Водомѣнна.

Водоросль, рос. Fucus = пірост.

Водоросли = назва цілого класу безквіткових водянних рослин. Сюди, здасть ся, належать *Conferva*, *Lemna* = ріска, *C. rivularis* = баговіння, жабур, жабуриння, *Alga* = жабур, *Ceratophyllum demersum* = кушір, *Spongia fluviatis* = бодяга, водяна губка, надѣшник. С. Ап. — А в дівчини стільки ласки, як на тихім ставу ріски. н. п. — Рыбалка несе баговіння зеленого. К. ІІІ. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.

Водорѣзь = 1. водоріз (у корабля).

2. рос. *Stratiotes aloides* = різак. С. Ап.

Водосѣбрь, рос. Aquilegia = оксаміт, дзвонічки, орлики. С. Ап.

Водосвѣтїє, водосвѣщеніє = д. Водоосвященіє.

Водоскатъ = водостік.

Водостѣй = водостій.

Водоспускъ = опуст, лотоки. С. Л.

Водотѣкъ, водотѣкъ = течія, водотѣка.

Водохранилище = д. Бассейнъ 1.

Водочка = горілочка, горілонька, горілиця.

Водочный = горілочний, горілчаній. С. З. Л. — Бжода не любить горілчаного духу. С. З. — Піяниця на куфках горілчаных засіла. Л. В. — Казап горілчаній без труб. Ст. опис. Київ. Ст.

Водоянний = ковдѣбина, кѣвбань, ковбання. С. З. Л.

Водружать, водрузить, ся = поставляти, ставити, втикати (С. Ж.), ветромляти, ся, затикати, ся, поставити, устроїти. (С. З.) — Поставили хрест на могилі. — Затикають прапор. К. В.

Водникъ = д. Водильщикъ.

Водъ, (від гл. водить) = плід, хов. — Знаєть, гдѣ кұрамъ водъ, н. пр. = знає, де кұри зимують, де кұри вѣдять ся, н. пр.

Водяника, рос. Empetrum nigrum = водянка. С. Ап.

Водяникъ = водяний, дідько.

Водянистый = вѣдяний, вѣдянистый.

Водника = 1. водянка (напиток і росляна д. Водяника).

2. мед. *Hydrops* — водяна, пухлина.

Водяной = 1. вѣдяний. — Вѣдяний млин.

2. д. Вѣдяникъ. — Вѣдяная болѣзнь = д. Водянка 2. — Вѣдяной быкъ = д. Вып. — В. лапушникъ, цѣбъ, простѣлъ, макъ, рос. *Nymphaealla* = латаття, біле латаття. С. Ап. — В. орѣхъ, рос. *Tapa natans* = болѣтні, вѣдяні, чѣртові орѣхи. С. Ап. — В. пѣрецъ, рос. *Polygonum Hydropiper* = гірчак, богорѣдний гірчак, чередник. С. Ап. — В. цавель, *Rumex Hydrolapatum* = вѣдяний цавель. С. Ап.

Водяпѣть = водніти.

Воевать = воювати, ся. — От віп йому і каже: ходім воюватись. н. п.

Воевода = воївѣда, гетьман, отаман, ватаг, ватажѣк. — (На Україні воєводами звали великоруску старшину). — Без гетьмана військѣ гнє. н. пр. — Для козака воєвода — велика негода. н. пр.

Воедино = до кұни, в одно, разом.

Военачальникъ = гетьман, отаман, ватаг, ватажѣк. С. Л.

Военнопѣнный = бранець, полонѣник, плінний. С. З. Л.

Военный = вѣдиній, військовий. — Були і штарські і воєнні. Кот. — Військова служба.

Вожакъ = 1. д. Водильщикъ.

2. провідця, проводарь, передовикъ, верховѣда, ватажѣк. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Віп у цьому ділі провідця.

Вожатой, вожатый = д. Водильщикъ.

Вожделѣніє = жадання, жадѣба, жага, хтївѣсть (С. Ж.).

Вожделѣнный = жаданий, пожаданий. С. Л. Ж.

Вожделѣть = жада́ти. — Зажадала дівочка та кашпоного віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п.

Вождь = д. Военачальник і Водійщик.

Вожеватий = ласкавий, ввічливий, звичайний (хто вміє поводитись з людьми).

Вожений, воженая = жартливий, пустотливий, жирун, ха, брикун, ха.

Вожжа́, мн. вожжи = віжка, віжки (Лів.), лійця, лійці. (Прав.) С. Л. — Та піді, сину, на ярмарок пішки, купи міні ремінний віжки. н. п.

Вожжать = заво́жжувати, накида́ти віжки.

Вожжаться = 1. води́ти ся, зна́ти ся. — Він усе з жидами водить ся.

2. д. **Возі́тсья.**

Возблагодари́ть = подя́кувати, завдя́чити (д. **Благодарі́ть**).

Возбраи́ть, пия́ть = заборони́ти, пия́ти, борони́ти, заказа́ти, заказува́ти, не звелі́ти, не велі́ти, (говорі́ти) — заці́пити, зацїтькати. — А він мене з коршми не го́нить, а він міні пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в поход виступати. н. п. — Слова не дасть вимовити, так і зацїтькає.

Возбуді́тельный = збу́жаючий.

Возбуді́ть, возбужда́ть = 1. збуді́ти, буди́ти, розбу́ркати, пробу́ркати, розбуді́ти.

2. зворуши́ти, заохоти́ти, збуді́ти, буди́ти, приво́лити, розворуши́ти. — Приводив його до роботи. — **Возбудіть гнѣвъ** = розлютова́ти, роздратува́ти. — **В. смѣхъ** = розсміши́ти. — **В. мужество** = підня́ти дух, відва́гу. — **В. удивленіє** = здивува́ти. — **В. страсть** = зворуши́ти, зру́шити, роздрочі́ти. — **В. вопро́съ** = підня́ти, зня́ти річ, пита́ння.

Возбужде́ніє = зворуше́ння, за́пал, збудже́ння, (С. П.), побудка (Гал.). — Засьшвайте міні пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очий. Кот.

Возбужде́нный = збу́жений, зру́шений, зворуше́ний.

Возведе́ніє = зведе́ння. — **В. постройкі** = збудува́ння.

Возвели́ченіє = побільше́ння, велича́ння. **Возвеличива́ть, ся** = 1. побільша́ти, ся, збільшувати, ся, більшати.

2. велича́ти, ся, сла́вити, ся, вивисша́ти, висшати, підійма́ти ся в го́ру.

Возвесели́ть, ся = звесели́ти, ся, розвесели́ти, ся.

Возвести́, возводи́ть = 1. звести́, вивести́, зводи́ти, виво́дити. — **В. постройку** = збудува́ти, поста́вити. — Поставлю хату і кімнату. К. П.

2. підня́ти, підніма́ти. — Підняв очі в го́ру.

Возврати́ть, ся = верну́ти, ся, поверну́ти, ся, зверну́ти, ся, відда́ти (своє по́суду) — ви́правити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. П. — Кто знайде́т чужу́ю вещь, повинен вернути. Б. Н.

Возвратни́й = звороти́ний, поворо́тний. — Закон не має зворотно́ї сили. — Зворотні коні. С. Л.

Возврати́ть = зворо́т, новоро́т, відворо́т, вороття́, зверта́ння, верта́ння, поверта́ння. С. Л. — З того світу нема поворо́ту. н. пр. — Не сьмі́й міні рушити ся, поки з поворо́том не надійду сюди. Фр. — Є каяття, та вороття не має. н. пр. — Щоб тобі не було ні пуття́, ні вороття! н. пр. — Піду і на відворот швидко буду. Под.

Возвраща́ть, ся = верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся, віддавати. С. Л. — На третє поле стади поверта́ть ся, став нинь спотикать ся. н. д. — Де ти о полудні буваєш, коли до дому повертаєш? Кон. —

Возвраща́ясь = верта́ючись, поворо́тьма́, по́вертом.

Возвраще́ніє = д. **Возврати́ть.**

Возвраще́нный = верну́тий, зверну́тий, поверну́тий.

Возвыша́ть, ся = підійма́ти, ся, підніма́ти, ся, в го́ру йти́, пови́шати, ся, підноси́ти, ся, висшати, височи́ти. — Високо піднесла ся над покрівлю хаток жидівська пікола. Лев. — Пішли наші в го́ру, тільки патинки зостались. н. пр. — Височив тилъ та дрібен дощик. н. пр.

Возвыше́ніє = 1. пови́шення, підня́ття.

2. шпиль, шпиле́чок, згі́р'я. С. Л. — Ой ви́йду я на шпиле́чок, та гляну я на долину. н. п.

Возвышенно́сть = 1. висо́кість, вели́чність.

2. д. **Возвыше́ніє** 2.

Возвышенный = 1. пови́шений, підви́шений. — Пови́шена ціна.

2. висо́кий, вели́чний. — Вели́чні думки

3. горовий, го́р'яний (про місце).

Возвѣстити́, возвѣща́ть = звісти́ти, звіща́ти; вістку, звістку пода́ти, дава́ти; сповісти́ти, сповіща́ти, ознайми́ти, ознаймува́ти. — Всім, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

Возвѣщеніє = звѣщення, словѣщення, ознаймування.

Возглавіє = узголів'я, приголів'я. С. Л. III. (в труні) — приголівач. С. Пав.

Возгласъ = виклик, поклик, вигук, гука́ння.

Возглашати = виголошувати, голосно вимовляти, вигукувати.

Возговорить = промовити, забалакати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.

Возгонять = переганяти.

Возгораемость = палкість.

Возгораемый = палкий, горючий. С. З. — Був зложений сухенький, як порох був уже надкешкий. Кот.

Возгорать, ся = 1. запалювати, ся, займати ся.

2. почина́ти ся, повстава́ти. — Ой не дивуйте, добріі люди, що на Україні повстало. н. п.

Возгордиться, возгордѣть = загордіти, згордіти, зашишатися, (іропично) — набундючити ся.

Возгосподствовать = запанувати. — Покн у Варшаві запанував Понитовський жваний. К. П. — І життя можуть знову запанувати і піщо не зломить силу молодую. Чайч.

Возгрі, мн. възгрии = со́пля, со́пляк, віскряк, со́плі, віскрякі. (С. Аф.).

Возгріивый, възгріѣъ = сопливий.

Воздавать, въздаѣтъ = 1. віддавати, віддати, вертати, вернути.

2. відплачувати, відплатити, віддячувати, віддячити. — А він за його добро, бач, чим віддячив!

Воздаініє = відплата, запла́та, відда́ток (С. Ж.), віддя́ка. (С. Л.). — Оце тобі, Грищо, така запла́та; з чотирьох дощок темна́ хата. н. п.

Воздвигать, ся, въздвигнуть = 1. споруджати, ся, спорудити, строїти, ся, ви-строїти, будувати, ся, збудувати, вибудувати. С. Л. — На тому місці, де стояв Перун, він збудував церкву св. Васи́ли. Лев.

2. підіймати, ся, підняти, повстава́ти, повста́ти, підносити, ся. — Бог зможе з свого ка́міня підняти дітий Аврамових. К. Св. П.

Воздвйженіє Св. Креста (Сьвято 14. жовтня) — Здніження (С. Л.), Чесний Хрест. — Прііхав саме на Чесного. С. З.

Воздержаніє = здержка, удерж (С. Л. III.), у́ниш, сииш, у́гав (С. З.), по́мірність.

— Нема виниу вдовиному сину, що звів зума дівку сиротину. н. п. — На підпиту нема сплянку. н. пр.

Воздержать, ся, воздерживать, ся = удержати, ся, утримати, ся, затримати, ся, вшнити, ся, спинити, ся, зупинити, ся, вдержувати, ся, спинити, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати не спинала, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

Воздержный = здержний, стрималий, витрималий (С. Л.), по́мірний.

Воздухъ = повітря, вóздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі веть ся. н. п. — **Выйти на воздухъ** = вийти на двір, на повітря. — **На воздухъ, на вольномъ воздухъ** = на дворі (а не в хаті), на повітрі. — **Святой воздухъ** = (у бурлаків) — вітер, походний вітер. — **Испорченный, спёртый воздухъ** = важкий дух, задуха, приду́ха. — **Воздухи** (церк.) = вóздухи.

Воздушный = вóздуховий; лёгкий. — **Воздушный насосъ** = духовий смок. — **В. кирпичъ** = цегла висушена на сонці (а не випалена). — **Воздушныє замки** = химери. С. З. — **Воздушные замки строить** = думками багатіти, химери ганяти, у хмарах літати. — Дурень думкою багатіє. н. пр.

Воздымать, ся = д. Взымать, ся.

Воздыхатель, ница = д. Вдыхатель, ница.

Воздыхать = д. Вдыхать 1.

Воздѣвать = зді́мати, підіймати. — Руки до неба зді́мали, милосердного блатали. н. д.

Воздѣйствіє = сила, вага, вплив.

Воздѣйствовать = подіяти, вдіяти, за-подіяти, поробити, впливати.

Воздѣлать, въздѣлывать, ся = обробити, розробити, обробляти, розробляти.

Воздѣлываніє = оброблювання, упра́ва (Гал.) — Управа тютюну.

Возжалобиться = розжалувати ся, розбідати ся.

Возжелать = забажати, зажадати, захо-тіти, захтіти. — Забажала ги́ря кісничків. н. пр.

Возжечь, ся, възжигать, ся = 1. запалити, ся, запалювати, ся, (свѣчку, лампу то-що) — засвѣтити, засвѣчувати, ся, свѣтити. — Засвѣти каганець. — Пора свѣтити свѣтло.

2. д. Возбуждать.

Воззваніє = по́клик. — Поклик до братів Слав'ян. Ст.

Возв'язати = поклікати, поклікнути, гукнути. (Д. Вязівати.)

Возз'ягати = погляд (Д. Взглядъ).

Возз'ягти = зглянути, снюглянути, подивити ся, зирнути. — Ой як вийду на гірку, та спогляну на зірку. н. п.

Возз'ягати = возз'ягати, возз'ягти. — Треба возз'ягати наймити, бо вже от-от і возовица.

Возз'ягти, ся = 1. возз'ягти, ся. — Дрова возз'ягти ся з лісу.

2. **Возз'ягати** ся (С. Аф.), **язз'ягати** ся, **войдувати** ся, (на одному місці) — **мостити** ся, **кублити** ся, **куйовдити** ся, (над яким ділом довго) — **морочити** ся, **тупати**, **тупкати**, (коло кого) — **панькати** ся, **падькати** ся, **цяцькати** ся. С. З. Л. — **Возз'ягати** ся, **язз'ягати** ся і **пріє**, та ба! нічого там не вдіє. Гол. Ар. — **Годі** вам діти **войдувати** ся! — Як є коло чого тупати, то є що й хрупати. н. пр. — **Цілий** день **морочити** ся — нічого не зробию. — **Бачу**, що **підкопи** **міні** **панькати** ся з моїм **пишдими** **косами**, **взяла** та й **пообтинала**. Фр.

Возз'ягти = **Возз'ягти**, (хліба з поля) — **Возз'ягти**, **коповозня**.

Возлагати, ся = **покладати**, ся. — **В. у** **пованіє** = **покладати** **надію**, **покладати** **ся**. — На Бога **покладай** ся, а **робити** не **цурай** ся. н. пр.

Возлежати = **лежати**.

Возлел'язати = д. **Валел'язати**.

Возлетати, **возлєтати** = д. **Валетати**, **Валєтати**.

Возливати = **наливати**.

Возликувати = **зрадити**.

Возложити = **покласти**.

Возл'язати = **біля**, **побіля**, **коло**, **край**, **крій**, **проз**, **обік**, **побік**, **обіч**, **побіч**, **позбіч**, **побіч**, **поруч**. С. З. Л. — У **козака** **жінка** — **шабля** **біля** **боку**. н. п. — **Сів** **коло** **неї**. — Ой **сидить** **мила** **край** **віконця**, **вигладає** **свого** **сопця**. н. п. — Ой **сидь** **же** **ти** **крій** **віконечка** **прієсти**. н. п. — **Я** **поруч** **тебе** **не** **спіткну** **ся**, **людської** **кривди** **не** **вбою** **ся**. Як. — Він **стояв** **позбіч** **сєї** **хати**. — На **городі** **коло** **броду** **барвінок** **не** **сходить**. К. Ш.

Возлюбити = **полюбити**, **покохати**, **улюбити**.

Возлюблений, **ая** = 1. **улюблений**, **полюблений**. — **Мати** **ж** **моя** **улюблена**, **до** **ле** **ж** **моя** **оплакана**! н. п.

2. **коханець**, **коханка**, **милий**, **мила**, **любий**, **люба**, **любко** (С. З.), **любчик**, **коханий**, **кохана**, **милодан** (С. З.), **ка**, **милуванка**, **облюбник**, **облюбенець**, **облюб-**

ленка, **облюбениця**. (С. З.). **Ломити** **руки** **з** **мезиного** **нальця**, **нема** і **не** **буде** **козака** **коханця**. н. п. — **Стук**, **грик** і **мікопечко**, **вийди**, **серце**, **коханочко**. н. п. — **А** **й** **Дзюбі**, **моїй** **любі**, **черевички** **куню**. н. п. — **Милий** **мила** **покидає**, **вороги** **раденькі**. н. п. — **Запряжу** **я** **коня** **в** **санки**, **та** **поїду** **до** **коханки**. н. пр.

Возм'ягати = д. **Воздавати**.

Возмечати = 1. **замарити**.

2. **загордіти**, **запихати** ся.

Возм'ягати = д. **Возмечати** 2.

Возможність = **зм'юга** (С. З. Л.), **мога**, **зможність**, **спром'юга**, **спроможність** (С. Л.), **можливість**, **можність**, **могота** (С. Л.). — У Бога **все** **мога**. н. пр. — **Не** **скупість** — **така** **спроможність**. н. к. — **По** **возможности**, **на** **скільки** **возможно** = **по** **зм'юзі**, **яко** **мога**. — **Біжи** **яко** **мога** **пвидче**. — **Получити** **возможность** = **змотіти** **ся**, **спромотіти** **ся**. — **Не** **зможнісь** **на** **Бвangelію**, **цїлуйте** **псалтирь**. н. пр. — **Спром'ю** **ся** **дід** **на** **обід**, **а** **баба** **на** **кієль**. н. пр.

Возможный, **но** = **можливий**, **можєбний**; **можна**, **можливо**.

Возм'ючати = **змотіти** (С. Аф.), **зд'южати**, **здоліти**, **змотіти** **ся**, **спромотіти** **ся**. — **Не** **здохіє** **того** **ладу** **нічого** **повернути**. К. Д.

Возмужалый = **дорослий**, **мужий**.

Возмужати = **змужити**, **внатуритись**.

Возмутитель, **ница** = **бунтовник**, **ця** (С. З.), **бунтарь**, **ка**, **баламута**, **ка** (С. Ш.), **колотник**, **ця**, (С. З.), **каламутник**, **ця**, **турбатор** (С. Ж.).

Возмутительный = 1. **бунтовливий**, **бунтовничий**, (С. З.), **бунтарський**. — **Бунтовничєе** **собріє**. С. З.

2. **огидний**, **ганєбний**. — **Ганєбний** **учинок**.

Возмутити, **ся**, **возмущати**, **ся** = 1. **сколотити**, **ся**, **скаламутити**, **ся**, **колотити**, **ся**, **каламутити**, **ся**. — **Що** **білая** **лебедонька** **воду** **сколотить**. н. п. — **Два** **голуби** **воду** **пили**, **а** **два** **сколотили**. н. п. — **Шукали** **броду** **та** **скаламутили** **воду**. н. п.

2. **стурбувати**, **ся**, **зр'юшити**, **ся**, **стрівожити**, **ся**, **турбувати**, **ся**, **трівожити** **ся**.

3. **збунтувати**, **ся**, **забунтувати**, **збаламутити**, **ся**, **підбурити** (С. Л.), **збурити**, **обурити** **ся** (С. Л.), **підняти**, **ся**, **поставити**, **бунтувати** **ся**, **баламутити**, **ся** (С. Л.), **підбурювати** (С. Л.), **обурювати**, **піднімати** **ся**, **поставати**, **бунт** **зривати**. — **Щане** **Хмельницький**! **Звели** **нам** **під** **Москалів** **втікати**, **або**

внесли нам з Ляхами великий бунт зривати. п. д.

Возмущене́ = бунт, повста́ння, ко́лот, ро́зрух, ко́лотне́ча. (С. З.).

Возмуще́ний = скаламу́чений, ка́ламутний, стурбо́ваний, обу́рений (С. Л.), збу́рений, зба́ламучений і т. д. **Возмутити́**.

Возмѣтити́, возмѣща́ти, ся = верну́ти. відда́ти, верта́ти, покрити́ кошт.

Возмѣшеніе = зворо́т, верта́ння і д. **Вознагражде́ние**.

Вознаграді́ти, вознагражда́ти, ся = 1. запла́тити, відда́чити, нагоро́дити. — Чим же я вам нагорожу, ва́шні труди осоложу? н. п. 2. **падо́лужити**. С. З. — Багато згуляв часу — треба падо́лужити. — За пра́цю ви́ падо́лужить. Гул. Ар.

Вознагражде́ние = 1. відплатчува́ння, заплатачува́ння, падо́лжува́ння.

2. запла́та, нагоро́да, відплат́а, піддя́ка. — Великий запла́та я собі чекаю тих, що... Б. П. (За хліборобську пра́цю чистішою у́жиком) — **скі́пщина**, (частуванням) — **толо́ка**. С. З. — (Мельникові частішою зерно) — **мірчу́к**, ківш. — (За прибу́дну худо́бу) — **перо́йка**.

Вознамі́ряться = намі́рити ся, нава́жити ся (С. Л.), замі́слити, налаго́дити ся (С. З.), **покла́сти собі у думці́, покла́сти** (С. З.). — Коли вже нава́жив ся мене їсти, то почина́й з хвоста. п. к. — Та куди се ви, добро́дію, налаго́дилися? Кот. — І поклав у першу неді́лю сватів засила́ти. М. В.

Вознегодова́ти = розгні́вати ся, **розсе́рдити ся, обу́рити ся, розлю́товати ся**. — Розсе́рдив ся, розгні́вав ся мій милий на мене. н. п.

Возненаві́дѣть = зне́навиді́ти, **зне́наві́дити, незлю́бити**. — Зне́навиді́ла вона її та й го́ді. — Ма́ти сина та оженіла, мо́лоду неві́стку та зне́навиді́ла. н. п.

Вознесе́ние Господне (свѣято) = **Вше́стя, Уше́стя** — Не при́йде́ть ся в Сре́ду Вше́стя, а все в Четве́р. н. пр. — Не буде сього, як Вше́стя в Сре́ду. н. пр. — Сонечко стало пекти перед Уше́стям, як посеред лі́та об Проко́ні. Кв.

Вознесе́нскій = належа́чий до це́ркви або свѣ́ята „Вознесе́нія“.

Вознеси́ти, вознесѣ́ти, ся = 1. зня́ти, ся, підня́ти, ся, знеси́ти, ся. — Збу́дуєть ся це́рква нова, під небо знесе́ть ся. К. Д. 2. **заго́рдити, зали́шати ся**.

Возника́ти = виника́ти, повстава́ти (С. З.), почина́ти ся, вихо́дити, става́ти. — Ге́й

не диву́йте, до́брії лю́ди, що на Вкраї́ні повста́ло. п. п. — Гляди́, щоб з сього чо́го недо́брого не виникло. С. З. — Повста́ли бу́ти на Украї́ні. н. д.

Возникнове́ние = виника́ння, почи́н, поча́ток.

Возни́къ = 1. **кінь** (для перевозки ваги).

2. **віз, повозка** (з вагою).

Возни́ца, возни́чий = **візник, возни́ця, фу́рман, ху́рман, погони́ч, погоне́ць, поганя́йло** (С. З.), **підводчик, вози́щик** (Мав.); (при воло́вій ху́рі) — **хурщи́к, хурма́нщик, чума́к**, (що звози́ть з поля хлі́б, сі́но) — **вози́льник, вози́й, сі́новоз**, (що звози́ть ва́шу) — **вапня́р**. — Вже ж коники́ позари́гали, погони́чі на возах си́дять. н. п.

Возносе́йть, ся = 1. **зни́мати, ся, підні́мати, ся, зно́сити, ся, в го́ру підно́сити, ся**. (С. Жел.).

2. **сла́вити, хвалі́ти, вихваля́ти, ся**.

3. **го́рдити, шплати́ ся, гордува́ти, чва́нати ся, висо́ко лі́тати**, (іронично) **ки́рпу гну́ти, бунду́чити ся, шидю́чити ся**.

Возні́ = **воту́зіння, шamotóня** (С. З.), **таргані́ня** (С. Ш.), **ша́рварок, ша́рварка** (С. З.), **кло́шоти, захо́ди, по́рання, по́ранка, порані́ня**. — Три дні́ захо́ду, а де́нь пражни́ку. н. пр. — Збили такий ша́рварок, що кри́й Бо́же.

Возоблада́ти = **опанува́ти, го́ру взя́ти**. — І пу́стню опану́ють весе́лії села. К. Ш.

Возобнови́ть, ся, возобновля́ть, ся = 1. **попови́ти, ся, піднови́ти, ся, знови́ти, ся, онови́ти, ся, віднови́ти, ся, поновля́ти, ся** і т. д. — Трохи поновив ха́ту.

2. **поча́ти, ся, почина́ти, ся зно́ву**.

Возобнове́ние = **оповле́ння, понове́ння**. — Мо́же ча́ш оповле́ння? К. Ш.

Возови́къ = д. **Возни́къ** 1.

Возово́й = **вово́вий**.

Возо́къ = 1. **во́зик**.

2. **візо́к**. С. З.

Возо́иць, вово́иць = **заго́лосити, заво́лати, залементува́ти, зарепетува́ти**. (С. Аф.). — Заго́лоси́ш і од му́ки над хлю́п'ятком спі́лиш ру́ки. В. Ц.

Возра́доваться = **зра́діти** (С. Л.), **зра́дувати ся**, (С. Аф.), **звесели́ти ся**. — На́ші пре́ди звеселя́ть ся у забу́тих трунах. К. Д.

Возража́ти = **одка́зувати** (С. З.), **одмо́вляти, одпові́дати; перече́нити, суперече́**

чити (С. Л.), відказувати, відповідати. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти міні суперечми?

Возраженіє = одповідь, одказ, суперєка, перєка, суперєчка. — Нехай буде грєчка, аби не суперєчка. н. пр.

Возразить = одповісти, одказати, одмовити, відповісти і т. д.

Возрастаніє = зріст.

Возрастать = рости, зростати, підростати, виростати, більшати.

Возрастити = виростити, зростити, (про дітям) — вигодувати, вигохати.

Возрасть = зріст, вік, поря, добя, літа. — Із малих літ годувала, до зросту в найми не пускала. н. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. к. — Коли старий чоловік, буде міні батьком, а коли у мою діб, буде міні милим. н. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівняючи літа другого до своїх). — **Возрастомъ** = завстарішки, увстарішки. — Він завстарішки такий, як ви — одних літ. — **Возрасть** младєнчєскій, дїтєскій; юношєскій; старчєскій = зріст, вік дитинячий, дитинний; хлоп'ячий, парубочий; старєчий. — **На возрастъ** = на порі. — Росла, росла дівчачонька, тай на порі стала. н. п.

Возращать = рости, вирощати, вигодувати, вигохувати.

Возряться = вдивити ся, удивити ся. С. Ш.

Возродить, ся, возрождать, ся = відродити, ся, відроджати, ся і д. **Возобновить.**

Возрожденіє = відродження.

Возрождать = зарємстовувати, нарікати (почати).

Возрыдать = заридати.

Возсіять = засїяти, засїти.

Возсєдинєніє = злучєння (С. Л. З.), сполучєння, з'єднанія, з'єднєчєння. (С. З.). — До з'єднєчєння приязні. С. З.

Возсєдинить, ся, возсєдинять, ся = злучити, ся, сполучити, ся, з'єднати, злучати, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсєзидать = відбудовувати, споружати знову і д. **Возобновлять.**

Возсєзаніє = відбудування і д. **Возобновлєніє.**

Возсєавать, возсєать = вставати, повставати, піднімати ся і д. **Возмуцать, ся** і **Возникать**

Возсєтаніє = повстання, бунт, рєзрук.

Возсєановить, возсєановлять = і. д. **Возобновить** і.

2. підбўрити, настрєнчити. — І підбўрили пароді на носєся схопили його. К. Св. П.

Возсєдать = сїдати, сїдїти.

Возчикъ = д. **Возніца.**

Возъ = 1. Віз, здр. **ВѢЗИК**, (кіпський) — **ПОВѢЗКА**, (довгий татарський) — **ГАРБА**, (чумацький) — **МА́ЖА**, **МА́ЖАРА**, **ЛІТЄРНІЙ** **ВІЗ**, (разом з парєю волів) — **ПАРОВІЦЯ** (чабавський дая возки харчів то-що) — **КОТІГА**, (гончарський) — **КЇ́ЧА**. С. Л. — Частини воза: (боки) — **ПОЛУДРАБКИ**, (задня частина полудрабків) — **КРИЖІВІЦЯ**, (брус від колїє до полудрабків) — **ЛУШНЯ**, **ЛЮШНЯ**, (затичка, що держить лушню на осї) — **ЧЕКА**, (бруски на осях) — **НАСАДН**, (частина, котра скріплює осї і насади) — **ПІДГЄРЄТЬ**, **ПІДТѢКА**, (дрючок від задньої осї до передньої) — **ШТЕЛЬБѢ́ГА**, (дишель) — **ВІ́ЙЯ**, (залїзна штаба під вією) — **ПІДІ́СОК**. (Подрібний опис воза д. Чумацїя пародїя пїсьни. П. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли пєдужі, та вивезїть маж з калюжі. н. п. — Сталась йому пригодонька на Забарьському полі, перевернули та сїрі воли три паровиці соли. н. п. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

2. (сузір'я) — **ВІЗ**. С. З. — Народ означає де-які куни зірок різними призвищами, на пр. **Ві́з**, **Чєпї́га** і т. д. (Де-що про свїят Божий).

Возымѣть = взяти, одібрати. — **Возымѣть жєланіє** = забажати. — **В. памѣреніє** = д. **Вознамѣряться**. — **В. мыслъ** = здумати, у мислї взяти.

ВѢ́нскій = військовий.

ВѢ́нствєнный = **ВѢ́нвїтїй** (С. Л.), **хоробрїй**.

ВѢ́нство = **ВІ́ЙСЬКО**. — Славне військо за порозьське тай занастали. н. п.

ВѢ́нствувать = **ВѢ́нвати, ся, хрѢ́брувати.**

ВѢ́ннъ, вѢ́нтель, нїца = **ВѢ́ЯК**, **ВѢ́ЯКА**, **ВѢ́ЙВНІ́К**, (К. Б.), **ВѢ́ЙВНІ́ЦЯ**. (Кот.). — О, добрий був вонка! — А міщанє ходять, все раду радять, що тому вояці за дар дати. н. п. — Лежить вояк на купинї. н. п.

ВѢ́й = 1. **ГОЛОСІ́ННЯ** і д. **ВѢ́ль.**

2. ВѢ́тїя.

ВѢ́йлокъ = **ПОВЄ́ТЬ**, **ПОВЄ́ТНА**, **ПѢ́ВСКА**. С. З. Л. (невелїчка) — **ЛѢ́МЕЦЬ**. (С. Л.). — Як коветка борода скїмшилась. Кот.

ВѢ́йлочникъ = **ШАПѢ́ВЛ**. С. З.

ВѢ́йлочный = **ПОВЄ́ТЯНІ́Й**, **ПОВЄ́ТѢ́ВІ́Й**. С. З. Л.

ВѢ́йна = **ВІ́ЙНА**, (стар.) — **РѢ́ЗМИР**. — Це

було після турецького розмиру. п. о. — В. междуо́бная = усоби́ця, чва́ра, чва́ри. С. З. Л. — Бували у нас мори і військові чвари. п. д. — В. партиза́нская = загони. Эв.

Войско = військо. — Військо йде, як мак цвіте. н. п.

Войсковой = військовий. — Військова рада, старшина.

Войти = увійти, уступити. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. п. пр. —

Войти в любовь, в милость = запобігти ласки, підійти під ласку, підлеститись. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки своїм козакови підійду під ласку. п. п. — **Войти в довір'є** = придбати віру, залізти в душу. — **В. во вкусъ** = розласнитись. — **В. в лѣта** = дійти до літ; постарітись. — **В. в славу** = вславитись, зажити слави. — **В. в голову, в умъ** = спастись на думку. — **В. в азартъ** = розпалити ся. — **В. долги** = понапозичити ся, залізти в довгі, вдовжитись. — Ту зиму так вдовжив ся, що й досі з довгів не вилізу. — **В. в употребленіе** = вживатись (почати). — **В. в чѣе положеніе** = звернути увагу на кого, зглянутись. — Зглянь ся на мене, бідну. — **В. в себя** = схаменутись. — **Въ чужія мысли не войдемъ** = в чужу душу не залізем.

Войтъ = війт.

Вокальный = голосовий, співочий.

Вокзалъ = вокзал, станція, дворецъ (Гал.). — Збирала свої річі в невеличкий пакуночок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.

Вокругъ = д. Вкругъ.

Волгáрь = бурлака (на р. Волзі).

Волгость, волглый = д. Вла́жність, вла́жний.

Волгну́тъ = вохкнути, вільгнути.

Волды́рникъ, рос. = 1. *Silene inflata* — кукільниця, кутасики (Гал.); 3. *Succubus bacciferus*. С. Ап.

Волды́рь = 1. пухірь (С. З. Л.), міху́р. (Под. С. Л.) — Як пихури надуть. Л. В.

2. гу́ля, гу́ля, моргу́ля, гургу́ля. С. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З.

Волжа́ний, ка = родом з над Волги.

Волжа́нка = рос. *Spiraea* — таволга. С. Ап.

Волжа́йн, волжа́йн = д. Вла́жний.

Волкобо́й, рос. *Asconitum napellus* = бо-рець, зозуліні черевічки. С. Ап.

Волковий = вовківній. С. Аф. З.

Волка́нь = вулкан, со́пка, сопу́ха, (по-тухлий) — горіла моги́ла. Чорноморія.

Волкода́вь = ярчук. С. З.

Волкода́къ, вовкода́къ = 1. вовкула́ка. С. Аф. З.

2. уші́рь, уші́ряка. С. З.

Волкобо́гъ рос. *Lycopus exaltatus* = водяна кропива, вовчу́г, вовко́ніг, *L. euro-raeus* — драголю́б, зю́зник. С. Ап.

Волкобо́жіе, рос. *Lycopodium clavatum* = дереза. С. Ап.

Волкъ, *Canis lupus* = вовк, ві́вк, зьві́рь, зьві́р (С. Аф. Л.), здр. — во́вчик. — **В. сѣ-рый** = вовк сі́ряк, сі́романе́ць. С. З. **Мно́го волко́въ** = ба́гато вовкі́в, зьві́р-но́. — У лісі тепер зьві́рно. Хар.

Волна́ = 1. хви́ля, (велика) — буру́н. С. З. Л. III. — Чого вода каламутна, чи не хвиля збіла? н. п. — Із низу буйний вітер повіває, а по Чорному морю хвиля встала. п. д.

2. во́вна. С. Аф. З. Л. — З козла пі вовни пі молока. н. пр.

Волне́ніе = 1. хвилюва́ння, хви́льова́н-ня. С. Л. III.

2. рух, турба́ція, тріво́га.

3. ро́зрух, ко́лотне́ча. (С. З. Л.). — Се було в той саме час, коли почались жидівські розрухи на Україні.

Волни́стый = хви́листий, хви́лястий. С. З. Л. III. — А у мене в очу жита, жита хвилясті. Гал. Барв.

2. во́внистий.

Волнова́тъ, ся = 1. хвилюва́ти, ся, хви-левати, ся. С. З. Л. III. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.

2. баламу́тити, ся, бу́рити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволнова́тъ.** — Хмарить ся, бурить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І зість, і сором і не висказаний жаль — все те мішалось і бурилось в його груді. Барв.

Волнобо́гъ = верховий, горішній вітер. Мал.

Волнообра́зный = хви́листий, хви́лястий. С. З. Л. III.

Волну́ха, гриб *Agaricus torminosus* = вов-ня́ка.

Воло́вина = 1. шку́ра (воло́ва).

2. д. Быча́тина.

Воло́вий = воло́вий, воля́чий, во́лов'я-чий. — В. язы́къ, рос. *Anchusa officinalis* = меду́ниця, медени́шник, ра́нник, кра-

сноко́рень, румя́нка, воло́вий язйк. С. Ап. — В. трава́, рос. *Ononis hircina* = вовчу́г. С. Ап.

Воло́га = 1. д. Вла́га.

2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка припра́ва, така й потра́ва. н. пр. — Силь ома́ста, масло окраса. н. пр.

Вологло́дка = д. Воло́вий язйк.

Воло́дка, рос. *Ajuga pyramidalis, reptans* = гостровершкы, суховёршкы, дівча́ча краса, горля́нка. С. Ап.

Володу́шка, рос. *Vulpes* = ласка́виці, ласка́вець. С. Ап.

Воло́жный = 1. д. Вла́жный.

2. сйгий, жи́рний. — Що б сало та не було сйге. н. пр.

Волокі́та = 1. тяга́нина. С. Ш. — Судова тяга́нина. — Як почалась тяга́нина, не раз упріла у мене чупри́на. н. пр.

2. бабій, бабоду́р, баху́р (С. З. Л. Ш.), джи́гун, волоцю́га (С. З.) — Познайте молодиці гоні: з Елеєм баху́рі всі схожі. Кот. — Ой джигуне, джигуне, великий ледащо, ведуть тебе до нана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дибки, на руки дибниці; оцей тобі, джигуне, гарні молодичі. Ой на ноги дибки, на руки дибята; оце ж тобі, джигуне, гарні дівчата. н. п.

Волокі́тство = жени́гання, зали́цання. за́льоти. — Не до козацького зали́цання було убогому бурлаці. С. З. — На за́льоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

Волокни́стий = волокнува́тий. (С. Аф.). — З гру́бим волокном — ликова́тий. — Дѣ́ляться волокни́стымъ = волокнува́тїти. С. Аф.

Волокно́ = волокно́, (в салі) — прорі́зь, поточина.

Волокни́ще = волокі́нще. С. Аф.

Воло́къ = 1. ВОЛОК (межири́че, простороп між двома близькими річками, де перетигають човни і всяку вагу волоком).

2. глухий ліс, з котрого вивозять літо й зиму зрубану деревину, до́ро́га глухі́м лісом від села до села.

3. біда́, бі́дка (повозка на двох колесах).

4. ВОЛОК (рибальська сітка).

Волонте́рь = охочий, охотник, добро-во́лець.

Волоса́стий = волоха́тий, кудла́тий, па́платий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, пелеха́тий, коструба́тий. С. З. Л.

Волоса́тикъ = 1. гусе́нь *Gordius aquaticus* — во́лос. С. Аф.

2. черв'я́к *Filaria medinensis*.

3. рос. *Rumex acetosella* = гороб'ячий щавель, квасе́ць, гороб'ячий, горобі́ний квасе́ць (укр.), щаві́й, шві́ник, ді́нка грéчка. (гал.) — С. Ап.

Волоса́тий = д. Волоси́стий.

Волоса́тїть = волоха́тїти, мохна́тїти, кошла́тїти, кудла́тїти.

Волосе́нець, рос. *Elymus arenarius* = коло́сник, ко́лосня́к. С. Ап.

Волосе́нь = 1. ба́бка (кістка надкопитна).

2. мокре́ць (боличка над копитом).

3. во́лос (мед. *Oncus Papagium*). — Ста-ла вона волос вилвати.

Во́лосець = д. Волоса́тикъ.

Волоси́стий = 1. д. Волоса́стий.

2. волоси́й.

Волоси́й = 1. волоса́ний.

2. волоси́й.

Волосе́ность = во́лоси́сть. (Де-що про світ Божий.)

Волоси́якъ = д. Водни́къ 2.

Волосо́видный, волосо́вой = волоси́й.

Волосо́вая, рос. *Myosotis palustris* = паві́ні ві́чки. С. Ап.

Волосе́къ = волосо́к, волосо́чок, воло́сінка, волоси́ночка.

Волосоо́бразный = волоси́й.

Волосо́плітка, волосоплі́тна = кіснíй кіснíчка. С. З. — Забажала тирява кіснíків. н. пр. — А в кі́нець коси ви́леда черво́ний шовковий кіснíй. С. З.

Волоси́й = волоси́й. — В. правле́ніє = во́лосъ, ра́туша. — В. старши́на = в. старшина, голо́ва, ви́йт.

Во́лосъ = 1. во́лос, волосо́к, волоси́на.

Мя. Во́лосы, волоса́ = во́лосся, здр. во́лоссячко. (Довге волоси) — Па́тії, (ску-довчене) — ку́чма, ку́длі, (кучериве) — ку́чері, (що видно з під очінка або хустки) ми́чка. — При́дь во́лосъ = па́смо. — Кло́къ во́лосъ = жмут, пучо́к, чуб, чу-при́на, (у Запоро́жів) — чупри́на, осе-леде́ць. С. З. — Натовкма́чив і паті́ї о бі́рвав. Кв. — За право суди́сь, а за чуб не бери́сь. н. пр.

2. д. Во́лосе́нь 3.

Во́лосе́ньки = во́лоссячко. С. Аф.

Волоси́ний = пості́л (з кінського волосу).

Волоси́якъ = 1. д. Вла́снийца.

2. волоса́ня тка́нина (на пр. на ситю).

3. сiльце́ (волоси́є).

4. ску́бка. — Давайте на ску́бку гра́ть — хто ви́грав, той ску́бе. — Да́ть е́му во́ло-

ейнку = добре відрати за чуба, скубки дати.

5. рос. *Festuca ovina* — тонконіг, щипець. С. Ан.

Волосняній = волосняний.

Волотъ = д. Великанъ.

Волоть = волокно, жилка.

Волочага = 1. волоцюга, заволока (д. Бродяга).

2. Волокіта 2.

Волочайка = повія, шльондра, потінаха, підтіпанка. С. З. Л.

Волоченіє = волочіння, тягання. С. Ш.

Волочільня = дротарья.

Волочільщикъ = дротарь.

Волочить = 1. волокті, тягті, волочіти, тягати. — Тягали сіно коницю за коницею. Лев. — Він ледве ноги водочить.

2. д. Боронить.

3. витягати дріт.

4. затягати, тягті діло.

Волочіться = 1. волочіти ся, волокті ся, тягті ся. — Спідниця довга, аж волочить ся.

2. женихати ся, залицати ся, бахурувати, на зальоти ходити, волочіти ся, хвостати ся. — А я козак молодий та й не волочу ся: де дівчину чую, там і заночую. н. п. — Казав міні батько, щоб я оженив ся, по досвітках не ходив, та й не волочив ся. н. пр. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

3. тягати ся. — Він усе по судах тягати ся. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. (Про позви бідного з багатим).

Волочий = волоком. — Заїхали в таке місце, що ні сюди, ні туди, та вже волоком перетягли човна.

Волочокъ = 1. здр. с. Волокъ.

2. будка, верх (повозки рогожаний).

Волочуга = д. Волочага.

Волочъ = д. Волочіти 1.

Волочься = тягті ся, волокті ся.

Волуй = д. Валуй.

Волхвованіє = чари, чарування, чаклування, відьомство, характерство. С. З. Л. Ш.

Волхвователъ, ница = чарівник, ця, ворожібит, ворожка, чаклун, чаклівниця, відьмак, відьма, характерник, ця. С. З. Л. Ш.

Волхвовать = чарувати, ворожити, чаклувати, відьмувати, характерничати.

— Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці, бо на вечерницях дівки чарівниці; котра дівчина чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. н. п. — Тільки мої чароньки, що чорнії брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горинна чарувала. н. о.

Волхвъ, мн. волхвы = 1. д. Волхвователъ.

2. мудрець, астролог (на Сході).

Волчанка, мед. *Lupus* = вовчий лишай.

Волчанъ, рос. *Lupinus* = кохва, вернісонце. С. Ан.

Волченокъ, мн. волчата = вовчені, вовча, вовченята.

Волчець = д. Бодікъ.

Волчийстий = звірний. — У лісі тепер звірню. Хар.

Волчийа, волчийа = вовчийця.

Волчий = вовчий. — Волчья шуба = вовки, вовчий кожух. — Йому добре у вовках — не холодно. — Волчья яма = вовківня. С. Аф. — Волчий перець, волчье ліко, рос. *Daphne mezereum* = вовче ліко, ягідки. С. Ан. — Волчья ягода, рос. *Paris quadrifolia* = вороне око, хрещате зілля, натягач, ранник, хресттрава (укр.), волокітник, волосник (гал.), С. Ан. — Поволччи = по вовчому. — Завив по вовчому.

Волчокъ = 1. дзига, гучок. — Біга, як дзига. — Крутить ся як дзига. н. пр.

2. д. Ареомістръ.

3. буда, будка, верх. — Треба б до повозки буду причешити, бо щось дощ накрапає.

Волшебникъ, ца, волшебничать = д. Волхвователъ, волхвовать.

Волшебный = чарівний. — Волшебный напитокъ = данія. С. З. — Вона йому данія дала. — Данія гірше трутизни. С. Ш. — Волшебная кропива, рос. *Lamium album* = біла кропива, *L. maculatum* = глуха кропива, окладник, *L. purpureum* = красна кропива, шандра. С. Ап.

Волшебство, волшебствовать = д. Волхвованіє, волхвовать.

Волъ = вѣл, бик, здр. волик. (В ярмі з правого боку) — борозний, борозенний, борозничий, (з лівого) — підручний. — Вовк каже: я з'їм твого борозенного, а чоловік йому: ні, краще візьми собі підручного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовкун. С. Аф. — Був колись хазяїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високими загнутими рогами) — круторогий. — Та орав мужик край дороги, та воли в його круторогі. н. п. — (З загнутими до низу

рогами) — шудий. — (З товстою шцею) — припористий. — (З кучерявою шерстю на лобі) — риндач.

Волынка = коза (С. З. Мал.), дуда. — Як дуду настроять, так вопа і грає. п. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. п. пр.

Волыночникъ, волышникъ = дударь. — Заграй мій, дударіку, на дуду, нехай же я своє горе забуду. п. п.

Вольготний = вільготний, вільний.

Вольница = гульбистство, бурлацтво.

Вольничать = сваволити.

Вольнодумецъ, вольнодумничать = вільнодумця, вільнодумствовати. — У святи ходить між падами, і не горілку з мужиками, і вільнодумствує в шинку. К. П.

Вольнопаємий, ая = наймит, наймичка.

Вольноопредѣлюющийся = охотник, охотчий. — Пішов у службу охотником.

Вольноотпущенный = увільнений з кріпачства.

Вольнопрактикующий врачъ = лікар без урядової служби.

Вольнослушатель = вільнослухач.

Вольность = воля, вольність. (Лев.)

Вольный = вільний. — Вільний козак. — Вільний дух, жаръ = легкий дух. — Вільно = вільно, поволі. — Вольно = вільно. — Вільно йому так робить.

Волынка = воленька. — Ой соп, мати, головоньку клопоти. Оце ж тобі, мій сопочку, та своя воленька робить. п. п.

Воля = воля; слобода. — Волею = по волі. — По волі чи по неволі прийшов? — Волей-неволей = рад не рад, хоч не хоч, по неволі.

Вомчать, ся = вперти, влетіти, вбігти.

Вона! = чи ба! ото!

Вонзать ся, вонзять, ся = ветромліти, ся, стромліти, ся, втикати, ся, устроїти, увіткнути, ся, вгородити, ся, загородити, ся, загнати, засадити, засити. С. З. Л. П. — І взявши голову між ноги, ніж в черево і засадив. Кот.

Вонща = сморід.

Вонъ = 1. геть, прич, прички. — Іди, синку, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. п. п. — Проти нічки помаздував козак прички. п. п. — **Вонъ отсюда!** = геть відіди, геть звідси! — **Изъ рукъ вонъ** = казна що. — **Изъ рукъ вонъ плѣхо** = дуже погано.

2. он. — **Вонъ тамъ** = онде, ондечки, ген там. — **Вонъ кудѣ** = онкуди. —

Вонъ гдѣ = онде, ондечки. — **Вонъ тотъ** = отой, он той.

Вонъ = сморід. — Такий сморід, що аж у носі круте.

Вонкій, вонючий = вонючий, смердячий, смердючий. (С. З.). — Іди, одуд ти смердячий, із моєї хати. п. п. — Гриземося, мов собаки, за маслак смердячий. К. П.

Вонючка = 1. смердюха, смердючка; бздур.

2. рос. а) Anagyris = вонючка. С. Ан.

б) Conium maculatum = боліголов, блекота, сікавка, свистуля. С. Ан.

Вонялый = д. Вонкій.

Вонять = смердіти, воняти. — Тим бочка смердить, чим вона налита. п. пр. — **Воняетъ** = смердить, воняє, вонюче. — Як тут воняче. С. Аф.

Воображать, ся = уявляти, ся (С. П.), гада́ти, покладати на думці, ро́ти ся (С. З.), мріяти, ся, здавати ся. — **Мнѣ вообразилось** = міні здалось.

Воображеніе = уява (Лев., Фр.), уявління (С. П.); мрія. — І дармо він старав ся викликати їх в своїй уяві. Фр. — І жива уява підходила кожному слову. Фр.

Вообразить, ся = уявити, ся, з'явити, ся, примріяти ся, вроїти ся, спогада́ти, зда́ти ся. — Я так живо уявляв собі його біль. Фр. — Як ти кохаю, не спогадаєш. п. п.

Вообще = 1. огулом (С. З.), зго́ла (С. З.), загало́м, взагалі́ (С. Л.), поспі́ль, поспло́у. (С. З.). — Огулом кажучи, воно так и правда. Куліш.

2. вку́пі, разом, гурто́м, спільне.

Воодушевлять, ся = жити, оживля́ти, ся; додавати ду́ху, охоти, завзя́ття.

Вооружать, ся = 1. узброювати, ся, рихтувати, рихтувати. — Велів гармати рихтувати і на город егріди пускати. п. п. — Галера гарматами рихтована. п. д.

2. підніма́ти, підійма́ти, підбру́ювати.

3. д. **Возстава́ть.**

Вооруженіе = 1. узброєння.

2. зброя, рихтунк, армáта. С. З. Л.

— Гармат 27 з иншим рихтунком узяли. Л. С. — Коні і рихтунки повтрачали. С. З.

Вооруженный = узброєний (К. Б.), збройний (С. Ж.), арматований, ору́жний. (С. З. Л.) — Вийде збройно. К. Д. — Устауємо, аби до судов ніхто збройне і з гайдуками не приїзжав. Ст. Л.

Вооружить, ся = 1. узброїти, ся (С. П.),

нарихтувати, арматувати. — Узброївши ся противко всяким неприятелю. Б. Н.

2. д. Воззасть.

Вовчию = очевидячки, очевидьки, очевисте, перед очима. — Вхопили вовкитай з'їли у очевидячки лошака. н. к. — Злодій потаємне, а лихвирь очевисте крадець працю свого ближнього. Б. Н. — Карпо утік у очевидьки на коні. С. З.

Во пєрвыхъ = в пєрве, в пєрше, спєршу, наперед, раз, спочатку.

Вопіять, вопіять = голосити, галасувати, лементувати, волати, репетувати. С. З. Л. — Летів орел по-над морем тай став голосити: ой як тяжко убогому багату любити. н. п. — Борейкова дружинька волає до Бога: один каже до другого — розійти ся треба н. п.

Волотіть ся = втіліти ся.

Воилощєніє = втілення. (С. Ж.) — Мати для неї, невеличкої дівчинки, здалась втіленням вищої обороняючої сили. Чайч.

Вопль = галас (С. Аф. З.), голосіння, лемент, рєпет, репетування (С. Л.), волання. (С. Ж.) — Сивила тут де не взяла ся, заціпила си, затрєсла си і галас зараз підняла. Кот. — Сей галас і репетування. С. З.

Воврекі = на перекір (С. Л. З.), всуєперки, на влік, (С. З.), на виір, на супроти, всуєпор. (С. Л.). — Він це зробив на перекір йому.

Вовросітельный = питаючий. — В. знакъ = знак питаання.

Вовросіть = спитати, запитати. — Не спитавши голови, не дізь до ніг. н. п. пр.

Воврось = питаання, запитаання, спітка. С. З. Л. — Научає, як тут через питаання і одновиді описуєть ся. В. Н.

Воврошать = питати, запитувати.

Воврошатєль = питач. (С. Ж.).

Ворвань = трін (С. III.); жир, витоплений з кита, тюлєлї то-що, також і рибацій жир.

Ворвать ся = вдєрти ся, виєрти ся.

Ворішка = злодійжка, злодійчка, злодійкувате. — Там таке злодійкувате, що не побаче — украде.

Воркливый = 1. сварливий, гомонливий, буркун, буркотун, гримач. — Сварлива баба.

2. буркотливий, воркотливий, туркотливий. — Голуб воркотливий.

Воркотаніє = вуркотання, буркотання, туркотання, туркотня.

Воркотать = вуркотати, вуркотіти, буркотіти, туркотати. — Два голуби воду

пили, вони пили, вуркотіли, знялися в парі й іодетіли. н. п. — Усю нічку буркотала, мій спати не давала. н. п. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покидати хоче. н. п.

Воркотий = 1. д. Воркотаніє.

2. д. Брюзжаніє.

Воркотунъ, нья, воркунъ, нья = 1. д. Брюзгá.

2. туркот (голуб).

Воробей, ит. *Passer domesticus*, *Fringilla domestica* = горобець, здр. горобчик, гороб'я, гороб'ятко. — Горобець маленький, а серце має. н. пр. — Підлабузивсь до горлиці горобець, наче й справді запорожський молодець. Б. Г.

Воробейникъ, рос. *Lithospermum* = горобейник.

Воробка = горобличка, горобчиця, горобчи́ха. — Горобличка гарпа птичка. н. п.

Воробушекъ, воробушекъ = горобчик.

Воробу́евый = горобиний, гороб'ячий. — Гороб'ячі яйця.

Воробу́енокъ = гороб'я, горобиня, гороб'ятко, горобинятко.

Воробу́инный = д. Воробу́евый. — Воробу́иноє сѣмя = д. Воробу́ейникъ. — Воробу́инный горохъ, рос. *Vicia cracca* = горобиний, гороб'ячий горошок, гадючий горошок, дікий горошок. С. Ан. — Воробу́инная почъ = горобина ніч. — Воробу́инный щавель = д. Волосатикъ 3.

Вороватый = хашкий, злодійкуватий, (С. Аф.), маменікуватий.

Воровать = красти, злодійчити.

Воровка = злодійка (С. Аф. Л.), злодійчка.

Воровско́й = 1. злодійський. (С. Аф.). — Де Рим, де Крим, а де злодійська корчма. н. пр.

2. крадений. — Лучче своє латане, як чуже крадене. н. пр. — Воровскія дєньги = фальшиві гроші. — Воровскіє люди = злодії, розбишаки, гультійство.

Воровскі = крадькома; злодійськи, по злодійськи.

Воровство = злодійство, крадіж, крадіжка (С. Аф. Л.), крадіжство. (С. Ж.) — Його не раз вже і на крадіжці ловили. — Показуючий дорогу до крадежи. Б. Н.

Воровый = меткий, моторний.

Ворожба = ворожіння, чари, чарування, знахурство.

Ворожея = воріжка, воробжа, знахурка,

чарівниці. — Там циганка воріжка, а до тебе та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожить = ворожити, чарувати. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Ворона = 1. лт. *Corvus corax* — ворона, гава, гавва. (С. Аф.). — Як гава у житі до Юр'я сховаєт ся, буде добре жити. Ман. — Ні пава, ні гава. н. пр.

2. роззява, гава, гавва (про чоловіка).

Воронієць = гавиня.

Воронієць = 1. рос. *Actaea spicata* — вівчі ягоди, чернець, 2. *Paris quadrifolia* = д. Вівчя ягода, 3. *Raeonia tenuifolia* — Воронієць. С. Ап.

Вороніка, рос. *Empetrum nigrum* = вороніка. С. Ап.

Вороніло = гладільце. С. Пар.

Вороніца = д. Вороніка.

Вороній = воронячий (С. Аф.), гавиний. — Вороній глаз = д. Вівчя ягода. — Вороній ягода = д. Воронієць 1.

Воронка = лійка С. Л.

Воронкообразный = лійкуватий.

Вороніграй, лт. *Corvus frugilegus* = грак, гайворон. С. Аф.

Вороній = вороний. — Гей кілі вороний, а сам молодий. н. п.

Воронігій = строкатий. — Строкатий кінь.

Воронічалый = мишастий. — Мишастий кінь.

Воронь, лт. *Corvus corax* = ворон, крүк, крүк (С. З. Л.); гайворон, грайворон, грак. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не шуга вбити крүка, зловчи живого. н. пр. — Ворон, крүків сила. Гул. Ар. — В полі, мати, чорний ворон криче; ой той міні голову оплаче. н. п.

Воронь = галіч, вороня (С. Аф.), гайвороння. — Не галіч чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське гайвороння попасідало на дуб. К. Х.

Вороняга, вороняжка, рос. *Solanum nigrum* = паслін, пасльоп. С. Ан.

Ворота = ворота, брама, (на коловороті) — коловорот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав панків у чотири лави. н. п. — Сьвята брама одчинилась, козака випустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. III.

Воротила = орударь, верховода.

Воротило = стріла (у вітряка).

Воротати, ся = 1. повертати, перевертати, одвертати, ся. — Чогось він одвертаєт ся од мене. — Сь ушій воро-

тить = з душі верне, нудить. — І по ганим чимсь воляє, аж із душі верне.

2. вернути, ся, повернути, ся, завернути, ся. — Вернись, сину до домоньку змию тобі головоньку. н. п.

Воротки = ворітця, воріткі. С. Аф.

Воротниковый = комірний.

Воротникъ = воротарь, заворотник, ворітний, брамний. — Воротарю! ворота-рю! — Хто, хто у воріт кляче? н. п. — Заворотника тримають, та за ним зачинають. н. пр.

Воротнікъ = комір, комір, ковпир. С. З. Л. — Не до нашої шії тії коміря шили. н. пр. — Комір заплочено вистрочений. С. З.

Воротничокъ = комірєць, комірчик, комірєк.

Ворітний = ворітний, брамний. (С. III.)

Ворітця = 1. ворітця, воріткі. С. Аф.

2. хвіртка, хвірточка (у воротах). С. III. — Пін у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр.

3. кватирка, хвірточка (у вікні). — Подивив ся козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. п.

Воротъ = 1. д. Воротнікъ. — Брань на вороту не виснеєт, н. пр. = лійка не білка, в боку не болить. н. пр.

2. коловорот (вал, на котрий накручуєт ся вірówka, мех.). (для вигнання невода) — баран. (Аф.). — Губа, як на коловороті гуляє. н. пр.

Воротъ = віворіт.

Ворохъ = ворох, купа.

Ворочать, ся = 1. перевертати, ся, перекидати, ся.

2. крутити, повертати.

3. вертати, ся, повертати, ся, звертати, ся.

4. орудувати, верховодити. — Він усім у нас орудує.

Ворощить, ся = ворущити, ся, перевертати, ся.

Ворса, ворсъ = барва, (С. III.), ворса.

Ворсать, ворсавать = барвити (С. III.), наводити ворсу.

Ворчаніе = 1. бурчання, буркіт, буркотня. — В животі така буркотня піднялась.

2. (про собак) — гарчання, гаркотня. С. З. Л.

Ворчать = 1. бурчати, бурмотати, буркотіти, мурчати. С. Л. — У колісці дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

2. (про собак) — гарчати, гаркати. —

Чие б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.
Ворчливый, Ворчунъ, пъя = д. Брюзга.
Воръ = злодій, поб. — злодюга, злоді-
 яка, злодійше С. З. Л., ворюга, воряга.
 С. Л. — Злодій злодій зараз познає. н. пр.
 — Хатнього злодія не встеревеш си. н. пр.
 — Не той злодій, що вкрав а той, що схо-
 вав. н. пр. — **По дьламъ вору** н. мѹка,
 н. пр. = **котузі** по заслужі. н. пр.

Во свойси = до дому.

Восемнадцать = вісімнадцять, вісімнад-
 цятєро.

Восемь = вісім, восьмеро, вісьмерік. —
 Вісім по сім, а міні вісім. н. пр. — Ой
 пішли воли та в вісьмеріку. н. п.

Восемьдесят = вісімдесять.

Воскипать, воскнѣть = закипяти, заки-
 пѣти. — **Воскипѣть гнѣвомъ** = скипѣти,
 запалѣти ся.

Воскликнуть = вігукнути, вікликнути,
 заволати.

Воскличаніе = вігук, віклик (С. Пар.),
 оклик. — **Знакъ восклицанія** = знак
 виклику. С. Пар.

Воскличать = вігукувати, виклікувати,
 волати (С. З.).

Восковатый = воцістий.

Восковой = восковий, воціаний. — Во-
 скѹва свѣчка.

Воскресать = воскресати, оживати.

Воскресѣние = 1. воскресення.

2. недѣля, зар. — недѣленька. — Ой у-
 чора та суботонька, сьогодні недѣля, чого ж
 в тебе то, чумаченько, сорочка не біла?
 н. п. — **Каждое Воскресѣнье** = що не-
 дѣлі. — Як би я мав сестру рідну, та цень-
 ку стареньку, дала б міні що недѣлі сорочку
 біленьку. н. п. — **Свѣтлое Воскресѣнье** =
 Великдень. — Тоді спроті Великдень, як
 сорочка біла. н. пр. — К Різду стежки по-
 замітає, к Великодню води порозливає. н. п.

Воскресѣнье = д. Воскресѣние 2.

Воскресный = недѣльний. — **Воскресный**
 день = недѣля. — **Воскресная школа** =
 недѣльна школа.

Воскурять = кадіти, курити.

Воскъ = віск.

Воспаѣние = запалѣння, (про рани) —
 роз'ятрення, зятрѣння. С. Л. — Мати
 умерла на запалѣння легких. Фр.

Воспалить, ся, воспалять, ся = запалѣ-
 ти, ся, запалати, ся, заняти, ся, зай-
 мати ся. (Про рани) — роз'ятрити ся,
 зятрити ся, приятрити ся, ятрити ся.
 — Тільки шкрябнула цукручку, а воно й

приятрило ся. Хар. — **Воспалить** ся гнѣ-
 вомъ = роз'ятрити ся, розлютовати ся.

Воспарить = злетѣти, полінути в гору.

Воспитаніе = годованія, вихованія (С.
 Л.), хов. — Такий погляд на хов дѣтий ро-
 битъ вам честь. Лев.

Воспитанникъ, да = годовапець, годо-
 ванок, годованка, вихованець, вихо-
 ванка. (С. Аф., З. Л.), плеканець. (С.
 Пар.). — Припав був до себе спроту Петра
 за годованця. Кот. — А сам Настусю шд-
 ждає, такі годованку. К. III.

Воспитанный = 1. вихований, вігодо-
 ваний.

2. д. Благовоспитанный.

Воспитатель, пица = вихователь, ка, у-
 читель, ка.

Воспитать, воспитывать, ся = вігодува-
 ти, згодувати, вігодувувати, ся, ві-
 ховати, виховувати, ся, вікохати, ви-
 кохувати, ся, віростити, вірощувати,
 ся, плекати. С. Л. — Ой годувала дочку
 не год. не два, та й згодувала — людям
 слуга. н. п. — Вікохав дитину в добру
 годину. н. пр. — Ой був в Січи старий ко-
 зак на призвище Чапий, виховає він сина
 Саву козакам на славу. л. п.

Воспламенѣние = запалѣння, спалах-
 нѣння.

Воспламенѣть, ся = запалѣти, ся, вспа-
 лѣти, запалати, заняти ся, загорѣти
 ся. С. Л.

Воспламеняемость = палкість.

Воспламеняѣть, ся = запалѣти, ся, запал-
 ювати, ся, займати ся; розпалювати,
 ся. — Занилось так швидко, що ніяк не
 можна було потушити. — А він так розпа-
 лив ся, що вже пі на що не дивити ся. —
Воспламеняемый, воспаменяющій ся,
 легко воспаменяющій ся = палкий,
 скоропалкий.

Восполнѣние = виповнѣння, заповнѣння.

Восполняѣть, ся = виповняти, ся, за-
 повняти, ся; докладувати, досипати,
 доливати до...

Воспользоваться = покористувати ся (С.
 Л.), пожити, пожити ся, пожитковати,
 скористувати ся, скористати. (Гал.) —
 Хотів добром моїм пожитковати. — Хто по-
 живе мое добро? К. III.

Воспоминаніе = 1. згадування. (Лев.)

2. спо́мин, спо́минка, зга́дка, спо́гад.
 С. Л. — **Въ воспоминаніе** = на спо́мини,
 на зга́дку, на не забу́дь. — Нисажу ко-

до хати на спомин дружині, і яблуно і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. пам'ятка. — Се міні пам'ятка від батька.

Воспоми́нать, ся = зга́дувати, ся, спо́ми́нати, ся.

Воспомяну́ть = згада́ти, спогада́ти. (С.З.Л.)

Воспослѣ́довать = споді́яти ся, ста́ти ся, скла́сти, ся, зді́яти ся. — Сподіялось таке лихо, що крий Боже! — Не так ждало ся, та так склало ся. н. пр.

Воспособя́ть = допома́гати, запомага́ти.

Воспрепѣ́тствовать = перешпи́ти, спини́ти, зупини́ти, перешко́дити, на пере́шкоді́ стати. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила чужая чужина. н. п. — Коли б тільки він не став міні на перешкоді, то б усе було добре.

Воспреті́ть, воспреща́ть = заборони́ти, -ня́ти, заказа́ти, -зувати, боро́нити, (говорити) — заці́нити, заці́тькати. — А він мене з корчми не гонить, а він міні пити не боронить. н. п. — З хати не пускала, гулять наказала. н. п.

Воспреще́ние = заборона́, за́каз, за́прет.

Воспри́имать = бра́ти, при́ймати. — **Воспри́имать отъ купе́ли** = хресті́ти, у хрест уво́дити.

Воспри́емникъ, ца = хреще́ний ба́тько, хреще́на мати.

Воспри́емный, ая, оте́ць, мать = д. **Воспри́емникъ, ца;** — **сынъ, дочь** = хреще́ник, хреще́ниця, похрестникъ, ця. — На Свят-вечер хрещеник або хрещениця приносять батькови вечерю. н. о.

Воспри́имчивость = уразли́вість, чу́й-ність. (С. Ж.)

Воспри́имчивый = уразли́вий (С. Ш.), чу́й-ний. (С. Ж.)

Воспроизво́дять = д. **Возобновля́ть і Возсо́зидать.**

Воспроти́виться, воспротивля́ться = про-ти́вити ся, змага́ти ся, затя́ти ся, су-переча́ти ся, опина́ти ся, не зго́дяти ся, не зго́жувати ся, о́пір ста́вити (С. З.), о́перти ся.

Воспри́нуть = проки́нутись.

Воспы́лать = запала́ти, спала́ти. — Вони ж почувши, запалади гнівом. К. С. П.

Воспы́вать, воспѣ́ть = 1. сьпи́вати, ви-сьпи́увати, вісьпи́вати. — Та через те, що їх поет не висьпівав, усіх їх до 'дного народ позабував. К. Д. Ж. — Висьпіває соловейко. К. Ш.

2. сла́вити, вихваля́ти, всла́вити, ві-хвали́ти.

Восто́къ = схід. С. Л. — **На сході́ сонци.** С. З.

Восторгáться = раді́ти (дуже).

Восторгъ = раді́сть (велика). — Вітає ра-дість і надія в очах веселих, молодих. К. Ш.

Восточный = східний, сходовий. — Схо-довий вітер.

Востре́бовать = потре́бувати, ви́правити.

Востре́нький = гостре́нький.

Востре́тять = затре́мтити, затрі́нотити, задрі́жати.

Востри́ть = гостри́ти, точи́ти. — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Вострогла́зый = д. **Быстрогла́зый.**

Востроно́гий = д. **Быстроно́гий.**

Востру́ха, востру́шка = цокоту́ха, мото-ру́ха.

Вострый = го́стрый.

Восхвале́ние = хвала́, похва́ла.

Восхваля́ть = вихваля́ти.

Восхити́тельный = чудовний, чарівний, роскі́шний.

Восхища́ть, ся = чарува́ти, раді́ти.

Восхище́ние = раді́сть (велика).

Восходи́ть = сходи́ти, віходи́ти, підій-ма́ти ся. — Б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сходить. К. Ш. — Ой зійшла зоря вечірвая. н. п.

Восхо́дъ, восхожде́ние = схід, віхо́д.

Восхо́титъ = захо́тити, вахти́ти, заба-жа́ти.

Восца́ = свербля́чка (лишай).

Восца́рствовать = зацарюва́ти.

Восчу́вствовать = зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п.

Восше́ствие = віхо́д.

Восьмері́къ = вісьме́рик. — Візьми 'хунт свйчок вісьмеряку.

Восьме́рка = 1. (в картах) — **восьма́ка, вісі́мка.** (Малорус. игры. Київ. Ст. 1887—6).

2. вісьме́рик. — Пал поїхав восьмериком.

Восьмиде́сятый = вісімдеся́тий.

Восьмо́й = вісьми́й, वो́сьмий.

Вотка́тъ = утка́ти, вплести́.

Воткну́ть, ся = встро́мити, ся, устро́мити, застро́мити, уві́ткнути, вгори́дити, ся. — Во́ліла б ти ніж в мене вгори́дити, ніж маеш, мила, ті слова говорити. н. п.

Вотра́ = трі́ни (С. Ш.), збо́їни (тільки від солом, а перше — й від металу.).

Вотру́ха, вотру́шка = д. **Ватру́ха.**

Вѣ́стичи́ъ = ві́тчим.

Вѣ́стичина = ді́дичина, ді́дизна, ба́тьків-щина, мате́різна. (Родовий маєток.) — Ви купіли сей ґрунт? Ні, се моя батьків-

ница. (Слово **Вотчина** прикладасть ся до нерухомого земельного маѣтку, частіше великого).

Вотчинникъ = властитель нерухомого маѣтку.

Вотще = марне, дарма, дурно, даремне. — Як марно навив, так марне і іде. н. пр. — Свѣте місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хлѣб їсть. п. пр. — Може и бѣда даремне плачу, може його вже и й не побачу. н. п.

Вотъ = от, ось, це, оцѣ, ото, тут, аж ось, та. — Та була в мене жінка, та була в мене Любка. н. п. — Аж ось і до його черга прийшла. — **Вотъ-вотъ** = от-от, туж-туж, ось-ось, ось-ось-ось, за того. — Аж тут і на дворі туж-туж уже свѣтає. Гул. Ар. — Час за того й жати. К. Ш. — **Вотъ** гдѣ = ось-де, от-де, осьдечки, аж осьдечки, аж осьде. — **Вотъ-еще!** = ото ще, отцѣ, тож бач! — Отце! не бачила дива! — **Вотъ-какъ!** = ось як, от як, от так! — **Вотъ-какой** = ось який, от який. — Ось який завбільшки. — **Вотъ** и вся не довга = от тобі й кіпѣць, от і все, от тобі й край! — **Вотъ-сюда** = ось сюди, он-сюди, от-сюди. — **Вотъ-тамъ** = он-де, ондечки, он-там, он-тамечки, таменьки. — **Вотъ-такой** = от-такий. — **Вотъ-то-то** = тож то, то-тож. — **Вотъ-тебѣ** и на! = от тобі й на!, отцѣ!, оттакѣ!, от тобі й маєш! — **Вотъ-ужь** куда = аж ось куди. — **Вотъ-ужь** когдѣ = аж ось коли. — **Вотъ-что** = ось що, от що. — **Вотъ-этотъ** = оцѣй, сѣй.

Вотхра = охра.

Вотчаритъся = зачарювати, очарити, ся, зачарувати. — Поки у Варнаві западував Полятовський жвавий, зачарував, тай думав шляхту приборкати трошки. Б. Ш. — На свѣті правда запанує. — І жити можуть знову запанує, і піщо не зломить снау молодую. н. п.

Вотчерковленіє = увѣдіння. С. Ш.

Вотчеловѣченіє = очоловічення, втілення. (С. Ж.)

Вотчеловѣчиться = очоловічтись, втілитися.

Вотчю, вѣчю = д. Воочіє.

Воткин, рос. Spargula arvensis = метелик. С. Ал.

Воткарница = гнізда.

Вотъ, мн. вып. ком. Pediculus = вѣша, мн. вѣші, дѣтське — кукла, зб. — вѣшва,

нужа. — І нужі повна очкурня. Кот. — Нужа заля. С. З. — Грошей, як у жиди вошей. н. пр. — **Вотъ-травяній**, Arhis = трав'яній, рослинний вѣша, тїя. — Страчучу рослинну вошу так саме, як і капустину блоху. (Степовик.)

Вотчалой = восковий, вощалий.

Вотчатъ = вощити, навощувати.

Вотжъ = подорож, мандрівка.

Впадатъ = 1. падати, упадати. — Упав в річка. — **Впади** глаза = запали очі, позапали. — **Впасть во умініє** = в тугу вдатися. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь, заграва мій кінь вороженький — пада сподівайтесь. н. п. 2. вливати ся, утікати, вливати. — Самаря в Дніпро вливає ся. 3. попадати, вдавати ся, вкидати ся. — Попав в бѣду. — Вдав ся в тугу.

Впадина = падь, влогівина, ямка.

Впадистый = ямкуватий.

Впаивать = залютувувати.

Впаизывать = влізати, вповзати.

Впаіый = запайий.

Впасть = д. Впадатъ.

Впахаться = в'орати ся. — Він в'орав ся в моє поле.

Впервой, впервые = вперше, вперше, спершу. — Де вперше в свѣті радість вздріє. Петренко-Сий. — **Это ему не впервой** = се йому не первинна. Номіє.

Вперевалку = перевалючись, по малу (йти, їхати).

Вперевалъ = 1. навпростець, манівцем. С. З. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Навпростець пішов.

2. д. Вперевалку.

Впередъ = 1. попереду, спереду, посамперед. С. З. Л. — Попереду Дорошенко веде своє військо хоронисько. н. п. — Із за гори, із за кручі горде військо виступає, посамперед Морозенко сивим копом вигриває. н. п. — **Впереді** пзті = перед весті. С. З. Л.

2. наперед, на дальше.

Вперѣдъ = 1. вперед, уперед, попереду, поперед, наперед; з гори. — Поперед батька в пекло не суль ся. н. пр. — Поперед спитай ся, а тоді і дай ся. н. пр. — Послав мене поперед. — Він усї гроші з гори дав. Под. — Нехай з гори знає, чого від мене можна надіяти ся, а чого ні. Фр.

2. д. Впереді 2. — Щоб міні наперед не копіє було!

Вперемѣжку, вперемѣшку = мішма. Треба мішма класти: одно через друге.

Вперётъ, ся = вперти, ся.

Вперіть = втунити (очі).

Впечатлительность, впечатлительный = д. Восприімчивость, восприімчивый. — Актіп дуже кразливий на всяку красоту. Фр.

Впечатлѣвать, ся = вражати, ся.

Впечатлѣніе = вражѣння (С. Л.), вражіння. (Фр.) — Произвести впечатлѣніе = вражити. — Розмова зробила на нього дуже прикре вражіння. Фр. — Молодих незвичайно вразла краса... Лев.

Впивать = д. Впірати.

Впиваться = 1. втягувати ся. — Його так скоро не напоїш — він уже втягнув ся. 2. в'їдати ся, уїдати ся (С. З.), впи-вати ся, упиїти ся. — Ка! він уїда-ють ся в тіло. С. З. — Упиїв ся, як ре-п'ях. п. пр. — Як п'ївка вила ся.

Вписываіе = вписання, уписування.

Вписать, вписывать, ся = вписати, упи-сати, уписувати.

Впитывать, ся = д. Впірати. — Впити-ваюцій въ себя = беркий. (С. П.).

Впихиваіе = впихання.

Впихивать, ся, впихнуть, ся = вхати, впихати, упихати, упихувати, ся, вихвүти, упихати, ся.

Вилавъ = вилинь, улинь. С. Л. П. — Пилив, пилив, селезню, та вилюнь за во-дою. п. п. — Пилив улив за водою, а я їду у слід за тобою. п. п.

Вилеопуть = виліопнути, вхлювнути.

Вилесті, вилесть, вилетать, ся = 1. виле-сті, заилесті, всукати, вилітати, ся і т. д.

2. д. Ввиїнать, ся з.

Вилотію = щільно, (про їжу) — до схочу, до нехочу. — О полудні гребли сіпо і в валочки клали щільно. в. п.

Вилоть = 1. щільно. С. З.

2. до краю, до кінця, до ния, аж, аж до, аж по. — Одрізав до краю. — Налив аж по самі вшця. — Гуляли аж до ранку.

Вилотѣмъ = під сіллу. — Се йому не під силу.

Вилотѣлоса = тихенько. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. п. п.

Вползать, вползти = д. Впалзывать.

Вполні = повні, уповні (С. З.), зовсім, цілком, до краю, до останку.

Вполоборота = трішки боком, обернувшись.

Вполовіну = на половину.

Вполнүти = на половині доріги, на півдорозі.

Вполняіа = під чаркою, на піднятку, підпильї. — Ні, він не п'ийш, але під чаркою. — Ешей хоч трохи був підпильї, та з розумом. Кот.

Вполсыта = підгодувавшись, надголодь.

Вполы = на половину.

Вполадъ = до річі, до діла, до ладу. — Сказав як раз до річі, як в око вліпив.

Впопыхахъ = ханаячись, кваллячись, захинаячись.

Впорожнѣ = порожняком. — Туди їхали з вагою, а вертали ся порожняком.

Впору = виору, саме в час; як раз, в міру, до міри, помірно, як слід.

Впоследнее, впоследствии = в останнє, в останній раз, на послідок, на останці.

Впоследствии = опісля, навісіля, на-вибелі.

Впотѣмахъ = поночі. — Хто ходить по-ночі, шукає немочі. п. пр.

Вправду = справді. — Чи вже ж і справді він казан?

Вправитъ = управити, заправити.

Вправо = управо, праворуч, соб, цоб.

Вправѣ = з права, на право, праворуч.

Впрахъ = до останку, до ния, до воі, до щенту.

Впредъ = на перёд, на дальше; аж д... доки аж... — Продолженіе впредъ = дальше буде.

Впробѣль = біляво, пробіловато.

Впрѣголодь = надголодь.

Впрѣжелтъ = жовтяво.

Впрѣзелень = зеленасто, зеленкувато, впрѣзелень. (Чайч.)

Впрокъ = 1. на користь, на пожиток, на добро.

2. в запас.

Впросакъ попастъ = вкленати ся, попасти в халелу, пошити ся у дүрїї.

Впрѣснь = синяво.

Впрѣсѣахъ, впрѣсѣны = з прѣсѣня, з прѣсѣнку.

Впрѣхмелъ = не зовсім вїтверезившись.

Впрѣхолость = живучі часом не вкүпі з жінкою.

Впрѣчєаъ = протє, а протє, однак, одначе, об тїм, алє. — Сїм лїт горох не родив, протє голоду не було. п. пр. — Наче гадина, а об тїм хто його зна. Чайч.

Вирігивать, вирігнүть = вилігувати, встрибувати, вскокувати, вилігүти, встригүти, вскочити.

Виріска́ти, виріска́вати, вирісну́ти = **вбрі́зкати, -увати, -ну́ти, вці́ркати, заці́ркати.** — Молоком в око заціркати.

Вары́ть, = павза́води. С. Л.

Випряга́ти, ся = запряга́ти, впряга́ти, ся.

Випря́дывати = 1. впряда́ти.

2. д. **Вирі́гивати.**

Випря́мливати, ся = випряма́ти, рівня́ти, впрівнювати.

Вира́мь = 1. пря́мо, просто́. — Пішов просто до його. — Ми просто йшли. К. П.

2. справді́. — І справді́ так.

Вирає́ть = д. **Вирі́дывати.**

Вира́тати, вира́тывати = **схова́ти, прихо́вати, захова́ти, хова́ти, прихо́вувати, захо́вувати.** — Спасі́ в кишені́ не сховаєш. и. пр.

Виря́ч, ся = **впрягті́, запрягті́, ся.**

Впу́гивати, впу́гнуть = **заганя́ти, вганя́ти, загнати́** (полохаючи).

Впу́скати, впу́стити = **впуска́ти, пускати́, пуси́ти.** — Васи́ль, ти мій батьку, пуск менє в хатку. и. и.

Впу́ст = **пуста́кою, без ужитку, дара́ма, ду́рство.** — Хата стоїть пусто́ю. — **Впу́стї лежа́ть** (про землю) = **вакува́ти.** — Землі вже сідьки́ літ вакує.

Впу́тати, впу́тывати, ся = 1. **вилести́, вилі́тати, ся.**

2. **вплута́ти, ся, вплу́тувати, ся, втруча́ти ся.** — І його вплута́в в своє діло. — Не втручай ся в чуже діло.

Впух = 1. д. **Впрах.**

2. **пи́шно.** — Виряди́лась пи́шно.

Впу́рну́ти, впу́рати = **встромі́ти, застромі́ти, вгороді́ти, уві́пхну́ти, уві́ткну́ти, встромля́ти, втика́ти.**

Впя́ливати = **напина́ти.**

Впя́теро, впя́теромь = **впя́теро, впя́тьо́х, упя́тьо́х.** — Впя́тьо́х ви́пили́ де́сятъ пла́шок червоного.

Враг = 1. **ворог, мп. ворогі́, здр. воро́женьки, воро́женьки, (бувший приятель)** — **ро́збрат.** — То мій давній ворог. — **Брешіть, брешіть** воро́женьки, а ви люде́ чуйте. и. и. — Хан учинив ся **розбрат** Хмельницькому. Л. В.

2. **яр, здр. я́рок, (стеновий) — ба́лка, о́йлочка, (з ліском) — байра́к.**

Вражда́ = **ворогува́ння, ворожнє́та, неприязнь.**

Вражде́бний = **воро́жий.**

Враждева́ніє = **ворогува́ння.**

Враждева́ти = **ворогува́ти.** — Мазе́на і

На́лій промі́ж себе ворогува́ли. и. о. — Як зо мно́ю гу́ляють, тоді́ міні́ щирують, а як від мене́ піду́ть, ще й на мене́ ворогують. и. и.

Вра́жеский, вра́жий = **воро́жий.**

Вразбро́дь = **вробе́тіч, різно.** — Як уже пі́зно, розі́йшли ся різно. и. и.

Враздро́бь = **на́різно, особо́.** — Гурто́м де́шеви́ше, як на́різно.

Вразма́хь = **зрома́ху.** — Ударив зрома́ху.

Вразме́ть = **роски́дано.**

Вразмы́ну = д. **Вразбро́дь.** — То дра́ла вробе́тіч ве́і да́ла. Кот. — Так ве́і і кину́лись вробе́тіч.

Вразумі́тельный, по = **зрозумі́лий, ло, розу́мний, по, втя́мкий.** — Та все по на́шому, щоб ко́ждому во́по розу́мно було́ Кв.

Вразумі́ть, вразумля́ть, ся = **напоумі́ти, напугі́ти (С. 3.), нара́дити, ви́яснити, напоумля́ти, ся, ви́яснити, ся.** — Ви́ його на розу́м напугі́в.

Вра́ки = **брехі́ї і д. Вздо́рь.** — Брехнею́ сьві́т пройде́ш, та назад не верне́ш си́. и. пр.

Враль, я, вральха = **бреху́н, бреху́ха, бреха́чка (м. р.), брешко́, забре́ха, брехте́я (ж. р. С. Аф.), скоробре́ха, чистобре́ха, (хто допо́гає брехати́) — підбре́хач.** — На́дла́в і сам бу́в зла бреха́чка — **пизк** його́ то́ж не кле́сачка. Кот. — О, вже́ цього́ чистобре́ху не пі́ймаєш.

Вральня = **бреху́нівка.** — А що́, лю́ди до́бри, чи не з бреху́нівки ви́? Кв.

Вранє́ = д. **Вра́ки.** — З брехі́ї не мру́ть, та тільки́ ві́ри вже́ не йму́ть. и. пр.

Врасло́хь = **зпена́цька, несподо́вано.** — Що́ як би́ я́гол зпена́цька зле́тів з неба́ з огне́ю різко́ю. Кот.

Враста́ть = 1. **вроста́ти, уроста́ти.**

2. **дороста́ти, вироста́ти.**

Враста́жкь = **проста́гнись.**

Гра́тникь = д. **Воро́тник.**

Врат = 1. **бреха́ти, побрі́хувати, ви́брі́хувати, брехну́ то́чїти, моска́ля везти́, підпуска́ти, (на спові́ді) — пона́ вози́ти в ре́шеті, (переста́ти) — пере́бреха́ти, (по́могати) — підбрі́хувати.** — **Я́зком брехати́** — це ці́ном махати́. и. пр.

— **Вре́ть во́ всю Іва́новську** = **бре́ше на ве́і за́ставки.** Ном.

2. д. **Вздо́рь горо́дить.**

Враче́бникь = 1. **ліче́бник.**

2. **ліка́рь.**

Враче́бный = **ліка́рський.**

Врачева́ніє = **лі́чення, го́їння.** — Я́ке вже́ там лі́чення, ко́ли сухоти́.

Врачевате́ль = **ліка́рь.**

Врачевать, ся = лічити, ся, гоїти, ся.
— Шкода гоїти, коли смерть прийде. п. пр.
Врач = лікар. — Лікареві, чи допоможеш, чи не поможеш, а калитка розвяжеш. п. пр. — **Буть врачёмъ, заніматься врачеваніємъ** = лікарювати. — Він уже 5 літ лікарює.

Вращательный, по = коловоротний, по, обертем. — Так мій обертем хата і ходитъ (казав слабій). Ніс.

Вращать, ся = вертїти, ся, крутїти, ся, обертати, ся. — Земля обертаєть ся коло сонця. Де-що про сьвіт Божий.

Вращеніе = обертання, вертіння.

Вредитель, ища = шкодник, ця.

Вредительный = шкодливий, шкодний, вадливий, вадкий, шкодуючий, пездорівий.

Вредить = шкодити, вадити, шкоду шкодити, робити. — Більшо окові не шкодитъ, тільки око не бачитъ. п. пр. — Хто пізно ходитъ, той сам собі шкодить. п. пр. — Не один козак сям собі шкоду шкодив. п. п. — Ледачому живоїтові і широти падають. п. пр.

Вредный, по = шкодливий, шкодний, по, вадливий, вадливо, вадко, вадить. — Шкодливий, як кішка. п. пр. — Хліб на хліб не вадить, а кий на кий вадить. п. пр.
Вредоносный = д. Вредительный і Вредный.

Вредъ = шкода, вада. — Чия шкода, того й ірїх. п. пр. — Мудрий Лих по якодї. п. пр. — **Вредъ причинить, паеститъ** = нашкодити, шкоду зробити, причинити. — Батько нашкодив, а діти в одвігї. п. пр. — Коваль шкоду зробив, а пеця новїсели. п. пр. — А хто би кому шкоду учинив, той маєть шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во вредъ, ко вреду** = на шкоду. — На шкоду людськую збудивши ся проява. Л. В. — Аби не присягали фалшиве на шкоду ближнього. Б. Н.

Времениъ = часом, часами, іноді, інколи, порою, від часу до часу. — Часом з квасом, порою з водою. п. пр.

Временной, временный = дочасний, часовий, тимчасовий. — Цясти дочасне, а злидні довїчні. п. пр. — Бояришу квітка часова, а Петрови дівка вікова. п. п. — Опекуи або заставник і кожний, дочасним правом іменї держави. Ст. Л. — **Временно** = дочасно, до часу, поки-що. — До часу глечик воду поспїє, поки вухо не одірветь ся. п. пр.

Временщикъ = миловащєць, когрову поцастїдо за короткий час із тязькою сгапу осягнути великої сляи при державній особі.

Время = час, годїна, поря, добя, вре-

м'я, урём'я. (С. Ш.) — Час платити, час тратити. н. пр. — Час до дому, час і пора. п. п. — Се було пізньої добї. — Та згинула добра годїна: змерла моя вірна дівчина. В. Щ. — **Во-время** = у свій час, вчасно, впору. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Во время** = під час. — А ще би хто під час служби Божої розмопляв ся. Б. Н. — **Во всякое время** = по всяк час. — Він по всяк час такий.
— **Время отъ времени, отъ времени до времени** = від часу до часу, коли не коли, іноді, інколи, часом, часами. — **Въ почное время** = почною добію, почної добї. — Де ти волочив ся почною добію із чужою милою. п. п. — Почної добї з неводї втікали. п. д. — **Въ рабочее время** = в робочу пору, в дільний час. (Ніс.) — **Въ прежнее время** = єнершу, донрєж сього, за прєжніх часів. — **Въ то время** = тоді, тоді саме, за тієї годїни. — **Въ последнее время** = останніми часами, в останні часї, останніми часї. — Ну, останніми часи був дуже зажури в. Рус. В. — **На время** = на який час, до часу, дочасно. — **Съ какого времени** = відколи, з якого часу. — Відколи та й досї не має. — **Съ этого времени** = з сього часу, від тепер. — **Съ того времени** = з того часу, з тїї порї. — З того часу, як женив ся, я ніколи не жури в. Кот. — **Съ давняго времени** = з давніх часів, здавна, з давньої давнини, з давніх давнїв. — **Съ незапамятныхъ времениъ** = з неоконвіку, з вік-віку, віковічно. — **Свободное время** = дозвілія, вільний час, гулянки, погулінка. — Нехай колись на дозвілї зроблю. — **Благоприятное, тяжелое время** = годїна, добра годїна, лиха годїна, злігодня годїна, лихолїття. — При добрій годинї — купи й побратими, а при лихїй годинї, немає й родини. п. п. — В лихую годину я-кось недавно доведєсь мїні зайхати в Україну. К. Ш. — Як у нашїй славній Україні були колись прєстрашній злигодїї години. п. д. — **Въ какое время** = в яку годїну, якого часу. — Ой Бог знав, коли вернусь, в яку годину, прийми ж мою Марусеньку, як рїдну дитину. п. п. — **Это было не въ наше время** = це ще не за нас було, не в наші часї діялось. — **До времени, времѣ до времени** = до якого часу, поки-що — Мнѣ те-

пѣрь не врѣмя = не маю часу, ніколи.
 — Сухое, дождливое время = година,
 дощова година. — Вік прожити — не
 дощову годину пересидити. п. пр. — (Перед
 обідом) — передобідок, (Перед вечерю)
 — підвечір'я, підвечірок, (Перед спом
 або як саме полягали спати) — лягови,
 обляги, облягома. — Це було саме в о-
 бляги. — Були вже обляги; і Юлія лягла.
 К. Д. Ж. — Ог раз він входе у свою ха-
 ту облягома, а за ним слідом щось входе.
 п. о. (Між весною і літом) — залітки.
 — Врѣмя возки конось, хлѣба єсть поля =
 коповіз, возовиця. — Се було саме у ко-
 повіз. — В. егребанія = гребовиця. —
 В. жатвы = жнива. — В. косябы =
 косовиця. — В. паханія = оранка, ра-
 лика. — В. посѣва = сѣянка, сѣво́а,
 сѣйба. — Передь сборомъ хлѣба и ово-
 щей = передішов, переднівка. — В.
 роєнія ичель = рійба, роївовиця. — В.
 собиранія маку = макотрус. — В. ли-
 пняи = липба. — В. снадебъ = же-
 нитво. — Врѣмя прайдно провесті =
 змарнувати час, провакувати.

Врѣмечисленіє = літощот. — У нас лі-
 тощот ведець сп з того часу, як народив си
 Христос. (З рукопис. календаря).

Врѣнути, ся = д. Вѣроєнть, ся.

Врѣнь = врівень, врівні, вицѣрть. —
 Врівень з берегами. — Писав вірку
 вицѣрть.

Врождѣнный = прирождѣний, природний,
 родимий. — Вона прирождєна підма. п. о.

Врозицу = парізно. — Гуртом дешевше,
 як парізно.

Врозь, врозь = різно, особо, порізно.
 — Як уже різно, розійдемоє різно. п. п.

Врозєсь = д. Вразєсьнїю.

Вростати = д. Вростати.

Вростокъ = паріст.

Врѣхмель = д. Влѣхмеля.

Врубать, врубить = зарубати.

Врунь, врунья = д. Враль.

Вручать = уручати, доручати, прируча-
 ти, до рук давати. — А ти, милій, од-
 изжаєш, комуж мене уручаєш? п. п. —
 Нехлоп си огню, пеньді, що воли тебе од-
 кланяли і братові приручали і на посад ви-
 рижали. п. п. — Хмельницкому до рук по-
 дав. п. д. — Чи уже ж ти поміраєш, кому
 добро уручаєш? Доручаю кошовому, писа-
 реві сїчовому. п. п.

Врученіє = дорученія.

Врывать = д. Вкѣпывать.

Врываться = 1. д. Вкѣпываться.

2. вдерати ся, вперати ся.

Врѣзывать, ся = 1. урізувати, ся, врі-
 зувати, ся, вробляти (різанням).

2. в'ідати ся. — В'ілось йому в голову,
 ніяк не забуде.

3. д. Врываться 2.

4. закохуватись, втѣбнати ся. (Д. Влю-
 биться.)

Врѣохаться = д. Влюбиться і Влѣпаться 3.

Врядъ, врядъ ли = навряд, навдаку.

Всадникъ = їздець, верховець, верхо-
 вник, верховий. — Де не взив си їздець,
 мчить си по полю. п. о.

Всаживать = всажувати, стромляти,
 встромляти.

Всаживаніє = вбірання.

Всаживать, ся = 1. вбірати, ся, втягу-
 вати, ся, набирати ся. — Всаживаю-
 щій = беркій. (С. III.)

2. д. Вываться 2.

3. приобсудувати ся, уснеати ся. — Дн-
 тина потроху приосала ся.

Всѣ = д. Всѣ.

Всѣавгустѣйшій = д. Августѣйшій.

Всѣвѣдѣний = всевидючий.

Всѣвозможный = всѣкий, превсѣкий, все-
 можливий.

Всѣвсочайшій, всѣвѣщній = пайвіщій.

Всѣгда = завжди, завжди, завжди, усе.
 по всѣмъ час, ізвѣк, завжди (Чайч.) —
 Старому завжди годи, як малому. п. пр. —
 — Він усе ходить ніяк. — Ми ізвѣк так
 жили. (С. Л.) — В чужих руках завжди
 більший шматок. п. пр.

Всѣгдашній = завждишній, повсякчас-
 ний.

Всѣгодно = що року, що году.

Всѣднѣвный, по = 1. щоденний, щодній,
 щоденно. — Чуже поле поливаю що дни
 і що полі, поки моти не заспилять чужим
 ніском бч. К. III. — І в нісн тій надїї
 всѣ і мѣки свої ми вилили, спїваючи що-
 денно п. Чайч.

2. цілоденний, увесь, цілий день, у-
 весьденечки. (С. III.)

Всѣкопѣчно = авжеж, аджеж, певне,
 кінче.

Вселенная = свѣт, свѣт Божий, весь-
 свѣт. (С. Ж.)

Вселенскій = всесвѣтний, свѣтовий.

Всѣлитъ, ся = оселити, ся, населити, га,
 осадити, осїєти ся, вселити, ся.

Всѣмлоєстивѣйшій = пайшлостивѣйшій.

Всѣмірный = всесвѣтний, повсѣсвѣтний,
 всьогосвѣтний (К. Краш.), цілосвѣтний

(Лев.). — Зоря всесвітня зійшла, і мир, і радість принесла. К. Ш.

Всесогґушество = всесогґушість, всесила. (С. Пар.).

Всесогґушій, всемогґний = всесогґушій, всеильний. — Тебе благодаю, всеильний Боже!

Всемігґний, по = д. Всевозмоґний, яко моґа, усяким спосо́бом. — Треба яко моґа дбати, щоб...

Всемістний, по = повсю́дний, скрізь, усю́ди, повсю́ди, по всіх усю́дах.

Всепаро́дний, по = 1. всепаро́дний, по. 2. прилю́дний, по (С. З.), привселю́дний, по. — Вопа мене привселюдно гальбила.

Всенижа́йший = пайни́жчий.

Всео́бцій = спі́льний, гурто́вий, загальний.

Всепокор́ний, всепокор́ніший = всепокірний, пайпокірніший.

Всересві́тний = найясні́ший. (Пр. д. під с. Августі́йний).

В серця́х = в пересер́дя, розсер́дививсь. — Та це він з пересерди так каже.

Всесві́тний = д. Всемі́рний.

Всесвято́й = найсвяти́ший, пресвя́тий.

Всесиль́ний = всеі́льний, пайд́ужчий, пайспльи́йший.

Всесла́вний = найсла́вніший.

Всі́-таки = д. під с. Вєсь.

Всесла́шаніє, у виразі „Во всесла́шаніє“ = го́лосно, щоб усі́ почу́ли.

Всеці́лий, до = ці́лий зовсі́м, цілісі́йський, ці́лком.

Всеча́сний, по — щоча́сний, що ча́су, що го́дини, по вся́к ча́с.

Все́дний, все́дний = всеі́дний, всеі́да. — Все́дний пе́діля = всеі́дна. — Се було на всеі́дній.

Всеі́дець = всеі́да.

Вска́кувати = ска́кувати, сипі́гувати; схо́плюватись. — Разом ско́чив на коня. — Миттю ско́чив си з місця. С. Л.

Вска́кувати = ско́пувати.

Вскарба́тися = відря́нати ся, здрі́нати ся, здрі́ти ся, ви́лізти, злі́зти.

Вскармли́вати = ви́годо́вувати, зго́до́вувати, ви́кормлювати. — Ой ти зван па що брав мене певеличку, згодувала мене мати, як перепеличку. п. п.

Вска́тати, вска́чувати, ся = ско́тати, ви́котити, ско́чувати, ся.

Вска́чуватися = ски́дати ся. — Риба скидаєть ся.

Вска́чъ = ско́ком, ве́скоки, на ве́скоки, плі́гом, навза́води. — А він бокп, та ве́скоки. — Як пішов мій кінь плі́гом, плі́гом! п. о. — Пустив копей навза́води і скоро до́хав.

Вскі́дыва́нне = ски́дання, підки́дання.

Вскі́дыва́ти, ся = ски́дати, ся, підки́дати, ся. — В. на ко́го = накі́дати ся на ко́го.

Вскі́нати, вскі́нѣть = за́кнати, за́кнѣти, скі́нѣти. — **Вскі́нѣть гні́вомъ** = за́палати гні́вом, розлю́товати ся.

Вскі́нѣтити = спа́рити, нагрі́ти. — Треба спа́рити моло́го. — Нагрі́й окрі́н.

Вскі́нѣть = експе́ати.

Вскла́дыва́ти = скла́дати, накла́дати.

Вскле́стати, вскле́нати = набре́хати, о́брехати, накле́нати.

Всклокотáтися = за́клекоті́ти. — За́клекоті́ло сине море.

Вскло́чений = ску́довчений, ску́дланний, ску́йовжений, нуку́довчений; розку́довчений, розку́дланний, розку́йовжений, розпа́тлавий. — **Вскло́чений голова** = ку́дла. (Чоловік з такою головою) — ку́длай, ку́длань. — Його борода давно не бачила гребінця і стриміла поку́довчена. Фр.

Вскло́чити, ся = ску́довчити, поку́довчити, зко́лопкати, по́коло́шкати, ско́ншати, ску́йовдити; розку́довчити, переку́довчити, розпа́тлати, переко́шлати, розко́ншати, розку́йдити, ся. (Д. Взє́рошнѣть).

Вскло́чений, вскло́чити = д. **Вскло́чений, вскло́чити**. — **Вскло́чить ко́го, за́дати вскло́чку** = за́чуба ві́драти, ску́бки да́ти.

Вскова́рѣти = ско́лушати, по́колунати, подря́нати.

Вско́къ = 1. скі́к.

2. д. **Вска́чъ**.

Вско́лѣба́ти, ся = схитну́ти, ся, захитáти, ся, похитну́ти, ся, зако́лихати, ся. — Пливє чолоп, води повеє, та коли́б не схитнує си. п. п.

Вско́лихати = д. **Вско́лѣба́ти**.

Вско́льзь = зле́гка, поверхо́вно. (С. Пар.)

Вско́пати = ско́пати, зри́ти.

Вскормі́ти = зго́дувати, ви́годувати.

Вскормленнѣ́, ца = го́доване́ць, го́дованка, ви́годоване́ць і д. **Восні́таннѣ́, ца**.

Вскормъ = ві́корм, ві́нає. — Ві́дав бичка на ви́корм.

Векоробити, ся = **вжолобити, ся, сна-
чити, ся, покорчити, ся, покривити, ся.**
Векорѣ = **скоро, незабаром, небавом.**
(Гал.) — Скоро після того він поїхав. (С. З.)
— Запедужав і незабаром умер. (С. З.)

Векосматити, векосмаченный = д. **Веклокочити, веклокоченный.**

Векочити = д. **Векаквять.**

Векрай = 1. **край, кінець; країна, сто-
рона.**

2. **біля, побіля, край, коло, близько,
поблизу, суміжно.**

3. **до краю, до верху, вщерт.**

Векрикнути, векричать = **скрикнути, за-
кричати, згукувати.** (Чайч.)

Векружити, ся = **закрутити, ся, завер-
тити, ся.**

Векручинити, ся = **закрутити, ся, засуму-
вати, загукати.** — Он сів, зашп, заку-
рив ся, що без долі вродив ся. п. п.

Векривати, ся, векріть, ся = **відкрива-
ти, ся, відчиняти, ся.** — **Векривати шель-
мо** = **розкрити, розпечатати лист.** —
Векривати трунь = **требушити, тер-
бушити, різати, поріти, потрошити.** —
Вкривати карту, козыри = **перевертати
карту, свѣтити, висвѣчувати ко-
зиря.** — **Векривати парієв** = **розрі-
зувати болячку.** — **Рѣка векривлась** =
**лід нішов, крігу поламало, кріга
скресла.**

Векривша = (в картах) — **свѣтка, козырь.**

Веласть = **в смак, у смак, до смаку,
до схочу.** — Діждали ся ласки, тепер у-
смак наїсть ся в смак сьвяченої ласки. (Звірші).

Велухъ = **голосно, в голос.** — Ні в го-
лос, ні мовчки. п. пр.

Велушати, ся, велушувати, ся = **дослухати
ся, дослухати ся, дочути, дочувати
ся, прислухати ся, прислухати ся.** —
Я не дочу, що він казав. — По-ма він ще
більше прислухати ся.

Велѣдствіє = **через, через те, затім, з-за,
із за, за-дя того, тим, в наслідок** (Гал.).

Велѣдъ = **услід, слѣдом, слѣдком, зара-
за, на вздоріи.**

Велатривати, ся, велотрѣтати, ся = **вдивля-
ти ся, удивляти ся, придивляти ся,
углядати ся, вдивити ся і т. д.** — Він
вдивлював ся в його хороше лице. Фр. —
— Придивив, як тепер робити ся на сьвітї.
Велѣтку = (про яйце зварене) — **рідке, не-
круте.**

Веловувати = **велувати, веловувати.**

Весати = д. **Весивати.**

Венадати = **спадати.** — **Спало міні на думку.**

Венаввати = **виноувати, вигодовувати,
викормлювати.**

Веналзувати = **злізати, вилізати.**

Венамтовати = **згадати.**

Венаривати, венарити = **парити, вини-
рювати, запарювати, розпарювати.** —
Запарити висѣви. — Розпарити дубок на
бод. — **Венарити лошадь** = **змістити,
вмістити коня.** — **Венарити снѣгу** =
винарити, одчухрати, одшмагати.

Венаривати = **злізати, злипати** (С. З.),
знімати ся, пурхати. — Два голуби во-
ду пили, куркотіли, злипали в парі й полс-
тіли. п. п. — Перелєс під ніг так і пурхув.

Венаривати, ся = **поріти, розпорува-
ти, ся.**

Венахати, ся, венახивати, ся = **з'орати, ся,
виорати, ся, з'орювати, ся, орати, ся.** —
І тільки уирути може з'орю перелєг
той. К. Ш. — Ори ся ж ти, мой шно! К.
Ш. — **Венаханный** = **з'ораний, поора-
ний.** — **Венаханное поле** = **рілля, ро-
ля.** (С. З.)

Венашка = **орання, бранка.** — Од Ілдо-
хи починаєт ся бранка на приш. С. З.

Венлхати, ся = **заплатити гірко.**

Венлхнути = **заплатити тріхи.**

Венлєсквати, венлєснути = **плісокати,
хлюпати, хлюскати, бовтати.** С. З. —
Венлєснути рукамі = **вдарити в до-
лонї, сплєснути рукамі.** — **Венлєснути
крѣльями** = **залопотіти.**

Венлєскъ = **плісокання, хлюпання,
плєсок** (С. З.), **хлюп.**

Венлєснїю, венлєшъ = **рядом, щільно,
суцільно.**

Венлєвати, венлєти = **силивати, ізлиш-
вати, вишлєвати, виривати, зривати.**
— Другий раз ступив — по носі уорів,
третій раз ступив — волосок ізлиш. п. п.

Венлєти = д. **Венлєвати.**

Венлєсквати = **сплєскувати.**

Венлєшувати, ся = **плєскати, хлю-
пати, хлюпати.**

Венлєзати = **злізати, вилізати.**

Венлєхнути, ся = **плєскати, хлюпати, ся, стур-
бувати, ся, з'валтувати, ся.**

Венлєхъ = **сплєсок, івалт, тривога, шєр-
варок.** — На івалт дзвонити. С. З. — Ім
тривога то й до Бога. п. пр. — Вдарив на
сплєсок.

Всполоніть, ся = д. **Всполашиватися**,
Всполонхнуті, ся.

Вспоминаніє = д. **Воспоминаніє**.

Вспоминать, ся, **вспомнить**, ся = 1. згадувати, ся, пригадувати, ся, нагадувати, ся, згадати, ся, пригадати, ся, нагадати, ся, спогадати, ся, спам'ятати, спом'янути, ся, позгадувати, ся. — Більш серденько дівчину згадуєш. н. п. — Таку ледачу пам'ять маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаєш. н. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаєш. н. п. — Спогадаєш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими слозами. н. п. — Ой хоч він далеко, таки мені спом'яне. н. п.

2. **схаменуті** ся, **зти́мнті** ся, **отя́мнті** ся, **зчу́ті** ся. — Схаменув ся, як съвятий піст минув ся. н. пр. — І не зти́мив ся, відки́д лихо складо ся. н. о.

Вспомогательний = помічний, **помога́ющий**.

Вспомогать, **вспомоществовать** = **помога́ти**, **запомогати**, **поміч давати**, **рятува́ти**, **ра́дити**, **раду дава́ти**, **допомога́ти**. С. З. Л.

Вспоможєніє, **вспомоществованіє** = **поміч**, **підмо́га**, **запомо́га**, **підмо́гога**, **ра́да**, **пора́да**, **ряту́нок**. С. З. Л. — Слава Богу за підмогу. н. пр. — Ригуй мене в пригоді, а в добрім разі рятунку не треба. н. пр.

Вспомняуть = д. **Вспоминать** 1.

Вспоро́тъ = д. **Вспарывать**.

Вспорхну́тъ = д. **Вспархивать**.

Вспотѣлый = **пі́тий**, **спі́тий**.

Вспотѣть = **споті́ти**, **залоті́ти**, **спі́тнті**, **чу́ба**, **чу́рину** **нагрі́ти**, **у́пріти**, ся, **у́грі́ти** ся.

Вспры́гивать, **вспры́гнуть** = **спайгувати**, **ескигну́ти**, **стриба́ти**, **стрибу́ти**.

Вспры́скивать, **вспры́снуть**, ся = 1. **бри́зкати**, **прі́скати**, **кро́пити**, **по́рескати**, ся, **по́бри́зкати**, ся і т. д.

2. **сі́кти**, **па́рити**, **има́гати**, **ві́сікти**, **ві́парити**, **ві́дшмага́ти**. — Добре підшмагали різками.

3. **Вспры́снуть** **обпівку** = **покро́пити**.

Вспры́дывать = д. **Вспры́гивать**.

Вспу́гивать, **вспу́гнуть** = **поло́хати**, **сно́лохати**, **сполоши́ти**, **поло́шкати**, **кі́шкати**.

Вспу́тати, ся, **вспу́тывать**, ся = 1. **плу́тати**, **заплу́тати**, ся, **заплу́гувати**, ся.

2. **па́брехати**, **на́кле́нати**.

Вспуха́ть, **вспу́хнутъ** = **пу́хнути**, **папу́хати**, **напу́хнути**, **обпу́хати**, **обпу́хнути**.

Вспухли́ца = **опух**. С. Л.

Вспу́хлый = **опу́хлий**, **обпу́хлий**. — А оп поїд тином опухла дитина від голоду мре. К. III.

Вспу́чивать, ся, **вспу́чить**, ся = **наду́мати**, ся, **розди́мати**, ся, **розду́ти**, ся, **розне́сти**, **пачи́ти** ся, **спачи́ти** ся.

Вспыла́тъ = д. **Воспыла́тъ**.

Вспыла́тъ = **спалахну́ти**, **спахну́ти**, **зкпи́ти**, **гнівом** **заки́пiti**.

Вспы́льчивость = **за́пал**, **о́пал**. (С. З.) — Та він це збо́ладу сказа́в.

Вспы́льчивый, во = **палкі́й** (С. З. Л.), **за́пальни́й**, **пальбо́ний**, з **за́палом**, з **о́палом**. — Пу, та який же пальо́ний — так зразу і **зкпи́ти**.

Вспы́рєкивать = д. **Вспархивать**.

Вспы́хивать, **вспы́хнутъ** = 1. **запала́ти**, **спала́ти**, **зна́лахну́ти**, **спахну́ти**, **зна́лахкоти́ти**, **вбу́хати**, **вбу́хнути**. — Іскра до покути спалнула. Номіє. — Ніхто не відає, де той огонь тіле, але як разом вбу́хне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут зразу як **зна́лахне**. — **Вспы́хну́тъ** **мяте́жъ** = **повста́ння** **вбу́хло**.

2. д. **Вспыла́тъ**.

3. **зачерво́ніти**, **почерво́ніти**, **заша́рїти**сь. — Він аж **зашарїв** си від сорому.

Вспы́шка = д. **Воспламенєніє** і **Вспы́льчивость**.

Вспы́ивать, ся, **вспы́пить**, ся = **и́їти**, ся, **запи́їти**, ся.

Вспы́тъ = **заспы́вати**.

Вспы́ивать, ся, **вспы́лнть**, ся = **напи́їти**, ся, **напи́їти**, ся **на́тягати**, ся, **на́тигті**, ся. — Ой **напи́їли** **козаченки** **по́лїний** **намет**. н. п.

Вспы́тъ = **паза́д**, **навспя́к**. (С. Ж.)

Вставаніє = **встава́ння**.

Встава́тъ = **устава́ти**, **підійма́ти** ся, **здійма́ти** ся, **зводі́ти** ся, **підводі́ти** ся. — Ой то не **пи́ли** **пи́ляли**, не **ту́мали** **уставали**. н. д. — І сам **уставай**, і **чолові́д** **буди**. н. п. — **Піді́в** си з **ля́жка**.

Встави́тъ, **встави́тъ**, ся = **уста́вити**, **уста́вляти**, ся, **у́правіти**, **у́правля́ти**, ся, **вробі́ти**, **вту́ляти**, (дно) — **зади́їти**, (скло) — **засклі́ти**, **зашклі́ти**, **засте́клїти**, (слово) — **вкі́нути**, **дода́ти**. — Уста́вляти **ві́кни**. С. З. — У́правля́ти **о́браз** в **рамці**. С. З. — **Вробі́ти** **камінь** в **персте́ць**. — **Зади́в** **бочку**.

Вста́вка = **вста́вка**, **впра́вка**, **вту́лка**, **у́ставка**, **ла́тка**. (Перші два означають і **дію**, і **річ**, **останні** **ті́льки** **річ**.)

Встави́юї = **вста́влений**, **впра́влений**, **вробле́ний**; **встави́ний**; **шту́чний**.

Ветарь = в старовину́, в давнину́.
 В старовину, кажуть, усе було краще. п. о.
Ветаскивать, ся = 1. зтягати, зволікати, ся.

2. злазити, виплазити.

Ветать = д. Ветавать.

Веташить, ся = 1. зтягти, зволокти, ся, сперти. — Леде спер я мішок на гору — такий важкий. Чайч.

2. злізти, відлізти.

Ветопо́рщити = д. Взьеро́штити.

Ветосковаться = зажу́рити ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Ветошнить, ся = зану́дити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — Мнѣ ветошнілось = занудило, мене пудить, нудно мні.

Ветрво́женний = стурбо́ваний, спо́лошений, переполо́шений, зру́шений.

Ветрво́жить, ся = стурбувати, ся, спо́лошити, переполо́шити, ся, згвалтува́ти, ся, стріво́жити, ся.

Ветренать, ся = розтріпати, ся, розку́двчити, ся, розку́длати, ся. — Встать какъ ветрєнанный = скочив як обпарєний.

Ветренєнуть ся = стрєпену́ти ся, здрігну́ти, ся, затріпотіти.

Ветрєнка = тіпачка, скубка, прочухан, прочуханка. — Дали йому доброго прочухана. С. З.

Ветрєпывать, ся = д. Встрєпать, ся.

Ветрєпываться = д. Встрєпашься.

Ветрѣть, ся = стріти, ся, стрітати, зустріти, ся, зустрітати, зустрінати, ся, стрінати, ся, здібати, ся, спіткати, ся, зуспати, ся. — Оце, брате, моя доля... деж то я спочину? а може й я коли побуд своє щастя стріну. Аф. — Зустрів її, і привітав і тихо мовив. К. Ш. — Думав доля зустрінеть ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Бігла Ганзя густими лозами, здібала сі вона з трьох соколами. п. н. — Як я тепер бояв ся з ним здибаться. Фр. — І не чулась, як зусили дівчата. К. Ш.

Ветрѣча = стріча, зустріча, зустріч (Чайч.), спітканія. (С. Л.). — На ветрѣчу = наветріч, на зустріч. — Іде слободою, аж на зустріч йому піп. п. к.

Ветрѣчатъ, ся = стрічати, ся, зустрічати, ся, стрівати, ся, нерестрівати, ся, здібати, ся. — А убравши ся, до церкви пішла; здібують її аж три панци. п. н. — Ой іде він, а панні і нерестрівують його. п. к. — Іде, аж стріла його чоловік. п. к. Сьвітає, соловейко в темнім гаю сонце

зустрічає. К. Ш. — І то шлях і то дорога — кого спитати в полі? Хоч не штай, куди не йди — не стрівати долі. Аф.

Ветрѣчний = стрічний, стрічаний. — Ветрѣчные кумовья = стрічані кумі. Мал. — Ветрѣчный вѣтеръ = супротівний. — Разсказывать ветрѣчному и полерѣчному = ко́жньому, ко́му попало, хто зустрінеть ся.

Ветрєска = д. Ветрєнка.

Ветрѣхивать, ся, ветрѣхнуть, ся = 1. труєти, витрушувати, струєнути, ся, тріпати, ся.

2. стрєпену́ти, ся, стрєну́ти ся. С. Л. — І шкурою сірий бугай стрєпєсєв. К. Ш. — Він тільки стрєнує ся, так віжки і тріснули. п. к.

Ветунать = уві́ходити, уступати. (С. Ш.)

— Ветунить въ бракъ = д. під с. Бракъ.

— В. на царство, на престолъ = стати на царство, зацарювати, запанувати.

— В. въ бой = стати до бою. — В. въ

дѣйствиость = стати на уряд, прийняти уряд.

— В. въ дружбу = подружити ся, поєднати ся, поияти ся, (з ким ли-

хим) — злигати ся. — Ой коли б нас

не вязало, може б нам жило ся, що волею

мое сердце з твоім поияло сп. п. н. — Зли-

гав ся з циганами, та й сам тепер зледа-

щів. — В. въ союзъ = стати, пристати

до силки, у силку. — В. въ разго-

воръ = почати розмову. — В. въ ка-

рауля = стати на варту.

Ветунаться = 1. вєтрявати, вєтручати ся, вшівувати ся.

2. доправляти ся. — Чого мні мовчати?

Я за своє доправляюсь.

3. заступати ся (за кого), обороняти (кого).

Ветунительный = вєтуний.

Ветунить, ся = увійти, уступити і д.

Ветунать, ся.

Ветунєніє = 1. вєтун, уходиши (С. Ш.), увіходини. С. Ш.

2. перєдєє слово, передмова, вєтун.

Ветѣпивать, ся = д. Ветѣсживать, ся.

Веѹе = марне, дарма, дарємне, дурно.

— Не будєш брати імєне Господа Бога твоєго подарємє. Б. Н.

Веѹивать, ся, веѹить, ся — 1. веѹкувати, ся, веѹкати.

2. втїскувати, втїхати, втїснути, у-

вїхнути. — Він не хотів брати, та і

таки втїснув йому три карбованци.

Всхаживать = д. Всходить.

Вехліпъ, вехліпываніє = хліпання, хліп-пъ, (гнхс) — пхикання.

Вехліпывать = хліпати, (гнхо) — пхика-ти. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хліпати перед ним. Кот. — Чуги було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хліпаючи. Фр.

Веходить = сходити, зіходити, підніма-ти ся, (на гору) — видибати. Мам. — Зійшов по драбині. — Жито зійшло. — Тісто піднялося. — Яж думала, що сонечко сходить, аж то малпй по риночку ходить. п. и. — Іще сонце не сходило, як до мене щось приходило. н. и.

Веходы = сходня.

Веходъ = схід, віхód. — Веходы = сходи, прорієть. — Прорости нічого не має, бо дощів зовсім не було. Чайч.

Вехождєніє = схід, віхód.

Вехолмить, ся = зхвилювати, ся, роз-хвилювати, ся, збурити, ся (про воду), порити, поробити кұни, понакидати кучугури (про пісок).

Вехолатить = підбїти чуб у гóру.

Вехраниуть = засіють (на малу годину), прикурнїти.

Вехрапывать = хронїти, хронїти. — Хро-пе, аж хата ходором ходе.

Вецаранатся = відряпатися, відратися.

Вечинать = починати.

Вєіанать, ся = уєіпати, ся, насєіпати, ся.

Веѣ = усі, всі.

Веѣвать, ся, веѣывать, ся = єіяти, ся, засєівати, ся.

Вєіóу = скрізь, уєіóди, вєіóди. (Д. Вєздї).

Вєікїй = уєікїй, вєікїй, кóжний, кáж-ний, кóжен, жáден, жóден. — Вєікїй вєчеръ, дєнь, годъ = що вєчера, що днїя, що рóку. — Во вєікомъ слўчаѣ = у вєікїм разї, в кóжнїм разї, хоч я́к. — Хоч як, и у вас буду. Чайч. — Вєік-ми срьдствами = уєікїм спóсoбoм. — Ръішїтельно вєікїй = кожнїєїнькїй. — Вєіко бываѣтъ = різно бувáє, уєі-ково бувáє, вєічїнна бувáє.

Вєікъ = д. Вєікїй.

Вєічєскїй = д. Вєікїй. — Вєічєски = уєіково, різно, уєікїм спóсoбoм, на всі ладї.

Вєічїна = вєічїна, уєічїна, мїшанїна. — В прїгузі треба знать уєічїну. С. Ш.

Втай, втáйиѣ = таємне, таї́що (С. Ш.), пóтай (С. З.), нїшком (С. Л.), крадько-мá (С. З.), крїткомá (Чайч.). — Потáй Бога, щоб і чорт не знав. п. пр.

Втáлкєвать, ся = впихати, ся, пропн-хати ся.

Втáпоры = тогді, тоді, в такú добу́, на той час, тогó часú, тїєї порї, в ту пору, тоді сáме. — А чому ти тогді не приходи́в? С. Ш. — Як є на мед, тоді нїй иню, а як є на пиво, тоді нїй воду. п. пр. — В такú добу під горою. К. Ш.

Втáнтывать, ся = втóнтувати, ся.

Втáскать, ся, втáскивать, ся = втягїти, ся, втягáти, ся, уволoкїти, ся, уволї-кати, ся, втєрти, ся.

Втáчать, ся, втáчивать, ся = вшїти, ся, вшївати, ся, прїштукєвать, ся.

Втащїть, ся = втягїти, ся, уволoкїти, ся, втєрти, ся, вшелєпати ся, втєлїщїти, ся. — Уперсь у хату тай сидїть. Чайч. — Оце ще якась пеня вшєлєпалась у хату. Лев.

Втєкати = вливати ся, втїкати, вли-вати.

Втємáшнїть = втовкмáчити. — Нїяк не втовкмáчїш йому в голову.

Втємáшнїтьсєя = засїєти в голові. — За-єїло йому в голові, що нїчим не вїбєш.

Втєрєть, втїрáть = втєрти, утєрти, втї-рати.

Втєрєтьсєя, втїрáтьсєя = 1. втєрти ся, утєрти ся, втїрати ся.

2. пролїзїти, пролázити, пропхати ся, протїскатїсь, протїсєуватїсь; вшїлї-тїсь, вшїлїти ся, в дұшу залїзти, під-снїпати ся, підлазити, підлєстїти ся. — Заалїз йому в дұшу — що хоче, те и робить. — А до мене губєрець підсєпавсь і любови доблєвась. Кот.

Втїскають, втїсєивать, втїснуть = вда-зїти, вóграти, втїснупи, упхати, упхнұ-ти, вдáвлювати, втїсєувати, втовкмá-чити.

Втїсєиватьсєя, втїснутьсєя = 1. втїсєу-вати ся, впихати ся і т. д. д. **Втїсєать.** 2. пролázити, пропхати ся, протї-сєувати ся і д. Втїрáтьсєя.

Втїхомóлку = мóвчки, нїшком, знїшка, тїшком-нїшком, крадькомá, тїхєнько, потáй, крїткомá. (Чайч.) — Хирє собі мовчки, а далї взив таї умер. К. Х. — Ко-чубєй та Іскра вшїнуть лїсти знїшка. п. и. — Пахили єи тїшком-нїшком пад рум'я-ним, бїлим лїчком. Руданський. — Скажу йому тїхєнько: люблю тебе, сєрдєнько. п. и.

Втїшї = тїхо, тїхєнько; у зátїшкұ.

Втолкати, ся, втолєнуть, ся = д. Втáлкє-вать, ся.

Втолковати, втолковувати, ся = втовкувати, втовкмачити.

Втолочь = втовкти.

Втолнитися = втиснути ся, проихати ся. — Такого багато людей — на силу проихав си.

Втонтати, ся = утонтати, ся. — До доброї крипичі стежка утонтана. п. пр.

Втора = 1. другий голос, друга скрипка.

2. д. Вздорь.

3. папаста, пеляї, халена. — Оце ще пеляї московська!

Вторгати, ся = вперати ся, вдирати ся. — Паче злодій, вперасть ся таки та й годі. К. III.

Вторити, ся = 1. окселентувати, підсилювати, підгравати, підтягувати. — Ви дишканта сишвайте, а я буду окселентувати. Кот.

2. підтякувати, потурати.

3. дупати. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. Мар. Вовчок.

Вторичний, по = повторний, повторне, вдруге, удруге (С. III.), в другий раз, за друге (С. I.), другого разу. — Писано повторне. С. З.

Вторник = вівторок, вівтірок. С. I. — Чкадімось, куме, шавіш по сорок, випиймо, куме, ще й у вівторок. п. п.

Вторничий = вівторковий.

Второй = другий. — Во-вторыхъ = вдруге.

Второкласний = другокласний, другорядний.

Второпяхъ = похашем (С. I.), хашко, хашки, хашком, похашки (С. III.), хашаючись, на швидку.

Второстепенний = другорядний.

Втравити, втравлювати, втравляти, ся = 1. привчити до лову (про лощих птиць, собак, то-що).

2. втягти, втягати, привчити, привчати, ся (найпаче до чого лихого).

Втрое = утрое, в три рази.

Втроёмъ = у трьох. С. I.

Втройиъ = д. Втрое.

Втулка = 1. чіп, шпунт (С. З.), затичка.

2. маточина (в колесі. С. П. Лев.).

Втуно = марне, даром, дарма, даремне, дурно.

Втупикъ, у виразах: а) **Поставить втупикъ** = заморочити, збити з напеліку, забити паморочки, б) **Стать втупикъ** = заморочитися, отетеріти, отуманити.

С. З. — Як міні сказано: одягайся, я так і отетеріла. Гал. Барв.

Втикати, ся = втикати, ся, встромляти, устромляти, ся. С. I. III.

Втичка = 1. втикання, стромляння.

2. затичка, чіп.

Втиоры = д. Втіоры.

Втиспати, ся = втискувати, ся, вникати, ся, проихати ся, вдирати ся. С. I. I.

Втіорувати, втіорити, ся = 1. бурхати, набурхати, набурити, утеліщити (вспати або влитися чого надто багато).

2. втигати, вклепати ся, попадати (в яке лихо, халену, шкоду або що прикре).

3. д. Влюбитися і Вліянуться 3.

Втігивати, ся = 1. д. Втірати, вовлекати, втіскувати.

2. звикати, втігувати ся.

Вулканъ = д. Волканъ.

Вурдалакъ = д. Волкодлакъ.

Входити = вхідити, увіходити. С. III. — От увіходить королевич у нову світанцю. п. к. — **Входити въ силу** = в силу, в потугу вбивати ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу вб'ю сп. К. Б. — **Они ни во что не входит** = ні про що не дбає, ні до чого не береть ся. — Інші вирази дивись під с. **Войти**.

Входъ = вхід, увіходили, уходити. С. III. (В нову хату) — вхідчили. — Відчили ся вхід до якогось тьмяного льоху. Фр. — **Достроїв хату?** О, вже і вхідчили сирачані.

Вхожденіе = д. Входъ.

Вцаранати, ся = удрипати, вдрипати, ся. — Чи чорт за душу удригнув? Кот.

Вцідити, ся, вцілжувати, ся = вцідіти, ся, націдіти, ся, вточити, уточити, ся. (С. III.) — Та піди, халонку, до шиниці та вточи ще й шва, та вип'ємо за здоров'я та могого шва. п. п.

Вцїпнитися, вцїлизитися = вченити ся, ученити ся, учелірити ся (С. III.), вчеліювати ся. — Де ти, бідо, вроднаєш, що до мене вчепилась? п. п. — Ученив ся, як реп'ях. п. пр.

Вчера, вчерась = учора, вчора. С. I. III. — І учора горох і сьогодні горох, прийди, прийди, моє серце, поговорим у двох. п. п.

Вчерашній = учорашній, вчорашній, учорайший. (С. III.) — Шукав учорашнього дна, що добрий був. п. пр.

Вчерпъ = начорно.

Вчетверо, ичетверомъ = вчетверо, у чотирьох. — У чотирьох укутали цілу кваргу.

Вчинати = починати. — **В. некъ** = по-

зов закладати, починати діло, справу.
— Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчі́тыва́тися = вчі́тувати ся.

Вчу́жъ = за чужа. — За чужа жалю його.

Вша = д. Вошь.

Вше́ствие = уше́стия (С. III.) і т. д. Входъ.

Вше́стеро, вше́стеромъ = шістьєро, в шість разів, у шістьох. — Шістьєро більший. — Робляв у шістьох.

Вшпа́ть = забивати.

Вшпівець, вшпівикъ = вошпівець, вошопруд. С. Аф.

Вшпівца = 1. вошпівця.

2. рос. Pedicularis = шолудівник, горішник, галаган. С. Ал.

Вшпівый = вошпівий. = Вшпівая трава = д. Вшпівца 2.

Вшпівѣть = вошпівіти.

Вшпівика = д. Вшпівца 2.

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? там у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — Взять въ долгъ = взяти набір. — Въ доконче́ніє = в додаток до... — Въ пам'ять = на спомин, на незабудь. — Плясать въ присядку = танцювати навприсядки.

— Въ зтотъ день, въ зту почъ = сього дня, сієї почі. — Въ царствованіє Петра В. = за царя Петра В. — Въ недѣлю окончилъ работу = покінчав за тиждень. — Въ 19-ти верстахъ отъ... = за 10 верст від... — Быть въ надеждѣ = мати надію. — Въ то саме время = тоді саме. — Онъ въ правѣ = він має право. — Изорвать въ куски = порвати на шматки. — Изъ Кіева въ Лубны = од Кієва до Лубен. — Въ началѣ лѣта = з початку літа. — Беру Бога въ свидѣтели = Богомъ свідчу ся. — Въ отцѣ = в батька вдав ся. Дивись ще від с. Во.

Вѣдаться = в'їдати ся, уїдати ся.

Вѣдчивый = в'їдливий, уїдливий.

Вѣздъ = в'їзд.

Вѣзжать = уїздити, заїздити.

Вѣзжий = в'їзний. — Вѣзжий лѣсъ = скарбовий або іншого якого власника ліс, котрим мають право користуватись і сторонні люди для власного вжитку.

Вѣзться = уїсти ся. — Вашо уїло ся в руки. С. III.

Вѣзхатъ = уїхати, заїхати. — Уїхати у двір. С. III.

Вѣвъ, вѣвъ = явне, очевидки, очевидячки.

Вѣбалаотировать = вибрати, виголосувати.

Вѣбалтывать, вѣболтать = 1. вибівтувати, виколочувати, збівати, вибівтати, збіти.

2. вибіхувати, розбіхувати, вибірехати, розбірехати. — Не довго й таїв ся — все розбірехав.

Вѣбалтываться = 1. вихлюпувати ся, розхлюпувати ся.

2. д. Вѣбалтывать 2.

Вѣбывать, вѣбывать = 1. вибівати, вибіти. — Вибив двері. — Повибивав шибки у вікнах.

2. викидати, викинути. — Хвилу викинула на берег.

3. витолочувати, витолочити, потолочити, вітовкти. — Витолочив траву. — Не дав Бог жаби хвоста, а тоб усю траву потолочила. п. пр.

4. виганяти, вигонити, вигурювати, вигурити, виперати, виперти, вибівати. — На силу вигурили його з хати. — Утринний виперли з пивку. — Старости вигнав всіх гатити греблю. — В потилицю з хати вибівала. п. п.

Вѣбиваться = 1. д. Вѣбивать.

2. вибівати ся, визволяти ся. — Ледве визволив ся.

3. виснажуватись, знесмогати, охлявати.

Вѣбратъ, ся, вибратъ, ся = 1. вибірати, вибрати, ся, обірати, обрати, ся, обібрати, добрати, вибібрати. — Вибрали його старшиною. — Не вмів ні читати, ні писати, а хотів за короля обібрати. п. пр. — Пішов Палій до стаї, скільки було коней — не добере собі коня. п. о. — Обирали місце на хату. — Усі горіхи вибірали.

2. вибірати, вибрати ся. — Вибравсь з сїї хати у другу.

Вѣбять = д. Вѣбивать.

Вѣблевать = виблювати, виірцати.

Вѣблкнуть = полизати.

Вѣбонна = вибій (С. Аф.), вибійна, (з гризю) — баюра. (С. III.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Вѣбонный = вибійний.

Вѣбойка = вибійка, мальованка. (Гал.)

Вѣбойковый, вѣбойчатый = вибійчаний.

Вѣбойщикъ = набійщик.

Вѣболтать = д. Вѣбалтывать.

Вѣболокъ = д. Болень 2.

Виборзокъ = иокруч, помісок (від хорта і простої собаки).

Выборка = вибірка.

Выборонитъ = вискородити, заволоčiti, д. **Боронитъ** 2.

Выборщикъ = виборець (Гал.).

Выборъ = вибір, обрання. (С. Л.).

Выбранитъ = вилаяти, налаяти, злаяти, (загадуючи батька) — вибатькувати. — Що налаяла отця й матір не налаяла, а подумала. п. п.

Выбрасываніе = викидання.

Выбрасывать, ся = викидати, ся.

Выбрать = вибрати, обрати, обіорати, добрати, вибрати.

Выбрестъ = вилізти, вибresti.

Выбривать, ся, выбрить, ся = виголювати, ся, голити, ся, виголити, ся. С. Аф. — **Выбритый** = виголений.

Выбродитъ = 1. виходити, вилазити, вибродити, поблукати, новештатися, пошновігати, виникати. (Д. Бродить 1.). — Посновігала там по всім куткам. Б. Г. 2. виграти ся, вишумувати, вибродити. (Д. Бродить 3.).

3. виловити рибу волоком.

Выбросать = повикидати.

Выбросить, ся = викинути, ся.

Выброска = викидання.

Выбросокъ, частіше мн. **выброски** = покидька, покидь, покидьок, покидьки; сьміття, казна що. — Шкода грошей на таку покидь. — Ще воно не покидька. С. З.

Выброшенный = викинутий.

Выбрызгать, выбрызгивать = 1. вибризкати, вихлюпати.

2. забризкати, оббризкати.

Выбуравить, выбуравливать = висвердлити, висвердлювати. С. Л.

Выбучить = визолити (С. Аф.), вилужити.

Выбывать, выбытъ = виходити, вийти; відходити, одбувати, одбуть, кідати (місце, службу).

Выбѣгать = 1. вибігати. — Вибіг з хат.

Вино выбѣжало = збігло, витікло.

2. (про рослинну) — виганяти ся. — За одне літо як вигналось це дерево.

3. випережувати.

Выбѣгать, ся = 1. вибігати, ся, виганяти, ся, вигасати. — Усюди вибігав, та не вийшов. С. Л. — Вигасав скрізь, а не йде мало.

2. вибігати (заробити біганин).

3. з'їздитись. — Був кінь, та з'їздив ся. п. пр.

Выбѣгъ = вибіг, вибігання. — На вибігъ = наввипередки.

Выбѣжать = вибігти, (про кількx) — повибігати, (шишком) — вишмигнути. — Хто його зна, коли він і вишмигнув.

Выбѣливать, выбѣлѣть, ся = вибілювати, побілювати, білити, вибілити, побілити, ся, убілити, ся. — **Выбѣленный** = вибілений, побілений. (С. З.) — Треба вибілити хату. — А білі лебеді тай убіють на воді. п. п.

Выбѣлка = біління, вибілювання, убілювання. (С. Ш.).

Выбѣситься = переказити ся. — Тепер він парубок добрий, давно вже переказив ся.

Выбѣжживать = розвiжжувати.

Выбѣживать = 1. виводити, проводити. 2. вивозити, звозити.

3. виважувати (провіряти вагу).

Выбѣливать, ся, выбѣлѣть, ся = вивалювати, ся, вивалити, ся, випадати, викидати, ся, викинути, ся, вивертати, ся, вивернути, ся. — Цегла вивалила ся. — Викинув тій у яму. — Вивернув з'сапок. — Випав зуби.

Выбѣлокъ = д. **Болень** 2.

Выбѣлять, ся = 1. звалити. (С. Аф.)

2. вивалити, ся, вкачати, ся, викаляти, ся.

Выбѣривать, ся, выбѣрѣть, ся = виварювати, ся, виварити, ся.

Выбѣрної, выбѣрный, выбѣрочный = виварний.

Выбѣстривать = вогiстрювати, гострити, вшiчувати, точити (на точилі). — Точив позиці, а все тупі. С. Ш.

Выбѣщивать = воштити, вивощувати.

Выбѣденышъ = курча (що недавно вилупилось), пекля, голупцьок (С. Аф.), голуцьвяшок. (Чайч.).

Выбѣдѣться = розгодинити ся, виіснитися ся. — Нехай лни виіснитися ся — бач як пахмарилось. п. пр. — Після дощу зараз розгодинилось.

Выбѣзѣть, вѣвезти, ся = вивезти, ся.

Выбѣрнуть, ся = 1. вивернути, ся, викрутити, ся. — Викрутив пробіи. — **Выбѣрнуть** на знайку = перевірити на вiборіт, перелицовати.

2. викрутити ся, виб्रेхати ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що викрутити ся. — Насиди виб्रेхав ся.

Выбѣрстатъ, выбѣрствать = 1. вірівити, зрівняти, вірівнювати. — Вірівина ла долизку.

2. вивернути, одвернути, вивертати, одвертати, одлічити, одлічувати. — Хазяйка одвернула з паймички за шкodu. Чайн.

Вывертка, выверть = 1. викручування. 2. викрут, виворотка (С. Л.), викрутна.

Вывертывать, ся = 1. вивертати, ся, викручувати, ся.

2. викручувати, ся, вибірухувати, ся, вибірухувати, ся.

Вывертѣть, выверчивать, ся = вивертити, вивіручувати, ся, (свердлом) — висвердлити, висвердлювати, ся.

Вывести, вывести, ся = 1. вивести, повиводити. — Вивести з лісу. — Вывести пзъ бѣды = виволити, вірятувати. — Вывести парѣжу = вивести на чисту воду.

2. вивести, вибавити (про мисей, блощиць, цвѣркушів то що і про цлими).

3. вивести, ся, відупити, ся, відупити, ся. — Качка вивела трое каченят. — Курча тільки що відупилося.

4. вивести, ся, повиводити, ся, перевести, ся, попереводити, ся. — Були й кози і птиця всяка, та тепер попереводились, п. о.

Вывивать, ся = звивати, ся, зплітати, ся, виплітати, ся. — Вивів батіг. — Звив вірвовку. — Вивела стожку з коси.

Вывивой = кручений, плетений.

Вывивити, ся, вывѣчивать, ся = вікрутити, ся, одвертати, ся, одкрутити, ся, вигвинтити, ся, вишрубувати, ся, викручувати, ся і т. д.

Вывисать, вывиснуть = звисати, звиснути.

Вывѣть, ся = звѣти, ся, зплести, ся, виплісти.

Вывихнуть = звихнути (С. Л.), вивихнути (С. Аф.), вікрутити, вивернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Вывихъ = вивих, ізрух. (? С. Н.).

Вывишникъ, рос. Geiss schenck = вивішник, гребінник, гребенік. С. Ап.

Выводѣть, ся = виводити, ся і т. д. див. Вести, ся.

Выводъ = вивід.

Вывозѣть, ся = вивозити, ся.

Вывозной, вывозный = вивозний, привозний.

Вывозъ = вивіз.

Выволакивать, выволочить, выволочъ = виволакати, ся, виволокти, витягати, витягати, ся.

Выволочка = виволакання, витягання.

— **Выволочка соли** = добування соли з озер.

2. проухан (С. З. Л.), хадазя. (С. Ш.) — Дав йому доброї хадазіі — не забуде до нових віників.

Выворачивать, ся = 1. вивертати, ся.

2. (про одягу) — перевертати, лицювати, перелицьовувати, ся. — **Вывороченный наизнанку** = лицюваний, перелицьований; вивернутий на виворіт.

3. д. **Вывертываться** 2.

Выворотить, ся = вивернути, ся і д. **Выворачивать, ся**.

Выворотъ = вивертання, виворіт. — Перевернув на виворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Вывострить = вигострити, нагострити, виточити, наточити.

Вывощѣть = навощити.

Вывѣвать = віяти, вивівати. С. Аф.

Вывѣвки = полова. С. З. Л.

Вывѣдываніе = вивідування, випитування, розвідки, рознітки (С. З.), випити (С. Л.), допити.

Вывѣдыватель, пица = вивідач, ка. С. З.

Вывѣдывать, вывѣдать, ся = вивідувати, випитувати, рознітувати, ся, допитувати, ся, визнавати, вивідати, випитати і т. д. С. Л.

Вывѣйка = віянка, вивівання.

Вывѣрять = вивірити, вірехтувати. — **Вывѣрять вѣсы** = виважити. С. Аф.

Вывѣсить, вывѣшивать = 1. повісити, вішати. — Як була я молодою пренодобницею, повісила хваргушину над вікопницею. п. н.

2. зважити, виважити, виважувати, зважувати. — Треба добре зважити, щоб дознати ся. — Ти міні поперед виваж те-реси, а тоді зваж.

3. вірівняти, вірівнювати (групувати).

Вывѣска = 1. вішання, віження, виважування.

2. вівіска, таблиця. (С. Ш.)

3. вага, груз (що кладеть ся на ваги, коли їх виважують.)

4. чиста вага без обгортки (про вагу сипучого крану.)

Вывѣтривать, ся = 1. вивітрувати, ся, провітрувати, ся. — Треба провітрити хату.

2. вивітрувати, ся. — Сей камінь дуже скоро вивітруєть ся.

Вывѣтрѣть = д. **Вывѣтривать** ся 2.

Вывѣшнвать = д. **Вывѣсити**.

Вывѣять, ся = **вѣвѣяти**, ся.

Вывѣзати, ся, **вывѣзывать**, ся = 1. **вѣвѣзати**, ся, **розвѣзати**, ся.

2. **вѣвѣзати**, **вѣвѣстити**, ся.

Вывѣлявать, **вывѣлять**, ся = **вѣвѣляти**, **вѣвѣлявати**, ся, **звѣвѣляти**.

Вывѣдати, **вывѣдывать** = 1. **вѣвѣдити**, **вѣвѣдѣсти**, **вѣвѣркувати**, **вѣвѣзкувати**, **вѣвѣтикувати**, **вѣвѣдувати** і т. д.

2. **вѣвѣдати** (дознатись, заробити гаданням, уміти з чого скористуватись). — А п такі з сього положення **вывѣдава** сорочку. С. Аф.

Вывѣдити, ся, **вывѣживати**, ся = **вѣвѣдѣляти**, ся, **закавѣляти**, ся, **покавѣляти**, ся, **забруднѣти**, ся, **вѣвѣляти**, ся.

Вывѣгарокъ = 1. **недѣгарок** (свѣчки). С. З.
2. **Вывѣгарки** = (горілки) — **недѣгаръ**, (заліза) — **жужелиця**, (сала) — **шкварки**, **вѣвѣшкарки**. С. З.

Вывѣчивати = **гачѣти**, **вѣвѣчувати**.

Вывѣщивати = **гостювати**.

Вывѣщаніє = **вѣвѣщання**.

Вывѣбати, ся = 1. **вѣвѣбати**, ся, **згнѣбати**, ся, **гнути**, ся. — **Гнути** обідди.

2. **гнути**. — Багато худоби **гнує**.

Вывѣбистий = **гнуцкій**, **гнуцій**. — Мужича правда колюча, а папська на всі боки **гнуца**. п. пр.

Вывѣбной = **вѣвѣнутий**.

Вывѣбнуть = **вѣвѣнути**, **згнѣнути**.

Вывѣбъ = **колѣно** (на пр. в очереті).

Вывѣгладити = 1. **вѣвѣвѣняти**, **вѣвѣгладити**, **вѣвѣковзати**, (памітку гадкою) — **вѣвѣгладити**.

2. **вѣвѣрасувати**, **вѣвѣгладити**.

Вывѣгладывать = **вѣвѣризати**.

Вывѣгладивати = д. **Вывѣгладити**.

Вывѣгладати = **вѣвѣризати**.

Вывѣгладки = **недѣгризки**.

Вывѣгладываніє = **вѣвѣгладання**, **вѣвѣзання**.

Вывѣгладывать = 1. **вѣвѣгладати**, **вѣвѣзати**.

— Бо вже очі сліз не мають, так милого **вѣвѣгладують**. п. п. — Нема мого миленького, нема моєї квітки, стала б його **вѣвѣзати**, та не знаю звідки. п. п.

2. **вѣвѣдѣти** ся, **вѣвѣгладати**.

3. **вѣвѣгладѣти**, **вѣвѣгладати**, **чатувати**, **зорѣти**. — Так і біла са шма, так і зорѣти. Чайчи.

Вывѣгладѣть = 1. д. **Вывѣгладывать** 3.

2. **вѣвѣгладати** ся, **звѣвѣгладати** ся. — Він на **вѣвѣглад** здаєть ся здоровий.

Вывѣшнвати, ся = **гнѣшати**, ся, **вѣвѣшнвати**, **гнѣшати**, **трухлявѣти**. — Дерево **трухлявѣє**.

Вывѣгнати = **вѣвѣгнати**, **вѣвѣтурити**, **вѣвѣтурити** (С. Л.), **вѣвѣшкати**. — І наші праотці не вміли **шанувати**, поки їх з райської не **вѣвѣгнано** хати. К. Д. Ж. — Упросились **звѣвѣти** на три дні, та чорт їх і до віку не **вѣвѣшкав**. п. пр.

Вывѣгнѣти = **вѣвѣгнѣти**, **вѣвѣвѣлювати**, **вѣвѣвѣлювати**.

Вывѣгнѣвати = **вѣвѣгнѣвати**, **вѣвѣтрувати**, **трухлявѣти** (С. Ш.), **гнѣшати** (С. Ш.), **порохнѣвати**.

Вывѣгнѣть = **згнѣти**.

Вывѣгнѣти = **вѣвѣгнѣти**, **згнѣти**.

Вывѣгаривати, ся = 1. **вѣвѣвѣляти**, ся. — Скрипочка **грав**, як не **вѣвѣвѣляє**. п. п. — І вчла **книгати** тільки „мамо“ **вѣвѣвѣляти**, а „тата“ не **вѣвѣля**. К. Ш. — Він **якось** не **вѣвѣжно** **вѣвѣвѣляє**. — І з сього слона не **вѣвѣвѣлю**. С. Аф.

2. **вѣвѣвѣляти**, **карѣти**, **сварѣти**.

— А **хазяїн** його **дав**, що й **хазяїн** **вѣвѣвѣляє**. п. п. — **Покарѣти** словами, а не **бій**. п. пр. — Я нас **сварю** за те, що **вѣвѣ** свого брата **прогнали**. **Чайчи**.

3. **вѣвѣвѣляти**, **домовѣляти**. — А за **тоє** **подарки** **береть** або **послугу** собі **вѣвѣвѣляє**. Б. Н.

Вывѣговорити = **вѣвѣмовити**, **вѣвѣказати**, **промовити** і д. **Вывѣгаривати**. — Хоч і **продешевив**, а **вѣвѣмовив** собі **п'ять**, **папуш** **тютюцу**. С. Аф.

Вывѣговоръ = 1. **вѣвѣмова** (С. З.), **вѣвѣмівка** (Мап.), **говірка**, **гутірка**. — У цього **п-кась** **чудна** **вѣвѣмова**. — **Гарькава** **гутірка**. Мап.
2. **вѣвѣмова**, **докір**.

Вывѣгода = **вѣвѣода** (С. Л.), **зиск**, (С. З.), **корість** (С. Л.), **пожіток** (С. З.). — Не так **шкода**, як не **вѣвѣода**. п. пр. — **Корп-сти** з **два** **шати**, та й **ті** **щербати**. п. пр.

Вывѣгодный = **вѣвѣодний**, **корістний**, **пожіточний**. — **Своє** **воля** **добра**, та не **пожіточна**. п. пр.

Вывѣгонъ = 1. **вѣвѣгн**, **настѣвник**, **скотовѣще**. С. Л.

2. **перегін**.

Вывѣганѣти = 1. **вѣвѣганѣти**, **вѣвѣгонити**, **турити**, **вѣвѣтурувати**, **турліти**, **турляти**. — **Іпатко** **безп'ятко** з **горп** **свиці** **турити**. п. с. = **гребінець**.

2. **гнѣти**, **вѣвѣкурувати**, **вѣвѣгладати**. — Чорт **павчив** **гнати** **горілку**. п. о. — **Вѣвѣглад** **бочку** **горілки**.

3. **вѣвѣводити**, **звѣвѣдити**, **перевѣводити** (С. З.). — **Поперевѣдили** **всіх** **тарканів**.

Вывѣгорѣживатьъ, **вѣвѣгорѣдити**, ся = 1. **вѣвѣ-**

горіжувати, обгоріжувати, відгородити, обгородити, ся.

2. вигоріжувати, застороняти, ся, заступати ся за кого, вігородити, засторонити, ся, виплутувати ся, викручувати ся.

Вигорать, вигорѣть = 1. вигоряти, згоріти, вигоріти; випалювати ся, випалитись.

2. линяти, вицьвітати, злиняти, полиняти, вицьвісти.

3. вдавати ся, на лад іти, вдати ся, зладнувати ся, на лад піти.

Вигородити, ся = д. **Вигоріжувати, ся.**

Вигорілий = 1. згорілий, погорілий; випалений.

2. злинялий, полинялий.

Вигорѣть = д. **Вигорать.** — Не вигорѣло = не вдало ся, не вкипіло. — Оттак! моє діло не вкипіло! Хар.

Виграбадаться = відірвати ся (С. Аф.), виграти ся (Фр.), вишкребти ся, вибейкати ся (С. З.).

Виграбити = вігромадити, вігребти.

Виграпати = віграпати, вишліхувати. — **Виграпатий** = гранчастий, рубчастий, вишліхований.

Вигребать, вігребть, ся = вигрібати, вигортати, вігромажувати, вігребти, вігннути, вігромадити, ся. С. З. Л. — Як заходивсь кочергою з під печі вигортати. н. п. — Вигромадила на припічок угілля. С. З. — Засіла градку, а курка її ловигрєбала насіння. — Бери весло та громадь. — Треба добре громадити, щоб вигребти проти поди на бистріш.

Вигребка = вигрібання, вигортання, вігромажування. — **Вигреби** = вігрібки, вишкрібки.

Вигресть, ся = д. **Вигребать, ся.**

Вигружати, ся, вигружити, ся = вигружати, ся, виважувати, ся. — Уже десять возів виважили соли.

Вигрызати, вігрызти = вигризати, вігризти.

Вигрызати, ся = закаляти, ся, вікаляти, ся, вивалати, ся, вінаскудити, ся, забруднити, ся.

Вигулюватися, вігулятися = вігулювати ся, вихожувати ся, вігулятись, виходитись.

Видавати, ся = 1. видавати, ся. — Кашиници видає харчі. — Хотів на свій кошт видавати книжку. — Видаєть, як та чайка

(що коли хто ховаєть ся в коминіях, то вона пібн то кинче над тим місцем). н. пр.

2. висувати ся, витикати ся, витинати ся. С. Л.

3. визнавати ся, відрізняти ся. С. Л.

4. трапляти ся, випадати, бувати, складати ся. — Не дивись що п'ятниця, бери кола трапять ся. н. пр. — Так йому випало. — Не так ждало си, та так склало ся. н. пр. — **Видається, відалося** = бувало, випадало, трапляєть ся.

Видавити, видавливать, ся = відавити, витиснути, вичавити, видавлювати, ся і т. д.

Видаивать, ся = відіювати, ся.

Видалбливать, ся, відолбять, ся = 1. видобувати, видоблювати, відовбати, ся, (сокирою) — вицюкувати.

2. візбурити, вітовкти. (С. Ш.).

Видать, ся = д. **Видавати, ся.**

Видача = видавання, відача, (грошей) — виплата.

Видаивать = переганяти. — Почали переганяти горілку.

Видивать, ся = 1. висувати, ся, висовувати, ся (С. Л.), одсовувати, ся. — Висувь шухляду. — Одушь вікопечко, подивись на сопечко. н. п. — Висунути щипок. С. Аф.

2. визнавати ся.

Видвижній = висувний.

Видвиуть, ся = відсунути, ся. С. Л.

Видвоить, ся = д. **Видаивать.**

Видергать, ся, відєргивать, ся = відсмикати, ся, висмікувати ся (С. З. Л. Аф.), вірвати, віривати, ся (волоси, нир'я) — відскупати, відскупувати, ся. (мотузка то що) — відшоргнути ся.

Видержать, відєрживать, ся = 1. відержати, витримати, вітрівати, ся, відержувати, ся і т. д. С. З. Л. — Я не могла довше витримати, побігла до плуго. Фр. — Аби особа, вступаючая до закону обачила, смелі можеть витримати в законі. Б. Н.

2. витеріти, вікренити, перебути. — Витеріш чимало. — Багато перебули лиха.

3. витратити, потратити. — Витратили увесь запас. — **Видержать екзамєнь** = здати екзамєн, іспит (Гал.). — **Видєрживать положєніє** = статкувати. — В частю не зміє чоловік статкувати. н. пр. — **Видержать собаку** = вимуштрувати.

Видержка = 1. відержка, витримання.

2. вихват, вітяг. — На відержку =

на удачу, як прийдеться. — Не видержка = на переливки. — Я вже бачу, що не переливки, та павтикача.

Видерка = прочухан, халазія. С. З. III.

Видерпуть, ся = висмикнути, ся і т. д.

Видергати.

Видирать, ся = видирати, ся, впривати, ся.

Видоить, ся = відойти, здоїти, ся.

Видолбить = д. Выдалбливать. — Видолблений = відобаний.

Видольникъ, рос. Linaria vulgaris = звоник, зайців льон, ленок, льонок, о-студник, чистець, молюшничок, зозуліні черевички. С. Ан.

Видохлый = витхлый.

Видохнуть, ся = витхнути, ся, відихнути. С. Л.

Видра, зв. Lutra vulgaris = видриха, видра (сапець) — видрюк. Эв. — Запорожці прозвали сього звіри видрихою чи видрою. О. С.

Видратъ, ся = 1. видрати, ся, видерти, ся, (волосся, пір'я) — віскубти, ся.

2. видерти ся, видряпати ся (відкіля небудь).

3. вишарити, одчухрати, вічухрати, одшмагати, оддубарити. — На всі боки оддубарили різками.

Видресировать = вимуштрувати.

Видрочить, ся = випестити, ся, вікохати, ся, віховати, ся.

Видрыхнуться = виспатись (добре).

Видти = д. Выйти.

Видубить = вигарбарювати. (Под.) Чинабарь досі ще не вигарбарював пикуру.

Видувать, ся = 1. видувати, видмухувати, вивівати. — Видмухати пилюку.

2. видимати. — Пляшлу видимають з рестоценого скла.

Видувної = відутий.

Видудить = видудлити, віжлуктити. — Усю воду вижлуктити.

Видумать, ся, выдумывать = вігадати, вимислити, вимізувати, відумати, ся, вигадувати, вимишляти і т. д. С. Л. З. Аф. — Индулгенції вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що нішому і згадати страшно, те пизовець вимізує. К. Ч. Р. — Якійсь новий плуг вигадав. — Француз вимислить, а Німець зробить. п. пр.

Видумка = вігадка. — Здатний на вигадки.

Видумчивый = вигадливий.

Видумщикъ, ца = вигадчик, ця.

Выдумываніе = вигадування.

Выдуцять = відовбати (дуцло).

Выдутъ = відути, видмухнути.

Выдыхать, ся = відихати, ся, видіхувати, ся.

Выдь = вийди. — Вийди йому на зустріч.

Выдѣлать, выдѣлывать, ся = виробити, виробляти, ся, (що погане, негоже) — витворяти, коїти, виробляти. (С. З. Аф. Л.). — Таке витворяє, що крий Боже! — **Выдѣлывать кожи = чинити, вичиняти, правити. — Выдѣлывать штукъ = витворяти.** — Тим вони таке і витворяють, бо страху не мають. С. З.

Выдѣлить, ся, выдѣлить, ся = віділити, ся, відрізнити, ся, відлучити, ся, відпаювати, ся, віділяти, ся, вилучати, ся, віпрошнювати, ся, відрізняти, ся; визначати ся. С. Л.

Выдѣлка = виробка, вироб, рббливо. — Се ложки мого роблива. Хар. — **Выдѣлка кожи = вичинка, чиньба.** — Шкурка за чиньбу не стала. п. пр.

Выдѣль = виділ.

Выдѣлываніе = вироблювання.

Выдѣлывать = д. Выдѣлать.

Выдѣлять, ся = д. Выдѣлить, ся. — Все те галаеування то піднімало ся разом, то затихало, а звідтіл одрізлив ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парувати. — Земля трудівшиця: аж парувє, та нам хлїб готує. п. пр. (Про теч) — випускати. — Молочай випускає себе якесь молоко.

Выемка = 1. виїмання.

2. (в одесі) — вікот (С. Аф.), вірізка, вітин (С. Пар.). — Керсетка з великим викотом.

3. трус (С. Л. III.), трусаніна, ревізпья. (Гал.) Власне такий трує, коли зпайдено і забрано утікача, чи злодія, що переховував си, або що небудь заборонене, покрадене або що.

4. (в будові) — жолобк, рівчачок.

5. (в землі) — виїмка.

Выжаривать, ся = 1. вижарювати, ся, випалювати, ся. — Виналяти глечик.

2. вишижарювати, ся, винажарювати, ся. — Уєїх тарканів вишпарила. — Добре вишпарив ся в бані.

Выжать, ся = 1. вікрутити, відавити, вічавити, віджати, ся. — Відавити олію. — Віджала єорочки. Чайч. — **Хотъ выжми = хоч вікрути.** — Сорочка мокра, хоч вікрути. — **Выжать изъ кого либо сокъ = відавити олію.**

2. вийжати, ся. — Вижав сім кіп.

Вийждать, виждать = вийждати, діждати ся, дочекати ся, дождати, чекати, годіти, трівати, сподівати ся, (на за-сідах, на чатах) — стерегти, чатувати, засідати, (щоб напасті) — чигати. — С. З. Л. Як кішечка підкрадець сп, вижде нещасливий час той. К. П. — Дочекав ся я свого съвѣтенька: вирикала в сьвіт мене матічка. Руд. — Треба ще годити, поки морози настануть. — Ой не літай, утко, засідають два стрільчики, хочуть тебе вбити. п. п. — Чатує на його. С. З. — Злобу свою криючи, Дорошенко почав на вишцеппя Запорожців чигати. Л. В.

Вийжелобить = вийжелобити.

Вийжелтить = пожовтіти, вйжовтити. (С. Аф.).

Вийжечь, ся = вийпалити, ся; вийпекти, ся.

Вийжепний = вийпалений. С. Аф. Л.

Вийживать = 1. проживати, вбувати. (С. Л.). — Вбув у його в паймах трохи не рік.

2. вислужувати. — У його нічого не вислужили.

3. вийживати, вийкурювати, вийтюрювати, (про мишей, комах то-що) — виводити, вивавляти. — Пу, сього гости скоро не викурю. — Трудно вивавляти міль.

Вийкіна = 1. вийжа, вийпал (срібло або золотого, випалене з тканини.)

2. падіння, повиня (про землю, на котрій випалено ліс.)

3. пройди́сьвіт, пройда, проно́за.

Вийкігання = вийпалювання, вийпал, вийпінання. С. Л.

Вийкігати, ся = вийпалювати; вийпінати, ся. С. Аф. Л.

Вийкігання = дождіння, ждання, сподівання, сподіванка, чекання, тривання.

Вийкігати = д. Вийждать — Оце ж, Боже, лихі люди на мою чигають душу, не за гріх мій, не за кривду и біду терпіти мушу. К. П.

Вийкіливать, вийкілять = вийкрічувати, вийтюрювати, вийморочувати, вийкіганнявати, вийкрутити і т. д.

Вийкіманіє = вийкрічування, вийдівлювання, вийжимання.

Вийкімать, ся = вийкрічувати, ся, вийдівлювати, ся, чавити, (біляну) — вийжимати, ся. Д. Вийжати.

Вийжимка = д. Вийжиманіє.

Вийжимки = вичавки, вийніток, (з вишпограду) — фус, частіше мп. фуси, (з копошиного сіми) — макуха, (з вареного

коноп. сіми) — урда, (з буряків то-що) — жмаки, жмип. — Жмаками добре сви-ней годувати. С. Л. — Пиріжки з урдою. С. З. — Макуха сімная до вареників. С. З.

Вийкипять = д. Вийжати 2.

Вийкірать = вийдати, пожпрати.

Вийкити = д. Вийживать. — Вийкити изъ ума = перейти на дитячий розум.

Вийклець = гончак, вийжел. — За хорта дві копи грошей, за вийла три копи грошей. Ст. Л.

Вийкликъ = 1. д. Вийклець.

2. рос. Antirrhinum linaria (L. vulgaris) — д. Вийдолыникъ.

Вийлокъ = д. Вийкликъ.

Вийлятникъ = исарь, доіжжачий.

Вийжратъ = вийсти, пожертти; погріскати, злопати.

Вийзвиповать = вийзвипувати.

Вийзвать, ся = вийкликати, ся. (Д. Вийзывать, ся).

Вийзвѣдѣть = вийзорити.

Вийздоравливаніє = вийдужування, одужування.

Вийздоравливать, вийздоравѣть = вийдужувати, вийчипувати, вийжуватись, вийдужати, вийчуняти, одужати, подужчати, прочуняти, вийхорувати, вийходитись, поздоровіти, поздоровішат. — Н журись, дівчино, Господь Бог з тобою! як ти вийдуєш, вийзму шлюб з тобою. п. п. — Як з'їла, зараз одужала і повеселішала. п. к. — Вийчунила Катерица та в запічку колише дитинку. К. П. — Вийчок почав вийжуватись — пога гоїтьца. Чайч.

Вийзеленить, ся = позеленіти, ся.

Вийзавать = д. Вийвѣдывать.

Вийзовъ = вийклик, вийкликання. (С. Л.).

Вийзолачивать = золотити, вийзолочувати, позолочувати, вийзолощати. (С. Аф.).

Вийзолотить = позолотити, вийзолотити, вийзолотити. (С. Аф.). — Вийзолоченный = вийзолощений. (С. Аф.).

Вийзолыникъ, рос. = д. Вийплѣкъ рога́тый **Вийзрѣвать** = спіити, доспівати, вийспівати, стігнути, вийстігати, достігати. — Рапо ще кавуни рвати, нехай доспівають. — На калину вітер віє, калина не спіє п. п.

Вийзрѣлый = спілий, доспілий, носпілий, стіглий, достіглий. — Спілі кавуни.

Вийзрѣть = носпіти, доспіти, достігнути. — Ще трохи не носпіли кавуни.

Вийзубрить = 1. вийцербити, пощербити. — Гей коняку Турки вбили, Лихи шаблю пощербили. В. П. — Вийзубренный =

щербатий. — Щербатого горшка ніколи не паповиши. п. пр.

2. д. Выдалбливать 2.

Вѣдудить = вѣдудити, вѣдугти.

Вѣзывать, ся = 1. вѣзлѣкати, вѣзивати, ся. — Вѣзляю у свѣтлицю, а вона не йде, даю я їй срібний перстень, вона не бере. п. п.

2. заклѣкати, зазивати, запрошувати, ся.

3. вѣдугувати ся, брати ся, обзивати ся. — **Вѣзуючий** = вѣзлѣкуючий. —

В. видъ, поступокъ, тонъ = задержкуватий, задержливий. — Обѣзав ся козак на солодкім меду: гулай, гулай, дѣвчинонько, я до дому доведу. п. п.

Вѣзывать = вѣмерзати.

Вѣзывать = вѣмерзлий.

Вѣзывать = вѣмерзти.

Вѣграть, вѣгривать = 1. вѣграти, вѣгравати. — Він вѣграв у карти. — Він добре вѣграв на скрипці. — Та у сурми вѣгравали. н. д. — У кобзу грає, вѣгравє, голосно свѣває. н. п.

2. скорѣстувати, покорѣстуватись, поживити ся. — Він на сѣмю дѣл багато жорѣстував. — **Вѣграть дѣло, тѣжбу** = вѣпозивати, вѣграти справу, дѣло. — Тоді вѣграє справу, як ляже на лаву. н. пр. — Хто бѣльше горѣлки ставить, той вѣграє справу. п. пр. — **Вѣграть время** = вѣгладати час. С. Л.

Вѣгравать, ся = вѣгравати ся, вѣшумовувати. — Скришка потроху вѣгравалась. — Вѣпо вѣгравалось, вѣшумувало.

Вѣгравать, ся = вѣгравати; вѣграшній. — Вѣграш гроші. — Вѣграшній бѣлет.

Вѣгравать, ся = вѣграш (С. Аф.), вѣгранка; користь, зиск. — Вѣграв у карти, та на цю вѣгранку і купив.

Вѣискать, ся, вѣискивать, ся = 1. вѣшукати, (скрізь) — обшукати, (нишком) — вѣнишпорити, шукати, вѣшукувати, ся, вѣшуковувати, обшукувати, вѣшпорити. С. Аф. Л. — Вѣшукав скрізь — нѣде нема.

2. знайти, ся (С. Л.), знаходити, ся (С. Аф.), д. ще **Вѣзывать, ся** 3.

Вѣискъ = шукання, шуканина, вѣшуквання.

Вѣйти = вѣйти, (нишком) — вѣкрасти ся, (задом) — вѣзадкувати, (на силу) — вѣдѣбати. — Вѣскро вѣйшло з мѣста. — Книжка вѣйшла. — З сього пѣчого не вѣйде.

На силу и вѣдѣбала з хати. — Хлѣб унесъ вѣйшов. — Багато грошей вѣйшло за

сей час. — **Вѣйти замужъ** = вѣддати ся, побрати ся, спарувати ся, замѣж вѣйти (С. Аф.). — Як не вѣдам ся, то дома здам ся. п. пр. — Вона спарувалась з сѣлшим своїм. К. Ш. — **Вѣйти изъ яицъ** = вѣклонутись, вѣлунитись. — **Вѣшесъ изъ терѣнія** = терпѣць йому увѣрвав ся. — Терпи, коли терпѣць увѣрвав ся. С. Ш. — **Вѣйти на ружу** = на верх вѣйти, вѣявити ся. — Правда, як оліва — завжди на верх вѣйде. н. пр. — **В. изъ уопотрѣбленія, изъ обѣчая** = вѣвести ся. — Се було колись, та вже вѣвелось. — **В. изъ предѣловъ** = перейти через край. — **В. изъ себя** = розгѣивати ся, розпалити ся. — **В. изъ терѣнія** = не зтѣрѣти.

Вѣка = д. **Вѣка**.

Вѣкадитъ = вѣкурити. — Прийшов у гості, тай сѣдять, на силу вже вѣкурили його.

Вѣказать, ся, вѣказывать, ся = вѣказати, ся, вѣявити, ся, вѣставити, вѣзначити, ся, вѣказувати, ся і т. д. С. Л.

Вѣкалить, ся, вѣкалить, ся = гартувати, вѣгартувати, ся. С. Аф.

Вѣкалка = гартування.

Вѣкалывать, ся = 1. вѣкѣловати, ся, вѣтикати, ся, вѣштрикати, ся. — Гляди, щобъ поночі ока не вѣштрикнув. п. п. — **Темно, хоть глазъ вѣколи** = тѣмно, хоч у око стрѣль. п. пр.

2. вѣрѣбувати, ся, вѣцѣкувати, ся.

Вѣкалывать, ся = вѣкѣпувати, ся, одкѣпувати.

Вѣкарабкаться = д. **Вѣграбаздаться**.

Вѣкармливание = годування, годівля, ховання, хов.

Вѣкармливать, ся = 1. вѣгодѣувати, ся, згодѣувати, вѣшѣувати, ся. С. Аф. З. — Не той тато, що сплѣдѣ, а той, що вѣгодѣвав. н. пр. — Ой годѣвала дочку не рік, не два, тай згодѣвала — людямъ слуга. п. п.

2. вѣдгодѣувати, ся. — Вѣдгодѣвали кабанъ на сало.

Вѣкати = 1. вѣкачати, (на маѣлю) — вѣмаѣлювати.

2. вѣкотити, вѣточити.

Вѣкати = вѣкотити, вѣточити. — Вѣточи вѣз. — Кухви з медомъ та горѣлкою повѣкочувало. п. п.

Вѣкати = вѣкачування; вѣкѣчування.

— **Глазъ на вѣкати** = вѣрла (Номис), баньки, (хто має такі очі) — вѣрлѣтій, вѣрлѣокій (С. Аф.), банькатій, вѣтрѣшкѣватій (С. Аф.).

Вика́tywати, ся = 1. **вика́чувати, ся**, (на маю) — **вима́глювувати**. — **Вика́чала** усі сорочки. — **Вика́чав** ся у спігу.
2. **вико́чувати, ся, вито́чувати, ся**. — **Виточили** кадіб з льоху. — **Скаже** вона міні робити — під гору камінь точити. н. н.

Вика́чати, вика́чувати, ся = 1. **вика́чати, вика́чувати, ся** (воду смоком).

2. д. **Вика́tywати, ся**.

Вика́шувати, ся = 1. **вико́шувати, ся, вико́сywати**. (С. Аф.) — **Викосили** цілу дестину. — **Викосив** в день два карбованця.

2. **зко́шувати ся**. — **Коса зкосила** ся.

3. **обко́шувати ся**. — **Вже обкосили** ся.

Вика́шувати, ся, вика́шливувати, ся, вика́шливувати, ся, вика́шливувати, ся = **вика́шливувати, ся, вика́шливувати, ся, вика́шливувати, ся** (С. Аф.), **вика́шливувати, ся**.

Вики́дати = **вики́дати, пови́кда́ти**.

Вики́док = **віки́день** (С. Аф.), **вібрудок**.

Вики́дувати, ся = **вики́дати, ся**. — **Вики́дувати на счётах** = **вика́да́ти на счётах**. — **Вики́нуть штку** = **натворити, нако́їти**.

Вики́дыш = д. **Вики́док**.

Вики́пати, ви́кпнѣти = **вики́пати, ві́кпнѣти, зки́нѣти, ви́кпнѣтись, ви́кпнѣтись**.

Вика́дка = 1. **вика́дання, вика́дування**.

2. (про одягу) — **ля́мівка, обля́мівка, обш́івка**.

3. **лі́чба, ві́клад**.

Вика́дувати, ся = 1. **вика́да́ти, ся**.

2. **обкла́дати, (цеглою, камінем)** — **обмуро́вувати**.

3. **обля́мовувати, обш́ивати**.

4. д. **Вало́штити**.

5. **вилі́чувати, вика́да́ти**.

Викле́вати, ся, викле́вувати, ся = 1. **ві́клювати, ся, ві́дзювати, ві́кльовувати** (С. Аф.), **зидзю́бувати**. — **На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала**. н. н.

2. **вико́лювати, ся**. — **Курчата ві́кльовують** ся.

Викле́вувати, ся, обкле́вувати, ся, одкле́вувати, ся.

Викле́йка = **викле́ювання, обкле́ювання**.
Викле́ймити = **покле́йити, потаврува́ти, позначи́ти**.

Викле́пати, викле́пувати = **ві́клепати, ві́кльовувати**.

Виклика́ти, виклика́ти = **виклика́ти**.

Виклю́чати = **виклю́чати, вилуча́ти, ви́йма́ти, ви́кида́ти, ви́жикати, ви́писувати**. — **Од нижчого до вищого стану, нікого не ви́ймуючи**. Ст. Л. — **Виклю́чати із служби** = **ски́дати, зса́жувати, виганя́ти**. — **Його скинули з уряду, вигнали з служби**. — **Виклю́ча́я** = **окрім**. — **Всі були, окрім його**.

Викли́чити = **ві́канючити** (С. Аф.), **ві́циганити**.

Ві́кпуть = **привика́ти, звика́ти**.

Ві́ковувати, ви́ковувати = **ві́кувати, ви́ковувати**.

Ві́козирувати, ся, ві́ковыра́ти, ся = **ві́колу́увати, ся, ві́колу́плювати, ся, ві́колу́пати, ся, ві́копирсати, ві́корнати, ся**. С. Аф. Л. — **Хоч із нігтя ви́колунай, та дай, н. пр.**

Ві́ковы́рка = **копі́стка, (для чистки сірки з ушей) — ко́рпоу́шка, С. З. (при люльці) проті́чка**. — **А він що ви́курить люльку, по́конирсав проті́чкою, та й знов па́биває, і знов пима́лить**.

Ві́козирувати = **ві́козирувати**.

Ві́кола́чувати, ся = **ви́бшвати, ся**.

Ві́коловувати = **ві́ворожити, за́чарува́ти; на́ворожити, на́чарува́ти (заробити або підга́дати чарува́нням)**.

Ві́колотка = 1. **ви́бивання**.

2. (у шевців) — **ко́пй** (на котрому розбивають підшову.)

Ві́колоть, ся = д. **Вика́лывати, ся**.

Ві́копати, ся = д. **Вика́пывати, ся**.

Ві́копирувати = **ско́піюва́ти, і́зкопіюва́ти**. С. З. (Частіше, коли річ іде про плани.)

Ві́кормити, ся = д. **Вика́рмлювати, ся**.

Ві́корчевати = **ві́корчувати, ві́теребити**. (С. Ш.).

Ві́корчевка = **корчува́ння**.

Ві́кра́дувати, ся = 1. **кра́сти, ви́крада́ти, ся**. С. З. — **Брати** помогали хлопцям **ви́крадати** естер. Лев.

2. **ви́крада́ти ся, ви́ходити пі́шком**.

Ві́кра́пувати, ся = **ві́крю́увати, ся, ви́кравати, ся**. С. Аф.

Ві́красити, ся, ви́кра́шувати, ся = **ві́красити, ся, помалюва́ти, ся, пофарбува́ти, ся**. (С. Ш.).

Ві́крати, ся = д. **Ві́кра́дувати, ся**.

Ві́крестити, ся = **ві́хрестити, ся, пере́хрестити**.

Ві́кресть, ка = **ві́хрест, пере́хрест, ка**. — **Чоловік худо́родний** — **з жи́да пере́хрест**. С. З.

Викрѣщувать, ся = вихрѣщувати, ся, ви-хрѣсчувати, ся. (С. Аф.).

Викривить, ся, викривлять, ся = ви-кривити, ся, покривити, ся, скривити, ся, скардіючити, ся, викривляти, ся і т. д.

Викриківать, викрикіяуть = вигукува-ти, вигукнути, викрикувати. (С. Аф.). — Похмелилися добре, ідуть, аж вигукують. о. к. — Іде мужик з поля та постогуючи, його жінка молодан та вигукуючи.

Викроить, ся = д. **Викраівать, ся.**

Викройка = **викройка**, зразок. (Ніс. зап. в Черніговщині.)

Викрѣщивать, ся, викрѣшити, ся = ви-кришувати, ся, викришити, ся. — Зуб викришив ся. С. Аф.

Викрѣгивать, ся, викрѣгити, ся, ви-крѣгять, ся = **викрѣглювати, ся, об-крѣглювати, ся.**

Викружальникъ = свѣрдел, кѣтрим ви-рїзують в дошці кружало.

Викружать, ся, викруживать, ся, ви-кружити, ся = 1. д. **Викрѣгивать, ся.**

2. кружити, колувати. — Хто колує, той дома не почує. н. пр.

Викрѣщивать, ся = **викрѣщувати, ся.**

Викривать, ся = **крїти, покривати, ся.**

Віккушаркнути, ся = **вікинути, ся, пе-рекїнути, ся, вівернути, ся.**

Віккуовать = **накувати.** — Міні зозули накувала десять лїт жити.

Вікуна́ть, ся = 1. **вікуна́ти, відкуна́-ти, вікупля́ти, ся.** — Вікунин заставу. — Батько продав грунт, але син вікупив. — Віп їй покохав і вікупив у панів.

2. **вікупѣувати (С. Аф.), розкупна́ти.** — На базарі увесє хлїб розкунили.

Вікуна́ть, ся = **вікупати, ся, єкупна́ти, ся.**

Вікупка = **вікуп.**

Вікупно́й = **вікупний.**

Вікупъ = 1. **вікуп** (на пр. з неволї, або батьківщини з чужого роду.)

2. **вікуп, ѡкуп, вікупнѣ, відкунѣ.** — Дали за його Татарам вікупного єго чер-вопцїв. л. о. — І полонян без ѡкупу й ти-ринства у рїдний край до роду відпускали. К. Б.

Вікуриваніє = **вікурюваннє.**

Вікуривать, ся, вікурить, ся = **вікурю-вати, ся.** — Вікурити пчїд з улика. — Вікурити з четвертї пята відер горїаки. — Вікурив люлька.

Вікусить, вікусывать, ся = **вікусати, вігризти, вікушувати, вігризати, ся.**

Вікушать = **зїсти або випити.**

Вілавлівать, ся = **вилѡвлювати, ся.**

Вілазить = **облазити, вілазити.** — Всї кутки облазив. — Са кішка усюди вила-зить. С. Аф.

Вілазить = **вілізати.** — Вилаїз з ями.

Вілазка = **вілазка, віправа, гѣрець.** — Золотаренка на гѣрцю пострелено у погу з мушкета. Л. Сам.

Вілазь = **вілазка (С. Л.), пролазка (С. Л.), лаівка (С. Же.)** — Свині у городї, мабуть десь вилазка.

Віламывать, ся = **вилѡмлювати, ся.** С. Аф.

Вілащивать = **глянцювати.**

Вілетчить = **вікласти, віхалащати, ві-валащати, віхарашати і т. д. д. Валѡ-щить.**

Вілежальний = **злежальний, злѣглый.**

Вілежать, ся = **пролѣжати, вілежати, ся.**

Вілѣжувать, ся = 1. **вплѣжувати, ся.** С. Аф.

2. **злѣжувати ся.** С. Аф. — Треба ча-стїше перегортати зерно, щоб часом не зле-жалось.

3. **улѣжувати ся.** С. Л. Ш. — Нехай грушки улѣжуть ся, тоді вони досягнуть.

Вілелѣять = **віпестити.** С. Аф.

Вілетать = **вілітати, вілинати.**

Вілѣть = **віліт.** — На вілѣть = на скрізь. — Куля на скрізь пробіла.

Вілетѣть = **вілетїти, віліцнути.**

Віливать, ся = 1. **виливати, ся, вилї-кати, висипати, ся.** — Вилили воду з дїжки. — Вода витїкла. — Висипай увесє борцї в миску. — Почали виливати ха-вранїків.

2. **виливати, ся.** — Мабуть десь великий дзвїн вилили, що пішла така поголоска. н. пр.

Вілизать, вилїзывать, ся = **вілізати, злізати, вилїзувати, злізувати.**

Віллиивать, віллиивать = **ліняти, вилї-няти, облазити, винадати, облїзти, ві-лїзти.** — Са кішкай дуже вилїнила. — Шерсть повилїзала. — Пірї повинадало. — Кінка облаїла.

Вілїти, ся = д. **Віливать, ся.**

Віловить, ся = д. **Вілавлівать, ся.**

Віложить = д. **Вікладувать.**

Вілокать = **віжлуктити, віжлуктати, ві-лигати, віхлептати.** С. Аф. Л.

Віломать, ся, віломить, ся = д. **Віла-мывать, ся.**

Вілощить, ся = **віглянцювати, ся.**

Вілудить, ся, вилуджувать, ся = **вілу-дити, ся, мобїлїти, вилуджувати, по-біляти.**

Вилупать, ся, вилупити, ся, вилупи-

Вывега́ть = **вими́гати, замі́гати.** — Выве-
ти хату, внести дрóва. К. Ш.

Вывега́ть, вымі́гати, вики́дати, **вики́дати,** **вики́дати, ся.** — Викида-
ти ка́мня.

2. **обру́бити, обру́блювати, ся.** — По-
чала обру́лювати петлі.

3. **лі́чити, ви́лічувати, раху́вати, ви-**
кладáти (на щóгах).

4. **виспа́ти, виспа́ти, ви́прищити, ви-**
при́щувати. — При́щі які́сь на руках ви-
спало. — Його усього виспало. С. Аф. —
У його ви́прищи́ло на виду́ і на руках.

5. **още́пяти, ся.** С. З. — Сучка о́щепила ся.

Выве́щать = **ме́стити** ся і д. **Выве́стити.**

Выви́пати, ся = 1. **вими́пати, ся.**

2. **витопту́вати, витодо́чувати.** — Коні
витолочили всю траву.

Выви́рати = **вими́рати.**

Выви́стая = **вими́стая.** — Выви́стая коро́ва.

Вывога́нє, вивога́тельство = **зді́рство,**
ви́мага́ння.

Вывога́ть = **ви́магати** (С. З.), **ви́дирати,**
дра́ти, зді́рати. — Ді́ткив найменших ви-
магати не нажити ся. Орлик. С. З. — Оста-
пю сорочку з ка́ліки зді́рають. К. Ш.

Выво́нна = **водорій, рі́вча́к, ко́вдо́бна.**

Выво́кати = **вимо́кати.**

Выво́ла́чивати, ся, виво́лотити, ся =
1. **вимо́ла́чувати, ся, мо́лотити, виво́-**
ло́тити, ся, (на гарма́ні) — **ви́гарма́нити.**

1. **замо́лотити.** (С. Аф.). — Мо́лотив два
дні, та й замо́лотив всього ко́шовика.

Выво́лити = 1. **ви́мовити, про́мовити.**
— Промов, сердечко, як ми любиле́сь дво-
чко. п. п.

2. **ви́мовити.** — Хоч і про́дешевив, а ви-
мовив собі́ шть па́куш тютю́ну. С. Аф.

Выво́лити = д. **Выва́ливати.**

Выво́лотити, ся = д. **Выво́ла́чивати.**

Выво́лотки = **по́слі́д, збо́їни, по́ло́ва.**
(С. З. Л.).

Выво́лот = **ви́мо́лот, умо́лот.** (С. Ш.).

Выво́лот = д. **Выва́ливати.**

Выво́ль = **млі́во** (С. З.), **ме́лево.** — Ве-
лика там вода, хоч є́ й ба́гато млі́во. Гр.

Выво́ра́жувати, виво́розвѣт, ся = **виво́-**
ро́жувати, ся, (С. Аф.), заморо́жувати,
ся, виво́ро́жувати, ся, виво́розити, ся,
заморо́зити, ся.

Выво́рити, ся = **Выва́ривати, ся.**

Выво́ро́чне імѣ́нє = **пустови́ща.** — У-
мер лю́де́м безді́дним, а гру́п і хату, як
пустови́щу, поверну́ли на грома́ду.

Выво́стити = д. **Выва́щувати.**

Выво́гати, ся = д. **Выва́тувати, ся.**

Выво́чити, ся = д. **Выва́чивати, ся.**

Выво́дривати, виво́дрити = **вихи́тро́ву-**
вати, ви́хигрувати.

Выво́ра́ливати, виво́равити = **поли́ва-**
ти, поли́ти (цаво́дити поли́ву на посу́ду).

Выво́сливати, виво́слити, ся = **заслі́-**
нювати, ся, замуро́увати, ся, засма́ль-
цо́бувати, ся, заяло́жувати, ся, заслі́-
нити, ся, замуро́зати, ся, засма́льцо́ва́-
ти, ся, заяло́жити, ся.

Выво́чувати, ся, виво́чити, ся, зму́чити,
ся; змордо́увати, ся. — При́йшов з поля,
змордо́ував ся, до́бре їсти споді́вав ся. п. п.
— Зму́чив мене́ оти́м ка́пю́ченням.

2. **ви́дирати, виво́ро́чувати, ся** (С. Аф.),
виво́рдо́увати, ся, ви́дерти, виво́ро́-
чити, виво́рдувати. — Да́й або ви́деру.
п. пр.

Выво́чати = **ви́нести, ви́нерти.** — Коні
зразу так і ви́несли на го́ру.

Выви́гати, ся, виво́гати, ся = 1. **вими́-**
вати, ся, вими́ти, ся, (про бі́лзпу) —
ви́пірати, ви́прати, ся (в те́плій во́ді) —
ви́бано́увати, ви́банити, ся, (го́лову) —
зми́вати, зми́ти, ся. — Ми́й зми́ють дрі́-
бі до́щі, а розче́шуть буйні́ ві́три. п. п.

2. **ви́привати, рі́ти, вими́вати, мі́ти, ви́-**
прити, вими́ти, ся. — Во́да бере́г рі́є, рі́є,
яво́рові ко́рїнь мнє. К. Ш. — Не ра́д ви́врі́-
хили́ти ся, во́да ко́рїнь мнє. п. п.

Выви́кати = 1. **че́сати, ви́чісувати** (ко-
сти́лицю з льо́пу).

2. **ви́ймати** (се́режки з уше́й.)

Выви́кати = **ви́чечати** (про льо́п); **ви́пя-**
ти (про се́режки). — **Выви́кати го́ре** =
перебі́дувати, нате́рні́гись лі́ха. — **Выви́-**
кати по сві́ту = **ви́гасати, поблу́-**
кати, по́вештати, ся. — Поблу́кавши ми́й
Петру́сь, тай до мене́ знов верну́всь. Кот.

Выви́ливати, ся, виво́милити, ся = 1. **на-**
ми́лювати, ся, ми́літи, ся, на́ми́лити, ся.
— **Выви́лити ко́му го́лову** = **на́ми́лити,**
нагрі́ти чу́ба, чу́пирну.

2. **зми́лювати, зми́лити.** — Аж ко́ня зми́-
лив, поки́ до́гнав.

Выви́лки = **мі́лини.**

Выви́сєль, виво́сєль = **ви́га́дка, ба́йка.**
С. Л.

Выви́слити, виво́мслѣти = **ви́мисли́ти,**
ви́жи́сли́ти, ви́га́дати, ви́га́дувати, зми́-
слити, зми́сли́ти.

Выви́шлення́к, ца = **ви́га́дчик, ця́.**

Выви́шлений = **ви́га́даний.**

Вимѣлять = побіляти, натѣрти крейдюю.

Вимѣнявать, ся, вимѣнить, ся = вимінувати, ся (С. Аф.), міняти, ся, виміняти, ся, проміняти, ся, змінати, ся, (про міньбу коней циганами) — **виміньжувати.** — Виміняв швайку на ремінець. п. пр.

Вимѣль = міньба, проміна, заміна. — Міньба одному пацує. — Проміна одному служити. п. пр.

Вимѣриваніє = вимірювання.

Вимѣривать, ся, вимѣрять, ся = вимірювати, виміряти, ся, виміряти, ся.

Вимѣсити, ся, вимѣшувать, ся = вимісити, вимішувати, ся.

Вимя, мши = вимя, вимня (С. Аф.). — Собачье, сучье вимя = а. суче вимя (боличка в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetralix L. — лісовий жабрѣй, жабрик. С. Ал.

Вимять = д. Виминать.

Виношувать, ся = 1. виношувати, виношувати, виносити. — Не треба виносити на двір.

2. вибшувати, ся, впосити, ся. — Зносив одѣжу. — Чужирка зовсім зносила ся.

Винишувать = винишувати.

Винищать, ся = 1. винищати, ся, брати, ся, вибірати. — Винищала одѣжу з скупки. — Я ширіточки виберу з печі. п. к. — Ключ не винищаєт ся з замка. — **Винищать жребій** = брати жереб. — **Винищать денги изъ банка** = брати, вибірати гроші з банку.

2. вибшувати, ся, вирізувати, ся. — Вилоти лиш дужче на рукава. С. Аф.

3. халгати, схоплювати (утікача, що переховуєт ся), забирати, відбирати (що заборощене.)

Виносити, ся, винести = 1. виносити, ся, виношувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. витѣрлювати, витримувати, витеріти, зтеріти, витримати. — На силу витерпів, поки різали. — Тяжко було терпіти, та що ж маєш робити.

Виноска = 1. винос.

2. дописка, приписка, примітка.

Виносливый = терплячий, терпучий, терпачий. С. Ш. (в бізі) — гінкий.

Виносок = збісок. С. Аф.

Винось = д. Виноска 1. — На винось (про запряжку) = виробляж, упробляж. — На зустріч нап четвериком упробляж.

Винудити, винудять = вимогти, вина-

гати (С. Л.), висилувати, сидувати, примусити, примунати (С. З.), примусувати, зневолити, приневолити, приневолювати, зневолювати (С. Аф.). — Ой шлюбє мій, шлюбє, примушений шлюбє, та чи гаразд мій за тим шлюбєм буде. п. п. — До тачення гребель примунати. Орлик. С. З. — **Винужденный** = примушений, приневолений і т. д. — **Я винужденъ** = я мусів, я мұшу.

Винужденіє = сидування, принука, примус (С. З.), вимагання, висилка. С. Л. — На мляування нема сидування. п. пр. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. п. пр. — Примусом не так навчаш ся, як залюбки. С. З.

Винуть = виняти, взяти, вибрати; викотити, віризати; схопити, забрати (Д. Винимать.)

Випіривать, випірять, випіриуть = виринати, зринати, ізринати, вірнути, зринуті, випірниуті, випурнути. С. Аф. Л. — Як божа воля, то вирнеш і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де вирипав. Б. Ш. — Та вже ж мой головонці з моря не зринати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як свій камінь на верх ізорне. п. п.

Випіряніє = віпрники.

Випіживать, випіжить = несити, нестувати, виносити, виношувати. С. З.

Випіохивать, випіохать, ся = 1. виношувати, виношати, ся. — Козаки усе те повикурювали і повишухували. п. о.

2. пронохати. — Він усе пронохав, що там робило ся.

Випінячить = виглядіти, винянєчити (С. Аф.), виношувати. — Вона у нас всіх дітей вигляділа. — Йосиф святий ся радує, що на рудих Бога нестє. п. п. С. З.

Випістрити, ся = вигіострити, віточити, ся (Д. Винаэтривать, ся.)

Винадъ = 1. винадати. — Винала цеганла з печі. — Винало багато снігу.

2. гінцати, падати, винадати, виндихати. — Вся худоба погинула. — Воли та корови всі повиздыхають. п. п.

3. лучати ся, трапляти ся, винадати, припадати. — На його долю винало. — Трапляєт ся часом. — Я вже знаю свою долю, що мій припала, вола ж мене, як мачуха, змалку сповивала. Аф.

Винадокъ = 1. хвороба (кіпська пад копитом і в пахвах боличка; теж у індичок на кұприку.)

2. мёртва кістка (що винадає від костоїди.)

3. рос. д. Бедренець 2.
Випадочная трава, рос. Aster Amellus L.
 = волове око, волові очі, гаістер. С. Ан.
Випадувати = д. Випадати.
Випа́жувати, випа́жати, ся = вижоло́б-
 лювати, вижолобити (робити жолоби чи
 утори фуганком чи долатом.)
Випа́вувати, ся = випо́ювати, ся. — Ви-
 поїла усе пілля. — Випоїла теляцю.
Випа́лзувати = вилáзити, виповзати.
Випа́львати, ся = полóти, випо́лювати,
 ся. (С. Аф.).
Випа́ривати, ся, випарити, ся = випа́-
 рювати, ся, випарити, ся; випаро́ву-
 вати, ся, випарувати. — Випарила дж-
 ку. — Вода випарувала.
Випа́рхувати, випа́рхнути = виді́тати,
 вилетіти, випу́рхувати, випурхнути.
Випа́ривувати, випороти = 1. порóти, ви-
 порювати, випороти. — Випорота рукав.
 2. потрешіти, випотрешити, тербуші́-
 ти, требуші́ти, вітребушити.
 3. випарити, одшмагати, одчухрати,
 ви́хлюстати, оддубарити, одчу́стрити.
 — На всі боки одчухрала різками.
Випа́хати, випа́хувати, ся = 1. ви́орати,
 ви́орювати, ся, з'орати, з'орювати, ся,
 із'орати, ся. — Впори мілко, а посій рід-
 ко, то й уродить ся дідько. п. пр. — Впо-
 ралося би до вечера, колиб воли не пото-
 милися. С. Аф. — Орав, тай впорав клад.
 2. виспилити, виспелювати, ся, зморити,
 ся, з'орати. — Цю году засіваємо — зе-
 мли зовсім виспилися.
Випа́чкати, ся = закаля́ти, ся, ви́каля-
 ти, ся, покаля́ти, ся, ви́валяти, ся, за-
 бруднити, ся, обробити ся, (рідкою гри-
 зєю) — задріпати, ся, забрбо́хати ся,
 (лице) — замурзати, ся, замазати, ся,
 (салом, дьогтем то-що) — засмальцюва́-
 ти, ся, заня́здити, ся і д. **Вима́зати,**
Вимарати 1 і Виму́слити. — Хто в бо-
 лото лізе, той ся покаляє. п. пр. — Не
 зймай жидка, не калай вида. п. пр. — За-
 дрпшала всю спідницю.
Випа́шка = орання, оранка. — Од Явдо-
 хи (1. марця) починаєть ся оранка на яри-
 ну. С. З.
Випа́ш = толо́ка. — С. Ш. — На тім бо-
 ці на толоці череда пасеть ся. п. п.
Випе́кати, ся = випі́кати, ся.
Випе́редити, випере́жувати = ви́переди-
 ти, ви́переджувати (С. Аф.), ви́перēju-
 вати, попере́дити, попере́жувати, попе-
 режа́ти.

Випе́рети, випира́ти, ся = ви́перти, ви-
 пирáти, ся.
Випе́стрити = (квітками, різними фарбами)
 — ви́цяцьковати, (гвіздками) — ви́цвя-
 ховати, (крапками) — ви́крапати, (ме-
 режками) — ви́мережати.
Випе́чатати, випе́чатувати = ви́друко-
 вати, ви́друко́вувати.
Випе́чка = ви́пїкання.
Випе́чь, ся = ви́пїкти, ся. — Не ви́пе-
 ченний хлѣбъ = глевкий хлѣб.
Випивáла = випивáло, питець. — О, він
 добрий питець!
Випивáти, ся, ви́пити, ся = 1. ви́пивá-
 ти, ся, ви́пити, ся, (багато) — укúтати,
 (багато, разом) — ви́хилáти, ви́хилити,
 ви́димати, (з жадою) — ви́дудлювати,
 ви́дудлити, ви́жлуктовати, ви́жлуктити,
 (смокчучи) — ви́смо́ктувати, ви́смоктати,
 (коштуючи) — ви́коштувати, (не багато) —
 спі́ти. — Випивки з кварту укутали.
 Кот. — Ходім до моря — хто білыне води
 видме. п. к. — Видудлив усю воду. — Ви-
 хилив цілу кварту. — Почав коштувати,
 та усе й ви́коштував. — Чи дала у хлѣбо-
 ві з'їсти, чи в горі́лці сипти. п. п.
 2. ви́пїчати, ку́пикати (С. З.), в горі́л-
 ку ви́кідати ся, чаркува́ти, — **Випи-
 вáтсья** изъ ума́ = зпивáти ся.
Випивка = 1. випивáння.
 2. на́пїйка. — Була там добра на́пїйка
 — мабуть з четвертину укутали.
Випи́лівати, ся, ви́пїлити, ся = ви́пї-
 лювати, ся, ви́пїляти, ся. — Випілив
 дошку. — Піялив цілий дець, тай коповика
 не випілив.
Випи́рати, ся = ви́пирáти, ся.
Випі́ска = 1. ви́писування, зні́сування.
 2. ви́пис, ви́тяг. — До книг записувати
 і ви́пис давати во всяких речах. Ст. Л. —
 Повинен міти ви́пис з метрики. К. Н. —
 Зробив коротенький ви́тяг з тії книжки.
Випі́сно́й = ви́писно́й.
Випи́сувати, ся = ви́писувати, ся, зні́-
 сувати, ся. — Випісав з книжки. — Ви-
 писав з-за границі. — Його ви́писали з ко-
 заків. — Писав колись добре та зписав ся.
Випі́сь = д. **Випі́ска.**
Випи́ти, ся = д. **Випивáти, ся.**
Ви́пїхати, ви́пїхувати, ся, ви́пїхнути,
ся = ви́пїхати, ся, ви́пїхнути, ся, ви́-
 пїгòвхувати, ви́пїгòхнути, ся, ви́штур-
 хувати, ви́штурхати.
Випла́вникъ, гри́б Polyporus = гúба, трут,
 тру́тник. С. Ан. Ш.

**Випла́влювати, випла́вляти, ся, випла-
вити, ся** = **ви́то́влювати, ви́топити, ся,
випли́вати, ви́лити, ся.**

Виплавок = **ви́ливок.** — Виливок заліза.
— Курка знесла виливок. С. Аф.

Виплакати, ся = **ви́плакати, ся.** — Ви-
плакала карі очі край козака стоя. п. п.

Виплата = **ви́плата.**

Виплатити, ся, випла́чувати, ся = 1. **ви́-
платити, ся, сплати́ти, випла́чувати,
ся, заплати́ти, запла́чувати.** — Жид по-
палічував стільки довгу, що вже не сила
виплатитись. Чайч.

2. **зала́тати, ся (С. Аф.), ви́латати, ла-
тати, ся.** — Він добре ви́латав сьвту, всі
дірки позалагував.

Випла́щувати = **пло́щити.**

Випле́вати, випле́вувати = **ви́плювати,
ви́плюнути, випло́вувати, (харкотиння)
ви́харкати, ви́харкувати.**

Виплескати, ся, випле́скувати, ся = **ви́-
хлюпати, ся, ви́плюскати, ся, ви́хлю-
пувати, ся, виплю́скувати, ся.** С. Аф. Л.

Виплеснути, ся = **ви́хлюнути, виплю́с-
нути, ся.** С. Аф.

Виплетати, ся = 1. **ви́плітати, ся.** —
Вінк ви́плітала й кариня очима мене чару-
вала. п. п.

2. **ви́плі́тувати, ся.** — Леде з довгів ви-
плітав ся.

Випльвати, випльвати = **ви́пливати, ви́-
плинути, ви́пливти, ви́плисти.** (С. Аф.)

Випльвок = 1. **гүля, гүля** (на дереві).
2. **д. Виплавок.**

Виплясувати, ся, виплясати = 1. **ви́-
танцювувати, ся, ви́танцювати.**

2. **затанцювувати, ви́таньчити.** — Циг-
гане витаньчили багато грошей.

Виполіскувати, ся, виполоскати, ся =
ви́поліскувати, ся, ви́полоскати, ся. С. Аф.

Виползати = **д. Выпалзывать.**

Виползнина, виползок = **ли́пови́ще, ко-
жушок, шку́рка** (комахи або тядиши, коли
воши кидають її).

Виползти, виползти = **ви́лізти, ви́повзти.**
С. Л.

Виполити, ся = **ви́лощити, ви́лосни-
ти, ся.**

Виполіснення, виконання.

Виповинити, ся, виповняти, ся = 1. **ви́-
повинити, ви́повняти, ся, до́повинити,
до́повняти, ся.**

2. **ви́повинити, ви́повинити, ся, ви́повняти,
ся, ви́конати, ся, ви́дбути, ви́правити,**

зробити, довести до діла. — Я тобі ви-
конав присягу. Ч. К. — Бодай твої, брате,
слова ся сповни́ли, щоб мої діти в той час
були ділі. п. п. — **Ви́полнити жа́даніє** =
ви́пни́ти во́лю, ви́олити. — Циганочко
та волошечко, вволп ж мою волю, та при-
чаруй козаченька, що стояв зо мною. п. п.

Ви́полоскати = **д. Выполоскивать.**

Ви́полотити, ся = **ви́полотити, ся, (усе)
по́сно́лювати, по́вино́лювати, (сапками)
— ви́салати, (кукурузу) — ви́прашувати.**

Ви́пользовати, ся = **ви́лічити, ви́гоїти,
ви́корувати, ся.**

Випоро́жнювати, ся, ви́порожнити, ся =
**ви́порожнювати, ви́порожнити, ви́по-
рожнити, ся, ви́порожнити, ви́порожнити,
ся, ви́порожнити, ся.**

Випоро́ток = **ви́пороток, ви́порток.**
(С. Аф.).

Випоро́ть = **д. Выпирать.**

Випоро́хнути = **д. Выпорохивать.**

Випотро́шити = **ви́потро́шити, ви́требу-
шити, ви́те́бушити.**

Ви́правити, ся, ви́правляти, ся = 1. **ви́-
рі́вняти, ся, ви́прямити, ся, ви́прави-
ти, ви́правляти, ся, ви́правити, ви́рів-
нювати, ви́прямляти, ся (С. Аф.), ви́пра-
вляти, ся.** — Ви́ривіла зморшки. — Ви-
прямив дошку.

2. **ви́муштрувати, ви́муштрувати, ся.**

3. **по́правити, по́правляти, ся.** — Я на-
писав, а він по́правив.

Ви́правка = 1. **по́пра́ва, по́правка.**

2. **му́штра (С. З.), му́штровання.**

Ви́пра́стувати, ся, ви́простати, ся = **д.
Выпроставать.**

Ви́прасивати, ся, ви́просити, ся = **ви́-
про́хувати, ся, ви́про́суювати, ся, ви́-
прохати, ви́просити, ся С. Аф., (хитро-
щами, дурі́ним) — ви́дурити, ви́тумани-
ти, ви́морочити, ви́циганити, ви́манта-
чити.**

Ви́пробовати = **ви́коштувати, скоштува́ти.**

Ви́прово́жувати, ви́проводити, ся = **ви́-
ряжа́ти, ви́рядити, ви́прово́жувати (С.
Л.), ви́проводити (С. Аф.), одпрова́дити.**

Ви́прокі́дувати = **ви́кида́ти, переки-
да́ти, ся, ви́верта́ти, ся.**

Ви́просити, ся = **д. Выпрашивать.**

Ви́простати, ся = **д. Выпроставать.**

Ви́прошений = **ви́проханий.**

Ви́пры́гивати, ви́пры́гнути = **ви́пли́гува-
ти, ви́пли́гнути (С. Аф.), ви́ско́кувати,
ви́стри́бувати (С. Аф.), ви́стри́бувати. —
Ви́пли́гнув з вікна.**

Випрыскать, випрыскивать = вибризка-ти, вибризувати.

Випрѣвать, випрѣть = 1. упрівати, упріти. — Борщ упрів — пора обідати.

2. випрівати, википати, випріти, википати, зкипати. — Бач скільки википіло, треба підлити.

3. упрівати, упріти. — Поки не упріти, поти не уміти. н. пр. — Попів наймит, як їсть, то упріє, а як робить, то змерзне. н. пр.

4. випрівати, випріти. — Жито геть чисто випріло.

Випрядать, выпрядывать, выпрянуть = д. **Випрягивать.**

Випрядать, выпрядывать, выпрясть = 1. випрядати, напрядати, випрясти, напрясти. — Чи н ж тобі не напрядла за рік три почина. н. п.

2. запрядати, запрясти. — За цілий місяць запрядла тільки карбованці.

Випрямить, ся, выпрямливать, ся, выпрямлять, ся = випрямити, випрямляти, ся (С. Аф.), вірівняти, вірівнювати, ся (С. Аф.), виправити, виправляти, ся, випростовати, випростати, ся, випрощувати, ся. (С. Л.) — Горбатого молот виправить. н. пр.

Випрячь, ся = випрягти, ся.

Випу́гивать, ся, выпугнуть, ся = виполохувати, вилохати (С. Аф.), сполохати, зігнати, лігнати.

Випукасть = опукість, опукка. (С. З.)

Випуклый = опуклий, пукатий, пукий-етий, горбонатий (Мал.).

Випускать, випустить = пускати, випускати; пушкати; виставляти, висовувати; прокидати, викидати. — Дивал та з рук не пускали. н. пр. — Випусти теля з хліву. — Не пусти рака з рота. н. пр. — Виставив кігті. — Се можна й прокинути.

Випуск = 1. пускання, випускання, випуск.

2. (в будові) — виступ.

3. д. **Вігопъ.**

Випутать, ся, выпутывать, ся = виплутати, ся, розплутати, ся, виплутувати, ся; визволити, ся, визволити, ся, повертати, ся.

Випучивать, ся, выпучить, ся = випинати, ся, видимати, ся. — **Випучить глаза** = вірячити, вітрищити, вілунити (очі). — А братія мовчить собі, ви-пріщивши очі. К. ПІ. — Ішов Гринь з ве-

черниці темпешкої почі, сидить гуска на березі, виричала очі. н. п.

Випушка = лямівка, облямівка.

Випытать, выпытывать = випитати, візнати, вивідати; вимучити, вибити, вікрутити (признання).

Выпь, пт. Botaurus stellaris = бугай (С. Аф. З. Л. П.), водяний бугай. — А бугай: бугу! гче чайку в дугу. н. п. — А бугай в лугу закричав: бугу! н. п.

Выпѣвать, ся, выпѣть, ся = висьпівувати, ся, висьпівати, ся. — Грає кобзарь, висьпівує, вимовля словами. К. ПІ.

Выпьянвать, ся, выпьянить, ся = 1. нап'япати, ся, нап'ясти, ся, розп'япати; випинати, ся, випнути, ся (С. Л.). — **Выпьянить глаза** = д. **Випучить глаза.**

2. впиткати, ся, висовувати, ся. — Висунув ся з вікна.

3. виряжати, вірядити, ся. — От вирядила ся! неспаче до церкви.

Выпнать, ся, выпнчивать, ся = 1. ліп'ясти, випнути, ся, випинати, ся. (С. Аф.).

2. д. **Вип'яливаться 2.**

Выпнать, ся = виплямити, пом'ямити, ся.

Вырабатывать, выработать, ся = 1. виробляти, вироблювати, ся, піробити, ся (С. Аф.), зробити, ся. — У нас дуже добре вироблюють колеса.

2. заробляти, ся, заробити, ся. (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Выработка = вироб, виробка (Укр.).

Выравнивать, ся = рівняти, вірівнювати, ся, росправляти, ся, (млинське колесо) — шмигувати, (місце під хату) — пляптрувати. — Закажує, щоб шляхи рівняли та містли малювали. К. Х.

Выражать, ся = виявляти, ся, виказувати, ся, вимовляти, ся (С. Л.), ви-значати, ся, висловляти, ся. — Кобзарь грає, вимовля словами. К. ПІ.

Выражение = віраз. — Поетичні думки не находили собі виразу в словах. Бар. — Стояв і дивив ся з виразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Выразительный, но = віразний, віразне. — Коли хто виразне має волю. Б. П. — Повисеп повторити виразне. Б. Н.

Выразить, ся = виявити, ся, виказати, ся, вимовити, візначити, ся (С. Л.), висловити, ся. (С. Л.).

Выразужьть = зрозуміти, збагнути (С. З.). — Хто ж збагнув таємности людського жит-

тя і горюванця? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Вирайивать, ся, віропнть, ся = губіти, ся, вігублювати, ся, згубіти, загубіти, ся, вігубити, ся. (С. Аф.). — Не знаю деь вигубив ся гаман з кепені.

Вырастать, вырасти = виростати, вірости, порости, дійти до зросту, до літ.

Вирастити, вырастить, ся = д. **Возрастити, возращать, ся.** — Квіти мої діти, виростав вас, деж міні вас діти. К. Ш.

Вірвать, ся = 1. вірвати, ся, відрати, ся, віхонити, ся, вісмикнути, ся, вішарпати, вішарпнути, ся (С. Л.), віпручати ся, (волосси, піря) — віскубити, віскубнути, ся. — Видав листки з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопись, душе мой, та змахни крилами. К. Д.
2. віблювати, віригати.

Вірдыть = візріти (про болічки). — Чиряк ще не визрів.

Вірисовати, вірисовувати, ся = вімалювати, вімальовувати, ся; виясняти ся.

Віровняти, ся = вірівняти, ся, віправити, ся.

Віродокъ = віродок, віцлодок. С. Л.

Вирождаться = віріджувати ся, вірідювати ся (С. Аф.); звіднитись, перевіднитись, вивіднитись. — Була колись добра худоба, та перевелась на ка'зна мо.

Вирождєніє = вирождєння; перевід. — Нашому роду нема персводу. н. пр.

Віронати = д. **Вирайивати.**

Выростать, вірости = д. **Вырастать.**

Віросити = д. **Возрастити.**

Віростокъ = 1. доморослий (про худобу).

2. бұзімок, назімок, (вичипена шкурка його) — віросток.

3. віросток (С. Аф.), підліток (С. Л.), підлірубок.

Вирубать, ся, вірубить, ся = вірубувати, ся, вірубати, ся; зрубувати, зрубати; (всє) — повиріблювати, повиріблювати, вистинати, постинати; (сокарою, цюкаючи) — віцюкати. — Вирубай сучок з колоди, та тоді й обтеш. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повиріблювали. — **Вірубить огонь** = вікресати огонь. — **Что напишеш перомъ, не вірубшиш и топоромъ,** н. пр. = що напи́сано пером, того не витягнеш і волѡм. н. пр.

Вірубка = 1. рубання, віруб, вірубка.

2. зарубка, зарубина.

Вірубъ = 1. д. **Вірубка** 2.

2. зруб (вирубаний ліс і місце, де рубать ліс).

Віругати, ся = віляяти, ся, наляяти, (згадуючи батька) — вібатькувати.

Віручать, ся, віручнть, ся = виводити, ся, виволити, ся, рятувати, вірятувати, ся, вибавляти, вибавити, ся (С. Л.); віручати, віручити, ся (С. Аф.). — Як би в мене отець, або рідна мати, було-б кому із певолі мене визволити. н. п. — Ти мене визволь, а я тебе влчу. н. пр.

Віручка = 1. визвіл, визводка, рятунок, віручка, підмога, підпомога.

2. віручка (виручені від торгівлі гроші і сгїл, де ховають ся виручені гроші).

Вірувать, ся = 1. віривати, вісмікувати і т. д. див. **Вірвать.**

2. пручати ся, віпручувати ся, віхоплювати ся, видирати ся, віривати ся, (про огонь, дим) — вібухати. — Лависи мов пручалась, а далі, мов утамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло полома.

Вірывать, ся, вірыть, ся = вікопувати, ся, вікопати, ся, одкопувати, одкопати, віривати, вірити, ся. — Віконаю криниченьку в вишневім саду, чи не прийде дівчиношка туди по воду. н. п.

Віръзати, віръзати, віръзувать = вірізати, вірізати, вірізувати, (про стільники з вулика) — підрізати, підрізувати, (про землю) — одрізати, одрізувати.

Віръзка, віръзъ = вірізування; вірізка, вірізок, (в одежі) — вікот. — **Сдѣлать віръзку** (в одежі) = вікотити. — **Купить арбузъ на віръзъ** = купити кавун на зріз або на розріз, на наріз.

Вірядить, ся, виряжать, ся = вірядити, ся, виряжати, ся, вічепурити, ся (С. Аф.), убрати, ся, убирати, ся. — Убрали її, як паночку. — Молодиці грїх вібралась в дівочий убір. С. Ш.

Вісадити, висаживать, ся = 1. вісадити, висажувати, пересадити, пересажувати. — Висадили розсаду. — Пересадили з горшків на грядки.

2. вібнати, вибівати, віпєрти, вишпрати. — Вібни йому зуба. — Так і вишпери двері.

Вісаивать, вісалити = 1. шмарувати, вішмарувати. — Вішмарували віз салом. 2. смальцювати, вісмальцювати, засмальцювати, заялєзити. — Засмальцював чумарку.

Вісаивать, вісолити, ся = висоблювати, вісолити, ся.

— куди то він несе. п. к. — Ловець засядає, тай чатує, поки ведмедь не піде. п. к.

Вислюювати, ся, вислююти, ся = заслінювати, ся, заслінити, ся. С. Аф.

Висмактать, висмактывать = висмокта-ти, висмоктувати. С. Аф.

Висмаливать, ся, висмолить, ся = 1. висмолювати, ся, висмолити, ся. — Висмолить човен.

2. засмолювати, ся, засмолити, ся, замшарювати, ся, замшарувати, ся. С. Аф. — Ач, як замшарував си коло воза.

Висмарквать, ся, висморкать, ся = висека́ти, ся, висека́вати, ся (С. Аф.), висека́ти, ся. — Як висекаєть ця, шваркне об землю, ще й погою розітре. п. к. — Создав Бог дурня тай ніс висекав. п. пр.

Висматриваніє = вигляда́ння, визи́рання, вигля́дки.

Висматривать, ся, висмотрѣть, ся = вигляда́ти, ся, вигля́дити, нагле́дити, визи́рати; видивля́ти, ся; огляда́ти, обдивля́ти, ся, обдиви́ти, ся, огля́дити. — Пр. д. під с. **Выглядывать**. — Тебе там визи́рають і очі радісо на зустріч засіають. К. Д. Ж. — Скрізь ми там видивили, ся. Чайч. — Все оглядів.

Висмолить, ся = д. **Висмаливать, ся**.

Висморкать, ся = д. **Висмарквать, ся**.

Висмѣять = осмія́ти, насмія́ти, ся, наглуми́ти, ся, поглузува́ти, покенкува́ти. — Поглузують, покенкують, та й кияють під лаву. К. Ш.

Висовывать, ся = висовува́ти, ся, висувати, ся, витика́ти, ся, вистро́млювати, ся, (язк) — висоло́плювати, висоло́нити. С. Аф.

Висо́кій = висо́кий, вели́кий, (дуже) — височѣ́нный, височѣ́зньй. — Висока дзвіниця. — Високий голос. — Велика честь.

Висо́ко = 1. висо́ко. — Високо літає, та низько падає. п. пр.

2. (про голос) — горю́ю. — Він добре горю баса бере. п. пр.

3. надто. — Вже надто про себе думає.

Високоблагородіє = титу́л офіце́рів від капіта́на до полко́вника і уря́дників 8—6 рангу.

Високблагословеніє = титу́л протопо́вів.

Високва́тый = височѣ́нький. С. Аф.

Високло́бый = високочо́лий. — Діди високочо́лі. К. Ш.

Високому́рый = великорозу́мний, велему́дрий. С. Аф.

Високому́рие = гордо́щі, гордість, пиха́,

чвань. — Злидіи́ без ли́хи не живу́ть. п. пр.

Високому́ричатъ = пи́шати, ся, чва́нати, ся, гордува́ти, пи́шити, ся (С. З.), бу́ндю́чити, ся (С. Ш.), пиндю́чити, ся, пизити, ся (С. З.).

Високому́рный = го́рдий, чванли́вий, чванькува́тий, пи́шний, високоду́мний. (С. З.). — Ой ти, дівчино, гордая та пи́нна, чом ти до мене з вечера не ви́йшла? п. п.

Високо́нскъ, високо́нько = височѣ́нький, височѣ́нько. — Височенько та сонечко сходє, пизенько заходе. п. п.

Високопа́рный, но = (про мову) — високобо́вий, пиха́тий, з висо́ка, височѣ́ним шти́лем, з письме́нна. (С. Л.). — Написа́но добре, тільки вже надто висо́ким шти́лем. — Я́кось з письме́нна гово́ритъ.

Високопочѣ́нный = високопова́жний, ве́льми шапо́вний. — Високопова́жний Дობро́дю!

Високопревосхо́дительный — я́сневельмо́жний. — Ві́йсько, як море червоне, перед бичу́ками бува́ло горі́ти, а я́сневельмо́жний на воро́ми ко́пі бли́ске бува́ю — море за́кпнати. К. Ш.

Високопревосхо́дительство = я́сневельмо́жність (Титу́л пови́ого генера́ла або у́ридовців 1 і 2 рангу.).

Високопресе́вященный, Высокопресе́вященни́йши = превеле́бний, найпревеле́бни́йши.

Високопресе́вященство = превеле́бність. (Титу́л митропо́литів і архієписко́пів.)

Високопрепо́добный = веле́бний.

Високопрепо́добіє = веле́бність. (Титу́л архіма́ндри́тів, игу́менів і протопо́вів.)

Високоро́діє = титу́л уря́довців 5 рангу.

Високосѣ́ный = д. **Високосный**.

Висо́костъ = височі́сть.

Високоторже́ственный = епі́тет найважні́йших ца́рських съ́вят. — В. де́нь = ца́рський де́нь.

Високоуважа́емый = д. **Високопочѣ́нный**.

Високоу́мный = 1. великорозу́мний.

2. д. **Високому́рный**.

Високохо́нько = ду́же висо́ко, височѣ́но, височѣ́но.

Високо́чмый = д. **Високопочѣ́нный**.

Висола́живать = висоло́жувати.

Висо́лтъ = д. **Виса́лпать**.

Висо́сать = д. **Виса́сывать**.

Висо́та = височы́на, височі́сть, ви́шний (С. Аф.), височы́нь, висни́й. — Як небеса́ височы́на, так морська гли́бина. п. пр. — Та лі́тає орел, та лі́тає свий по висо́кій височі́сті, ой плаче ко́зак та по сво́й мо-

лодості. н. п. — Що ти там мовиш в вишній? Чи перші радості, чи тяжке горе ти плеш самотному міні. Петренко. — А вишиня от така! Хар. — **Висотію** = заввишки, увійшки, наввишки. С. Л. — Там такі височенні будинки, заввишки з дзвінцю нашу.

Висохлий, висохший = **висхлий**. С. Л.

Висохнуть, высыхать = **висохнути, висхнути, висохти, висхати, сохнути, схнути, прочахнути, чахнути**. — Калюжа вже висхає. — Нехай земля грохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висхну від жалю, виплачу очі, туди не забуду і в день і в почі. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачити, як без тебе з горя висхаю. Кот.

Височайший = 1. найвищий. — Найвища в світі гора.

2. височайший (яко єпітет, що придаєть ся до Двору або дій царючої Особи).

Висоцтво = титул дітей, братів і близьких родичів царевих і королєвих, також герцогів і князів.

Виспаться, высыпаться = **виспати ся, наспати ся, виспінати ся**, (про кількох) — **повиспінати ся**.

Висоуди = на споді. — Їж юшку — рибка на споді. н. пр.

Виспривнати, ся, вьспрость, ся = **випитувати, ся, вивідувати, ся, вишнати, ся, вивідати, ся** і д. **Вывідувать**. — У козака дві дівчини, одна другу тай випитує. н. п.

Виспрепний = **високий; величний; д. Високонярий**.

Виспрь = 1. в гору, у гору, високо.

2. **тютюн** (у роскошників).

Виспрѣвать, вьспѣть = д. **Вызрѣвать**.

Виспрѣлый = д. **Вызрѣлый**.

Виставить, ся, вьтавлять, ся = 1. **вистановити, вистановляти, ся, вивнати, виймати, ся**. С. Аф. — Вивняв подвійні вікна.

2. **виставити, вистановити, виставляти, вистановляти, ся**. (С. Аф.) — Вистав на дощ квітки. — **Вьтавять живіть** = **внєсти, вивнати живіть**. — **В. зубы** = **віскалити, віскерити, віщерити**. С. Л. — **В. язъкъ** = **висолопити**. С. Аф. Л. — На воротах шість левів пзики повисолоплювали, нити хотять. н. к.

3. **вистачити, постачати**. — Він взяв ся постачати дрова на завод.

4. **виказувати ся, визначати ся; витикати ся, висовувати ся**. — **Вьтавлять**

себя = **удавати з себе, виказувати ся, визначати ся, випинати ся**. — Удає з себе папа.

Вьставка = **вистава, виставка, вистанова**. (С. Л.) — **На вьставку** = **на показ**.

Вьстаивать, ся, вьстоять, ся = 1. **вистіювати, ся, вьстояти, ся**. — Ледве вистіюла до кінця служби.

2. **видихати ся** (тратити силу, смак, дух), **настіювати ся, вистіювати ся** (набувати силу і т. д.). — Випо відохлось. — **Наливка** **настіюла ся**.

3. **лїняти, вицьвітати**. — **Краска** **вицьвітала**.

Вьстанавлять = д. **Вьтавить** 2.

Вьстегать, ся, вьстѣгивать, ся = 1. **вистіювати, вьстїбати, (С. Л.), вьстїбнувати, вьстїбувати, ся**. — Ще не попила, тільки вьстїбала. — **Вьстїбнув** око багатом.

2. **відстїбати, відстїбнути, ся, вьстїбати, ся**. — Обстїбни орчикового коня. — **Шпонька** **відстїбнула ся**.

3. **вншмагати, одшмагати, одчухрати, віддубарити**. — Добре вншмагали різками.

Вьстигать = **випережати, поперережати**.

Вьстилать, ся = 1. **вистилати, обстилати, виміщувати, (камнем)** — **ввбурковувати, ся**. — **Вьстилати** **поміст**. — **Обстелі** **коробок** **в середні**. — **Ввбуркували** **улицю**.

2. **підбивати, обшивати** (про одєжу).

Вьстирать, ся = **випрати, ся, попрати, ся**. — **Вьстираний** = **випраний**. — **Попрала** **усї сорочки**. — **Сорочки** **добре випрались**.

Вьстичь = **випередити, попередити**.

Вьстоялый = **відохлий, вїтхлий** (що утратив смак, дух), **вистоялий** (що пабув сил; на пр. горілка) — **вистоялка**. С. Аф.

Вьстраивать, ся, вьстрогать, ся = **вистругувати, вистругати, ся, (гемблем) гемблювати, вїгемблювати, ся**. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, а б робив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

Вьстрадать = **вїтерніти, вїмучити ся, патерніти ся, зазнати ліха**. — Вже л зазнав того ліха і гора патернів сл. Ніц.

Вьстраивать, ся, вьстроиць, ся = 1. **стрїбти, ся, вьстроювати, ся, вьстроїти, ся, будувати, ся, ввбудовувати, ся, збудувати, ся, вїбудувати, ся, (про камєницю)** — **ввмуровувати, ввмуровати**. — **Збудуй** **хату** **з лободи, а в чужую** **не водп**. н. п. — Не разом Харків збудовав ся. н. пр.

2. шикувати, уставляти, ся, розставляти, ушиковати, ся. (С. Ш.). — Зібрав і кінних і піхотних і всіх до битви шиковав. Кот.

Вистра́чивати, ся, вистро́чити, ся = висте́ббувати, вистебну́вати, висте́бати, вистебнувати, ся.

Вистрига́ти, ся, вистри́чь, ся = вистрига́ти, обстрига́ти, вистригти, обстри́гти, ся.

Вистрога́ти = д. Вистра́гивати.

Вистро́ити = д. Вистра́ивати.

Вистро́йка = вістро́йка, вибудова́ння, збудова́ння.

Вистро́чити = д. Вистра́чивати.

Вистру́гивати, вистру́живати = д. Вистра́гивати.

Вистру́ляти = ви́няти, стрéляти, стрéляти, стрéляти, баба́хнути. — А він як випади з рушниці. — Як стрéляв, так той стовп і розсипав ся. п. к.

Вистру́ль = стрéл, по́стріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убив. п. пр. (про брехунів). — **Холосто́й вистру́ль** = з одним порохом без кулі або шроту.

Вистру́ляти = 1. розстрéляти, розпу́кати. — Усі лабої розпукав.

2. повистру́лювати, пови́бивати, ви́нищити (стрéлянням). Усю дичину ви́нищили.

Вистудити, выстужа́ти, выстужива́ти, ся = ви́холодити, ви́холо́жувати, ся, ви́студити, висту́жувати, ся. — Не вхоложу́й хати.

Висту́кивати = висту́кувати.

Висту́пати, висту́пати = 1. висту́пати, ви́хожати, ви́ходити, руша́ти, висту́пати, ви́йти, ру́шити. — Чумаки ви́йшли в дорогу. — Горде військо виступає, попереду Морозенко свим конем виграває. п. п. — Військо рушило з міста. — А він так лишно виступає.

2. ви́тикати ся, ви́сувати ся, сти́рчати — (про будову.)

Висту́пка, висту́п = хо́д (С. З. Л.); по́става. — Добра хо́да у цього коня. — Постава свята, та сумління злодійське. п. пр.

Висту́пати, висту́пати, висту́пати = хо́ло-нути, ви́холонути, вистига́ти, прости-гати, вистигнути, прохоло́нути, охоло́нути. — Груба починає холонути. — Хата вихолонула од вітру.

Висту́дити = ви́позивати. — Нічого він з його не випозивав.

Висту́кати = ви́смоктати, ви́жлуктити. — Висмоктав цілу квартиру пива.

Ви́сучивати, ви́сучити, ся = ви́сучувати, ви́сукати.

Ви́сучивати, ви́сучити, ся = ви́сучу-вати, ви́сучити, ся.

Ви́считувати, ви́считати = ви́лічувати, ви́лічити, ви́рахувати, ви́рахувати, ви́считати. — Ви́раховав вірно. — Всього того, що ви́міні тут ви́лічили платити, я й за 10 літ не зароблю. Фр. 2. одверта́ти, одверну́ти, ви́верта́ти, ви́вернути, одлі́чити. — Ви́вернув із заробітка за шкоду.

Ви́сній = ви́щий, найви́щий.

Ви́снати = д. Ви́снати.

Ви́снати, ся, ви́снати, ся = 1. ви́спати, ви́спати, ся, ви́трусувати, ся. 2. д. Ви́снати.

Ви́сник = 1. сні́ання, ви́сінання. 2. сні́ння. — Зада́ти ви́снику = до́бре ви́спатись. — З сні́ння не буде коня. п. пр.

Ви́снати = д. Ви́снати.

Ви́с = ви́сочиня, ви́сочінь, ви́сний, ви́сокість. (Пр. д. під сл. Ви́соти.)

Ви́свати, ся, ви́свати, ся = ви́свіа-ти, ся; про́свіати, ся.

Ви́свати, ви́свати = 1. ви́рубувати, ви́рубувати, ви́типати, ви́рубати, ви́сі-кати, ви́сікати. — Пови́рубували старе дерево. — Всю там у фортеці задо́гу ви́рубали. М. В. — А в городі у Загурини му́жиків та жінок у цень сікли та рубали. п. п. 2. ви́бивати, ви́бити, ви́різувати, ви́рі-зати, ви́сікати, ви́сікати, ви́тесувати, ви́тесати (з камешю). — На камешю ви́би-то лаялись цимпе.

3. креса́ти, ви́кресати. С. З. — Ви́кресав багаття і закури́в люльку.

4. ви́бити (рі́зком), ви́парити, одшма-гати, одчу́храти, ви́дшобарити, одчу́-стрити, ви́хлостати, хлóсту дати, ви́шпарити. С. Л. — Відшмагали здорово́ рі́зками.

Ви́ска́тись = сі́кти ся, ви́сікати ся. — Волос сі́четь ся.

Ви́сменитись = ви́снпатись, ви́сіятись (про пасі́ння).

Ви́свати, ся = д. Ви́свати, ся.

Ви́та́ивати, ви́таяти = 1. та́нути, роз-та́вати, пота́нути, розта́нути. — Вся крига пота́нула.

2. то́пити, ви́топлювати, ви́тонити. — Ви́топила сало з кагаци́.

Вита́лківати, ся, ви́толкати, ви́толкну́ти = ви́пихати, ся, ви́штовхувати, ся, ви́-

штúрхувати, витúрювати, випірати, ви́пхати, ви́пхнути, ви́пшовхати, ви́пшовхнути і т. д. С. Л.

Вита́пивать = то́пшити, то́нчити. С. III.

Витанцо́вывать = д. **Випля́сывать**.

Вита́пливање = витоплювання, вітопка.

Вита́пливать, ся, витопи́ть, ся = то́пшити, витоплювати, ся, вітонити, ся, ви́шкварювати, ви́шкварити, ся. (С. Аф.). — Чужу хату топити — свої очі сліпшити. п. пр. — З вас деруть ремінь, а з їх було й лій топили. К. Ш.

Вита́пывать, ви́топати, ся = витоплювати, ви́бівати, (хліб, траву) — витолочувати, вітовкти, толочити, потолочити. — Не дав Бог жабі хвоста, а то-б усю траву потолочила. п. пр. — Цуцу, бо-сний! не толоч проса. п. пр.

Вита́ращити, ся = ві́трищити, ся, ві́рячити, ви́лущити (очі). С. Л. — Я стою, ві́трищивши на него очі, сам не знаю, що дієть ся зо мною. Фр. — Ви́рячив очі. — Чого ти так ви́лущив баньки? — **Вита́ращени́й** = ві́трищений, ві́рячений, (хто мав такі очі) — витрі́скува́тий.

Вита́ривать, ви́торити, ся = вто́птувати, вто́пати, ся, прото́пати, нати́рати, нате́рти, ся. — Ой знаги, знати в ко-го єсть дочка — вто́пані стежечки через садочки. п. п. — Натерли дорогу.

Вита́скавать, ви́таскать, ви́тащити = ви́тягати, и́тягти, ви́волікати, ви́волокти.

Вита́чивать, ви́точити, ся = 1. ви́то-чувати, ви́точити, ся. — Тбкарь добре ви́точив піжки до столу.

2. ви́гострювати, ви́точувати (на точи-лі), — ви́гострити, ви́точити. — Ви́гострив пожа.

3. ви́точувати, ви́точити, поточи́ти. — Миші поточили шию. — Черва поточила дерево.

Вита́щити, ся = д. **Вита́скавать**.

Вита́тити = д. **Вита́ивать**.

Витека́ть, ви́течь = 1. ви́тікати, ви́ли-вати ся, ви́текти, ви́лити ся. — Вода ви́тікла.

2. ви́сипати ся. — Жито ви́сипаєть ся.

Вите́ребити, ви́тереблывать, ся = ви́смику-нути, ви́дерти, ви́рвати, ви́смикувати, ви́дерати, ви́ривати, ся.

Вите́реть, ся = ви́терти, ся, (миючи раз-ом) — ви́шарувати, ся.

Вите́рливать, ви́терля́ть = ви́те́рплю-вати, те́рпіти, сте́рплювати, ви́терпі́ти,

сте́рпіти. — Він не сте́рпів, та й скрикнув. Чайч.

Вите́сать, ви́тєсывать, ся = ви́тєсати, ви́тєсувати, ся.

Вите́чка = 1. ви́тікання; те́ча.

2. ви́хід звіря з лісу або лігва і слід його́.

Вите́чь = д. **Витека́ть**.

Вити́рати, ся = 1. вити́рати, ся, (миючи разом) — шарува́ти. — Витерла стіл.

2. зти́рати, ся. — Зтерло ся — нічого не видно.

3. ути́рати ся, вти́рати ся. — В мене хустина, шовками шита, утримось, сер-денько... п. п.

4. ви́перати. — Його ви́перли з служби.

5. нати́рати ся. — Він трохи нате́р ся поміж людьми.

Вити́рка = вити́рання, ути́рання.

Вити́скають, ся, ви́ти́скають, ся = ви́тискати, ви́тискати, ся, ви́давити, ви́да́влювати, ся, ви́чавити, ви́чавлюва-ти, ся.

Вити́снять, ви́тиснуть, ви́тисня́ть, ся = ви́тиснути, ви́друкувати, ви́дб́ити, ви́тисня́ти, ся, ви́друко́вувати, ся, ви́дб́ивати, ся.

Витка́ть, ви́тыка́ть = ви́ткати, утка́ти (С. Ш.), затка́ти. — Виткала на сорочку. — Не багато уткала.

Виткну́ть, ся, ви́тыка́ть, ся = ви́ткну-ти, ся, ви́стромити, ся, ви́штрикнути, ся, ви́колоти, ся, ви́тикати, ся, ви́стро́млювати, ви́штри́кувати, ви́ко́лю-вати, ся.

Витолка́ть, ви́толкну́ть = д. **Вита́лкывать**.

Витолочь = вітовкти.

Витопи́ть = зто́пшити.

Витонити = д. **Вита́пливать**.

Витопка = топління, витоплювання.

Витопки = шкварки, ви́шкварки (С. Аф.), ўшкварки.

Витопля́ть = д. **Вита́пливать**.

Витоптати = д. **Вита́пывать**.

Виторгова́ть = вто́ргувати; ви́торгувати. — Він мабу́ть рублів тисячу за рік вто́ргує. — Торгував ся, та нічого не ви́торгував.

Витороти́ть = д. **Вита́ривать**.

Витормо́штити = ви́дерти, ви́морочити, ви́калю́чити. — Ви́калю́чив у мене остан-ні гроші.

Виточити = д. **Вита́чивать**.

Виточка = 1. то́чення. С. III.

2. червоточи́на, черва́ (в дереві) — трух-лявина.

Вісточникъ, рос. *linum flavum* L. = жовтий льон. С. Ап.

Вітравити, **вистравлювати**, **вистравляти** = 1. потолочити, витолочувати, випасати, снісати. (С. З.). — Стена своїми волами спас жито Варвар. (З судової справи волосного суда.) — Напускали на пиву коров і усею пшеницю витолочили. С. Аф.

2. витруїти, витруїти, витруювати. С. Л. — Усіх мийше витруїла.

Вітребовати = виправити. — Песподівано виправив гроці. С. Аф.

Вітрезвати, **ся**, **вистрезивати**, **вистрезивати**, **ся** = витверезити, **ся**, **вистверезувати**, **ся**. — Палив **ся** так, що ледве на другий день витверезив **ся**.

Вітрівати, **ся**, **вистрівати**, **вистрівати**, **ся**; **вистівати**, **вистівати**, **ся**. (С. Аф.). — Вистівала конопля. — Вистівай лиш килим.

Витрівляння = трівання (С. Ш.), витрівання; тішання, тішання (С. Ш.).

Витрушувати, **витрушувати**, **ся**, **витрушувати**, **ся**, **витрушувати**, **ся**, **витрушувати**, **ся**, **витрушувати**, **ся**, **витрушувати**, **ся**, **витрушувати**, **ся**. — Витрушив увесь тютюн з гамака — більш не має.

Вітти = д. Віяти.

Вітунити, **ся**, **вистунити**, **ся** = затупити, **ся**, **затуплювати**, **ся** (С. Аф.), **зтупити**, **ся**. — Зтупив **ся** ніж — треба нагострити.

Витусівувати, **вистусівувати** = тушовати (С. Ш.), витшовати; відтіняти, відтіняти. — Сей малюнок добре витшований.

Витякати, **ся** = д. Виткати і Виткнути.

Вити, **завити**, **голосіти**, **заголосіти**, **квилити**, **проквилити**. — Собаки **витають**. — Вовк **пачав** **ся** по дорозі і **завив** на передозі. В. Ш. — Ревета стоїме Дніпр широкий, сердитий вітер **завиває**. К. Ш. — То не вовки сіроманці **квилить** — **проквилить**. п. д. — Почала вона **пад** **покіпником** **голосити**. — **Заголосив** і од мукі **пад** **хлопчатком** **зіпни** руки. В. Ш. — Віп **заведе** **пісню**, а вона **зараз**: не **квилить**, **геть** з **оселі**. С. З.

Вити = д. Вой.

Витиспати, **ся**, **вистиспати**, **ся** = **випхати**, **випхати**, **випхати**, **випхати**, **випхати**, **ся**, **вистиспати**, **ся**, **вистиспати**, **ся**, **вистиспати**, **ся**, **вистиспати**, **ся**. — Його **випхали** з **служби**. — На **силу** **видер** **ся** з **пшени** — **такого** **багато** **людей**.

Витягати = **випозивати**. — **Довго** **судив** **ся**, **та** **такі** **випозивав** **землю**.

Витягати, **ся**, **вистягати**, **ся**, **вистягати**, **ся** = **вистягати**, **ся**, **розтягати**, **ся**, **вистягати**, **ся**. — Ой **дам** **я** **вам**, **рибалочки**, **рубля** **золотого**, **та** **вистягати** **миленького** **хот** **трошки** **живого**. п. п. — **Спуск** **добре** **вистягав** **гій** з **блячки**. — **Сукно** **розтягує** **ся**. — **Мальчик** **вистягнувся** = **хлопець** **вистягнувся**. — **Два** **дуби** **вистягнулися** **вище** **од** **лиш**. Лев. — **Стоять** **перед** **кіль** **вистягнувшись** = **стояти** **вистягнувшись**, **нависпівачки**. — **Москаль** **стояв** **нависпівачки** **перед** **командиром**. С. Л. — **Вистягнути** **фронт** = **стали** **лавою**, **ушикувати** **лавою**. Кот. С. Ш. — **Вистягнути** **кнутом** = **оперішити**, **оперезати**, **потягати** **батоном**.

Витяжка = 1. **вистягання** (С. Л.). — **Стоять** **на** **вистяжку** = **д. Стоять** **вистягнувшись**.

2. (хим.) — **вистяжка** (Extractum).

3. **колодка**, **клевачка** (ушевців і краків).

Видити = **наудити**, **наловити**, **виудити**, **виловити** (удкою). — **Багато** **сьогодні** **наловив**? — **Риб** **не** **наудив**, а **дусту** **спудив**. С. Ш. — **Видовив** **усю** **рибу** **в** **ставку**.

Видуюжити = **вигладити**, **випрасувати**. (Прав.).

Видувати, **ся**, **вистувати**, **ся** = **виучувати**, **ся**, **навчати**, **ся**, **вистучити**, **ся**, **навчати**, **ся**. — Як **Бог** **не** **дасть**, **то** **дик** **не** **навчить**. п. пр.

Видучка = **научка**. — **За** **науку** **та** **ще** **поцілуй** **у** **руку**. п. пр. — **Отдати** **на** **видучку** = **в** **науку**. — **Відав** **в** **науку** — **на** **муку**. п. пр.

Вихаживати, **виходити** = 1. **виходжувати**, **виходжати**, **виходжувати**, **виходити**. — **Він** **не** **виходить** **з** **хати**.

2. **виступотати**, **виступати**. — **На** **силу** **виступали** **в** **його**, **щоб** **дозволив**.

3. **д. Возрастити**, **вирізняти**.

4. **виходити**, **вирізняти**, **обходити**. — **Скрізь** **виходив**.

Вихаживатися, **виходитися** = **д. Вигулюватися** і **Видоравливати**.

Вихажити = **вирізняти**. — **Казав** **ніби** **то** **був** **в** **Єрусалимі**, **показував** **якісь** **святини** і **багато** **грошей** **вирізняв**.

Вихвалювати, **вихвалити**, **ся** = **вихвалювати**, **вихвалити**, **вихвалити**, **ся**. — **Там** **дівчина** **умивала** **ся**, **своїм** **личком** **вихвалила** **ся**. п. п.

Вихватати, **вихватити**, **вихватувати**, **ся** = **вихопити**, **вихоплювати**, **ся**, **вихопити**, **ся**, **вирвати**, **виривати**, **ся**. — **Я** **вихопив** **гострий** **міч**, **та** **завів** **живі** **голи**.

воплю з пліч. н. п. — **Вихваченний** = вихоплений, вірваний.

Вихващивать, вихвостить = вихлюстать, вишпарити, випарити (різками, вишпарити то-що).

Вихитрить = вихитрувати, виморочити. — Він таки виморочив у мене п'ять карбованців.

Вихлестать, вихлѣбывать = висьорбати, вихлестати, висьорбувати, вихлѣштувати. С. Л. Ш. — Висьорбав цілу миску борщу. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнути. Кот.

Вихлєснуть, вихлєстать, вихлєстывать, ся = 1. вистьобати, вистьобувати. — Вистьобав батою око.

2. вихлюснути, виплюснути, вихлюпнути, виплюскувати, вихлюпувати, ся. (С. Аф.). — Виплюснув воду з горщика.

Вихлопывать, вихлопотать = виправляти, виправити, вистарати ся, вихлопотати, витупати.

Вихлыснуть = д. Выхлєснуть.

Вихлюстать, ся = задріпати, ся, затьобати, ся, закаляти, ся. — Де це ти так задріпала? певче в болоті була.

Вихныкать = вишпарити, вишпарити.

Виходець = виходець, заходжий, приплентач (С. З.), вишлий (С. Л.), переселенець, виходьок (Чайч.).

Виходить, выйти = виходити, вихожати, вийти. — **Виходить** із ужиття, із звичаю = виводити ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Виходить** із общества = вибувати. С. Л. (Д. Вийти.).

Виходка = 1. вихід.

2. викидка (С. З.), вибрік. — Се просто якась викидка, котрої ніколи не можна було сподівати ся.

Виходной = виходний. — **Виходныя деньги** = відчипні, одчипні. — Дав відчипного сто рублів, щоб він коло мене не торгував. — **Виходной лист** = на котрому надруковано заголовок книжки.

Виходъ = 1. вихід, вийся, вийте. С. З. Л. — По вийстю з церкви, од'їхав. (Харченко.) — З хати було два вихода: на улицю і у двір. — Він знає усі ходи й виходи. — Вихід 1, 2-й і т. д. (в драматичному утворі.).

2. викрут, викрутка. — Він уже бачить, що йому ніякого викруту не має, та тоді й каже..

3. відчипні, одчипні. (Д. Выходныя деньги.)

Вихоложивать, ся, вихолодить, ся = ви-

холоджувати, ся, вихолодити, ся, вистужувати, ся, вистудити, ся.

Вихолощивать, вихолостить = д. Валощить.

Вихолпывать, вихолпять = цєстити, цєстувати, вицєстити, вицєхати, відцєхати.

Вихорашиваться, вихорашиться = чепурити ся, причепурити ся.

Вихохатывать, вихохотать = висьміювати, висьміяти.

Вихрапка = хрпак. — Поки Хома у млин хрпачить ся хрпака, давай, кумо, на слободі, вибивати гопака. Кум-мірош.

Вихуливать, вихулить = зганьбити, виганьбити, зневажити.

Вихухолій = хохулевий.

Вихухоль, зв. *Myogale (Sorex) moschata* = хохуля.

Видарать, ся, видарывать, ся = видряпати, ся, видряпувати, ся (С. Аф. Л.), вишкрябати, ся, видерти, ся, вишкрябувати, ся, видирати, ся. — Кіншка видряпала цуценяті око. — На силу вишкрябав ся з халени.

Видцѣлый = 1. розквітлий.

2. полинялий.

Видцѣтать = 1. відцвітати. — Жито відцвітає.

2. лийнати.

Видѣдить, видѣживать = видідити, видіжувати, виточити, виточувати. С. Аф. Л.

Видѣловать = обділювати; виділювати.

Видѣшить, ся, выпѣлять, ся = відчепити, ся, відчепляти, ся.

Вычеканивать, ся, вычеканить, ся = вибівати, вибїти, ся (мошету то-що). —

Вычеканивать слова = вимовляти ясно кожне слово.

Вычеркивать, вычеркнуть, ся = вичеркувати, вичеркнути.

Вычерпывать, вычерпнуть, ся = 1. чорнити, лочорнити, ся, вицїрпювати, вицїрпити, ся. (С. Аф.).

2. д. Вымарать.

Вычерпать, вычерпывать, ся = вичерпати, вичерпувати, ся.

Вычертить, вычерчивать = вирисовати, вирисовувати.

Вычесать, вычесывать, ся = вичесати, вичесувати, ся.

Вычески = пачіски, клоччя (С. З.). — Як з клоччя батіг. н. пр.

Вичість, вичитать = 1. одлічити, одлічувати, відлічити, відлічувати.

2. вивернути, вивертати, збавити, збавляти, одвернути, одвертати. — За місяць заробив десять карбованців, та хазяїн вивернув три піби то за шкоду. — Вивернув пятака, що позичав. С. Аф.

Вичечь = 1. відворот, одліч, виворотка, одбава. С. Л.

2. лічба, рахування, лік. — Мають чинити лічбу о приході і росході. Чин Львів. Братства. С. З.

Вичинивать, вичинить, ся = лагодити, полагодити, поправляти, поправити, латати, полатати, ся.

Вичиселіє = лічба, рахування.

Вичислить, вичислять, ся = відлічити, відлічувати, ся, віраховати, вирахувати, ся, злічити, зрахувати, розлічити, розрахувати. С. Л.

Вичистить, вичищать, ся = вичистити, вичищати, ся; вишарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою.)

Вичитаніє = одліч. — Арихметика О. Копіського. 1862 р.

Вичитать = д. Вичість.

Вичитать, вичитывать = вичитати, вичитувати.

Вичихать, ся, вичихивать, ся = вичихати, ся; вичихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичихав ся.

Вичищать, ся = д. Вичистить.

Вичурный = 1. мережаний, цидьківаний, 2. вигадливий, витребенькуватий.

Вичуры = 1. мережки, розводи.

2. вигадки, при́мки, витребеньки (С. Аф.).

Вишаривать, вишарить = вишукувати, вишукати, вишарювати, вишарити.

Вишаркать, вишаркивать = вишовгати, вишовгувати.

Вишатать, вишатывать, ся = 1. вихитати, вихитувати. — Так не виймеш палю, треба вихитати.

2. повештати ся, поблукати. — Поблукавши між Петрусь, та й до дому знов вернувся. Кот.

Вишвыривать, вишвырнуть, вишвырять = викидати, викинути, викидати, вишпурнути.

Више = 1. вище, по-за. — Ластівка літає вище горобця. — Орел по-за хмари полінув.

2. краще, дорожче. — Више силъ = над силу.

Вишнемелованный = вищеназваний.

Вишелушивать, вишелушить, ся = вилушувати, вилу́згувати, вилу́скувати, вилуцити, вилускати, ся.

Вишесозначенный = вищепоказаний.

Вишеспоименованный = вищеназваний.

Вишеспомянутый, вишеупомянутый = вищезгаданий, першезгаданий.

Вишибать, вишибить = вибивати, вибити. — Вишибать духъ = убивати, забивати до смерті.

Вишибъ = вибиття, вибий.

Вишивальница = вишивальниця, гаптарка. (С. З.).

Вишиваніє = вишивання, (золотом, сріблом або шовком) — гаптування, (започую, шовком, нитками) — мережання, (ажуре) — впрізування, (поверх) — настілювання, наволікання, верхостьоб.

Вишиванье = вишиванка (С. Аф.).

Вишивать, вишить, ся = 1. вишивати, вишити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптувати, вігаптовати, (започую, шовком, нитками) — мережати, вімережати, (поверх) — наволікати, настіляти. — Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козаченька, що вірно кохала. п. п. — Говорить, як шовком гаптує. н. пр.

2. заробляти шитвом.

Вишнє = д. Вишиваніє і Вишиванье. — З золотим гаптованням по сльому комірчику. О. Мор.

Вишивной = мережаний, вишиваний, гаптований. — Оце ж тобі рушник тканий, шовком вишиваний, шовком мережаний, з Київя привезений. п. п. — Прийну хвартух дорогий — срібні, злоті береги, гаптовала середина — пренодобная дівчина. п. п.

Вышина = д. Высотá. — Вышнюю = заввишки, увійшки, на ввійшки. — І з Кочубеєм він Тарасом коли б заввишки перівнявся. Кот.

Вишколить = вишутувати, вишколити (С. Л.), видьвичити.

Вишлифовать = вишліфувати.

Вишмыгнуть = вишмигнути, вислизнути, вишквизнути.

Вышпий = д. Вєрхий і Высшій.

Выштукатурить = вишпакити (С. Л.), вищекотурити.

Вишучивать, вишутить = висьміювати, висьміяти (допикати кого жартами, смішками, повертати яке діло в жарт.)

Вищелачивать, вищелочить, ся = визо-

лювати, візолити, вилужувати, вилужити, ся. — Визолити сорочки.

Вишчерблять, вишчербити = вишчерблювати, вишчербити, пошчербити. — Гей, копію Турки вбили, Лихи шаблю пошчербили. В. Ш.

Вищипать, ся, вищипувать, вищипати, вищипнути, ся = вищипувати, вищипати, вищипнути, ся, (піря, волосся) — вискубувати, ся, вискубати, вискубти, видирати, ся, видирати. — У нашої туски хтось вискуб усе піря. С. Аф.

Вищипка = скюба.

Вищунать, вищунувать = вищунати, мацати, ланати, обмацати, облямати.

Вищдять, вищеть, ся = вищдати, вищести, вищизати, вищизити. — Вищдєє пачинку з пороча. — Нокі сонце вищдє, роса очі вищдє. п. пр.

Вищди = недоїдки, недоїздки, (памі) — аїди, пероїди. — Годуши мене своїми недоїдками. — Укинь копію сіна, бо там самі аїди.

Вищдяти, вищжать, ся, вищжувать, ся = 1. об'їздити, ся, об'їзжати, ся. — Почали об'їзжати пєука. — Кінє добре об'їзди сп.

2. виїздити. — Їздив цілий день, та не багато виїздив.

Вищдзь = виїзд.

Вищжать, вищхать = виїздити, од'їздити, виїхати; рушати, рунити. — Од'їзжаючи, від шапочку зняв, пизенько вкловив сп. п. пр. — Виїхали раченько у пєділю. — Ночували у корчмі і у досьвіта рушили дальше. — **Вищжати на комь лібо, на другіхъ** = чужими руками жар загрібати. п. пр. — Чужими програми свого батька поминати. п. пр.

Вищеть = д. **Вищдять**.

Вья = шия. — У його шия — хоч обіддяти. п. пр.

Вьяловѣть = з'яловіти. С. Аф. — Їрова з'яловіла.

Вьяснить, ся, вьяснять, ся = вьяснити, ся, вятлумачи (С. Л.), вяттовмачити (С. Ш.), з'яснити, вьяснити, ся, товмачити, тлумачити (С. Ш.).

Вьяснѣвать, ся, вьяснѣть, ся = вьяснювати, ся, вьяснити, ся (С. Аф.), розгедіювати, ся, розгедіювати, ся. (Д. Выведрється).

Вьюга = метелиця, завірюха, зальєт, завія (Ман.), віхала (Ман.), при дужому вітрі — фуґа, хуґа (С. З.), хвижа (С. Л. Ш.), коли разом сильє сніг великий —

хуртовіна, хуртєча (Эв.), шквіря (С. Ш.), коли при морозі вітер збиває куряву — кұрява, кұря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хвїща. (С. Л.). — На дворі було хуртєча та метелиця мете, за ворітьми коло вікон сніг горбами паросте. В. Ш. — Рєвє, свище завірюха, по лісу завило; як те море, біле поле снігом покотилось. К. Ш. — Рєвє, стогне хуртовина, котить, верне полєм. К. Ш. — Як розбереть ся оця віхала, то не можна й з хати вийти. Хар. — Іави сїдають кұнами — буде віхала. п. пр. Ман.

Вьюжистый, вьюжайный = про зиму, погору, коли часто буває метелиця, завірюха і т. д. (Д. Вьюга.).

Вьюк = вьюк, ячка, клўнок, сакві. Даво тобі коли воропого, а під вьюкі ще й другого. п. п. — Привязав сакви до троку, взяв копя за повід. С. З.

Вьюнєцъ, вьюница = молодий, молоді (що недавно побрали ся).

Вьюнокъ рос. а) *Convolvulus arvensis* L. = берізка, повійка, павутиця; б) *C. sepium* L. = дзвонік, плітуха. С. Ал.

Вьюнъ = 1. роба *Cobitis* = вюн. — Як вюн крутить ся.

2. сувій, скрутінь. — Тобі, мамо, та павійчики, мінї, мамо, та сувійчики (полотно). п. п. — Дїстав відти скрутінь пожовалих паперів. Фр.

3. віхор (в шерсті, волоссі).

4. д. **Вьюнокъ**.

5. вінок (в піснях народних).

Вьюрокъ = 1. вюрók (маленька паличка для намотування шток.)

2. пт. *Fringilla montifringilla* (з породи горобців).

Вьючить = 1. пакувати, шиурувати. — Почали пакувати крам.

2. вючити.

Вьючный = вючий. — В. животноє = вючак. — Дугорбі вючаки, цибати дромедери в піску глибокому немов купались. К. Магмет.

Вьюшка = 1. кагла (С. З. Л.) — Гачірка, котрою іноді замість кагли затуляють шч — кагла́нка. — Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й кагла́нка вбила. п. пр. 2. витушка, вителка.

Вьющійся = виткий, (по стіні) — помурний, (по тичині) — тичковий, тичний. — Тична квасоля. С. З. — (Про волосся) кучерявий.

Вѣдять = 1. відати, знати. — Кобі знать да вѣдять = як би знатті.

2. доглядати, правити, орудувати, за-
вѣдувати. — Він усім орудує.

Вѣдаться = знати ся, мати з ким діло.

— В. судомъ = судити ся, позивати ся.

Вѣди = віди.

Вѣдовство = д. Боахованіє.

Вѣдомо = звісно, відомо; сказано, справ-
ді, а вжеж. — Безъ вѣдома = без ві-
дома. — Съ вашого вѣдома = за вашим
свѣдом.

Вѣдомость = відомість. — Вѣдомости =
газета, відомості, часопис (Гал.).

Вѣдомство = відомство, завідування;
вѣдл (уряду); присуд. — Зімовники були
під приємом палапкової, а не січної етар-
пиши, н. о.

Вѣдомый = звісний, відомий.

Вѣдунъ, вѣдунья = д. Боахователъ, ница.

Вѣдъ = адже, аджеж, ажѣж, ажѣж, та
вжѣж, та джѣж, ажѣ. — Аже ви жона-
тний, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. —
А вже ж я вам казав.

Вѣдма = вѣдма, вѣдбоха. (Д. ще Боах-
вовательница.). — Вѣдминно зѣлье, рос.
Circaea lutetiana = вѣдминне зѣля, боот.
С. Ан. — Вѣдмой быть = вѣдмувати.

Вѣдѣніе = 1. знатті, віддання.

2. д. Вѣдомство.

Вѣдѣрь = вѣдло. К. Д. Ж. — А між даму-
нями такі заняти є, що вѣдло у них — ме-
чем січе ї рубає. К. Д. Ж.

Вѣжда, вѣжды = віко, віки. С. Л.

Вѣжливость = звичайність. (С. Л.). — Изъ
вѣжливости = для звичайности. Лев.

Вѣжливый, во = звичайний (С. З. Л. Аф.),
ввѣчливый, увѣчливый (С. Ш.), грѣчний
(С. З.), поштивий, чѣмний (Гал.); зви-
чайно, звичайнѣнько, увѣчливо, грѣчно,
чѣмно. — Мене привітали звичайно. С. Аф.
— Грѣче і поважливо з ним поводъ єя. Ч.
К. — Зо мною вони чѣмні й добрі. Фр.

Вѣйникъ, рос. *Calamagrostis Epigeios Roth.*
= чаполоц, чапуга, чапугла, кутбчник,
кунішник. С. Ан.

Вѣка, вѣко, вѣки = 1. віко, віки (в очах).

2. козубенька, кошик.

Вѣкованіе = вікуванія.

Вѣковатъ = вікувати. — Жили б ми з то-
бою, вік вікували, горенька, пуждѣрки весь
вік не знали. н. п.

Вѣковой = віковий, віковічний, одвіч-
ний, довѣчний. С. Л. — Віковий дуб. —
Віковічна пам'ять. — Щастя дочасне, а зли-
даї довѣчн. н. пр.

Вѣковѣчный = віковічний.

Вѣкъ = вік. — Вік теперішній і вік мину-
лий. — Цілий вік свій бѣдував. — Дай вам,
Боже, вік довгий, а пам коровай добрий.
н. п. — Цілий вік не бачились з ним. —
Во вѣкъ, въ вѣкъ, на вѣки = по вік,
по вік вічний, повішно. — Тебе ж, моє
серденько, по вік не забуду. н. п. — Въ
кѣи вѣки, въ кѣи то вѣки = коли не
коли. — Побачимось коли не коли, та й
то не пѣдво. — Въ вѣкъ не... = ніко-
ли в сѣвѣті.

Вѣнѣць = 1. вінець; корона.

2. вінок.

3. вінчання, плюб.

Вѣнѣчный = 1. вінечний (палежачий до
вінця).

2. вінчальний, шлюбний. (Д. Брачный).

Вѣнѣкъ = віник, (старий) — деркач,
дряпач.

Вѣшкы огородине, рос. *Sisymbrium Sophia*
L. = віники, вінички, віничья, рога-
ка. С. Ан.

Вѣшечный = віниковий.

Вѣшечье = а) огородине *Kochia scoparia* —
нехвороща, нехворощ, віничья, б) по-
лѣвоє = д. Вѣшкы огородине.

Вѣло = віно, посѣг. — Присягаю Богу н
вірно до неба, що мій посѣг до тобі не
треба. н. п. — В мене посѣг не буде, візь-
муть мене і так люде. н. п. — З віном дівці
не сидіти. н. пр.

Вѣнокъ = вінок.

Вѣнчальный = вінчальний, шлюбний.
(Д. Бракосочетаніе).

Вѣнчатъ, єя = вінчати, єя; вінець бра-
ти, шлюб брати. — Шлюб брала, шлюб
плюбовала перед поном і диком з Юрком
козаком. (Д. ще під еловом Бракъ 1.) —
Вінчати єя на цѣрєво.

Вѣнчикъ = 1. вінчонок, вінчик.

2. вінця. — Налив по єамі вінця.

3. ботан. *Согола* — вінчонок (степовик.)

Вѣшь = вінок.

Вѣра = віра. — Віра Христова. — Хто за
віру умирає, то й собі царство заробляє.
н. пр. — Віру мати до кого. — Жити на віру.

Вѣритель, ница = віритель, ка.

Вѣрительный = вірующий.

Вѣрить = 1. вірувати. — Запорожці прий-
мали до себе кожного, аби вірував в Бога
та мав охоту битись з Татарами. — З Бо-
гом діти: хто вірує, той все переможе. Кулик.
2. вірити, віру діямати, мати, няти.
— З брехні не мруть, та віри більш не
ймуть. н. пр. — Він поперед віра не няв,
доки пішов сам подивитись. н. п. — Яж

тебе змовляла та віроньки не ймала, а те-пер віроньку йму, що за зитенька прийму. п. п. — Козак Й на жарт займає, а вона віри доймає. н. п. — Ви, дівчата, не діймайте козакам віри — и молода віри діймала, тепер же я на віки пропада. н. п. — **Вѣрити вѣ долѣ** = **навіряти**, **давати на бір**. — Шинкаровка мене знає, на сто рублів навіряє. п. п. — **Не вѣрится** = **не имѣть ся віри**.

Вѣрнѣхонекъ = **вірнісінський**, **певнісінський**.

Вѣрно = 1. вірно, певне, певно, справді, дійсне, дісне. С. З. Л. — Перелисав вірно. — Се певне так. — Справді, кажу тобі. — Дійсне так.

2. **мабу́ть**, **лібо́нь**, **десѣ**, **пѣвне**, **на-дійсь**, **вида́й**. С. З. Л. — **Мабуть** — кінці не зтикає. п. пр. — **Болить** мой головонька, **либонь** же я вму; ой пі́йте, того приве́ді-те, кого я люблю. п. п. — І учора не був і сьогодні не був, **десѣ** ти мене, **серднѣтко**, **та** на ніки забув. п. п. — **Десѣ** він у школи ходив, **що** **всѣ** **зна**. С. З. — **Видай** ти мене, **милий**, не **любни**, **що** **для** **мене** **гостинця** не **купиш**. п. п. — **Мабуть** він на мене **сер-дит** **є**, **що** **не** **прийшов**.

Вѣрнопідданническій = **вірнопідданський**.

Вѣрнопідданный = **вірнопідданий**, **підданаєць** (С. З. Л.).

Вѣрність = **вірність**; **пѣвність**; **щірість**. — **Додержав** їй **вірности** 24 роки. К. Магомет. — **Жени** **си** з **другою**, **поможи** **тобі** **Бо-же**, а **за** **мою** **щірість** **покарай** **тебе** **Боже**. н. п.

Вѣрний = **вірний**; **пѣвний**; **щірий**; **справедливий**, **дійсний**. — **Вірний** **пере-клад**. — **Через** **письмо** **або** **свідки**, а **то** **суть** **найпевніші** **доводи**. Ст. Л. — **Бувай** **здоров** **із** **тією**, **якору** **кохаєш**, а **від** **мене** **щіриною** **по** **віки** **не** **знайдеш**. н. п. — **Спра-ведлива** **думка**. — **Прийшла** **певна** **звітка**. — **Щірий** **приятель**.

Вѣрнякъ, **живаєть** **є** **тільки** **у** **виразах**: **на** **вѣрнякъ**, **на** **вѣрняка** = **на** **пѣвне**, **на** **вірняка**.

Вѣрованіє = **віра**, **вірування**.

Вѣровать = **д. Вѣрити** 1.

Вѣронеповѣданіє = **віра**. — **Хто** **за** **віру** **умірає**, **той** **собі** **царство** **заробляє**. н. пр.

Вѣроломный, **но** = **невірний**, **віроломний**, **зрадливий**, **во**, **зрадцький**, **ко**. — **Хто** **би** **теж** **люди** **неприятельськіє** **в** **паство** **наше** **зрадливе** **привел**. Ст. Л. — **Козаков** **зра-децько** **розгромлених**. Л. В.

Вѣроломствовать = **ламати віру**, **душу**, **присягу**, **зражувати**.

Вѣроотступникъ = **недовірок**, **одщепе-**

нець, **певіра**. — **Лях** **потурнак**, **клоушник** **галерський**, **недовірок** **християнський**. п. д.

Вѣротерпимость = **віротерпимість**.

Вѣроятіє = **віра**, **правдоподібність**. — **Сверхѣ** **вѣякого** **вѣроятія** = **зовсім** **не** **сподівано**.

Вѣроятно = **д. Вѣрно** 2.

Вѣроятность = **правдоподібність**, **имо-вірність** (С. Пар.), **можливість**.

Вѣроятный = **правдоподібний**, **ймовірний** (С. Пар.), **гідний віри** (С. Ж.), **можливий**, **можєбний**, **мабутний**. (С. Пар.).

Вѣроущій = **віруючий**.

Вѣсть, **єя** = 1. **важити**, **єя**, **звѣжити**, **єя**. — **Почали** **важити** **єя**. — **Час** **важить** **борошно**. С. Аф.

2. **мати вагу**, **важити**. — **Єя** **куль** **ва-жити** **пять** **пудів**.

Вѣскій = **важкий**, **шалький**. — **Як** **той** **Ні-мець** **на** **шальки** **воздух** **міряє**. п. пр.

Вѣскій = 1. **важкий**.

2. **важний**, **поважний**. — **Поважне** **слово**.

Вѣсной = **ваговий** (що **продаєть** **єя** **на** **ва-гу**). — **Вагова** **єя**. — **Сливи** **вагові**. С. З.

Вѣсовій = **ваговий** (належачий **до** **вагі** і **що** **продаєть** **єя** **на** **вагу**).

Вѣсовое = **вагове**. — **Треба** **заплатити** **ва-гового** **десять** **копійок**.

Вѣсовицкъ = **вагяр**, **важнік**.

Вѣсовъ = **важок**, **грунтвага**, **оливниця**. (С. Пар.).

Вѣсомый = **ваговий**.

Вѣстимый, **мо** = **звісний**, **відомий**, **д. Вѣ-домо**.

Вѣстникъ = **вістник**, **оновістник**, **вістун**, **вістовєць** (К. Б.), **гінець**, **послаєць**.

Вѣстовой = 1. **віщовий**. — **Гуде** **в** **Латії** **дзвін** **віщовий** і **гасло** **всім** **к** **війні** **дає**. Кот.
2. **стіячик**, **побігач**.

Вѣсточка = **звісточка**, **вістопька**.

Вѣсть = **вість**, **вістка**, **звість**, **звітка**; **чутка**, **поголо́ска**, **помовка**. — **Та** **зга-дай** **мене**, **моя** **стара** **ненько**, **та** **як** **сидеш** **у** **вечері** **їсти**: **дєсь** **моя** **дитина**, **дєсь** **моя** **рід-пєнька**, **та** **нєма** **од** **неї** **вісти**. н. п. — **Звість** **подає**, **що** **сестра** **нездужає**. н. к. — **Давно** **щєсь** **од** **него** **не** **має** **ніякої** **звістки**. — **Хо-роша** **чутка** **далєко** **чутна**, а **погана** **щє** **далєше**. н. пр. — **Була** **та** **я** **поголоска** **на** **всій** **Україні** **альбо** **хвалка** **од** **шляхти**. Л. Сам.

Вѣсь = 1. **вага** (С. Аф. З.). — **У** **його** **вага** **не** **справжня**. С. Аф. — **Вѣсомъ**, **на** **вѣсь** = **на** **вагу**, **вагом**. — **Ні**, **ці** **пблук** **не** **по** **десятку**, **а** **на** **вагу** **продають** **єя**. — **Ва-гом** **дати**. С. З.

2. **повага**. — **Од** **усіх** **тут** **він** **має** **повагу**.

Вѣсьи = вагі, вага (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — терези, (великі від ратуші або міської управи) — важниця, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — **ВАЖНІЙ**, (ваги без гири) — бѣзмін, (маленькі, на пр. в аптеках) — шальки. С. З. Аф. Л. Ш. — Подамалось терези, сіль важучи на вози. п. п. — Твоє слово, як жицівський безмін. п. пр. — І все па шальках розважали. Кот. — Як той Німець па шальки воздух мірає. п. пр. — Скарби Самойловичові шальками через кілька неділей розважені. Л. Вел.

Вѣтвістий = гіллястий, гіллястий, гіллястий, (С. Аф. З. Л.), галузний, (Гал.), розвілстий, крилатий. — Гіллясте дерево. — Стоїть дуб гіллястий, а па тому дубу сорок сороків гіллятв. п. зам.

Вѣтвь, вѣтви = вітка, віть (С. Аф.), гілка, гілка, (поб.) — гіляка, (здр.) — гілечка, гілонька, (гал.) — галузь, галузка, (мн.) — віти, віття, гілля, (здр.) — гіллячко, галуззя, (тоненькі) — повіття, (троїцькі) — клѣчання, (оддомані) — чахвиня, (всѣляна, уквітчана квітками) — гільце, гільце, вильце, (верхні) — верховіття. — Лучче птиці па сухій гільці, ніж в золотій клітці. п. пр. — Та видомлю калинову вітку, та застромлю за білу намітку. п. п. — Долина глибока, калина висока, аж до долу гілля гнеть ся. п. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилася. К. Ш. — А там в лісі па галузі сорока скрегоче. п. п. — Рубайте сосонку-деревице молодій Марусі па гільце. п. п. — Гільце деревице з ялини і з червоної калини. п. п. — Верховіття у терпів згинає, меншому братові прикмету покидає. п. д.

Вѣтеръ, вѣтръ, (здр.) — **вѣтерокъ** = вітер, (здр.) — вітерець, вітерець, (поб.) — вітригъ. — **Верховой, сѣверный вѣтеръ** = верховий, горішний. Ман. — **Южный в.** = шизовий В. Мал. — **Западный, восточный в.** = західний, східний В. — **Попутный в.** = погідний, ходовий В. Мал. — **Противный в.** = супротивний, супротивий. Мал. — **Сухой в.** = сухий. С. Л. — **Налый в.** = палючий, шмалій. — **Тихий вѣтерокъ** = вітерець тихий, блаженський. — **Сквозной в.** = скрізний. С. Л. — **По вѣтру** = за вітром.

Вѣтка = д. **Вѣтвь**.

Вѣточка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрельникъ = вітрячок, погідник, погідка. Ман.

Вѣтренъ = вітрогін, жѣвжик (С. З.), фѣртик, фїитик (С. Ш.), шалоброд.

Вѣтреница = 1. вітрогінка, дзига, вертуха.

2. рос. *Anemone nemorosa* L. — курослін, *A. ranunculoides* L. — жабяче відля, *A. hepatica* L. — переліска, проліска. С. Ап.

3. д. **Вѣтрельникъ**.

Вѣтреничатъ = вітрогінити.

Вѣтренисть = пустота, пустотливість.

Вѣтрений, не = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодні вітряний день. — На дворі вітряно.

2. пустотливий і д. **Вѣтреникъ**, ца.

Вѣтрило = вітрило.

Вѣтробой, вѣтровалъ = вітролом.

Вѣтровый = вітровий. — **Вѣтровой парень** = д. **Вѣтреникъ**. — В. судакъ = вѣлений судак.

Вѣтрогінъ, ка = д. **Вѣтреникъ**, ца 1.

Вѣтроломъ = вітролом.

Вѣтромѣръ = вітромір.

Вѣтрушка = вітрячок, млинók (дітська іграшка).

Вѣтръ = д. **Вѣтеръ**.

Вѣтрѣтъ = вивітриюватись, провітриюватись. — Полотно ще не вивітрилось.

Вѣтриница = 1. сушня.

2. віспа (вітряна).

Вѣтрянка = вітряк (млин). — Не мели, як пустий вітряк. п. пр.

Вѣтряный = вітряний. — **Вѣтряная мельница** = вітряк. — **Вѣтряная бепа** = вітряна віспа.

Вѣха = віха, тичина, тичка, маляк. — На горіді тичка, па ній капличка, а в ній білий ніж сто. (п. з. — маківка).

Вѣховать = ставити віхи, тички, тичити. (С. Ш.).

Вѣче = віче, рада. — Ой нема, нема ні вітру ні хвилі із нашої України! Чи там раду радять, як па Турка стати — не чуємо на чужині. К. Ш. — А вдарепо довшем в котли па раду. Л. Б.

Вѣчевой = вічовий, радний. — **Вѣчевой колоколь** = віщовий дзвін (д. **Вѣстовой 1.**), склікол (у гайдамаків, див. Київ. газ. Заря 1885 ст. 259), скліканчик (С. З.).

Вѣчнопам'ятний = вікомонний, незабутній. — Нехай станеть ся на вікомонную пам'ятку. Орлик. С. З.

Вѣчність = вічність.

Вѣчний, но = вічний, довічний, віковий, вішний, вічно, вішно, на віки, по вік. — Царство небесне, вішний покой. С. Аф. — Щастя дочасне, злидні довічні. п. пр. — Не вирає віковий, тільки часовий. п. пр.

Вѣшалка = вішалка (С. З.), жёрдка, жёртка (С. Аф., З. Л.). стояча, в деяких місцях Подолі — шарáп. — Іди, мати, у комору — скрині нема! Ой глянь, мати, на вішалку — одержі нема! п. п. — Кожух висить там на жертиці.

Вѣшаніє = вішання.

Вѣшати, ся, повѣсити, ся = 1. вішати, ся, чіпляти, повісити, почепити. — Повісив на жертиці. — Розбійника повісили на шибениці. — З горя віп кинув ся на горіще і повісив ся на бантині. — Вона до його вішавть ся на шаю.

2. д. Вѣсѣть 1.

Вѣшеніє = вѣшення, звѣжування.

Вѣшити = д. Вѣховать.

Вѣшка = д. Вѣха (здр.).

Вѣщий = 1. віщий, віщуї.

2. мудрий, красномовний.

Вѣщунъ, вѣщунья = віщун (С. З.), віщовиця, ворожбит, ворожка. — Що митають блискавиці, стогнуть сови віщовиці. п. п.

Вѣзлика = д. Вѣюга.

Вѣялка = віялка, мшинок.

Вѣяло, вѣяльница = 1. д. Вѣялка. 2. д. Вѣрь.

Вѣяльний = віяльний.

Вѣяльщикъ = віяльник. С. Аф.

Вѣяніє = 1. віяння, віянка. (С. Аф.). — Вжє почалася віянка.

2. віяння, повів.

Вѣятель = віяльник. С. Аф.

Вѣяти, ся = 1. віяти, дѣти, (по малу) — повіати, подихати, (дуже) — буяти, бурхати. — Вітрець подихав. К. Д. — І вітри зачали бурхати. Кот.

2. віяти, ся. — Жито віяти.

3. мѣяти. — Вієсько йде, короговки мають, попереду музичевки грають. н. п.

Вѣдчнѣ = д. Ветчинѣ.

Вѣжничка = д. Бѣшенниця.

Вѣжущій = звѣзуючий; терпкий. — Терпке вино.

Вязальщикъ, ца = вязальник, ця (С. Аф.), вязільник, ця. (Чайч.).

Вязалиця = д. Варѣга.

Вязаніє = вязання, вязанка. — У сьому волоці погана вязанка. С. Аф.

Вязанка = візка, здр. вѣзочка, вязанка

(С. Аф.); оберѣмок. — Купив коням визку сіпа. — Наламав добру вязанку дров. С. Аф.

Вязанка = д. Варѣга.

Вязанъ = д. Вязаніє і Вязанка.

Вязанье = вязанка.

Вязати, ся = 1. вязати, ся, з'язувати, ся. — Вязати снопи. — Рученьки з'язали, гулять наказали. п. п.

2. плести, ся. — Плести навчохи.

3. чіпляти ся, встрявати. — Він до всіх чіпляеть ся. — Він скрізь встряне. — Вязать ся за кѣмъ = волоčiti ся за кѣм. — Вязать ся кѣмъ = знати ся, водіти ся. — Знай ся кінь з конем, віл з волем, а свиня об тин, коли не має з ким. н. пр.

Вязель, вязель = де кілька рослин з породи *Vicia* = горішок: а) *Coronilla varia* L. = горішок білий, кучерявий, горобячий, гірчак, кашка, вязиль, б) *Medicago sativa* L. = буркунець, в) *Lathyrus pratensis* L. = горішок журавлинний, г) *Potentilla tormentilla* = завязник, курзіле, куряче зіле, золотник. С. Ан.

Вязей = вязальниця (С. Аф.), вязільниця. (Чайч.).

Вязка = 1. вязання, вязанка.

2. д. Вязанка.

Вязкій = липкий, беручкий, глеюватий (С. Аф.), грузький (С. Аф.), чіпкий. — Беручка, глеювата глина. — Грузьке болото. — Чіпка дорога.

Вязкость = липкість (С. Л.).

Вязникъ = 1. ліс вязовий.

2. рос. *Cytisus biflorus* = вяз, зінювать, раківотий кущ. С. Ан.

Вязнути = 1. гру́знути, гру́зти (С. Аф.), вязнути, завязати.

2. чіпляти ся (до чого).

Вязовіна, вязовникъ, рос. *Sambucus ebulus* L. = бузнік, вязовник, бзюк, базнік. С. Ан.

Вязті = д. Вязать.

Вязъ, рос. *Ulmus effusa* = вяз, берест. С. Ан. Аф.

Вязывать = д. Вязать.

Вязъ = 1. вязання, вязанка.

2. болото, багно, багнюка, грузьке місце.

Вязать = 1. стогнати, бхати.

2. д. Болтати 3.

2. читати не твердо, спотикаючись.

Вѣлѣть, ся = вѣлѣти, ся. — Вѣлений = вѣлений. С. Аф.

Вѣлость = вѣлість; млівність.

Вя́лий, ло = 1. **Вя́лий.** С. Аф.

2. **мля́вий, лемішкүва́тий, маку́ха, мля́ха, палу́ша.** — Такай млявий: як почве говорити — жує, жує, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки повернеть ся, та що зробить.

Вя́нуть = 1. **Вя́нути.** С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — **У́ши вя́нуть** = нудно слухати брехню або нудне читання чи бала́чку.

2. **марніти.** — Ні не того міні шкода, а маріє моя врода. К. Ш. — Повій вітре ти на мене, щоб я не маріла. н. п.

Вя́сло = **переве́сло.** — Треба крутити перевесла для спонів. — Перевесла з бурину, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, вяте́рь, вяте́рь = д. **Ве́тель.**

Вя́тутень, голуб *Columba palumbus* = **пріпутель.** О. Мор. — **Пріпутель воркує.** О. Мор.

Вя́ха = рос. д. **Боли́головъ** і *Cicula virosa* L. = **бех, віха.** С. Ан.

Вя́хврь = 1. д. **Вягі́тень.**

2. **сітка на сіно** (у фурманів).

Вяча́ть, вя́чить = **вщя́ти, верещати; нявчати** (як кішка), **бе́кати, ме́кати** (як вівця).

Вя́чка = **вівця, овечка, бірька.** (С. Ш.).

Вячва́ць = **бирь-бірь!** С. Ш.

Вя́щій = **бі́льший, ви́щий, кра́щий, лі́нший.**

Г.

Га! га га! = 1. **ах! чи ба! 2. гел! гел!** (на гусей). С. Аф.

Га́вань = **гавань, пристань.**

Га́вливать = **говіти.**

Га́га = лт. *Somateria mollissima* з породи качок.

Гага́кать, гага́кнуть = **гелготати, гелготати, гелгати** (С. Аф.), **загелготати.** — Гуси гелгочуть.

Гага́нать = **реготати, ся.** — Епей з шапами реготавсь. Кот.

Гага́ра, гага́рій = **водяна́ птиця** *Columbus, гага́рячий.*

Гага́рять = д. **Гага́нать.**

Гага́уць = лт. *Mergus albellus* = **нпрець.**

Гага́чий = прил. від Га́га.

Гада́ла = **воро́жбит і воро́жка.**

Гада́лка = **воро́жка, воро́жка, знахарка, зна́ха.** С. З. — Там циганка воро́жка, а до тієї та циганочки втоптала доріжка. н. п. — І воро́жка на картах ворожила.

Гада́льщик, ца = **воро́жбит** (С. Аф.), **знахур** (С. З.) і д. **Гада́лка.**

Гада́ние = **воро́жіння, гада́ння, воро́жба** (С. Л.).

Гада́тельный, но = 1. **гада́льний.** — **Гада́льний карти.**

2. **здогада́льний** (С. Пар.), **на здога́д.** Сказав на здогад, а вопо й справді так вийшло.

Гада́ть = 1. **воро́жити, гада́ти** (С. Л.). — Ця циганка добре ворожить. С. Аф.

2. **гада́ти.** — Тільки Бог съв'язий, знає, що Хмельницький думає, гадає. н. д.

Гаде́нький = **погане́лький, паску́дний.**

Гади́на = 1. **гад, га́дина.** С. Аф. З. Л.

2. **пога́нь, пога́нець, паску́да** (лайка). — Чого ти гак мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — **Поганець, наймит Москалі.** К. Ш.

Гади́ть, ся = 1. **каля́ти ся, паску́дити, ся, пога́нити, ся.** — **Погана** птиця, що своє гніздо паскудить. н. пр. — **Не займай жиди, не каляй вида.** н. пр. — **Коли не коваль, то й кліщів не погань.** н. пр.

2. **півечити, ся, псува́ти, ся, пога́ни-нити, ся.** — **Заїз з даху, не псуй тонт.** н. пр.

3. **нудить.** — **Нудить мене** — **от от виблону.**

4. **паску́дити.** — **Копени паскудить в хаті** — **треба на піч викидати.**

Га́дкий, ко = **гі́дкий, ко, бри́дкий, ко, пога́ний, но, паску́дний, но, гі́досний, но, гідли́вий, во, огі́дливий, во, огі́дний, но, плюга́вий, во, мерзе́ний, но.** — Така погана, що гідко й дивити ся. н. о. — **А у мене хата чорна, жілка бридка й не моторна.** н. п. — **Стецько стидний, Стецько бридкий, цур тобі, відчепи ся.** Кв. — **Нечестя, плюгава, ще й к тому гідлива, міні твоя робота і жадна немила.** н. п.

Га́дкость = **паску́дство** (С. Л.), **бри́дкість** (С. Ш.), **бридо́та** (С. Л.), **гідость, гідото́та** (С. Л.), **плюга́вство, негі́дь.**

Га́дливість, га́дливый = д. **Брезга́йвость, Брезга́ливый.**

Гадове́ = **гад.** — **В яру багато гаду.**

Га́дость = **бри́д і д. Га́дкость.** — **Доста-ється ся стиду-бриду цілувати повновиду.** н. пр.

Га́дь = **гад, га́дина.** С. Ан.

Гадюка, *Viper a berus* = гадюка.

Гадючий ягоди, рос. *Solanum dulcamara* L. — вівчий ягоди, глистяк, глїстник, надтинник, пасліш, пасльон.

Гаєрствувать, гаєриничать = кумедничати, кумедїничати, дурника стробити.

Гаєрь = кумедїян, кумедник, кумедїящик, шукарь, блазень. (С. III).

Гаже = гірше, поганіше, паскудніше.

Газель = дика коза, сарна. — Мов сарна в гаю. К. III.

Газета = газета, часопис. — Батьківщина, часопис політична для народу.

Газетний = газетний, газетярський (Гал.).

Газетчикъ = газетяр (Гал.).

Газометръ = газомір.

Газосвѣщеніє = газове свѣтло, освѣтленіє газом. (С. Пар.).

Газъ = газ, гас.

Гайка = гайка; шрубa (С. Л.), шрубка.

Гайло = пїща, лїлька. С. З.

Галантїнь, галантірь = холодець або потрaвка (до якої страви).

Галда = 1. галас, гам, галасування. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамоти снїви аж лицать. К. III.

2. крикѹха, пашекѹха, горла́та, ротaта (про жінку).

Галдїть = галасувати, гомонїти С. Аф. З. Л.

Галдѹнь = крикѹн, горла́нь, пашекѹн, горлопа́нь.

Галдѣть = д. Галдїть.

Галиматїя = д. Ахнїєа, Безсмыслица і Вздор.

Галїться = дивити ся, задивляти ся, витрїщати ся, га́ви ловити.

Гaлка = 1. пт. *Corvus monedula* — гaлка, зб. — гaлич. — Не гaлич чорне поле крила. Кот.

2. бaнка (С. З. III.), гaлка. (С. Аф.). — Кругла, як гaлка. п. пр. — Жидівки шкляною гaлкою викачують свої шаєври. (С. II.).

3. головня́, головѣшка (С. Л.). — Як завалив ся димарь, так і понесло головешки. п. о. — Курить димок, головешка то там, то сям та́те і подумя́ бува блисне, як вітер повіє. Аф.

Гaлюцaнїя́ = ма́на (С. З.), чма́на.

Га́ло, частїне мн. га́лы = (у колїспиків) — бгaльня (випивати полози), водїлю (випити обїднї).

Га́лочє = гaлич. (Д. Гaлка 1.).

Га́лоша, частїне мн. га́лоши = ко́лоші, (теплї, частїне постїни) — кїндї. (С. З.). — Набув на ноги кїндї новї і рукавиці взяв шакавї. Кот.

Гaлетукъ = гaлетух, ху́стка на шїю.

Гaлетучий = гaлетуховий.

Гaлѹнь = гaлѹн, брѹзумѣнт. С. Л. — На те й мїй гaлѹн до церкви. п. пр.

Гaлчѣнокъ = гaлчїня.

Гaль, гaльє = д. Воронѣ.

Гaлька = гaлка (камїнець круглий).

Гaма́къ = висю́че лї́жко (сїтка або з полотна).

Гaма́ши = панчо́хи (вовнинї, котрі падають ся поверх чо́біт).

Гaмкaть = гaвкaти. (С. Аф.).

Гaмъ = 1. гaвкaння.

2. гaлас, гам. — Гармидер, гaлас, гам у гаю. К. III.

Гaндшпукъ, гaншпугъ = важнїця. С. Аф.

3. — Пропив дрюки і важницї і з дьотем мазницї. п. п. — Лежить чума́к мїж воза́ми, на важницю схилив ся. п. п.

Гaрaнтї́увaть, гaрaнтї́рoвaннїй = гaрaнтувати, гaрaнтoвaний (Гал.), ручїти ся. — Хто ручїть ся, той мучить ся. п. пр.

Гaрaнтї́а = зарѹка (С. Л.), забезпечѣння, рукoѣмство. — Чо́ хранити треба в рукoѣмствї? — Рукoѣмця, котрий ручїть ся за ко́го, повинен виплатити за то́го. Б. Н.

Гaрдѣ́ль = д. Ві́ца.

Гaрдѣ́рoбнїкъ = шaтний (Стар.)

Гaрдѣ́рoбъ = 1. кїмнaта́ або шaфа, де перexовуєть ся оде́жа.

2. оде́жа, убо́рaння (С. III.), шaти (С. З.) (здебільшого про коштовну оде́жу). — Нашї лaти перexодять пaнськї шaти. п. пр.

Гaрдї́на = заві́са, заві́ска.

Гaрдoвї́на, Гaрдoвoє дѣ́рево, рос. *Viburnum lapa* = гoрдoвїна, гoрoдoвїна, гoрдoвїк, гoрдї́на, oрдї́на, чо́рна кaлїна. С. Ан.

Гaркaть = гукaти, вигу́кувaти, гoрлaти. (Мол.).

Гaркѹ́ть, нѹ́я = д. Гaлдѹнь і Гaлдa 2.

Гaрмóнїкa = Гaрмóнїя. — На гaрмoнїю грaє.

Гaрмóнїрoвaть = лaднувaти, гoдїтїсь, гaрмoнїзувaти. (Лев.).

Гaрмóнїчєскїй = гaрмoнї́чний, гaрмoнї́йний. (Лобода. Тарас Бульба.)

Гaрмóнїя = 1. лaд, гaрмóнїя (муз.).

2. згoдa, злaгoдa, лaгoдa, лaд. — Де згoдa в сeмєїствї. Кот. — Пригoднї учaть згoднї. п. пр. — Нємa мїж нїмї лaдѹ.

Гaрнє́ць = гaрє́ць. — Дaв ко́ням двa гaрцї вївca.

Гaрнїзóнъ = зaлoгa. — Вcю́ тaм в фoртєцї зaлoгy вїрубaли. Л. Вєл. — Нaпaв нa крїпoсть Бургaс, вїпєр зaлoгy і зaнїв мї-

сто. Батьківщина. — Крій порога тривога, коло вікон залоза? н. з. — удик.

Гарникъ, гарнышъ = горщечок.

Гарніръ = приправа з овочів до страви.

Гарпцевый = гарцбовий.

Гариушъ = рак (що вживається для лову китів і тюленів на Білому морі).

Гарусный = гарусовий. С. Л.

Гарусъ = гарус, волічка.

Гарцовати = гарцювати, конём грати, на коні вигравати, герцювати. — Там родилась, гарцовала козацька воля. К. Ш. — Отагани на вороних вигравують. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шмалитина, паленіна, від гниот — згаритина, (в люльці — згарь, чмирь, венгер, нікур (Ніс.), від горілки — пригара, пригарок. — Смердить шмалитиною. — Треба почистити люльку, бо повно чмирю.

2. згарище (горіле місце в лісі).

Гасійка, гасійло, гасійльникъ = гасійло. С. Аф.

Гасіть, ся, гаснуть = гасити, ся, гаснути, тушити. — Мовчанка не пушити, та весь гнів тушить. н. пр. — Се було тоді, як спіг горів, а соломомо тушили. н. пр. **Гасіникъ**, рос. *Betonica vulgaris* = д. Бѣжовица.

Гастрійчеській = д. Брюшнѣ (про хворобу).

Гастрономъ = ласун, ласій, смакун.

Гастъ = д. Галій.

Гатіть, ся = гатити, ся, тамувати, ся. (С. Ш.). — Усе пани та пани, а греблю нема кому гатити. н. пр.

Гать = гребля, гатка, загат (Гал. С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр. — В кінці греблі шумлять верби, що я посадила. н. п.

Гаунтвахта = обахта, калавурня (С. Л.).

Гачи = 1. коліші, холіші. С. З. — Заткнув коліші у холяви. С. З. — Одна холіша в чоботі, друга зверху.

2. стегна.

Гачникъ, гашникъ = очкур, очкурній. С. З. — Догдав си дурень очкур завязати, та й думає, що порозумівшав. н. пр. — І лучче очкуром вдаюся, як Турнові і покорю сп. Кат.

Гачивать = гостювати.

Гвардсецъ, гвардіонъ = гвардіяк, (стар.) — сердюк. С. З.

Гвардія = гвардія. (стар. за гетьманування М. Дорошенка і Мазепи) — сердюк, сердючина. — Ой як крикнув вельможній Мазета та на свої сердюки: ой візьміть Палія Селеста, та закуйте йому руки. н. п.

Гвоздарин = гвіздирня.

Гвоздаръ = гвіздирь, гвіздър.

Гвоздіка, рос. *Dianthus* = гвоздик, гвоздїки, *Dianthus L. Caryoph.* = польові гвоздїки, віркі, зірочки, *D. barbatus, chinensis* L. = каштанчики, каштанці. 2. *Tagetes erecta* L. = жовтяки, повнякї, купчак. С. Ан.

Гвоздикъ = гвіздохок, цвѣяшок. (С. З.).

Гвоздѣльня = гвіздирня.

Гвоздильщикъ = д. Гвоздаръ.

Гвоздять = 1. забивати (гвіздох), цвѣяхувати. (С. З.).

2. товкмачити. — Скільки йому не товкмач в голову, нічого не памить.

3. лаяти, кобеніти. (С. З.).

Гвоздички, рос. *Tagetes patula* L. = гвоздички, чорнобривець, чорнобривці, оксамит. С. Ан.

Гвоздичникъ, рос. *Geum urbanum* L. = вишніяк, гребіньник. С. Ан.

Гвоздичный = гвоздиковий.

Гвоздохъ, гвоздохекъ = гвіздох, гвіздохок, цвѣяшок.

Гвоздохникъ = д. Гвоздаръ.

Гвоздохный = гвоздоховий.

Гвоздь = 1. гвіздох, цвѣях (С. З.), для підків — ухпаль, малий для оббивки — цвѣяшок, (С. З.), без головки — шпень, шпѣник, для шипи — шпіналь, гонтовий — голпаль, великий і тонкий — бринталь (С. Ш.), великий і запугий — костиль, дерев'яний — тібель, у шевців — шпінлька, набитий цвѣяшками — цвѣяхований, цвѣяхкований. С. З. — Два кільці, два кінці, посередині цвѣях? н. з. — пожиті. — Не жалуй ухваля, бо підкову згубиш. н. пр.

1. кілок, кілчок. — Повісив шапку на кілок, — А у сеї близької рушник на кілочку, а у тої далекій брівки на шпурочку. н. п.

3. чіп, шпунт. С. З. — Заткну дужче чіп у бочку.

Гвоздѣ = гвоздя. С. Аф.

Гвоздяной = гвоздобовий.

Гдѣ = де. — Гдѣ-гдѣ = де-де, де-не-де. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Гдѣ бы то ні было = де б не було. — Гдѣ-либо, гдѣ-нибудь, гдѣ ни єсть = аби-де, де, де небудь, йде. — Которий чоловік отця — матері не знає, не поважає, так він аби-де заре пропадає. н. д. — Все одно де, де прийде, си пропадат. н. к. — То со-

бака ниде гавкне, то захрюкає свини. Спін.
— Гдѣ нибудь въ другомъ мѣстѣ = де-
інде. — Шукай, ринде, де-инде. н. пр. —
Гдѣ понало = аби-де, де нѣбудь, на
трапкѣ, де трѣпнѣть ся. — Гдѣ тамъ!
дѣж пак! — А ти вже й розсердив ся?
Дѣж пак! — Гдѣ-то = десь, десь-не-
дѣсь. — Ой згадай мене, моя стара цепе,
сїдаючи тай обїдати: десь моя дитина, десь
моя рїдненька, тай нікому тай одвідати. н.
п. — Він десь дїв си.

Геена = пекло. — Геенскій = пекель-
ний. (Д. Адъ, адскій),

Геморондальникъ, рос. Polygonum hydropi-
per L = гірчакъ, горчакъ. С. Ан.

Геморій, геморойный = почечуї, поче-
чуйний.

Геморойная трава, рос. Galium Aparine L.
= дереза, липчїця, леліць, мокрѣць.
С. Ан.

Генварь, генварекій = генварь, сїчень
(С. Л.), генварський, сїчневий.

Генеалогія = родовід, родіво. (С. Л.)

Генералитѣтъ = (в Гетьманщині) — гене-
рально старшина, (на Запорожжі) — о-
таманна.

Генераль = генерал (військовий урядо-
вець 1—4 рангу).

Генеральный = генеральний, спільний,
загальний.

Географія, географическій = землѣнис,
землѣписний.

Георгина, рос. Dahlia = георжина.

Гераній, герань, рос. Geranium l. Herit =
журавельникъ. С. Ан.

Гербарій = зібникъ, травникъ.

Гербовой, гербовый = гербовий. — Гер-
бовая бумага = д. Бумага.

Германецъ = німець.

Германизмъ = німещина.

Гермафродитъ = двоснастий.

Герметическій, ки = щільний, щільно.

Геройскій, геройскій = героїчний, ли-
царський.

Герой = герої, лицарь.

Герольдъ = герольд, вістун (С. Пар.), о-
новістникъ.

Гетманствовать = гетьманувати. С. З.

Гетманство = гетьманування.

Гетманша = гетьманша, гетьманова.
(С. З.).

Гетманщина = гетьманщина. — Ой здох,
не Гетьманщина, надокучила вже вража
панщина. н. п.

Гётманъ = Гётман, сїя його — Гётма-
нѣнко, Гетьманіч, Гетьманович (С. З.),
дочка — Гетьманівна (С. З.), замісто геть-
мана на час виїзду або до вибору другого
— наказний Гетьман. (С. З.). — Ой ра-
ді б ми вернути ся, Гетьман не пускає; та
не так Гетьман, як Гетьманська мати — хоче
нами козаками Турка звоювати. н. п. — О
смерти вельможного папа Симеона Гетьма-
нича. Л. В.

Гіпїголка, лт. Motacilla = трясогоўзка,
трясохвостка. (С. Ш.).

Гібель = 1. згуба, загїба (С. Л.), за-
гін (Чайч.), згібель, (С. З.), погібель
(С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — ве-
селих лїт і молодощів згубу. К. Б. — Вгї-
кайте, панове, в Польщу з України — буде
вам велика згуба. К. Д. — Сей блазень
Петрик принесеть людям шкоду, а собі зги-
бель. С. З.

2. багато, багачько, сїла, страшенна
сїла, безлїч. — У него безлїч грошей.

Гібельный = згубний.

Гібкій = гнучий, гнучкий, гноткий, гин-
кий, хвиський, хлесткий. С. Л. — Муж-
ча правда колюча, а панська на всі боки
гнуча. н. пр.

Гібкость = гнучкість.

Гібнуть = гинути (С. Аф.), пролїдати.
— Гине слава, батьківщина. К. Ш.

Гігантскій, гігантъ = д. Великалскій,
Великанъ.

Гидъ = поводи́рь, повожа́тий, поводи́р,
поводата́рь (в подорожі).

Гикъ = 1. смолá (для засмолювання суден).

2. бiлка від щогли до корми.

3. гук, гука́ння.

Гиль, нести гиль = д. Вздоръ.

Гиль = гиль, гиль-гиль! (на гусей і ле-
бедів). — Гиль, мої лебеді, гиль ж, мої бі-
лі. п. п.

Гінуть = д. Гібнуть.

Гішподромъ = бігівнясько. Под. С. Ш.

Гішпопота́мъ = бегемот, річний кінь.
(С. Пар.).

Гинетъ = гине; любайстер, любастер.

Гіря = гіря, гірька, вага, важок.

Гічка = каюк, га́чка (на Озовському морі).

Главá = 1. голова.

2. (верх церкви або дзвіниці) — ба́пя (са-
мий верхок, де стоїть хрест) — ма́ківка.
С. Л. — Лазить чоловік по церкві і примо-
щує до бані драбину. н. о.

3. верх, вершю́к, верховина́, шпиль
(на пр. дерева, гори.)

4. голова, ота́ман, старшина́. — Вогаа-
вѣ = на чолі.

5. (в книжці) — голова́, розділ.

Глава́рь = голова́рь, приві́дця, приво́дчик, верхово́да, ватажо́к. — Через ваших же приві́дців на вас погибель. Брюхо-вещкий. С. З.

Главене́ство = зве́рхність. — Під которою зверхністю естем. С. З.

Главене́ствовать = панува́ти, отаманува́ти, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верхово́див. К. Ш.

Главнoкомандую́чий = ге́тьман. — Без гетьмана військo гипе. п. пр.

Главний = голо́вний. — Са́мий гла́вний, гла́внѣйший = найголо́внѣйший. — Гла́вноє дѣло = голо́внѣйша, найголо́внѣйша річ.

Глаго́ль = 2. сло́во, мо́ва, річ.

2. глаго́ль, дѣсло́в.

Глаго́ль = 1. глаго́ль (назва букви Г. в ц. слав. абетці).

2. мибениця.

Гладенѣ́кий = рівне́нький, гладе́нький. (С. Аф.).

Гладі́лка = гладі́й, гладі́льце.

Гладі́ть, ся = рівня́ти, вирівнюва́ти, ся (дорогу, камінь), гла́дити, прасова́ти (білизну. С. З.), гла́дити (кого небудь), гла́лити (намітку галюку). — Справник загадує, щоб шляхи рівнили та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попросують. Фр. — Дитину гла́дити. — Погла́дити доро́жку = на ко́пі ви́йти (на прощання). — Ну тепер на ко́ні треба ви́йти, та й нехай і́дуть з Богом. — Гла́дити по голо́вѣ = ба́лувати, ма́зати (дітей).

Глади́торъ = боре́ць, боє́ць, перебіе́ць (у Римлян).

Гладкі́й, ко = 1. рівни́й, по, гла́дкий, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́вний. — Пластово́внє ягн. Як. — Гла́дко-на-гладко = рівне́нько, гладе́нько.

2. гладкий, опа́сестий, показни́й. С. Л. — Боже Батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. п. пр.

Гладца́ = 1. ожеле́диця, о́желедь, голо-що́к. — На дворі ожеледь і мрика. К. Ш.

2. крижі́на, кри́га (на річці або на морі, гладенька.) — Гладцо́ю = ласкою. — З ним ласкою все можна зробити.

Глады́шъ = 1. рос. *Laserpitium latifolium* L. = стародуб, лиході́йна трава́, *L. pruthenicum* L. = ді́ка мо́рква. С. Ан.

2. га́лка, кругля́к (камінь).

3. кома́ха, *Notonecta glauca*, з поро́ди водних блощи́ць.

4. гладу́н, гладкий, опа́сестий, а ра́зом і показни́й чолові́к.

Гладь = 1. рівни́сть, гладкі́сть, рівня́.

2. насті́лування, наволо́кання. — Вы́шива́ть гла́дью = насті́лувати, наво-лі́кати.

Гла́же = рівни́ше, гла́дше. (С. Аф.).

Гла́женіє = рівня́ння, гла́діння, прасо-ва́ння.

Глаза́стый = ока́тий, ока́нь, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, би́стро-о́кий).

Глазе́нки = о́ченьки, о́ченята, о́чіці. — Туди ми́ні́ любо, мило о́чицями зве́сти. п. п.

Глазе́товий = злато́гла́вий, е́ріброгла́вий. — Кушні́ кушту́ш е́ріброгла́вий і сні́дницю злато́главу на та́блиці. Маркович. С. З.

Глазе́тъ = злато́гла́в, е́ріброгла́в. С. З. Аф.

Глази́рова́ть = 1. гля́нцюва́ти.

2. по́лива́ти (сахаром з явчним бі́лком пи-ро́г, то-що).

Глази́ще, ча́стше: глази́ща = банькі́. С. Аф. Ш. — Хоч нема о́чей, так є́ ті́ ямки, де бу́ли баньки. п. пр. — Чого ти́ так бе́ки дме́ш? С. З.

Глази́ща = 1. рос. *Euphrasia officinalis* = ве́рес луго́вий, сьві́чка. С. Ал.

2. я́мка (в о́кові, д. пр. під с. Глази́щ

Глазної́ = о́чний (так саме в бу́лгар, ські́й, серб. і польські́й мо́ві).

Глазо́къ = 1. о́чко, о́ченько. — Мп. Гла́з-ки = д. Глазе́нки. — Дѣла́тъ гла́зки = о́чима стрі́ляти, бі́сики пуска́ти. — О́чима і́стрі́є і́ благає́. п. пр.

2. мп. Гла́зкі́ (у росли́н) — бру́нька, бросто́к (С. Ш.), живце́ць. — Диво, що́ на бере́зині бру́ньки. п. пр.

3. (в ули́ку) — ві́чко.

4. (у перстю́, ка́мінь) — о́чко. — Поко-чу́ я перестю́, ві́н о́чком оберне́ть ся. п. п.

Глазо́мѣръ = о́комі́р. — Глазо́мѣрно, на глазо́мѣръ = на о́ко, наглядце́м, на-глядці́. — Вѣ́рный глазо́мѣръ = ні́ме́цьке о́ко. (Ман.).

Глазу́нъ = 1. д. Глаза́стый.

2. роззя́ва (С. Л.), зів'я́йло, га́ва (С. З).

Глазу́нья = 1. о́ката, банька́та; бачу́ча, би́строо́ка. — Я́йчи́ща глазу́нья = я́є́шня не розбо́втана, ви́пускі́а.

2. роззя́ва, га́ва (про жі́нку).

Глазу́ра, глазу́ръ = по́ліва (С. З. Л.), по-лі́во, по́кі́ст.

Глазурить = поливати. — **Глазурений** = поливаний, поливаний. — **Иди, иди, дощичку**, звари тобі борщичку в поливанні горщичку. п. пр. — Та візьмемо кухлі старі, поливанні, горілкою паливані. В. Ш. — Поливання миска. С. З.

Глазъ = 1. око, очко, мн. очі, очіці, оченіята. — У свідка очі як у дідка. п. пр. — **Глаза большіе, на выкатъ, вытаращенные** = великі очі, баньки, вірла, витрішкуваті, (з такими очима) — **ока́тый, банькатый, банькач, вирля́тый, вирлоо́кий** (С. Аф.), **витрі́шкува́тый, віря́чкува́тый, луня́тый**. (С. Л.). — **Г. вна́лыс** = ямкуваті, запалі очі. — **Г. гно́ящеся** = каправі, (з такими очима) — **кислобо́кий** (С. З.). — **Г. поделёноватые** = підсінуваті, сліпні, сліпаки. — А повиласили б тобі сліпаки. Фр. — **Г. зор́кіе** = зіркі, бачучі, бістрі очі, (з такими очима) — **зіркий, бачучий, би́строо́кий**. — Мої очі бачучі. Чайч. — **Аза въ глаза́ не зва́еть** = ні бельмеса, ні бе, ні ме, а ні же. — **Вроса́ться въ глаза́** = впадати в очі (і д. ще під сл. **Вроса́ться**.) — Одішов н, щоб не пад міру впадало н очі, як... Бар. — **Въ глаза́** = в вічі. — Не за очі, а в вічі. — **Глаза́ закры́ши** = сліпма, осліп. — **Глаза́ разбо́жжались** = очі забігали. — **Глазъ не ка́жетъ** = очей не показує. — **Глазъ на́ глазу, съ глазу на глазу** = віч-на-віч. очі на очі, на самоті. — Зостав ся з ним віч-на-віч. — Ставу з ним на самоті. — **Забі́га́тъ въ глаза́** = запобігати ласки, листити ся. — **За глаза́** = 1. за очі, по за очі, по завіч. — В вічі одно говорити, а за очі зовсім друге. 2. надто, за надто. — Сього за надто буде. — **Коло́тъ глаза́** = цвѣкати, тикати в очі, в вічі. — **Куда́ глаза́ гляди́тъ** = свѣт за очі, за очима. — Доведеть ся піти свѣт за очі. — Як маю н журити ся, докучати людям, піду лиш я свѣт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Нали́тъ глаза́** = залити очі, налити ся. — **На глаза́хъ** = на виду, перед очима, на віч, у очевидячки, у очевидьки. — **Вхо́шли вонки, та й зѣли у очевидячки дошачка**. п. к. — **Оки́нуть глазо́мъ** = окинути о́ком, озирну́ти. — **Откры́тъ кому́ глаза́** = розказати по правді. — **Плюну́лъ ему́ въ глаза́** = плюнув йому межі очі. — **Протере́тъ глаза́ чему́ нибу́дь** = про-

ціндрити, проманти́чити, прога́йнувати. — **Він давно вже проциндрив ті гроші**. — **Нуститъ пыль въ глаза́** = туману́ пусити. — **Нили́тъ глаза́** = ви́рячати очі, витріща́ти очі, витріща́ти ся. — Чого ти так на мене витріщив ся? — **Распуститъ глаза́** = загавитись, га́ви ловити. — **Свой глазу́** = своє око, свій догляд. — **Своими глаза́ми** = на свої очі. — Я на свої очі бачив. — **Сомкну́лись глаза́** = склепи́ли ся. — Ой рада б я, дити мов, прибути к тобі — склепи́ли ся карі очі і уста мої. п. п. — **Слѣди́тъ глаза́ми** = зорити, настіи очі, очима. — Так і біга за ним, так і зорить. — Очима пасу на всі боки. Фр. — **Съ глазу́** = з очей. — Біг, біг, поки і з очей злується. п. к. — **Прочъ съ глазу́** = геть з перед очей. — **Съ глазу́ долбо́й, изъ се́рдца вонъ**, п. пр. = як з очей, так і з ду́мки. п. пр. — **Темно́, хотъ глаза́ вы́коли** = хоч в око стрѣль. — Так темно, хоч в око стрѣль. — Хоч в око стрѣль собі, так темно на дворі. Гул. Арт. — **Щу́рить глаза́** = жму́рити, щу́лити, при́скаляти очі. — **Глаза́ ли́ре брю́ха**, п. пр. = за́видю́щі очі. — **Ни въ одно́мъ глазу́, хотъ бы въ одно́мъ глазу́** = а ні же, ні трішечки. — **Пили разом однаково, ті два шпісенькі, а цей — а ві же**. — **Хлопа́тъ глаза́ми** = лунати очима. С. Л. — **Давать во́лю глаза́мъ** = запу́ска́ти очі.

2. урі́к, уро́к, уро́ки, вро́ки. С. Ш. З. — **Тьфу! уро́ки на сороки, а помисли на коромисли**. п. зам. — **Ся баба злизує від уро́ків**. С. З. — **Дурно́й глазу́** = урі́чливі очі. С. Ш. — **Отъ глазу́, съ глазу́** = з очей, від уро́ків. — Дитина від уро́ків не здужає. — **Се йому з очей так стадо си**. З. **Глазу́ воро́ній** = д. **Волчья я́года**.

Глазыньки = д. **Глазѣнки**.

Глазѣ́тъ = га́ви, га́ви лови́ти, витрі́шки продава́ти, купува́ти. — **Ходить по уличѣ́, га́ви лови́ти**. — Чого він туди пішов? — А так — витрі́шки продава́ти. (У пишних письменників слово **Глазѣ́тъ** живаєть ся часом і просто в знач. диви́ти ся, гляди́ти).

Гланда́, частіше мн. **гланды́** = залоба́, заловн, гүля, гүлі. — **Напухли залози на шиі**.

Гласи́тъ = ка́зати, мо́вити, гово́рити.

Гласность = гласи́сть, я́внисть.

Гласный, но = 1. гласний, явний, вістний (С. Л.), прилюдний, но (С. Л. З.).
2. голосний (грамат.). — Голосна буква.
3. гласний. (Вибірний в земстві або в міській раді).

Глауберова соль = аґлицька сіль.

Глабтатый = вистун, оповістник.

Глева, глєвъ = слизота (на рибі).

Глєзкій = склизький, слизький, сковзький. — Хоч близько, та слизько. н. пр.

Глєзна = д. Бєрце.

Глєнтвєйнь = вино, зварене з корінням і цукром (на взір української варенухи).

Глєтчєрь = ледо́вєць. С. Жел.

Глїдина = д. Во́йршник.

Гліна = глі́на, (глевѣта, червопська) — глей, поб. — глею́ка. С. Л. Аф., (гончарська для розмальовування посуду, сіренька) — побі́л, (червопська) — черві́нка, (фаянсова) — му́ла. С. Л. (Шматок глини від печі) — печі́на. — Лежить милий у перепі, як печина у понелі, н. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — глі́няник. — (Місце, де добувають глину) — глі́нище.

Глінистый = глінястий. С. З.

Глінища = глі́нище. — Пішла конать глину, а глінище й завалилось.

Глінобітний = (про будову) лямпа́чний (зроблений з лямпачів, себ то кудків соломн з глиною). — Хата лямпачна.

Глінтвєйнь = д. Глєнтвєйнь.

Гліняний = 1. глі́няний, (з паленої глини) — черепя́ний.

2. глі́нястий (про колір).

Гліста, глість = гліст, глістю́ка (С. Аф.) глістю́к.

Глістникъ, рос. = 1. *Solanum dulcamara* L. — во́вчі я́годи, глістя́к, надті́нник, паслі́н, пасльо́н. — 2. *Artemisia absinthium* L. — полі́нь. — 3. *Tanacetum vulgare* — пі́жмо, пі́жма, павороти́ш, навороте́нь, навроти́ч, привороте́нь, ко́ровай, шальник. С. Ао.

Глістница = д. Глістникъ 3.

Глістовникъ = д. Глістникъ.

Глістякъ = д. Глістникъ 1.

Глогъ, рос. *Cornus sanguinea* L. = свіді́на, свідѣа, сѣйж. С. Ап.

Глодаты = глїдати, жвакувати, грїзти. лїгати. — Ви кусайте, ви глїдайте, тільки мене не займайте. н. п. — По тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д. — Тільки кусай, скільки можеш лїгнути. н. пр.
Тоска гложеть = журба́ сүшить, сум обняв.

Глотание = глїтання, ковтання.

Глотать = глїтати, ковтати, глїпати. — По три акафисти в день читає, а по чоловіку глїтає. н. пр. — Не говіючи, не болячи дар ковтув. н. пр.

Глѳтка, алат. *Lauph* = ко́втка, пель́ка. — У ситого пелька без дна. н. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не лізе. н. пр. — Щоб тобі глєвтяком пельку заткнуло.
С. Л. — **Заткнути глѳтку** = заткнути пельку, зацінити, зацітькати. — **Распустить глѳтку** = розпустити губу, горлянку. — **Во всю глѳтку** = на все горло.

Глотнуть = глїтну́ти, ковтну́ти.

Глотокъ = ковто́к (С. З. Л.), го́льк. — На один ковток стає.

Глотъ = 1. д. Глѳтка і Глотокъ.

2. глїта́й, жмі́кру. — Се такий глїтай, що з живого сїм шкур облунить.

Глохлый = глухий.

Глохнуть = 1. глұхнути, недочувати. — Він став недочувати.

2. пустіти, глушити ся.

Глохтаты = жлуктити. С. Аф. З. — Бач, як воли брату жлуктять. С. З.

Глохтунъ, глохтуна (спільн. р.) = 1. прожора, ненажерливий; няїлиця, жлуктїй (С. Аф.).

2. гі́кало. — Оце ще гікало — на всю хату гікає.

Глохть = д. Глѳтокъ.

Глубже = глі́бше, глі́бче. (С. Л) — **Становиться глубже** = глі́бпати.

Глубина = глі́бніа, глі́б, глі́бочиця, глі́бочінь, глі́бокість, мн. глі́боко́сти. С. Л. — Велика риба по глибу ходить. н. пр. — Розпусти си сине море в своїй широкості, нехай же я жити скінчу в твоїй глі́боко́сті, н. п. — **Въ глубину, глі́бною** = у глі́б, в глі́б, углі́бшки, вглі́бшки, навглі́бшки, завглі́бшки. — Ти глі́боко у глі́б твердий корінь пусти, піла в гору розкинь, та рости і рости. Оп. Мирний. — Канава аршин завглі́бшки.

Глубокий = глі́бокий, (доволі) — глі́бо́ченський, (дуже) — глі́бо́ченний, глі́бо́чезний. (На правобережній Україні чується м'яка вимова, немов: глі́бокий.) — **Глубокая старина** = давня давні́на. — **До глубокой ночи** = до пі́зньої ночі. — **Въ глубокую осень** = са́ме в осе́ні. — **Глубокая печаль** = тяжка́ туга, журба́ пекуча. — Обняли мене думки та гадки, та журба пекуча М. Вовч. — **Глу-**

бокая тиши́ла = надзвичайна ти́ша.
 — Глубо́кій покло́нъ = низький по-
 клін, уклін. — Глубо́ко = глибоко. —
 Глубокова́тий = глибоче́нський.
Глубокомислений = високоду́мний, гли-
 бокомисля́чий. (С. Пар.).
Глубоко́нскъ, глубоко́нько = глибоче́н-
 ский, глибоче́нько. — А чи тут глибоко?
 Та таки глибоче́нько.
Глубо́кость = глибокі́сть. (Пр. д. від сл.
 Глуби́на).
Глубо́чайший = найгли́бший.
Глубь = д. Глуби́на.
Глуда = ски́ба, брі́ла. — Бри́ла спі́гу, со-
 лі, льоду. С. Ш.
Глузгъ = кутóк, кутóчок (в око́ві).
Глуми́тельный = глумли́вий.
Глуми́ться = глуми́ти ся, глумова́ти, глумо-
 ва́ти, кепкува́ти, кпѣти ся, шкєлѣти.
 — Голови на шаблѣ зди́мали, довго глумо-
 вали. п. д. — Си багата жидова з вас глумо-
 м глумує. К. Б. — Багатою, губатою
 дівчина шу́де, надо мною сиротою смієть
 ся, кепкує. К. Ш. — Ой знати, знати —
 хто з кого кпѣть ся, дальше сідає, чортом
 дивить ся. п. п. — Люди добрі, не глузуй-
 те з мене, що я вам поді́ла. С. З. — Бо
 там з тебе будуть глумовати. п. п.
Глумле́ніє = глум, (С. Аф.), глумова́ння,
 глѣзи, глумова́ння (С. Л.), кепкува́ння
 (С. Л.), ко́сьмих (С. З.), шкє́льки, по-
 сьми́ховище. (С. З.) Пидня́и його на глум,
 на глѣзи. — З посьми́ху люди бувають. п.
 пр. — Чи я на посьми́ховище їм здав ся?
 Номис. С. З.
Глу́ендѣй = дуре́нь, дурни́ло, дуран-
 да́с, дѣрбас. С. Аф.
Глу́енскѣй = дурне́нський, дѣрни́к. С.
 Аф. — Раденький, що дурне́нський. п. пр.
Глу́енхонекъ = дурни́сінський.
Глу́е́ць = дуре́нь, дурни́й (С. Аф.), йо-
 лош (С. З.), бѣвзъ (С. Ш.), кеп. (С. З.) —
 Дуре́нь думкою багати́є. п. пр. — Гуляй,
 ду́рчо, до плота, коли бере охота. п. пр. —
 Який бо ти бѣвзъ і справді. К. Ш.
Глу́и́ть = дурі́ти. С. Аф.
Глу́ова́тий = дурне́нський, дурова́тий,
 приду́рковатий (С. З. Л.), приду́рок
 (Чайч.), прише́ленуватий (С. З.), недо-
 ўмкува́тий, недоўмок, прибі́тий на цѣви́-
 ту́ (С. Пав.), прицу́куватий, безклѣ́н-
 кий. — Чому дуба не рубати, бо дуб ду-
 плипатий, чому хлєнцѣв не дурити — воли
 дуровати. п. п. — Віп з роду придуркова-
 тий. — Віп якийсь на цѣві́гу прибі́тий. —
 Недоумки все регочуть та гукають против
 чоловіка мудрячого. Куліш. С. З.

Глу́ность = 1. дур, дѣри́сть, дурова́ння,
 дѣро́ці, дуранля́ся. — Та вип се зробив
 так собі — з дуру. — Не Боже карашни,
 а своє дурова́ння. п. пр. — Що наші ті за
 дуранляся такі випробляють. п. к.
 2. дурни́ця, бри́днѣй. — Ой, Грѣцю, не
 вдавай ся у дурни́цю. п. п. — Бри́днѣй... а
 й досѣ як згадаю, то серце плаче і болить.
 К. Ш. — Нічого й згадувати за таку дурни́цю.
Глу́ный = дурни́й, безглу́здий. (С. Ш.).
 — Глу́нѣйший = дурни́ший. (С. Аф.). —
 Великий як свѣт, а дурни́й як слѣд. п. пр.
 — Глу́нъ какъ про́бка, п. пр. = дур-
 ни́й як пенъ, як коло́да. п. пр.
Глу́нѣ́ть = 1. дѣре́нь, дѣрни́к. С. Аф.
 2. шт. *Procelleria glacialis* і *Suna bassana*.
Глу́нѣ́ть = дурни́ти (С. З.), дурни́мати
 (С. Л.), тумани́ти, безглу́здѣти, дурі́ти.
 (С. Аф. З.). — Голова тумани́є та дурі́є. С. Ш.
Глу́харка = 1. (про жі́нку) — глу́ха, глу́ш-
 ка (С. Аф.), глу́ха тетє́ря. — Чи ти, ку-
 мо, глу́шка? — Та були вушка, та різник
 поодризував. п. пр.
 2. (самѣи шт. *Tetrao urogallus*) — глу́ши-
 ця, тетє́ря (спі́льн. р.), теті́рка, тетє́рі-
 ця. С. Ш. — Легі́ла тетє́ря, не вчора те-
 пера, упала в лободу, шу́жаю не знайду́?
 (п. з. — бжолка).
 3. гасі́лко (що кладеть ся на кобилку
 скрипки, щоб трохи приглу́шити го́лос).
 С. Пар.
Глу́ха́рь = 1. (про чолові́ка) — глу́хий,
 глу́ха́рь, глу́шко (С. Аф.), глу́ха тетє́-
 ря (сп. р.).
 2. шт. *Tetrao urogallus* — глу́ха́рь (С.
 Аф.), глу́ше́ць, тетє́ря (сп. р.), тетє́ру́к.
 С. Ш. — Як дома ку́ри, так у лі́сі тетє́рі.
 п. пр. — Глу́хий, як тетє́рук. п. пр.
 3. гри́б *Boletus edulis* — боро́вик, бі́лий
 гри́б. С. Ан.
Глу́хова́тий = глу́хе́нський, приглу́хува-
 тий, глу́шко.
Глу́хой, ая = глу́хий, ха; глу́шко, глу́ш-
 ка. — Віп зонсѣи глу́хий — ні́чого не чує.
 — Глу́хий го́лос. — Глу́хий дзві́н. — Глу́хе
 ві́кно. — Глу́ха стѣ́на (без ві́кон і дvereй).
 — Глу́хоє мѣ́сто = глу́шинѣ́. — Там та-
 ка глу́шина, що й чолові́ка не побачи́ш;
 (в лі́сі) — гу́щинѣ́, гу́щавина. — Залѣз
 у гу́щавину, що й вийти трудно. — Глу́-
 ха́я но́чь, по́лно́чь = глу́на ні́ч. — У
 саму гу́лѣу ні́ч. С. Аф. — От саме у гу́лѣу
 ні́ч прибі́гає чорт. п. к. — Глу́хай кра́пѣ-
 ва, рос. *Lamium album* L. = глу́ха́, бі́ла
 кро́пиви́я. С. Ан. — Глу́хой тетє́ре́въ =
 д. Глу́ха́рь 1. і 2.

Глухонекъ = д. Глуховатый.

Глухонѣмой = глухонѣмий.

Глухота = глухота. С. Аф.

Глушійте = глушіти.

Глушіца = 1. рос. *Lamium* — глуха кропива.

2. д. Глухарка.

Глушійкъ, глушіякъ = 1. густий, глухий лѣс.

2. д. Глухарка 3. і Глухаръ 2.

Глушь = глушина; (в лѣсі) — гущина, гущавина. (Пр. д. під сл. Глухой).

Глыба = скиба (С. Л.), брила (С. Л. Ш.), грѣда (С. Аф.), мл. груддѣ (С. Аф.). — Грѣда спѣгу. С. З. — Одвернув велику скибу землі. — Брила льоду. С. Ш.

Глыбистый, глыбоватый = брылистий, грудистий, грудкий.

Глыбодробъ = грудобій, когѣк.

Глыбка, глыбочка = грѣдка, грѣдочка.

Глыбистый = соковитий, сочистий.

Глынь = сік.

Глыкать = кѣркати, белькотати. С. Л. (Прокрик індіків).

Глядь = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води двичиновка пливе. Гул. Арт. — Глузилась верша з болога, аж гульк! і сама в бологі. п. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день невелик. п. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф.

Гляділка = д. Глаза.

Глядіние = 1. глядіння, виглядіання.

2. догляд. (С. Аф.).

Глядѣть = 1. глядіти, дивити ся, споглядати; виглядати; (заздрісно) — очі поривати, пасти. — Ой Василю, Васплено, любая дитино! Як ти їдеш сивим кошем, дивити ся мило. п. п. — Хиліте ся густі дози, відкіль вітер віє; дивите ся карі очі, відкіль милий їде. — В скринях од покійної Горшниця добра скільки зосталось, а тільки очі пасу. Старицький. — На чужині коровай очей не поривай. п. пр. — Ой вииду я на гору крутую, стаю, гляну, подивлю ся на річку биструю. п. п. — Глядѣть во всеѣ глаза, глядѣть въ оба = пильно глядіти, на чеку бути. — Глядѣть въ полглаза, сквѣзь пальцы = потурати, не звертати уваги, мов не бачити, крізь пальці дивити ся. — Глядѣть кому въ глаза = заглядати, запобігати ласки. — Глядѣть въ землю, во грѣбъ = на ладан дихати, однією ногою в домовині. — Того и гляді = так і дивись, от-ѣт. — Хмара нависла,

от-ѣт дощ піде — Їдемо по косогору, так і дивись, що переканемось. — Гляди, глядючи = дивлячись.

2. доглядати, дивити ся, глядіти. — Си бабуся у нас доглядає за дітьми

Глядѣться = дивити ся, видивляти ся. — Дивити ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляється на себе?

Глянецъ = глянєць, лиск, блиск.

Глянуть = гляннути, споглянути, подивити ся, зирнути, очима звесті. — Глянь, подиви ся здалека на мене, козаченько, ти мій серденько. п. п. — Ой вииду на вірку, та спогляну на вірку. п. п. — Зирни сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гул. Ар.

Глянцовать, глянчить = глянцювати, поліровати.

Гнать, ся = гнати, ся, гонити, ся (С. Аф.), ганяти, ся, уганяти, ся, за..., тѣрити, туряти (С. Ш.), виганяти, вигонити. — Гнати череду. — Вигнали з хати. — Гнати горілку. — Третій брат пішій за кішими братами уганив. п. д. — Вони мене тоном гонять з хати. — Ігнатко безпачто з гори свіді турити. п. з. — гребінець. — Коли чують, аж за ними женеть ся змії. п. к

Гнесті, гнестъ = давити, мѣлити, тїснити (С. Ш.), гнітати, гністи, нагнітати (С. Л.), стискати. — Ніхто не знав, чий побіт мулять. п. пр. — Нема мого миленького, жажд душу стискає. п. п.

Гнетуха, рос. *Lychnis vespertina sibth.* = кукіль. С. Ап.

Гнетучка = гнітѣчка (лихоманка).

Гнѣть = 1. гніт; тїск, тїскання. — Показала сир під гніт. — Під тїском гори.

2. рубѣль (С. З.). — Треба добре увизати рубѣль, щоб часом спопи з воза не злізли.

Гніда = 1. гніда, (мертва) — моклиця (С. З.).

2. оріх кедровий (на річці Печорі).

Гнилецъ, гнилобой = гнилецъ (хвороба у бджіл і цвѣль в льохах, вохких хатах і т. д.).

Гниловатый = гниленький, гнилуватий. — Гниловатъся груши = гнилиці, гнилички.

Гнилой = гнилий, (про дерево) — трѣхляий, трухлявий, потрѣхлий С. Ш., (про овоці) — гнилий, гнилобѣкий. — Он свѣтять ся, як трухле дерево у восек. І. Галка. С. З.

Гнилость = гнилізна.

Гнилуха = трухлявина, трухлятина, трухлѣ, трухлина. С. Ш.

Гнилуша = гнилюк і д. Гнилуха.

Гнилушка = 1. д. Гнилу́ха і Гнилу́ша.
2. гриб *Agaricus sulphuratus* = скрипу́ха, трут, порохо́нц.

Гниль = гниль, гниля́тина, гнильця, гниля́ччя, (в дереві) — трухля́вина, трухля́тина, трухлі́сть, трухлі́, трухлі́на, трухля́, поро́хний, (про солому) — жерва́, гній. С. Л. Ш. — Як прийде Гліп (20. липня), то паробє гниля. н. пр.

Гнильє = гниля́, гниля́ччя. С. Л.

Гнильєк = гнилю́к (про чоловіка).

Гниль = гни́ти, гно́їти ся, гни́сти, (про дерево) — тру́хнути, трухні́ти, трухля́віти, тлі́ти. — Одежа гно́їть ся на до́ці. С. Л. — Потрухли чумацькі вози і запози (перевелась чумачка) н. пр.

Гни́єніє = гно́їння, гни́тця (Чаяч.).

Гноє́вниця = гниля́ горя́чка.

Гноє́ніє = гно́їння.

Гноєтєчєніє = гноє́тєча.

Гноєць = д. Вєредь.

Гно́й = гній (з бодячки, урявки, те ж саме товари́чий і кіпєцький по́слід).

Гно́йнийєк = д. Вєредь.

Гно́йли́вий, гно́йний = гно́йовий, гни́лий.

Гно́їть, ся = гно́їти, ся, (про очі) — за́киса́ти, капрува́ти.

Гно́йчєсть = гнію́чість.

Гно́йчій = гнію́чий.

Гну́єа = гугня́вий, а, гугні́вий, а (С. Аф.), гупька, гуня, гупя́вий, а, говза́тий, говза́.

Гнуєа́вить = гугня́вити, гугні́вити (С. Аф.).

Гнуєа́вий = гугня́вий, гугні́вий, гуня́вий, говза́тий.

Гнуєа́рь, гнуєа́рья = д. Гнуєа́.

Гнує́йть = д. Гнуєа́вить.

Гнує́ливий = д. Гнуєа́вий.

Гнує́но́сть = гидо́та, паску́дство, гідкість, брідкість, мерзо́та.

Гнує́ний, по = гидкий, паску́дний, поганий, брідкий, мерзєний, гидко, брідко, паску́дно.

Гнує́ний = д. Гнуєа́вий.

Гнут́кий = д. Гні́кий.

Гнут́, ся = гну́ти, ся, згінати́, ся, хилі́ти, ся (С. З.), ко́цюрба́ти, ся. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнут́ ся. Їот. — Хиліте ся густі лози, відікаль вітер віє. п. п. — **Гнутъ ко́шыки** = д. Балагу́ригъ. — **Гнутъ** пєпáрення дуги = робити що абі-як, нашивдіку́ руку або живосило́м.

Гнута́ться = гидува́ти, грєбати, грєбу-

вати, брідити́ ся. С. Л. Ш. — С ким знаєсь, водивсь — тепєр гидують мною. К. П. — Він грєбає моїм хлібом-сілю. С. Л.

Гнів́аться = гнівати́ ся, гнів́ити ся, покла́дати гнів, злува́ти, сєрдити́ ся, рємєствува́ти, (ду́же) — лю́товати (С. З. Л.), важкі́м ду́хом диха́ти. — Дити плаче, а ти не колишєш, все на мене важкі́м ду́хом динєш. п. п.

Гнів́іть = гнів́ити, сєрдити́.

Гнів́ливий = гнів́ливий, сєрд́итий.

Гнів́ний = гнів́ний (К. В.), сєрд́итий, лю́тий, злий, розгні́ваний.

Гнівъ = гнів, гнівання, сє́рце, пере-сє́рдя. (С. З.). — Сказав з перєсєрдя. — Він на його сє́рце має. — **Гнівъ Божій** = ка́ра Бо́жа, ка́ра Господє́ва. — А я живу в Бога в карі, не дав мні́ Господь пари. п. п. — **Гнівомъ за́нима́ть** = ски́нїти, розлю́товати́сь.

Гні́дкє = кінь гнідо́ї ма́сти, гні́дєм.

Гні́дой = гні́дій.

Гні́здлі́ще = гні́здє, кубло́.

Гні́здит́ся = гні́здити́ ся, мості́ти ся, ку́блїти́ ся, куко́блїти́ ся. С. Л. З. — Ку́блїти́ ся, непачє курка на яйцях. п. пр. — Стара на возі куко́блїти́ ся, непачє курка. С. З.

Гні́зди́шєк, рос. *Lathraea Squamaria* L. = петрі́в хрєст, ма́слянки, шнара́говий ряст. С. Ап.

Гні́здє = гні́здє, здр. — гні́здєчко, ку́блє, здр. — кубє́льце, кубє́лєчко; кишло, (гадю́че) — гадю́чник, (жа́бичє) — жабу́рїння С. З., (оси́че) — кубу́шка Чаяч., (шпа́ків) — шпаківня. — Їх з одного кубла́ жати вивєла. п. пр. — Курка ку́блїть ся, а друга витончє кубло. С. З.

Гні́здовій = гні́здовий, кубло́вий.

Гні́зды́шєк = гні́здєчко, кубє́льце, кубє́лєчко. — Ти пєсли́вий спарува́в ся і гні́здєчко заєш. п. п. — Навідала кубє́лєчко, де утка несєть ся. п. п. — **Уті́чыи гні́зды́шки** = д. Буга́зъ.

Гні́тья = трі́ска, трі́скї, скі́нка, скі́нкі. — Кому дрова, тому й трі́ски. п. пр. — Худий, як скі́нка. п. пр.

Говáрива́ть = д. Говорі́ть.

Говє́ний = 1. гівня́ний.

2. ногáний, паску́дний.

Говє́шка = кавє́лок (гівна).

Говно́ = гівно, кал, (шичє) — по́слід, (кі́сьє) — бала́бушки, кружалкі, (говаря́чє, трохи засохлє) — кі́зяк, (овечє і

козяче) — бібки (С. Ш.). — Ти б назби-
рала балабушок, та замасила глину. С. Ш.
Говнять = поганити, пaskудити. — Не
зробив, тільки спaskудив.

Говорєніє = говоріння, балакання, ба-
лачка. — Багато було балачки, та діла
мало.

Говорить, ся = говорити, ся, казати, ба-
лакати, мовити, ся, мовляти, промо-
вляти. — Добре тому жити, хто уміє го-
ворити. н. пр. — Я не щп по два рази ка-
зати. н. пр. — Хоч будуть питати — не
буду казати. н. ш. — Не мов міні ні сло-
вечка, нехай буде гречка. н. ш. — Мати
сина виражає, тай до сина промовляє. н. ш.
— Не так швидко робить ся, як мовить си.
н. пр. — **Говорить на обумъ** = Г. на-
вманиї, не знати що. — Г. обпнякми
= Г. на здогад. — На здогад буряків,
щоб дали капусту. н. пр. — Г. безъ обп-
наковъ = Г. без сорома казка. — Г.
въ носъ = гугнявити, бубнявити, ка-
пяркати. — Г. сквозъ зубы = щдїяти.

— Г. себѣ подъ носъ = мімрияти, (хто
так говорить) — мімря, мімрій, бурмпо.
— Ідиж, кажу, не мімри там під діс. Гул.
Арт. — **Говорить вдоръ** = д. під сл.
Вдоръ — **Городить**. — (З бурчаням) —
бурмотати, бурчати (хто так говорить) —
буркун. (З гнвом) — грїмати, (хто так
говорить) — грїмач. — (З криком) — гала-
сувати, репетувати. — (Голосно та не
испо) — гомонїти. — (Гаркаво) — гар-
кати, гаркотїти, (хто так говорить) —
гаркұша. — (До кого: ти або ви) — тї-
кати, вїкати. — Ти міні не тикай, бо
мене царь гудзикати обтикав. н. пр. — (Млї-
во) — слезезувати. — (На незрозумїлій
мові) — герготати, герготати, джерго-
тати, шваркотати. — Прийшли Німці під
бабші сїнци, джеркочуть — джеркочуть і
самі не знають що. я. з. — Гуси. — А
Лейба — „герит“ до Рухлі щось гергоче.
Гул. Арт. — Все джеркотять, як гуси, по нї-
мецьки. Греб. — Що воли говорять, не зна-
ємо, бо по нїмецьки шваркочуть. Фр. — (Не
розбїрно) — белькотати, бельмотати, ха-
мїркати, харамїркати. — Вїраючи, вїш
щось белькотав, та хто його зна що. С. Л.
— (Не складно) — варнякати, варзяка-
ти, натїкати. — (Не твердо, про дітей)
— лепетати, белькотати. — (Не вмюва-
ючи, часто або осуждаючи) — пащикувати.
— (Поспїшаючи і сердито) — поро-
щати. — (Переспїшаючи приказками) — тур-

чати, торочити, правити. — (По старе-
чї) — шашкати. — (Разом кільком) —
гомонїти. — (Тихо і неясно) — мімри-
ти, бубонїти. — (Швидко) — дріботїти,
цокотїти, (хто так говорить) — цокотїти,
цокотїха. — (Шепеляво) — шенелївати.
— (Шептом) — шептати, шепотїти, (про
кількох) — тишкувати ся. — (Часто: що,
що?) — шокати. С. Л. — **Говорїтся** =
говорить ся, мовить ся. — Мова мо-
вить ся, а хлїб їсть ся. н. пр.

Говорлївість = балаклївість, мовнїсть.
Говорлївий = говіркий, балаклївий, ба-
лакучий, мовний. С. Л. — В дорозі това-
ринц мовний стоїть за віз шмаровний. н. пр.
Говорної = говірний.

Говорнї = балачка; базікання, балїся.
Говорунъ, говорунья = балаклїй, базї-
кало, балїсник, щебетун, цокотун, ще-
бетїха, цокотїха, торохтїйка, (про дітей)
— лепетун, белькотун, ха.

Говоръ = 1. мова, річ; говїрка, вїмова,
промовка. (Д. під сл. Акцїнтъ).

2. гомін. — Гомін, гомін по діброні. н. ш.

3. чутка, поговір, поголоска, помовка.
— Полюбила Петруси, поговору бою си.
н. ш. — Про вовка помовка, а воки у ха-
ту. н. пр.

Говільникъ, ца = говільник, ця, сна-
сєник, ця.

Говїніє = говіння.

Говїть = говїти, спасати ся.

Говїдина = мїсо, гавїдина, (волове) —
волівина, бичїна, (коровяче) — ялови-
чина. — Наварила борщу з яловичиною
С. З.

Говїжий = волівий, бичїчий, корівячий.

Гоголь = 1. пт. Anas Clangula — гоголь.

2. джегїрь; джигун. — **Ходїть гого-
лемъ** = задрівши голову, кїрку гнї-
ти, індїчитись.

Гоготать = 1. реготати, сь. — Еней з па-
нами реготавсь. Кот.

2. гукати, галасувати.

3. гелготати, гелготати. — Гуси гел-
гочуть.

Гоготунъ = 1. реготун, ха.

2. гелготун (про гусей).

Годїни = роковини, роківщина. — 32
роковини смерті Тараса Шевченка.

Годїть = трївати, ждати, чекати.

Годїться = годїти ся; здати ся, зна-
добїти ся. — Коли небудь здасть си на
щось. — А тютюн та люлька козаку в до-

розі знадобить ся. н. п. — **Годітся** = **годить** ся, **слід**, **подо́ба**, **приста́ло**. — Так не **годить** ся **робити**. — Не **слід** **сми́яти** ся **лад** **бді́ям**. — Не **подо́ба** **зі́рці** **без** **мі́сяця** **тай** **зі́ходити**, не **подо́ба** **дівці** **до** **ко́зака** **тай** **виходи́ти**. н. п. — **Іска́нь**, **бо** не **подо́ба**, не **приста́є** **очі́ноку** **до** **ло́ба**. н. п. — **Приста́ло**, **як** **корові** **сі́дло**. н. пр.

Годичный = **роковий**, **годовий**, (про **святото**) — **роковий**, **урочистий**, **рочистий**. — **Рокова** **плата**. С. Л. — **Аби** **слухали** **служби** **Божої** **каждої** **неді́лі** **і** **святита** **урочистого**. Б. Н. — **В** **рочисте** **святито**. С. З.

Годный = **годящий**, **гожий**, **здатний**, **придатний**. С. Л. — **На** **тобі**, **небоже**, **що** **міні** **негоже**. н. пр.

Годовалый = **однолі́ток**, **годові́к**, **річній**, (про **бичка**, **телячку**) — **бұзівок**, **бұзі́мок**, **назі́мок**, (про **овечку**) — **я́рка**. — — **А** **лоша** **було** **як** **приведе**, **то** **як** **годова́ний** **підсви́нок** **або** **назі́мок**. Б. Х.

Годовать = **лі́тува́ти**.

Годові́к = д. **Годовалый**.

Годові́ны = д. **Годіны**.

Годовой = **годовий**, **роковий**, **річний** і д. **Годичный**. — **Що** **тепер** **святити** **день** **Великдень**, **празник** **роковий**, **люде** **до** **церкви** **йду́ть**, **як** **бжало́ньки** **гуду́ть**. н. д.

Годовщина = д. **Годіны**.

Годокъ = **годо́к**, **річо́к**. — **Та** **вже** **тому** **ні** **річо́к** **і** **не** **два** **минає**, **як** **у** **землі** **христіянськїй** **та** **добра** **не** **має**. н. д.

Годъ = **год**, **рі́к**, **лі́то**. — **Рі́к** — **не** **ві́к**. н. пр. — **Лю́бви** **тебе** **дівчи́ною**, **лю́блю** **тебе** **молоди́цю**, — **і** **ще** **буду** **сі́м** **рі́я** **ждати**, **но́ки** **стане́н** **удови́цею**. н. п. — **Ізъ** **года** **въ** **годъ** = **що** **го́ду**, **що** **ро́ку**. — **Годъ** **о́тъ** **году** = **ко́жного** **ро́ку**, **що** **го́ду**, **що** **ро́ку** (**більше** **або** **менше**). — **Кру́глый** **годъ** = **ці́лий** **рі́к**, **го́д**. — **Полго́да** = **пів** **ро́ку**. — **В** **славні́м** **мі́сті** **під** **Хоти́ном** **тай** **у** **пото́ку**, **бе́ть** **ся** **Ту́рок** **і́з** **Моска́лем** **більше** **як** **пів** **ро́ку**. н. п. — **Про́шлый** **го́дъ** = **торі́к**. — **Була** **торі́к** **поже́жа**, **а** **й** **до́сі** **пималы́тшу** **чу́ть**. н. пр. — **Позапро́шлый** **го́дъ** = **поза́торі́к**. — **Теку́щаго** **го́да** = **сьо́го́рі́чний**, **цього́дній**, (про **те́лят** **то-що**, **що** **в** **сі́м** **ро́ці** **родило́сь**) — **се́лі́ток**. — **Тре́тьяго** **го́да** = **поза́торі́к**, **поза́торі́шний**. — **Поза́торі́шню** **вє́спу** **йо́го** **ли́хий** **по́ні́є** **чо́гось** **за** **Десну**. Греб. — **Въ** **теку́щемъ**, **мину́вшемъ**, **исте́кшемъ** **го́ду** = **сьо́го** **ро́ку**, **мину́лого** **ро́ку**, **то́рі́к**, **в** **сі́м** **ро́ці**, **в** **мину́лому** **ро́ці**.

Головь = **риба**: а) з **породи** **коропів** *Squalius cephalus* — **ГОЛОВЕ́нь**, б) з **породи** *Mugil* — **лоба́нь** **або** **лоба́с**.

Голбе́ць = 1. **комі́рка** (**в** **хаті**, **коло** **печі**, **з** **схода́ми** **в** **льох** **під** **підлого́ю** **хати**).

2. **лежа́нка**.

Голена́стый = **гоміла́тний**, **циба́тний**. — **Та́кий** **жи́равель** **циба́тний**. н. п.

Голєні́ще, **мн.** **голєні́ща** = **халі́ва**, **халі́вн.** — **Не** **диви́сь**, **що** **забродив́сь**, **аби** **халі́в** **не** **пока́ляв**. н. пр. — **Видно** **пана** **по** **халі́вах**. н. пр.

Голєнь = д. **Бєрце**.

Голєнький, **голєхонє́къ** = **голє́нький**, **голє́нький** (С. Аф.), **голю́сєнький**. С. Л. — **Голєнький** **охъ!** **а** **за** **голє́нькимъ** **Богъ**, н. пр. = **за** **сирото́ю** **і** **Бог** **з** **калі́тою** **н.** **пр.**

Голі́зна = **голі́зна**.

Голі́къ = **дерка́ч**, (С. Аф. З.), **дри́на́ч** (**ста́рий** **ві́шник**).

Голі́ть, **ся** = **голі́ти**, **ся**.

Голі́ца = **на́ко́жня** (**рукави́ця** **з** **одним** **пальце́м**).

Голічо́къ = 1. **дерка́чик**.

2. **рос.** *Thlaspi argense* L. — **вередні́к**, **воло́скі**, **дзвоне́ць**, **талаба́н**, **чо́рне** **ребро́** (**укр.**), **бі́лиця** (**гал.**). С. Ап.

Голкоти́й = **гук**, **грю́к**, **грю́кот**, **сту́кот**, **грю́котня́**, **гү́ркотня́**, **гү́ркотне́ча**.

Голобород́ый = **голобород́ий**, **голобо́родько**, **безбородько**.

Голобрю́хий = **голопу́зий**.

Голова́ = **голова́**, (**здр.**) — **голі́вка**, **голо́вонька**, **голі́вонька**, (**побі́льш.**) — **голо́вєшка**. — **Всєму́** **дѣ́лу** **голо́ва** = **при́відця**, **в** **ці́м** **ді́лі** **голо́ва**. — **Какъ** **спѣ́тъ** **на** **голо́ву** = **неespoдівано**, **не** **жда́но** — **не** **гада́но**. — **Мє́ртвая** **голо́ва** (**метели́к**) = **летю́чий** **па́у́к** (п. о. Малорус. нар. пред. и розказы.) — **Ломать** **голо́ву** = **морочити́сь**. — **Мы́лить** **голо́ву** = **ми́лити** **чу́ба**, **скре́бти** **моркву́**. — **На́** **голо́ву** **розби́ть** = **до** **но́гі**, **до** **ни́й** **поби́ти**. — **Очерти́** **голо́ву** = **на** **бєлі́н**, (**Фр.**), **на** **одча́й**. — **Потєра́ть** **голо́ву** = **спанте́личити́сь**. — **Пришлò** **въ** **голо́ву** = **спало́** **на** **дү́мку**. — **Сложити́** **голо́ву** = **наложити́**, **накла́сти** **головою́**. — **Щоб** **наложити** **зра́дник** **головою́**. н. п. — **Сломá** **голо́ву** = **стрі́мго́лов**, **прожо́гом**. — **Не** **розбравши** **броду**, **не** **лі́зь** **прожо́гом** **в** **воду**. н. пр. — **Ско́лько** **голо́въ**, **столько** **умо́въ**, н. пр. = **що** **голо́ва**, **то** **й** **ро́зум**. н. пр. — **Съ** **голо́вы** **на́** **голо́ву** = **всі́** **до** **бдно́го**. — **Съ** **голо́вы** **не** **виходи́ть** = **з** **дү́мки** **не** **йде́**, **не** **спада́є**, **не** **сходи́ть**.

— Стріжена голова = гіря. — Забавля гіря кісичків, п. пр. — Сорний голова = шибеник, шибай-голова. — Головою вище = на цілу голову вище. — Повісити голову = похитнути ніс. — Жити одною головою = бурлакувати. — Срізати голову = засоромити. — Съ болілою головою на здоровую, п. пр. = випусти діжа, що не йде на ум іжа. — Швець заслужив, а ковалі повісили. — Слюсарь прокрався, а ковалі покарали, п. пр. — Бей в мою голову! = я за все одвічаю. — Голова городской, волостній і т. д. = голова міський, городський, волосний і т. д. — Служить головою = головувати. — Головы = пришиви (у чобіт). — Вт. головы = під голову.

Голованить = рубати, відрубувати голову (птиці).

Голованъ, голованья = головань, головатий, а, головко, головач. С. Аф.

Головастики = 1. д. Голованъ.

2. рос. *Corydalis solida* — ряст, петрушковий ряст. С. Ан.

3. пугаловок, ополоник. С. Л. З.

Головастый = голова́тий, (про рослину) — головистий. — Капуста головиста. Ман. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий, п. п.

Головачъ = 1. д. Голованъ.

2. д. Бабака 5.

3. д. Адамова борода.

Головашки = передок (у саяок).

Головенька — голівка, голівонька, голівонька. — Голівонька моя бідна, в мене пенька та не рідна, п. п.

Головізна = голова́, головешка (риби).

Головіца = 1. маківка (головка маку).

2. луска (лялячих головок).

Головіща = головешка.

Головище = верх, верховина (річки, яру, балки).

Головка = 1. д. Головенька.

2. (у рослині) — голівка, п. пр. головка часнику, у маку — маківка.

3. чоло. — Дав пайкрацу шнєнцю, саме чоло.

4. (у шильки, гвіздка і т. д.) — голівка, (у деяких інших річах) — булава, галка.

5. Головки = пришиви (у чобіт). — Пятішки головки, рос. *Lamium purpureum* L. = красна кропива, ша́ндра. С. Ан.

Головь = д. Головь.

Головиой = голівний, головящий. (С. З.).

Головнй = 1. головешка, (з іскрами) — галаган, галаган. — Курить димок, головешка то там то сям тліє. Аф.

2. рос. *Lolium temulentum* L. = кукіль.

3. з породи грибків *Ustilagineae* = занна (С. Л.), сажка.

4. гадюка.

Головокруженіє = головокрут, запаморочка. (С. Пар.).

Головоломка = морока.

Головоломный = морочний, морочливий.

Головоломщина = морока. С. З.

Головоломъ = 1. морока.

2. рос. д. Боліголовъ і Бѣшенікъ 1, а.

Головомойка = вимова, гонка. (С. Л.). —

Задать головомо́йку = намілити чуприну, чуба.

Головорѣзъ = шибеник, шибай-голова.

Головоный = д. Глуповатый.

Головочка, головушка = д. Головенька.

Головчатый = голівчастий.

Головійжки = д. Головашки.

Голодать = голодувати, голодати. (С. Аф.).

Голодѣръ = глутай, жмікрот.

Голодненькій, голоднѣхонекъ = голодненький, голоднісенький.

Голодный = 1. голодний. — Голодный — як мельникова курка, п. пр. — Ситий на голодного це спогладає, п. пр.

2. перодючий, неврожайний, голбодний, недорідний. — Неврожайне літо. — Неродючий край.

Голодѣвка, голодѣха = голодівка (С. Л.), голодня (Л. Сам.), голоднеча, голодѣха. (С. Аф.). — Прийшла ж голоднеча на всю землю єгипетську. К. Св. П. — Спасе тебе від смерті в голоднечу і від меча заступити серед бою. К. П.

Голодь = голод; безхліб, недорід; д. Голодѣвка.

Голодѣница, голодѣдъ = ожелѣдница, ожеледь, голощок. С. Л. З. — І була ожеледь і сніг ішов либонь. Греб. — На дворі ожеледь і мряка. К. П. — Покрѣтѣся голодѣдцей = приожелѣдитись. — Приожеледѣла, та так погано йти. п. о.

Голодѣрый = голодѣрий, (про ітанєнат) — голопѣцьок, голощѣцьок. С. Аф. З.

Голоный = голодрәнець, голодрәнець. С. З.

Голосістый = голосний, гучний.

Голословный = голословний, бездоказний.

Голосованіє = голосування.

Голосовій = голосовий.

Голосъ = гóлос, здр. — гóлосок, голо-
сочок. — **Кричати во весь гóлосъ** = па
на весь рот, на все гóрло, на пун
кричати.

Голосьба = голосіня.

Голоть = д. Гололедица.

Голохвастъ = голочванько.

Голтьль, голтьрь = шерпá, шеріетка
(гембель з видовбаним залізцем).

Голубель, рос. *Vaccinium uliginosum* L. =
голубець, дурниця, лохина, лохачі,
пійкі (укр.), плухіня (тал.). С. Ап.

Голубенокъ = голубя, голубятко, голу-
биня, тко.

Голубецъ = 1. синь, сінява. (С. Нар.).

2. гриб *Agaricus violaceus* = синюха, си-
няк. С. Ап.

3. рос. д. **Вашмачій**.

4. кібець, голубятник.

5. д. **Голбець**.

6. танець і тапóк (народний).

Голубізна = блакит, блакиття. С. Д. Ш.

Голубіка = д. **Голубецъ** 2.

Голубиний = голубячий. С. Аф. — Голу-
бичі яйця.

Голубитъ = голубити, миловати.

Голубить = голубити, синіти.

Голубица = 1. голубка. 2. д. **Голбець**. 2.
д. **Голубель**.

Голубка = 1. голубка, здр. голубонька,
голубочка. С. Аф.

2. голубка, голубочка, горлиця, гор-
личка, гáлочка. — Ой чого ти зажури-
лась, голубка сизенька? н. п. — Ой дівчина
горлиця до козака горить ся. н. п. — Чор-
пиван, чорнобриван, галочка моя! н. п.

Голубоватий = голубенький.

Голубоглазый = синьокій.

Голубой = голубий, блакитний (С. Аф. 3.
Ш.), блаватний. — На конику воропоному,
сам у жупані голубому. н. п. — А по пад
всім блакитне небо сталося і сонце йшло,
та хутору сьміялось. В. Ш. — Як небо
блакитне — нема йому краю, так душі по-
чину і краю не має. К. Ш.

Голубокъ = 1. голубок, голубчик.

2. д. **Албій**.

Голубушка = д. **Голубка**.

Голубь, лт. *Columba* = гóлуб. — **Голубь**
лєсной, С. *palumbus* = припугнець. —
Припугнець воркує. О. Мор. — **Дикій го-
лубь**, С. *turtur* = горлиця. — **Г. дикій**,
каменний, С. *livia* = дикій гóлуб, ди-
карі. **Голубь гонимый, чистый** = тур-

ман. С. Ш. — **Г. воркунъ**, С. *tympanisans*
= туркот. — Ходить туркот волохатий.
С. Ш. — По масті: сьвітляк, сивák,
біляк.

Голубить = голубіти. — Та і небо скрізь,
як глинец — ясно голубів. Аф.

Голубятниа = голубятина.

Голубятникъ = 1. голубятник.

2. голубийк. С. Аф.

Голубятня = голубийк.

Гóлий = гóлий. — Гóлий як мати пародн-
ла. — Такий гóлий, що ні кола, ні двора.
— **Голь какъ соколъ**, н. пр. = гóлий як
бубон, як турецький сьвятий. — **Го-
лая истина, правда** = щіра правда.
— **Съ гóлыми руками** = з порожніми
руками, голоруч, голірұч. — Прийди хоч
до найбіднішого чоловіка, той не відира-
вить голірұч, а все хоч що то уткне в ру-
ку. Фр. — Такий хабарник, що до його
з порожніми руками не ходи. — Віш киув
ся на його голоруч.

Гольтьба = гóлта, здр. гóлтонька, голь-
тіпа, сірома, біднота, злидні, ўбіж. —
Розжилась голота коло болота. п. пр. — У
голоті нема що молоти. п. пр. — Там такі
злидні, що кідьку нема чим з пічурки ви-
мастити. п. пр. (Д. **Въднотá** 2.)

Гольишъ = 1. гóлий. — **Гольишомъ** = гó-
лим, без одєжі бути.

2. голяк, гольтіпака, голиш, голо-
дранець, голодрабець, голоколїнок, го-
локолїнець, голоштáнько, безштáнько,
обідранець, ошáрианець, злидарь, хар-
лák, харлák, сіромáха. — Дайте сьому
голишу хоч ложечку кулішу, дайте сьому
голоколїнку хоч хлїба шкорилку. п. п. —
Чи пап чи князь, чи вбогий гольтіпака, у
мене пана й честь усім однака. К. В. —
Елей прочував ся, пропав ся і голодрабів
позбіван. Відкїля такі се гольтіпаки? Кот.
— Як умре багатирь, то йде увесь мир, а
як умре харлак, го тільки один дяк. п. пр.
(Д. теж **Въднiяга** 1.)

3. гáлка (камінець круглий).

4. ви́лвок (яйце без пикарлупи). С. Аф.

5. рос. *Salvia pulans* L. = бáбка, бабкі,
голиш. С. Ап.

Голь = гóлізна. — **Їхать гóлю** = в
санках, без снігу. — **Їсть гóлю** =
без хлїба їсти.

2. д. **Гольтьба** і **Гольишъ**. — **Въ голяхъ**,
на голяхъ = в бідності, в убóжетві,
в лужді. — **Голь сь претєзіями** =
злидні з нєрцєм. — Хоч злидні, та з пер-

цем. п. пр. — Хоч голий, та в підв'язках. п. пр.

Голькель = 1. жолоб'ок, рівчач'ок.

2. д. Голтыль.

Гольть = 1. голіти.

2. д. Б'єдн'ять.

Голяк, голянка = д. Гольшть 2.

Голяшка = д. Голень і Голенище.

Голяшть = д. Гольшть 2.

Гомза = 1. гаман, кашук, калітка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — кашук загубив ся. п. п. — На що тям Німцям цілини, у їх і так повні гамани. п. пр. — Де оком не доглянеш, там калиткою домадиш. п. пр.

2. гр'оші, грошва. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хіба хто підкине. п. пр. — У його чимало грошви.

Гомзіла, гомзіха = жмікрут, грошолун, скупинді, скупердяга, скнара. С. 3.

Гомзуля = 1. скиба, скибка, шмат'ок (хліба). — Одрізаю скиба від хліба, вже не притулиш. п. пр.

2. д. Гомза.

Гомзуха = д. Гомза.

Гомоза = лепосидячий, непосидячка (спільн. р.), шв'єндя (С. Л.), д'єйча; невгож'оний.

Гомозить, ся = 1. вовтузитись; верт'іти ся, крут'іти ся.

2. киш'іти, коман'іти ся. — Черви так і киш'ять.

Гомозня = метушіння, шамотня (С. 3.).

Гомонь = гомін. — Гомін, гомін по дуброві. п. п. — З шинку доносив ся гомін людей.

Гомоюнъ = 1. добрий, роботячий, щир'ий робітн'ик.

2. д. Гомоза.

Гондола = ч'овен (венецький).

Гон'єніє = гон'єння (К.), утиск (С. 3. Л. III.), гнобительство. — Що козаки собі за велику прик'рость і утиск міли. Ско-ропад. С. 3.

Гон'єць = 1. гін'єць. С. Аф. 3.

2. д. Голубь гон'єний.

3. рос. *Sedum acre* L. — гін'єць, молод'єнь, росх'одник, оч'іток, оч'ітки. С. Ап.

Гон'итель, пица = гноб'итель, глоб'итель, ка, нап'астник, ця (С. Л.), ут'іскача. С. III.

Гонка = гон, гонка.

Гон'обб'ель, гон'об'ой, гон'об'оль = д. Голуб'ель.

Гончарничать = гончарюва'ти. С. Аф.

Гончарный = гончарський.

Гончарство = гончарство, гончарювання.

Гончаръ = гончарь, жінка його — гончариха, син — гончар'єнко, дочка — гончарівна. С. Аф.

Гончій, гонча соб'ака = гончак.

Гон'об'а = 1. гон'єння, ган'яння, гон'їтва. (С. Ж.).

2. їзда, розг'он. — Всі коні в розг'оні.

Гон'ять, ен = 1. ган'яти, ся, гон'їти, ся, тур'їти, тур'їти і д. Гн'аться.

2. переган'яти ся, б'їгати або їздити нав'їпередки.

Гора = гора, здр. — гірка, гіронька, поб. — гор'ище, гор'юка, (без лісу на верховині) — ліса гора, лисог'ор, (з плескатою верховиною) — полон'їна гал., (гостра) — г'остра мог'їла, шп'їль, (васипла) — мог'їла, р'облениця. С. Л. (верх гори) — шп'їль, (боки гори) — зг'ір'ря, зг'ірок, (той, що витикаєть ся) — ш'об'ла.

С. Л. (місце коло гори) — підг'ір'ря. — Ой вииду ж я на шпилечок, та гляну я на долину. п. п. — Ой підг'ір'ря, підг'ір'ря, накопало кор'їни. п. п. — Подъ гору = з гор'ї.

— Іде, їде в гору, та як їде з гори.

п. пр. — На гору = на г'ору, в г'ору.

— Подъ гор'ю = під гор'ю, понід гор'ю, на підг'ір'рі. — Ой на горі та женці жиуть, а понід гор'ю, понід зеленою козак'ї їдуть. п. п. — Не за гор'ами = недал'єко, незабаром.

— Какъ гор'а єь пл'єчь = як кам'їнь з с'єр'їя, з пл'єч'єй.

— Пиръ гор'ой = бенк'єт на сл'аву.

Гор'аздо = д'уже, значно, дал'єко, дов'олі. — Гор'аздо л'учше = дал'єко краще. — Гор'аздо пох'уж'єло = д'уже пог'іршало.

Гор'аздъ = зд'атний, здібний, дот'єний, вмілий, тям'ущий. — На все зд'атний — до люб'ощів, до пісень. Б. Г. — Кто во что гор'аздъ = хто що і як уміє.

Гор'бат'ьт = горбат'їти. — Дай, Боже, вам добре жити і спереду горбат'їти. п. пр. (до жінки).

Гор'б'їна = 1. горб'їна.

2. об'апол, об'аполок, обз'об'ї.

Гор'б'їет'ый = горбува'тий, горба'стий. — У молодого лікаря цвинтар' горба'стий. п. пр.

Гор'буля = кос'а з крив'ю р'учкою.

Гор'бунт, л'я = горбань, горб'ач, горба'тий, та. — Горбатого до ст'їи не притулиш. я. пр.

Горбушка = окрѣсъ, окрѣйчик. — Як о-
крѣсъ на столі, то і душі веселій. н. пр.

Горбыль = обѣпол, обѣполок (С. Л.),
обзбѣл.

Горделивый = гордовитий. С. Л.

Гордецъ = гордун (С. З. Л.), гордій.

Гордѣться = гордіти (С. З.), гордувати,
пишати ся, пишнѣти ся; бундѣчити
ся, индѣчити ся, чванѣти ся. — Не
одного вік красою у селі пишав ся — він
робітник, він хазяїн, він до всього здав ся.
— Вона вже матірню ходила, уже пишалась
і любила своє дитя. К. III.

Гордовина, рос. *Virburgum Lantana L.* =
гордовина, гордовик, гордіна, чорна
калина, С. Ан.

Гордовый = гордовиний. — Гордовое де-
рево = д. Гордовина.

Гордость = гордість, гордоші, горду-
вання, пишѣ, чванѣ. — Злидні без пишѣ
не живуть. н. пр.

Гордъ = д. Гордовина.

Гордыбачить = чванѣти, индѣчити ся,
индѣчити ся.

Гордый, до = гордій, пишаний; чванли-
вий, чванькуватий. — Ой ти дівчино
гордая та пишна, чом ти до мене з вечера
не виийшла? н. п.

Гордыня = д. Гордость.

Гордѣть = гордіти.

Гордынка, гордычка = гордовинця. — Ти
дівчино, гордышице, гордаєш ти мною! Буде
тобі гордування все перед тобою. н. п.

Горе = горе, лихо, біда; жаль, журба,
туга, притуга, смѣток. — Горе, лихо і
біда! не дають за тебе. Кв. — Узяли його
думки та гадки та журба пекуча. М. Вов.
— Та не дай Боже притуги на мою дитину
педуті. н. п. — Повій вітре із темного лу-
гу, розбий, розвій із серденька тугу. н. п.
— І гора мало = байдужѣ, ні гадки,
і гори покотів би. — Аби місяць сві-
тив, а про зорі байдуже. н. пр. — Тепер,
братко, тобі ні гадки! Спів. — Горе — му-
зыкати = цигікач. — Горе горькое

= лихо тяжке, тягар, тяжкий тягар,
тягар. С. III. — Горю предаваться =
в тугу вдавати ся. — Не журись, дівчи-
но, в тугу не вдавай ся. н. п. — Горе при-
чинять = завдавати жалю, тугу. — На
що чужу цілувати, своїй жалю завдавати?
н. п. — Не завдавай серцю туги: не ти бу-
деш, буде другий. н. п. — Съ горя = з го-
ря, з жалю, з журби. — Хиба піду до
річечки, з жалю утоплю ся. н. п. — З
журби як заграв. К. III. — Съ горемъ по-
нимаю добыть = розгортати, розгорю-

вати, загорювати. — Що день загорює,
те в ніч прогайнує. н. п. — Себѣ на горе,
на своє горе = собі на безголовя. —
Мыкать горе = бідувати. — Помочь го-
рю = залобити ліхови.

Гореваніє = горювання, сумовання, жаль,
журба, жура. — Од плачѣ та сумовання
очі потемніли. К. II. — Журбою поли не
перейдеш. н. пр. — З жалю не знала, що
й робити. — Спишу я тугу, великую журу
на тошкій панірець. н. п. — Розійди ся
туга, великая жура по тяжких ворогах. н. п.

Горевать = горювати, журити ся, су-
мовати, смутовати, тужити, смутити ся,
вбивати ся, побивати ся, в тугу вда-
вати ся. — Не журись, та Богу помолись.
н. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то пове
горе чуєш. К. Д. — Загубиш — не смутись,
знайдеш — не веселись. н. пр. — В частю
не брыкай, в цедолі не тужи ніколи. н. пр.
— Горе міні з таким мужом жити, а ще
гірше й без такого тужити. н. п. — Ой ба-
чить ся не журу ся, в тугу не вдаю ся, а
як виїду за ворота — від вітру валю ся.
н. п. — Як без тебе тут горюю — приїди,
подиви ся. Кот.

Горевой = бідолашний.

Горельефъ = горорізьба. К. Ч. Р.

Горемѣка = бідолаха, бідарь, горопаха,
сіромѣха і д. Бѣднѣга.

Горемѣчный = бідолашний, бідашний,
сердешний, горопашний, бідний, без-
щасний, безталанний, сіромашний.

Горенка = горница, свѣтлиця, кімната.

Горестный = журливий, журний, смутли-
вий, смутний, жанбний. — Чого твоя
журлива мова мойй душі не довідоме? Пе-
тренко. — Мати ж його жаліслива стоїть
під хрестом смутлива. н. п.

Горестъ = журба, жаль, смѣток, туга,
печаль, жура. — Пресучая тая журба
мене їзсушила. н. п. — Лиха та радість,
по якій смуток наступає. н. пр. — Хожу,
нужу, як те сонце в крузі, чи я встаю, чи
лагаю, завше серце в тузі. н. п. — Ви лю-
боці, ви розлуки, гіркая печаль і муки. н. п.

Горецъ = рос. *Polygonum* — Горецъ птичий,
P. aviculare L. — спориш, шпориш, му-
ріг, муріжок. — Косить, братці, споришу,
тай наварим кулішу. н. п. — *P. bistorta* —
раковій шийки, рачки, лѣвурда. — *P. con-*
volutus L. — берізка, повійка. С. Ан.

Горечь = горп'як, горп'як, горп'юн (С. З. Л.),
верхшинець (гал.).

Горечь = гіркота, гіркість. С. Л. — Про-
изводитъ горечь = гірчити.

Горжєніє = гордування.

Горизонтальний = поземий. Гал. — Листи їх не укладають ся поземю, як у ланих дерев, а боком до поземю.

Горизонт = обрій, видокруг, небозвод, кругогляд (Лев.), кругозір (Опатович). — Соше сіло за обрій. С. Л. — На політичному видокрузі збирають ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висіла чорна хмара. Фр.

Гористий = горяний.

Горіцьвіт, рос. *Lychnis* = горіцьвіт, зірочий, зіркий.

Горіща = горіще, горюка.

Горка = 1. гірка, гіронька. — Ой вииду на гірку, та спогляну на зірку. н. п.
2. поліції та скляними стінками, де ставить ся коштовна посуда і різні дрібні речі.
3. спускатка. — Бери гринджолу, та ходім на спускатку.

4. Красная горка = провідна неділя.

Горланить = гукати, вигукувати, галасувати, ренетувати, горлати (Мам.), зімати (С. Аф.). — Кричить баба, ренетує — ніхто її не рятує. н. п.

Горлань = горлань, горлаї (Мам.), горлопани, горлач.

Горластий = горлатий.

Горлач = д. Горлань.

Горленка, горлянка, ит. *Columba furtur* = горлиця, горличка.

Горлець = д. Горєць, *P. bistorta*.

Горло = 1. горло, горлянка, дихало. — Во все горло = на все горло. — Заткнути комү горло = заціпити, заціп'ювати, заткнути пельку. — Залити горло = залити очі, напийти ся пияним. — Наступи на горло = з ножєм до горла, Гвалтом. — Сыть по горло = наїв ся до сдоху, в пельку не лізе.
2. горло, горлячко, шийка. — Одбив горло у пляшки. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.
3. гірло. — Діп'ра гірла затопило. К. П.

Горловина = джерело. С. Аф.

Горловий = горляний.

Горлодєрь = 1. д. Горлань.

2. тютюн або горілка (дуже міцні) — запридух (про горілку).

Горлохвѣт = д. Горлань.

Горлуна, горлуникъ, рос. *Bunias orientalis* L. = грицик, грицик, свербіга, свербігуз, свиріпа, катран. С. Ап.

Горляшко = горлячко, шийка (на пр. пляшки).

Горлянка = 1. рос. *Cucurbita Laganaria* L. = тиква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. *Prunella* = горлянка, суховіршик, *Filago arvensis* L. = горлянка, грудна травка, поліничик. С. Ап

3. скляна банька з довгою шийкою.

Гормі = гаряче, палко.

Горміло = горен.

Гормість = трубач (С. Ш.), сурмач.

Горница = горниця, свѣтлиця, кімната.

Горничная = горнишна, покойовка. (Прав. С. Л.).

Горногорішєть, рос. *Orobis vernus* L. = горішок горобиний, дикій, півники, ранник, сердешна трава, черевички, зозуліні черевички. С. Ап.

Горіушка = пічурка. — Загребі жар в пічурку.

Горіъ = 1. горен (у кузнях і гончарнях), гута (на скляних заводах), гартівня (в цегельнях. С. Л.).

2. труба, сурма, суремка. — У суремки жалібно вигравали, славу козацькую вихваляли. н. п. — Голос як сурмошка, та чортова думошка. н. пр.

Горний = горовий, гірний, гірський.

Городить, ся = 1. городити, ся, (тином) — тиняти. С. Ш. — Городить дичь, чепуху, вздоръ = д. під сл. Вздоръ.

2. мостити ся і д. Взабираться.

Городишко = містечко, городок.

Городище = 1. город великий, місто велике.

2. городище. — Викошав кашлю на городищі.

Городий = скраклі, краклі, цурка (С. З.). — Хто у краклі, а хто у мету грає. Боднякський.

Городовой = 1. городський, городиський, городовий, міський.

2. десяцький, полицейський, городовий.

Городъ = місто, город. — Обступили город Умань, порobili шанці. н. п. — Губернський городъ = губернія. — Чоловик поїхав в губерню.

Городьба = 1. городіння.

2. горіжа, огоріжа. — Почав горожу городити.

3. язв, язбк. С. Ш.

Горожанинъ = городянин, городянець, городовик.

Горожанка = городянка. — Єсть багато городинок, вибирай любую; ти пан Возний, тобі треба не мене сільськую. Кот. — Чи я з города городионочка, чи з деревні посе-ляночка. н. п.

Горожєніє = д. Городьба 1.

Горюкѡпъ = гіршѣк, горюкѡп.

Горюнитъ = горенити. Мал. — Печівка са-ма без картоплі горенить.

Горювідний = горюковатий.

Горюховикъ = горюхвяник.

Горюховина = 1. горюхвиня. С. Аф.

2. горюшина.

Горюховица = горюх (юшка з гороху).

Горюховый = горюхвяний, горюхяний.

Горюхъ, рос. *Pisum sativum* = горюх. — Як горох при дорозі: хто йде, той і вскубне. п. пр. — **Горюхъ журавлинный, воробьи-ный, мышиный, кормовой** = д. Віка. — **Г. гусиный** = д. Воробийний. — **Г. жёлтый**, *Lathyrus pratensis* L. = журав-лині стрючки, горошок. С. Ан.

Горюшекъ = горюшок. — **Кормовой, воробьиный горюшекъ** = д. Віка. — *Vicia cracca* L. = гадючий, горобиний, горобячий, воробячий, дікий горюшок, патягач. С. Л. (Д. ще під сл. **Горюхъ**).

Горюшина = горюшина.

Горюшчатый = горюшковатий.

Горючий = гірський.

Горетать = брати жмёною.

Горетка, гореточка = жмёнка.

Гореть = жмёна, (в дві руки) — пригорш-ня, пригорщ (С. Аф. З. Л.). — Ой посію жита жмёною, а другу ячмёною. п. п. — Не-ма що в жмёною взяти. С. З. — Чужого візьмеш жмёною, а свого даси пригоршню. п. пр. — Чуже візьмеш жмёною, то чорт твоє міркою. п. пр.

Горюшаний = гордовий, горляний. — **Горюшная трава**, рос. *Prunella vulgaris* = горляника, суховершник. С. Ан.

Горюанъ = горло.

Горюшка = гірка, гіронька.

Горюакъ, рос. *Polygonum persicaria* L. = гірчак. С. Ан.

Горюать = гіркнути. — Капуета гіркне, бо не кріпкий росіл.

Горче, горчѣ = гірше, гіркіше, гіркіш. (С. Аф.). — Хоч гірше, аби инше. п. пр.

Горчить = 1. гірчити. 2. д. **Горюнитъ**.

Горюца, рос. *Sinapis* = 1. гірчиця. — *Sinapis arvensis* L. = свиріца, свирішниця. С. Ан.

2. гірчиця. (Приправа до страви).

Горючникъ = гірчинник.

Горючний = гірчинний.

Горючить, горючичать = гончарювати.

Горючия, горючникъ, ца = гончарь, гончаріха, (що виробляє посуду без поли-ви) — гончарь білий, (поливаю) — по-

судник, (що виробляє миски) — мисоч-ник. — Так їхати з бабами, як гончарю-ві з горшками. п. пр.

Горючичать = гончарювати. С. Аф.

Горючичий = гончарів, гончаревий. — Нехай горшки бють ся на гончареву го-лову. п. пр.

Горючий = 1. горюковий. — **Горюч-ная крышка** = покривка. — Своє хата — покривка. п. пр.

2. гончарський, гончарний. — **Горюч-ный заводъ** = гончарня. — **Г. глина** = гончарна. (д. **Глина**).

Горший, горше = гірший, гірше, гірш. С. Л. — Та не має гірше так нікому, як бурлаці молодому. п. п.

Горючокъ = горючок, горючик, здр. гор-ющчок, горюца, горющчок, горюцатко, горюця, горюцатко, (для борщу) — бор-ющник, (для каші) — кашник, кашни-чок, (великий, в котрому зозять рушники то-що) — зодійник, зодійник, (металіч-ний великий, мідяний) — мідень, мідняк, баняк, (чавунний) — чавун. — **Плавиль-ный горючокъ** = тигель, циліндровий — стовбун. — Не богі горючки обжигаютъ, п. пр. — не святи горючки ліляють. п. пр.

Горючий = 1. гіркий. — Гіркий, як полинь. 2. бідолашний, безщасний. — **Горючая участь, судьба** = лиха доля, лиха го-діна. — А, побий тебе лиха та нещасли-ва година! — **Горючий пияница і Горю-кая пияница** = гіркий пияниця, — Пиянорочка к чорту дметыца, ще й з чу-маченька сьміється, що гіркий пияниця. п. п. — **Пить горючую** = пити без просипу. — **Пить горючую чашу** = бідувати.

Горюкый = згіркий, прогіркий. — Ма-сло згіркле.

Горюкнуть = гіркнути. — Капуета гіркне. С. К.

Горюковатый, горюковный = гірковатий, гіркуватий. С. Л.

Горюкладъ = д. Гадючий ягоди.

Горюкость, горюкота = гіркість, гіркота.

Горюкохонекъ = гіркісенький, дуже гіркий.

Горюка = горюка (1. д. Водка і 2 — при-строй для горішя в лямпі або що).

Горюлки = горюдуб. С. З. — Давайте гра-ти в горюдуба! — Горю, горю дуба! — Чого ти горш! — Дівчини хочу. — Якої? — Тебе молоді. п. пр.

Горюлое = згарь, згарятина, палення, шмалятина. — Щось шмалятину чути.

Горб́лий = горі́лий, па́лений.

Горб́ль = д. **Гарь 2.**

Горб́ние = горі́ння.

Горб́ть = 1. горі́ти, (тихо) — жéвріти, (блимаючи) — блі́мати, (з полум'ям) — пала́ти, (дуже) — палахкотіти, гого́тіти. — Човни і байдаки палали, основи поромів тріщали. Кот. — Стен кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить, С. З.

2. свѣті́тись, бли́щати. — У вовка очі свѣтіть ся у ночі.

3. пала́ти. — Коханням палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — **Горі́ть во рту́** = печé в роті́.

Горі́онг, нья, горі́оха = д. **Горемі́ка.**

Горі́очесь = горі́ючість, па́лкість.

Горі́очій = 1. горі́ючий.

2. палкі́й, — Сухенький, як порох був уже палкенький, Кот.

3. гаря́чий, палю́чий, пекуч́ий. — **Горі́очія слéзы** = гіркі, ре́вні слéзи. — Заплакав ре́вними слéзами. К. З. о Ю. Р.

Горі́юшко = го́ренько, лі́шенько. — **И го́рюшка ма́ло** = байду́жé, ні га́дки. — Ми побива́ємось, а йому байду́же.

Горі́янігъ = д. **Го́рець.**

Горі́яньскій = гаря́ченький.

Горі́ячесь = гаря́чість, жа́р; пал, па́лкість, за́пал, о́пал; ші́рість. — Заспи́вайте мі́ні пі́сні без за́палу і щоб ви рука́ми не розмахували. Кот.

Горі́ячєный = гаря́чківий.

Горі́ячѣтельный = палю́чий.

Горі́ячіть, ся = гаря́чити, ся, розпалі́ти, ся, розпика́ти, ся. — А він так розпалив ся, що ці́ приступу до його. — Не дуже бо гарячесь, щоб не згорів.

Горі́чій = 1. гаря́чий, жаркі́й, палю́чий, пекуч́ий. — Гаряча вода. — Пекуче повітря.

2. палкі́й, запальні́й. — Палке серце. — **Горячо́** = гаря́чé, па́лко; шпа́рко. — Нуте, хлопці, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар. — **Горі́ачее вино́** = горі́лка. (Д. Водка). — **Въ горя́чахъ, съ горя́ча або вгоря́чахъ, сгоря́ча** = з гаря́чу, з за́палу, з'о́палу. — З гаря́чу й не почув, що болять. — Та він з'о́палу так зробив.

Горі́чка = 1. мед. *Febris acuta* — гаря́чка, палю́чка, огневі́ця, жига́віця.

2. пал, па́лкість, за́пал, о́пал. — **Поро́гъ горі́чку** = гаря́чити ся, розпалі́ти ся; халати ся, ќвипити ся (в якому ділі).

3. палкі́й, запальні́й, палю́чий. — Ну, та який же палю́чий — так зразу і зжигить.

Горя́чность = пал, па́лкість, за́пал, о́пал.

Госпіта́ль, ный = шпита́ль, ний.

Господе́нь = господні́й, госноде́вий. — Кара господа. К. Ш.

Господи́нь = па́н, господа́рь; доброді́й. — Бог високо, пан далеко, а підпаник дадуть драки. п. п. — Пале, добродію! С. З. — Я зову вас, добродію, як все село наше, шануючи ваше письменство і розум. Кот. — **Господа́** = панове, пани, па́нство, па́нське доброді́йство. — **Дома ли господа́?** = чи до́ма пани́, па́нство? — **Господа́, вѣслушайте мене́** = панове, вѣслушайте мене́. — **Господи́нь Н.** = доброді́й або пан Н.

Господе́скій = 1. д. **Господе́нь.**

2. па́нський. — Па́нських груш не руш; як поплиють, самі оддадуть. н. пр. — Се па́нське діло, а не мужи́цьке. — **По-господе́ски** = по па́нському, як у панів.

Господе́ство = панува́ння, господа́рюван-ня, па́нство.

Господе́ствовать = панува́ти, господа́рюва́ти. — Панувала і я колись на широкім свѣті. К. Ш. — Та допоможуть ворогові господа́рювати. К. Ш. — Біс та його діти панують на свѣті. н. пр. — **Господе́ствующій** = пану́ючий. — Пануюча віра, мова.

Госпо́дчикъ = пано́к.

Госпо́дь — Го́спідь (С. Аф.), Го́спо́дь.

Госпожа́ = пани́, доброді́йка, пани́ ма́тка, господа́ня. — Пани́ на всі самі. п. пр. — Яка хатка, така й пани́матка. п. пр. — До́бра господа́ня, коли повна скриня. н. пр.

Госпожи́нки = 1. Пречі́ста пе́рша (15. Серпня).

2. Спа́сівка. (Піст перед Пречистою і сама година). — Спа́сівка — ласі́вка (бо всього тоді до во́лі). н. пр.

Госте́йка = го́сті́нка.

Госте́къ, гостене́къ = го́стик.

Госте́рийный = гості́нний, го́стний (С. Л.), приві́тний. — Хата приві́тна, не-наче молодича з першими широгам. н. пр.

Госте́рийство = гості́нність, го́сті́на. — Так ти оддячи́ за гостини́. К. Ч. Р.

Гості́нець, часті́ше мп. **гостини́** = Го́стинець, подару́нок, подару́нки, (пано-ви, уряднику, па́йбільше виму́шений) — базари́нка, ра́лець, (на спомин) — па́м'ятка. — Не жалé мі́ні подару́нків, що я дарував, а жалé мі́ні ті́ї губки, що я цілував. п. п. — Удовини́ і любив, подару́нки ті́ї посив. п. п. — За Хмельницького старого

жили, не узнаючи аревд, підвод, ральців. Орлик. С. З.

Гостиница = гостиниця, гостиний дім, вітальниця. (О. С., теж Эв. — у Запорожців при монастирях), заїзд (Прав.), корчма, заїздний або постійний двір (Лів.), трахтірь, трахтір. — Хто би сам корчми попутние в дому своем міл, а не при дорозі, не збудувавши дому гостинного. Ст. Л. — Ходім до трахтиру. С. Ш.

Гостинодворецъ = кунецъ, крамарь, (що торгує в крамницях).

Гостиный = (ст.) — кунецький. — **Гостиный дворъ** = крамниця, панський ряд. — Як тікала Бондарівна пожежі крамниці, ой вигрелив пан Кальовський з нової рушниці. п. п. — **Гостиная** = кімната, сьвітлиця, горница, гостина, вітальня. (Чайч.).

Гостить, ся = гостювати. — **Любящий гостить, развѣзжѣтъ по гостямъ** = гостювятий, С. Аф.

Гость, я = гість, гостя. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. п. пр. — Гість несподіваний, хазяїн не прибіраний, то й Бог простить. п. пр. — **Гості** — сіли на пошесті. п. пр. — **Въ гости** = в гості, в гостину. — Одсууи брат кватирочку: іде сестра в гостиночку. п. п. — Тудю йтиму до батенька у гостину. п. п. — **Свадебные гости** = весільні гості, (про жінок) — приданкі. — Коя в поизку не давай, а жінка в приданкі не пускай. п. пр. — По весілях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до шівпочі там гуляли. Кот.

Гостьба = гостювання, гостина. — В дорозі, в гостині пам'ятай о худобилі. п. пр.

Гостья = гостя.

Государить = царювати.

Государскій = царів, царський.

Государственный = державний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Государство = царство, держава, панство. С. З. Л. — **Аристократическое государство** = шляхетчина. — Була колись шляхетчина — вельможна пані, мірила ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Государствованіе = царювання, панування. С. Л.

Государствовать = царювати.

Государыя = 1. царця (укр.), цісарєва (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у царіці. п. п.

2. добродійка, пані. — Милостива, ласкава пані, добродійка.

Государь = царь, цісарь (гал.), король, господарь. — Богом сьвіт держить ся, царем земля править ся. п. пр. — Бога просим за цісаря у Сьвятої Матки, що нам цісарь подарував панщину і податки. п. п. — **Милостивый государь** = добродію, пане, ласкавий пане. — **Государевъ** = д. Государєкій.

Готическій = готичний, шпильєстий.

Готовальникъ, готовальня = скринька з різним струментом до рисування.

Готовить, ся = готувати, ся, лагодити, ся, ладнувати, ся, лаштувати, ся, ладнати, ся, рештувати; припасати, (про страву) — готувати, лагодити, порати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. п. п. — От лагодить ся він орати. п. к. — Хто батька не шанує, той собі некто готує. п. пр. — Рештувати вози в далеку дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. п. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерить лаштується. п. пр. — Іди лишень полуднувати лагодь. К. Ш. — Вернулась до дому, заходилась поратись. п. к.

Готовность = 1. готівість. — **Въ готовности** = на поготові. — Вже усе на поготові. К. Ш.

2. охота, хіть. — **Съ готовностью** = охоче, радніше, з охотою, залюбки.

Готовый = 1. готівий, злажений, злаштований. — Купив за готіві гроші. С. Аф. — Віз злаштований в дорогу.

2. охочий, радніший, ладен. — **Я всё готовъ для васъ сдѣлать** = радніший все для вас зробити. — Сьвідчуєсь Богом, ладен записатись. С. Л. — **Готовый къ услугамъ** = готівий до послуги. — **Готовъ** (в жарт) = п'яний, п'янісінський.

Госпиталь, ный = д. Госпиталь, ный.

Гощеніе = д. Гостьба.

Грабѣздатъ = грабувати, ханати, г'рбати.

Грабѣздаться = видирати ся.

Грабѣстать = д. Грабѣздатъ.

Грабѣжный = грабіжний, драпіжний.

Грабѣжъ = грабіж, грабіжка, грабунок, шарпання, шарпаньина, харизство, драпіжство (С. З.), здірство (С. З. Л.). — Збогатили ся шарпаньиною добр жидівських. Л. С.

Грабелна = грабліще (С. Аф.), грабильно, граблісько.

Грабелный = грабелний.

Грабелщикъ, ца = громадільник, ця, гребець (С. Аф.).

Грабильникъ, грабінникъ = грабіна С. Аф.
Грабінний = грабовий. С. Аф.

Грабітель = 1. грабіжник, граблєць (С. Аф.), драпіка (С. З.), здірщик, здірця (С. З. Л.), харцїз (С. Ш.).
 2. д. **Взяточникъ.**

Грабітельскій = грабіжницький, здірщицький, харцїзський. (С. Ш.).

Грабѣть = 1. громадѣти (С. З.), гребѣти (С. Аф.) — О полудні гребѣти сно і в валочки клали щільно. п. п.

2. грабувати (С. Аф. З. Л.), грабати (С. З.), шарпати, рабувати (С. З. Л.), обдирати, лувити. — Не всїм хлопцєв вернути ся з пивниці до хати, приступили Запорозжї Саву грабувати. п. п. — Годі, годі, козаченько, в обозі лежати, — ой ходімо під Гусати жидів рабувати.

3. д. **Взяточничать.**

Грабли = граблі, здр. — грабелькї, поб. — грабліща, ручка граблєв — грабліще, грабильно, граблисько, верхня частина, де зубці — валок (С. Аф.), граблі коло коси — грабкї (косити на граблї. С. Аф.), кінці — громадїлка (С. З.), граблі або паче вила з трьома зубцями, котрими відгрібають солому від зерна, як молотять — тройчаки, банжармак (С. Мал.).

Граблякъ, рос. *Potentilla argentea* L. = червйшикъ, червєчник, деревїнка, жовни. С. Ап.

Грабловїще = д. **Грабелїна.**

Грабовый = грабовий. С. Аф.

Грабѣкъ = грабкї (д. **Грабли**).

Грабѣ, рос. *Carpinus betulus* L. = граб, грабіна, здр. — грабѣкъ, поб. — грабіще. — Як був собі дїд та баба, та полїзли на граба, граб уломив ся, дїд покотив ся. п. п. к.

Гравєръ = різбяр.

Гравїлѣтъ, рос. *Geum uranum* L. = гребіник, вивїшник. С. Ап.

Гравировальний = різбярський.

Гравировальникъ, щїца = різбяр, ка.

Гравированіє = 1. різбї.

2. різбярство.

Гравировать = вирізувати (на деревї, каменю або металї для видрукюваннї на паперї або цю).

Гравировка = **Гравированіє.**

Гравїй = жорсткї. — Скрїзї дорїжки жорствою виспїлао.

Гравїюра = куншт, кунштик (С. З.), визерунок, малюнок (видрукюваний). — За-

бавляла, розмовляла, і Богу молитися, і азбуку по купитиках заходила ся вчити. К. Ш. — І книжечок з купитиками в Ромні накупила. К. Ш.

Градїна = грядїна. С. Аф.

Градїрня, градїрное заведєніє, градїръ = градїльня. (Славнск.)

Градировать, єя = випарювати, ся (сїль на градїльнї).

Граднїй, градовѣй = грядовїй.

Градобїтїє, градобѣй = грядобїй.

Градоначальникъ = городнїчий. С. З. (Тепер в де-яких мїстах, як от в Петербурзі, Одесу, Таганрозї, Керчі — вищїй начальник мїста і палєжачї до цього округи — **градоначальства**).

Градєскїй, градєскої = д. **Городовѣй 1.**

Градєшникъ = **тепломір.** — Є такий струмент, що показує на скїльки що небудь нагрїдось, звєть ся він тепломїром. Де-що про свѣт Божїй.

Градусъ = ступїнь. С. Мар.

Градъ = 1. д. **Городъ.**

2. град. — Грид ніколи не їде довго. Де-що про св. І.

Гражданїй, ка = 1. д. **Горожанїй, ка.**
 2. громадяннї, ка.

Гражданєскїй = 1. **городєскїй, городянєскїй, мїськїй.** 2. **громадєскїй.** 3. **державнїй.** 4. **штатєскїй** (не військовнїй). 5. **не церкѣвнїй.** — **Гражданєское прѣво** = цивїльне прѣво. — **Г. палѣта** = 2 судовї інстанції для цивїльних справ і позвїв. — **Г. смерть** = політична смерть (утрата по суду політичних прѣв). — **Г. чиновникъ** = **стѣтєскїй.** — Були і штатєскї і воєннї. Кот. — **Г. мужєство** = **громадєска відвага.** — **Г. долгъ** = **громадєскїй обовязок.** — **Г. печѣтъ** = **гражданка.** (Письмо, заведено царєм Петром В. замїсто церковно-славянєского). — Вмїє читати тільки по церковному, а гражданки не знає.

Гражданєственностъ = **громадївство** (укр.); **освїта.**

Гражданство = 1. **городянство.** 2. д. **Гражданєственностъ.** 3. **городяне.**

Грѣкатъ = д. **Гѣркатъ,** (про воронїв) = **крякати, крякати.** — Ой кряче, кряче та чорнєнкий ворон тай, тузі над водою. п. п.

Граммѣтка, тїчєскїй = **грамѣтика, мѣвнїця, грамѣтїчнїй.**

Грамота = 1. **грамѣта.** — Має від царя грамоту. — **Охранная грамота** = **глейтъ, глейтѣвнїй лист.** (С. П. К. В.).

2. **письмєнство** (С. Л. Кот.), **письмєннїсть.**

Грамотей = грамотій, пісьм'я́к (С. З. Л.), пісьме́нний. — Натальці треба не пісьменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити. Кот.

Грамотка = циду́лка.

Грамотник, ца = грамоті́й, ка, пісьма́к, чка, пісьме́нний, на.

Грамотность = д. Гра́мота 2.

Грамотный = пісьме́нний.

Гранатъ, **гранатный** = (дерево *Punica granatum* і камінь *Silex granatus*) — Гранат, гранатовий. (п. к.).

Грандіозный = вели́чний, вели́шний.

Гранёный = гранча́стий, рубча́стий, шлі́хований.

Гранітльный = шлі́ховальний.

Граністый = гранча́стий, рубча́стий, шлі́хований, угла́стий. (С. III.).

Гранить = шлі́ховати. — Гранить мостовую = тиняти ся, вештати ся, шва(е)ндити, шкати (без діла)

Граница = гряни́ця, кордо́н (гал.), гру́нта одного господаря від другого — межа, поміж ланами і частинами полі — обме́жок, узелькі — суголов, суголовки. С. Л. — Коло гряниці не став сьвітлиці. п. пр. — Пішов поміж швами по обме́жках. С. З. — **Вийти изъ гряницъ** = переї́ти, ступити через край, переборщити.

Граничить = гряни́чити, межува́ти.

Граничный = гряни́чний, суме́жний.

Гранка = 1. шлі́ховання.

2. близи́ця (про оріхи).

Грановитый = грапча́стий, рубча́стий. — Грановитая палата = царський пала́ц в Москві, оброблений шліхованим камнем.

Грантъ = жорства́.

Грань = 1. д. Граница.

2. грянь (С. Аф.), ріг, руб, край, обруб.

3. карб (С. З.), зарубка.

Грасировать = гаркати, гаркавити.

Графинъ — графин (Лів.), кара́фа, кара́фка (Праг). — Увійшла я кара́фкою сьвіжої води. Фр.

Графиня = гряни́ця і гряни́ця. (Жінка або дочка грала).

Графить = лавува́ти.

Графленый = лавува́ний.

Графоватъ = д. Графить.

Графский = гра́фський.

Графство = 1. гра́фство.

2. гра́лщина.

Графъ = граф. О. С.

Грачевій, **грачевый** = граків, грачі́ний.

Грачёнокъ = граченя́, тко. С. Аф.

Грачиный = д. Грачевій.

Грачъ, ит. *Colvus frugilegus* = Грач (С. Аф.), грак, гайворон. (С. З.). — Гемонське гайвороння понасіда на дуб. К. Х.

Граять = д. Гракаты.

Гребённая = ключча́.

Гребёнка = 1. гребі́нка, гребі́нець, гребі́нчик.

2. гребі́нь. — Прийти на гребеші мичку. — Дошка в когрі вставляєть ся гребінь — днище. С. Аф. З.

Гребённый = д. Гравлять і Гребенная трава́.

Гребёной = гребі́нний. — Гребенная трава́, рос. *Celosia cristata* L. = гребі́шок, півники. С. Ап.

Гребёночный = гребі́нний, гребі́нцевий.

Гребёчатый = гребі́ня́стий.

Гребёщикъ = гребі́нник.

Гребень = 1. і 2. д. Гребёнка.

3. (у птицъ) — гребі́нь.

4. верх, вершок, верховина, (гори) — шийль.

5. (в будові) — гребі́нь. — Стріха з високим гребнем.

Гребёкъ = гребёць (С. Аф. З.), громаді́льний.

Гребёшокъ = 1. д. Гребёнка 1.

2. грудни́на (у птицъ), кобі́лка.

3. Пі́тущій гребёшокъ = чубо́к, чуба́йка, гребі́нь (у півні).

4. рос. а) д. Гребенная трава́; б) *Rhinanthus crista galli* — бубовник, дзві́нець, дзві́ночки. С. Ап.

Гребло = 1. стрі́хівка, стріха́ч, стріх.

— Пасына́ть въ гребло, подъ гребло = в стріх, під стріх, в щерть. — Овси давати в бочку під стріх, без верху і топтани. С. З. — Міра муки вщертъ без верху. С. З.

2. д. Весло.

Гребля = 1. гребови́ця. С. З.

2. гребка. — Він сів на е́терті, а ми на гребках.

3. гребля. — В кіпці греблі шумлять верби, що я насадила. п. п.

Греблякъ = д. Глядыть 3.

Гребневидный = гребі́ня́стий.

Гребневый = д. Гребенникъ.

Гребнеобразный = гребі́ня́стий.

Гребной = гребі́ний, громаді́льний.

Гребёкъ = 1. д. Гребло 1.

2. грáса. (Прав. Копистка у мулярів для розмішування ванна з піском).

3. д. Весло.

4. лóнать (в млиновому або парохідному колесі).

Гребта́ = турбóта, клóпiт, нудьга́, сум.

Гребтáти = нуді́тись, нудьговáти, сумовáти. — **Мнѣ гребт́гися** = міні́ пудно, сўмно. — **Ему́ гребт́гися** = йому́ нудно, сўмно; він побивáється, турбу́ється.

Гребу́нечки, гребу́ньки = (в жарт, до дітей) — рúченъки.

Гребш́икъ = д. Гребецъ.

Грѣза, частіше грѣзы = 1. сон, сні́, марá, ма́ри, верзiння, ма́на. — Свiти йому́ місяченьку і розганяй ма́ри, а як при́йде мій миленький, то зайді за хма́ри. — Хай рожевою ма́ною по пад нею сон лі́тає... поки лихо не заграє. В. П.

2. мрі́я. — Ми́зули лі́та, утекли мо́ї па́дiї молоді́, а мрі́ї чисті́ і свiтлі́ де́сь бу́йні ві́три розісели. Як.

Грѣзде́нь = бли́зні́та (орі́ха то-що). С. Ш.

Грѣзѣ́ти, ся = 1. д. Брѣдѣ́ти.

2. мрі́яти, ся, ма́рити, ся, ро́ити ся у голо́ві (С. Л.), у хма́рах лі́тати, хіме́ри га́няти.

Грѣмкaть = грі́юкати, грю́котіти. С. Аф.

Грѣмо́къ = 1. грю́к.

2. д. Бренча́лка і Бубе́нецъ.

3. д. Гребешо́къ 4—6).

Гремуч́ий = гурко́тiйчий, гурко́тливий, грю́котiйчий, гре́мiйчий (С. Аф.), грі́мля́чий (С. Л.).

Гремучка́ = д. Бренча́лка, Бубе́нецъ і Гребешо́къ 4—6).

Гремѣ́ти = 1. гремі́ти, грі́мотіти, грі́мота́ти, гурко́іти, грю́котіти, (почина́ти, — вигрі́мля́ти, нагрі́мляти, (з дале́ка) — сту́гоніти, турко́іти, (перестати) — відгрі́мляти. — Як ста́не по не́бу грі́м грі́мотати, та ста́не блиска́вками небо́ засипати. н. д. — Хма́ра хма́ру швидко́ гоня́ти, грі́м по не́бу грю́котіти. Сні́ш. — От о́півночи сту́котіть-грі́мотіть, і́де змі́й. н. к. — Мо́в млинове́ колесо́ гурко́тиє. Фр. — Сту́гоніти Ді́широ по скеля́х, бѣ́ть ся об поро́ги. В. П.

— Пере́часу́ймо лише́нь, бо грі́м нагрі́ма і дощ накра́па. С. Л.

2. бря́зчати, бря́зкотіти. — Коза́к гу́ля, бря́зчать його́ гроші́. н. п.

Гре́мiйчий = д. Гре́мiйчий.

Гре́мiйчъ = джерело́. С. Аф. З. Л. — Твоя мо́ва як дже́рельце́, сти́ха ле́ть ся (2) в се́рце. н. п.

Грѣна = яйця шовко́вичних черве́й.

Грено́къ = грі́нка.

Грену́ти = гребну́ти (веслом).

Гресті́, грестъ = 1. (граблями) — гребті́, гро́мадіти, (лопатою, рука́ми або що́) — горну́ти, згорта́ти, згро́мажувати, (веслом) — гребти, гро́мадіти, (навпа́ки, щоб поверну́ти чове́) — таба́нити. (С. Ш.).

О полудні́ гребли́ сіно́ і в валоч́ки клади́ ці́льно. н. п. — Вчора Васи́ль сіно́ коси́в, а пипи́ки гро́маді́в, ой хто ж тебе́, Васи́лечку, на те́ поради́в. н. п. — Го́лос гу́стий, хоч лопато́ю горни́. н. пр. — Ко́жна рука́ до себе́ горне́. н. пр. — Сіда́й на гребку́ та гро́маді́.

2. за́грібати, га́рбати, за́гортати.

Гре́цкі́й о́рѣхъ, рос. *Juglans regia* L. = воло́ський о́ріх. С. Ап

Грѣча, рос. *Polygonum fagopyrum* = грѣ́чка, (особли́ва) — тата́рка. С. Ш. — З гре́чки і про́са і каша́ і ма́ша. н. пр. — На свíятого Ма́рка (25 квітня́) пі́зній о́вес, а ра́нш тата́рка. н. пр.

Грѣча́нка = гре́чкiя.

Грѣ́чеські́й = гре́цький.

Грѣ́чина, рос. *Achillea* = дере́вiй, крiва́вник, серпо́різ. С. Ап.

Грѣ́чиха = д. Грѣ́ча. — И́тiчъя грѣ́чиха, рос. *Polygonum aviculare* L. = мо́ріт, спо́рийш, шпо́рийш. С. Ап.

Грѣ́чишний = грѣ́ча́ний.

Грѣ́чище = грѣ́чани́ще, грѣ́чкiвка. С. Аф.

Грѣ́чєвникъ = 1. грѣ́ча́ник, стовпце́. С. Л. З. Аф. — При́їхали па́пичі́ — грѣ́чани́ки у пі́чі, при́їхали ко́шаташ — грѣ́чани́ки похвата́ли. н. п.

2. бри́ль (що́ має́ форму́ стови́ця).

Грѣ́чєвий = д. Гре́чишний.

Грѣ́чникъ = д. Гре́чєвникъ 2.

Грѣ́чу́ха, грѣ́чу́шний = д. Грѣ́ча і Грѣ́чишний.

Гриба́стий = 1. (Про́ голу́бiв) — з гу́лько́ю на дзю́бі.

2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губри́й. С. Ап

Грибно́й = грибо́вий. — Г. до́ждь = дри́ний і те́плий дощ.

Грибъ, рос. *Fungus* = гри́б, гу́ба. С. Аф.

З. Л. — *Agaricus campestris* L. — пече́риця. — Ой хто любі́ть гри́бки, а я пече́риці, ой хто любі́ть дiвчаточка́, а я моло́диці. н. п. — *Ag. deliciosus* L. — рі́жик, рі́жoк (С. Л.), рі́жкiй (С. З.). — *Ag. mel-leus* Vahl. — опе́ньок, опе́ньки. — Пі́шов дiд по гри́би, ба́ба по опе́ньки; ба́ба сво́ї посу́шила, дiдо́ві сире́нькі. н. п. — *Ag. foetens* Pers. — ва́луї. — *Ag. Necator*

Pers. — вовнянка. — Ag. *Prunulus Pers.* — підвишні, підвишень, вишняк. — Ag. *Russula Schaff.* — сирійка, спрідка. — Ag. *subdulcis Pers.* — білянка. — Ag. *violaceus L.* — синюха, синяк. — Ag. *muscarius L.* — мухомор, моремух. — Ag. *melinoides Bull.* — говорушка. — *Boletus Calopus Fr.* — піддубень, піддубок. — *Bol. edulis Bull.* — білий гриб, боровик. — *Bol. luteus L.* — маслюк, масляник, козел. — *Bol. pachypus Fr.* — піддубовик. — *Bol. scaber Bull.* — подгреб, чорний, бабка, підосиновик. С. Ан. — (Відомі ще пародні назви грибів: стерняк, що росте на стерні, шістряк, на трухлявому ґрунті і коло шів, товстухи, свиняк, пожарки, ковначки, зеленушки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуться ґубами, а грибом переважно — боровик. С. Ан.) — Ходім сьогодні по ґуби. С. Аф. — Ой хто любить ґуби, а я нечирію. п. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики.) Под. — Грибъ съѣсть = облизняти, з'їсти, вхоніти шилом натоки.

Грива = 1. грива. — Кінська грива.

2. кряж (гір).

3. шпиль, згір.

4. коса, мілина.

5. Кінська грива, рос. *Eupatorium cannabinum L.* — сідач, сідаш. С. Ан.

Гривастий = гриватий. С. Аф.

Гривачъ = гривань, гривач. С. Аф.

Гривенникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сороківка. (С. З. Лів., де лік ведеться на копійки, лічучи по старому 40 копійок на асігнації), двадцятка (Прав., де лік ведеться на гривні лічучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. п. пр.

Гривистий = гриватий, гривань, гривач. С. Аф.

Гривна = гривня.

Гривчатый = д. Гривистый.

Гримасничать = кривити ся, копілити ся, копілити ґубу, оскіряти ся (С. З.), копілити рот. С. З.

Григъ, мед. = жаба, хрипка. (С. Пар.)

Грифъ = 1. пт. *Grupeetus barbatus.*

2. ручка (муз. струмента), держално, держалю (шаблі).

Гробница = 1. могила (з домовиною).

2. намогильний пам'ятник, надгробник. (С. Пар.)

Гробовой = гробовий, могильний. — До гробовой доски = до самої смерті, до віку. — Хіба нас розлучить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна, домовина (дубова) — дубовина, гріб, (кришка) — віко. С. З. — Як не живеш, а все труни не минеш. н. пр. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, збудуй мій, моя мамо, з клепа дерева труну. н. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та на домовину. н. п. — Подиш ся, дошу, яка я стара, мій в домовину лягати пора. н. п. — Убють тебе, вона в гріб ляже. Кот. — Въ гробъ глядѣть, одной ногой въ гробу = на ладап дити, на тонку пряде. — Вогнать, свесити когь въ гробъ = на той сьвіт загнати. — До гроба, по гробъ = до смерті, по вік, поки сьвіт сонця. — Гроба = гробовище (С. Аф.), гробки, кладовище, могилки. — Дивина сирота, як іде заміж, то йде на гробки тужити по матері.

Гробъ-трава, рос. *Vinca minor L.* = барвінок, хрепчатий барвінок. С. Л. — Ой на горі барвінок послав ся. н. п. — Ой вінку мій, вінку, з хрепчатого барвінку. н. п.

Грогъ = пуншт. — По трактирах пуншт пила. Кот.

Гроза = 1. гроза, бұря, хуртовина, грим з блискавкою.

2. д. Бѣда, бѣдствіе.

3. кара, страх, гризбоба. — Не бере мольбою, чи не візьме гризбобою. н. пр.

Гроздоватый, гроздовидный = гронистый.

Гроздь, гроздь = грона, грона (С. Аф. З.), здр. — гронка, гроночка, кетят, китя, китиця, кімях. — Та витонче сад — виноград копитами, позбиває всі гроночки палайками. н. к. — Рясний, густий виноград, важкі китиці віття ламали. Ніц. — Червоний кетят ягід горить. Мар. Вов. — Вишні так і висять кімяхами. — Вязаться въ грозды = гронити ся. — Ой ви грончки не гроніте ся, — Ви з нелюбом не любіте ся. н. пр. — Гроздь-песій, рос. а) *Lonicera xylosteum L.* = жимолость, б) *Solanum Dulcamara L.* = вовчі ягоди, глістник, глістяк, надтінник, паслїн, пасльон. С. Ан.

Грозить, ся = нахваляти ся, похваляти ся, погрожати, погрожувати (С. З.), сварити ся (С. З.), страхати (кого). — Копокради, що їх піймали, похвалили ся червоного півня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожців погрожуєть Мазепа і перестерегаєть. С. З. — Грім гремить — Бог сварить ся. п. пр. — Господь золотом різко сварить ся. п. з. — блискавка.

Гро́зний = грізний, страшний. С. Аф. Л. **Грозовій** = грозовий, гримовий. — Віють вітри ще й буйнеські, іде дощик гримовесенький. п. п.

Грома́да = купа, грома́да (С. Л.); багато, багацько, сила; (про будову) — озія. — Попакидали цілі купи каміння — Там таку озію вибудував — на цілу вулицю. **Грома́дина** = д. Грома́да, (про чоловіка) — здоровіло, одоробло, (про жінку) — гарга́ра, герге́на.

Грома́дність = величість.

Грома́дний = величєний, величєний, великобний (С. З.), здоровєний.

Громіть = розбивати, руйнувати, плюндрувати, нищити, пустошити.

Гро́мкий, ко = 1. голосний, но (С. З. Л.), гучний, но (С. Л.), гомінкий, грімкий, ко. (С. З.). — Козак старєський у кобзу грає, виграє, голосно сьїває. п. д. — Гарно твоє кобза грає, любий мій землє! вона голосно сьїває, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весілля. 3. сла́вний, усла́влений; бучний (С. Ш.).

Громо́вєрежець = громо́вік (Лєв.), громо́кїдець. (Приказки В. Носенка XV—77).

Громо́вникъ = громо́вік. Лєв.

Громо́вий = гримовий, грімний. — Віють вітри ще й буйнеські, іде дощик гримовесенький. п. п. — **Громо́вая стрѣла** (Фульгуріть, Бєлєніть) = стрѣлка, чортів палець.

Громоглас́ний = голосний. С. З. Л.

Громо́здить, ся = 1. накла́дати, нава́лювати (в купу), ко́пичити.

2. ста́вити ринто́вання.

3. мості́ти ся, зла́зити, злі́зати, зді́рати ся (куди високо).

Громо́здий = некла́дистий, непокла́дний. С. Л.

Громоотво́дь = грімоодвід.

Гро́мче, гро́мчєс, гро́мчїй = голосніш, е, гучніш, е. С. Л. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почули. К. Ш.

Гро́мъ = грім; грю́кот, грюкотнє́ча, гю́ркот (С. Аф.), гуркотнє́ча, гуркотня́ (С. З. Л.).

Гро́мхать, гро́мхнуть = гуркотіти, грю́кати, грюкотіти (С. Аф.), грохотіти (С. Ш.), гє́пати, бұ́хкати, гупати, загуркотіти, грю́кнути, торо́хнути (С. Ш.),

гє́пнути, бұ́хнути, гупнути. — Віз рохтити по рівній дорозі. — Гє́пнув до долу, аж загуркотіло.

Гро́мхнутися = гє́пнути, ся, торо́хнути, бебє́хнути (С. Ш.), бұ́хнути ся, загуркотіти. — Так гє́пнув з лави, що аж земля застугонїла. С. Аф. — Він зразу так і бухнув ся до долу.

Гро́ть = 1. печє́ра.

2. вітри́ло ко́ло середньо́ї щогли. —

Гро́ть-мачта = середня́ щогла.

Гро́хнутъ, ся = д. Гро́мхнутъ, ся.

Грохотаніє = 1. гур́кот (С. Аф.), гур́котня́ (С. З. Л.), гуркотня́ва, гуркотнє́ча, гуркотання́ (С. Л.), грю́к, грю́котий (С. Л.), грю́котнє́ча.

2. ре́гіт, реготання́. С. З.

Грохотать = 1. гур́кати, гуркотіти, грю́кати, грю́котіти. — **Грохочущій** = гур́котливий.

2. реготати, ся.

Грохотать = пересівати, точіти (на рє́шеті).

Грохотня́ = д. Грохотаніє.

Грохоту́нь, грохоту́ня = реготу́п, ха.

Грохотъ = 1. і 2. д. Грохотаніє.

2. рє́шето, дармо́й, протокá (Чаїч.).

Грохъ = гуп, бух, гє́п, торо́х, грю́к. — Бух до долу. — Гє́п об землю.

Гроше́вой, грошо́вый = шаго́вий, гро́шовий. — Шаго́ва свѣчка.

Гро́шникъ = шажо́к, гро́шник. — Солодкий медок — по шажку в роток н. пр. — А дівчата шажок міхонощі. К. Ш.

Грошъ = шаг (Лів.), грош (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. н. пр. — Куди тобі бідному за шаг ганцювати. н. пр. (По старому ліку = 2 копійки на асигнації, тепєр = 1/2 коп. с.).

Грубі́ть = грубі́няти. — Що ти міні́ грубі́няши?

Гру́бость = гру́бість.

Гру́бъ, рос *Stellaria holostea* = зоро́чник, чисте́ць, лісовий. С. Ан.

Гру́бий = 1. гру́бий, товстий, твердий, цупкий, жо́рсткий. — Гру́бе полотно. — Товсте сукно. — Товстий голос. (К. З. о Ю. Р.) — Руки цупкі, як залізо. С. Л.

2. гру́бий, неосвѣ́чений, незвичайний, нечє́мний. (Гал.). — Щоб не обідивсь віи на яке незвичайне слово. п. к. — Що в злості я сказав тобі нечє́мне слово. Фр. —

Гру́бос не́свѣ́жество = те́мна те́мнота.

Грубі́ть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, тверді́ти, тверді́шати, твє́рднути (С. Ш.); дича́вити.

Гру́да = 1. кúна, кúча. — Скрізь по селлах шибешці; павішано трупу — тільки старших, а так шляхта — купою на куші. К. Ш. — Чорт біса с під купи бачить. п. пр. 2. багáто, багáцько, сýла. 3. д. Глúба.

4. груда́, зб. грудд́я. С. Аф. Л. — По дорозі така груда́, що їхати не можна.

Груда́стий = груді́стий, грудні́стий.

Груда́шникъ, рос. *Malva crispa* = городовина, дзіндзівер. С. Ан.

Грудíна = грудні́на. С. Аф.

Груді́стий = груді́стий, (про жінок) — цицька́та, циця́ста.

Грудні́ца = 1. молóшниця.

2. рос. *Malva L.* — калáчики, проскуркí. С. Ан.

Грудні́чникъ = д. Груда́шникъ.

Грудно́й = грудні́й, грудні́ний. — **Грудна́я кость** = грудні́на, грудні́ця, (у птиць) — кобілка. — **Грудно́й ребéнокъ** = цицьковá дити́на. — **Грудно́й портрётъ** = погрудд́я. (Гал.) — **Грудні́я игла́**, рос. *Zizyphus vulgaris* = дёрен. (Прав.).

Грудні́шъ = немовля́тко, цицьковá дити́на.

Грудні́къ = нагрудні́к.

Грудойго́дникъ = д. Грудно́й (Г. игла́).

Грудь = Грудні́ца, грудні́ця (С. Аф. З.), гру́ди (С. Аф.), пёрси, пёрса, (у жінок) — лóно, ци́ця, цицька. — Розхріста́на грудни́на. С. З. — У його́ у грудях щось ко́ле. С. Аф. — Щось до лона пригорта́е. К. Ш. — В мене́ циці́ трясуть ся, з мене́ хлопці́ сьміють ся. н. п. — Ой дай коню́ вівса́ по самі́й пёрса. п. п. — **Отня́ть ребéнка отъ грудí** = одлучи́ти дити́ну.

Груздь, гриб *Agaricus piperatus* = гру́зд С. Аф.

Грузі́ло = грузі́ло, гру́зиво, грузо́к.

Грузі́ть, си = грузі́ти, ся (С. Аф.), ху́рува́ти, ся, нава́жувати. — Тільки́ що наху́рували ся, зараз і ру́шили в доро́гу.

Грузкі́й = важкі́й, тяжкі́й.

Грузну́ть = 1. тону́ти, затопáти.

2. нали́вати ся (про груди́ і вимя́).

Грузны́й = 1. важкі́й, тяжкі́й; гладкі́й. 2. пия́ний (дуже).

Грузи́нь = ва́жчати, тя́жчати; глáдшати.

Грузово́й = грузови́й.

Грузо́нцікъ = грузчи́к.

Грузъ = груз, ва́га, покля́жа.

Грунтъ = грунт, гру́нт. — **Песча́ный гру́нтъ** = піскува́тий, піску́н, пісчу́га. — **Г. пескова́тый** = су́пісок. — **Г. черпозе́мный** = чорно́земля.

Грунь, гру́нця = трю́х, трю́х, трю́хання, тю́пання. — **Б'хатъ гру́нцюю, б'хатъ на гру́няхъ** = трю́хати, трю́шкoм, трю́хкати, трю́хí-трю́хí, трю́хати, трю́пати, трю́пки, трю́пці, підтрю́щем. С. Ш. З. — Кі́нь біжить у трух. С. Ш. — Кі́нь труха́е. С. Ш. — По́йхав собі́ трю́пки. С. З.

Гру́на, рос. *Symphytum officinale L.* = жи́вокість, пра́вокіст, костоло́м, воло́вий язик. С. Ан.

Гру́па = гурт, грома́да, збі́рка, збі́р, кúна, кúнка. — Ой в містечку́ Богусла́ву сиди́ть ді́вок ку́пка, — ме́жи ними́ Во́ндарі́вна, як сива́ голубка. п. п. — Побачи́мо велику́ силу́ мале́ських зі́рок, а весь і́х гурт зда́сть ся чоло́вікови́ ясно́ю біло́ю сму́гою. Де-що пр. Сьв. Во́жний.

Групи́ровати́, ся = гурто́вати, ся, гро́мадити, ся, кú́пити, ся, кú́чити, ся.

Групи́ровані́е, групи́ровка = гурто́ваннє.

Грусти́ть, ся = жу́рити ся, сумова́ти, тужи́ти, смуткова́ти, смути́ти ся, вби́вати ся, в ту́гу вда́вати ся. — Поли́вайте до́ріжешку́, щоб не ку́рила ся, розва́жайте дівчи́ньку, щоб не жу́рила ся. н. п. — І́ жив не люби́ла, і́ вмер не тужи́ла, і́ не буду́ тужити́, бо не ма́є з ким́ жити́. н. п. — (Див. ще́ під сло́вом: **Горевáть**).

Ми́й грусти́тєся = сума́ю ми́ні, жу́рно.

Грустли́вий = жу́рливий, тужи́ливий.

Гру́стний, но = жу́рий, но, сумні́й, но, тужні́й, но, жалі́бні́й, но, то́скний, но, жу́рийвий, во, тужи́лий, во. — Розва́жали дівчи́ньку, та й жу́рить ся жу́рно. п. п. — Де́ узля́с та зозу́ленька, у́ го́ловках сї́дала, жалі́бно ку́вала. п. д. — Де́сь далеко́ озива́ла ся тужли́ва со́пка. п. п. — Не хили́ ся со́сно, бо й́ так ми́ні то́скно. н. п.

Грусть = жу́рба, сум, сму́ток, сумо́та, сумова́ння, ту́га, нудьга́. — Жу́рба со́рочки не да́сть. п. пр. — Бу́ла робо́таща лю́дина, та жу́рба звия́ла. п. пр. — По́йхав мій ми́лий у чу́жу стороно́ньку, поки́нув жу́рбо́ньку на мою́ голово́ньку. н. п. — Крі́зь сьмі́х почув́е якийсь сум. К. Х. — Не́хай сум на́ш на Вкраї́ні, як та ма́ти по дити́ні, — плаче, сто́гне, вбива́єть ся, в со́нші ду́ші врыва́єть ся. К. Д. — Без ві́рного дру́га вели́кая ту́га. п. пр. — Більше́ смутку́, ніж ра́дості. н. пр. — Нудьгу́ го-

дую, журбу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — Лиха та радість, що по ній смуток бував. н. пр.

Гру́ша, рос. *Rugus complanis* = гру́ша, особ. породи — глі́ва (С. Аф. 3.), ду́ля (С. Аф. 3.), (маленька) — підду́лька, (велика, з хунг вагою) — хунті́вка, (злежала) — гнилі́чка. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи міні щирю правду, що маши на думці. п. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. н. п. — **Земляная груша**, *Helianthus tuberosus* = бу́льба, волоська рі́па. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в яєні, та припсеем своїм жінкам бульбів на насіння. п. п.

Грушевидный = грушеко́ватий.

Груше́вка = дулі́вка, груші́вка. — Ви́шнє-те дулі́вки.

Груше́вый = груше́вий, дульбо́вий. — Груше́вий квас.

Грушеобразный = д. Груше́видный.

Груши́ца = гру́шка, ду́лька.

Грушо́вый = д. Груше́вий.

Гри́жа = 1. (в пахвах або в мудих) — гіла́, гила́, (хто має гилу) — гілу́н, гіла́вий, гилува́тий, (в інших місцях) — иору́ха, гризь. — Ворчить, як гила. п. пр.

2. д. Брюзга́, Ворчу́нг.

Гри́зевникъ, рос.: а) *Gnaphalium dioicum* — нечу́й-вітер, нечу́ївка, б) *Sedum acre* L. — гоні́ць, молоді́нь, росхо́дник, чистик, чисте́ць, в) *Veronica chamaedrys* L. — безве́ршки, біаки́тні о́чки, одха́сник, приворо́тки, кла́д, росхо́дник, гадю́че злі́ля (гал.), г) *Achillea millefolium* — дере́вій, кривавник, серпо́різ, білоголо́вник. С. Ап.

Гризевой = гіла́вий.

Гризевый = 1. гилу́н, гіла́вий, гилува́тий.

2. рос. *Herniaria glabra* L. — осту́дник, гладу́н, грім, соба́че мило. С. Ап.

Гры́жница = 1. д. Гры́жникъ 1.

2. рос. *Ajuga reptans* L. — сухове́ршки, гострове́ршки, дівча́ча краса́, горля́нка. С. Ап.

Гры́жний = гіла́вий. — Гры́жная тра́ва = д. Гры́зевникъ.

Гры́жниковъ = д. Гры́жникъ 2.

Гры́жника, рос. *Lychnis flos cuscuthi* L. = сьмі́лка, боця́нки, черепа́шні череви́чки. С. Ап.

Грызть, ся = гри́зти, ся, то́чити, ся (С. III.); му́чити; сварі́ти ся. — Мисі по-

точили щиною. — **Грызть на кого́ зу́би** = гостри́ти зу́би. — **Тоска грызетъ** = журба́ сущи́ть. — **Грызетъ гри́жа** = ворчы́ть гила́. — **Грызть о́рехи** = луска́ти, лу́щити о́рихи.

Гры́лка = гри́лка.

Гры́нокъ = гри́нка.

Гры́ть, ся = гри́ти, ся. — Як зимне сонце — сьвітить, та не греє. п. п.

Гры́ховный = грихо́вний, гри́шний. — Ипшого якогось грихо́вного пестува́ння старе ті́ло просить. К. Ш.

Гры́ховодникъ, ца = грихо́вдник, ця.

Гры́хопадє́ніє = гри́х, прогрі́шенія.

Гры́хъ = гри́х; вина́. — Як молитва та поку́та, то і гри́х забу́тий. н. пр. — **Вводи́ть въ грѣхъ** = на гри́х підводи́ти, до гри́ха доводи́ти. — **Гры́хъ да бѣда́ на кого́ не живе́тъ?** = без гри́ху та без ли́ха не проживе́ш. — **На грѣхъ ма́стера нѣтъ** = на гри́х не спасе́ш ся. н. пр. — **Смертний грѣхъ** = смерте́льний гри́х. — **Есть тотъ грѣхъ** = ші́де гри́ха та́йти.

Гры́шить = 1. гри́шити, со́грімати. 2. гри́хувати. — Не має чолові́ка, щоб не гри́шив. — І наші́ дворові́ гри́хують на пана, що зема́ їм не дав. — Я ла вас не гри́хую. Хар.

Гры́шникъ, ца = гри́шник, ця.

Гры́шнѡ = гри́х, (до ді́тей) — гри́шка, гри́шки. — Гри́х вам пад бі́дною ді́вкою глауми́ться. Кот. — Не роби́ так — гри́шка.

Гры́шний = гри́шний; ви́нний, винува́тий.

Грида́ = 1. ряд, стя́га.

2. бра́ж (гір), ко́са (на воді́).

3. гра́дка, гради́на. — Грядка о́гірків. — Грядка моркви.

Грядка = 1. д. Грида́ 3.

2. же́ртка. — Пові́сь на же́ртку.

3. **Грядкѡ** = а) по́лудра́бки (у возі́), б) шаблѡ́ (в дра́бині).

Грядно́й = о́городний (що ро́сте в о́городі́ на гра́дці́).

Гриду́щий = д. Бу́дущий.

Гризѡ́ца = грі́зю́ка.

Гризні́ть, ся = каля́ти, ся, бруди́ти, ся, бруди́ти. — Ледачо́го не займа́й і сам себе не ка́лий. Гул. Ар. — Не займа́й жи́да, не ка́лий ви́да. п. пр. — Не бру́дь кри́ниці́: згоди́ть ся води́ напийть ся. н. пр.

Гризну́ли = задрі́па, затьо́па, замазу́ра, заму́рзаний, на.

Гризну́ть = гру́знути. С. Аф.

Гризну́ха = замазу́ра і д. Гризну́ля.

Грязный, но = грязький, калний, калний, калкий, нечистий, (про білизну) — брудний, чорний. — Їхали через калну балку, та й загрузли. н. к. — Кальною річкою сією па той бік в пекло поплили. Кот. — Довелось їхати саме калної доби. С. Л. — Обірвана, кална, печесана. н. о. — Чого ти пе скинеш чорної сорочки? — Нечисті руки.

Грязніть = брудніти.

Грязь = грязь, грязюка (С. Аф.), кал, калія, бруд, калюка, болото, багно, багнюка, (густа та беручка) — твань, тванюка С. Ш., (засохла) — закам С. З., (замерзла) — груда, колооть, (па тілі) — нечисть, лєц, туріяца, (що дуже в'їла ся в тіло) — рєниця, (па голові у малих дітей) — тімениця. С. З. Ш. — Сій овес у грязь — будеш князь. п. пр. — Хто хоч мал, пе топчи його в кал. п. пр. — Як свиня в болоті.

Грінуть = 1. гримнути, загреміти, загуркотіти, загрюкотіти. — Гримнув грим і дощ полив ся. — По під небом геть загуркотіло. К. Ш.

2. ударити, кинутись. — Кинулись па ворогів.

3. з'явити ся, прибути (несподівано).

Грінуться = д. Громіхнуться.

Губа = 1. губа, здр. губонька, губеня, мп. губи, губки, губоньки, губенята.

— **Отвіселя губы** = в'арги, калиці. — **Губа не дүра** = ласий, не дурень, м'їтець (до чого). — Ласий на ковбаси. н. пр. — Не дурень випити. — **Закусить, прикусить губу** = прикусити язика. — А що, прикусив язика? — **Разв'єсить, распустить губы** = розпустити губи, як калиці, розпустити калиці.

2. гриб Polyporus = губка, трут, трутник. С. Ш. — Губа березова = березняк.

Губа = затіка, сага, заводь (морська). **Губань, губанья, губарь, губастик** (про дітей), **губастий, губачь, губашка** = губань, губач, губачка, губрий, ка, поб. — губрійка (С. Аф.), губатий, та. **Губєнка, губєнки** = губка, губонька, губеня, губоньки, губенята.

Губєрнія, губєрнскій = губєрня, губєрський. — **Г. городь, житель** = губєрське місто, губєрня, губєрець. — Поїхав у губєрню. — А до мене губєрець підсилавсь і любови добивавсь. Кот.

Губина = 1. губи. (Д. Грибь). — А хто любить губи, а н печерниці. п. п.

2. ягоди, овочи.

Губитель, ница = погубитель, ка, згубця. (С. З. Ж.).

Губительный = згубний.

Губительство = згуба. — Втікайте, панове, в Польщу з України, буде вам великая згуба К. Д.

Губить, ся = губити, ся, занашацати, ся, збавляти, нищити, ся, (С. З.), пу-стошити, (час) — тратити, марнувати час. — Занапасти нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занапасти молодю дівчину. п. п. — Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти. н. п.

Губка = 1. 1. губка, губонька, губеня. (Д. Губа 1 і Губєнка). 2. Spongia — губка.

Губковатый = губковатий; дїрчастий, дїрчатий, дїркуватий (С. Л.).

Губной = губний.

Губошлєпъ = 1. роззява, гава. С. З.

2. д. Болтунъ 1.

Губчатый = д. Губковатый.

Губьѣ = губи (Д. Грибь).

Гугу, тільки у виразі „ни гугу!“ = ні чи-чирк (С. З.), ані телєнь.

Гудєнїє = гудїня (С. Л.); брінькання, цигікання.

Гудїла, гудїльщикъ = гудїй, гудун (С. Аф.), цигікач.

Гудїть = грати на скрипочці з трьома струнами (д. Гудокъ 1), гудїти, густї; брінькати, цигікати, рєнжити. — Так цигікає на скрипці, хоч з хати тікай.

Гудовєнь = гудїня; галас, гам.

Гудокъ = 1. муз. струмєнт на взір скрипки, з трьома струнами.

2. гудок (паровий).

Гудбчникъ = скрипник, що грає на скрипочці з трьома струнами. (д. Гудокъ 1).

Гудба = гра на такій скрипочці.

Гудь, гудєнїє = гудїня. С. Л.

Гудѣть = гудїти, густї, (про вогонь) — гоготїти, гуготїти, (глухо або здалека) — стугонїти, (з гурчанням) — гурчати, хурчати. — І шумить, і гудє, дрібєл дощик їє. н. п. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Днїпро по скелях, бєть ся об пороги. В. Ш. — Хурчить, як дзига, як веретено. н. пр.

Гужь = Гуж. Товстий ремінь або верівка і зроблена з них каблучка або петля, а коли се зроблено з лози або хмизу — каблучка. — Як узив ся за гуж, не кажи, що

недуж. — **Гужомъ** = а) на хурах, на возах, б) гужем, валькою.

Гузица, нт. *Motacilla* = трясогузка, тряси́хвіст, тряси́хвістка, тряси́дула. С. Ш.
Гузка = гузка (па пр. яйця, веретена то-що); у мішка, у бредня — **гузірь** С. Аф., у птці — **куприк**.

Гулевой = гулящий. С. Аф. — Сьогодні гулящий день.

Гулѣжъ = гульня.

Гулѣна = 1. гуляка, гульбівий (С. Аф.), гулящий. С. З. — На потіху гулящим людям. Куліш.

2. рос. *Solanum tuberosum* L. = картопля, барабля, барбля, бўльба. С. Ан.

Гулитъ = 1. агукати, усміхати ся (про малих немовлят). — Дитина вже почина агукати.

2. тішити, бавити. — Я його малесеньким бавила па руках. С. З. — І бавить своє маленьке внука. К. Ш.

Гулій = гучий.

Гулівий = гульбівий (С. Аф.), гулящий.

Гуль = 1. гук, гомін. С. Аф.

2. луна. — Вигукє так, аж луна йде.

Гульба = гульня.

Гульбище = гульбище, гулянка, грище. — Ходім на гулянку. — Пішла на грище.

Гульникъ, рос. *Tigra natans* L. = болотні, водяні, чортові оріхи, котелкі. С. Ан.

Гульбой, **гульбий** = д. Гулевой.

Гульнутъ = пияним напийти ся і д. Гулять.

Гулюкатъ = грати у піжмурки, в панаса і т. д.

Гулючки = піжмурки, пужмірки, панас, кущо-баба (С. З.), цїцї-баба. — Давай-те грати у піжмурки.

Гулявникъ = 1. рос. *Sisymbrium officinale* L. = сухорєбрик, сухорєбриця. С. Ан.

2. яєшня з картоплею.

Гуляка = гульгій, зб. гульгійство, гульбіса. С. Аф, З. Л. — А гульгій той усе це, прийде до дому, мене бє. н. п.

Гуляньє = гуляння, гулянка (С. Аф.), прогуляння, гульня (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щебетання, пема мого миленького, не бере й гуляння. н. п. — Пішов на прогуляння.

Гулянка = гулянка, гульня; гулящий час, дозвілля. — Зроблю коли небудь па дозвіллі.

Гулять = 1. гуляти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спатила. н. п. — Годі тобі гуляти, — час бра-

тись за діло. — **Гулять къ кому** = приходити до ко́го, одвідувати. — **Гуляй къ намъ** = прихो́дь до нас.

2. гуляти, курити, бенкетувати. — Епей по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. н. п.

Гуляться = 1. гуляти ся. — Щось міні не гуляєть ся.

2. гуляти, полювати, (про собак і вовків) — тікати ся. — Корова полює. — Коло Гавни Зачатія (9-го студня) вовки тікають ся. С. З.

Гуляфний = шипішійновий.

Гуляфъ, рос. *Rosa canina* L. = шипішіна (укр.), рѳжа діка, шипчак (гал.). С. Ап.

Гуманность, **гуманный**, но = людяність, людяний, но.

Гумєнникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), стожарня, стоговище, по́дина, по́диння (де ставлять скирди і стоги).

2. гумєнний, токовий (що доглядає за роботою на току.)

3. порода диких гусей — *Anser segetum*.

Гумєнный = токовий (що належить до току або водить ся коло току).

Гумєнце, **гумєнцѳ** = гумєнце (кружечок виготлений па маківці у ксьонзів). — **Гумєнце по́ново**, рос. *Leontodon taraxacum* L. = кульбаба. С. Ап.

Гумєнщикъ = гумєнний, токовий (що доглядає за током).

Гумно = тік, ток, (де молотять кіньми) — гармал. Хере., (місце перед током) — передтік, (за током) — пригумєнок, (де ставлять скирди і стоги) — стожарня, стоговище, стогови́сько (под.), по́дина, по́диння, (будова) — клу́ня (лів.), стодо́ла (прав.). — Мое не молочене. а твоє й на тік не волочене. н. пр. — На чиему току молотять, тому й хлїб возить. н. пр. — Як у клуні не молотить ся, то в хаті колотить ся. н. пр. — Хлїба повна клуни. С. З. — Біда й па престолі, як нема нічого в стодолі. н. пр.

Гуньба = 1. рос.: а) *Mehlotus coerulea* Lam. = буркун-зілле, сірозілле, б) д. Бѳло-стойка. С. Ап.

2. пліснявка (у дітей).

Гунайвий = шолудівий, голомѳзний. — Шолудиве воросє і у Петрівку змерзє. н. пр.

Гунайвѳтъ = шолудівити.

Гуртитъ = карбувати (монету).

Гуртовѳй = гуртовий (належачий до гурту і що продаєть ся гуртом).

Гуртовщикъ = 1. гуртовникъ (що продає гуртом).

2. згонщик (С. Аф.), гуртоправ. (Згонщиками зовуть тех не тільки хазаїна гурга або згона, а й погопичів, а старшого між ними — гуртоправом).

Гурть = 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару. — **Гуртомъ** = 1. гуртом, огулом, валою. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбою, разом, гуртом. — Чого ви такою юрбою пасупули? — Ми пішли разом, гуртом.

2. карб, карбіж (на монеті).

Гурьба = юрба, юрма. — Умішався поміж юрбою ярмарковою. С. З.

Гусарня = гусятник.

Гусарь = 1. гусарин. С. Аф. — Не вернув сія походу гусарин-москаль; чого ж мілі його шкода, чого його жаль? Що гусарин чорноусий, що на йому жунаш кудий, що Машою звав? К. Ш.

2. пінхва. — Задав пінхву — нехай чха. п. пр. — Боги в Олімпі стали чхати — Турп їм ізволив пінхви дати. Кот.

Гусеница = 1. (Eusa) — гусєніця, зб. гусєнь, гусєльня (С. Л.), волохата — волос, волосєнь. (С. Л.). — З гусєніці метелик став, хороший, золотий аж сив. Б. Б. 2. рос. *Potentilla anserina* L. = гусячі ланки, гусятник, золотий, золототїсячник, повязок (укр.), мякуш, білочник. С. Ан.

Гусєнокъ, гусєнынъ = гуся, гусятко, гусєй, гусєйятко. — Гуси, гуси, гусєята, візьміть мене на крилята. п. к.

Гусєнєць = д. **Горєшекъ** — *Vicia cracca*.

Гусєйница, рос. = 1. д. **Гусєйница** 2. — 2. *Orobos Vernus* L. — горєх або горєшок горобїний, дїкий, сердєшна трава, черевїчки, воздїлїї черевїчки, півники. С. Ан.

Гусєйникъ, рос. *Achillea millefolium* L. = деревїй, крївавник, серпорїз. С. Ан.

Гусєйный = гусячий. — Гусяче перо. — **Гусєйная пажить** = д. **Гусєйница** 2. — **Гусєйный (млєчний) путь** = Бєгів шлях, чумацька дорога. — По небу йде ніби широка яєпа смуга; то, кажуть люди, чумацька дорога, що по нїй чумаки у Крим ходять. Де-що про Сєв. Б. — **Гусєйныя ланки** = гусячі ланки (зморшки на висках). — **Гусєйна кожа** = сїротї (на кожї у чоловіка). — Змерзла так, аж сїротї виступили. — **Гусєйна ланка, нога** = рос.: а) *Chenopodium* — лободá, б) *Alchemilla vulgaris* L. — прїворотєнь. С. Ан. **Гусєйный лукъ**, рос. *Gagea lutea* Schult

— подзєрушнїй ряст, *G. pusilla* — гусятник. С. Ан.

Гусєли = гусєлі, здр. гусєльки (С. Аф.); цимбалл (теж гусєлі, але на гусєлях бють по струпах пальцями, а па цимбалах палочками). С. З.

Гусєлість, гусєляръ = гусєляр. С. Аф.

Гусєнуть = д. **Гусєтьъ**.

Гусєтєль = гуща.

Гусєтєнекъ = д. **Гусєватыйъ**.

Гусєтєрá = 1. риба *Abraamis blicca*, vimba — густірь, з породи лїщів.

2. гушїня, густїня (С. Аф.), гушáвина, густвїня (в лїсі). С. З. Л.

Гусєтєхонєкъ, гусєтєшенєкъ = густїсїнький, густєсєнький. С. Аф.

Гусєтї = д. **Гудєтьъ**.

Гусєтїть = густїти, згущати.

Гусєтїнякъ = д. **Гусєтєрá** 2.

Гусєватыйъ = густєнький, крутєнький. — Густєнька каша, та не папа, а наш пєсолєний кулїш; як хочєш, так його і їж. п. пр.

Густой = густїй, (про тїсто, кашу, мїшанину то що) — тугїй, крутїй, (про рослину, власє про квіт, овочї і лїстї, про зборї в одєжі) — ряснїй. — Круте яйцє. — Крута каша. — Ряснá свита. — **Въ густюу** = д. **Вгустюу**.

Густєліствєнный = ряснїй. — Ой ти дубє кучєрявїй, лїст па тобї ряснїй. п. п.

Густєсть, густєтá = густїня, гушїня. С. Аф.

Густїня = гушїня, густвїна, гушáвина (в лїсі). — Залїз у саму гушáвину.

Густїнь = всє густє; гуща. — На днї зостала ся сама гуща.

Густїє = густїше, тугїше, крутїше, ряснїше (д. **Густой**).

Густєтьъ = густїти, густїмати, гускнуги, тугїмати, тужáвити. — Хмари густїшають. — Кров гускне. — Грїзюка почала тужáвити.

Гусєйня = гуска.

Гусь, шт. *Anser* = гусáк (самєць), гуска (самїця), мн. **Гуси**. — **Гусь китáйскїй**, *Anser cygnoides* = гєтїєля. — Перо страшнє не в гусака, а у дїка. п. пр. — **Гуси** = сїротї. (д. **Гусєйна кожа**). **Гусємъ, гусєкомъ** = (про журавлї та инших птїць) — нїзкою, ключєю, ключєм, (про їзду) — гужєм, вáлкою. — Із вїрїю журавлї летять висєко ключами. К. Ш.

Гусєйтина = гусєйтина.

Гусєйня = гусятник.

Гутєра = д. **Говорунъ**.

Гутєрїть, гутєрїть = балáкати, роз-

мовляти, базікати, баляси точіти. — Нема мого миленького, що карий очі, ні с ким міні розмовляти, сиди опівночі. п. п. — Балакали довго, смакуючи наливку.

Гуторь = балачка, базікання. (Д. Бесѣда і Болтовні).

Гуца = 1. гўца (лів.), фуз, фус. (прав.) С. III. — На дні самий фус.

2. д. Густерá 2, Гўстость і Густы́ня.

Гуща́к = д. Густы́ня.

Гущина́ = д. Гўстость і Густы́ня.

Гўще = д. Густѣ.

Д.

Да = 1. так, егé, егéж, авжéж, аджéж (С. III.), правда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авжéж. — Ни да, ни пѣть = ні так, ні сѣк; ні те, ні сé. 2. та, і. — Чорт та його діти папують в сьвітí. н. пр.

3. алé, по, та. — Вопа знає, та не хоче сказати. С. III. — Хотів би, та ба! — Я б душею радніший, але щож маеш робити, коли не можна.

4. нехájй. — Нехай так буде, як кажуть люди. п. пр.

Дабы́ = аби, щоб. — Благаю Бога, щоб дав міні...

Давале́ць = дава́лець (що купує завжди у одного крамаря або майстра).

Давальши́к = даве́ць. — Від злого давци бери і капця. н. пр.

Дава́нне = дава́ння.

Дава́ть, ея, дати́, ея = дава́ти, ся, да́ти, ся. — Дава́ть вь долгъ = па́бір дава́ти, навіря́ти, боргува́ти. — Шишкарочка мене знає, на три копн навіряє, на чотири прищитає. н. п. — Як станеш усім боргувати, прийде́ть ся сорочку латати. п. пр. — Д. вза́ймí = позича́ти, у позичку дава́ти. (Д. Вза́ємь). — Д. вь обрѣзъ = відавцем дава́ти. — Дати́ знатъ = опові́стити, зві́стити, да́ти зві́стку. — Дати́ доро́гу = зверну́ти, уступити́сь. — Д. на сло́во = на віру да́ти. — Д. кля́тву = заприсягті́сь, поклясти́сь. — Дати́ друго́й оборо́тъ дѣлу = поверну́ти спра́ву. — Д. отче́тъ = зда́ти спра́ву. — Д. отступно́го = одчи́ного да́ти. — Д. очну́ю ста́вку = зве́сті віч-на-віч. — Д. та́ску = прочу́хана да́ти. — Д. тумака́, толчка́ = сту́санá да́ти. — Д. тя́гу, стрекача́, стречка́ = да́ти дра́ла (С. III.), дмухну́ти, дремечу́ти, чкурну́ти (С. III.), пята́ми пакива́ти, тя́гу да́ти, дмухача́ да́ти, дмухну́ти дра́ла. — Віш звивши торбу,

тяги́ дав. Кот. — Д. есе́бя зна́ть, по́мнитъ = в зна́кі, в тямкі́, в па́мятку да́ти ся, па́мятко́вого да́ти, вне́ктісь. — Д. за́ль = віна́лити (разом). — Д. вѣ́мъ = обда́ти. — Д. шпо́ры = сті́снути острога́ми. — Ой як стисне козак Не́чай ко́ня острога́ми. н. п. — Ни да́ть, ни вѣ́зъ = то́чнісі́нько, до́сто́ту. — Да́й, да́йте = да́й, те, ке́, те. — Коли не вмів пиро́га з'їсти, ке́ його сюди. в. пр. — Кете лиш креса́до. К. III. — Да́й Бо́гъ, Бо́гъ да́сть = д. під сл. Бо́гъ.

Дави́ть, ся = да́вити, ся, гні́тити, ду́шити, ся, ті́снути, стиска́ти, ся, ча́нити, ся. — Давити олію. С. Аф. — Чого ти мене так тиснеш за руку? С. III. — Нема мого миленького, жалé ду́шу стиска́є, то́ж моє се́рденко о ні́м па́м'ятає. п. п. — Ість, аж да́вить ся. — Да́вить гру́дь = в гру́дях да́вить.

Да́вича = до́піро, неда́вно (власне — за скі́льки го́дин до сього ча́су).

Да́виши́й = неда́вній (що був за скі́льки го́дин перед си́м).

Да́вка = ті́сно́та, ті́снява, ті́ск. С. III. — Ті́спота така, що́ й кі́ем не проти́снеш. С. III.

Да́вленникъ, ца́ = 1. за́ду́шений, на.

2. віша́льник, ця́. — Зня́ли віша́льника з банти́ни.

Давле́нне = да́вління, гні́т, ті́скання, ті́ск. С. III.

Давні́ськo, давнєхoнькo = давнє́нько, давнє́сенькo, давні́сінькo. С. Аф.

Давні́шній, да́вній = да́вній, давні́сінький, коли́шній, (дуже) — бо́знако́лішній, відко́лішній, спо́зако́лішній (про що при́кре) — ка́знако́лішній. — Бо́знако́лішній слу́ча́й ду́ші сво́єї перебіраю. К. III.

Давно́ = да́вно; відда́вна, відко́ли. — Давно́ ко́гда-то = ко́лісь, да́вно ко́лісь. — Давні́мъ да́вно = дуже да́вно, бо́знако́ли.

Да́вность = да́вність, да́вніна́. — Хто би да́вність земе́скую не позивав, та́ковий ві́чне

о то повчати маєть. Ст. Л. — Давня то дачина, а наче вчора діялось. Мар. Вов.
— Се давня давнина, ще за Палія було. п. о.
Давнопрошэдшій = спозадівній, споза-
колішній (С. З.), давноминувлий, поза-
колішній, бо'знаколішній.

Давѣ, давѣча = д. Давича.

Даже = аж, навіть. — Щоб аж ворогам
було тяжко. п. пр. — Віють вітри, віють
буйні, аж дерева гнуть ся. п. п. — Чужі
люди не приймають, старці навіть цурають
ся, в хату не пускають. К. Ш.

Дакальщикъ, ца = пота́кач (С. З.), ка,
такач, ка (С. Ш.); підбрѣхач. — Пота-
кач тим і живе, що язиком грає. п. пр.

Даканье = та́кання. С. Ш.

Дакать = та́кати (С. Ш.), підта́кувати.
С. З.

Далекій = далекій, дальній.

Далёко, далёко = далёко, (не дуже) —
далечёнько, (дуже) — геть далёко, геть-
геть далёко, геть. — Далеко та легко, а
близько та слизько. н. пр. — Загнали Ляхів
геть аж за Вислу. п. д. — Геть-геть далеко
поїхав. — Тамъ далёко = ген-гѣн. —
Ген-ген видпо хрести на церкві. С. Аф. —
Думка ген-ген літає, а смерть за плечі ха-
пає. н. пр. — Далёко зайти = за хмáру
зайти, забрехати ся. — Далёко е́му до
пегó = далёко кúцому до зайця. н. пр.
— Далёко превзойти = віпередити, по-
передити (кого).

Далеконекъ, далеконько = далечёнький,
далечёнько. С. Аф. — Чи далеко до міста?
Та це далеченько.

Далёкость = далекість.

Далекохонекъ, далекохонько = дуже да-
лёкий і д. під сл. Далёко.

Далече = д. Далёко.

Далечить, далить, ся = віддаля́ти, ся.

Далина, даль = далина, далиний (С. Л.),
далечина, далечинь, далечень (С. Л.),
дальч.

Дальній = далекій, дальній. — Дальняя
доро́га = далёка доро́га. — Покидаю
тебе єдиному Богу, а сам поїду в далеку
дорогу. п. п. — Дальній родственикъ
= далекій родич. — Дальнѣйшій =
дальший.

Дальновидность = прозорність, обач-
ність, далекоглядність (гал.).

Дальновидный = прозорний, обачний.

Дальнозоркій = далекозорбій.

Дальность = д. Далёкость і Далина.

Дальный = д. Дальній.

Дальше, да́льѣ = да́льш, да́льше, да́лій,
да́лії. С. Л.

Да́ма = 1. па́ні, па́нія, да́ма, даму́ня.
(К. Д. Ж.) — Палі, як пані, та до підшов
коложась пристада. п. пр.

2. (в картах) — крáля, ві́шник. С. Л. —
Малорус. игры. Київ. Ст. 1887—6.

3. (в грі в дамкі) — да́мка.

Дама́, дама́екъ = еда́машка. — А деж
твої, пане Саво, тії едаманки, що їх па-
брав на Україні жінці на запаски? н. п.

Да́мба = грѣбля, га́тка, зага́т. (С. З.).
— Тиха вода грѣблю рве. н. пр.

Да́мка = д. Да́ма 3.

Да́мочка = па́нійка, даму́ня. (К. Д. Ж.).

Да́мскій = па́ніїн.

Да́нная = да́нна. (Запис на грунт, купле-
ний на торгах, або відкуплений від пана).

Да́нникъ, ца = да́нник, ця, голдівник,
ця. (С. З.).

Да́нь = да́нія (С. Аф. Л.), подáток (С.
З. Л.). — Від бжолі — воско́вѣ, (від бо-
рошна — сухомельщина, від вола —
поволо́вщина, роговѣ, від зерпа — ó-
сиц, від рала — рале́ць (святковий пода-
рунок), від рпби — лóвщина, ста́вщина,
за проїзд — возовѣ, мостовѣ. (Див. про
се у Костомарова — Богдан Хмельницький),
за землю па чиншовому праві — чинш. —
Чинші і всякіє плати мають давати піддан-
ніє. С. З. — Возового по пів золотого. п. д.
— За Хмельницького старого жили не узна-
ючи ральцѣв. Петрик. С. З.

Дарѣ́нє = дарува́ння.

Дарі́тель, ница = дарува́тель, ка, пода-
ру́йко. — Подаруйко за Дніпром без шта-
нів бігає. н. пр.

Дарі́ть = дарува́ти. — Дарѣ́нный = да-
ро́ваний. С. Аф. Л.

Дармо́ѣдъ = дармо́їд.

Дарова́ніє = 1. д. Дарѣ́нє.

2. здáтність, дотѣ́ність, талáн (С. З.),
таланові́тість (С. Ш.), хист (С. З.), ке-
бѣта. — Ех, як би б-то... та що й казати?
кебети не маю. К. Ш.

Дарові́тость = д. Дарова́ніє 2

Дарові́ттый = здáтний, дотѣ́нный (С. З.),
таланові́ттий, талáнливий, талáнный
(С. Ш.), кебѣ́тний (С. З.), уда́тний (С.
Ш.), сті́шний (С. З.).

Дарово́й = дарований, дармовий, дарѣ́м-
ний. — Тому й свѣт великий, ко́му хлі́б
даремний. п. пр.

Даровщина = дарѣ́мщина, дарові́зна, да-
ру́нок, подару́нок. — Дарові́зна яка до-

брохотпая, Б. Н. — На даровщину = на дурницю, на дурничку, дурничками. (Номис.). — Він любить усе на дурничку. — Як папщина даремщина од папів втікала. п. п.

Даромъ = 1. дарма, дурно, даром, даремне, на дурницю, за так грошей, за спасибі, (трохи не дурно) — за пів-дарма. — Йому досталось дарма. — Поїхав папич, викормивши копій дурнісінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. марше, дарма, даремне, дурно. — Літа наші молоді марне пропеслись. К. Ш. — Як марше пажив, так марше і піде. в. пр. — Сьвітлий місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. п. пр. — Може я бідна даремне плачу, може я його вже й не побачу. п. п. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. п. п.

3. **Даромъ что** = дарма що, хоч. — Дарма що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма що хитрий, а й його обдурили. — Дарма що лає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кипіти.

Даротвенный = дарований, даровинний.

Даръ = дар (Номис.), дарунок (С. Л.), подарунок, даровизна (С. З.) і д. **Гостинець**. — Не жаль мій подарунків, що я дарував, а жаль мій тії губки, що я цілував. п. п.

Датель = давець, дадій, давач. — Від злого давця бери і капця. п. пр. — **Дательный надежъ** = третій надеж (грам.).

Дать = д. Давати.

Дача = 1. давання, відача, дача (С. Аф.).

2. плата, запла́та.

3. хутір, підворок. С. З. — Зимою у городі, а в літку на хуторі. Адез. — А підворок свій Гончарівку велів обнести валом. С. З.

4. дача. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В нашої дачі не багато сінокосу. — **Дача общего владѣнія, не размежеванная** = сярбина дача (Червиг).

Дачникъ = 1. хуторянин. (Слово дачник пайбільше прикладаєть ся до тих, що зимою живуть у городі, а в літку на хуторі біля города.).

2. спільник, товариш, хто має свою пайку в спільній не розмежованій дачі), сярбёр., сярбр (Чернигівщина).

Дайніе = 1. давання.

2. данок (С. З.), дянка.

Датель = д. Датель.

Два = два, двое, двобчко, двойко. —

Два съ половиной = півтретя. С. З.

Двадцатикопѣечникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), семигривенник (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнації), сороківець (Прав. = 40 шагів).

Двадцать = двадцять, двадцятеро.

Дважды = двічі, двічі по два. — Ліній двічі робить, скупий двічі тратить. п. пр. — Двічі діто не буває. п. пр.

Дверь = двєрі. — **Дверь онукная** = ляда. С. Л. — Одпер лиду тай поліз. п. к. — **Двери одностворчатые, двустворчатые** = одинарні, подвійні, двойчаті. (Теж про браму). — Приїзжає козаченько під ворітечка: двойчаті ворітечка одишили ся. п. п. — **Дверца, дверка, дверцы** (у брамі) — хвіртка, хвірточка, (у риднаї) — двєрці, оболоня. — Піп у хвіртку, а чорт у дірку. п. пр. — Тільки приїхав, зараз оболону одишили К. З. о Ю. Р.

Двигательный = порушаний.

Двигать, ся, двинуть, ся = двігати, ся, двігнути, ся (С. Аф.), сівати, ся, сунути, ся (С. З.), рухати, ся, рушати, ся (С. З. Л.), — (по малу) — плентати, ся, плуганити, ся, телешати, ся, тягті, ся, (у великому числі) — сунути, плавом пливті. — Нехай мруть, та пам дорогу труть, а ми сухарів насущим, тай за ними рушим. п. пр. — Слухаю ся, тільки не рухаю ся. п. пр. — Рушаймо до шинку, коли в церкві тісно. н. пр. — Цигани вставали, розібрали шатро своє, в дорогу рушали. К. Ш. — Перепочували вони і на другий день рапенько рушили опять у дорогу. н. о. — Коли по молитві хлопці рушили ся з лавок і почали виходити. Фр. — Сарана плавом пливе. С. Л.

Движеніе = рух (С. З. Л.), норух (С. Л.), рушання, порушення (С. Ж.), нодвиг.

— **Движеніе впередъ** = ноступ. — **Невольное движеніе** = відрух. — Місяць має троякий рух: коло своєї осі, надколо землі і разом з нею навкруги сонця. Де-що про Сьв. Болгий. — Останнім відрухом відірвав руки від грудей. Фр. — Діло лежить у мирового без подвигу. Хар. — Порушення сердечне. С. Ж.

Двѣжимость = 1. рухливість. — Рухливість живого срібла.

2. рухомість (С. З.), рухоме добро, добро, худоба (переважно скотина), не значне або й зовсім мизерне — збіжжя (С. Аф.), манатки, мизерія (С. З.), злидні. — Скину кожух з себе, буде впитись й похмелить ся й чумакові не журить ся, що пропив добро. п. п. — Не збїрай сивови худоби, збери йому розум. н. пр.

Движимий = 1. рухомий, рухавий. — **Движимое имущество** = д. **Движимость** 2. — Шати і всякіі убори і всі інші речі рухомі. Ст. Л.
2. зрушений, порушений.

Двоє = двоє, двоєчко, двойко, дво́х. — А у його та було двойко діток. н. к. — Нас було двоєх. Прав.

Двоєбраще = другий шлюб.

Двоглавый = двохголовий.

Дводушие = лукавство, хвальницьтво, не щирість.

Дводушничать = лукавити. — Всяк, хто не може, той дуже скрипити, хто не лукавити, той ззаду сидить. Сковорода.

Дводушный = лукавий, не щирий, хвальницький, позавічний, позавічник, ця.

Двоженець = двужон. (Мирний — Хіба ревуть воли.)

Двозубець, рос. *Bidens* = чередá, собачки, собачі реняхі, стрілки. С. Ал.

Двократно = двічі.

Двократный = двохразовий.

Двоелестникъ = д. Блокопытникъ.

Двои = двоє, двоєчко, два, дві, двоєх, пара. — **Двои са́ни** = двоє саней. (Про парні речі) — дві пари. — **Двои сапо́ги** = дві пари чобіт.

Двойка = пара, (в картах) — двійка. — **Двойка лошадей** = пара коней.

Двойанный = перегонний. — Д. кубъ = лембик. С. З.

Двоини = двоинята, двошки, близнята, близнюки. (С. Ш.).

Двоиникъ = двоинік. — Його батькові перед смертю двоиник являсь. п. о.

Двоинички = д. Двоини.

Двоиничикъ = близня, тко, близнюк. С. Ш.

Двоиной = двиний, двоїстий, подвійний. — Подвійні вікна. — Тепер я чую в собі подвійну силу. Фр. — Червоних золотих подвійних сім. Ст. Опис. Київ. Ст.

Двоиня = 1. пара, 2. д. Двоини.

Двоиственно = вдвоє, удвоє. С. Ш.

Двоиственность = двиність, подвійність.

Двоиственный = двиний, двоїстий, подвійний, двозначний.

Двоить, ся = 1. двоїти, ся, подвоювати, ся. — В очах йому подвоюєть ся. (Про обкладки)
2. перегаляти (через лембик).

3. переобрювати, ся (вдруге землею).

Двоичатка = 1. близнята, близнюки (ко-

ли річ про овці або інші речі, що по двоє вкуці, на пр. оріхи, горшки то-що)

2. **Двоичатка** (паяйка).

Двоичатый = двоичастий, двоїстий, подвійний, парістий.

Дворецкий = клішник, (стар.) — шафарь.

Дворецъ = дворець, палац, пала́ти. — От приходять він у царський дворець. п. к. — І на скелі крутобокій з мур кріпких палац високий. В. Ш.

Дворить = щастити, вестись. — Не дво́рить сму́ = не ведеть ся, не щастить.

Дворникъ = двірник. О. С.

Дворничиха = двірничка.

Дворничий = двірницький, двірників.

Дворня = двірня, двораки, челядь.

Дворной = дворовий.

Дворовый = двірський. — **Дворовый человекъ**, **дворовая дѣвка** = двора́к, двора́ка. — Один чобіт на підкові, а другий на корку; а хто хоче лиха знати, то засватай дворку. п. п.

Дворцовый = дворцевий, палацовий.

Дворъ = 1. Двір (Царська родина і двораки; Царь і його рада).

2. двір, дворище, подвір'я, надвір'я. — А в мого батенька двір над водою, сад над горою. н. п. — Діти бігали по подвір'ю. К. З. о Ю. Р. — Була у нас і хата добра і дворище чимале. п. о. — **Задний, черны́й дворъ** = задвірок. — **Постоялый дворъ** = заїздний, заїзжий, постоялий двір, заїзд. — **Ско́тний дворъ** = обора, загін, загорода, коша́ра. — Сімсот волів в оборі. н. п. — Тобі, мати, повні обори, міні давай рябіи корови. п. п. — Сі всі були в другім загоні, як би лоша́та або коні. Кот. — Забрав ся як вовк у кошару. н. пр. — **Взойде́тъ солнце и къ намъ во дворъ**, н. пр. = і в наше віконце засвітить сонце. н. пр. — **Взять за́та во дворъ** = у прийми взяти. — **Дворъ або дворъ** = двір з двором, рядом. — **На дворѣ** = на дворі. — **Не ко двору** = не годить ся, не підходить, не до діла. — **Со двора́** = знадвору. — **Пора́ гостя́м по двора́мъ** = час до дому.

Дворянинъ, **дворянка** = дворянин (С. Аф.), шляхтич (С. З.), пан, дворя́нка, шляхтя́нка, пані.

Дворянитися = паніти, запаніти, паношити ся. — Сидить мила, запаніла —

чорт'ма дров пі поміла, п. п. — З панами снізавсь, та й папошить си. Гал. Барв.

Дворянський = дворянський, (С. Аф.), шляхетний (С. З.), шляхетський, панський. — Бо и пашького роду, я дворянського роду — не ходила боса з роду. п. п.

Дворянство = дворянство, шляхетство, шляхта (С. З.), панство.

Двоюродний = двоюрідний. — Д. брат, сестра = брат, сестра у первих, в первих. — Василь бабі сестра в первих. п. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).

Двойкий = 1. двойкий, двоїстий, подвійний.

2. двозначний.

Двуглавий = д. Двоглавий.

Двугодичний, двугодовалый = двохи́тний, дворічний.

Двугорбий = двогорбий.

Двугривенникъ, ный = д. Двадцатикопѣечникъ.

Двуденний, двуденный = дводенний. С. Л.

Двудольный, бот. Dicotyledones = двочастковий.

Двудічний = дводенний.

Двузубецъ = д. Двоезубецъ.

Двукілка = біда, бідка. — Поїхав. бідою. С. Ш.

Двукопѣтний = ратишний. (Про животику, що має ратиці.)

Двукрїлый = двокрїлий.

Двулічний = 1. (про тканину) — мішбоний, одмітний. — Воно одмітне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.

2. лукавий, не щїрий, хвальщївий, позавїчний.

Двулішневый = д. Двулічний 1.

Двулобастый = д. Двудольный.

Двулѣтний = д. Двугодичный.

Двулѣтний = двохи́сичний.

Двуногий, двуножний = двонігий, двохи́ногий.

Двуо́бый = (Hermaphrodite) = дво-снїстий.

Двуо́жний = двоскладовий. Гр. Ого-новського.

Двусмысленность = двозначність.

Двусмысленный, по = двозначний, по, річ на двох, і ськ і так.

Двусна́ный = подвійний. — Подвійпе ліжко.

Двустольный = подвійний. — Двустоль-ка — подвійна рушниця.

Двусторчатый = двоїчатий, двоїстий,

подвійний. — Приїжає козаченько під ворітчка: двоїчаті ворітчка одчиняли ся п. п.

Двусторонний = двобікий, обокільний, обоюльний. (С. Л.).

Двусъменодольный, двусъменолістный = д. Двудольный.

Двухго́дичный = д. Двугодичный.

Двухкопѣечникъ = дві копійки, сьомак.

Двухкопѣечный = двохи́копійний.

Двухмачто́вый = двохи́цоглий. — Двохи́цоглий корабель.

Двухне́дельный = двохи́тжнїбовий.

Двухо́хлый = двохи́бий.

Двухэта́жный = на два по́верхи (про будову).

Два́на́дцать = двана́дцять.

Два́сти = двісті, двіста.

Де = мов, мовляв.

Дебѣ́лый = дебелій (С. Аф.), товстїй, гладкий, твердий, міцний.

Дебоши́рить — бешкетувати, шурубурити, бучу збивати, шибеничати, галабурдити.

Дебоши́ръ = шибеник, шибай-голова, гультай, галабурдник (гал.), урвіголова.

Дебо́шь = бешкет, буча, гармідер, колотнеча. — Наробив такого бешкету, що крий Боже! — Підняв таку колотнечу, що нічим його не вгамуєш.

Дебрь, частіше мн. **дебри** = не́тря, пуща; байрак. — По гупам, по петрим жовту кість жвакували. н. д.

Де́брь = дївер, шва́гер.

Девесі́ль, рос. *Inula Helenium* L. = диво-сіл, ома́н. — Девесі́ль бїлий, *Carlina vulgaris* = одкасі́н. С. Ап.

Деві́зь = гасло. — В мене гасло: без хитро́щів на світі пробувати. К. Ш. Т.

Девяно́сто = дев'яносто.

Девяте́рікъ = дев'ятерїк.

Девяти́льникъ = рос. 1. *Achillea nobilis* L. — деревій, крїва́вник, серпо́різ. 2. *Tanacetum vulgare* L. — навро́тич, піжмо, піжма, приворо́тень, корова́й, навро́тень, навро́тиш. С. Ап.

Девяти́ны = дев'я́тні (Поминки в 9-й день).

Девяти́ель = д. Девесі́ль.

Девя́тка = дев'ятка.

Де́вять = де́вять, де́вятеро. — Де́вять сь полови́ной = півдесята́. — Ой не сам Запорожець їде — дев'терго копей всде. п. п.

Девятьсо́тъ = дев'ятьсо́т.

Де́готница = мази́нця. — Про́шив дрюки і ва́жниці і з дьогтем мази́нці. н. п.

Дѣготь = дѣ́готь, (коло осі) — ко́ло-мазь, каляйиця. — Папѣ, як папѣ, та до підшов коломазь пристає. н. пр.

Дегтяникъ, дегтярница = д. Деготни́ца.

Дегтярка = 1. бочка з дѣ́готем.

2. рос. *Conium maculatum* L. = блекотѣ, сѣкавка, свисту́ля. С. Ан.

Дегтища = ко́ломазь, каляйиця. (Пр. див. під сл. Дѣ́готь).

Дегтярникъ = дѣ́гтяр, смоля́р.

Дегтярный = дѣ́гтьовий.

Дегтярня = дѣ́гтярня (де гонять дѣ́готь).

Деда́ля, деда́люшки, рос. *Heracleum sibiricum* L. = борщ, борщівник, козе́л. С. Ап.

Дежу́рять = днюва́ти, чергува́ти ся.

Дежу́рный = черговий, стѣ́йчик.

Дежу́рство = черга́, стѣ́йка. — Або па стѣ́йці козаки. Кот.

Дезерти́ровать = уті́кати (з війська).

Дезерти́ръ = уті́кач (військовий).

Дека́брь (календ. місяць) = дека́брь, сту́день.

Деклама́ровать, деклама́торъ = декламува́ти, деклама́тор (Укр.), про вірші — віршувати, віршувальник.

Деко́кть = доко́хт (відвар з корінців).

Декора́ція = лашту́нки, куншта́ція.

Декре́тъ = на́каз.

Делика́тный = делі́катний, тенді́тний; кво́лий; звича́йний, ввічли́вий. — Тих голосів тендити чулих. — Моя папѣ любязна, ввічлива. С. З.

Дельфі́нъ = *Delphinus* — морська свиня́.

Демократи́я = народоправство. (Костомарів).

Демократъ = народовець.

Демонеский, демонъ = д. Бѣсовский, бѣс.

Деморализи́ровать, ся = деморалізува́ти, ся, здеморалізува́ти, ся, розледащѣти, зледащѣти, розбѣстѣти, ся, розгидѣти, ся.

Дене́жки = гро́шники, грошеня́та. — Носив качки і курчата, посив таки й грошенята. н. п.

Дене́жникъ = гаман, гаманок, гамане́ць, калі́тка, кіса́. — На що тим Німцям цілини, коли у їх повні гамани. н. пр. — Лікарям чи допоможеш, чи не допоможеш, а калитка роззявляш. н. пр. — В кого віл та коса, в того й грошей кіса. н. пр.

Дене́жный = 1. го́шовий, гро́шний, грошівий. С. З. — Дякуєм за гостинець грошений. Л. В. — Штраф знатний грошний до скирбу платити. Скоропадський. С. З. — Росипити ся о ґрунтах, сѣножатях, сумах

грошових. Б. Н. — **Это** вопросъ дене́жный = се річ грошова́. — **Дене́жное пособіе** = поміч грішми. — **Дене́жное взыска́ніе** = штраф, грошова ка́ра.

2. грошови́тий. С. Аф. — О, він чоловік грошовитий — у його грошей, як у жнда вошей. н. пр.

Дене́къ = деньо́к, дні́нка.

Денни́ца = сьвіта́ння; ра́ння зоря́, сьвітова́ зоря́. — Я не спала і не слала ся, сьвітової зорі дождала ся. н. п.

Деннопо́що = де́нь і ніч, в де́нь і в но́чі.

Денно́й = де́нний, днѣ́овий, дні́вний, днѣ́вий.

Де́нь = де́нь, дні́на, дні́нка. — **Бѣ́лый де́нь** = сьвіта́ння, до́свѣток, білий сьвіт. — **Про́снѣ́ль до бѣ́лаго дня́** = досьвіту проспав. — **Де́нь де́ньско́й** = увѣсь де́нь, ці́лий, ці́лісе́нький де́нь, увесѣде́нички. — **Дне́мъ** = у де́нь. — **Де́нь въ де́нь, де́нь па де́нь** = що́ дня́, де́нь крі́зь де́нь. (Мал.). — **Де́нь за де́нь** = з дня́ на де́нь. — **Де́нь ото дня́** = де́нь по дню́, з ко́жним дне́м. — **Де́нь иде́тъ за дне́мъ** = де́нь по дню́ ми́нає. — **До́браго дня́!** = до́брї-де́нь! — Яке до́брїде́нь, таке і помога́й бі. н. пр. — **Ка́ждый де́нь** = що́ дня́, що́ в Бо́га де́нь. — Не що́ дня́ пошипа́там Дмитрова субота. н. пр. — **Що́ в Бо́га де́нь усе́ голову ість.** (Номіс.) — **Тре́тьяго дня́** = по́завчо́ра.

Де́ньги = гро́ші, (багато) — грошва́, (в жарг) — купило́. — **Мѣ́дныя, сере́бріныя де́ньги** = мідні́, мідя́ки, срі́бні гро́ші. — **Нали́чныя де́ньги** = гото́ві гро́ші, готівка́ (гал.). — **Бы́ть при де́ньгахъ** = ма́ти гро́ші. — **Онъ те́перь при де́ньгахъ** = у його́ те́пер єсть гро́ші. — **За де́ньги** = за гро́ші, за́платно́. — **Безъ де́негъ** = без гро́шей, да́ржа, ду́рно, за та́к гро́шей. — **Купив собі́ бѣ́ду, та за свої гро́ші.** н. пр. — **Хоч в годѣ́ пустѣ, та гро́шей густѣ.** н. пр. — **Росказа́ють, що́ Ке́рсе́ тим обі́щав гро́шву, хто́б ви́дузав йому́ уті́ху ще́ пову.** К. Д. Ж. — **Купи! купило́ приту́пило.** н. пр. — **Купив за гото́ві гро́ші.** — **Заплатив гото́вою сто́ р, а на сто́ вексе́ль дав.** — **Де́негъ** — **ку́ры не кла́ютьъ** = гро́шей до́ смѣ́тку (К. З. о Ю. Р.), гро́шей — як у жнда́ вошей. н. пр.

Де́ньжонки, де́ньжата́ = грошеня́та, гро́шники. С. Аф. З. Л.

Депутатъ = депутат, посланецъ, посол (гал.). **ХОДАК** (від сільської громади). — Посланця ні бють, ні рубаютъ. п. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони оглядали землю і роспитали ся. Чер.

Дербá, дерби́на = ціли́на, новина́ (вперше з'орана або скопана).

Дербенни́къ, рос. Lyubim L. = тверді́к, залізня́к чорний, черво́ний, польові васильки, підберезник. С. Ал.

Дербова́тъ = ско́пувати (верхній шар цілини).

Дѣрганіе = смикання, сіпання, шарпання, тріпання, тріпані́на (С. П.), про волося і піря — **ску́бка, скуба́ння.**

Дѣргалка = **кльочка** (смикати сіно з стога).

Дѣгранець, дѣграницы, дѣгранже = **плоскі́нь.**

Дѣргать, ся, дѣрнуть = **смикати, смикну́ти** (С. З.), **сіпати** (С. З.), **сіпну́ти, тіпати, ся, шарпати, шарпну́ти, рва́ти, ся**, (найбільше про волося і піря) — **скуб́ти, скуба́ти, скубну́ти**, (тільки про волося) — **чуби́ти**, (про льон і коноплі) — **бра́ти, рва́ти.** — А він забіг з задю, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сіпає мене за рукав. — То випис, то пірпе, то сіпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто йде, горох скубе. Гул. Ар. — То з боку у-скубить, то з переду поцупить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить. п. пр. — Розхордував ся, аж губи йому тіпають ся. — **Дѣрнула мене пелёгка** = **надав ми́й нечистий** (Ном.). — **Дѣрнуть водки** = **смикну́в горілки, дмухну́в.** — За яром брала льон, брала конопельки, не вдала ся на роботу, як на витребеньки. п. п.

Дѣргачъ, пл. Ballus crex = **дерка́ч**. С. Аф. З. **Дѣргота, мед. Spasmus** = **корчі, передо́ги** (на виду) — **ми́шки.**

Дѣргунъ = **д. Дѣргачъ.**

Дѣргъ = **смик, сіп, скуб, шарп!** — А він його за полу смик. С. З.

Деревей, рос. Achillea millefolium L. = **деревій, серпоріз, кривавник.** С. Ал.

Деревенскій = **сільський, селянський.** — Ти пап Возний, тобі треба не мене сільськую. Кот.

Деревенщина = **муті́рь, муги́ряка** (про незвичайного, грубого).

Деревня = **селó, селце́, слобода́, сло-бідка, ху́тір.** (По рос. деревня — таке село, де не має церкви).

Дерево = **дерево, (одно) — дереві́на, здр. — дере́вце, (зрубане і наготоване на будівлю) — деревія́ (С. Аф.), дереві́на,**

(зрубане без гилок) — коло́да, дуб, ду-бок, (і обтесане з боків) — ба́лка, (лі-сове) — лісови́на, (садове) — садові́на, (липове, березове і т. д.) — лі́пина, бе-рези́на і т. д., (сухе на пні) — сухості́й, (сухе зрубане) — сушні́к (С. Л.), суш-ні́к, (роздвоєне в горі) — розсо́ха, (з гу-лями) — гу́люва́те, (посажене) — поса́дина, поса́дка, поса́дкй, (очищене від кори) — **ле́пкй, (частина дерева з пизу до гилок) — окоре́пок (С. Л.). — Навалив деревій, так що на дві хати буде. С. Аф. — Одним кіпцем привязав до дуба, а дру-гим до другої якоїсь деревини. К. Х. — **Онъ дере́во дере́вомъ** = **він як пень той.****

Деревушка = **сельце́, слобідка, хуторце́.**

Деревяга = **калатало** (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Деревяникъ = **шашель.** С. З.

Деревянистый = **деревчатий.**

Деревянный = **дерев'яний.** — **Дерев'я-**

ная башка = **дурна голова́, каба́к.** —

Дерев'яний тулупъ = **домовина, тру-**

на. — **Дерев'яное ма́сло** = **олива.** —

Правда як олива — **завсегда па верх ви́де,**

п. пр. — Дерев'яныя издѣлія = **дере-**

вяні ви́роби, дере́вня. — Мужик хотів

везти продавати деревню (колеса, вила то-що).

Деревяи́тъ, дере́вѣтъ = **дерев'яїти, ду-**

біти, коцубіти, (тільки про тіло) —

терпну́ти. — Іпну, поки аж рука почп-

нає терпну́ти. С. П.

Дерев'яшка = **1. дере́в'яшка** (кружечок де-

рев'яний для гудзика).

2. дере́в'янка, мили́ця. — Шкадибає на

мили́ці. К. П. — Дайте мили́ці підшпрати

ся, піду до дівчини женихати ся. п. п.

Держа́ва = **д. Госуда́рство і Влади́чество.**

Держале́нь = **бала́си (С. Аф. З. Л. П.),**

по́руччя, по́ручні (С. Л.), бильця (С. Л.).

Держалка, держало = **(шаблі, мечá, мі́ли**

черпака то-що) — дѣржа́льно, держа́к,

(ціпа) — ці́пильно, (кочерги) — кочер-

жі́льно, (сокири) — топорі́ще, топо-

рісько. С. Л. — Рубай, сину, ясенину —

буде кочержі́льно п. п. — Як утопає, со-

киру даває; а як порятують, і топоріща

жалує п. пр. — Загубивши сокиру, добре

й топорісько. п. пр.

Держа́ніе = **держання, трима́ння (С. П.).**

Держа́тъ, ся = **держати, ся (С. Аф.),**

трима́ти, ся (С. Л. П.); ма́ти. — Держи

з задю, бо упаду. п. пр. — На Бога скла-

дай ся, а розуму тримай ся. п. пр. — Дочку

тримай в дому, ще й заплати кому, щоб

ниин віду а дому. н. пр. — То така правда, як пона кашляе, а припінка тримаєш ся н. пр. — До Святиго Духа тримай ся кожуха, н. пр. — Маємо тримати тую науку, которую нам подали Св. Отці. Н. П. — Треба все мати про запас. — Держать за замкомъ = під замком держати. — Д. въ пам'яті = пам'ятати. — Д. въ тайні = тайти. — Таїла від Бога, та чортові сказала, н. пр. — Д. парі = закладати ся, у заклад, об заклад бити ся. — Він усе закладав ся, та без штапів і zostав ся. н. пр. — Д. на умі = мати на місці, на думці. — Скажи, моє серце, що маєш на думці, н. п. — Д. поєть = постувати, шепікувати. С. Л. — Д. єєбі = поводитись. С. З. — Він добре поводить ся. — Д. єєбі оп'ятно = ходити чепурно, охайно. — Не жури ся, моя ленько, ходиць Ляшок чепуренько, н. п. — Д. совіть = радитись, раду радити, радовати. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радять, як на Турка статі. К. Ш. — Д. чьо сторону = тягти з ко́го руку. — Він за його тиче руку. — ержи карманъ! = чорта з двіа, завтра з мішком! — Д. правіе, лівіе = бері, верні на право, на ліво, цобіе, цобі! — Д. ухо остро = гляді-но, бережісь.

Держка = 1. голубник.

2. табун голубів.

Дераать = осмілюватись, відважуватись, насмілюватись, важити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С. З.

Деракій = смілий, сміливий, відважний; грубий, нахабний. — Дерзок на руку = задирака, задиракуватий, битливий. (Мал.). — Д. на язикъ = грубий.

Дерзновенный = відважний.

Дерзость = 1. відвага, сміливість. — Відвага мед — вишо не, відвага і кайдапи тре. н. пр.

2. грубіяство.

Дермо = 1. кал, послід. 2. гній.

Дермопрятъ = гівночист, золотарь.

Дернуть = д. Держать.

Дёрня = дерен, дернина. С. Аф.

Дерюга, дерюжина = рядно (С. Л.), рядина (С. З.), рядовина, рядюга, (для мішків) — міховина.

Дерюжный = рядиный, рядюжный.

Деряба = 1. шт. *Corvus graculus* — соя. — Ой пошлю я сою по милую свою. н. п. 2. ріомса, плакса, крикса, рева.

3. забіяка, задирака.

Дерёбка = рос. *Gaium Aparine* L. — дерев'я, личиця, липець, мокрець. С. Ап. Дерябить, ся = брати, ся, скребти, чухати, чухмарити, ся.

Дерёбнуть = бацнути, зацідіти, затопити, оперіцити. — Затопив по паці. — Зацідив в ухо. — Оперіцив батою.

Дерантъ = вісадка (війська на суходіл).

Дерсертъ = ласощі, заїдки, (С. Л.), лагомиши, приємаки. (С. Л.). — І ласощі все тільки їли: сластони, коржики, стовпці. Кот. — Ъиши, вареники і всякі лагомишки. С. З.

Дескать = мов, мовляв. С. Л.

Десна, мп. дёсны, *Gingiva* = ясна (С. Л.), ясла, ясли. (С. З.).

Десница = права рука, правиця. (К. Св. П.).

Деспотизмъ = деспотство (К. Краш), самовластя.

Деспотъ = самовластєць, деспот, душман. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихий сідає. К. В.

Дестъ = десть (С. З.), лібра. С. З. Пав. — Лібра паєру (24 аркуша). — Папіру лібер пять. Ст. опис. Київ. Ст. — Псалтирь дестовая друкованая. Опис Луц. Брат. С. З.

Десятеричный = десяртерний.

Десятерной = десятковий.

Десятилітний = десятилітний. К. Ч. Р.

Десятина = десятина (десига частина чогось небудь і міра ґрунту = 2400 кв сажнів), $\frac{1}{4}$ десятина — упруг, $\frac{1}{8}$ — пів упруга. Местечко Опшня — Василєнка.

Десятичный = десятний.

Десятка = десятка (в картах, жирова) — хреп'ятка.

Десятникъ = десятник.

Десятекий = десяцький.

Десять = десять, десяток, десятеро, (трохи більше десяти) — кільконадцять. — А меловите особ кільконадцять. С. З. —

Десять тысячъ = сто сот.

Десятью = в десять разів, десятьма.

Дефаль = подробіця, дрібниця.

Дефлея = тіснина.

Дефицитъ = недобір, недоста́ча.

Дехтырка, рос. *Copium maculatum* L. = блекота, сікавка, свистуля. С. Ан.

Дешевенький = дешевенький.

Дешевёхонекъ, хопько = дешевісінкий, дешевісінко. С. Ан.

Дешевіяна, дешевізнъ = дешевина, дешевія. С. Л.

Дешевіть = дешевіти (С. Аф.), тани́ти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.
Дешевле = дешевше (С. Аф.), дешевіш, тани́ше.

Дешевій = дешевий (С. Аф.), таний (Гал.). — Таке мясо пси їдять. и. пр. С. З.

Дешевіть = дешевшати (С. Аф.), дешевіти, тани́ти, тани́шати (Гал. Прав.). — Акціі подешевшали. Як. — Хліб тани́є тай тани́є. С. З.

Джигитоватъ = герцювати, вигравати (конем)

Джигитовка = гєрць, гєрець. — Золотарешка на герцю з мушкета у погу пострелено Л. Сам.

Джигіть = герцювник.

Джинъ = горілка (аловцєва).

Джаниъ = канана, канацєя, здр. — кананка, (без спинки, — тапчан, тапчаніна. С. III.

Дивачить = чудасійничати, кумєдничати.

Дивєрсія = веремія. — Дивєрсію производіть = крутіти веремія. Кот.

Дивіть, ся = дивувати, ся, чудувати, ся, дивом дивувати, ся. — Багач дивуєть ся, чим бідний годуєть ся. и. пр. — Хто великого не бачив, той і малому дивуєть ся. и. пр. — Кому не довелося в Севіях пробувати, не довелося, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Дивний, но = 1. дівний, дивозний, дивочний, чудний. — І слухала як молодий дивочний зять той говорив. К. III. Т. — Чудне діло. — Усе йому здавало ся дивним.
 2. чудовний, чудовний, гарний. — А на самім чолі сіяв чудовний сьвіт: там із новим старий зіходив ся Завіт. К. Д. Ж.

Диво = діво, дивовіжа (С. Аф. З.), чүдо, (кумедне) — чудасія. — Диво, що у папа жіпка гарна. и. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива, та чорта з два! К. III. — Ой ти дядько Мосію, чи бачив ти чудасіє, що на дубові свия гіздо собі ізвела. и. п. — Та тут чудасія, мосьпане Гоголь. — **Діво дівное, пзъ дівъ діво** = чүдо-діво, на прічуд діво. — Та сон же сон на прочуд-диво мій приснив ся — пайтверезний би упив ся. К. III. — **Діву дала, дівомъ дивіла-ся** = дивом дивував ся, здивував ся. — Великим дивом дивували, один до одного словами промовляли. п. д. — **Дівн бы** = ну нехай би, ну вже коли б. — Ну пехай би вже що путне.
Дивоватъ, ся = д. Дивіть, ся.

Дизентерія = червінка, кривавиця.

Дикарь = 1. діка людина.

2. одлю́док, нєлюд, нєлюда. (С. Л.). — Живє якимсь одлю́дком.

3. дикарь (камінь).

Дікий = 1. дікий. — Дика яблуня. — Дике поле. — Дикий звір. — Дикі люди. — Дика країна.

2. чудний. — Міні якось чудно тут. —

Дікое мѣсто = глушина. — **Дікая рябі́нка**, рос. Tamaracetum vulgaris = пі́жма, пі́жмо, навроти́ч, навороти́ш, приворо́тєнь. С. Ап. — **Д. перепєъ** = д. **Бобовникъ** 1. — **Д. перєъ** = д. **Водникъ** 2. — **Д. петрушка** = д. **Боліголовъ**. — **Д. рѣдька** = грицики, свербі́га (рос. Bunias orientalis L.) С. Ап. — **Д. яблоня**, рос. Pyrus acerba D. C. — **кислиця**. С. Ап.

Диківина = диківина, дивовище і д. **Діво**. — Диковина, що собака не ковала. и. пр. — **Въ диківину** = на діво, вдивовіжу, на вдивовіжу.

Диківинний = дівний, дивозний, дивоглядний.

Дикообразний = дивоглядний.

Дикорасту́чий = дікий, (про дерево овочеве) — дичок, дічка.

Дікость = 1. дікієть, діча. (К. Краш.)
 2. одлю́дність.

Диктоватъ = проказувати, диктувати.

Диктовка = проказування, диктура. — **По диктовкѣ, поъ диктовку писать** = з голосу, у диктуру. — Проказав у диктуру дещачю. Номис.

Дикція = вімова, говірка.

Динь-динь = дзєнь-дзєнь, дзєлєнь-дзєлєнь! — Їдемо по малу, а дзволик тільки дзєнь-дзєнь.

Діра = дірка, здр. дірочка. — **Дзюєить до діръ** = на дірки зносити.

Діравый = діравий, здр. діравенький (С. Аф.), дірчатий.

Дірижироватъ = правити, орудувати.

Дірієтий = дірчастий.

Дискантъ = діншкант.

Дискредитироватъ = дискредитувати (К. Краш.).

Диспутироватъ = диспутувати. Лев.

Диеталізованіє, диеталіація = перегін, перегонка.

Диеталіроватъ = переганяти (горілку то-що).

Дитя = дитя, диті́на, дитинча́, мн. ді́ти, дитиня́та, зб. ді́твора́. — (Мале, як

більше діти звуть одно одного) — **ляля**, **лялечка**. — (Що не говорить ще) — **немовлятко**. (С. З.). — А діточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. Н. — (Що починає бігати) — **бігунець**. — (Що умерло нехрищенням) — **потерча**. — (Останнє) — **мезінець**, **мезінчик**, (в жарт) — **віс(ш)крібок**. — **Грудце** **дитя** = **байстрия**, **байстриюк**, **чка**, **байстреня**. — **Гріх** не байстриюкові, а батькові. н. пр. **Дитятко** = **дитятко**, **дитипка**, **дитинча**. **Дифтеріт** = обкладки, обклад, **іулі**, **завалки**.

Дичать = **дичавіти**, **дичіти**.

Дичець = **дичок**, **дичка**. — Прищенив до яблуні **дичку**.

Дичина = **дичина**. — На базарі багато було **дичини**.

Дичить = **різніти** (в грі або сьнівах).

Дичиться = **бігати** **людей**, **ховати** **ся від людей**.

Дичок = д. **Дичець**.

Дичь = 1. **пуца**, **діке** **поле**, **глушина**.

2. **дичина**. — У нас багато **дичини** **водити** **ся**. — **Носом** **чув**, **неначе** **собака** **дичиву**. Як.

3. **пісенітниця** і д. **Ахнієа**, **Вздорь**, **Галімацьа**.

Діаволь, **діавольскій** = д. **Вѣсь**, **Вѣсьовскій**.

Діоганаль, **пий**, **но** = **косіна**, **укісний**, (С. III.), на **укіс**, **косіною**, **укісно** (С. III.).

Діакошца = **дяконіха**. С. Аф.

Діаконъ = **диякон**, **дякон**. (С. Аф.). —

Быть діакономъ = **дяконувати**. С. Аф.

Діалектъ = **наріччя**, **підмова**.

Діаметрально = **в поперек**, **в прогін**, **поперечно**. (С. Пар.).

Діаметръ = **поперечник** (С. Пар.), **прогін**, **пробіт**. — **Млиновий камінь** має **три аршини в прогін**. — **Колесо** має **1½ аршини на прогін**. Хар.

Длань = **долоня**.

Дли́на = **довжина** (С. Л.), **довжиня** (С. Аф.), **дóвгість** (С. З.), **довжений** (Хар. С. Л.). — **Довжину** і **широкість** **шпуром** **позначити**. Ст. Л. — **Длинно́ю**, **въ длину́** = **удóвж(ш)**, **удóвж(ш)ки**, **удóвж(ш)**, **ки**, **завдóвжки**, **навдóвжки**, **вдóвж**. — Було б **учити**, як **лежало** в **поперек** **подушки**, а як **удовж**, то **вже** не **поможеть** **ся**. н. пр. — **Завдовжи** **буде** **з локоть**. С. З. — **Завдовж** як **оця** **палиця**. С. Аф.

Дли́нникъ = 1. **довжений**, **довжина**. С. Л.: 2. **балка**, **сво́лок** (що **владеть** **ся** **вдовж**). 3. **перемёт** (**довгий** **самолет** з **кількопаци** **ттю** **удками**).

Длинноваты́й = **довгенький**.

Длинноволосый = **патлатий**, **патлáč**, **патлáнь**, **чубáтий**, **чубáнь**, **чубрій**, **кудлáтий**, **кудлáнь**, **пелехáтий**. — **Дай** **Боже** **патлатого**, **щоб** **було** **за** **що** **скупти**. н. пр. — **Він** **був** **пелехатий**. Кот.

Длинногривый = **довгогривий**.

Длинноклю́вый = **дзюба́тий**.

Длиннокосый = **косáтий**. — **Дівка** **косата**.

Длиннолицый = **довгообразий**. С. Аф.

Длинноно́гий = **довгонóгий**, **циба́тий**, **циба́нь**, **гоміла́тий**, **циба́тень**. — Як **журавель** **цибатий**.

Длинноно́сый = **носáтий**, **носáнь**, **носáч**.

Длинноно́зый = **довгоно́зий**.

Длиннооросый = **довгий**, **довготелесий**. (С. Аф.).

Длинноу́сый = **довгоу́сий**, **довгоу́сько**, **довгову́с**, **пруди́ус**. (С. З.). — **Цур** **тобі**, **пруди́усе**, **які** **в** **тебе** **довгі** **вуси**. н. п.

Длинноу́хий = **каплау́хий**, **довгоу́хий**, **ухáч**. — **Свиня** **каплауха**.

Длиннохвостый = **хвоста́тий**, **довгохвóстий**.

Длинноше́й = **довговя́зий**. С. Аф.

Длинноше́ртный = (про **овець**) — **вовни́стий**, (про **собак**) — **кудлáтий**, **пелехáтий**.

Дли́нный, **но** = **дóвгий**, **го**, (**дуже**) — **довже́нний**, (С. Аф.), **довже́зний** (С. Л.), **довжелезні́й**, (про **людину**) — **довготелесий**. С. Аф.

Дли́тель = **копоту́н**, **мару́да**.

Дли́тельный, **но** = **довгоча́сний**, **довгий**; **пові́льний**, **зага́йний**, **забарлі́вий**, **довгоча́сно**, **дóвго**; **пово́лі**, **загайно**. — **Загайна** **робота**. — **Лихо** **швидко** **приходить**, а **пово́лі** **відходить**. н. пр.

Дли́ть, **ся** = 1. **тягти**, **ся**, **довжи́ти**, **ся**, **точити**, **ся**. — **Щось** **довго** **воно** **тягнеть** **ся**. — **Нехай** **вік** **твій** **довжить** **ся** **до** **правну́ків**. С. Л. — **Точила** **ся** **довга** **година**.

2. **га́йти**, **ся**, **барити**, **ся**, **ба́вити**, **ся**. — **Деякі**, **гаючись**, **не** **дбали**, **то** **ті** **в** **лісі** **загибали**. н. п. — **Коли** **б** **тобі**, **як** **тепер** **мінї**, **дівчинї** **небозї**, **то** **ти** **б** **не** **барив** **ся** **в** **великій** **дорозї**. н. п.

Для = **для**, **за-для**, **про**. — **За-для** **такої** **потреби**. — **Прому** **суда** — **нема** **судді** **про** **мене**. К. Иов. — **Для** **чегó** = **для** **чо́го**, **на** **що**, **наві́що**, **чому́**? — **Чому** **ти** **не** **послухав** **ся**, **як** **тобі** **казано**? — **На** **що** **се** **так** **робиш**? — **Для** **того́** **что...** = **бо**, **то-му́**, **через** **те́**, **за́тім** **що**. — **Не́** **для** **чегó** = **нема** **чогó**, **ні́чого**. — **Нема** **чогó** **дар-**

ма ходити. — Для продажи = на продаж. — Повіз на продаж. — Везе рибу таловірку на продаж до дому. К. Ш.

Дневальной = черговий, стійчик. (Кот.). Дневальне = черга, стійка. — Або на стійці козаки. Кот.

Дневать = 1. днювати. С. Аф. Л. — Він у неї і днює й почує.

2. одбувати чергу (на стійці, на варті або якій службі цілу добу — 24 години).

Днёвка = переднівка.

Дневникъ = днёвник. дённик.

Дневной, днёвний = дённий, днёвий, днёвий, дінний, днівний. — Я їхав днём поїздом. Хар. — Бешиха дінна, бешиха полуношна. н. зам.

Днёмъ = у день, за дній.

Дно = дно, зар. — днё, поб. — дній-це. — Ми вже не в одній чарці деще бачили. — Вверхъ днёмъ (перевернуть) = до горі ногами, шкереберть. С. З. — Дно вставитъ = задіти, придіти. — Оце задив бочку, тай поїду по воду. — Карабель задипла, тай на Дунай пустила. н. п. — Дно екпнажа = подення. — Ко дну = на дно, на спід. — Вергли бандурочку на Дунай глибокий, та узьяла бандурочку на спід потопаги. — На днѣ = на дні, на споді. — Сворбайте, хлопці, юшку, а риба на споді. н. мр.

Днѣтъ = дніти. — Іде козак од дівчини, починає дніти. н. п.

До = 1. до, аж до. — Зранку і до ночі. — До каіихъ поръ = доки, докіль, до якого часу. — Та доки ти питимеш? — До поры до времени = до якого часу, поки-що. — Та до якого часу Бог милував. — До сихъ поръ = досі, до сього часу, до сієї пори. — Відколи та й досі не має. — Дотѣхъ поръ = доти, поти, дотіль. — Доти пив, поки не випив ся. — До того, что = аж.

2. до, перед. — Се було днів за десять перед весіллям. — Се було ще до Різдва.

3. коло. — Було там коло двадцяти чоловіка.

Добавить, добавлять, ся = добавити, додати, долучити, доточити, докласти, прикинути, добавляти, ся, додавати і т. д. — А до сього ще додав, ніби-то... — Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Добавка = додаток, додѣча, додавання, добавка. — Ще треба добавки, бо не вистачить. С. Л.

Добавокъ = додаток, додѣча.

Добавочный = додатковий, добавочний. Добаклушничать, ся = добайдикувати, ся.

Добалагурить, ся = добалакати, ся, добазікати, ся.

Добарить, добаривчатъся = допанувати, ся.

Добаваться = додурити ся, допустувати ся.

Добахвалиться = дохвалити ся.

Добездѣльничать, ся = добайдикувати, ся, долодарювати.

Добивать, ся, добить, ся = добивати, ся, добити, ся. — Добити палю. — Били, пока до смерті не добили. — Послѣдні палі добивають ся.

2. добувати ся, домогати ся, доходити, допомогати ся (Ман.), допевняти ся, доправляти ся, добути ся, домогти ся, дійти, допевнити ся. — Нігде нічого не добув ся. — Почав він доправляти ся вернути свою хату. — Він таки колись свого дійде. — Допевний ся, отамане, допевний ся плати, — як не будеш допевняти ся, будемо втікати. н. п.

Добирать, добрать, ся = 1. добірати, добрати, ся.

2. добувати ся, доставати ся, доходити, добути ся, достати ся, дійти, допхати ся, дотягти ся, доплентати ся, доплуганити ся. — До дому достав ся. — Як би достать ся туди? н. к. — Ледве дошуганились до села. — Добратъся до смысла = дорозумувати ся. К. З. о Ю. Р.

Добить, ся = д. Добивать, ся.

Доблестный = мужний (С. З. Нар.), відважний, лицарський.

Доблесть = мужність (С. Нар.), відвага, лицарство.

Доболтаться = добалакати ся, донащикувати ся (С. Аф.), добрехати ся.

Доборашивать, ся = доскоробувати, ся, доволочувати, ся.

Добороздѣть = (ралом) — доралити, (плугом) — доорати.

Доборъ = добір.

Дображничать = допїти ся, догуляти ся. — Допив ся до того, що й заледужав.

Добраниться = доляти ся.

Добраевать, доброеить = докидати, докинути. — Відсіля не докинеш. — Докидати стога.

Добрать, ся = д. Добирать, ся.

Добренький = добренький.

Добресті = дотягти ся, добресті, доплентати ся, дочвалати, дочапати ся, донхати ся, доплутанити ся. — Вулкан до кузні дочвалавши, будить зачав всіх ковалів. Кот. — Ледеве доплутанити ся до дому. — Доки доплентавсь до хатиши. К. III.

Добривати, добріть = доголювати, доголіти.

Добро = 1. добро, добре діло, добродійство. — Пить худа безь добра, п. пр. — Ліхо не безь добра, п. пр. — По добру по здорову = з Богом, щасливо, добром. — З Богом, Парасю, хліба зівни. п. пр. — По добру ли живешь, по здорову? = як ся маєте, чи живенькі, здоровешькі?

2. добро, худоба, збіжжя. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Греб. — Не збирай сипови худоби, збери йому розум. п. пр. — Чужимь добромь подносити ведромь, п. пр. = добре чужими пирогами батька поминати. п. пр.

3. добре, гаразд. — Добре тому багату. К. III. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш потім кінш лиха! — Добро пожаловать = прісимо. милости прісимо, прісимо до хати, до господи.

Добровольец = доброволець, охочий.

Добровільний, по = добровільний, по, доброхотний, по (С. З.), охочий, че (С. З.), доброхоті, ю, самохоті, ю (С. З.), по своїй волі, з доброї волі. С. Л.

Добродіть, си = 1. добродіяти, доволіяти ся, домандрувати ся.

2. добродіти і т. д. д. Добресті.

Добродушіе = добрість, добродушість, щірість.

Добродушний, по = добрий, добродушний, добросердешний, щірий, добродушно, сердешно, щіро.

Добродѣтель = 1. цнота (С. З.), чеснота. (Гал.). — Моя цнота лучче твого злата. п. пр. — Лучче цнота в болоті, ніж пецнота у золоті. п. пр.

2. добро, добре діло, добродійство.

Добродѣтельный, по = цнотливий, во, добродійний, по. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостити. Кот. — Чого би каждому цнотливому не належало чинити. С. З.

Доброе = д. Добро 2. — Хто поживе мое добро? К. III.

Доброжелатель, ница = доброхот, ка, добродій, ка.

Доброжелательность = жичливість, зичливість (С. Л.), доброхотство.

Доброжелательный, по = доброжичливий (Л. Сам.), жичливий, зичливий (С. З. Л.), доброхотний. (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, ніщо мні не жичливий. п. пр.

Доброжелательство = д. Доброжелательность.

Доброжелательствовать = добра хотіти, жичити, зичити (С. З. Л.), сприйти. (С. Л.).

Доброкачественный = добрий, добрічий. **Доброправіе, доброправний** = д. Благоправіе, благоправний.

Добропорядочный, по = добрий, ре, добрічий, че, путій, путящий, до пуття, доладний, до ладу.

Добросать = д. Добрасывать.

Добросердечіе = сердечність, щірість.

Добросердечный, по = сердечний, по, щіросердечний, по, щірий, ро.

Добросить = д. Добрасывать.

Добросовѣстный, по = добросовісний, по, сумлінний, по.

Доброті = добрість. С. Аф. — Добрість серця.

Доброта = добротність (якої речі).

Добротный = добрий, добротний, добрічий.

Доброхотный, -хотствовать, доброхотъ, ка = д. Доброжелательный, -желательствовать, -желатель, ница.

Добрязгати = добризкати, допрізкати.

Добрый = 1. добрий. — Чоловік добрий. — Як би був добрий, тоб і свині давно з'їли. п. пр. — Добрий чоловік: на печі сухий, у поді мокрий. п. пр. — На доброго кивом, а лидачого кийом. п. пр. — Будь, те добре, добрий = будь ласкав, ласків, будьте ласкаві, будь ласка. — Скажи мій, будь ласкав, тату, чого ячміль наш так поріс? Греб.

2. добрий, гарний, хороший. — Добрий віз. С. Аф. — Добра стерня, а садь на ній, то й коле. п. пр. — Гарна, як квітка в полі. п. пр. — Добра земля.

Добрѣть = гладшати, гладчати (С. Аф.), товстіти, товстішати. С. III.

Добрѣкъ = добрий чоловік, добра людина, добра душа.

Добудѣтсья = добудіти ся.

Добываніе = добування, добуття.

Добывати, ся, добѣть = добувати, ся, здобувати, ся, набувати, дбати, зася-

гати, добути, здобути, роздобути, придба́ти, засягти, (дуже трудно) — розгорювати, розгоріти, загорювати. — За золоту премудрості не купиш, і розуму за гроші не здобудеш. К. Пов. — Або добути або дома не бути. н. пр. — Сякий такий аби був, аби хліба роздобув. н. пр. — Добув грошей на подушце. — Ніде нічого не добув ся С. Аф. — Роботою засягне собі щастя. Мирн. — Віл собі і хату розгорював. С. З. — Розгорила собі мазанку. С. З.

Добытокъ = добуток, здобуток, набуток, роздобуток, придбання, надбання. С. Л. — Погинули без сліду наші злюки, пожег огонь неправе їх надбання. К. П.

Добыча = здобич (С. Л.), здобича, здр. здобиченька (С. З.), здобуток; здобитки, пожива. (С. Л.). — Ой щож ви, панове, що за здобич мали? Мали коня вороного, та ляхи одніди. н. п. — Чи я тобі, мій коню, важкий, а чи моя та ясна зброя, чи тяжка здобиченька моя? н. п. — Аби здобичами і ясирами не отягчати ся. Л. В. — **Въ добычу** = на здобич, на погату. — Тіло мое козацьке поховайте, звірю, птичи на погату не дайте. н. д. — **Дѣлять добычу** = дувати (С. З.), паювати. — Великую здобич мали, на три часті паювали. н. д. — **Ходить за добычею** = виходити на здобитки, на поживу. — Розбійники виїхали кудись на здобитки. п. к.

Добычний = корисний, здобичний.

Добігати, добігивати = добігати. — На сиду добіг.

Добігати ся, добігивати ся. — Добігав ся, поки ноги памули.

Добіжати = добігти.

Добіжувати, ся, добіжати = добілювати, ся, добіляти. — Добілила усе полотно.

Добіжати ся, докартувати ся. — Дожартувати ся.

Доваливати, довалити, ся = довалювати, докпдати, докочувати (Д. Вали́ти, ся 1 і 2 і Вали́ти). — Довалити ся до ніщ, до пия́ти = допа́сти ся, дорвати ся, доскіпати ся. — Доскіпав ся до горілки, що й не встане.

Доваривати, доварити, ся = доварювати, доварити, ся.

Довагравати = догострювати, доточувати. — Догострив вожа.

Доващувати = довшувати.

Доведь = дамка (в грі в дамкі).

Довезти, довезти = довезти.

Доверезжати, ся = доверещати ся, довшати ся.

Довертѣти, ся = довертѣти, ся, докрутѣти, ся.

Довершати, довершити, ся = кінчати, докінчати, ся, вивершувати, вивершити, ся, дороблювати, доробити, ся, довести діло до кінця, до краю, (будовання) — добудувати, (писання) — дописати і т. д.

Довести, довести = довести, допровадити, призвести. — Д. до еумашества = обожеволити. — Ніхто ж як він її обожеволив.

Довивати, ся = довивати, доплітати, докручувати, досукувати, ся. — Доплів батіг. — Досукала нитки.

Довизжати, ся = доверещати ся, довшати ся.

Довинтати, довинчивати = догвинтувати, дошрубувати.

Довиратися = добірувати си. — Добре хав си, поки сказали вже: цить.

Довити = допелити і т. д. д. **Довивати**.

Довлекати, довлечи = доволікати, дотягати, дотарабанювати, доволокти, дотягти, дотарабанити, дотірити, дотартарити.

Доводити = доводити, допроважувати, призводити. — Се він його призвів до того.

Доводиться = доводити ся, припадати, впадати, випадати. — А тепер довелось на безвідді, на безхлібді погибати. н. д. — Він мій доводить ся небожем. — Йому припадає як раз сто рублів.

Доводъ = довід, доказ.

Довозити = довозити. — Довіз його на своїх конях. — Довозив сіно.

Доволакивати = д. Довлекати.

Доволочити, ся, доволочь, ся = доволікти і т. д. д. **Волочити, ся**.

Довольно = 1. доволі, досить, годі, буде. — Досить одного сонця на небі. н. пр. — Буде вже тобі брехати. — Ждала, ждала, та й годі сказала. — Невісточко сонливая, вставай! годі спати. н. п.

2. чимало, багато. — Чимало літ перевернулось, води чимало утіло. К. П.

Довольно большой = чималий.

Довольный = довольний, задоволений (Гал., контентий (Прав.), радий). — Я радий не доволенъ = я з сього не радий. — Онъ ничѣмъ не доволенъ = йому нічим не догодить. — Доволенъ будь тѣмъ = тим і здобрий (н. к.). — Здобрий тим, що тобі воля присудила. Лев.

Довільствие, довольство = достáток, за-
можність.

Довільствовать, ся = 1. вдовольняти,
ся, задовольняти, ся, довольняти ся
С. 3., (малим) — перебувати ся, здо-
бри́ти чим. (Пр. д. під сл. Довольств.).

2. постачати, вистачати, достачати,
сноживляти (С. Л.), харчувати. — На
всїх не вистачиш. С. Л. — Він постачав на
військо сухарі.

Доворовать, ся = дократи́ ся. — Докрав
ся, поки в тюрму попав.

Доворять = догострити, доточити.

Доврать, ся = добрехати́, ся.

Довѣвать = довіювати.

Довѣдать, ся, довѣдывать, ся = довіда-
ти ся, дознати ся, допитати ся, до-
свідчити ся, довідувати ся і т. д.

Довѣвать = довіювати.

Довѣнчать = довінчати.

Довѣрность = 1. віра (до кого).

2. довірєність, вірчий лист.

Довѣрєний = повіренний, повномочний.

Довѣритель, лица = довіритель, ка.

Довѣрить, ся = довірити, ся, повірити,
звірити, ся (С. Л.), здати ся. — Він у
всьому на його здав ся.

Довѣріє = віра. — Нема тобі віри. С. Л.

— Потерять довѣріє = зневіритись. С.
Аф. — Достойный довѣрія = віри год-
ний. — Свідки мають бути віри годніє і
не підозрієніє. Ст. Л.

Довѣрчивость = віра, ймовірність. — У
дівчачи стільки ласки, як на тихім ставу
рєски, а в козака стільки віри, як на синім
морі піни. н. п.

Довѣрчивый, во = ймовірний, но (С. Л.),
з вірою.

Довѣрять, ся = вірити, віру мати, ня-
ти, діймати, довіряти, ся, повірять,
звірять, ся, здавати ся, покладати ся
(на кого). — Не вір, бо то звірь: хоч не
вкусить, то злякає. н. пр. — Він на ню все
звірав, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д.
ще під сл. Вѣрять 2).

Довѣсти, довшивать, ся = 1. довішати,
довішувати, ся. — Довішала усі сорочки
— нехай сохнуть.

2. доважити, доважувати, ся. С. Аф. Л.
— Доваж ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣсок = довісок (додаток до повної ваги).

Довѣшать = д. Довѣсть 1.

Довѣшиваніє = 1. довішування, 2. дова-
жування.

Довѣять = довіяти.

Довязать, довязѣти, довязывать, ся = 1.
довязати, довязувати, ся. — Довязати
снопи.

2. доплести́, доплітати́, ся. — Доплів
батіг.

Догавливать, договѣть = договіти.

Догадаться, догадываться = догадати́
ся, домислити ся, доміркувати ся, до-
гадувати ся, домисляти ся, доміслю-
вати ся. С. Л. — Догадав ся очкур роз-
вязати, тай думає, що порозумішав. н. пр.

Догадка = догадка (С. Аф. Л.), дога́д
(С. Аф.), здога́д, до́мисел (С. Л.).

Догадливый = догадливий, тямкий (С. Ш.).

Догарать = догоряти́, догору́вати. (С.
Аф.). — Свѣчка догоріла.

Догашивать, догостить = догостювати,
догостити́.

Догнать, ся, догнѣть, ся = догінати́,
догнѣти́, ся.

Догладить, доглаживать, ся = догладити́,
допрасувати́, ся.

Догладывать, догладать = догризати́, до-
гризти́, дождакувати́.

Доглатывать, доглопѣть, доглотать =
доковтнѣти́, доковтати́, доглянѣти́,
доглитати́.

Доглядѣть, доглядывать = доглядати́, до-
глядѣти́, дозирати́, достерегти́, допиль-
нувати́.

Доглядѣться = додивити́ ся, доглядѣти́
ся. — Додивив ся, що аж очі заболіли.

Догнанвать = догноювати.

Догнать, догонять, ся = догнати́, на-
здогнати́ (С. Л. Ш.), нагна́ти, наспі́ти,
насти́гти, здогнати́, зуспі́ти, доганя́ти,
наздоганя́ти, наганя́ти, настигати́. —
Хто два зайці гошть, жадного не здого-
чить. н. пр. — Наздогнав його та по по-
тилиці.

Догнивать, догнѣть = догнивати́, згни-
вати́, догнѣти́, згнѣти́.

Догноить = догноїти́, згноїти́.

Догнѣть = д. Догнать.

Договаривать, ся, договорить, ся = 1.
доказувати, домовляти, доказати́, до-
мовіти, добалакувати, добалакати́. —
Підняли такий гомін, що не дали йому й
доказати до кінця. — Почав балакати, та й
не добалакав.

2. добалакувати ся, добалакати ся. —
Добалакав ся вже до лиха.

3. домовляти, ся, умовляти, ся, годі-
ти, ся, єди́ати, ся, поєди́ати, ся. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр.

Договірний = до́мовлений, умо́влений.

Договір = умо́ва (С. Л. Ш.), домо́ва, уклад (С. Ш.), уго́да (Гал.) — Слова — це полова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул. Ар. — Заглянь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между даючим і взимаючим. Б. Н. — **Заклю́чить догово́ръ** = домо́вити ся, умо́вити ся, уложіти умо́ву. — **Нару́шить, расто́ргнути догово́ръ** = злама́ти, зірва́ти, скасува́ти умо́ву, відкину́ти ся.

Догове́ть = догові́ти.

Догонка, догоніи, у виразах: в́ь дого́нку, в́ь дого́но — на здо́гін, на здо́гінці. — Пустили ся за мною на здо́гін. Фр. — На здо́гінці не націлуєшся. п. пр.

Догоня́ть = д. **Догна́ть**.

Догора́живать = догору́жувати, доплі́тати (тии або що).

Догора́ть = догору́яти, догору́вати (С. Аф.).

Догорева́ть = догору́вати, ся, досу́мова́ти, доту́жити ся, дожу́рити ся. — Дотужив ся, що й сам запедужав.

Догорла́щить = догукати ся, дорепетува́ти ся, догаласува́ти ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догору́ть = догору́іти.

Догреба́ть, догрести́ = догрома́жувати, догріба́ти, догрома́дити, догребті́.

Догрубі́ть, догрубі́яють = догрубі́яють.

Догружа́ть, догру́живать, догрузи́ть = дова́жувати, дова́жити, нахурува́ти, догру́жити.

Догрусти́ть = д. **Догорева́ть**.

Догрызати́, ся = догриза́ти, ся.

Догрѣва́ть, догрѣ́ть = догріва́ти, догрі́ти.

Догрѣ́шить = догрі́шити, ся.

Догу́ливать = догу́лювати, ся. — Догулюю оста́нні дні. — Догуляв ся до лиха.

Дода́вать, додо́ить = додо́ювати, додо́їти.

Дода́вливать, ся = додо́вбувати, ся.

Дода́токъ, дода́ча = дода́ток, прида́ча, дода́ча.

Додвига́ть, ся, додв́игивать, ся = досо́бувати, ся, досу́вати, ся, підсо́увати, ся.

Додвину́ть, ся = досо́нути, ся, підсо́нути, ся.

Додѣрга́ть, додѣргивать = 1. досмі́кати, досі́пати, (про волося, піря) — доску́бті́, добра́ти, досмі́кувати і т. д.

2. дотяга́ти, доволо́кти, дотяга́ти і т. д.

Додержа́ть, додѣржива́ть = 1. дотри́мати, додѣржати, дотри́мувати, додѣржува́ти. — Хто ба́гато обі́цяє, рідко сло́во дотримає. п. пр. — Не́рестань ми́лий до́дї на́рікати, на́мистай свого сло́ва до́тримати. п. п.

2. ві́тратити, витра́чувати. — Я витрати́в оста́нві гро́ші.

Додо́ить = додо́їти.

Додолѣ́ить = дододовба́ти.

Додразни́ть, ся = додра́жнити, ся, додра́тувати, ся.

Додружа́ться = додру́жити ся, дотова́ришувати, добраті́ти ся.

Додума́ться = додума́ти ся, домі́слити ся, доміркува́ти ся, домі́зкувати ся, доро́зумова́ти ся, ро́зуму добра́ти. — Та вже доро́зумовали ся, щоб рубати його́ та його́ ж шаблею. н. о. — А моска́лики та неду́рніи, та ро́зуму добра́ли: паса́мперед ба́тька Швачку́ із оса́улою зны́зали. п. п.

Додура́читься = доду́рити, дожи́рувати ся, допустова́ти ся. — Коли́сь ти дожи́руєш ся до чо́го ли́хого.

Додѣ́лять, додѣ́лывать = доробі́ти, поробі́ти, дороблюва́ти, нодороблюва́ти.

До́єніє = ді́йво (С. Аф.), до́іння, поді́й. — Це сті́лки мо́лока з од́ного до́єю.

До́єнка = ді́йни́ця (С. Аф.), еко́нець. — (Под.) — Ді́йни́ця — коро́вляча му́ка. п. пр. — Їди до́щичку че́бром, ві́дром — ді́йни́цею над нашо́ю пашни́цею. п. пр.

Дожа́ривать, дожа́ривъ, ся = доші́кати, досма́жувати, донекті́, досма́жити, доп́ряжити.

Дожа́ть, дожимать, дожинать, ся = 1. до́давити, до́тїска́ти, до́чавити, (про бі́лизну) — ві́крутити, до́да́влювати і т. д.

2. до́жати (хлі́б), обжи́нати ся.

Дождать, ся = ді́ждати, ся, дочека́ти, ся, дотрива́ти. — Не ді́ждеш, щоб я тебе про́хала. — Дочекав ся я свого́ свѣ́тоцка, ви́ряжала в свѣ́т мене ма́тїнка. Руданський.

Дождевѣ́къ = д. **Бзду́шка**.

Дождевой́ = дощови́й. — За́між ви́йти не дощову го́дину пере́сидіти. н. пр.

Дожди́ть = дощи́ти, (почина́ти) — накра́пати. — **Дожди́ть** = дощ іде́, накра́пає. — Ой насту́па чо́рна хма́ра, став дощ накра́дати. п. пр.

Дождли́вый = дощи́стий (С. З.), дощува́тий (Чайч.), дощови́й, мо́чливи́й. — Дощови́й де́нь. — Мочли́ва осі́нь. — Того́ ж ро́ку лі́то було́ дощи́стоє. Л. В.

Дождь = дощ, (ма́ленький) — до́щик. —

Грѣ́бной, ме́лкій дождь = дрі́бний, дрі́-

бен, як кризь сито, (дуже дрібний, наче туман) — мигічка, мжичка, мряка. С. Л. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — **Крупний дождь** = краплистий (С. Л.), крапчастий, крапчастий (Мал.). — **Пролливий дождь** = ливний дощ, ливень, зліва (С. Л.), зліва. — Піде злива — дощ великий. — Дуже сильний — хлюща, (до того ще й холодний) — хвища, (сильний та не довгий) — туча, тучний дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложний (С. Лев.), облоговий. — **Дождь перестав** = передошло. — Бог дасть передощити і буде ясно. Хар. — **Отъ дождя да въ воду**, н. пр. = з дощу та під річку н. пр. — **Побелъ дождика въ Четвертъ**, н. пр. = на Миколи тай нікולי, н. пр. — **Дождь ливня льетъ** = дощ як відра, як цівкою. — Дощ іде, як з відра ле, а з стріх біжить, як цівкою. Ном.

Дождяникъ = д. Бадюшка.

Дожевать, дожевывать = дожувати, жувати, пережувати, дожовувати і т. д. — **Д. жвачку** = доремігати.

Дожечь, дожигать, ся = допалити, випалити, допалювати, випалювати, ся. — Допалив сьвічку. — Випалив усі дрова.

Доживать = доживати, добувати. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. III. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожидание = ждання, сподівання, чекання, тривання.

Дожидать, ся = ждати, дожидати, сподівати ся, чекати, тривати. — Ждала я, дожидала, ворітечка відчиняла. н. п. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерті. н. пр. — Пекхай та тривай — то недобрі люде. н. пр. — **Ждалъ не дождался** = ждав, тай годі сказав; ждав, тай жданки поїв.

Дожимать, дожмать = д. Дожать.

Дожить = дожити, добути.

Дожрать = дожерти, дотріскати, долопати, пожерти і т. д.

Дозванивать, ся = додзвонювати, ся.

Дозвать, ся = докликати ся, догукати ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не докликучь я тебе н. п.

Дозволение = дозвіл, дозволєння.

Дозволительный = 1. дозволяющий.

2. дозволений, вільний.

Дозволить, дозволать = дозволити, позволити, подозволити, дозволати і т. д.

— Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим нашу Січу та руїновати н. п.

Дозвоить = додзвонити, ся.

Дознавание = дознавання.

Дознавать, ся, дознать, ся = дознавати, ся, визнавати, довідувати ся, допітувати ся, упевняти ся, дізнати ся, довідати ся (С. Л.) і т. д.

Дознание = дознання, визнавання, дознання. С. Л.

Дозобать = додзобати, додзюбати.

Дозолачивать, дозолотить, ся = дозолочувати, дозолотити, ся.

Дозорной = дозорний, дозорця (С. З.), доглядач.

Дозорный = дозорний і д. Дозорной.

Дозорщик = д. Дозорной.

Дозоръ = дозор, обхід.

Дозрывать, дозреть = доспівати, достигати, виспівати, доспіти, достигти. — Нехай цвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуни достигли. н. о.

Дозрелый = доспілий, спілий, достиглий, стиглий. — Спілі яблука. — Стиглий кавун.

Дозывать, ся = скликати, докликати, ся, догукувати ся. — Нілк його не догукавш ся.

Дозываться = заїавити ся. — Заїавив ся та і вив у кручу.

Доиграть, ся, доигрывать, ся = дограти, ся, дожартувати ся, догравати, ся. — Дограв си, поки геть усе не програв.

Доильница = доїльниця, річка (Лів.), доїрка (Прав.). — Я до печі куховарочку палив, до корівок та доїльничку. н. п. — З діїшней річки виступала Кот.

Доить = д. Доїлка.

Доить = діїний. — Корова дійна. С. Аф.

Донскать, ся, доискивать, ся = дошукати, ся, дошукувати, ся; д. **Довѣдаться, доведываться** (по слідах) — вистежити, витропити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму сьвятого дошукатись. К. Іов.

Дойка = доїння, діїво. (С. Аф.).

Доить = діїти, (по малу або трудно) — додібати, донхати ся, доплєнтати ся, дочвалати, доплугати ся. — Отак іду чи попід тинном, я міркував собі вночі, доки дошлетавсь до хатини. К. III.

Доить, ся = доїти, ся. — Доїти корову. — Корова погано доїть ся.

Дока = мітець, мистець, мастак (С. З.), мистіок. — Як хто мистюк зайців стрі-

лять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділі. — Ді́ка на до́ку на́сёлъ, н. пр. = найшла (або: трапила) коса на ка́мінь. н. пр.

Доказатель = до́ка́жчик, доно́щик.

Доказательный = до́ка́зний, до́відний.

Доказательство = до́каз, до́казка, до́від. — Ві́п і сам не знає, ні́кі він до́казки має на землю. Ніс. Черн. — **Доказательства** пи́сьменны́ = до́води листовні́. — О до́водах листовних. Ст. Л.

Доказать, доказы́вать, ся = до́каза́ти, до́вести, до́свьідчи́ти, ви́казати, ви́вести ді́ло, пра́во, до́казува́ти ся і т. д.

Дока́ли́ть, до́ка́лива́ть = 1. до́гартува́ти, до́гарто́вувати.

2. розпе́кти, розпі́кати.

Дока́лива́ть, ся, до́коло́ть = до́ко́люва́ти, ся, до́штри́кувати, до́шти́ркувати, до́шні́гувати, до́коло́ти і т. д.

Дока́нчива́ть = кінча́ти.

Дока́нчива́ть, до́копи́ть = до́кладати́, до́збі́рувати, до́кла́сти, до́збі́рати. С. Аф. — Ле́дше до́збі́рав сотню карбова́нців.

Дока́нчива́ть, до́копи́ти = до́ко́нчива́ти, до́копи́ти.

Дока́нчива́ть, ся, до́копа́ть, ся = до́ко́пува́ти, ся, до́копа́ти, ся. — До́копав до води. — Ві́п до всього до́копа́єть ся.

Докара́бкати ся = доде́рти ся, додрі́пати ся, дошкря́бати ся.

Дока́рмива́ть, до́корми́ть = до́годо́вувати, до́годува́ти, (до весни) — до́зімува́ти (про худобу). — До́годуй бжолу до Іва́на, зроби́ть з тебе па́на. н. пр.

Дока́чува́ти, до́ка́чыва́ть = до́коті́ти, до́ко́чувати, (про білизну) — до́кача́ти (на качальці), до́ма́тлюва́ти (на ма́тлю).

Дока́чи́ть, ся = до́коті́ти, ся.

Докача́ть, ся, до́ка́чыва́ть, ся = до́кача́ти, ся, (на го́йда́льці або що) — до́коли́хати ся, до́го́йда́ти ся.

Дока́нива́ть, ся, до́коси́ть, ся = до́ко́сювати, ся, до́коси́ти, ся.

До́кваси́ть, до́кваси́вать, ся = до́кваси́ти, до́квасюва́ти, ся.

До́кидати́, до́кидыва́ть = д. До́бресіа́ть, до́бра́сыва́ти.

До́кива́ти, до́кипи́ть = до́кипа́ти, до́кипи́ти.

До́киса́ть, до́кисну́ть = до́киса́ти, до́кисну́ти, до́кваси́тись.

До́кислий = кі́слий, до́квасе́ний.

До́кись = до́кис, до́квас.

До́кладний = до́кладний.

До́кладъ = до́клад, (стар.) — лепо́рт С. З.

До́кладыва́ть, до́кла́сть, до́ложити́ = до́клада́ти, до́дава́ти, до́водити до ві́дома, до́кла́сти, до́ложити, до́дати, до́вести до ві́дома.

До́клева́ти, до́клёыва́ть = до́дзьба́ти, до́дзю́бати, до́клю́кати, ви́дзю́бати і т. д., до́дзьбу́вати і т. д.

До́кле́на́ти, до́клеи́ть = до́клеюва́ти, (карю́ком) — до́карю́чувати, до́кле́ти, до́карю́чити. (Ча́йч.).

До́кле́и́ти = до́кле́и́ти, до́таврува́ти, по́значити́, по́кле́и́ти, по́таврува́ти.

До́кли́ка́ть ся = д. До́звату́сь.

До́клони́ть, ся = до́хили́ти, нахи́лити, ся.

До́кова́ти, до́ковыва́ть, ся = до́кува́ти, ви́кувати, до́ковува́ти і т. д.

До́ковы́ля́ти = до́шкандиба́ти, до́шкити́ля́ти. — На си́лу до́шкандиба́в до ха́ти.

До́ковы́рати́, ся = до́ко́лупа́ти, ся, до́ко́пиріа́ти, ся.

До́кола́нчива́ти, до́ко́лотити́ = до́бива́ти, до́бі́ти.

До́ко́лдовати́ = до́чарува́ти, до́ча́клува́ти, до́вї́дмува́ти, до́воро́жити, ся.

До́ко́ло́ть, ся = д. До́ка́лива́ти.

До́ко́ль, до́ко́ль = по́ки, до́ки, до́кі́ль, до́ яко́го ча́су. — До́ки ти бу́деш пу́стова́ти? С. Л. — До́ки сонце зйде, ро́са о́чі ви́йсть. н. пр.

До́кона́ти = до́ко́нати, зні́вечити, до́вести до кра́ю.

До́коно́нати́ = до́коно́нати́ти, до́паклю́вати, до́пна́тлюва́ти.

До́ко́нчи́ть = скі́нчи́ти, до́кінчи́ти, до́ кінця́, до кра́ю до́вести, (ро́боту яку) — до́роби́ти, (пи́сання) — до́пи́сати, (ши́тво) — до́ши́ти, (гру́) — до́грати́, (сьпіва́ння) — до́спі́вати і т. д.

До́копа́ти = д. До́ка́нчива́ти.

До́копи́ти = д. До́ка́нчива́ти.

До́копи́ти = д. До́ка́нчива́ти.

До́корми́ти = д. До́ка́рмива́ти.

До́коси́ти = д. До́ка́нива́ти.

До́кра́на́ти, до́кро́ити = до́кро́ювати, до́кро́їти.

До́кра́снати́, до́кра́шива́ти, ся = до́ма́люва́ти, до́ма́льбу́вати, ся, (С. Аф.), до́кра́сити, до́кра́шувати.

До́красна = до́ жару, аж по́черво́ніло,

до червоности, поки почервонїє. —
Терти руку поки почервонїє.

Докричати, ся = догукати, ся.

Докроїть = д. Докраївать.

Докрошівать, докроміть, ся = докришувати, докришити, ся. — Докришила локшину. — Зуб докришив ся.

Докрутити, докручувати = докрутити, довертити, досукати, довити, докручувати і т. д.

Докручинитися = дожурити ся, досумовати, дотужити.

Докторъ = 1. доктор (учеп. ст.).

2. лікаръ, дохторъ (Хар). — Лікареві чи допоможись, чи не допоможись, а калитка розвяжись. п. пр.

Докторша = 1. лікарша (жінка лікарева).

2. лікарка.

Докувиркатися = донерекидати ся.

Докуда = доки, до якого місця і д. Доколь.

Докука = докучання, докука (С. З.), надокуча (Полт.), уїдливість С. Ш. — З прикрьстю і докукою людем. Самойлович. С. З.

Документъ = документ, папір, (стародавній) — шпаргал, (зб.) — шпаргалля.

Докупати, ся = докупати, ся. — Докупав ся, що аж голова болять.

Докупати, докупити, ся = докупати, докуповувати, прикуповувати, докупляти, прикупляти, докупити, ся.

Докуривати, ся, докурить, ся = докурювати, ся, докурити, ся.

Докучати = докучати, надокучати, набридати, обридати, кучити, прикрити ся. С. З. Л. — Та вже тая пресучая журба мінї надокучила. н. п. — Ні о що більш в тим не прикрили ся і не упоминали ся Скоропадський. С. З. — Кучити посплам, аби домовляли ся. П. Могіла. О. З.

Докучливість = набридливість, уїдливість. С. Ш.

Докучливий = набридливий, обридливий, уїдливий (С. Ш.), вїдливий. — Таке вїддає, що хоч візьми та й циюнь меж очі.

Докучний = 1. д. Докучливий. 2. нудний (про чоловіка).

Докушати, докушувати = доїсти, доїдати; допити, допивати.

Доловливати, доловити = доловлювати, доловити.

Долозати = долазати ся.

Доломливати, доламывати, доломить = доломлювати, доломити, доламати.

Долбѣжъ = 1. жолоб, жолобина, пята (видовбавий рівчачок або дірка в дереві).

2. частіше: Долбѣжка — зубрячка, турукання. (С. Ш.). — Вь долбѣжкѣ — на память (не розуміючи), в зубрячку.

Долбіло = долото.

Долбѣть = 1. довбати. — Довбати долотом дірку. С. Аф.

2. торочити, товкти. С. Ш. — Що дня йому треба все одно торочити. С. Л.

3. турукати (С. Ш.), товкти, товкмачити, зубрити (вчити на память від слова до слова).

Долбленіє = 1. довбання.

2. д. Долбѣжъ 2.

Долбня, долбѣха, долбѣшка = довбня, довбешка. С. Аф. — (Для забиння паль) — баба С. Ш. (на олійні) — таран. С. Ш.

Долгаться = добрехати ся.

Долгий, долго = довгий, довго, поб. — довжений (С. Аф.), довжезний, зар. — довгенький, довгесенький. С. Аф. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — Через місяць надійшов другий лист довжезний. Фр. — Як довго його нема з поля. — Кінь довго запряжений. С. Аф. — Вотъ и всѣ не долги = от і все, та й годї, от тоб і все. — Долгая жизнь = довгий вік. — Дай, Боже, вік довгий. н. пр. — Долго ли, коротко ли = через яку таку годину. — Долго ли до бѣды? = чи далеко до біді? — Откладывати въ долгій ящикъ = відкладати на довго. — Приказалъ долго жить = віддав Богові дѣшу, казав довго жити. — Вѣхати на долгиъ = їхати на одних конях (цїлу дорогу, не переміняючи коней).

Долговатый, то = довгенький, ко.

Долговолосый = д. Длинноволосый.

Долговременный, но = довгий, го, довготчасний, но.

Долговой = довговий.

Долговѣчный, но = довговічний, но, (вкупі з іменником) — довговік. — Стоїть дуб — довговік. н. з.

Долговязый = довгий, довгінь, довгеля (С. Аф.), довготелесий (С. Аф.), цибатий, цибань, довговязий. С. Аф.

Долгоденствие = довгий вік. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.

Долгоденствовать = довго жити.

Долголітє = д. Долгоденствие.

Долголітній = довголітний, довговічний.

Долгоногі = д. Длинноногий.

Долгоножка, ком. *Tipula* = довгоног. — Сосальце у його далеко коротче, ніж у комаря, та ще й ноги дуже довгі, через те ці комахи і взивають ся довгоногами. Степовик.

Долгоносик, ком. *Circulio* = довгоносік, (С. З.) носай, свинка, шамлак (Полт. Чайч.). Жук, що мають попуру довгеньку годівку, котрі через те здають ся ліби-то малесенькими свинками. Степовик.

Долгоносий = д. Длинноносый.

Долгоноско = довгенько.

Долгоно́лый = довгоно́лий.

Долгору́кий = довгору́кий.

Долгосро́чный = довгостроковий (на довгий строк).

Долгота = до́вгість (С. З.), довжина́ (С. С.), довжипня́. (С. Аф.).

Долготерпи́лый = довготерпи́лий. С. Ж.

Долгоу́хий = довгоу́хий, ухань, уха́ч (С. Ш.), про свиней — каплау́хий.

Долгоу́шка = го́лка з довгим у́шком.

Долгохвостик, пт. *Parus candatus* = синиця хвостата.

Долгохвостый = хвостатий, довгохвостий, хвостач (С. Ш.).

Долгоше́йка = д. Горляшка 1.

Долгоше́я = довговязий. С. Аф.

Долгоязы́чный = 1. язика́тий і д. Болта́вый і Болту́п 1.

2. брехли́вий, ва, бреху́н, ха, плету́п, ха.

Долг = 1. обов'язок, повинність. — Обов'язок чинити. С. З. — Коли сповню свій обов'язок, то ніхто тобі нічого не зробить. Фр. — **Отда́ть** послѣдній долгъ **приро́де** = віддати Богові ду́шу, умерти. — **Отда́ть п. л. поко́йнику** = провѣсти до кладовища.

2. довг, винне, винува́те, позичка. — **Въ долгъ братъ** = бра́ти на́бір, в позичку. — **Въ долгъ вѣрять, дава́ть** = боргува́ти, навіря́ти, на́бір дава́ти, у позичку дава́ти. — Як будеш усім боргувати, прийде́ть ся сорочку латати. н. пр. — **Продай ми́й на́бір, а гроші** через тяжде́нь віддам. н. о. — **Іду до жи́дівки** — син на́бір горля́ки! н. п. — **Шинка́рочка** мене знає, на сто рублі́в навіряє. н. п. — **Въ долги́ вля́зть** = вдовжати ся. — **Ту зѣ́му так вдовжався**, що й не ви́лізу. — **Въ долгу́ какъ въ шелку́** = по ши́ю в довга́х, в довга́х як в ре́пяхах. н. пр.

Долесво́й = частковий, найовий.

Долежа́ть, ся = 1. долѣжати ся. — **Долежа́в ся**, поки голова заболі́ла.

2. про овочі) — **влѣжати ся**, доспі́ти, дості́гти на со́нці.

Долета́ть, ся, долетѣ́ть = долѣтати, ся, долеті́ти, доли́нути, долену́ти (С. Аф.).

Должа́ть = позича́ти, запозича́ти ся, вдовжува́ти ся (Д. під с. Долгъ 2.)

Долженствовати́ = му́сити (С. З. Л.), ма́ти, обов'язок ма́ти. — **Із дерева сього зломати ти мусини гилку хоч одну.** Кот. — **За лихими людьми** та за ворогами покинути мушу. н. п. — **Не маєть ніхто ні за кого терпіти**, тільки кожний сам за себе. Ст. Л.

Должникъ = довжник, винува́тий (С. Л.), винува́тець. — **А довжник**, котрий винен. Ст. Л.

До́жно = тре́ба, повинно, слі́д, нале́жить, годі́ться. — **Треба жити**, як па́біжить. н. пр. — **Треба бути слухняним.** — **Так слі́д робити.** С. Л. — **Приймають старого**, як повинно бути. н. о.

Должно́ быть = 1. повинно, му́сити бу́ти. 2. ма́бутъ, либо́нь, де́сь. Д. Вѣ́рно 2.

Должное = повинне, нале́жить, що слі́д. **Должностной** = урядовий (С. Ш.), службовий.

До́лжность = уря́д (С. Ш., служба, поса́да. (Гал.). — **Сикий такий уряд** лучче ніж проста служба. С. Ш. — **Уряди два судовіє** одній особі давані не будуть. Ст. Л. — **Кандидат на учительську посаду.** Барв. — **Исправляющий до́лжность** = наказний, заступник. — **Наказний отаман.** С. З. Л. — **А тут** паз заступник старости — самого старости не було. Фр.

Должный, долже́нь = 1. повинний (С. Л.), нале́жний (С. З.). — **Належити честь** віддати.

2. повинен, му́сити. — **Не знав добрий чоловік** та із чого жити, мусів собі корівку купити. п. п. — **Хоч не рада**, та мушу, бо люблю Івася як душу. н. п.

3. винний, винен. — **Він ми́й винен** три карбованця. — **Що винен** — то віддати повинен. н. пр.

Долива́ть, ся = доливати, ся, досипа́ти, ся. — **Досип повну пляшку.**

Долівка, доливъ = доливання, досипання.

Долиза́ть, долизыва́ть, ся = долизати, відлизати, долизувати, ся, відлизувати ся. **Долина** = д. Длинна́.

До́лина = долина; ді́л, поді́л, низько-ді́л, низина́, (межи високих гір) — **Межигі́р'я**, (довга і вузька, на стснах) — **ба́л-**

ка, (недовга та глибока) — яр, ярбк, (з ліском) — байрак, (крута зо всіх боків межи гір) — макітра, (де починаєть ся долина) — придолінок, (де кінець си) — одвершок. С. Л. З. Ш. — Вийду на могилу, гляну на долину. п. п. — І дологеть собі село понад водою простягаєсь. К. Ш. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. п. д. — Як будете до байраків прибувати, тернові гілки рубайте, міні признаку покидайте. н. д. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. п. п.

Долинушка = долинонька, долиночка. С. Аф.

Долить = 1. доліти, досипати. — Досип чарку.

2. перемагати, змогати, посідати.

Доложить = д. Долаэливать.

Доложить = д. Долаэливать.

Долой = геть, прич; до долу. — Геть з очей моїх. — Іди, силу, прич від мене, пехай тебе Турчин візьме. п. п. — Геть з дологи. — Звалив його до долу.

Доломать = д. Долаэливать.

Долотить = довбати (долотом).

Долотб = долотб, здр. — долотнб, (велике — пробивати лід) — плішій.

Долу = долі, до долу, в низ, в низу.

Доль = д. Долина.

Дольникъ = спільник.

Дольный = низовий, нижній, сідній.

Долше, долб, е = довше.

Долзати, долзати = долзати, долзати, долзати.

Доля = 1. частка, частина, пайка, часть, уділ (С. Ш.). — Принять когб въ долю = прийняти в силку. — Вступить въ долю = пристати до спілки.

2. доля, талан. — Вміла мати брови дати, та не вміла части-долі дати. н. п. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до останку. н. пр. — У кого талан, апі дня па лан, а у мене нема талану, то що дня на лану. п. пр.

Дома = дома, в дома, в господі, в домівці. — Його нема в дома. — Не стали в домівці части й долі собі мати. н. д.

Домазати, домаэувати = домазати, домастити, дошмарувати, домаэувати і т. д.

Домаэувати, ся, домолотъ, ся = 1. домелювати, ся, домолоти, ся.

2. добазікати, ся, добалясувати, ся, домолоти, ся.

Домарати, домарувати = докаляти, домазати, домаэувати, вікаляти вімазати.

Домативати, домотати, ся = 1. домотувати, домотати, ся. — Домотала клубок валу.

2. доціндрювати, переводити, мантачити, гайнувати (до краю), доціндрити, домотати, розмантачити, прогайнувати, проциндрити, перевести (геть усе).

Домахнутъ = докінути.

Домачивати, ся, домочитъ, ся = домочувати, домочити, ся.

Домашній = 1. хатній, домовий, домівський; наський, свійський. — Хатиного злодія не встерешеш сп. н. пр. — Казала польова миша хатній. н. к. — Дві скрині на потребу домовую. Л. В. — Домового злодія не вбережеш ся. н. пр. — Ціна птахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а наська. — Домашній холстъ = домоткане полотно, домоткан. С. З. — Домашній неприємности = хатня морква. С. Л.

2. домівник, ця, домівець. — Домашнє = домівник, домівці, сем'яне, свої, наші. — Ти у нас в хаті не домівниця, нашому добру не кукіблиця. н. п. — І перед власними домовниками моїми. С. З. — Домашній чоловік = свій чоловік (про чужого, але близького).

Домашивати, домоститъ = домошувати, домостити, (дошками) — достилати, достелати, (камнем улицю) — добуркувати, добуркувати. С. Ш.

Домежевати, домеэувати, ся = domeжувати, domeжувати, ся.

Домекаться, домекнутъся = д. Догадываться.

Домбкъ, вживаєть ся тільки у виразі: „не въ домбкъ“ = не вдогад, не втямки.

Доменная печь = велика піч, гута (на рудних). — Пала як у гуті.

Доместі, дометати = домести, домітати.

Дометати, дометувати = 1. докидати, докінути, докидати, дошпурнути. — Докидати стола. — Докинути до...

2. обкидати, обкидати. — Обкидати петьки.

Домикъ, домішко = домбк, домбчок, хатка, хатіна, хатінка, будинок. — А у мене ні хатинки, нема щастя, нема жінок. н. п.

Домна = д. Доменная печь.

Домовитий = хазяйливий, господарний, хазяйновитий.

Домовище = д. Гробъ.

Домовладб'лець, лия = помохазяїн. го-

сподáръ, домодержáвель, домохазя́йка, госпо́дня. — Ой Боже паш, царю, пошли літа щасливі сього дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазяїну й хазяїці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домови́нчатъ = домува́ти, домонта́рюва-ти. — Годі вам, панове-молоді, домувати, ідть зо мною на Черкено долину гуляти. н. п.

Домово́дство = домі́вство, господáрство, хазя́йство, господарюва́ння, хазяїнува́ння. — Домівство управляти. С. З.

Домово́й = домови́й, домови́к, дідько.

Домови́й = д. Домáшній 1.

Домогáтельство = домога́ння.

Домогáться = домога́ти ся, намага́ти ся, добува́ти ся, доправля́ти ся, допевня́ти ся, допина́ти ся. — Намагаєть ся Іван у город. Чайч. — У двері стукав, добував ся. Ког. — Допевний ся, пан Гетьмане, допевний ся плати: як не будеш допевнятись, будемо втікати. н. п.

Домо́й = до до́му, до госпо́дні. — Чого ти тут? — Іди мінї зараз до до́му. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домо́к = домо́к, домо́чок. — **Житъ** домо́мъ = жити на своєму госпо́дстві.

Домола́чивать, домоло́титъ = домо́лочувати, домо́лотити.

Домо́лоть = д. Домáлывать.

Домо́правитель = управі́тель (домом), стар. — шафа́рь (С. З.).

Доморо́щенний = доморо́слий, насьби́й, свійськи́й, свого́ хóву. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Наські качки.

Домосе́йти = д. Домáщивать.

Домосе́дничать = д. Домови́нчатъ.

Домосе́дство = домонта́рство.

Домосе́дъ, ка = домонта́рь, ка, сиду́н. 3. Лев., (в жарт) — пічкур. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називати. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домо́тати = д. Домáтывать.

Домохозя́иниъ = д. Домовла́дцель.

Домоча́дць = 1. домі́вник, ця, домі́вель, мп. — домі́вці, д. Домáшній 2.

2. челяді́нець, зб. — челя́дь, слуга́, слуги́.

Домоча́ти = д. Домáчивать.

Дому́чить = заму́чити, замордува́ти.

Домча́ти, ся = домча́ти, ся, добі́гти, допéзти (швидко).

Домъ = 1. дім, буди́нок, (мурований) —

камяни́ця, (великий, панський) — го́рниці (С. Аф.), свѣтлі́ця, хорóми, бу́дінки (С. П.), покóї, (простий) — ха́та. — Почали муровати оту камяницю. Фр. — Біля гриниці не впадає будувати свѣтлиці. н. пр. — Саме на горбочку стоять панські будінки. н. о. — Піду у горпиці. — **За́в-жій домъ** = за́взд. — **Моли́твенный домъ** = моли́твня (С. Л.), каплі́ця, капличка. С. З. — **Страпо́пріймный домъ** = (при монастирах у Запорожці) — віта́льня. Эв. О. Ст. — **Пите́йный домъ** = шинóк, шинк, корчма́, оренда, ора́нда. (С. З.). — **Свой домъ** = госпо́да, домі́вка. — Через левади та горóди два куми йшли з весілля до господи. Б. Г. — Де хлѣб, сіль, капа — там і домі́вка паша. н. пр. — Чого нещю, чого тут блукаєш, чи ти в себе господи не маєш? н. п.

2. рід, роді́на. — Ой випемо родиню, щоб нам житю родило, і житечко і онес, і вібрав ся рід увесь. п. п.

Домыва́ти, домы́ть, ся = доми́вати, до-нерáти, доми́ти, допра́ти, ся. — Всі сорочки допра́ла.

Домы́ливать, домы́лить = доми́лювати, доми́лити.

Домы́слитъ, ся, домы́слѣть, ся = домі́-слити, ся, домі́ркува́ти ся, домі́зкува́ти ся, доми́слѣти ся, домі́ркову́вати ся, домі́зкову́вати ся.

Домѣ́ривать, домѣ́рить, ся = домі́ра́ти, домі́рювати, домі́ряти, ся. С. Аф.

Домѣ́ръ = домі́р.

Домѣ́сить, домѣ́шивать, ся = домі́сити, домі́шувати, ся, домі́сювати, ся. С. Аф.

Домѣ́шать, домѣ́шивать, ся = домі́шáти, домі́шувати, ся.

Домы́ть = домя́ти, домя́ти.

Дона́шивать, доно́сить, ся = доно́шувати, доно́сювати, зно́шувати, зно́сювати, доно́сити, ся, зно́сити, ся. С. Аф. — Допосив усю цеглу. — Зносив одѣжу.

Донѣ́льзя = до кра́ю, до оста́нку, до кінця́, до рѣ́шти, на́дто вже, через кра́й, (про їжу) — до схочу́, до не-схочу́. — Забивай гвіздок до кінця. — Розхвалили на́дто вже. — На́їв ся до несхочу́.

Донесі́ти, доно́ситъ, ся = 1. донесі́ти, до-но́сити, ся. — Доніс до хати.

2. онові́сити, довести́ до ві́дома, до-нові́сті, онові́шати, допові́шати, дово́-дити до ві́дома. — Скоро ввиді́ли, пану допові́ли п. д.

3. донести, довести (на кого), виказати, обмовити, доносити, доводити, виказувати, обмовляти.

Донизать, донизывать, ся = донизати, донизувати, ся.

Донимать, донять = 1. добирати, добрати.

2. дошкуляти, допикати, дошкулити, допекти, надозолити. — Як слово не може, то й кием не дошкулиш. н. пр. — Дошк такі його Пици-Муха. О. С.

Донная трава, донникъ, рос. *Melilotus alba* Desf. = білий буркун, *M. coerulea* Lam. — буркун-зілля, сірозілля, *M. officinalis* Lam. — жовтий буркун, луговий буркун. С. Ан. (В народ. піснях — символ вірності). — В огороді по тичині буркунзілля ветсь, молодан чумачиха за чумаком ботсья. н. п.

Донный = 1. денний.

2. буркунівий.

Доноситель, ница = донощик, ця, докажчик, ця, довідчик (С. Д.), викажчик.

Доносить = д. Донести.

Доносъ = донос, виказ, обмова.

Доносникъ, ца = д. Доноситель, ница.

Донце = 1. денце. — Ми вже не в одній чарці денце бачили.

2. динце. — Сіла на динце, та цось не до прязі мині.

Доньш = досі, идосі, до сього часу. — Відколи та й досі його не має.

Донурить = допірнути, допурити. — Допурнув аж до самого дна.

Доньшко = дещо. — Ой плавало відерце, соснові класки, а дубове денце. н. п.

Донять = д. Донимать.

Дообдаты = дообідати. — Не вєпіли ми й дообідати, як він приїхав.

Дообѣденный = дообідний, передобідний.

Доострить, дооспрать = догострити, доточити, догострювати, доточувати.

Допивать, допойть = допювати, допойти.

Допивать, допаять = допювати, допютовувати, допаяти, допютовати.

Допалывать, доползти = допалити, допалювати, допалити, допалювати, допалювати (С. Аф.).

Допалывать, дополотъ = допалювати, дополотити.

Допарывать, допоротъ = допорювати, допоротити.

Донахатъ, допахивать, ся = доорати, доорювати.

Допачкать, допачкивать, ся = викаля-

ти, виказати, викаляти, докаляти і т. д.

Допаять = д. Допивать.

Допекать, ся, допечь, ся = 1. допикати, випикати, допекти, випекти, ся.

2. д. Донимать.

Допечатать, допечатывать, ся = додруковати, додрукувати, ся.

Допивать, ся, допить, ся = допивати, ся, допити, ся. — Допив пляшку. — Допив ся, що аж руки дріжать.

Допилывать, ся, допилить, ся = допилювати, допилити, ся.

Допирать, допереть, ся = причиняти, причинити, ся.

Дописать, дописывать, ся = дописати, домаювати, дописувати, домаюувувати. — Дописав лист. — Домаював образ.

Допихать, допихивать, допихнуть, ся = допхати, допхати, допхувати, допхнути, ся.

Доплавить, доплачивать, ся = дотопити, розтопити, розтоплювати, ся (докінчи, до остатку).

Доплакать, ся = 1. доплатити, ся, доплатити, ся. — Поплакав ся, аж очі опухли.

2. виплакати. — Таки виплакав собі місце.

Доплатить, доплачивать, ся = доплатити, приплатити, доплачувати, ся і т. д.

Доплевать, доплывать, ся = доплювати, доплювати.

Доплестъ, доплетать, ся = доплести, приплести, доплітати, приплітати, ся. — Доплетѣнно что = приплітха.

Доплестъся, доплетаться = доплентати ся, дочвалати, додїбати, додлуганити ся. — Отак ідучи по під типом, я міркував собі в почі, доки доплентавсь до хатини. К. III.

Доплывать, доплыть = допливати, припливати, доплисти, приплисти, доплинути і т. д. — Івашечку, мій синочку, приплинь, приплинь до бережка н. к.

Доплясать, доплесывать, ся = дотанцювати, дотанцюувувати, ся. — Аж до Межигорського Спаса дотанцював сивий. К. III.

Допойть = д. Допивать.

Доподлинно = напевне, справді; докладно. — Я пішов за ним, все ще не знаючи докладно, що зо мною дієть ся. Фр.

Доползать = д. Допалывать.

Дополнѣніе = 1. доповнення, додавання.

2. додаток, додача, доклад.

Дополнительный = додатковий, додаточний.

Дополнить, дополнять, ся = доповнити, додати, доточити, доповняти, додавати, ся. — Жовтою костью мости вимощати, червоною кровю моря доповняти. н. п. — Чим Бог світ доточив? (н. з. — огнем).

Дополоть = д. **Допалывать.**

Дополусмерти = тріхи, мало не до смерти. — Прибили його тріхи не до смерти.

Допороть = д. **Допарывать.**

Допотять = допитати.

Доправить, доправлять = поправити, виправити, поправляти, виправляти.

Допраздновать, ся = досвятукувати, допразникувати, ся, догуляти ся.

Допрашивать, ся = допитування, випитування, допит, випити.

Допрашивать, ся = допитувати, випитувати, питати, ся. — Свідки по розну у суду питані бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а він не допитував сл. Фр.

Допросить, ся = 1. допитати, ся, винити, дознати, ся.

2. викалючити, вицигавити.

Допрось = допит, випити.

Допрудить, допруживать = догати́ти, догачувати.

Допрыгать, ся = дострибати ся, доплигати ся, доскакати ся. — Дострибав ся, поки погу звихнув.

Допрыгивать, допрыгнуть = дострибувати, доплигувати, дострибнути, доплигнути. — Дострибнув до стіни.

Допрыскать, допрыскивать = допріска́ти, докронити, допріскувати.

Допрѣвать = упрівати. — Каша упріла. — Він упрів, аж мокрий.

Допрядать, допрядывать = 1. допрядати. — Всі починки допріла.

2. д. **Допрыгивать.**

Допускать, допускать, допустить = допускати, припускати, попускати, допустити і т. д.

Допущение = допуск, допуст, попуск, попуст.

Допытать, допытывать = вибити, виму́чити, вибивати, виму́чувати (признання).

Допьяна = доп'яну.

Допѣвать, допѣть, ся = доспівувати, доспівати, ся. — От зараз доспіваетмо оцю пісню, тоді й підемо.

Доработать, доработывать, ся = доробі-

ти, допрацювати, доробляти, дороблювати, допрацьовувати, ся.

Доравнивать, доровнять = дорівнювати, дорівняти.

Доравчивать = вирощувати, ви́кохувати, ви́ховувати.

Дорвать, дорывать = дорвати, додрати, додерти, (про волосся, піри) — доскубти, (про льон, коноплі) — добрати, доривати і т. д.

Дорѣлый, дорѣть = д. **Дозрѣлый, дозреть.**

Дорисовать, дорисовывать = домалювати, прималювати, (про мережки) — домережати, примережати, домальовувати і т. д.

Доровнять = д. **Доравнивать.**

Дорога = доро́га, шлях. — Коло неї шлях-дорога аж на три руки, но тих шляхах весну й літо ідуть чумаки. Аф. — **Большая, торная дорога** = битий шлях, великий шлях, (стар. і гал.) — гостинець.

— До Бога великий шлях, а до пекла прямесельский. н. пр. — Та поміж трьома шляхами ой там яму копали, чумачепка ховали. п. п. — Велів посил на гостинцю постинати. Л. В. — Не твердим ходом пішов далі по гостинцю. Фр. — Виїзжаючи, низенько вклонив ся, а як виїхав на битий шлях, сліззюнками вмив си. н. п. — **Железная дорога** = чу́гунка, ко́лія, залізна ко́лія, залізниця. — **Проселочная дорога** = степова́, польова́ доро́га. —

Почтовая дорога = стовповий шлях.

— **Весенняя, зимняя, летняя дорога** = вешня́к, ві́шняк, лі́тняк. С. Л. — **Установившаяся дорога** = становкий шлях.

— Поїдемо цехай, як становкий шлях буде.

С. Л. — **Ухабистая дорога** = вибоїста.

— **Узженная д.** = утёрта д., (узеська) = шляшок, сте́жка, пу́тівець. (С. Л.). —

До доброї криниці стежка утонтана. п. пр. (Вдовж берега) — бережня́к. (Круга з гори) — узвіз. С. Ш. — **Запала дорога** = заросла сте́жка. — Заросла йому стеж—

до дівини. — **Ідти прямою дорогою** ка по правді ходіти, прямувати, прям—

цем, просто йти. — Ми просто йшли у пас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

— **Ідти безъ дороги, окольными путями** = навмання, манівцем, манівцями.

— Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Пішов навмання. — І

провели в почі тайними манівцями на шлях мейфський. К. Ш. — **Не дорога; итья** доро́ги = нема чо́го, нічо́го, не треба

(йти куди або робити що). — **Мнѣ ходіть тудá не доро́га** = **мні́ нема́ чо́го туді́ ходіти́**. — **Не зна́й ко́ мнѣ доро́ги** = не ході́ до мене́, забу́дь до мене́ доро́гу, щоб тво́я но́га у мене́ не була́. — **Собира́ться вѣ доро́гу** = **лаго́дити ся, лаштува́ти ся** (в доро́гу). — **Тудá сму́ и доро́га** = так **но́му́ й тре́ба**, **ко́тузі́ по заслу́зі**. — **Пресе́чь доро́гу** = **перенáти, перепини́ти** (С. З.), **ста́ти на перешко́ді**.

Дороговатий, то = **дорогѣнький, ко**.

Дороговизна = **дорожнѣта** (С. Аф. З. Л.), **дороговина́, дорожнѣ́** (С. Л.), **дорожний** (С. Аф.), **дорожнѣ́ча**. — Та́я сара́на вели́кую доро́жнєту учини́ла. Л. С. — Та́ка доро́жнєта, що́ ці́ присегну́.

Дорого́й, го = 1. **дорогі́й, до́рого, цѣ́нний, но, кошто́вний, но, коштові́тий**. С. З. Л. — **Вѣ́ три доро́га** = **дуже до́рого**. — **Запроси́ль вѣ́ три доро́га** = **запра́вив як за ба́тька**. — Ой сира́в мѣ́ні, ма́мо, шале́вий плато́к, а ще́ к то́му на́ на го́лівку коштові́тий цѣ́віго́к. п. п.
2. **любі́й, коха́ний**.

Дорого́нький, ко = **дорогѣнький, ко**.

Дорѣ́дливый, дорѣ́дный = **огрядні́й, она́систи́й** (С. З.), **гладкі́й, ті́лові́тий** (С. Пар.). — **Дѣ́вка здо́рова, огрядна́, повно́видѣ́**. Кв.

Дорожа́ть = **дорѣ́жчати, дорѣ́жшати**. — **Тепе́р усе́ поча́ло дорѣ́жчати**.

Доро́же = **дорѣ́гше** (С. З.), **дорѣ́жче**. — **Боро́шно ста́ло доро́жче**.

Дорожи́ть = **дорожи́ти** (С. Аф.), **цѣ́ніти, шанува́ти**. — **Онѣ́ не дорожи́ть своѣ́ю сла́вою** = **ві́н не ша́нує своѣ́ї сла́ви**.

Дорожи́ться = **дорожи́ти ся** (С. Аф.), — **дуже** = **цѣ́ни не скла́сти, не зложи́ти, пра́вити дуже́ доро́го, як за ба́тька**.

Дорѣ́жить = **ро́бити сте́жки; жоло́бки, рѣ́вчакі́ ро́бити**.

Доро́жка, дорѣ́женька = 1. **дорѣ́жка, до́ріженька, сте́жка, сте́жечка, шляхо́к, пугі́вочка** (Черн. Ніс.). — **Цига́нка во́ріжка, а до́ ті́єї та цига́ночки впо́гана дорѣ́жка**. н. п. — **Через го́ру сте́жечка до мо́його се́рдєчка**. н. п. — **Як загуби́ш шля́х, то́ й сте́жки не найде́ш**. п. пр.

2. **дорѣ́жка, сму́жка** (в панчо́хах або в и́кій тка́нині).

3. **жоло́бок, рѣ́вчачо́к** (ви́різаний в до́шці).

Доро́жникъ = 1. **долотце́ криве́** (для жо́лобоків).

2. **подоро́жник** (кни́жка для подоро́жні́х). **Доро́жний** = **но́доро́жні́й**. — **Що́б подо́ро́жні́й не бу́в поро́жні́й** — **тре́ба па́годува́ти**. п. пр.

Дорѣ́жчатый = (плетений чи витканий смужка́ми) — **смугна́стий** (З. Лев.), **паса́мбана́ний** (С. Пар.).

Дороста́ть = **дороста́ти, ви́роста́ти**.

Доруби́ть, дорубли́вать = **доруба́ти, при́рубати, дорубува́ти**.

Доруга́ться = **дола́яти ся**. — **Лая́лась зо́ всі́ми, та́ й дола́ялась, що́ вже́ і в ха́ту ні́куди не пу́скають**.

Дорѣ́ = **новина́** (про зе́млю).

Дорыва́ть, ся = 1. **д. Дорва́ть**.

2. **допа́дати ся, доскі́пати ся, добі́рати ся**. — **Допа́в си́ до го́рілки** — **трохи́ не ці́лу пли́нку висмо́ктав**. — **Поча́в до в́ього доскі́пати ся**.

Дорыва́ть, ся, доры́ть, ся = **дорива́ти, ся, доко́нувати, ся, доры́ти, ся, доко́пати, ся**. — **Дори́ли ся́ до́ кри́шніної́ вили́**.

Дорѣ́зати, дорѣ́зывать = **дорі́зати, до́кра́яти, дорі́зувати**.

Дорѣ́зывать = **дожа́ртувати́ ся, до́пуста́вати́ ся, до́жирува́ти ся, до́гра́ти ся**.

Доса́да = **доса́да, при́крєсть, до́кў́ка** (С. Л.); **пересе́рдя, злі́сть**. — **Доса́ду при́чени з за́ду**. н. пр. — **Се́ він сказа́в з пе́ресєрдя**. — **Ка́кіи́ доса́да!** = **шкѣ́да!** **яка́ шкѣ́да!** — **Тре́снуть́ сѣ́ доса́ды** = **лусну́ти від злѣ́сті**.

Доса́дити, доса́ждать = **доса́дити, до́кў́чити, надокў́чити, донекті́, напри́крїти́ ся, вві́рити ся, доса́жати, до́кў́чати, надокў́чати, до́пїка́ти, злі́ти, се́рдити**. С. Л. — **Сі́ го́ри по доро́зі́ дуже́ мі́лі напри́кди**. С. Л. — **Та́я жу́рба пресе́чуа́ та́ вже́ мі́лі до́кў́чила**. н. п.

Доса́дити, доса́жати, доса́жывать = **доса́дити, доса́жати, доса́жувати**.

Доса́дительный, доса́дливый, доса́дный = **доса́дний** (С. Аф.), **до́кў́чливий** (С. Л.), **при́крї́й** (С. З.), **обри́дливий, в'ї́дливий, уї́дливий** (С. Ш.).

Доса́довать = **доса́дувати** (С. Аф.), **гні́вати ся́, се́рдити ся́, злі́ти ся́**.

Доса́ждать = **д. Доса́дити**.

Доса́дывать, доса́дїть, ся = **доса́дувати, доса́дити, ся**.

Доса́дывать, доса́дїть, ся = **доса́дувати, до́шмарѣ́увати, до́ма́шувати, доса́дити, до́шмарува́ти, до́масти́ти, ся**.

Доса́сывать, доса́сать, ся = **доса́сати, ви́-**

сисати, висмо́ктувати, дососати, досса́ти, висосати, висмокта́ти, ся.

Досвірливати, досверля́ти, ся = досве́рджувати, досве́рдлити, ся.

Досе́ль, досе́лѣ = до́сі (С. Аф. З.), идосі́, до сьо́го ча́су, до сьо́го ме́сяця, по́ти (С. З.), до́ти (С. Аф. З.), допо́ти. — Відколи та й досі його не має. — Прочитай по́ти.

Доси́дѣти, доси́живати, ся = 1. доси́дити, доси́жувати, ся, ви́сидіти, ви́си́жувати. — Досидів до світа. — Оиділа дівка, та й висиділа дідька. н. пр. — Квочка висиділа курчат.

2. докурі́ти, доку́рювати, ся (про горілку).

Доска́ = до́шка (С. Аф. Л.). — Полова́я д. (в 1½ вершка завширшки, на поміст або стелю) — мості́на (С. З.), пла́нця, стелі́на. — Зірви, сину, в коморі стели́пу, та сховаймо чужо́ю дити́ну. н. п. — (Випи́лена) — те́ртіця. С. Ш. — (Вите́сана) — те́с. — (1½ вершкова) — ша́льбо́вка. С. Л. — (Трохи то́пина вершка) — бе́зіменка. С. Л. — (Одрі́зана від краю) — д. Горбо́ль. — (Для покрі́влі, дра́на) — дра́нця, дра́нь, (випи́лена) — го́нт, го́нт, го́нта, го́нта. С. Аф. З. Л. — (Спи́д-ня у во́ді) — посте́льниця. — Кухо́нна д. = сти́льниця. — Немов би хтось сі́качем мисо на сти́льниці сі́к. Фр. (В гре́бні) — ди́йще. — (У ві́трякових кри́лах) — Ла́пша́. С. З. — (На котрі́й цобота́рь ре́же ре́мні) — кра́нниця. Чай́ч.

Доска́бливати, доско́блюти = доскромá-жувати, доскрі́бати, доскромáдити, до-скре́бти, дошкромáдити, дошкре́бти.

Доска́зати, доска́зывати = до́казати, до-мо́вити, до́говоріти, до́каза́увати, до-мовля́ти, до́говору́вати. — Сльози ли-лись, туту домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доска́кати, доска́кивати = доско́чити, до-стри́бу́ти, дошлі́гнути, доска́кувати, достри́бувати, дошлі́нувати.

Доска́каться = доска́кати ся, достри́-бати ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Доско́блюти = д. Доска́бливати.

Доско́чити = д. Доска́кати.

Доскре́бати, доскре́сть = дос(ш)крі́бати, дос(ш)кре́бти.

Дослу́живати, дослу́жити = дослу́жувати, дослу́жити, до́живати, добу́вати, до-жиги́ти, добу́ти.

Дослу́шати, дослу́шувати, ся = дослу́ха-

ти, дослу́хувати, ся, дослу́хати ся. — Не дослухав проповіді, та́й пішов — Як не дослухай ся — ні́чого не почувеш.

Дослу́шати = до́чути, ся. — Глухий хоч не доче́, то ви́думає. н. пр.

Досле́довати, досле́дивати = дослі́ду-вати.

Досма́ливати, досмо́лити = досмо́лювати, досмо́літи.

Досма́тривати, ся, досмо́тріти = 1. до-дивля́ти ся, до́дивити ся. — Пішов, не до́дивившись до кінця.

2. догляда́ти, гляді́ти, дозира́ти, на-зира́ти, пи́льнува́ти, догляді́ти, догля́-нути, придо́глянути, допи́льнува́ти. — А спочок одка́зує: нехай мати́ буде, во-на ж пані́ дрібні́ діти́ доглядати́ буде. н. п. — Го́ре сироти́ні жити́ на чужи́ні, ні́хто її́ не до́гляне при ля́хій годи́ні. н. п. — Жи-вою душе́ю в Украї́ні ві́тай, розри́ти моги-ли́ в сте́пу назирáй. К. Ш. — По́ніс до до́му та́й не до́гляди́в, розби́в. н. о. — А призо-ві́те мою́ ро́диноньку́ придо́глянуть сме́рти. н. п. — А де ж тво́ї ду́ми, ро́жені́ кві́ти, ви́кохані́, сьмі́лі, до́глядані́ ді́ти? К. Ш. — Ні́мі́ї кра́ще зна́ють, як хлі́б допи́льнувати. Де́ що про Сьв. Б.

3. вбача́ти, ностере́гати, вгле́діти, вгля́діти. — Я́ й не вгле́дів, як він ви́йшов.

4. огляда́ти, озира́ти, ся, огляді́ти, озира́ти.

Досмо́літи = д. Досма́ливати.

Досмо́триши́ти, ца = дозо́риний, догля́дач, до́глядчик, догля́да́чка.

Досмо́трь = до́гляд, о́гляд, дозі́р, пе-ре́гляд.

Досмо́тріти, ся = д. Досма́тривати, ся.

Досе́йяться = досе́йяти ся, до́рего-та́ти ся.

Досо́літи = 1. досо́літи.

2. доне́кти, дошкúдлити.

Досо́ль = до́сіл.

Дососа́ти = д. Досе́сувати.

Досо́хнути, досыха́ти = досо́хнути, до-со́хти, досиха́ти.

Доспа́ти, доспа́ти = доспа́ти, проспáти, доспа́ти ся. — Проспав до́ півдня. — До-спав си́ вже до того́, що аж обух.

Досе́йвати, досе́йти = д. Дозе́рвати́ і т. д.

Досе́йхъ = збро́я. — Умер ко́зак й тиха́ його́ мо́ва, зоста́ли ся кі́нь воро́ний та яс́на збро́я. н. п.

Досе́ряться = досва́рити ся, до́грі́зати ся.

Доста́вати, доста́ти = 1. доставáти, ся-га́ти, до́сяга́ти, доста́ти, до́сягти. — Да́леко, як о́ком ся́гнеш. н. пр. — Не до-ся́гнув та пан Са́ва до сво́єї бу́лави. н. п.

2. добувати, роздобувати, добути, роздобути, (з під чого небудь — видобути. — Або добути або дома не бути. н. пр. — З під землі видобуду, а прото матиму. С. Л.)
 3. виймати, доставати, виняти, достати. — Мов каламарь достала з полиці. К. П. — Достань з комори. — Вийми з скрині.
 4. вистачати, вистарчати, достачати, достарчати, хватати, ставати, вистачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачим. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. —
Не доставати = бракувати. — Бракує грошей. С. Л.

Доставатися, достаться = доставати ся, припадати, ся, доходити, випадати, достати ся, припасти, дійти. — Як поділились, міні хата припала. Чайч. — Припала си зитю теця. н. п. — З того міні дійшло всього 20 копійок. С. Л. — Пострівай, як скажу батькові — достапеть ся тобі!

Доставить, доставлять, ся = доставити, поставити, приставити, достачити (С. Аф.), вистачити, доставляти, поставляти, приставляти, достачати, постачати (С. Л.), вистачати, ся. — І хліба вистачив хазяїну чимало. Греб. — Хоч застав си, а постав ся, н. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей постачай, скільки треба буде. С. Л.

Доставка = доставка, приста́вка, вистачення (С. Л.).

Доставлять, достоять = достоявати, вистоявати, достояти і т. д. — Вистоявдо кінця всю службу.

Досталь = останнє, остáпок, рѣнта; послідки.

Достальной = останній, остáтній (С. З.), послідній.

Достáток = достáток (С. Аф.), частіше мн. — достáтки, вжитки (С. Л.); рѣс-кіш, рѣс-коші. — Е, які вже напіл вжитки! С. Л. — Ціо люди гуляють і роскоші мають, а я заробляю, нічого не маю. н. п.

Достáточно = дово́лі, до́сить, в досталь, достáтно, в достáтком. — Мудрій голоні досить два слова. н. пр. — Землі у нас достáточно. Хар. — Він живе з достáтком.

Достáточный = 1. замо́жний, замо́жнєнький (С. Аф.), багатєнький.

2. достáтній.

Достáть, ся = д. Доставать, ся.

Достєгати, достєгивать = достєбати, достєбувати.

Достигать, достігнуть, достічь = 1. на-

здоганяти, наздогнати, настігати, настігти і т. д. д. Догна́ть.

2. сягати, досягати, доходити, добувати ся, досягти, осягти, осягнути, досягнути, дійти, засягти, подоходити, добути ся, допаятись. — До слави, власгї, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Ж. — Роботою засягне собі щастя. Мирний. — У вряняків наших повняпї справедливости доходити. Ст. Л. — З запомогого письменства подоходили до кращих порядків. Де що про Св. Б. — А все таки свого допая си. С. Л.

Достоженіє = досяженія, осягнення.

Достирать = допрáти, випрати.

Достовѣрность = лєвність, правдівість.

Достовѣрный, по = пєвний, правдівий, пєвно, запєвно, дїсне, достомєнно, спрáвдї. — Прийшла пєвна звїстка.

Досто́блнный, по = нале́житий, повінний, як слїд, по правді, належито. — Належиту честь віддати. — Вшанувати як слїд.

Досто́пно = по правді, по заслугі, як слїд.

Досто́нство = 1. цїна, ва́га, ва́ртість, пова́га (С. Ж.).

2. заслуга. — По досто́нству = по заслугі.

3. досто́йство, стан.

Досто́нный, досто́енъ, сто́йна = ва́ртий, варт, а, го́дний (С. Л.), пова́жний, досто́йний, досто́ен. (С. Аф.). — Досто́йный вѣ́чной па́мяти = вікопѣмний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. н. пр.

Достопа́мятный = вікопѣмний. С. З.

Достопо́чтєнный = високопова́жний, шанѳ́вний. (С. Л.).

Достопримѣ́тельный = зна́чий, гідний ува́ги, ва́жний, дівний.

Достосла́вный = сла́вний, славетний, славу́тний. С. Л.

Достойне = добро́, ма́сток, ма́стки, майно, худо́ба, вжитки, достáтки. С. Л. — Зоставляю тобі всі мої роскоші, всі мої ужитки і маленькі дїтки. н. п. (Пр. д. ще під сл. „Имущество“).

Достоять = д. Доставать.

Доstrа́гивать, доstrога́ть, ен = доstrу́гивати, доstrугáти, ся.

Доstrа́нвать, доstrо́ить, ся = добудовувати, дому́ровувати (камни́цю), доstrо́ювати, добудува́ти, ся і т. д.

Доstrа́нствовать, ся = дома́щдрува́ти ся.

Достригати, достричь = достригати, достригти.

Достройка = добудовання.

Достругивати, достружувати = д. Дострагивати.

Дострільвати, дострільити = дострільювати, дострелити, дострелити; добивати, добити. — Дуже далеко — не дострелиш. — Знов випалив і вже тоді добив.

Дострільяти = вістрільяти, повистрільяти, повистрелювати; повипускати (набої). — Багато було зайців, та повистрелювали. — Повипускали всі набої.

Достріпати = впоратись. — Ледве впоралась з обідом.

Доступати, доступити, ся = доступати, ся (С. Аф.), приступати, ся, доступити, ся, приступити, ся, підступити.

Доступний = доступний, приступний, (про ціну) — новільний.

Доступ = доступ, приступ. — Такий злючий, ані приступу до його.

Достучатися = достукати ся.

Достувати, доступити, достати = холодити, простигати, дохолодити, простигти.

Достуглий = простиглий.

Досуг = дозвілля, гулянка, вільний, гулящий, безробітний час. (Лев.). — **На досуг** = на дозвіллі, на гулянках, гулящего часу. — Троянці покатом лежали і на дозвіллі добре спали. Кот. — Нехай, зроблю колись на дозвіллі. -- Приходь до мене гулящего часу. С. Л.

Досудитися = допозивати ся, дотягати ся. — Допозивав ся вже до того, що й волив збув ся.

Досужест = здатність, здібність.

Досужий = здатний, здібний, вдатний, моторний, стівний, мітець, мастак.

Досужный = вільний, гулящий. — Гулящий час. (Д. під сл. Досуг).

Дусужство = д. Досужест.

Досусліти = досмокати, вижлуктити. — Сидів, поки не досмоктав усю горілку.

Досуха = насухо. — Вигерти насухо.

Досучивати, досучити = досукувати, досукати.

Досучивати, досучити, ся = досучувати, досучити, ся.

Досчатий = дощаний. С. Аф. Л.

Досчитати, ся, досчитувати, ся = долічити, дощитати, перелічити, долічувати, дощитувати, ся. — Перелічив двічі, а все не долічуюсь двох карбованців.

Досипати, досипати = досипати, досипати. — Досип мірку.

Досипати, досипати = досипати, досипати. — Ніч не досипляю. Чайч.

Досипка = досипання.

Досипати = доволі, досмаку, вдосити, до нехочу, до нехочу. — Наїв ся вдосити. — Було що їсти й пити до нехочу. — Косить, хлонці, осоку, насить коні до смаку. п. п.

Досихати = д. Досохнути.

Досівати, досівати = 1. досіяти, досіяти. — Досівав жито на всім лану.

2. просівати, досівати, просіяти, досіяти, (на решето) — доточувати, доточити.

Досікати, досікати = 1. дорубувати, вирубувати, дорубати. — Дорубав дроба.

2. дорізувати, дотесувати, досікати, дорізати і т. д. (що пубудь на металю, каменю або дереві.).

3. досікати, досікати, дочустрити, дошпирити, дохльостати, дошмагати (різками).

Досіда = д. Доселі.

Досігати = д. Доставати 1 і Достигати 2.

Доталкувати, дотолкати = доніхувати, доштовхувати, донхати, доштовхати.

Доталкуватися, дотолкатися = дотовплювати ся, проштовхувати ся, проніхувати ся, дотовпити ся, проштовхати ся.

Дотанцювати, ся = дотаньцювати, ся, дотаньчити.

Дотоплювати, дотопити = дотоплювати, дотопити.

Дотаскати, дотаскивати = 1. доволокти, дотягти; дотарабанивати, дотірити, доперти, доволікати, дотягати і т. д.

2. д. Допашивати (про одіж).

Дотаскаться, дотаскиваться = доволочити ся, дошвандати, дошвандати і д. Дотаскати.

Дотачати, дотачивати = доточити, приточити, пришукувати, доточувати і т. д.

Дотачивати = 1. доточувати і д. Дотачати.

2. догострювати, доточувати, догострити, доточити.

Доташити, ся = 1. доволокти, дотягти, дотарабанивати, дотірити, доперти. С. Л.

2. доволокти ся, доплітати ся, допхати ся, доплугати ся, дотарабанивати ся, дочвалати. С. Л. — Отак ідучи

пони́д типом... поки доплентавсь до хатини.
К. Ш. — На силу дочвалав до дому.

Дотвердіть, дотверживать = довчіти, дозубріти, дотовкті, дотовкма́чити, довчати, дозубрювати, дотовкма́чувати.

Дотворіть, дотворять = причиніти, причиня́ти. — Причини́ двері.

Дотекать, дотечь = дотікати, долива́тись, дотекти́, долітись.

Дотеребіть, дотереблывать = (про куші) — дотеребіти, (про вовну, пірра) — до-скупіти, додрати, (про що інше) — до-смікати, дошарпати, дотереблювати і т. д.

Дотерать, дотирать = дотерти, дотірати.

Дотерпывать, дотерпеть = дотерплюва-ти, дотерпіти.

Дотечь = д. **Дотекать.**

Дотіскать, дотіскивать = дотіскати, до-давити, додушити, дотіскувати і т. д.

Дотіскаться, дотіскиваться = 1. д. **До-талькиваться.** 2. д. **Дотіскать.**

Дотіснуть = додрукувати.

Дотлі = зовсім, геть-чісто, до пня́, до ногі́, до о́станку, до ре́шити, до шче́н-ту. — До щенту знесено військо турецьке.
Л. С. — Пропади усі вівні до ноги. С. Аф.

Дотолкать, ся = д. **Доталкивать, ся.**

Дотолочь, ся = дотовкті, ся.

Дотолі = до́ти, но́ти, до́тілі, до то́го ча́су. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти й сват. н. пр.

Дотопіть = д. **Дотопливать.**

Дотопіть = д. **Дотопивать.**

Дотравіть, дотравливать = 1. ви́насти, ви́толочити, ви́наса́ти, ви́толо́чувати.

— Загнав волів у жито і геть усе ви́толовив.
2. доцькувати, доцьковувати.

Дотрати́ть, дотрачивать = ви́тратити, стра́тити, витра́чувати і т. д. — Стра-тив усі гроші.

Дотребувать = допра́вити, ви́правити.

Дотревожить, ся = дотурбува́ти, ся.

Дотренать = дотріна́ти, дотіпати.

Дотрескать, ся = доже́рти, доло́пати, до-тріска́ти, ся.

Дотрєсну́ть = ло́пнути (до кі́нці), до-трісну́ти.

Дотро́гиваться, дотро́нуться = торка́ти ся, доторкува́ти ся, приторка́ти ся, торкну́ти, ся, доторкну́ти ся (С. Л.), приторкну́ти ся, доткну́ти ся, дотик-ну́ти ся. — Де свербить, там і почешеш, де бо́ли, там і торкнеш. н. пр. — І бла-

гали його, щоб тільки їм приторкнути ся до краю одежі його. К. Св. П.

Дотрудіться = доробі́ти ся, допрацю-вати ся.

Дотрупи́ть = докепкува́ти ся, доглузу-вати ся.

Доту́да = до́ти, но́ти, до́тілі.

Дотуши́ть, ся = догаси́ти, дотуши́ти, ся

Доты́кать, доты́кать = дотікати, до-строміти, дотика́ти, достро́мляти.

Доты́сниться = дотов́нити ся, прошто́в-хати ся.

Дотяга́ться = д. **Досуді́ться.**

Дотя́гивать, ся, дотяну́ть, ся = дотя́гу-вати, дово́лікати, дотягті́, дово́лок-ті́, ся.

Доўжива́ть = довече́рати.

Доўмича́ть, ся = домудрова́ти ся.

Доуча́ть, доучива́ть, ся, доучи́ть, ся = довча́ти, доўчува́ти, ся, довчі́ти, до-учи́ти, ся.

Доўчка = доўчува́ння.

Доха́жывать = дохо́дити.

Дохва́ли́ть, ся = дохва́літи, ся.

Дохва́стать, ся = дохва́літи ся, дохва́-статися, дочва́нити ся.

Дохва́тать, дохва́тывать = дохапа́ти, до-хва́тати, дохо́плювати, дохва́тувати.

Дохва́ти́ть, дохва́тывать = дохо́пити, до-сягті́, досягну́ти, досяга́ти.

Дохлаба́ть = досьо́рбати.

Дохласта́ть = достьо́бати, дохлабо́скати, дохви́ськати.

Дохла́ць = бовту́к (С. Аф.), розбо́вток і т. д. д. **Болте́ць** 2.

Дохлопо́тать, ся = доклопо́тати ся.

До́хлый = до́хлий, до́хлий.

Дохла́стать = д. **Дохласта́ть.**

Дохну́ть = ди́хнути, тхну́ти (С. Ш.), ху́к-нути. — Хукни у ві́кно. — На морозі ху-кає у руки.

До́хнутъ = до́хнути, гі́нути, па́дати. — Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.

Доході́ть = дохо́дити; ви́ходити, витра́-чуватись. — На силу дійшов до дому, так занедужав. — Листі до́ходять у свій час. — Він до всього до́ходить. — Сіно все ви́й-шло. — Витратив ся запас.

Доходный = дохі́дний.

Дохо́дъ = дохі́д, прибу́ток, ко́ристь, зиск. — Дай вам, Боже, вечір добрий, а нам до-хі́д довгий. н. пр. — З прибутку голова не бо́ли. н. пр. — **Въ дохо́дъ** = на ви́хо-ді́, на кі́нці.

Дохрабрі́ться = дохрабрува́ти, дохвабрува́ти ся. С. III.

Дохрапѣ́ть = дохропѣ́ти.

Доцѣ́лий = докві́тлий.

Доцѣ́сть, доцѣ́тати = доцѣ́сті, доцѣ́тати, докві́тувати.

Доцѣ́дити, доцѣ́живати = доцѣ́дити, ви́цідити, доцѣ́жувати, ви́ціжувати.

До́черинь = дочі́ни, дочкі́н.

До́чериньтє = почорні́ти, ви́чорнити.

До́черній = д. До́черинь.

До́чернати, до́чернявати = дочері́ати, ви́чернати.

До́чертити, до́черчивати = дорисува́ти, дорисо́вувати.

До́черь = д. До́чь.

До́чесати, ся, до́чесувати, ся = дочеса́ти, дочѣ́сувати, ся; дочѣ́хати, дочухма́рити, ся.

До́чєсть, до́читувати, до́читувати = 1. дочита́ти, дочі́тувати, ся.

2. долі́чити, до́читати, долі́чувати, до́ці́тувати, ся.

До́чиста = на́ чисто, геть чі́сто, зовсім чі́сто; ці́лком, без оста́нку. — Усе геть чисто впо́родав.

До́чистити, до́чищати = до́чистити, до́чища́ти.

До́читати, до́читувати, ся = дочита́ти, дочі́тувати, ся.

До́чка = до́ня, до́нька.

До́чкинь = д. До́черинь.

До́чь = дочка́, здр. — до́ня, до́нька, до́нечка, до́нєнька, до́ця, (вдови́ця) — вдові́вна, удові́вна, (єдина у батькі́в) — оди́ниця, єди́ниця, єди́начка, (перша) — перва́чка, богда́нка, (остання) — мези́нка, мези́нна, (бондаря) — бондарі́вна, (купця) — куні́цвна, (писаря) — писа́рівна, (різника) — різни́ківна і т. д. — Брѣ́стна дочь = хре́щєнниця. — Ой я в батька єди́ниця, полюби́ла Гриця, черноброви́ця. н. п.

Дошага́ти, дошагну́ти = досту́пати, до́ступити.

Дошали́ти, ся = допустова́ти ся, до́жартувати ся, до́жирувати ся, до́казати ся.

Доша́ркати, ся = дочо́вгати ся.

Дошата́ти, ся = 1. дохита́ти.

2. до́бродіти ся, до́волочіти ся, до́шва́ндяти.

Дошвы́ривати, дошвы́ряти, дошвы́рнати = до́кідати, дошпу́рляти, до́кіянути, до-

шпу́рнати, дошви́ргонати. — Дошпу́рив ка́мінь до води.

Дошива́ти, доши́ти = дошива́ти, доши́ти, (про мере́жки і га́птува́ння) — до́мере́жити, до́гантува́ти.

Дош́лий = до́роблий, (про хлі́б) — спі́лий, до́спілий, до́сти́глий, (про пече́ний хлі́б) — ви́пече́ний, (про чо́ловіка) — а) зда́тний, зди́бний, умі́лий, тяму́щий, бува́лий. б) проно́зуватий.

Дошле́ць, дошла́кь = 1. мите́ць, мисте́ць, мисті́юк, маста́к. 2. проно́за, про́йдісви́т.

Дошумі́ти = до́гано́жити ся, до́галасува́ти, ся, до́гвалтува́ти, до́бушовати́.

Дошуті́ти, ся, дошучи́вати, ся = до́шуткова́ти, ся, до́жартува́ти, ся.

Дошани́кь = 1. я́щик, скрі́ня (з до́щок).

2. д. Барка́сь.

3. ге́мбель.

Доша́нз = шалі́к, ка́діб, перері́з, ширі́твас. С. III.

Дошапо́й, доша́тый = доша́ний. С. Аф. До́щєчка = до́щєчка.

До́щипати, до́щи́увати = до́щипати, до́щи́увати, (пі́р, волосє́) — до́скубі́ти, до́скубо́вати, (пі́р пта́ці обварєпо́) — до́ла́трати, до́ла́трувати. С. Аф.

До́щупати, до́щыва́ти, ся = до́мацати, до́ла́нати, ся, до́ма́чувати, ся, до́ла́пувати, ся.

До́ждати, до́жєсть = до́їдати, до́їсти.

До́ждити, ся = до́їздити, ся.

До́жжати, до́жхати = до́їздити, до́їхати.

До́жжачі́й = до́їжжачі́й. — А ми до́гєпні до́їжжачі́ хорті́в году́ємо та пла́чем. К. III.

До́жєсть = д. До́ждати.

До́жхати = д. До́жжати.

Драгоці́нність = ко́штівність.

Драгоці́нний = ко́штівний (С. З.), до́рогий, ці́новний, до́рогоці́нний. — Д. ка́мінь = самоцѣ́вний ка́мінь, самоцѣ́віт.

Драгу́нь тра́ва, рос. Artemisia Dracunculus 1. = остро́гол, тургу́н. С. Ап.

Дража́йший = найдо́рожчий.

Дразни́ти, ся = 1. дра́жити, ся, дра́тувати, дро́чити. С. Аф. З. Л. — Бо́га не гні́ви, а чо́рта не дро́чи. п. пр.

2. дро́чити, піддро́чувати. С. З. — Я на ули́ці та́й не забарю́ ся, тільки хло́пців подро́чу, та́й назад верну́ся. н. п.

3. кешкувати, музувати, кривити ся, дражнити ся.

Драка = бійка, колотнеча (С. З.), драча (С. З.), тасканина, чубанина. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. п. п. — Було там тасканини! С. Ш. — Велика була чубалина на вулачках п. о. — Що дни гризуться, часто і до кологнечі доходить. п. о. — І тіснява, і гук і драча. — Бодилський. С. З.

Дракобъ = 1. змії (крилатий, баєшний).

2. яшурка (індійська, африканська).

Драма, тіческій = драма, тічний.

Драпіна = дра́нка, кла́потъ, кла́птик. (С. З. Л.).

Драпіца = дрань, дра́ниці. С. З.

Дра́піе = дра́ннй (про волосся) — скубка.

Дра́тва = дра́тва, (для підшов) — підшивка.

Дра́ть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).

2. скубти́, чу́бити, ви́хрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З. Л. — Ще не підмав, а вже скубе. п. пр. — Хто кого любить, той того чубить. п. пр.

3. д. Взяточнича́ть.

4. лупи́ти, дра́ти (про ціну).

5. д. Бить. — Дра́ть го́рло = д. Горла́нши. — Дра́ть носъ = кі́рпу гну́ти. — Дереть по ко́жі = поза шкіро́ю мороз.

Дра́ться = 1. би́ти ся, лу́нити ся, лу́цюва́ти ся, скубти́ ся, чу́бити ся. — Чото ти беш ся? — Почали вони на вулачки бити ся. — Паши скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. п. пр.

2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дереть ся.

3. де́рти ся, шу́ти ся. — Так і шу́ть ся на е́тіну. п. к.

Драхва́, пт. Otis tarda = дровха́, (самець) — драхви́ч, (мале) — дровхеня́, тко. С. А. Ф.

Драхви́ный = дровха́чий. С. А. Ф.

Дра́чка = гребло́. С. А. Ф.

Драчли́вый = драчли́вий (С. А. Ф.), битли́вий. (Мал.).

Драчу́нъ = забіяка (С. А. Ф.), задира́ка (С. А. Ф.), заводя́ка і д. Драчли́вый

Драчу́ = 1. ге́мбель.

2. обце́ньки.

Дребедень = д. Ахисе́я, Безе́мьєлица і Вздо́рь.

Дребезгъ, частіше мп. дребезги = черенки́, черепа́, мо́тлох, гаму́з, дрізкн. — Д. під еловом: Вдребзги.

Дребезжа́ть = дреня́ти, деренча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, брини́ти, брязча́ти. — Аж шибки у вікнах забриніли. п. к. — Дзвін тріснув і почав дзижчати.

Дереви́на = дре́вина. К. Б. (волокно дерева).

Древе́ный = дереви́ний, дере́вовий. — Деревове листя. — Деревіне вугілля.

Дре́вко = (у вид, мітли, черпака) — держа́к, де́ржально (С. А. Ф.), де́ржално, (у граблів) — гра́блище, (у корови) — де́ржально, (у коси) — косови́ще, кісе́я, (у кочерти) — кочержи́лно, кочержи́ще, ко́цюби́ще, (у списа) — ра́тище, (у ціла) — ці́пильно, (у чаплі) — чаплі́льно. (Чайч.) — Вила, граблища, лугилі — усе треба. С. З. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержилно. п. п. — Козакови без ратища, як дівчини без намиста. п. пр.

Дре́вний = да́вний, давне́зний (К. Б.), старода́вний, старосе́вітський (С. З. Л.), старо́вічний (С. З.), староде́нний, старо́виний (С. Л.), старожи́тний (С. Л.), предко́вчний. (С. З.). — Козаки удержують ся при старомитних своїх обиходах. Скоропадський. С. З. — Дрімає Кореунь староденний. К. Ш. — Валени предковична отчизна наша. Хмельницький. С. З.

Дре́вность = старода́вність (С. Л.), старо́вина (С. Л.), да́вня давни́на, предкiвщи́ца, старосе́вітчина. — У предківщину, кажуть, були зовсім інші люди. п. к.

Дре́во = д. Дере́во.

Древосе́къ = д. Дровосе́къ 1.

Древо́точець, ком. Teredo = ша́шель. С. З.

Древо́тати = сверді́ти (у дзиггармайстрів).

Дре́ль = се́рдел, се́рделю, се́рдли́к (у дзиггармайстрів і слюсарів).

Дре́ма = 1. дрімання, дрімотка, дрімки. — Ой на kota ворота, на дитину дрімота. п. п. — Сольки — дрімки в колесоньки. п. п. — Ходять сон коло пісок, а дрімота коло плота. п. п.

2. рос. Lychnis flos cuculi L. = смі́лка, череві́чки, боця́пки.

Дрема́ніе = дрімання.

Дрема́ть = дрімати, куняти, (п жарг) — оку́нів лови́ти, (сидячи або стоячи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі часто виглядала, прокинувшись, бу́дїм куняла. Кот. — Хто слуха, а хто окунів ловить, слушаючи. Кв.

Дрема́ться = дрімати ся, на сон кло́нити.

Дремлі́вый = дрімлі́вий. С. А. Ф.

Дремота = д. Дрема́ 1.

Дрему́чий = густи́й, те́мний, непрола́зний (ліс).

Дрему́честь = гу́щавина (лісова).

Дрему́чка = спля́чка. — На його сплячка напала.

Дресва́ = жоретва́. — Стежки скрізь жорствою виспані.

Дреспроба́ть = муштровати́.

Дреспроба́ = муштровання́, му́штра.

Дробі́на = 1. частіше мп. дробі́ны — ба́рда (пивна).

2. дробі́на, шротові́на.

Дробі́ть, ся = дробі́ти, ся, криши́ти, ся.

Дробі́нця = шроті́вниця.

Дробі́няк = дрібний, дрібен. — Туман по-ле покриває, дрібен дощик накрапає. п. п.

Дробь = 1. дрі́бязок, ска́лки, черепо́чки (дрібешкі).

2. дрі́б (С. Аф.), шрі́т, (одна штука) — дробови́на, шротови́на. — Не достачає дробу на всі пабо́ї. — Не понав в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.

3. ча́стка, ча́стина.

Дробі́зникъ = дрі́бязок.

Дрова́ = дро́ва, здр. — дрі́вця, одна штука — по́ліно, дрове́нка (С. З.).

Дрови́ = са́нки (без щика, кі́нські) — коши́льчакі́, (воло́ві) — гриндžóли. С. Л.

Дровосі́къ = 1. дровору́б, руба́к.

2. ком. Cerambrix — му́зика.

Дровя́нікъ = дрова́рь.

2. дровни́к, дрові́тня. — Кругом двора нема ні ко́ла, на дрові́тні дров ні по́ліна. п. п.

Дровяно́й = дровяни́й. — Д. са́рай = д. Дровя́нікъ 2.

Дрога́ = розво́ра.

Дро́ги = бендю́гі, биндю́гі (С. З.), бендю́гі (С. Ш.), водовозні́ — ка́ри (С. З.), похоро́нні — ма́ри. — Колеса, биндю́ги і ка́ри і самі́й церковні́ ма́ри в де́но пушка́рське тягли. Кот.

Дро́гну́ть = д. Дрожа́ть.

Дрожа́лка, рос. Tremella = дра́глі, дри́глі. С. Ан.

Дрожа́ліе = дріжа́ння, тремті́ння (С. Ш.).

Дрожа́ть = дріжа́ти, дріготі́ти, трусі́ти ся, трясти́ ся, тремті́ти, ті́пати ся, (від холоду, в жарт) — дріжа́кі їсти, ло́вити (С. Аф.), хали́ндри скака́ти. — Дрі́готити, як хорт зі́ною. п. пр. — Тру́сіть ся, як Ка́їн. п. пр. — Як на осе́ні́ лист, тремті́ть мли́нок од хви́лі. Гр. — Чи твоє се́рденько млі́ло, як рука в ру́ці тремті́ла? Стар. — Сльози́ тремті́ть на очах. — Роса на листях тремті́ла. С. Ш. — Розмору́ду-

вався, аж губи йому ті́пають ся. С. Л. — **Дрожа́чий** = тремта́чий, тремкі́й (С. Ш.). — Я ви́йшов за́паний, тремта́чий. Фр.

Дро́жди, дро́жки = дрі́жчі (С. Аф.), дрі́жді, (домашні з ті́ста) — ро́щина. — Росте, як на дрі́ждах. н. пр. — Тво́я ро́щина, ти й мисі́ п. пр.

Дро́жки = дро́жки. — Вб́гові́я д. = бігу́нці. — Изво́щичи́ д. = бі́рка.

Дро́жъ = дро́гота (С. З. Л.), здри́ги (С. Л.), дрі́жаки. С. З. Л. — Йо́го дрі́жаки на́пали.

Дроздъ = пт. Turdus musicus — дрі́зд, Turdus merula — ко́с.

Дро́къ, рос. Genista = дрі́к, ві́ювати́. С. Ан.

Дро́чена = я́єшня (з молоком і боро́шном).

Дро́чень = ма́лий, ма́зущ, опе́цок.

Дро́чить = ма́зати, пе́стити (диги́ти).

Друго́й = 1. drúгий. 2. інши́й, інчи́й, пна́кший. — Хоч гі́рше, аби інше. п. пр. — Дру́гий раз кажу́ тобі. — **Въ дру́гой разъ** = drúгим разо́м, іншим ча́сом. — Дру́гоє за́вѣль = іншо́ї сплі́ває. — **На дру́гой де́нь** = drúгого дні́я, на drúгий де́нь. — Ни то́, ни дру́гоє = ні те́, ні се́. — Это дру́гоє дѣ́ло = се́ інша рі́ч.

Другъ = друг, прія́тель, (що побратав ся) — побрати́м, (про жі́нок) — дру́га, дру́гі́на (С. Аф.), (про чолові́ка або жі́нку) — дру́жина, дру́жино́вка. — Дру́зья = дру́ги, дру́зі. — При до́брій годи́ні́ куди і побрати́м, а при ли́хій годи́ні́ не має й роди́ни. п. п. — Це та́кий прія́тель, що хлі́б їсть і тебе́ зі́ість. п. пр. — Будеш ти міні́ жо́ною, моєму ба́тьку́ слуго́ю, мої́й ма́ті́нці дру́гою, а мої́м ді́ткам ма́ткою. п. п. — Як не хо́чеш мо́ї мила дру́жиною бу́ти, то дай міні́ таке зі́лля, щоб тебе́ забу́ти. п. п. — Не май сто кін, як сто дру́гів. п. пр. — Чу́жа се́мя неприві́тнан, дру́жино́вка пейжо́вірнан. п. п. — Не так ті́ сто бра́тів, як сто дру́зів н. пр. — **Другъ за дру́гомъ** = оди́н за drúгим, оди́н по од́ному. — Вийшли оди́н по од́ному. — **Другъ за дру́га** = оди́н за од́ного. — **Другъ дру́га** = оди́н од́ного. — **Другъ зъ дру́гомъ** = між се́бе, помі́ж се́бе. — **Ста́рий дру́гъ** лу́чше по́вяхъ дру́хъ, п. пр. = для прія́теля но́вого не ќдай ста́рого. п. пр.

Дру́жба = дру́жба, прія́знь, прія́тельство; побрати́мство. — **Доказа́ть дру́жбу** (зради́ти) = докла́сти воза, га́дючку вки́нути. — Зда́ється й дру́жить, а га́дючку

вкисув. п. пр. — **Счетъ дружбы не пор-
титъ**, п. пр. = любимо ся як браті, а
рахуймо ся, як жидій. п. пр.

Дружєлюбный = прїязний, ласкавий.

Дружєскій, ки, дружєственный, но =
друзєскій, прїятельскій, дружій,
друзєски, подрузєски, попрїятельски.
— Дружні речі. Куліш.

Дружєство = д. Дружба.

Дружїть, ся = дружїти, ся, товаришу-
вати, братати ся.

Дружїще = д. Другъ. — **Пойдѣмъ, друж-
ще!** = ходім, друже! — **Дружїще мой!**
= мій друже, мій прїятелю!

Дружка = 1. боїрня, дружкѣ (прїятелі
молодого). С. Ш.

2. пара, рівня. — **Прибрать дружку** =
підібрати до пари.

Дружний, по = 1. дружній, друзєскій,
прїятельскій, дружню, прїятельски,
подрузєски, по прїятельски.

2. одностаїний, по, разом. — За віру
християнську одностаїно стати, слави — ли-
царства достати. н. д. — А путе, берїть
ся разом.

Дрїхнути = спати, хронака задавати.

Дрїбный = вїлий, (про землю) — пухкій,
(про камінь) — дїрчастій, (про дерево
та овочі) — трїхлий, трухлявий. С. Л. Ш.

Дрїбнуть = вїнути, марїти, (про дерево,
овочі) — трїхнути, трухлявити, трух-
нїти. С. Ш.

Дрїбѣть = деренчати, дренчати, дзиж-
чати.

Дрїгати = дрїгати. С. Аф.

Дрїгаться = брикати, ся.

Дрїготá, Convulsio = дрїготá, корчі, (в
лиці) — мішки.

Дрязгъ = 1. сьмітїя, нєчисть.

2. частіше мн. дрязги = плітки, пого-
вір, поговори.

Дрїпати = сьмітїти.

Дрїпной, дрїнный, дрїнно = поганій,
паскудний, лєдачий, кєпєскій, поганѣ,
паскудно, кєпєско. — Поганому і честь
погана. н. пр.

Дрїнь = 1. сьмітїя, пєчисть. — Виме-
ти сьмітїя із хати.

2. погань, нєгїдь. — Що було доброго
розкупили, зостала ся сама погань.

3. (про чоловіка) — лєдащо, паскуда, по-
ганєць, погань, посьмітїяха. — Чого
ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб.
— Там такє лєдащо, що тільки плянь.

Брош. — **Посьмітїяха** яка небудь коман-
дувати. Чайч.

4. казна що, бридїя, дурнїця. — Лізе
в голову казна що.

Дрїхлость = старість, дрїглість.

Дрїхлый = старий (і немощний), дрїг-
лий, хїрний.

Дрїхлѣть, дрїхнуть = старїти ся, дрїг-
лїти, хїрїти, упадати на силах (від
старости).

Дубасѣть = дубасити, лупїти, ляпцю-
вати, перїцїти.

Дубїкъ = дубѣк.

Дубїна = 1. дубїна, дубѣць; ломáка,
(товца) — дрючѣк, дрючіна (загнута з
булавою) — кий, кийѣк, гирлига (тон-
на) — ковїська. — Треба дубину на твою
спину. п. пр. — Дубцем його, коли не слу-
хає. С. З. — Ломáкою по шиї оперїцїти.
С. З. — А в руки добру взяв дрючину, обо-
ронити злу личину. Кот.

2. (про чоловіка) — ломáка, бѣвдур, лѣ-
бурь, лобуряка (С. Ш.), убѣїще, вѣїще
(С. Ш.). — Який довбур виріє. С. Ш. —
Таке убѣїще, що ти йому що хоч.

Дубїноватый = пришелѣноватий, при-
дурковатий; незручний, незграбний.

Дубїть = чинїти, вичиняти (шкурі), гар-
барювати (Под.).

Дубка = 1. чиньба, вїчника.

2. дуб, дубѣк (човец, зроблений з дуба).

Дублѣне = д. Дубка 1.

Дублѣть = двойняк, другáк.

Дубїякъ = дубїяк, дубничѣк (С. З.),
дубїнка.

Дубѣвка, рос. Veronica Chamaedrys L. =
безвѣршки, блакїтні очки, одхасник,
прїворотки, клад (укр.), гáдяче зїлля
(гал.). С. Ап.

Дубѣвый = дубѣвий. — Д. лѣсь = ду-
бїна (С. Аф.), дубїяк.

Дубрава = дїброва, гай, лїс (густий). —
Гомїн, гомїн по дїброві. п. п. — Ой не шу-
ми, дуже, дїбровою дуже. н. п. — Ой гаю
мій, гаю, густий, не прогляну. н. п.

Дубравѣстый = лїсний. — То край лїс-
ний, а наш степовий.

Дубравный = лїсовий, гайовий. — Лїсо-
ві орїхи. — Гарна, як квітка гайова. н. пр.

Дубрѣва = д. Дубрава.

Дубрѣвка, рос. Ajuga reptans L. = сухо-
вѣршки, островѣршки, дївчача красá.
С. Ан.

Дубрѣвникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L.
= чебрѣць лїсовий, самосїл, Т. Ро-

Hum L. = сідяч, *T. Scordium L.* = скор-
дія, дікий часник. С. Ан.

Дубчикъ = дубочок. — А на тім дубочку
сидять голубочки. н. п.

Дубъ, дерево *Quercus robur* = дуб, зар.
дубок, дубочок, дубонько, поб. — *Дубарь*,
Q. pedunculata Ehrh. = нелінь, *Q. sessiliflora Sn.* = дуб осенчук, озі-
мий дуб. С. Ан. — Ой ти дубе кучерявий,
лист на тобі рясний, н. п. — Прихились я
до дубонька, а дубонько тай не батенько.
п. п. — Дубарі товстезни. Чайч.

Дубьє = ломачця.

Дубанить = д. Добыча (дѣлать).

Дуга = дуга, каблучка (С. З.). — Сог-
нути, ся вь дугу = зігнути, ізігнути,
ся як дугу, як дуга. — Ой ти старий
дідуга ізігнув ся як дуга. н. п.

Дуговатий, дугообразный = дужний (С.
Л.), каблучковатий, вилукуватий. —
Дужня стеля, С. Л.

Дуда = сопілка, сопілочка, дуда, дудка,
дудочка, свистілка (С. Пар.). — Коли по-
чав орати, то в сопілці не грати. п. пр.
— Заграй міні, дударіку, на дуду, пехай
же я своє горе забуду. п. п. — Ти ж було
селем ідеши, ти ж було в дуду граєши. н. п.

Дудакъ = д. Драхва.

Дудить = в дуду, в сопілку грати.

Дудка = д. Дуда.

Дудки = дзусь, дзуськи, зась, заськи,
бали. С. З. Аф. — А зась тобі! С. З. —
А дзусь холодно іст! п. пр. — Заськи до
моєї запаски! п. пр. — Це вже бали! —
Бач який ласий, а заськи не хочеш! С. Аф.
Дудочка = д. Дуда. — Ні поєсакати, ні
попелісати, ні вь дудочку монірати,
п. пр. = ні швєць, ні жнєць, ні в дуду
ігрєць. н. пр. — Ні грач, ні помо-
гач. п. пр.

Дудочникъ = 1. рос. *Levisticum officinale*
Kosc. — любисток, любиста. С. Ан.

2. дударь, дударик. — Заграй міні, ду-
даріку, на дуду, пехай же я своє горе за-
буду. п. п.

Дудочный = дудковий, сопілковий.

Дудчатый = дудковатий.

Дудо = дуло, рұра, рұля. — Пропаде, як
порошина з дула тая козацька слава. н. д.
— Смершу стрельшу, а потім узавсь за
рулю, та й почав рушницею по голові би-
ти. Чайч. — Рурка ручничная. Ст. Оп. Київ. Ст.

Дума = дума, думка, гадка. — Дума ду-
шу поживає. п. пр. — Учили мене думки
та гадки та журба пєуча. М. В. — **Думу**
думать = думати-гадати, думку гадати.
— Тільки Бог святий знає, що Хмель-

ницький думає-гадає. н. д. — Дивлюсь я на
побо та й думку гадаю, чому я не сокіл,
чому ве літаю? Петренко.

2. рада. — **Дума царская** = державна
рада. — **Дума городская** = дума, ра-
туша.

Думаніє = думання, гадання.

Думать, ся = 1. думати, ся, гадати, ся,
міслити, міркувати, мізкувати, здавати-
ти ся, видавати ся. — Сидять, мовчать
— і вськи мізкує про себе. Кот. — Міні
здасть ся, що...

2. дбати, клопотати ся. — **И думать**
забыль = і гадки не має. — **Онъ ни**
о чѣмъ не думаетъ = він ні прощо не
дбає, і гадки не має. — Як була я мо-
лодою, і гадки не мала, по садочку похо-
жала, квітчалась, пашалась. К. Ш.

Думный = 1. радний, думський.

2. замислений.

Дуновєніє = віяння, повів, подув, (на
руки від холоду або на шибку, щоб відта-
яла) — хукання.

Дунуть, дуть = дунути, дүти, дмухнүти,
дмүхати, війнути, віяти, (про великий
вітер) — бурхнүти, бұрхати, (на гаряче,
щоб прохололо) — студити, (на холодне,
щоб потепіло або обтало) — хүкнути,
хүкати. — Дмухнув вітер і заволокло не-
бо хмарами. — По пєбу вітерок дмухнув.
Греб. — Як опарив ся на молоті, то й на
холодну воду студить. п. пр. — Хукає в
руки, щоб нагріти. — Хуки ти, моя дру-
жино, у вікопечко на скло. В. Ш. — Вітри
почали бурхати. Кот. — **Дуть губы** =
коніліти, закопильовати губи.

Дуплиастый = дуплинастий, дуплинятий,
дулиастий, дуинастий. — Великий дуб,
та дуплинастий. н. п.

Дуплиать = довбати, видобувати (душло).

Дупло = душло, (широке) — макітра.

Дупловатый = дупчастий. — Стоїть дуб
дупчастий, а в тому дубі... н. к.

Дуплѣть = трухлявіти, трүхнути, трух-
нявіти. С. Ш.

Дуплянка, гриб *Agaricus violaceus L.* =
синюха, синяк. С. Ан.

Дуплястый = д. Дуплиастый.

Дүра = дурня, дұрка, (поб.) — дурінда,
дурєна, дурлєна. — Та маляюєньке со-
ловитко по деревцю скає, дурня дівка, дур-
на й не розумна, за козаком плає. п. п. —
Велика Оєдора да дүра, п. пр. = вели-
кий до пєба, а дурний, як трєба, — вели-
кий дуб та дуплинястий. н. пр.

Дуракі (гра в карти) = **дурень**. — **Іграти в дуракі** = **грати в дурня**, в **кепа**. С. З. **Дураковатий** = д. **Глуповатий**.

Дураковъ = **дурнів**.

Дуракъ, дуралей = **дурень**, **здр. дурник**, **йолоп** (С. З.), **кеп** (С. З.), **телепень** (С. Ш.), **дурбіло**, **дурба**, **дуріло**, **дурніло**, **бовдур** (С. Ш.), **дурбас** (С. Аф. З.), **дурандас** (С. Аф.), **дурийй**. — **Дурень** у воду закине сокиру, а десять розумних не витягнуть. п. пр. — Великий як світ, а дурний як слід. п. пр. — Стояв тепер як пень і, правду моваяши, був дурень телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолоне, не кланяєш си пацу возному. Кот. — **Дуракъ дуракомъ, круглый дуракъ, кругомъ д., отпѣтый дуракъ** = **дурний** як **пень**, як **колода**, **великий дурень**. — **Остатся в дуракахъ** = **пошив ся у дурні**, **пиймав облизня**. — **Дурака валать** = **дурника стріити**.

Дурацда = **макуха**, (одварена, не дуже видавлена) — **урда**, **вурда**, **гурда**, (в жарт) — **свинячий спр.** С. Ш. — **Макуха сімипаи до вареників**. С. З.

Дурацкій = **дурийй**, **дурнів**, **йолонський**, **кепський**. — **Йолонська пика**.

Дурацкъ = **дурник**. — **Ігра в дурацкі** = **гра в дурня**, в **кепа**. С. З.

Дураченъ = **обдурювання**, **морочення**.

Дурачеській = д. **Дурацкій**.

Дурачество = **дурість**, **дур**, **дуріння**, **дурійка**. С. З. — **Па його дур папав**.

Дурачина = д. **Дуракъ**.

Дурачить = **дурити**, **морочити**, **туманити** (С. Ш.), **туману пускати**. — **Та він її зовсім не кохає, а так дурить**.

Дурачиться = 1. **дурити**, **пустовати**, **жирувати**. — **Добре дурити, коли приступає**. п. пр. — **Ой мамо, мамо, москаль у хаті пустує, жартує, не дає спати**. п. п.

2. **дурника стріити**.

Дурачище = **дурнище**. С. Аф.

Дурєнь = **дуріння**.

Дурить = д. **Дурачиться** 1.

Дуріца = **дурлепа**, **дурінда**, **дурєпа**.

Дурманъ, рос. *Datura Stramonium* L. = **будяк**, **дурионян**, **дівдерево**, **піліца**, **корояк**. С. Ап

Дурєньскій, ко = **поганєньскій, ко**.

Дуріишникъ, рос. *Xanthium strumarium* L. = **залучник**, **зобник**, **овечий репашок** (укр.), **свінки** (гал.) С. Ап.

Дурно = 1. **погано**, **кепсько**, **зле**, **гид-**

ко, **паскѣдно**. — **Як погано орати, то краще випрятти**. н. пр.

2. **млосно**, **нудно**. — **Міні якось млосно стало ся**. — **Ей дурно сдѣлалось** = **вона зомліла**.

Дурноватий, то = **поганєньскій, ко**.

Дурної, дурєнь = **поганій**, **недобрий**, **негарний**, **паскѣдний**, **лихий**, **злий**, **кепський**, **бридкий**, **гидкий**, **ледачий**. — **Поганий голос**. — **Бридкий на виду**. — **Онъ не дурєнь, она не дурна** = **він, вона нічого собі, гарнєньскій, гарнєнька**.

Дурнотá = 1. **негѣжість**.

2. **млость**, **нудѣта**. — **Як млость пішла по всьому тілу**. С. З.

Дуріть = **поганити**, **поганішати**, **бриднути**, **жарніти**. — **Вона що далі то все поганішає**. — **Ні не того міняй шкода, а марше мой врода — люди не беруть**. К. Ш.

Дурочка = **дурєнька**, **дурка**. — **Радєнька, що дурєнька**. н. пр.

Дурінда = д. **Дуракъ** і **Дуріца**.

Дурь = **дур**, **дурість**, **дуріння**, **дурійка**. С. З. — **Викинь дур з голови**. — **З дурю, як з дубу**. н. пр. — **Намла дурь** = **дур папав**.

Дурѣть = **дурити** і д. **Гауїть**.

Дутикъ = 1. **що небудь відуте** (на пр. **бузкове памісто**).

2. **пѣновидий**, **оцепок**, **никатий**. (С. Ш.)

3. **грімач**, **мурміло**.

4. **чванлівий**, **чванькѣ**, **чванькуватий**.

Дутинъ = д. **Дутникъ** 2, 3 і 4.

Дуть = д. **Дунуть**.

Дуться = 1. **падіматися**, **дуться**. (С. Аф.). — **Ще трохи я падамусь, тоді вже товстою зроблюсь**. Б. Г.

2. д. **Важничать**.

3. **сѣрдитися**, **бурмоситися** (С. Ш.), **мурмоситися**. — **Чого він так намурмосив ся?**

Духі = **пахощі**. С. Л.

Духоборець = **духоборець**.

Духовєнство = **духовєнство**, **духовництво** (С. Л.), **духѣвні**. — **Духовництво од Бога нам надане**. С. Л.

Духѣвная = **духѣвна**, **духѣвница** (С. Л.).

Духовнікъ = **сповідник** (свѣщеник, перед котрим хто сповідаєть ся).

Духѣвний = 1. **духѣвний**, **духѣвий**, **безтілєсний**, **безтілєний**.

2. **духѣвний**, **духовницький**. — **Духовницького роду**. С. Л. — **Д. отєць** = д. **Духовнікъ**. — **Д. сынъ, д. дочь** = **спо-**

вѣдальникъ, ця. — Д. завітчаніе = д. Духовная.

Духовъ день = Свѣтото́го дѣха. (Свѣтаго на другой день Зеленихъ свѣт). — До Свѣтото́го дѣха не скидай кожуха, а по Свѣтѣмъ дусѣмъ ще в кожусѣ. п. пр.

Духовой = духовый.

Духотѣ = задѣха, духота.

Духъ = 1. духъ. 2. душа. 3. дух, пах, пахощі. 4. цѣра. — Быть на духу = на сповѣді бѣти, сповѣдати ся, вѣсповѣдати ся. — Вольный духъ = легкій дух. — Духомъ = духом, мѣттю, вѣмент, вѣмах. — Духомъ упасть = поникнути, поникнути. — Идти на духъ = до сповѣді, йти. — Непустить духъ = Бѣговѣ дѣшу вѣддати. — Не въ духѣ = не по себѣ щось, мѣха в поѣ. — Не хватило дѣху = не насѣмѣ, не вѣдвѣжив ся. — Придѣтъ дѣху = додѣти дѣху, смѣлости. — Перевѣсти духъ = вѣддихати ся. — Собрѣться съ духомъ = набрѣти ся смѣлости, вѣдвѣжи. — Скакѣтъ по вѣсѣ духъ = на вѣі заставки.

Душа = душа. — Безъ души = не тѣмлячи себѣ. — Въ дѣшу не йдѣтъ = в дѣшу, в пѣлку не лѣзе, з души вѣрне. — Душа въ пѣтку ушла = душа не на мѣстѣ, на души похололо, ковалѣ куко́тъ, в лѣткахъ застѣгло. — На души мутѣтъ = з души вѣрне, нѣдѣтъ, мѣлосно. — Отдѣтъ на душу = вѣддѣти на вѣру. — Отвѣсти дѣшу = спочити дѣшею, на свѣт народити ся, свѣт побѣжити. — Огъ души = вѣд щѣрого сѣрця. — Покривѣтъ дѣшею = взяти грѣха на дѣшу, схибнѣти, скрѣвдити. — По душѣ = по сѣрцю, до сподѣби, до мѣслѣ. — А хочъ знайдемъ в червонѣмъ памѣстѣ, та не знайдемъ такої до мѣслѣ. п. п. — Мати сына оженила, та взяла невісточку не під мѣслоньки. п. п. — Не до мѣслѣ жѣнку взяв, такъ я з нею жить не ставъ. п. п. — Ско́лько душѣ угодно = скѣльки душа забажаѣ, до схочѣ. — Съ души тѣпѣтъ = з души вѣрне, нѣдѣтъ. — Чуть дѣржит ся душа = тѣльки душа в тѣлѣ, тѣльки живѣи та тѣпѣи.

Душевный = душевный; щѣрий, сѣрдѣчний, щѣросѣрдѣчний.

Душегрѣйка = жѣноча одѣжина без рукавѣ.

Душегубецъ, бѣца, душегубникъ, ца = душоубѣ, ка.

Душекъ, душокъ = душокъ. — Съ душкѣмъ (рыба, мѣсо то цѣ) — пахѣтъ, душѣтъ (С. Аф.) смѣрдѣтъ, (про чоловіка) — вѣредливѣи, примхливѣи, мѣха в поѣ.

Душеньый = дѣшенѣи. — Д. мѣсо = душѣина.

Душенька = сѣрдѣнко, сѣрце, дѣшко, дѣся.

Душеприказчикъ = виновникъ по дѣховѣи.

Душечка = д. Дѣшенька.

Душистый = запашиый, духовѣиый, пахѣиый, пахнѣиый, духовѣиый. — Хрѣщѣиый барвѣнокъ садочокъ вѣтилаѣ, а запашиый васѣльчокъ з тѣномъ ся рѣвнаѣ. п. п. — З хрѣщѣиого барвѣнку, з пахнѣиого васѣляку. п. п. — Пахуча квітка. — Духовита варѣна. — Духовѣи цвѣтъ.

Душистость = пахѣиѣтъ.

Душитель = душманъ. — Тамъ брату братъ і рѣдѣиый бѣтѣло сѣпу на шию душманомъ лѣхимъ сѣдаѣ. К. Б.

Душить = душѣи.

Душина, рос. *Origani vulgare* L. = матѣринька, зѣновка, духовѣи цвѣтъ. С. Аф. — Ой у поли пивка, на цѣи материнька. в. п.

Душка = 1. дѣся.

2. дѣжка (мѣсточка у птиць).

Душогѣ = д. Духотѣ.

Душный, но = душѣиый, парѣиый, дѣшно, парно, (в жарѣ) — кожѣишо.

Дуэль = поведѣнокъ.

Дѣба = дѣба, дѣбѣица, скрипѣицѣ. — Ой на руки дѣби, на ноги дѣбѣицѣ — оцѣ ж тобѣ, дѣжугѣ, гарѣи молодѣицѣ. п. п. — Щѣ на рукахъ кѣдѣиѣи, на ногахъ скрипѣицѣ, посадили сѣромахѣи в тѣмнѣи тѣмнѣи. п. п.

Дѣбомъ, дѣбы = дѣба, горѣю, цѣна, цѣпки, цѣномъ, (про волосѣи) — до горѣи. — Кѣи дѣба ставъ. — Бѣдай їхавъ, не доїхавъ, щѣб їому кѣи горѣю ставъ. п. п. — Волосѣи до горѣи стало.

Дѣлда = здоровѣло, вислюганъ.

Дѣмволокъ = верхъ (в дѣмарѣ). — Мѣи верхъ, мое й заткѣло. п. пр.

Дѣмѣтъ, ся = дѣмѣити, курѣити, ся, дѣмѣи. (С. Аф.).

Дѣмникъ = 1. в курѣиныхъ хѣтахъ дѣрка в стѣлѣ, кудѣи вѣходѣи дѣмъ.

2. кѣрево, кѣрище.

Дѣмница = 1. д. Дѣмволокъ.

2. рос. *Fumaria officinalis* Lin. — пољѣо-

ві рута, житничка, п'єчіночна трава.
С. Аф.

Димний, по = димний, курний, по. — Не топила, не варила, а в світлонці димно (журно), як поїду з цього села, комусь буде димно (журно). п. п.

Димовий = димарь. С. Аф.

Димовоє = димовє С. Аф.

Димової = димовий. — Димовая труба = димарь, бовдур. С. Аф. III. — Виглядали у димарь, а він лізе у двері. п. пр.

Димокурь = д. Димник 2.

Димчатий = димовий, (про масть) — чалий.

Дымъ = дим, курево. — Дымъ коромысло = гармидер, буча.

Дымъ земляной, димянка = д. Димница 2.

Димний = димний. — Димиче пасічня.

Диня, рос. Cucurbita тєро = диня, різні породи: бовтуха, бухарка, дрішлявка, дубівка, зимівка, качанка, петрівка, татарка. — Вигуренность дини = жабур, жабуриння, животишня.

Дыра = дірка, здр. — дірочка, поб. — діроміха.

Дыристый = дірвий (С. Аф.), дірчатий. — Святища дірява.

Дырити = дірявити, діркувати, дірчати. — Почав дірявити дошку.

Дыріться = дірявити, дірчавити. — Мішок дірявіє. — Дірчавіє листи на капусті.

Дыріца = діроміха.

Дырка = д. Дыра.

Дыравый = д. Дыристый.

Дыханіє = дихання, підих, віддих. — Подих почної прохолоди. К. — Тільки віддих підіймав груди. Фр.

Дыхательный = дихальний.

Дыхать = дихати, (на що холодне, щоб зірвати) — хукати, (сильно від тяжкої роботи) — хєкати. — Як рубає, то хєкає. С. III.

Дыхлецъ = ядущливий, ядущний, задушливий.

Дышеть = д. Дыхать.

Дышло = (в кіньському возі) — діншєль, (у воловому) — війї, (у волових сапок) — рєзкіп, (половина війї вдовж) — війїна, (дірка у війї для ярма) — хавєла, (брус на когріумо держить ся війї) — крижовніця, (діншєль в паузі) — гряділь, (у рала) — градка, (у вітрика) — діншєль, (в гарбі) — арійц. (Ман.).

Дьяволєнокъ = чортєп, бісний.

Дьяволъ = диявол, біс, чорт, сатана, лу-

кавий, печистий, гаспид, дідько, поб. — чортїка, бісяка; по місту — домо-вік, польовік, лісовік, полісєн, водянік, водяний, болотяник. С. Л.

Дьявольскій = д. Бєсєвскій.

Дьявольщина = д. Бєсєвщина 1.

Дьяконица, дьяконь = д. Діаконица, діаконь.

Дьякопствовать = дяконувати.

Дьякъ, дьячєкъ = дяк, дячєк.

Дьяческій, дьячий, дьячковскій, дьячковъ дяків, дяківєскій, дяківєскій.

Дьячество = дяківєство.

Дьячить = дякувати. — Він у нас уже дєсєть років дякує.

Дьячиха = дячиха.

Дѣва = дівчина. — Прєсвятая Дѣва = Прєчіста, Дѣва Марія, Бєжа Мати. — Стара дѣва = стара дівка, літна.

Дѣвать, ся, дѣтъ, ся = дівати, ся, діти, ся, подіти, ся, заподіти, ся, подінути, ся, (не відомо куди) — запроторити, затасувати. — Великий євіт, та нема де діти ся. п. пр. — Де ти в євіті подінеш ся з малим сиротою. К. III. — Де поділось козачєство, червоні жушани, де поділась доля, воли, бумчуки, гєтьмани? К. III. — Вірє став вас, дєглядав вас, де ж мінє вас діти? К. III.

Дѣвица = дівчина, дівця, ласк. і здр. — дівчя, дівчинька, дівонька, ми. — дівчата, зб. — дівєцтво, дівєта, (папєька) — панна, панночка, панїнка, (дуже молода) — піддіток, піддівок, півдівка, (з хлєщєчєю вдєчєю) — парубїйка, (що вінок загубила) — покритка. — Ой ти дівчино, горда ти пинша, чєм ти до мене з вєчєра не виїшла? п. п. — Сидить дівчя край віконця при великим смутку; покидає козак дівчя, як голуб голубку. п. п. — Прєшай сєрцє-дівчинько, ти мєнє не будєш, достєшєш ся батєчєй а мєнє забудєш. п. п. — Кєму воля, а кєму нєволи, а дівчєтам усє воєнєька: за стрічєчку та за віночок, на улицє та у танєчок. п. п. — Там покритка по під тиньє з байстрим шкєндєбє. К. III.

Дѣвица въ зєлєни, рос. Nigella damascena L. = печєсанє панночкї, нєчєсє панночкї. С. Ан.

Дѣвицїнь = дівчинин. — Кєзаковє мати піншє терпє рвати, дівчининє мати кєлипє ламати. п. п.

Дѣвичєскій = дівчачий, дівєчий, дівєцький. С. Аф. Л. — Мєжє пайдєть ся дівчє сєрцє, кєрї оцї, що заплачує на сї думи — я бїльшє нє хочу. Б. III. — Хлє-

пача біда — у некрути брати, а дівчача біда — не рідня мати. н. п. — Дівочья краса, як літня роса. н. п. — Та жаль міні русої коси — дівочої краси. н. п. — Та вже ж міні не ходити у ліс по орішки, та вже ж міні минули ся дівочькї сьмішки. н. п.

Дѣвичество = дівування, дівобство. С. Л. — Кувала зозуля та летячи край віконця: не вернеть ся твое дівування, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будемо гуляти, твое дівування споминати. н. п. — **Бытъ въ дѣвичествѣ** = дівувати. — Іди, доню, каже мати, не вік дівувати; вік багатий, одинокий, будеш панувати. К. Ш. — **Провѣсть въ дѣвичествѣ** = адівувати, віддівувати.

Дѣвичій = д. Дѣвическій.

Дѣвичникъ = дівич-вечір (С. З.), вінкоплѣтини, дружбини (Вороп. г.). — Славен вечір, дівич-вечір. н. п. — Згадала баба дівич-вечір. н. пр.

Дѣвчѣя = дівоча (кімната для слуг дівчат).

Дѣвка = дівка, поб. — дівуля, дівоха, дівачка, зар. — д. Дѣвица. — **Въ дѣвкахъ** = дівкою. — **Состарѣться въ дѣвкахъ** = посьвітити дівкою.

Дѣвочка = дівчинка, дівча, дівчатко, дівчиня.

Дѣвочкинъ = дівчинин, дівчатків.

Дѣвочникъ = дівчур, дівчатник, молодятник.

Дѣвственница = незаймана (Кот.), невинна, чиста, правдива дівка, правщиця.

Дѣвственный = незайманий, непочатий, цілийний.

Дѣвство = 1. д. Дѣвичество.

2. дівство, певнінність. — Которая дѣвство свое утратила. Б. Н. — **Лышѣтъ дѣвства** = зирвати, здійняти вінок (в піснях). — Іхав мати козак молоденький, зирвав з мене вінок зеленський. — Любив мене козак молоденький, здійняв з мене вінок рутвищський. н. п. — **Потерятъ дѣвство** = вінок загубити, згубити, потеряти. — А в неділю радо мати дочку була: де ж ти, суко, віночка згубила? — Я на річці біля білила, там я, мати, вінок загубила. — Потеряла свій віночок через дурний розумочок. н. п.

Дѣвствованіе = д. Дѣвичество.

Дѣвствовать = дівувати, дівочити. — Буду дівувати, буду тебе ждати. н. п. — Поки дівувала, як той день була хороша, як мак розцвітала. В. Ш.

Дѣвушка, дѣвужинъ = д. Дѣвица, дѣвичина.

Дѣвчонка = дівчина (зневажливо або здохором). — Ото пустотлива дівчина.

Дѣдина = дідизна, дідівщина. — Се наша дідизна. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Дѣдильникъ, ца, рос. Аегор дішн Podagraria L. = яглиця. С. Ап.

Дѣдиньскъ = дідусь, дідуся, дідуськ.

Дѣдичный, дѣдовскій = дідівський, дідизний. — Це ще дідівський ґрунт був. — Писанка був старий, дідизний чоловік. н. о.

Дѣдовство, дѣдовщина = дідизна, дідівщина. — А дідизни було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Старезний твій замок, дідизни осталою. пч.

Дѣдовъ = дідів, дідовий.

Дѣдушка = дідусь, дідусик. С. Аф. — **Дѣдушка домової** = домовик, домовий, дідько. — Товчеть си, як домовик на горіщі.

Дѣдушкинъ = дідів, дідусів.

Дѣдъ = дід, поб. — дідуган, дідуга, дідйще. С. Аф. — Ой ти, старий дідуга, ізигує ся як дуга. н. п.

Дѣенісаніе = дієнісь (С. З.), історія, сторія. (Укр.).

Дѣенісатель = дієнісатель, історик.

Дѣенісательный = дієнісний, історичний.

Дѣйствительно = справді, дієне, певно, насправки, справжн. С. Л. — Віи справді такий, як ви казали. — Чи справжн чи на жарт. Гул. Ар.

Дѣйствительность = дієність, певність. (С. Л.). — Нагадує міні жаву, погалу дієність. Фр.

Дѣйствительный = дієсний, справжній, правдивий, певний. — **Дѣйствительная жизнь, цѣна** = правдиве, справжнє життя, справжня ціна.

Дѣйствіе = дія, подія, учінок, вчінок, сіла, справа. — Ой ти пещ, мене беш за які вчинки? н. п. — Не тожко треба сповідати ся з учинків, але теж і з мислей. Б. П. — Не тожко учинком яким супротивство показуючи, але хотя слоном мовиши. Ст. Л. — (Д. Акть З.). — **Имѣтъ дѣйствіе** = мати сілу. — Закон не має зворотної сили. — **Привесті въ дѣйствіе** = пустити в ход, завести.

Дѣйствователь = діяч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чинити, робити. — Дій швидко, так бридко, дій тихо, так тихо. н. пр. — О так чини, як н чиню, люби жінку абр чиню. н. п.

2. мати сілу.

Дѣйствующій = діючий. — **Дѣйствующія лица** (в драматичному утворі) — діючі особи, дієві люди, лицедії.

Дѣланіє = рѣбленія, робѣта. — Ложок сребеших доброго рѣбленія 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.
Дѣлать, ся = дѣяти, ся, робѣти, ся, чинѣти, ся, творѣти, ся, (що ляхе) — **Кѣлѣти, ся, витворѣти, ся, вирѣблѣти, ся,** (аби як, не вміло) — **бѣаграти, мѣзгати, партѣчити,** (в одиѣ раз) — **разуваѣти,** (на перекір) — **перешкожѣти,** (що зайве) — **перѣборщѣти.** — Ой я нещасний, що маю дѣяти? полюбую дівчину та не можу взяти. п. п. — Ой, дівчине, що маю робити, що пі тебе забути, ні без тебе жжити? п. п. — Скажи мінѣ правду, мій добрий козаче, що дѣпти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся пікого. в. пр. — Слава не поляже, а розскаже, що дѣлось в свѣті. К. III. — Роби те, що піи каже, а не роби того, що він робить. п. пр. — **Дѣлающій** = рѣблячий, дѣючий, (за раз кільки дѣл) — **сѣмидѣльник.** — **А чѣо мнѣ дѣлається?** = а що мінѣ дѣється? — **Дѣлать кругъ** = колувати, крѣгу пакидѣти. — Хто кодує, той дома не почув. п. пр. — Ходім напрямѣцъ, — чого нам стѣльки кругу пакидѣти. Чайч. — **Дѣлається хуже** = гіршає. — Слабому гіршає. — **Отъ нечѣго дѣлать** = з пічого робѣти, знечевѣя. (С. Аф.).

Дѣлѣжний = роздѣльний, дѣльчий.
Дѣлѣжъ = дѣлѣба, роздѣл, наюванія.
Дѣлѣніє = подѣл.
Дѣлѣць = дѣльник, мѣтець, мастѣк. — Дѣльника і дѣло боѣтъ ся п. пр.
Дѣлѣмость = дѣлѣмість, подѣлѣніість. (С. Пар.).

Дѣлѣмый = дѣлѣмий, подѣлѣемий, подѣлѣний, подѣлѣстий. С Пар.

Дѣлѣтель = дѣлѣтель.

Дѣлѣть, ся = дѣлѣти, ся, подѣлѣяти, ся, роздѣлѣяти, ся, паюваѣти, (здобич) — **дучѣвати,** (на два) — **двоѣти,** (на три) — **троѣти,** (на мѣрги) — **моргуваѣти.** — А буде отецъ — мати помѣрати, будемо худобу на двѣ части паювати. п. д.

Дѣлѣшко = дѣлѣцѣ. — Я до нас дѣлѣце маю.
Дѣло = дѣло, справа, учѣнок, вѣщѣнок, робѣта, праця, пѣранія. — Днявсь кѣнда кожний справѣ. п. пр. — Добра воля стане за учѣнок. п. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. Н. — Векуди в їх одна розмова про єдину справу, що обходила життя їх, та їх честь і славу. Пчѣлка. — **Въ саѣомѣ дѣлѣ** = справѣдѣ, справѣжкѣ. — Чи справѣжкѣ чи на жарт. Гул. Ар — **Въ чѣмъ дѣло** = в чѣм дѣло,

про що рѣч? — Всѣ употребѣти въ дѣло = все зробѣти, всѣма чѣортами заправѣти. — **Дѣло мастера боѣтся** = дѣльника і дѣло боѣтъ ся. н. пр. — **Дѣло естѣственное, обыкновенное** = свѣтѣловѣ дѣло (Ман.), свѣтѣлова рѣч (Пч.), звѣчайна рѣч. — **Дѣло пілого** = поганѣ, поганѣ дѣло, кѣпська справа, не перѣливкѣ. — Я вже бачу, що не перѣливкѣ, та навѣткача. — **Дѣло только въ томъ, что бы...** = рѣч тільки про тѣ, щоб... — **Золотыхъ дѣлъ мастеръ** = золотѣрь. — **Мое дѣло сторона** = моя хата зкраю. — **Моя хата зкраю** — нічого не зпаю. н. пр. — **Не въ томъ дѣло** = не в тѣм рѣч, сѣла. — **Не в тѣм рѣч,** що в хатѣ піч, дивно-б було, як би не було. — **Не в тѣм сила,** що кобила сѣва, а в тѣм, що не везе. н. пр. — **Не кѣ дѣлу** = не до дѣла, не в лѣд. — Коли моє не в лѣд, то я з своѣм назад. н. пр. — **Не считається за дѣло** = не в дѣло. — **Помалку комѣн** — не бѣло, помѣню ложкѣ — не в дѣло. п. п. — **Не твоѣ дѣло** = не твоѣ дѣло, зась, заськѣ. — **Игумену дѣло, а братѣи зась.** п. пр. — **Пѣвое дѣло** = дурнищѣ, пустѣ, кѣзпа що. — **По дѣломъ** = за дѣло. — **По дѣломъ вѣру и мѣка** = котѣвѣ по заслѣзѣ. п. пр. — **Пѣймѣтъ на дѣлѣ, на мѣстѣ престѣупленія** = зѣпати, пѣймѣти на горѣчѣому вѣщѣнку. — **Рѣтное дѣло** = вѣйсковѣ справа. — В той час була честь, слава, вѣйсковѣи справа. п. д. — **Слѣхайное ли, вѣданное ли дѣло** = чи чѣвано, чи вѣдано? — **Стѣточное ли дѣло** = чи подобѣа, чи подобѣенство? — Чи подобѣенство, мѣй брате, щоб я свое добро на шляху покидав, тебе на коля брав? п. д. — **Тѣ ли дѣло** = немѣ кращѣе, як, немѣ як. — **Тѣжебное дѣло** = пѣзов, справа. — **Тѣдѣ вигравѣо справу,** як лѣжу на лѣву. п. пр. — **Хѣдѣтъ по дѣлу** = позѣваѣти ся, тѣяѣти ся. — **Чѣо мнѣ за дѣло** = якѣ мінѣ дѣло. — **Чѣо дѣло,** то дѣло = що правда, то правда. — **Эѣто дѣло** = це добре, гарѣзд! — **Эѣто особѣе дѣло** = се йнна рѣч, се йнна стѣть. — **То и дѣло** = те і зѣнѣя, тѣлькѣ тѣ, тѣлькѣ й того, що... — **Жѣнское дѣло** = жѣноча рѣч. — **Жѣноча рѣч** коло припѣчка. п. пр.

Дѣловой = дѣловий, дѣловѣтий, вѣмѣний.
Дѣлопроизводитель = секретѣрь, писѣмовѣдѣтель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать**.

Дѣльно = до діла, до речі, до ладу, до пуття. — Не вийтова дочка, а до речі говорити. н. пр. — Хто каже до ладу, то ухо паставляй, а хоч і без ладу, то теж не затакай. н. пр.

Дѣльний = додільний (Мал.), здатний, годящий, путній, путящий; роботящий, працюючий.

Дѣлянка = ділянка, діляничка.

Дѣтешныи = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня, цуценя і т. д. (птиць) — пискля, голопущок.

Дѣти = діти, дітки, зб. — дитвора, малеча, (чималі) — дітяхы. Мал. — Незаконнорожденные д. = байстрюкі, байстрята, жирові діти (Мал.), падалишні. — Свободне д. = зведенята, зведенюкі, (удовині, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведенники.

Дѣтина = хлопонець, парубок, парепь.

Дѣтище = дитяча.

Дѣтородный = дитородний.

Дѣтоубійство = дітогубство.

Дѣточки = дітки, діточкі, дітонькі.

Дѣтская трава, рос. *Neottia Nidus avis* Rich = зуби, миколайці, приворотень. С. Ан.

Дѣтскій = дитячий, дитинячий (С. Л.), дітський, дитинний. — Дитяча играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитячих піс утіх, цурав ся хлопчик той усіх. Післка. — **Дѣтское мѣсто**, *Placenta uteri* = дітське місце, послид.

Дѣтство = дитинство, малєство, малєнство. — **Впасть въ дѣтство** = здитинити ся. Чайч. — **Съ дѣтства** = з малку, з малечку, змалєства, з малюго малечку, з дитинства. — Не було з малку, не буде й до останку. н. пр. — Нужда з малечу від дитинства. Фр

Дѣтушки = дітки, дітонькі, діточкі.

Дѣть, ся = д. **Дѣвать, ся**.

Дѣяніе = 1. дія, діло, учінок, вчінок. — В кождом учинку, за котрий горлом карають, потреба довод в явних і ясних Ст. Л. 2. мп. — **дїянія**.

Дѣятель = діяч.

Дѣятельность = діяльність.

Дѣятельный = діяльний, роботящий, трудящий, працюючий, невсипущий.

Дюже = дуже, сільно.

Дюжестъ = сила, міць, дужість.

Дюжинный = 1. дюжинний (що продаєть ся па дюжину або належить до дюжини чого небудь).

2. абн-який, не значний, абн-що.

Дюжий = дужий, сільний, міцний.

Дюжѣтъ = дужчати.

Дюймовка = цілівка. (Прав.)

Дюймъ = цаль. (Прав.)

Дѣгиль, рос. *Archangelica officinalis* = дѣгиль, дзєнгель, дүдошник, рѣва. С. Ан.

Дѣглица = д. **Дѣдильникъ**.

Дѣдшъ, дѣдній, дѣдюшкшъ = дядьків, дядьківський.

Дѣдюшка, дѣди = дядько, дядичко, (жінка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дядина.

Дѣтелъ, нг. *Piceus* = дятел, жовна, клюй-дерево, деревоклюй, ятіл, ятлик. (Хар.) — Чи вітерець шепче, чи жовна де кору на ліші подовбе. Гул. Ар.

Дѣтельникъ, дятловникъ, рос. *Trifolium repens* L. = хрєстики, хрещатий барвінок, сіре-зілля, горішки, лішки. С. Ан.

Дятлина, дятловина, рос. *Trifolium pratense* L. = конючіна, трій-зілля, троян, івасик, дятловина, козіне око, попки. С. Ан.

Е.

Евангелистъ = евангеліста.

Евангелическій = евангелічвий.

Евангелие = евангелія.

Евнухъ = євнух, скіп, сконєць, обрізанець (С. Пар.), балах (С. Ж.).

Еврей = жид, жид, жидовін, поб. — жидюга, жидяка, зпеважливо — парх, зб. — жидова, здр. — жидок, жидик. С. Аф.

— Не хотіли жиди манни їсти, пехай же чорта з'їдять. н. пр. — Наші жидки небо-рачки: одні пішка, другі рачки. н. пр. — Уподобляється єврею = жидовіти.

Еврейка = жидівка, здр. — жидівочка. С. Аф.

Еврейскій = жидівський.

Еврейчикъ = жидок, жидик (С. Аф.), про дитину — жидиця, жидівча, бахур. (С. Ш.).

Евхарістія = Прича́стя.

Егѣй, рос. *Sageh L.* = осока́, тирса. С. Ап.

Егерь = стрілець, мисливець (С. З.), охотник.

Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́чник, брикуне́ць.

2. кручений, а, дві́га (спільного р.).

Егозіть = 1. пустува́ти, жирува́ти.

2. крути́тись, верти́тись.

Едва́ = 1. ледве́, ледви́, на сі́лу, в сі́лу.

С. Л. З. — Ой я чумак печасливий, в лужді живу ледве живий. п. п. — На сплу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превелику сі́лу. — **Едва́** не = ма́ло не, ма́ло що не, тро́хи, тро́хи що не. — Поточив ся — трохи не впав. — З розгону трохи не штурхнув димшам у передню повозку. С. Ш. — **Едва́** ли = навряд, нава́дку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер нава́ду чи буде косить ся болото — води багато.

2. тільки що, як тільки, скоро́. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тікати.

Еди́єніє = еді́ання, поєді́ання, з'єді́нання; є́дність, зго́да. — Пригоди у́чатъ згода. п. пр.

Еди́и́тсья = еді́ати ся. С. З.

Еди́и́ця = Їди́и́ця.

Еди́и́човий = Їди́и́чний, поєди́нчий.

Еди́нобо́рець = бо́єць, перебо́єць.

Еди́нобо́рство = поєди́нок.

Еди́новла́стіє = самовла́дство, самовла́да. (С. Пар.).

Еди́новре́мний, по = разо́вий, раз, оди́н раз.

Еди́нові́рець, ка = 1. однові́рець, ка.

2. старові́р, пили́он, ка. (С. З.).

Еди́нові́рний = однові́рний, одної́ ві́рл.

Еди́нові́рческі́й = старові́рний.

Еди́ногла́сіє = лад, зго́да; одностáйність, єди́ностáйність.

Еди́ногла́сний, по = зго́дний, одностáйний, єди́ностáйний, по, одноголо́сно. В оди́н го́лос, в одно́. — Вольшми го́лосами єди́ностáйне обрали на уряд сотни́цький. Ч. К. — Одноголо́сно поставлено. Батьк.

Еди́нодержáвіє = д. **Еди́новла́стіє**.

Еди́ноду́шіє = (є)одностáйність, односте́рдність.

Еди́ноду́шний, по = одностáйний, єди́ностáйний, по, односте́рдний, односте́рдо, односте́рдно. — За ві́ру христия́н-

ську одностáйно стати, слави — лицарства достати. п. д. — Нема кому порадо́шки да́ти, одностáйно, односте́рдно на ворога ста́ти. К. Ш.

Еди́ножды́ = раз, оди́н раз.

Еди́нозе́мець, єди́нозе́мка = земля́к, земля́чка (укр.), крайнин, крайнка. (Гал.).

Еди́нокрóвний = крѣвний. (С. З.), крѣвня́к, однокрѣвник. (Чайч.).

Еди́нолі́тний, пий = однолі́ток, ровѣсник.

Еди́номáтерний = одномáтерний.

Еди́номі́сєліє = одностáйність; одностáйність.

Еди́номі́шлєнникъ = одностáйність, одностáйність, сумі́сник. — Одностáйність, що чорт їх розсупе. п. пр. — **Еди́номі́шлєнникомъ** **стать** = порозумі́ти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.

Еди́номі́шлєнный = одностáйний, одностáйний, сумі́сний.

Еди́нопоча́ліє = д. **Еди́новла́стіє**.

Еди́нообра́зний, по = оди́наковий, во, оди́номáнтий, но.

Еди́ноплємє́шникъ, ца = д. **Еди́нозе́мець**.

Еди́норóгъ = однорóг.

Еди́норóдный = (син) — єди́нець, єди́на́к, єди́ний, єди́на́к, єди́нець, єди́нчик, (дочка) — єди́ниця, єди́ниця, (є)єди́на́чка. — З єди́нака рідко що добре буває. п. пр. — А жид старий — ніби тєє знає, дочку свою єди́на́чку в хаті замикає. К. Ш. — Сидять козак, дрібні листи пише, а вдовица єди́ниця дитину колише. п. п. — У вдовиці коло ставу хатина старенька, у вдовиці єди́ниця дочка молоденька. Пч.

Еди́ноутрѣ́бний = єди́номáтерний. (Опатович.).

Еди́нственний, по = єди́ний, пооди́нокий, єди́нський, єди́не, тільки.

Еди́нство = єди́ність.

Еди́ний = оди́н, іди́н, єди́ний. — **Наєди́нъ** = на самоті́, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самото́ю. Як. — **По єди́ной** = по ча́рці.

Е́жа, рос. *Dactylis glomerata L.* = мі́тлиця, вівсю́к, пирі́йка. С. Ап.

Ежева́тий = колю́чий, уші́пливий (С. З.) — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гуча. п. пр.

Ежи́віка, рос. *Rubus fruticosus L.* = ожі́на. С. Ап. — Та не має цві́ту пайсини́шого над тую ожину п. п. — Було личко як яблучко, стало — як ожина. п. п.

Ежеви́чний = ожи́новий.

Ежевре́нный, по = д. **Всегда́шний, всегда́**.

Ежегодный, но = щорочний, що року, що року. — У нас що року по пророку (що року дитинка). н. пр.

Ежеголовка, **ежеголовникъ**, рос. *Sparganium* L. = їжача головка. С. Ап.

Ежеднёвый, но = щоденний, щоденно, щодня, день у день. — Уся важка щоденна робота тих людей проносить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весіллі дочки), а мати щодля, та й дива пема, н. пр. — Плачуть мої очі щодля і щодночі п. п. — І в піснї тій паді всі і муки свої ми ввидили, сльозуючи щоденно іі. Чайч. — Молебні день у день він править. Гр.

Ежели = коли, як, як-що. — Коли любив — люби дуже, а не любив — не жартуй же, н. п. — Прийду, як що можна буде.

Ежеминутно = що хвилини.

Ежемесячный, но = що місяцьовий, що місяця.

Ежегодный, но = тижньовий (С. III.), що тижньовий, потижньовий, потиженний, що тижня, що педілі.

Ежедневно = що нощі. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки поли не засищать чужим піском очі. К. III.

Ежечасный, но = повсякчасний, що-часний, що години, що часу.

Ёжикъ = їжачок (див. Ёжъ).

Ёжить, ся = корчати, ся, шұлити ся. — Відний багатому певний слуга — корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ёжовина = шкура їжачова.

Ёжовый = їжачовий, їжачий. — Ёжовая трава, рос. *Echium vulgare* L. = синіць, раник, громовик, зяччі бурячки, шаріто. С. Ап. — Держать въ ёжовыхъ рукавицахъ = до рук прибрати, в руках держати.

Ёжъ, зв. *Eginaceus Europaeus* = їжак, здр. їжачок, поб. їжачище, самиця — їжачка, їжачиха, мале — їжачиня, тко. — Не з нашим частим голою рукою їжак вбити. н. пр.

Ей, ей = так, правда, так ёсть. — **Ей-Богу** = їй-богу, далєбі, бігмє, присяї Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далєбі під коника кину. н. п. — Ой не буду, козаченьку, далєбі не буду, як ти вийдеш за ворота — я тебе забуду. н. п.

Еле = д. Едвā.

Елевый = яліповий.

Елей = оліва. — Правда як олива — завжди поверх вийде. н. пр. — **Елей святый** = миро.

Елеопомазаніе = мирування.

Елеопомазывать = мирувати.

Елеосвященіе = маслосвятіє, соборовання, мирування. — І маслосвятіє служили. К. III.

Елеосвящать = соборовати маслом, мирувати. — Там такий трудний лежить, що от-от Богові душу віддає, уже його й маслом соборовали. — Коли кого мирували, тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялінка (д. Ель).

2. (деревце ялинове чи соснове, котре квіт чають на різдвипних святках) — ялінка-гільце, сосенка. — Радіють всі, готують мед, вино і ципьками вбирають гільце. Глбов.

Ёловый = д. Елевый.

Ёлочка = д. Ёлка.

Ёлочный = яліновий, гільцевий.

Ель, рос. *Pinus Picea du Roi* Endl., *Pinus abies* L. = яліна, здр. ялінка (укр.), смерека (гал.). С. Ап. — А мій милій при ялині, насє копі на долапі, п. п. — Гильце деревце з ялини та з червоної калини, п. п.

Ёмѣтъ = д. Взіточипкъ.

Ёмкій = місткий. — Ся пляшка дуже містка.

Ёмкость = д. Вмѣстительность і Вмѣтимость.

Ёповā = жбāн, джбāн (С. Аф. З.), кондійка (С. З.). — До часу жбал воду носитъ. н. пр.

Ёпотъ, зв. *Viverra genetia* = янот.

Епанча = опанча, опанчіна (Эв.), керєя (С. З.), бурка (С. III.). — Епей в керєю замотав сє, на задвірку хронти уклав сє. Кот.

Епархія, **епископій** = владичество, єнархія, біскупство. — О посвященія їх на владичество бажали. (Вірші на см. Сагайдашного. Ист. п. малор. пар.).

Епископъ = архирей, владика, (католицький) — біскуп.

Епитимій = покута. (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — **Нестій епитимію** = нокутувати. — Маєть при церкві покутувати. Ст. Л. — **Понестій, отбійть епитимію** = зпокутувати (С. З.), відпокутувати. — Я свою кару че перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. Безпутникъ.

Ералажъ, **ералашъ** = 1. розгордійш, гармідер.

2. пісенітниця, бридний.

3. мішанина, частіше мішанина цукерків різних.

4. гра в карти (особлива).

Ересь = ёресь, еретичество. (К. Кр.).
Еретикъ, тицескій = еретик, одщепенецъ, недовіроч, полувіроч, еретичий, еретичькій, еретичний (С. З.). — **Ерети́комъ** **сдѣлаться** = поеретичити. — **Нині** князі руські всі поеретичили. І. Вишенський. (К. Ист. возс. Руси)
Ерзати, ся = совати, ся, мостити, ся, горзатись. С. Л.
Ерикъ = ярокъ, бало́чка (попята водою).
Ерыкъ = яры́к.
Ермакъ = жорел (ручний).
Ермо́лка = ярму́лка.
Еринъ = д. **Безпутникъ**.
Ерошати, ся = 1. куйовдити, ся, кошлати, кошкати, ся, кудлати, ся, кудовчати, ся, настобурчувати, ся. — На віщо так настобурчувати волосся?
 2. кострічати, ся, харапудити, ся. — Кіль харапудить ся і не йде.
Еро́шка = кудла, кудла́нь, кудла́ч, патла́ч, кудла́тий, патла́тий. (С. З.).
Ерофе́нчъ = травня́к, травнячо́к (горілка, настояна на різних травах). С. III.
Еруно́къ = вуглі́ця. С. Пар.
Ершиться = огризати, ся, кострічати, ся. (С. Л.).
Ёршъ, риба *Perca sergna* = 1. Їорж; до тієї ж породи, здасть ся, належать — бо-бірь, борючо́к і морська р. — бичо́к.
 2. Гвіздо́к (з зубцями до головки).
Еры́га = 1. рибальська сітка (особлива).
 2. гультьй, гульвіса, пня́ця, пія́к.
Еры́жничать = пія́чити, гультьювати, пияти-гуля́ти.

Есау́ль = осаву́л, осаву́ла.
Если = коли, як, як що́. — **Если бы** = коли-б, як-би, бодай, коби, ко́б (Под.). — Ой пішла б и на музики, коб дав батько штак. п. и. — Як би міні черевики, то пішла б я на музики. К. III.
Естество́нный, по = свѣтовий, природний, натуральний, звичайний, натурально, звичайно. — Що випив чарку? Се ж свѣтове. С. Л.
Естество́ = приро́да, істо́та, естество́, ество́. — Природу тяжко одмінити. п. пр. — Свѣтло сонця сюди не доходить, піякі живі істоти тут не водять ся. Фр. — Сповідати ся такими словами, з котрих би ієрей уразумів естество гриха. Б. Н. — Як приляже до твоєї груді всім своїм дрібненьким еством. Фр.
Естествозна́ніе = природозна́вство.
Естествоиспыта́тель = природозна́вця, природоспіт (Гал.). — Говорять учепі природознавці, що... Фр.
Есть = є, єсть. — **Есть ли** = чи є, чи єсть?
Ефесъ = ручка, держак (шаблі, меч. то-що).
Ехидна, Coluber berus = гадю́ка, змія́.
Ехидничать = лука́вити, лютова́ти.
Ехидный = лука́вий; злий, лю́тий.
Ехидство = лука́вство; злість, лю́тість.
Ехидствовать = д. **Ехидничать**.
Еще = ще, іще. — Дай міні ще трохи. — Багато ще буде діла. — І ще разочок поцілуй. — **Еще бы** = де́ж-накі, де́ж-нак, а то́ж пак.
Еѳімо́пы = поклони́ (у великий піст).

Ж.

Жаба = 1. *Rana bufo* — жа́ба, де-які одміни — ропу́ха, короста́вка; поб. — жа́бище, здр. — жа́бка, мале — жабе́ня, тко, (д. ще Голова́стикъ З.).
 2. Жа́бня — жа́ба.
Жаберный = зя́бровий.
Жабій = жа́биний, жа́бчий. С. Аф.
Жабникъ = рос. 1. *Filago arvensis* L. = горля́нка, грудна́ травка, поли́нчик. С. Ан.
 2. *Ranunculus* = козе́лець, ку́ряча слі́потá. С. Ан.
Жабовникъ, рос. *Potentilla argentea* L. =

черві́шник, черві́чник, червоточи́к, черве́ць, деревя́нка, жо́вня, нагі́дник, *P. reptans* L. = мо́хна, пяте́рник. С. Ан.
Жабре́й, рос. = *Linaria genistaefolia* Mill. — двіно́чкі, косю́ркі і *L. vulgaris* Mill. — д. **Видольникъ**.
Жа́бры = зя́бра, зя́бри. С. Аф. Л.
Жа́воронковъ = жа́йворонковий, жа́йвороня́чий. (С. Аф.).
Жа́воронокъ = жа́йворо́ня, тко.
Жа́воронокъ, пт. *Alauda* = жа́йворо́нок, жа́йворо́шок (С. Л.), *A. cristata, rustica* =

посьміюха, попілюха. — Жайворонки щебечуть під небесами. Греб.

Жаворопочный = д. **Жаворонковъ**.

Жадничанье = жадання, жадоба.

Жадничать = жадати, ласитись (на що), ханяти ся (до чого).

Жадность = жадоба, хтівость (С. З.); зажерливість, ненажерливість, неситство. (С. З.).

Жадный, но — 1. жадливий, жаденний, хтівий, ласий, жадливо, хтїво, ласо. — А ти бачуть, що він у кешепу хова, та й думають: бач який жаденний. п. о. — Ласий на ковбасм. п. пр.

2. зажерливий, ненажерливий, неситий, зажерливо, жерпѣм, несито. — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать за собою. К. III.

Жажда = жадоба, згага, жадібка (Номис). — Ой дівчино, дай нам, серце, водниці пиятись, годі згагою у полі козакам томитись. К. Д.

Жаждать = жадати, прагнути. — Не той убогий, що мало має, а той, що багато жадає. п. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гузь всі тгнуть. Мазепа. — Прагнутого напоїти. В. Н.

Жалга, жагда, рос. *Potamogeton* L. = кушир, кушур. С. А. — Бодай тая річка куширом заросла, бопа ж мене молодого за Дунай занесла. п. н.

Жаленіе = жаління.

Жалестый = жалливий, жалкий. (С. Аф.).

Жалеть = жалити, кусати. — Жалящий = жалкий, жижкий. — І на жалку прошиву мороз буває. п. пр.

Жалкій = 1. бідолашний, бідний, сердешний.

2. жалісний (С. З.), жалібний (С. Аф.).

— Жалісний серцем на тоє уболіннячи. Л. В.

3. мізерний, міршавий, злидінний, пікчємний.

Жалко = 1. жалісно, жалібно, здр. — жалібнєнько, порів. ст. — жальніше, жалібніше. — Де узялась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д. — Голосніше, жалібніше, щоб вігри почули. К. III.

2. жаль, жалко, жалько, шкода. — Не вернув ся із походу гусарин москаль, чого ж мій його шкода, чого його жаль? К. III. — Ой полети галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. п. н. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Кров не води, розливати шкода. п. пр.

Жало = жало, здр. жальцє (С. Аф.), жи-

лѳ. — На кінці тіла бджоли мають жало толесеньке, але тверденьке. Степанюк.

Жалоба = жалоба, скарга. С. Л. Великі скарги доходили до В. Хмельницького зо всіх сторон. Л. С. — Жалобниа сторона винна позваній стороні кошо з позову жалоби своєю дати. Ст. Л. — Жалоба на судбѳу = жаління, бідкання, парікання, скарги. — Без скаргів ми конаві, стоїли пі один з дитячих уст не видіти. Н. С.

Жалобливый = жалісливий, жалібливий.

Жалобный, но = жалісний, жалібний, но. — Чого вставш ранєнько, чого плачеш жалібнєнько? н. н. — Жалібна пісня.

Жалобщик = жалобник (Ст. Л.), позівник (С. Пар.). — Таковий позов жалобник має в реєстр уписати. Ст. Л.

Жалованіе = пожакування.

Жалованье = жалування, плата, ванплата (С. Аф.), платня (Гал. С. Пар.).

Жаловать = 1. жалувати, дарувати.

2. шалувати, любити (кого), мати ласку до кого. — Онъ не жалуетъ егѳ = він не полюбить його.

3. одвідувати (кого), бувати (у кого). — Добро пожаловать! = прѳсимо, милості прѳсимо, прѳсимо до господи.

Жаловаться = жаліти ся, скаржити ся; жалкувати, ся; позивати; (на долю) — бідкати ся, парікати. — Невістка скаржилася, а па лиці не змаріла. п. пр. — Там милій лежить, та скаржить ся па головку, що вона болять. п. н. — Не жалкуй па свою матір, що тебе згубила! Ой не буду жалкувати, мон рідна мати, яку мій Бог дасть долю — буду горювати. п. н. — Ой піду як до напа, позивати Івана. п. н.

Жалостливый = д. **Жалобный**.

Жалостный = д. **Жалкій 1 і 2**.

Жалость = жаль, жаління, жалкування, жалощі. (С. Аф.). — Ти не маєш жалю до рідної своєї дитини. К. III. — Казна жалю не зна. н. пр.

Жалче, жалчье = жалібніше, жалкіше, жальніше.

Жаль = д. **Жалко 2 і Жалость**.

Жалѣть = жаліти, жалкувати, жалувати, шкодувати; шалувати, берегти. — І всі, хто знав його, сердешно жалкували, а інші — сльози утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не купив копя. С. Аф. — Чужа стороноюпа, іде ї чужі люди, ой хто ж тебе, моа дощо, жалувати буде. п. п. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалєє його. п. н. — І так уже догляда її та шкодує, як оца. п. о. — Не жалїї ухняла, бо підкову згубиш. н. пр. —

Ионашуи худобу раз, вона тебе десять раз понацає. н. пр. — Лихого пічого жалувати. — **Есть о чёмъ жалѣть!** = жалю по кіслю! (Номис).

Жандармъ = жандар.

Жарá = жарóта, спéка, спекóта, (дуже сильна) — пéкло. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. п. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Як.

Жарáтокъ = припічок, пригрібник. (Пичурка, куди згрібають жар).

Жáренное = печéне, печéня, смáження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. п. п. — Наш дружокъ чорнобривий, не жаль йому дати печеню покряти. п. п. — Мабуть сам пап звелів віддати Рябку печене і що zostało ся варене. Гул. Ар.

Жáреный = печéний, (на маслі) — смáжений, (на салі) — шквáрений, (про молоко, яєшню, ковбаси) — пряжéний. — У мене єсть пражена ковбаса, печена курка і паштетъ запіканки. Кот.

Жáрить, ся = 1. жáрити, пекті, ся, (на маслі) — смáжити, ся, (на салі) — шквáрити, ся (ковбаси, яєшню) — пряжéти, ся, (в закритій посудині) — думіти. — Як з кабанів топилось сало, так шкварили ся сі в огні. Кот.

2. (про сонце) — паліти, пекті.

3. (різками) — парити, шмагати, чустрити, сікти, шкварити.

4. парити ся.

Жáркий, ко = жаркий, ко, гарячий, гарячé, палючий, пекучий, че, шкварний, шкварно, жаркий, жарко, (про золоту) — яєний, яєно, блискучий, че, (про цвіт) — жовтогарячий. — Гаряче, пекуче літо. — На сонці так шкварно, що не встóиш. — Варко сьогодні, от і тяжко йти.

Жарковáтый, то = жаркёнький, жарячёнький, ко.

Жаркóе = д. Жáренное.

Жаркопéкъ, жаркóнько = д. Жарковáтый.

Жáрища = пічка в середині казана парової машини.

Жáрівня = жарівня (С. Аф.), жарівниця (С. Л.).

Жаръ = 1. жар, жарóта, жаркість, спéка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. п. пр. — На дворі вар займає дух. Як.

2. жар, жарина, (дрібний) — прісок. — Вигреби жар з печі на припічок. — Даждарицу на людку. — Я стиснула його і вся затрусилась, не мов взяла в руку жемлю пріску. Фр.

3. вогонь, пал (в тілі). — Такий вогонь

у голові, що крий Боже! — Підгорнавши невеличке рученя під біле личко, у колісці, бачу я, спить в палі мале хлопн. В. П. — **Мені какъ бóдто вь жаръ бросило** = так як на мене жаром сипнуло.

4. пал, палкість, запал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жаръ = спéка. — Від спеки усе посохло і поналилось.

Жасминъ, рос. jasminum = ясмин.

Жáтва = жнива́, жни́во. — Се було саме у жнива́. — Прийшли жнива́ — ходити, жінка, як не жни́ва (не хоче робити). п. пр. — Буде той голодець, хто жнивами шукає холодоцю. н. пр. — Добрі жнива колись то будуть. Б. П. — (Початок жнив) — за́жйи, за́жйи, (кінець жнив і празник у жнива) — обжйи, (починати жнива) — за́жйати. — За́жйати найкраще в пшеницю або вівторок. З. Крим. — (кіпчати жнива) — обжйати́ ся, (збір жнивний) — ужйнок. (С. П.).

Жáтвенный = жнивний. — **Жáтвенная порá** = жнива́. — **Ж. машина** = жáтка, жáтка, саможáлка, саможáтка, саможáтка, женпíчка.

Жáтель, лица = д. Жнець, жни́ца.

Жать = 1. (жму, жмёш) — да́вити, тисну́ти, стиска́ти, му́лити, ча́вити. — Чого мене так тиснеш за руку? — Сказав талець грати, а сам Бодарівну за ручку стискати. п. п. — І червої чоботи мулять. п. пр. — Мулі чоботи. Чайч.

2. (жпу, жнёш) — жа́ти, (за довг) — віджйна́ти. (Д. під сл. Жáтва).

Жа́ться = 1. д. Ё́житься.

2. тисніти ся, ту́лити ся. (С. П.).

3. ску́нити ся.

Жба́шъ = джа́ш, коно́вка. — Хоч у мене жунаш драп, єсть у мене грошей джа́ш. п. п. — Куш ж мій цебер меду, коповочку пива. п. п.

Жва́ка = д. Жва́чка.

Жва́ло, Mandibulum = щéлени (у комах).

Жва́чка = 1. жу́йка, жвак. — Худоба лигла на сночиво, жує собі жу́йку. п. о. — **Же́вать жва́чку** = жу́йку жува́ти, ремпáти. — Вози скриплять, яма риплять, води ремитають. п. п.

2. рос. *Scleranthus annuus* L. = боро́вий проскурнік, борода́вник. С. Ан.

Жва́чний = жу́йний.

Жгу́тъ, рос. Capsicum annuum L. = стрю́чковий, стрю́коватий перець, перця́ця. С. Ан.

Жгу́тъ = джгу́тъ, бітка.

Жгучість = палючість, пекучість.

Жгучий = пекучий, палючий, смалкий, жижкий, (про кропиву) — жалкий. — Жалке, як кропива. п. пр. — І на жалку кропиву мороз буває п. пр. — Палоче, пекуче сонце, літо — **Жгучий камінь**, *Lapis causticus* = чортів камінь, пекельний камінь. С. Пар.

Жданіє, жданьє = жданнй, жданка, сподівання, сподіванка, тривання, доживання, чекання.

Жданний = жданний, сподіваний, доживаний. — Не верпеть ся сподіває. К. Ш.

Ждать = ждати, сподівати ся, чекати, тривати (С. Ш.), доживати, ся. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хворий смерті. п. пр. — Скажи міні, дівчинонько, як рідная мати, чи маю я жепити ся, чи тебе чекати? п. п. — Заграв мій кінь воронешкий, пазад сподівайтись. п. п. — Ждав тай годі сказав. — Ждали, ждали, та й жданшй (жданши) поіли, погубили. п. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когда же?** = коли ж? — **Приходи нбелъ, теперь же мнѣ некогда** = приходь оіселя, а (бо) тепер міні ніколи. — **Что же я сдѣлалъ?** = що ж я зробив? — **Ну же** = ну бо, нум, нумо. С. З. — Коли іти, нум скоріше. С. З.

Жвака = жувака, жуваїло.

Жваніє = жування, жвакання, жмакання, (про жуїку) — ремігання.

Жванний = жуванний.

Жвательный = жувальний.

Жвать, ся = жувати, жмакати, жвакати, (паче жуїку) — ремігати, (трудно) — хамелити, (про старих) — кутудяти. — Пастух сидить собі тай жвакає хліб. п. о. — Як молодю була, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 вмію. п. пр.

Жвокъ = жування.

Жгало, жгло = жигало (С. Аф.), джигало, джигайло. — Жигалом пропик дірку в дошці.

Жезъ = палиця, ціпок, (архирейський, чернецький) — патеріця, (козацької старшини) — булава, бунчук, (царський) — берло. (С. Ш.). — Взяв патерицю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкардибав. К. Ш.

Желаніє = бажання, хотіння, хіть, воля (сильне) — жадання, жадоба (С. Фр.). — Аби хіть була. п. пр. — Хіті з вола, а сили з комаря. п. пр. — **По собственному**

желанію = по своїй волі, самохіть (К. Ч. Р.). — **Исполнить желаніє** = вволіти, вволюити, уволити волю. — Циганочко, вволи мою волю, та причаруй козаченька, що сгояв за мною. п. п. — Рибалочки, козаченьки, вволюїть мою волю, ви розкиньте тонкий певід по сипшому морю. п. п.

Желанный, ая = бажаний, жаданий, пожаданий (С. Ж.), помисельний, благодійний, бажана, жадана, жаданка. — Вийди, матінко, погляди, що тобі бояре привезли, чи візцо, чи ірку, чи пестітку жаданку? п. п. — Невістка паша, жаданко, те рік ми тебе жадали. п. п.

Желатель = хотій, хтії, охочий.

Желательно = хотілось би, бажалось би; кортіть. — Хотілось би з ним побачитись. — Кортіть чепцеві з келі, та ігumen не спить. п. пр.

Желательный = хотячий, бажуючий, часто вживаєть ся і як **Желанный** (д. вище це слово).

Желать = хотіти, хтіти, воліти, бажати, жадати, жічити, зічити. — Ой чи волиш Богдарівля із мною жити, а чи хочеш в сирій землі жити? п. п. — Воляла б я, моя мати, гіркий камінь їсти, а ніж маю із нелюбом обідати сісти. п. п. — Там дівчина стояла, козаченька бажала. п. п. — Каліно-маліно, чому поchorила, чи нітру боїш ся, чи дощу бажавш? п. п. — З тюрми на волю рвеш ся ти, бажавш жити, та сили не дано тобі тюрму зломити. Як — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. п. п. — Од сьвіта вже давно нічого не жадаю, аби стара любов, а про пову не добаю. К. Д. Ж. — Умерти вмісті я бажано, а піж жити сама маю. п. п. — Хто чарки лічить, той добра не зичить. п. пр. — Що тобі не миле, то й людям не зич. п. пр.

Желаться = хотіти ся, бажати ся, жадати ся; маніти ся, кортіти. — Кортіть шкоринка Маринку. п. пр. — І хочеть ся, і колить ся. п. пр.

Желвакъ = жовна (С. Аф.), гуля (С. З.), гуля, моргуля, гургуля. — Розхрістала, простоводоса і, як в намісті, вся в жовнах. Кот. — Від його пибуха набігла гуля за ухом. С. З.

Желвастый = жовнуватий (С. Аф.), гүлявий.

Желѣ = драглі (з ігод, облуків то що); кісіль; павідло. С. Пав.

Железа, Glandula = залоза (С. Аф. З.), здр. залозка. (С. Аф.).

Желкнуть = жовкнути, жовтіти. — Ми нає літо, шестестить пожовкле листя. К. Ш.

Желна́, лт. *Picus martius* = жовна́ (з породи дятлів, д. Дятель). С. Аф.

Желобина = жолобина.

Желобистый, желобоватый, желобчатый = жолобчастий, жолобуватий, жолобуватий. — Набалакала, наговорила, дайте жолобчастого Давида. н. пр.

Желобить = жолобити.

Желобъ, жолобъ = жолоб, здр. — жолобок, (на дереві) — рівчачок, (в бочці для дна) — втрѣри, (для стока води) — рівва. — З дощу та під риву. п. пр.

Желтенький = жовтенький.

Желтѣхонѣкъ = жовтісінний.

Желтизна́ = 1. жовтизна, жовтина.

2. жовтий цвіт.

Желтинникъ, желтникъ, желтница, рос. *Rhus Coninus* L. = рай-дерево, сконія. С. Ал.

Желтитъ = жовтіти.

Желто́ = жовто.

Желтобрюхий = жовточеревий. (Номис.)

Желтобрюхъ, гад. *Coluber* = жовтобрюх. С. Аф.

Желтобрюшка, лт. *Motacilla citreola* = жовтобрюшка. С. Аф.

Желтоватый, то = жовтавий, жовтлявий, во, жовтенький, жовтуватий, прожовтий. (Чайч.).

Желтогрудый = жовтогрудий.

Желтокрáсный = жовтогарячий. С. Аф. — Кушпа жовтогарячу хустку.

Желтокорень, рос. *Statice latifolia* L. = кермек, кірмак, *S. tararica* L. — жовтіло, кермек, кірмак. С. Ал.

Желто́к = жовто́к, здр. жовто́чок. С. Аф.

Желтопу́зь = д. Желтобрю́хъ.

Желтосливникъ = д. Абрико́съ.

Желтость = д. Желтизна́.

Желтоцвѣтникъ, рос. *Anthoxanthum odoratum* L. = Душиця. С. Ал.

Желтоцвѣтъ, рос. *Adonis vernalis* L. = горіщцвіт. С. Ал.

Желту́ха, хвороба *Icterus* = жовтяниця (С. Аф.), жовтячка.

Желту́шный = жовтяничний.

Желтый = жовтий.

Желтѣть = жовтіти, жовкнути, жовкнѣти, (про хліб) — половіти. — Уже осінь красить листья, тополя жовтѣ. Аф. — Тим часом хліб давно у полі половіє Греб.

Желти́нца, рос. *Carthamus tinctorius* L. = крокіє, сьвітлиця, сьвітлу́ха. С. Ал.

Желудков́ый = жолудоб́ый.

Желудникъ, рос. *Aesculus* = каштан. С. Ал.

Желудокъ = жолудик (д. Желудь). С. Аф.

Желудокъ = 1. живіт, тлунок (С. Ш.), тлунок (С. Ш.), плунок. (С. З.). — Аби в тлунок (трунок), а на плечі дарма. н. пр. — Ї що їсти, є що й пити, не приймає трунок. С. Ш. — По третій чарці скинули на плунок. Макаровський. С. З. — Се надто харч міцна про плунки молоді й не звари́ть ся вона. Куліш. — Не йде на трунок. С. Л. — (У животини) — кендюх, (разом з кишками то що) — тельбух, тельбухи. С. З. Ш. — І випав тельбухи з кишками, розклада гарненько їх рядами і пильно кендюх розглядав. Кот. — (У жуйпої животини): 1-й желудокъ — рука́в, 2-й ж. — рубецъ, 3-й ж. — книжка, 4-й ж. = сичу́т.

2. зруб (в льодовні).

Желудочный = животовий, тлунковий, трунковий (про хвороби), плунковий (ліки своєнародні). — **Желудочная водка** = животкова. — А ну, лишень, по чарці животкової.

Желудь, жолудь = жолудь.

Желчѣніє = жовтіння.

Желчи́на = д. Желтизна́.

Желчный = жовчний.

Желѣж, жолѣж = 1. Bilis — жовч. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. н. пр. 2. злість.

Желѣза́ = д. Железа́.

Желѣза = заліза, залізо, кайдани, залізви. — Бути ж міні у певоді, у залізах, у заковах. п. п. — Відвага мед, вино не, відвага і кайдани тре. п. пр.

Желѣзна́ = жу́жениця (С. Аф.), ціндря.

Желѣзистый = залізистий, желізистий.

Желѣзистый = залізистий.

Желѣзко = залізде.

Желѣзникъ, рос. *Caragana frutescens* De. = дере́за, люкрѣция, сі́бка. С. Ал.

Желѣзный = залізний (С. Аф.), желізний. — **Желѣзная доро́га** = чугунка, чавунка, залізна доро́га, ко́лія, залізни́ця, желізниця. — **Ж.** заво́дъ = рудня. — **Желѣзные опілки** = трини. — **Желѣзная поло́са** = шта́ба, (на колеса) — шина. — **Ж.** руда́ = залізняк, руда́, (піскувата) — бала́ш, (глиниста) — ка́ринь, карніста руда́. 3. Сидоренко. Волинь. — **Ж.** рудни́к = рудня, рудоко́пи. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — **Желѣзный челове́къ** = залізняк. — **Ж.** ко́-

рень, рос. *Centaurea Scabiosa* L. = волоньки, наголоваток. С. Ан.

Желѣзнякъ = 1. залізнякъ (камінь і міцна цегла).

2. рос. *Verbena officinalis* L. — залізнякъ, порплишник (вживаєть ся на ліки від порплищ), червоні зіркі, суха пехворощ, кошниця. С. Ан.

Желѣзо = залізо. С. Аф. Л. — Листовое ж. = залізо, бляха. — **Куй желѣзо**, пока гарячо, н. пр. = коваль клепле, доки тепле. п. пр.

Желѣзодѣлательный, ж. — дѣльный, ж-лавильный заводъ = рудня. С. Л.

Желѣзоторговецъ = залізнякъ. С. Аф.

Желѣзце = залізде, залізячка, поб залізяка, зб. залізячча. С. Аф.

Жеманьстый = манірий, маніжний. — Манірна дівчина.

Жеманиться = манірити ся, маніжити ся, вивертати ся, викривляти ся, вихляти ся. (С. З.).

Жеманіха = манірна, кривляка.

Жеманство = вихляси, викрутаси, кривлянина.

Жеманный = д. **Жеманьстый**.

Жемонъ, жемулька = 1. грудка, вальбк, валька (про що липуче або стиснуте в руці).

2. медяник. (С. З.).

Жемчугъ = перли. — Були коралі, та пішли далі, були перли, та ся стерли. н. пр. — Зубовьки, як перловьки. н. п.

Жемчужина = перліна, перлинка.

Жемчужница = 1. скойка, ракушка (з котрої добувають перли.)

2. жінка, що торгує перлами.

Жемчужный = перловий.

Женá = жінка, дружина, подружжя, дружба (К. З. о Ю. Р.), жонá, старá (як каже чоловік їй, часом називаючи так і зовсім ще молоду жінку своєю). — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая, то ще й звалить. н. пр. — Чоловік до дому мішком, а жінка винесе хвартушком. п. пр. — Як любá дружина, то люблю й в ридині. п. пр. — Ой ти милий, голуб синий, вже ж ти од'їжаєш! На кого ж свою дружину дома покидаєш? н. п. — Вийде мене зустрічати весела дружина і винесе на рученьках хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як два міхи муки, а третій пшона. п. пр. — Жена бочара, дяка, кузнеца н т. д. = боидаріха, дячіха, коваліха і т. д. — **Ж. діди** = дядина. С. Аф. — **Брошечная ж.** = лішена, покидачка. — **Вѣр-**

ная ж. = вірна, вірнячка. — **Гражданская женá** = жінка на віру, не вінчана, приставщина, підложниця (С. З.) — **Салдáтская женá** = москóвка (С. З.), салдáтка. — **Невѣрная ж.** = не вірна, жлрúха, гуляща. — **Разведѣнная ж.** = розвідка.

Женáтый = жонáтий, оженений.

Женить = жінчин. С. Аф. — Усе против, вже й до жінчиної скрині добрав ся.

Женить, ся = женіти, ся, оженіти, ся, поженіти, ся, одружити, ся, спарувати, ся, побрати ся, брати ся, попарувати, ся, подружити, ся, поняти, ся (кого, з ким). С. З. Л. — На що міні женити ся? На що міні братись? Будуть з мене молодого козака сьмітитись. К. Ш. — Не міні старому з нею паруватись. Ган. Барв. — Попаруем діток. К. Д. — Оженим ся небого, в тебе нема нічого, а у мене й того. н. пр.

Женитьба = оженіння, одружіння, шлюб. (Пр. д. під сл. **Бракъ**).

Женіхъ = 1. женіх (С. Аф.), здр. женішенько (К. Д.), заручений або на весіллі — молодій, молодик, на весіллі в піснях або обрядових речах — князь. — **Женіхъ и невѣста** = молодій і молода, молоді, молодята (в піснях та речах на весіллі) — князь і княгиня. — Десь у нашого князя, княгінї єсть брат. С. Х. — Дайте міні золотого од князя молодого. н. п. 2. женіло, женилко. — Де там хлопня женило, пора вже й женити.

Женка = жінка, жіночка, жінонька.

Женолюбивый = бабій, бабійч. С. Аф. Ш.

Женочка = жіночка, жінонька.

Женскій = жіночий, жіноцький. С. Аф. 3. — Жіноча річ коло припічка. н. пр. —

Женскій полъ = жінки, жіно́та, жоно́та, жінва. С. Л. — На вулиці жінва черніями (кушами) сидить. С. Л.

Женушка = д. **Жѣпочка**.

Жѣнщина = жінка, жінощина, (не замужня) = д. **Дѣвица**, (замужня) = д. **Женá**, (молода) — молодіця. — **Жѣнщины** = д. **Женскій полъ**. — Ой жінки ви, цокотухи, не смачіш же ви сивухи. Кв. — А государина, сказано жінощина, вона йому те й простила. н. о. К. З. о Ю. Р.

Жердевой = цибáтий, цибáнь, довгáнь.

Жердіна = бантина, лáта, перечка. —

Поліз на бантипу, та й обірвав ся. п. к.

Жердочка = жертка, жерточка. С. Аф. — Оп там на жертці висить одежа. н. о.

Жердь = жердіна, дрюк (С. Л.), (тонка)

— тичка, тичіна (на пр. у млиновому крилі, в бороні то-що) — глиця, (С. Аф.). — Тече річка під вербами, через річку глиця. н. п. (для вішання) — жёртка, жёрточка, (придавлувати снопи на возі) — рубель С. З., (придавлувати стріху) — притуга, півзина, (набирати солому, замісць вил) — рожен, (в будові) — банта, бангина (С. Ш.), лата, латина (С. З.), перечка, (у рибалок, полахати рибу) — бовть С. Ш., (для сушки риби) — бугун, (у колодязі, при відрі) — посмік, (підвизується в екіпажі для пристяжки) — пристяга, притяга, бичівник С. Ш., (для висмикування або витягання) — ключка, ключіна.

Жерёбая = д. Берёжая.

Жеребей = 1. жереб, жеребók, (пустий) — яловий. С. Л. — Метать, братъ жеребь = кидати жереб, жеребувати, брати жереб. — Гей збирались в город наші парубки до призиву — розбирати жеребки. В. Ш.

2. пай, пайка, частка (що досталося кому по жеребу).

Жеребёнок = лоніа, лоніатко, лоніонок, (більший) — лоніак, лоніця, (знідтрженою гривою) — стригун, стригунець, стрижча, тко. С. З. Л.

Жеребёць = жеребёць (С. Аф.), огирь, (в табуні для розплоду) — ста́дник. — Недай шкана підо мною огирем танцює. Гул. Ар.

Жеребіться = жеребити ся, ожеребити ся.

Жеребёвый = жеребівий, жеребківий.

Жеребѣта = лоніата.

Жеребѣчий = жеребінний, жереб́чий. С. Аф.

Жеревіка, рос. *Vaccinium Oxycoccus* L. (*Oxycoccus palustris* Pers.) — журавіна, журавіха. С. Ап.

Жерло, жерловіна = джерелó (С. Аф.), паща.

Жерновік, *Lapides calcetorum* = жирущик, ракові очі.

Жерновой = жорновий.

Жерновъ — жорен, жорна. С. З. — Добрі жорна все верезають, н. пр. — (У мліні верхній — верхній камінь, верхняк, (свідін) — гнідний камінь, свідняк, (8 четв. впоперек) — вісьмерик, (наличка, котрою крутить ручний жорен) — жорпівка.

Жертва = жертва, охвіра, офіра. — Яка вра, така і охвіра. н. пр. — Чародійницям не дай віри, не вчини бісам охвіри. н. п. — Служба Божая єсть офіра Богу учинена. Б. Н. — На святих місцях молитви отправують ся і приносять ся Богу офіри, Л. Сам. — Приносьте бжолі густіи меди, жовтіи воски і частіи рої Господу Богу на офіру, а людям на пожиток. н. зам. — **Предать, оставитъ на жертву** = віддати, кіннути, дати на поталу. — Тіло моє поховайте, звіру, птиці на поталу не дайте. н. д. — Семен Палій не дав Шведу християн на поталу. н. д.

Жертвенникъ = жёртовник (С. Ж.), жёртвня. (К. С. Н.).

Жертвенный = жёртовний, офірний.

Жертвоаніе = жёртування, офірованіа.

Жертвоатель, ница = жёртуватель, ка, офірòвник, дя.

Жертвовать = жёртувати, охвірувати, офірувати. — Багацько офірує, та нічого не дарує. н. пр.

Жертвоприношеніе = д. **Жертвоаніе** і **Жертва**.

Жестеръ, рос. *Rhamnus cathartica* L. = жобіть, крушина. С. Ап.

Жесткій, ко = твердий, до, цупкий, ко, жорсткий, шерсткий, сутуговатий, шкарубкий, мулький, мулкий, ко. — Цупке сукно. — Шеретке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидіти. С. З. — Голому й на єні мулко. н. пр. — М'яко етелеть, да жестко спать, н. пр. = м'яко стелить, та твёрдо спать. н. пр.

Жесткнуть = твердіти, твердішати, шкарубіти, шкарубнути.

Жесткокры́лый = жорсткокрилий. Степовик.

Жестокій, ко, жестокоє́рдый = жорстокій, ко, лютий, то, тяжкий, немилосердний, но, занеклий, ло. — Я бояв ся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жестокость = жорстокість, лютість. (С. Л.).

Жесточайший = лютіший, найлютіший, найтяжчий. — Віп міні найлютіший ворог.

Жесточае, жесточе, жесточѣ = лютіше. **Жестче** = твердіше, жорсткіше, жерсткіше, мулкіше.

Жестъ = рух.

Жесть = жереть (Лів. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), біле залізо (на покрівлю). — **Покрывать жестью** = жерстити, бляху-

вѣти. (С. Ш.). — **Покрѣтый жѣстью** = бляхований.

Жестѣть = д. Жѣстнуть.

Жестяникъ = бляхѣрь. С. Ш.

Жестянка = жерстянка, бляшанка. (С. Ш.)

жестяной = жерстяній (С. Аф.), бляшаній. (С. Ш.).

Жестяночный = бляшановий.

Жетонъ = дукѣч (на епомин про яку небудь важну подію).

Жечь, ся = пекти, ся, палити, ся. С. З. Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Палити целгу. — Горілка пече в роті. —

Жжѣть сердце = печѣ згѣга. — **Крѣпѣва жжѣтея** = кропѣва жалить. — **Это жжѣтея** (про ціну) = кусѣть ся.

Жженіе = паління.

Жженка = пѣлянка. — День і ніч вони крутили, то лясало еливянка, варенуха сахарна пѣлянка. Макар.

Жженый = палений. С. Л.

Жибецъ, рос. *Dentaria bulbifera* L. = ясениць. С. Ан.

Живѣть = д. Жити.

Живѣхонько = скорѣнько, швидѣнько, хутѣнько.

Живительный, но = живущій, цілющий, е. — Може верпетъ ся падіа з тією водою — цілющою, живущою дрібною слъзою. К. Ш.

Живіть = 1. оживляти, живіти. (С. Аф.). 2. бадьорити, додавати дѣху.

Живітьсѣ = 1. оживляти ся. 2. живити ся, поживляти ся, користувати ся.

Живіца = живіця. С. Аф.

Живность = живність (С. З.), дріб, дробина. С. Аф. (качки, кури, гуси то що, що продають ся живими).

Живо = 1. живо, ясно. 2. щіро, від щірого сердца. 3. швидко, хутко, прудко.

Живодѣрь = гіцель (С. Аф. З. Л.), котолуп, живолуп; жирод, дряшка (С. Пав.), дунѣрь. (Фр.).

Живое = живѣ. — **Задѣть когѣ за живое** = вразити, допекти до живого.

Живой = 1. живій, живущій. — Він ще живий. 2. живій, ясній. 3. жвавий (С. Аф. З.), моторній, швидкій, хваткий. — Ой який то хлопець жвавий, ще й до того кучерявий. н. п. — **Жвавий**, як біс у почі. н. пр. — Швидко,

гнучка, хвѣтка, пореѣнька, була із диявола лиха. Кот. — **Живѣя вода** = а) кринишна в. б) живища, цілюща в. (Д. під сл. **Живительный**.) — **Живое серебро** = живѣ еріблѣ. — З одного краю дудочки видимають із екла бульбашку, наливають туди живого ерібла. Д. п. Сѣв. Б. — **Живой заборъ**, живѣя изгородъ = обсада, живоліт. (Гал.). — **Живѣя віра** = тѣпла віра. — **На живую нитку** = на живу нитку, на швидку рѣку. — **Живое урочище** = живѣ урочище, натуральна межа (рѣчка, течія).

Живокость, рос. *Delphinium Consolida* L. = сокирки, польові сокирки, комарові носики, косарики, черевички, возуліні черевички. С. Ан.

Живокѣтъ рос. *Symphytum officinale* L. = живокіст, правокіст, костолом, воловий язик. С. А.

Живопѣать = малювати.

Живопѣецъ = малѣрь С. З. (жінка його) — малѣриха, (син) — малѣренко, (дочка) — малѣрівна, (що малює образи, абп-який) — богомаз. (С. Ш.) — Мати ж наша, мати, де ж нам тебе взяти? Малѣрів наняти, матір змалювати. н. п.

Живопѣлений, но = 1. мальований. 2. мальовничій, чо. — Ганочки поцсували ся і почорніли дуже не мальовничо. М. Д.

Живопѣеность = мальовничість.

Живопѣецъ = малѣрський.

Живопись = 1. малѣрство (С. З.), малювання. — Взяв ся він за малѣрство. — **Заниматься живописью** = малювати. — Почав учитись малюванню. 2. картина, малювання, малюнок. — По етінам екрізь було гарне малювання. О. С.

Живородный = живущій.

Живородящій = живородній.

Живородный садокъ = сажалка, сажавка (С. З.), рібник. (С. Пар.).

Живоеть = жвавість.

Животворный = живущій, оживляющий.

Животина = животина, скотина, худобина, худоба, товарина, товар, тварь. — І при лихій годині памѣтай о худобині. н. пр. — Шия у вовка еуцільна, а не так як у прочої тварі н. о. — Гей, яром, яром, за товаром. н. п.

Животное = 1. тварь, поб. тварюка, (молоде, що годуєть ся молоком) — **молошній** (Харк. Чайч.) — **Животное пресмыкающееся** = гад, гадина, плаз. — До-

мапшеє животное = д. Животіна.

2. (лайливо про чоловіка) — звѣр, ско-тіна.

Животный = 1. животный, товарный.

2. животный, животный.

Животренешный = живый, живый, живущий; надзвичайно цікавий.

Животъ = живіт, черево, пузо. С. З. — Болит живот. — Ліг черевом на ніч. — Пузо таке, що трохи не волочеться. — **Надорвать, надсадить животъ** = підірвати ся, підвередити ся. — **Надорвать животики** = кишки порвати. — Реготали ся, трохи кишок не порвали. — **Не на животъ, а на смерть** = до загибну.

Животы = добрі, мастки, пожитки, збіжжя, манатки.

Живучесть = живучість.

Живучий = живучий, живучий.

Живучка, живучая трава, рос. Ajuga reptans L. = сухверішки, горлянка, гостроверішки, дівчака краса. С. Ал.

Живчикъ = 1. жвавий, жевчик, фертик, хвѣртик, фінтик, хвѣртик.

2. живчик (бюца жила).

3. мішка (під оком).

Живѣмъ = живѣм. — Вопи ж його не били, не рубали, тільки з його молодого живцем шкуру зняли. п. п. — 800 на аркан звязав, до свого війська живцем примчав. п. п. — Живцем його в руки взяти, в город Килго запродали. п. д. — Спалить його або живцем шкуру злучив. Ч. К. — Той жаль мене сточив живцем, той жаль мене спалив вогнем. Пч.

Живѣс = жавіше, живіще, швидче, хутче, швидчий, е, хутчий, е, мерцій.

Жигало = д. Жегало.

Жигало́къ = д. Вересбѣкъ.

Жигалѣтъ, жигалѣтъ = 1. оекті, опалити.

2. стьобѣти, оперезати. — Оперезав багатом.

3. нашкодити, наробити шкоди.

Жигучесть, жигучий = д. Жгучесть, жгучий.

Жиденький, ко = ріденький, ко.

Жидѣтъ = розводити, розбавляти. — Треба розбавити квас, бо дуже густий.

Жидкий, ко = 1. рідкий. — Борщ зовсім рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке волюєн. — Рідка повпа. — Рідка каша. — Рідке полотно.

2. безсильний, кволий. — Квола дитина.

Жидкомѣръ = д. Арсомѣръ.

Жидкость = 1. рідкість. (С. Пар.).

2. рідке, рідина (Чайч.), тіч, теч (С. Жел. Пар.) — Жовтаву теч з божої королки зовуть молоком. Верхратський.

Жидовка = д. Еврейка.

Жидовскій = д. Еврейскій. — **Жидовская смола** = д. Асфальтъ. — **Жидовскіи вишни**, рос. Physalis Alkekengi L. = груші жидівські, мохунка, мохурка. С. Ал.

Жидовство = жидівство, жидівська віра.

Жидоморъ = жмѣкрут (С. Аф.); скупердѣ, га, скупиндѣ, скнара. С. З.

Жидъ = д. Еврей.

Жидѣтъ = рідшати.

Жйка = юшка, рідота. — Сорбай, Грицю, юшку — на споді буде рибка. п. пр. — Треба підсипати густі мої локші, а то сама рідота. Полт. Чайч.

Жйке = рідше.

Жйзненность = житті, жйзность.

Жйзненочекъ = (ласкаюче) — йсочка. — Ах, ти йсочка моя!

Жйзненочекіи = жйзненіи. — Зредактував та жйзненіи написав В. Чайченко.

Жйзнь = жйзнь (С. Аф. Л.), жйтка (Вол.), жйба (С. Аф.), поживання, пробування, вік. — Нехай нашу любов згада, наше милування, нехай має в чужій землі добре поживання. п. п. — Віп багато добра зробив на своєму віку. — На мій вік стане. С. Л. — Люблю таку жйбу, що піволи сварки не має. С. Аф. — **Влачить жйзнь** = бідувати. — **Жйзнь прожить, не полѣ перейти**, п. пр. = вік прожити, не дощову годину нересидити; вік звікувати — не пальцем нерекшати. п. пр. — **Жйзнь безрадостная** = безпросвітна дѣля. — **Линить жйзнь** = згубити (кого), стратити, одібрати житті.

— **Укоротити жйзнь** = змалити віку. — Боюсь чоловіка, як побагать, буде бити, змалити мій віку. п. п. — **Долговременная жйзнь** = вік довгий. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. п. пр. — **При жйзни** = за житті, за животі (К. Краш.). — **Снасть жйзнь** = снасті, порятувати від смерті.

Жйла = жйла, поб. жйляка, здр. — жйлка, жйлочка. С. Аф.

Жйлетный = камзѣловий.

Жйлетъ = камзѣл, камзѣлка.

Жйлецъ = постояльник (С. З.), пожилецъ, сусѣда, підсусѣдок. — В кого хата порожня і він пустив кого жити, той вже і сусѣда його; сіх сусѣдів ще іноді і підсусѣдами зовуть. К. Х. — **Онъ уже не жйлецъ на зѣтомъ свѣтѣ** = йому вже

не животіти, не топтати рясту, на тонку пряде. — Чую, братіку, що вже міш не животіти. С. Аф.

Жилистий = жиливий (С. Аф.); жилиний, жилуватий.

Жилити = шахраювати, шатирити.

Жилитися = силкувати ся, намагати ся, пнати ся.

Жилица, жиличка = постояльниця (С. З.), ножилиха, сусіда. — Ми маємо й пожиличиху, з того живемо. З. Крим.

Жилище = жилий (С. Л.), житло (С. З.), житище, оселя (С. З.). — По троху перебрали ся туди на нове житло. П. к. — Обрали собі місце на житло. Л. С. — Ідуть з України в слободи на житло. С. З. — То була на пів розвалена хата, житло старого жебрака. Фр. — Зробимо сяку таку оселю, та й будемо жити. П. к. — Проміж оселями хилив ся, тини перестував, ховав ся. Кот.

Жилковатий = жилкуватий, волокнуватий.

Жилковатий = д. Жилистий.

Жилой = жилий.

Жилочий, жилиный = жилиний.

Жилье = д. Жилище.

Жилыть = жалити, кусати.

Жимолость, рос. *Lonicera* = жимолость, козячий листик (С. Ан.), свидь (С. Нар.).

Жирандоль = лихтарь (великий підсвічник).

Жирно = 1. жирно, сито. — Гляди міш, сито галушки садом затовчи. П. к.

2. ласо. — Хто мало спить, той ласо їсть. П. пр.

Жирный = 1. товстий, гладкий, опасистий, гладун, гладуха, гладирь, пухтій. — Боже, батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. П. пр.

2. ситий, жирний, масний. — Щоб само та не було сите. П. пр. — Жирний борщ. — Слова масний, а пироги пісні. П. пр. — **Жирный блеск** = масний блиск (в мінералогії). — **Жирно будет** = багато дуже.

Жировик = 1. каганець. С. З. Л. — Засвіти каганець. — Живе, як каганець без дою. П. пр.

2. камінь *Stealites Cardites*.

Жировой = жировий.

Жиротоння, жиротонный завод = салган. С. З.

Жируха = 1. рос. *Lepidium sativum* L. = жеруха, жируха і *Sagina procumbens* L. = мокрець. С. Ап.

2. гладуха, гладка (про жінку).

Жирь = жир, сало. — **Гусиный жир** (витоплений) = смалець. С. З. — **Зачий ж.** = шкрум. — **Рыбий ж.** = трін, тропу. С. Ш. — **Топленый ж.** = (птичий, баранячий). — смалець, (що йде на свѣтло) — лій, лою. — Шкода дою, свѣти водою. П. пр. — (До страви) — омасти, (що плава зверху якої страви) — осуга. — (Свинячий або волячий, пугровий) — здір, здору. Лев. — (В убойної товариши) — нагул.

Жирѣть = товстѣти, товстѣяти (С. Ш.), гладшати, гладчати. (С. Аф.).

Жирякъ = гладун, гладирь, пухтій.

Житейскій = свѣтовий.

Житель, ища = житель, ка (С. Аф.), обиватель, ка, мешканець. (С. Ж.). — Всѣ обивателі Великого Князства Литовського одним правом писаням сужати бути мають. Ст. Л. — **Городской житель** = городянин, містюк. — **Сельскій ж.** = селянин, селюк, хutorянин. — **Слободской ж.** = слобожанин, слободянюк. — **Ж. предметъ** = предмѣщанин. — **Ж. степной мѣстности** = степовик. — **Ж. лѣсной м.** = лісовик. — **Ж. гористой м.** = гірняк. — **Ж. луговой м.** = лугарь. — **Прибрежный ж.** = бережан, бережак. — **Ж. долины** = низанин, низовець. — **Исконные жители** = тубільці. (Д. Аборигены). — **Ж. Полесья** = Поліщук. — **Ж. Подолін** = Подолянин, Подоляк. — (Якої частини села, кутка) — кутянин. — (На другому березі) — тогобочанин, бочаник.

Жительство = д. Жилище. — Видь на жительство = білѣт, пачпорт.

Жительствовать = жити, пробувати.

Житникъ = 1. *Mus agrarius* — миша (що водить ся в скирдах та клунях).

2. хлѣб (яшпий).

Житница = хлѣбниця, комора (з засіками на зерно), шпихлїр (Прав. Гал.); часто теж — клуня (Лїв.), стодола (Прав.).

Житный = житний або яшпий.

Жито = 1. хлѣб (всякий, в зерні).

2. жито і ячмінь.

Жить = жити, животіти; пробувати; мати ся, (цїле жити) — вікувати, (літо) — літувати, (аби як або бідуючи) — намагати ся, бідувати, (дома) — дожувати, (про між себе по братерськи) — бра-

тати ся, (як сестри) — сестрити ся. — Чую, братіку, що вже міні не животіти. С. Аф. — Зароблив, щоб животіти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живенькі, здоровенькі? — Жили б ми з тобою, вік викували, горевька, нуждоньки но вік не знали б. п. п. — Де пробував у ченьцях його рідний дядько. К. С. З. — **Живѣть** = а) бував, трапляється ся. — На свѣтѣ всяко живѣть = на свѣті усяково буває. — На віку, як на довгій миві, усяково трапляється ся: і кукіль і пшениця. н. пр. б) добре, нічого собі. — **Какъ это сдѣлано?** Живѣть = Як се зроблено? Нічого собі. — **Живий житъ** = вчащати (куди), невилано сидіти. — Він не вилано сидити у шинку. — **Живѣтся** = живѣть ся, маєть ся, ведѣть ся, поводить ся. — Йому там добре ведѣть ся. — **Жить какъ бы день къ вечеру** = жити аби дѣнь до вѣчера (аби як, без жадного інтересу в житті). — **Жить прищѣваючи** = жити в достатках, в роскошах. — **Здорово живѣмъ** = ні з того, ні з сього, ні за що, ні про що, так собі, з печевя. — Чого він так накинув ся? — Ні з того, ні з сього. — Достав Панаас сокиру та брусак, палагодивсь — і полягати деревя... пропав лісок знечѣв. Б. Г. — **Приказать долго жить** = казав довго жити, віддав Богові думу. — **Ему не дожить до весни** = йому вже не топтати рісту. **Життє** = життя, проживання. **Житься** = жити ся, поводити ся, вести ся, мати ся. **Жіхарь** = д. **Житель**. **Жлуди** = жир, жири, хресті (в картах). С. Л. — **Жир козирь**. **Жлудѣвый, жлудѣвый** = жирѣвий, хрестѣвий. — **Жирова масть**. **Жмурить, ся** = жмурити, ся (С. З.), мружити, ся, пліщити, запліщувати (очі). **Жмурки** = піжмурки, кұзьмарки, нанас (С. З.), ці-ці баба (С. Ш.), куцю-баба. С. З. — Оттут було на цвинтарі я з дітьми гуляю, і з Юрусем Гетьманченком у піжмурки граєм. К. Ш. — Собі очіці завязала і у панаса грати стала. Кот. — Стали грати у куцю-баби. С. З. **Жмѣхи** = (з коноплі) — макұха, (з буряків) — жмаки, жмхх. — **Макуха сімавая** до вареників С. З. **Жмѣчокъ** = сміжка. **Жнецовъ** = жнеців. **Жнець** = жнець, здр. жєнчик, мн. жєнці,

жєнчики. — Ні пвець, ні жнець, ні в дуду грець. н. пр. — Ой на горі та жєнці жнуть. п. п. — До двору жєнчиків займає. в. н. С. З. **Жнєя** = жніця, жєнчіха. — Вже ж наші жєнчихи пополуднували і не спочиваючи взились за діло. Фр. **Жніво** = стерня (С. З. Л.), стерно (С. З.), стернина. — Хто на стерні спать ліг і од сонця катрижку зробив. С. З. — Пройшло літо, окути ниви стерном опустіли. Шишацький. С. З. **Жнитво** = жніво, жнивѣ. (Пр. д. під сл. **Жатва**). **Жніца** = д. **Жнєя**. **Жнівье, жніще** = д. **Жніво**. **Жѣра** = прожѣра, ненажѣра, проїсть (сп. р.). С. Л. **Жранѣ** = лѣпання, тріскання. **Жратъ** = жєрти, лѣпати, тріскати, жвакувати, (про що рідкѣ) — лигати. С. З. Л. — Наша невѣстка що не дай, то тріска. п. пр. — Ще не найв ся, на вже, лопай. — Ів москаль вперше вареники, тай питаєть ся: що се? А хазійка йому: жєрі, мѣвчки. — Вот, каже, хорошая штука жєримѣчки! Номис. **Жрєбій** = 1. д. **Жєребей 1 і 2**. **2. Дѣля, талѣн**. — Доле ж моя злая, чом ти не така, як доля чужа. п. п. — Який талѣн матіці, такий і дитиці. п. пр. **Жрець** = жрець, мн. жєрці, офіровник (С. Ж.). **Жрєцескій** = жєрєцький. К. **Жрица** = жриця. К. Ш. **Жрунь, жрунь** = д. **Жѣра**. **Жужелица** = 1. жужелиця. 2. ком. Scarabus, пор. хрущѣ. **Жужѣніе** = гудіння (С. Л.), дзижчання, дирчання. **Жужѣть** = 1. гудіти, густі, дзижчати (С. З. Л.), бришити (С. Ш.), дирчати (С. З.), хурчати. — Комарі гудуть, спати не дають. н. п. — Сидіть тихо, щоб чути було, як муха бринить. С. Ш. — Бришити перші мушки та ранні пчолі. Бар. — Спрува бринить. — Коли слухаю, щось дирчить за спиною. С. З. — Веретено хурчить. п. к. 2. бубоніти, гомоніти. — Чую тільки, що гомонять люди, а де й що, не відомо. **Жуковатый** = трухлий, трухлявий (С. Ш.), червильий (про дерево). **Жукъ** = 1. (комаха жорсткочрила Scarabaeus) — **Жукъ**, здр. **Жучѣк**, (самця) — **жучиха**, (молоть) — **жученя**, **жученята**. — **Бронзовый жукъ**, **бронзовка**, **Arhobius fassor** = олѣпка. — **Мѣйскій жукъ**,

Scarabaeus melolontha = ма́йка, шпанська му́шка. — Як збіраєть ся де багато майок, то їх треба оббрати, як для того, щоб вони не шкодили дереву, так і на продаж в аптеку. Степовик. — **Навобный жукъ** = Гнойовикъ. — Гнойовики вироблюють з того гною галька, та й котять їх. Степовик. — **Жукъ носорогъ**, *Oryctes* = во́лик, (самци) — коро́вка. Маи. — (свѣтящій ся жукъ) = свѣтлякъ, блищакъ. (С. III.). — Темної ночі, поміж травою і у нас трапляєть ся бачити свѣтлючих жучків, ці жучки звизають ся свѣтлячками. Степовик. — **Олень жукъ**, *Scarabaeus ceruus* = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, щипу́н, жук-о́лень. — **Клещатый жукъ**, *Forficula* = щипавка. С. З. — **Хлѣбный жукъ**, *Anisoplia austriaca* = жукъ хлѣбо́їд, кѣзка, красу́лька, красуло́к, жити́шк, наливайко, хру́щик. — Після жита хлѣбоїд перелѣтає на ячмінь. — Жукъ хлѣбоїд або кѣзка теж маленький хрущик. Степовик.

2. червоточина, трухлѣ, трухлявина, трухлятина. (С. III.).

Жуликъ = босік, кадѣт (Одес.), халамидникъ (Єлисавет), раклѣ (Харків).

Жуцель = сѣрка (розтоплена).

Журавіка, рос. *Oxycoccoes pallustris* Pers. = журавіца, журавіха, (на Поліссі) — журавина. С. Ап.

Журавленокъ = журавля, тко.

Журавліна = д. Журавлика.

Журавле(н)никъ, рос. *Geranium L'Herit.* = журавельник С. Ап., *Geranium pratense* L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́пки, во́вчу́га, во́вчу́ра. С. Ап.

Журавліный = журавельный. — **Ж. носъ** = д. Журавлиный.

Журавліха = журавка, журавліца (С. З.).

Журавль = 1. пт. *Ardea grus* — журавель, поб. — журавлюка, здр. — журавлик, вживаєть ся теж іноді — весѣликъ.

2. (коло колодезю, пристрой до вигляданя) — журавель.

Журавъ = д. Журавль 2.

Жури́ть = вимовляти, картати, ляяти, гримати (на кого) — мліти голову. — А хазийн його лає, ще й хазийнх вимовляє. п. п. — Покликав до себе, та вже мильн, мильн йому голову, аж тому душно стало п. о. — **Журня журить** = поїдом їсти, гризти.

Журналистика = газетярство.

Журналистъ = газетяр.

Журна́ль = часопис, письмен, журнал.

Журчалю, ком. *Bombulus* = шершень. — Шершні зовсім похожі на віс. Степовик.

Журчаніє = дзюрчання, дзюркотання, дзюркіт, журкіт, леління. — Приятно виспатись під томів голубків, та й задрімати знов під дзюркіт бурчаків. К. Д. Ж. — Чути любий журкіт води на броді. Фр. — Тихе леління води по камінцях. Лев.

Журча́ть = дзюрчати (С. З. Л.), дзюркотіти, (С. Л.), дзюркотати, бурчати (С. Л. III), бриліти (С. III.). — Вода з кришин тихесенько дзюркотала. С. З. — Вода брилить по камінцях. С. III. — **Журчаній** = дзюркотливий (К. Д.), буркотливий (С. Л.).

Журьба = буркотий, бурчання, лайка, ляління, вимовляння, гримання (на кого).

Жу́стать, жу́стерить, жу́стерити, жу́стрити, жу́стерь = їсти; жува́ти, уплітати (С. III.); лонати, тріскати.

Жу́стить = поліровати (металічні речі).

Жу́тко = тяжко, важко, скрутно, моторшно (С. З.). — Дуже зликались, исчає мороз за снігу полів, і веім моторшно стало п. о. — Андрієві почало ставати якось моторшно під дозором тих очей. Фр.

Жу́хнутъ = 1. мияти, теміти, темішати, мѣрхнути С. Л. (про олійні фарби, поліровані речі).

2. шкарубіти, шкарубнути (про шкіру).

Жу́чина = д. Жукъ 2.

Жу́чить = ляяти, картати і д. Бить.

Жу́чки = кісточкі, бѣтї, скабки (у білуги, сїрюги, осетра і т. д.).

З.

За = за, по, по за́, замісто, про. — Сонце сховалоь за хмару. — За сім верст кісіля їсти. н. пр. — Один веде за ручельку другий за рукав. п. п. — За горами гори хмарою повиті. К. III. — Се було за

тиждень перед сим. — Послатъ, каже, копей по неї. п. к. — Бѣжа́тъ за до́кторомъ = бігти по лікаря. — За исключе́ніємъ = окрім. — Всі були, окрім мене — За

мпою очереду́ = моя черга́. — За нимі́ніємъ = не маючи. — За нимъ ни-
чого не слы́хатъ = про його нічо́го по-
га́ного не чу́ть. — За ра́зъ, за оди́нь
разъ = од ра́зу, враз, до ра́зу ра́зом.
— Съе́сть за сто́лъ = до сто́лу, за сті́л
сі́сти. — Уво́лепъ за ра́нами = через
ра́ни. — Посла́ть за се́бй = замі́сто се-
бе посла́ти. — За неспосо́бністю = по
нездáтності. — За ста́ростю = по
ста́рости. — Нога́ за́ ногу = а) пома́-
лу, б) слі́дком, усе́їд.

Заа́дчичать = зажа́дати.

Заа́лтъся = зачерво́нити, ся.

Заарсидова́ть, заарсидовыва́ть = д. Арсидова́ть.

Заарсестова́ть, заарсестовыва́ть = д. Арсестова́ть.

Заарта́чтєся = зпорові́ти ся, запруча́-
ти ся, зако́мези́ти ся, забаска́лчичи
ся, зге́дзати ся, зге́дзькати ся. — Гля-
ди ж, Наталко, не зге́дзай ся. Кот.

Заа́укать = загукáти.

Заа́хать = заохáти, заох́кати.

Заба́ва = вті́ха (С. З.), уті́ха (С. III.), у-
ті́шка (С. Л. III.), забавка (С. Аф. Л.),
поті́ха, ігра́шка, ви́грашка, бавле́ння.
— Вхопив мене і розтерзав на шмаття,
страшенному на іграшку я здав ся. К. П.
— На іграшку дитини дав. Греб. — А я
молода догадала ся, та й на тую ви́грашку
тай погнала ся. п. п.

Забави́ть, ся, забавля́ть, ся = забави́-
ти ся (С. Аф.), ба́вити, ся, поті́шати,
ся, ца́цькати, ся. — Візьми, забав дити-
ну. — Я його малесеньким бавила на ру-
ках. С. III. — І бавити своє маленьке дити.
К. III. — Ніби дитину на руках хита-
ла, бавила, гоїдала, до лона тихо пригор-
тала. К. III.

Забавникъ, ца = кумедник, ня, потіш-
ник, ця; жарту́н, веселу́н, ха.

Забавни́чать = кумедни́чати, поті́шати.

Забавный = кумедний, втішний. — Втіш-
ний хлопець.

Забагрові́ть = зачерво́нити, засині́ти.

Забаклу́шничать = забайдикува́ти.

Забалагу́рить, ся = забала́кати, ся, за-
баві́кати, ся.

Забалива́ть, заболі́ть = занеджу́вати,
слабува́ти, хорувáти, занемогáти, (за-
тяжкою хворобою, виспляючись), занепа-
да́ти (С. Л.), (коростою) — Коростя́вити,
занеджу́вати, засла́бити (С. Л.), засла́б-
пути (С. Л.), заслабі́ти, захорувáти,

похворі́ти, похорі́ти, занемогті́ (С. Л.),
занепа́сти. (С. Л.). — Ой у полі при до-
розі там явір — жито зелененьке, та запе-
дужав та у дорозі чума́к молоденький. п. п.
— Сталась йому пригодонька не в день, а
в почі — запедужав чумаченько з Криму
їдучи. н. п. — Воли ж йому похорі́лись,
сам чума́к заслаб. п. п.

Забалова́ть, ся = забалу́вати ся, запу-
ствува́ти, ся.

Забаллотиро́вать = не ви́брати, чорня-
ка́ми закі́дати.

Забараба́нить = забараба́нити, заторох-
ті́ти, загуркоті́ти.

Забарабо́шнить = закуйовди́ти, заколо́ш-
кати, закудо́вчити.

Забара́хтаться = заборса́ти ся, затрі́па-
ти ся, завогту́зити ся.

Забари́ться, забаре́тсовать = запані́ти,
спані́ти. — Сидить мила, запані́ла, чортма
дров пі́ полі́на. п. п.

Забастова́ть = пошара́шити.

Забайо́кывать, забайо́кать = 1. заколі́ху-
вати, заколиха́ти, залю́ляти. — Зако-
лихала дитину.

2. уле́нцати, уле́стіти.

Забая́ть, ся = забала́кати, ся, загово-
ри́ти, ся.

Забве́іє = забу́тти (С. Л.), забу́ток, за-
бува́ння. (Лев.). — Ні, кожний умі́ра, і
ряд ві́ків його без жалю забу́ттям покриє. Сам.

Забве́нный = забу́тий.

Забезпоко́нься = затурбува́ти ся, стур-
бува́ти ся.

Забезці́пствовать = забешкетува́ти.

Забере́жный = тогобо́чний, тогобо́цький,
(про живущих на тім бо́ці річки) — того-
бо́чанин. С. III.

Забере́жье = забере́жжя (мі́сце за бере́гом).

Забере́меніть = заваго́тити, заваго́тніти
(С. Л.), заваго́нити (С. Л.), зава́жчати
(С. Л.), важко́ю, черева́тою ста́ти, за-
черева́тити (С. Л.), поне́сти. — Ото вона
зараз і заваго́тіла. н. к. — От вони і по-
не́сли, а як прийшло уре́мя, вони й нашла
собі по синові. н. к.

Забесе́доваться = забала́кати ся. — До
пі́зньої но́чі забала́кали ся.

Забива́ніє = забива́ння, вбива́ння.

Забива́ть, ся, заби́ть, ся = 1. забива́ти,
ся, вбива́ти, ся, заби́ти, вби́ти, ся. —
Забивати па́лі. — Забити шпа́ри. — Вбити
вовка. — Треба кі́лок у землю заби́ть. С. Аф.

2. зату́ркувати, приголо́шнувати, глу́зд

одбивати, забивати, затуркати і т. д. — Хлопець був як слід, та як почала товкти трохи не щодня, зовсім глузд одбила.

3. залізати, залізати (куди, ховаючись), забивати ся. — Забив ся дурнісінько у город — опізнивсь на базарь. С. Аф. —

Забить ножъ, топоръ = затупити ніж, сокиру. — Забить тревогу = вдарити на івалт, на сполох, згвалтувати. —

Забитый = приголомшений.

Забівка = забивання.

Забирать, забрать, ся = 1. брати, ся, забирати, ся, забрати, ся, взяти; відбирати, відбрати.

2. брати набір. — Забирасть у купця = бере набір.

3. загорюжувати, городити. — Забрать сілою = загарбати. — Забрать въ плънь = полонити, у полон, у бран забрати. — Охота забирать = хочеть ся, кортити. — Кортит чепцеві з келїї, та ігумен не спить. п. пр. — Хмель забирать = хміль розбирає. — Ой мою та голішоньку та хміль розбирає. п. п.

Забить, ся = д. Забивать, ся.

Забійка = забійка (С. Аф.), задирака (С. Аф. З.), задьбора, заводяка, колотник.

Забійчество = буча, колотнеча (С. З.), колот, ня.

Забійчить = задирати ся, заводити ся, збивати бучу, колотнечу.

Забійчливый = задиракуватий, задьбортливий, звадливий і д. Забіяка.

Заблаговременный, по = завчасний, заздалегідний, завчасу, загодя, за годину, за години, зарапця, заздалегідь, заздалігоди. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вже знати. п. п. — Треба хпатнись за години сіно скидати. С. Аф. — Треба загодя побілити хату, а то там ніколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. п. пр. — Бачил воли заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Заблаговѣстити = заблаговістити, задрзвонити (до церкви).

Заблагоразсудить = розмірковати.

Заблаженствовать = зараювати.

Заблажить = задурити; завередувати, закомезити ся.

Заблещать, заблещивать = заблювати (С. Аф.), обблювати, обригати, забльовувати і т. д.

Заблѣкый = повялий, зівялий, збляклий.

Заблѣкнуть = повянути, зблякнути (С. З.).

Заблещать = заблищати (С. Аф.), заблискотіти, блиснути, забліскати (С. Аф.), заліснити. — В руках заблискотіли серпи. Фр. — А в стінах України, дай то милий Боже, блисне булава. К. П.

Заблещать = замекати, забекати, замемекати, замекекати, замекекекати. — Москаль бодай би не козою замекекав з бородою. Кот.

Заблещать = д. Заблещать.

Заблудить, ся = заблудити, ся, заблудкати. (Чайч.).

Заблуждаться = помилятися.

Заблужденіе = блуд (С. П.), помилка.

Забогатить = забагатіти, багатіти, багатішати, заможнішати. — Почав багатіти.

Забодать = забубцати, забубцькати, заколоти, зколоти. — Тупу-тупу погами, зколо тебе рогами. н. к.

Забожиться = забожити ся.

Забой, ка = 1. забивання.

2. для лову риби (із паль) — КОТ (Аф.), (з хворосту) — ЯЗ, ІЗ, ІЗОК. (С. З.).

Заболонка = д. Горбыль.

Заболонь = заболонь, біль (Alburnum в дереві).

Заболтаться = забалакати ся. — Забалакались до світа.

Заболтанецъ, ка = задріпанець, задріпанка (С. З.), задріпа (сп. р.), захвйданка (Чайч.), забрѣха (сп. р.) С. Аф.

Заболтаться = задріпати ся, забрѣхати ся, захвйдати ся.

Заболѣвать, заболѣть = д. Забаливать.

Заборащивать, заборонить = заскорюжувати, заволочувати, заскородити, заволочити, (на пово) — перескородити, переволочити. — Ой там удівонька та шпепиченьку сіє; а посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. п. п. — З'орав, посїв він горех, заволочив. Гул. Арт. — Заборонівши посїять = наволоком посїяти.

Заборъ = 1. набір, брання набір. — Въ заборѣ сто рублѣй = набору 100 рублів, набрано на 100 р.

2. баркан (С. З. П.), паркан (С. Пав. Л.), діловання (С. Пав. З.), ділування (С. Аф.), (з паль) — частокіл. — Але і до паркану жеби піхто не приходил. Бянт. Кам. С. З. — Ой летіла зозуленька через

діловання — а вже ж міні докучило в сьвітї горювання. п. п. — Баркан високий. С. Аф.

Забоба = клопіт (С. Л.), турбота, турбація (С. Ш.), некування. — Не мала баба клопоту (клопіт), так купила порося. н. пр. — Нема нікому турботи про мої скорботи. п. пр

Заботити, ся = клопотати, ся (С. Л.), дбати (С. Аф. Л.), пе(і)клувати ся, побивати ся (С. З.), па́дкати ся, шильнувати, печалувати ся, турбувати ся (С. Ш.), (про свою честь) — шапувати ся, (левсипу́ще) — невсипати. — Ой нехай же він спить, щоб здоров ле встав, щоб мові бідої головки тай не клопотав. н. п. — Про його клопочуть ся люди. С. З. — Щоб у полі оран і у дома він дбає, мене молодую та хазяйкою звав. п. п. — Хто дбає, той і має. п. пр. — Тоді то Хмельницький добре дбає, козаків до схід сонци в поход виправляв. п. д. — За тебе дбають, як за п'яту ногу. н. пр. — Та я не про себе самого дбаю, козацьку честь оборулю. К. Б. — Хоч воно і підростає, та все треба коло його піклуватись. О. Ст. — Таки треба коло його піклуватись. К. Ш. — Шильну свого поса, а не мого проса. п. пр. — Купуй сукню шити, а хату кригу і не турбуй ся. п. пр. — Твої гроші достануть ся в руки не печалюваним си в сорбаші їх. Сірко. С. З.

Заботливість = дбання (С. Л.), дбальість, некування, печалування.

Заботливий = клопітливий, дбалий (С. Л.), дбайливий, клопотливий, печалувагий, печалливий, товкущий (С. Ш.) — Печалливое стараніє ку отчизні мити Орлик. С. З. — Мати тож хазяйка добра, чесна і товкуца. Макар. С. З.

Заботливий = клопотливий, морочливий. — Клопотливе діло.

Забражничать, ся = загуляти, закуріти, розпити ся, розгуляти ся. — Ой на горі барвінок прослав ся; молод козак розпивсь, розгулив ся. п. п.

Забраковати = забракувати, прикинути.

Забрало = прилибдя. С. З.

Забраніть, ся = ляяти, ся (почать)

Забрасываніє = закидання.

Забрасывать, забросить, ся, забросать, ся = 1. закидати, закинути, ся. — Закинув на горіше. — Два рази закидали певід, та сама мільга. — Грай, грай, от закину зараз поти аж за спину. п. п. — В сину землю закопає, лопатами закидає. п. п. 2. занежювати, педбати, занежати, занедбати, залишити. — Нехай, нехай, та й зовсім залежавш. н. пр. — Забро-

сать когò словами = забити баки. — А він як почав говорити, так зразу і забив баки. — **Заброшенный** = закинутий; занедбаний, занежаний, залишений, (про яку річ мало потрібну або мало значну чи й зовсім нічёмну) — завалюющий, завалюющий, покидь, покидьок. **Забрать, ся** = д. Забирать, ся.

Забредить = почать верзати (д. Бредить).

Забрезживаться, забрезжиться = на світ благословляти ся, засіріти (д. Брезжиться 1).

Забренчать = забрызчати, забрызкотіти; забриньчати, забринькати. — Підківки зараз забрызчали, — в кружку дівчата танцювали. Греб.

Забрыть = забріти, заголіти, поголіти. — Брати на папчину ходили, поки лоб їм погодили. К. Ш.

Забродить = д. Бродить (почать). — О вже почав шведити, зашведив уже. — Пиво заму́мувало.

Забросать, забросить, ся = д. Забрасывать.

Забрызгать, забрызгивать, ся = забрызкати, ся, заляпати, ся, забовтати, ся, затіпати, ся, задринати, ся, забрызкувати, ся і т. д. — Тоді підткала ся, як задрипалась. п. пр. — Здасть ся й хмар нема, а дощ забрызжав. С. Аф.

Забрызжать = заму́ржати, заму́рчати, заму́ржати, заму́рчати.

Заброхатить = д. Заберемешть.

Забрянчать, забрянчать = д. Забренчать.

Забубенный = гулящий, гульбівий. — Забубенная головошка = шибай-голова, гульбій, гульбіса, забій-голова.

Забудеи, рос. Artemisia vulgaris L. = забудьки, чорнобиль, пехворощ. С. Ап.

Забудьга = розп'утник, гульбій.

Забуптовать, ся = д. Буптовать (почати).

Забучать = загудіти, задвижчати, забриніти.

Забурлить = 1. забушувати, заклекотіти, забурхати.

2. загаласувати, забушувати, замарабурити.

Забуровить = д. Бурюить (почать).

Забурчать = д. Бурчать (почать).

Забусевать, забуинять = д. Бушевать і Буйствовать (почать).

Забываніє = забування.

Забывать, забыть = забувати, забути, ся, запам'ятати. С. Л. — Хіба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. п. пр. — Забываете = забуток.

Забываться, забыться = 1. забувати ся.

2. зазнавати ся, зазнати ся.

Забывчивость = забутті. С. Л.

Забывчивый = забутний (С. Л.), забутливий, запам'яталий (С. З.), непамятний, непамятущий, непамятливий (С. Л.), забудько.

Забытіе = д. Забвенеіс.

Забуть, забытьё = д. Дрема 1.

Забуть = д. Забывать.

Забываться = д. Бычійтєся (почать). — Почав чогось вонком дивити ся. — Почав опинати ся.

Забѣгать, забѣжать = забігати, забігти, (вперед) — попережати, попередити. — **Забѣгать въ глаза** = запобігати ласки, дивити ся в вічі.

Забѣгать, ся = забігати, ся.

Забѣглый = прибілудний, прибілуда. — Приблудний собака.

Забѣгъ = 1. забігання.

2. заворотка, поворотка, закрут, затока. — Сапї ідуть в затоки.

Забѣдокурить = д. Бѣдокурить (почать).

Забѣдствовать = забідувати, забідкати ся, д. ще Бѣдствовать (почать).

Забѣжать = забігти, (про багатьох) — по-забігати.

Забѣливать, забѣлить, ся = забілювати, забіляти, побіляти, забілити, ся, побіліти, ся. — Забіліти борц (метаноло).

Забѣлка = забілювання.

Забѣлѣть = забіліти. — Та забіліли сніги, н. п.

Забѣсѣться, забѣсноваться = д. Бѣсѣтєся і Бѣсноваться (почать).

Заваживать, завезть = завозити, завезти. — По дорозі завіз.

Заваживать, завесеть = заводити, завесити. — Завів у двір.

Заважничать = зазнати ся (С. Л.), записніти (С. З.), запишати ся, записити губу, написити ся, наіндічити ся.

Заваживать, завозжать = завожжувати, накидати віжки.

Заваксентъ = заваксувати.

Завалень = ледящо, лёга, лёжень, лёдарь, вайло, валюка, сидень, нероба.

Завалецъ, рос. *Scrophularia podosa* L. = ранняк, підтінник, смовдъ, старовина, кукулярія (С. Ал.), чорна бабка (С. Пар.).

Завалывать, завалить, ся = 1. завалювати, засипати, закидати, ся, западати, ся, завалити, ся і т. д. — Нехай тобі намісто порветь ся, а нова хата не-

хай западеть ся н. п. — Хата завалила ся. — Могила запала. — Засипати, закидати колодязь.

2. затарасовувати, затамовувати, завалювати, затарасувати (С. З.) і т. д. — А часть їх загрузла і другим путем затарасувала. Л. В.

Завалина, замалинка = присна, присьба, призьба. С. З. Л. — Воли на присні посідали Кв. — Сусіди сиділи на присьбі коло хати. н. к. — Знати козацьку хату крізь десяту: вона соломом не покрита, присьбою не осипана. н. д. — А мати сидить на призьбі коло хати. К. Ш. (В вимові чується більше з ніж с, але слово не походить від присипати, а не від слів при ізбі, як думає Закревський, бо слова ізба в українській мові не має).

Заваль = завал, завалка.

Заваль = заваліще, вибірки. — Передивив ся багато, нічого путнього не має — zostали ся самі вибірки.

Завальный = заваліщий, завалюющий, залежаний.

Завальщина = д. Заваль.

Завалить, ся = 1. д. Валить, ся (почать).

2. закаляти, ся, заваляти, ся, замурвати, ся.

3. заваляти, ся, залежати, ся.

Заварганишь = д. Варганишь (почать).

Заваривать, заварить, ся = 1. заварювати, заварити, ся.

2. запарювати, запарити, ся.

Заварка = 1. заварювання, запарювання. 2. запара, цід.

Завастривать, заострить, ся = загострювати, ся, загострити, ся.

Завашивать, заощить, ся = заощувати, заощити, ся.

Заведеніе = 1. завод, заклад. — Богоугодное заведеніе = богадільня, шпиталь. — Питейное заведеніе = шинок, шинк, корчма. — Красильное з. = красильня. — Трактирное з. = трактир. — Прачешное з. = пральня. — Учебное заведеніе = заклад науковий, школа.

2. звичай, поведення, завод, порідки, заводки. — Така вже в нас поведення, — що маєм робити? Кот. — Тепер у нас такі заводки, щоб кошини були цегляні. С. Л. — У насъ такос заведеніе = такий звичай у нас, така у нас поведення, такі порідки. — У насъ и заведенія такого нѣтъ = сього у нас

і в заводі не має, такого і звичаю у нас нема, сього у нас не водить ся.
Завезті, завесть = д. **Заваживати**.

Завелико = високо, забагато.

Завеличатися = запишати ся.

Завербовати, ся = завербувати, ся, залучити, ся (С. Л.), пристати до вербуку. — Пристань, пристань до вербуку, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Заверезжати = заверещати, завищати.

Завернуть, завертывати, ся = 1. загорнути, угорнути, завиннути, повити, загортувати, ся, угортувати, ся (С. Ш.), завивати, ся, загортати ся, угортати, ся. — Загорнув у хустку і поїс. — Пахнучі мила завинуті у срібних папєрах. Бар. — Та недужую дитину угортає в кожинину. В. Ш.

2. завернути, завертати, ся.

Завіретка = заміна, зацитування.

Завіретати, завертывати = замінити, зацятати, залічити, замінити, зацитувати, залічувати.

Завіртка = 1. загортування.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. завіртка. — Двері не запирали ся, а були зачинені на завіртку.

4. завіртні. (Подвійні петлі, котрими прив'язують ся голуби до санок).

Завіртываніє = загортування.

Завіртывати = д. **Завернуть**.

Завіртъ = д. **Вихрь і Водоворотъ**.

Завіртѣти, ся, заверчивати = завертїти, ся, закрутити, ся, завірчувати, закручувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Завершити = 1. закінчати, покінчати. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

2. вивершити. — Треба вивершити скирду.

Завести, завесть, ся, заводить, ся = завести, заводити, ся. — Завів його в ліс. — Завів у селі школу. — **Завість річч** = зняти, завести річч. — **Заводить час** = накручувати, заводити дзигарі. Завів пасіку. — Завелись миші в коморі.

Завѣтнѣлый = давній, старий.

Завѣтнѣть = постаріти ся.

Завечерѣть = заповінити ся, засідіти ся (до пізнього вечера).

Завѣрѣти = засварити ся, загризти ся.

Завивати, ся, завити, ся = завивати, ся, закручувати, ся, заплітати, ся, завити, закрутити, заплесті, ся.

Завидливость = завідливість.

Завидливый = завідливий (С. Аф.), завидючий, задрісний, задросливий (С. Ж.), задрівий. — Попівські очі завидючі, руки загребивчі. н. пр. — Бідність нас робить злими й завидючими, а не зле серце. Фр. — Задрівому боком виїзє. н. пр.

Завидно = завидно, задро, задрісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно. н. пр. — Бо задро, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Завиднѣться = завидніти, ся, замаїчати, забованіти і т. д. д. **Виднѣться**. — Нехай горе і здалека вам не замаїчить! Хотів би я вас щасливих у купці побачити. Аф.

Завидовати = завидувати, задрити, ся, задрувати, задростити (Б. Н.), поривати очі. — За здоров'я того, хто любить кого, на погибель тому, хто завидує кому! н. пр. — Не завидуй багатому: багатий не має ні любови, ні приязні — він все те наймає. К. Ш. — От дядько, поміркувавши, що небаж задрить ся на його бжоди... н. о. — Задрує на мою худобу. С. Л. — Не повинні єсмо задростити. Б. Н. — На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Завидѣть = забачити (С. Л.), набачити, заглядіти, (С. Аф.), пазірити, зазріти (С. Аф.), задріти, зүздріти. (С. Л.). — Попівські очі має: що не забачить, то і взяв би. н. пр. — Ой ходила Маруся по крутій горі, набачила утілку на тихій воді. н. п. — Стрілець такий, що аби зүздрів на око, то вже й його. н. о. — Задріла, що у дворі людей багато. Чайч.

Завязжѣть = завизчати, заверещати, (про цуценят) — заскавучати, (про поросят) — закувікати.

Завилѣть = завертїти, ся, закрутити, ся, завиляти.

Завинтѣть, завинчивати, ся = загвинтувати, зашрубувати, загвинчувати, зашрубівувати, ся (С. Аф.).

Завинтовати = д. **Винтовати** (почати).

Завиральный = химерний.

Завираться = забріхуватись, брехати багато.

Завироха = брехун, брехунець (д. Враль).

Завірчивый = брехливий.

Зависимость = залежність, підлеглість (С. Л.).

Зависимый = залежний, підлеглий.

Завистливость, завистливый = д. **Завидливость, завидливый**.

Завистникъ, на = завѣда (еп. р. С. Аф.), завѣдникъ, ця (К.), заздрѣникъ, ця.

Завистничать = д. Завѣдовать.

Зависть = завѣсть (С. Аф.), завидки, заздрѣсть (С. З.), зазѣхання. — Нема щастя без заздрости н. пр. — Звѣно його завидки беруть, що молодший брат та так багатшає. н. к.

Завѣсть = залежати. С. З. Л. — Хоча тоє в вашій волѣ залежить, однак... С. З.

Завиткй, рос. *Agriponia Eupatorium* L. = парійо, парникъ, кожущка, кожущечки, липникъ, гладішникъ, реняшкй. С. Ан.

Завитокъ = 1. почеревина (частина мяса (воловини) коло грудини. Умань.), грудниця. (С. Пар.).

2. анат. *Nelix* — шѣчка (? край уха у людей, спереду закручений).

3. пѣколь, кѣчерь (чаєм і ті папірки, котрими завивають пуклі або кучері).

4. закрутка (в хлѣбі).

5. (в мережках) — крутикъ, (в малюнках) — визерунокъ, (у рослин) — вѣсикъ.

Завѣть = д. Завивать.

Завѣхъ = захитати.

Завладѣіе = заволодѣння, займанщина (С. З.), опанування, овладѣа, здобуття (С. Пар.).

Завладѣть = заволодѣти (С. Л.), заняті, опанувати (С. З.), осягти, осягнути (С. З.), носѣсти, (про рухомі речі) — захопити, загарбати, заграбувати. — Є-жеді би Турчин опанувати міг якеє місто. К. Н.

Завластвоваъ = запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Завлѣкательный, но = знадѣий, знадѣливий, зваблівий, во, принадѣний, заласний, но, привабний, но. — Печуть мене, ріжуть знадѣ твої очі. Стар. — Ніколи ще зоря любови не сляла для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Завлѣкътъ, завлѣчь = 1. д. Заволакивать. 2. вабити, надити, принажувати, манити, приманювати, залучати, звабити, знадити, принадити, приманити, залучити. С. З. Л.

Заводить, ся = д. Завѣсти.

Заводный, но = д. Зажиточный.

Завѣдкй = заведѣський, фабрицький. — Завѣдѣський кінъ. — Фабрицьке сукно. — Бѣть у мене свита, єсть у мене дві, хвабрицькі обидѣ. н. п.

Завѣдчикъ = 1. заведѣчикъ (власитель за-вода).

2. привѣдця (С. З.), привѣдчикъ, заводчикъ, призводчикъ. — Через ваших же привѣдців ва васе погибѣль. Брюховецький. С. З. — Вів до всего привѣдчикъ.

Завѣдъ = 1. заводъ, фабрика. — Винокурный заводъ = д. це слово. — Воскобой з. = воскобойня. — Дегтирный з.

= майданъ. С. З. — Желѣзный з. = д. це слово. — Кожевенный з. = гарбарня, (де виробляють козлятипу) — Хаба-

тарня. Вол. — Жестяной з. = бляхарня. С. Ш. — Кирпичный з. = цегельня. С. Л. — Лѣсопильный з. = тартакъ.

С. Ш. — Мѣдноплавильный з. = котлярка. — Металоплавильный з. = гар-

марня. Вол. — Мѣльный з. = мило-

варня. — Пивоваренный з. = пивовар-

ня, броваръ, броварня. С. Л. Ш. — По-

ташный з. = поташня, буда. С. Л. —

Селитренный з. = буртъ. С. Л. — Сте-

клыйный, стекловый з. = гута. С. З. Л. — Пала, як у гуті. н. пр. — Сухарный

з. = сухарниця. — Сахарный, свекло-

вично-сахарный з. = сахарня (Лев.),

цукерня. — Овчарный з. = вівчарня.

2. наклѣд, видѣння (книжки). В Росіі наклѣд звичайно лічить ся 1200 пр. —

Одинъ заводъ, два завода і т. д. = на-

клѣд в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.

Завѣдъ = залѣв (С. Аф.), затѣка, сага (С. З.). — Над днѣпрового сагою стоїть явір між лозою. К. Ш.

Завоеваніе = завоювання, звоювання, здобуття.

Завоеватель = завоювникъ. С. Пар.

Завоевать = завоювати, звоювати, (місто, кріпость) — здобути. — Та не так Геть-

ман, як гетьманська мати, хоче нами, нами

козаками, Турка звоювати. Та вона ж його

та не звоює, тільки роздратує. н. п.

Завѣкъ = 1. карк, шия (про худѣбу).

2. ошійок (шкура з ший).

Завозкътъ = д. Завозживать.

Завозить = завозити.

Завозиться = 1. завозитися.

2. завовтѣзити ся, заялѣзити ся і т. д.

д. Возиться 2. (почать).

Завѣзный = завізний, привізний.

Завѣзня = порѣм, дуб (для перевозки во-

зів з кінями через річку).

Заволакивать, ся, заволочь, ся = 1. за-

тягати, заволокати, тарганити (С. Ш.),

затягти, заволокти, потягти, потарган-

ити. — Вовк потарганив вівцю в ліс.

2. засува́ти, засу́нути, ся. — Засу́нь ві́кно.
3. зати́гати, ся, зати́гти, ся. — За́во-
ла́кнваєть ра́ну = зати́гає ра́ну, ра́-
на заго́юєть ся. — За́волокло́ не́бо =
пахма́рило, сь. — Не́хай вля́снить ся, а
то ба́ч як пахмарилось. н. пр.

Завоблгнуть = збо́хкнути, пово́бхкнути.

Заволновати́, ся = захвилюва́ти, ся (д.
Волновати́, ся).

Заволочи́ть, ся = Волочи́ть, ся.

Заволхвовати́, заволше́бничать = Вол-
хвовати́ (поча́ть).

Завоня́ть, ся = засмерді́ти, ся, заво́ня-
ти, ся, затхну́ти, притхну́ти, ся.

Завопи́ть = заго́лоси́ти, залемента́ти,
завола́ти і т. д. д. Во́пи́ть. — Дрі́бнись-
кими слі́воньками все поле зро́сила, та об-
няла голово́ньку та й заго́лосила н. п.

Завора́жувать, за́ворожі́ть = за́мовля́ти,
за́мови́ти. — Він до́бре за́мовляє кро́в.

За́вора = за́сув.

Завора́чивать, ся, за́вороті́ть, ся = 1. за-
верта́ти, ся, по́верта́ти, ся, о́берта́ти,
ся, за́верну́ти, ся і т. д. — За́вертай
ко́пей. — Та туман по́ле по́криває, мати
сипа за́вертає: вернись, синку, до до́моньку,
змию то́бі голово́ньку. н. п. — По доро́зі
за́верну́в до мене на ху́тір.

2. заго́ртати, підго́ртати, засу́кувати,
зака́чувати, заго́рну́ти, засу́кати, зака-
ча́ти. — Підго́рну́в по́ли. — За́сукав ру-
ка́ва. — За́качав шта́ни.

3. за́пра́вляти, ги́лити, за́пра́вити, за-
ги́лити (про дуже висо́ку ці́ну). — За́пра-
вив як за ба́тька. н. пр. — За́ги́лив та́ку
ці́ну, що ні́чого й торго́уватись.

Заворко́вати = за́вуркотати́, за́вуркоті́-
ти, за́буркоті́ти, за́туркотати́. (д. Вор-
ко́вати).

За́ворни́ца = кі́д, па́ля.

Заворожі́ть = за́ворожити, за́чарува́ти,
за́мови́ти. — Він до́бре уміє кро́в за́мов-
ля́ти.

За́воротень = ва́жниця (підні́мати ві́з, С.
Аф. 3.), піддо́йма (С Пар), підви́га. —
Про́тив дрю́ки і ва́жниці і з до́гтем ма́зниці.
н. п.

Завороти́ть, ся = д. За́вора́чивать, ся.

За́воро́тъ = пово́ро́т, пово́ро́тка. — За-
во́ро́ты по́ль = при́по́ли. С. 3

За́ворча́ть = за́бурча́ти, за́бурмота́ти, за-
бу́ркоті́ти і т. д. д. Ворча́ть.

За́во́щати́, ся = д. За́ващива́ть, ся.

За́врати́ся = за́бреха́ти ся. — За́бреха́в
ся та́к, що вже й не ви́крути́ть ся.

За́вреди́ть = за́шко́дити, зава́дити. —
Сла́бому живо́тові і пе́ріг за́шкоди́ть. н. пр.
— Я не зна́ю... і ра́ю вам сього́ не зна́ть,
та ні́ у ко́го не пита́ть, що́б не зава́дило
бува́є. К. III.

За́всєгда́ = за́вжди, за́вше, все, усе́, по
всья́к ча́с, за́всєгда́, за́всєгді́ (Чайч.). Д.
Всєгда́.

За́втрака́ние = сні́дання.

За́втрака́ть = сні́дати. — То сні́даю, то
оби́даю і погу́ляти ні́коли. н. пр. — Же́н-
ці́в до схи́д сонця́ по́зби́рав, по́сні́дати дав. н. п.

За́втрак = сні́данок, сні́дання. — В чу́-
жо́ї ма́тинки сні́дання не бу́де, а оби́д шд
по́лудень. н. п. — Ма́ле сні́дання ве́ликий
оби́д по́псує. н. пр. — За́кликав до себе́ на
сні́данок. — Ко́рми́ть ко́го за́втрака́ми =
ви́дкла́дати, во́дити, тижні́вками ви́дда-
ва́ти. — Ні́як не ви́дерси́ у його́: то
за́втра, то пі́сля за́втраго́, та та́к усе́ і во-
ди́ть. — Верну́в він то́бі гро́ші? Де́ж пак
верну́в, ко́ли не при́йде́ш: „че́рез тижде́нь“,
та та́к тижні́вками і до́сі́ одда́є.

За́втре́шний = за́втрі́шний.

За́вші́вля́ть = за́воші́вля́ти.

За́выва́ть = за́вива́ти (про ві́тер, во́вка, со-
ба́ку), за́во́дити, го́лоси́ти (про лю́дину)
Д. Вы́ть.

За́взе́къ = 1. по́тилиця, ка́рк.

2. д. За́во́еъ.

За́взі́ть = за́ві́ти, за́го́лоси́ти, за́кви́ли́ти.
Д. Вы́ть.

За́взя́лий = за́ві́аний, за́сі́паний (сні́гом).

За́взя́ть, за́взя́ть = за́ві́вати, за́мі́гати,
за́по́сити, за́кида́ти, за́ві́яти, за́мести́,
за́нести́, за́ки́дати (ні́ском або сні́гом).

За́вѣ́дать = за́чу́ти, по́чу́ти. — Ой за-
чу́ла моя́ до́ля, що́ не бу́ти ми́ні́ до́ма. н. п.

За́вѣ́домо = зві́домо, за́ свѣ́дом, зна́ючи.

За́вѣ́домый = ві́домий, звѣ́сний.

За́вѣ́ды́ваніє = за́ві́дування, до́гляда́ння,
до́гля́д, ору́дування.

За́вѣ́ды́вать = д. Ві́да́ть 2.

За́вѣ́ри́ть, за́вѣ́ря́ть = за́пѣ́вни́ти, за́пѣ́в-
ня́ти (С. Л.), за́ві́рити, за́ві́рати. — По-
ча́ли його́ розба́лакува́ти, та й за́ві́рили, що́
се пра́вда. н. к.

За́вѣ́ре́ніє = за́пѣ́вне́ння, за́ві́ре́ння.

За́вѣ́рно = спра́вді́, пе́вне, за́пѣ́вие (С. 3.),
ді́сне.

За́вѣ́са = за́ві́са, за́сло́на (С. Ж.).

За́вѣ́сити, за́вѣ́шива́ть = за́ві́сити, за́ві́-
шати, за́шну́ти, за́ві́шувати, за́пинати́.

За́вѣ́тны́й = за́ві́тний, за́нові́тний; та-
е́мний.

За́вѣ́тренный = за́ти́шний. С. 3.

Завѣтренѣть = завітрити ся, звянуги, змарніти (від вітру). — **Завѣтренѣлый**, **завѣтрѣлый** = завялий, посохлий, змарнілий. — Ой у полі могила з вітром говорила: не вій, вітре, ти на мене, щоб я не змаріла. н. п.

Завѣтрѣть = (морське) — понасти в затишок.

Завѣтъ = завіт, заповіт. (С. Ж.).

Завѣщивать = д. **Завѣщать**.

Завѣщаніе = 1. заповіт. С. Ж.

2. духовна, духовнийця.

Завѣщать = заповідати (С. Ж.), записати, відписати, відказати. — Він по духовній все на неї записав.

Завѣять = д. **Завѣвать**.

Завядать, **завянуть** = вянути, блякнути (С. III), завянуги, заблякнути, зблякнути. С. III.

Завязать, **завязывать**, ся = 1. завязати, завязувати, ся.

2. заплести, заплітати.

3. почати, зачати, розпочати, починати, зачипати, розпочинати, ся. — Почав діло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Завязать, **завязнуть** = 1. гру́знути, загру́зати, угру́зати, загр́узнути, угр́узнути (С. Аф. З.), вгру́(ю)знути. — Загроз в болоті. — Чий кінь угроз, у того руки глибше ходять. н. пр. — Так по коліва у землю і вгрюзає. н. к.

2. застрявати, застрянути. С. З. Аф. — Кістка в горлі застряла. — Пішов в шинок, та й застряв.

Завязить = загрузити. С. Аф.

Завязка = 1. завязка, поворозка (для завязування), воло́ка (у постолів). — Чи на свої постолі, що волоки повкові, у односталь з валу? н. д.

2. в'язка, одклад, проволочка. — Діло підеть в'язку = діло йде на одклад. — Одклад не йде в лад. н. пр.

3. завязка (в повісті або драматичному утворі).

Завязникъ, **завязный корень**, рос. *Togmetilla erecta* = дерев'янка, в'язіль.

Завязнуть, **завязывать** = д. **Завязать**.

Завязь = 1. д. **Завязка** 2.

2. в'язь (С. Аф.), завязь (С. Аф.), пупянок, пупяшок.

Завязать = д. **Вязать** (почать).

Завязаться = забрехати ся.

Завязливать, **завязлеть**, ся = вяліти, завяліти, ся.

Завялый = повялий. — Повялі помешки. **Завянуть** = д. **Завядать**.

Загавливаться = загівляти.

Загадать, **загадывать** = загадати, загадувати. — Загадав загадку.

Загадить, **загаживать**, ся = запоганити, запаскудити (С. Аф.), закаляти (С. Аф. Л.), обробити, запоганювати, ся, позапоганювати, ся і т. д.

Загадка = загадка. С. Аф.

Загадочный = загадковий; темний.

Заганивать, **загонять** = 1. заганяти, загнати, змордувати, замордувати. — Їхали так швидко, зовсім змордували колей. — **Загнанный** = змордований, икаповийтий.

2. затуркувати, заморочувати, запаморочувати, забивати памороки, баки, затуркати і т. д. — Одно за другим питає, зовсім затуркав мене. — Що почнеш казати, а він зараз в одвіт забиває памороки.

Загаркать = загукати, загорлати.

Загарь = сміага. Максимович. — С. о П. Иг.

Загасать, **загаснуть** = 1. гаснути, ту́хнути, погаснути, поту́хнути. — Гасне люлька в роті. К. III.

2. зникати, пропадати, загибати (без вісти), зникнути, пропасти, загинути. — Ой поїхав в Московщину тай там і загинув. н. п.

Загасить, **загасать**, **загасивать** = загасити, загасити, погасити, потушити, гасити, тушити.

Загатить, **загачивать** = загатити (С. Аф.), загачувати (С. З.), затарасувати (С. З.), загачувати і т. д. — Часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Загачиваться, **загоститься** = загостювати ся, загостювати, ся. — Я вже й так загостював ся у вас — пора до дому.

Загвѣзживать, **загвоздить**, ся = забивати гвіздкі, загвоздовувати, забити гвіздок, загвоздити, ся.

Загвоздка = 1. забивання, клинцювання.

2. загвѣзка, клин, клинок.

3. закарлюка, закарлючка (С. Аф.), закарлика.

Загибать, **загнуть**, ся = загинати, закарлюкувати, закарлюкувати, закопильовувати, (про тісто) — бгати, загнути, ся, закарлючити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карлючка закарлюбувалась! Кв. — Закопиль губу: цілувать буду. н. п. — Дівки не гуть. оро ай та ш ш и б ають. н. п.

— Ніхто не вгадає, хто в нас шишки б'гав. н. п.

Загібіна = закрут (С. Пар.), залом (С. З.), карлючка. — Ніс з карлючкою.

Загібка = 1. загинання.

2. д. **Загібіна**.

Загібъ = д. **Загібіна** і **Загібка**. — Сукно потерлось в заломі.

Заглавіе = заголовок, óглав.

Заглавный = заголовний, початковий.

Загладить, заглаждать, заглаживать = вірівняти, загладити, затерти, вірівнювати, заглажувати, затирати.

За глаза = д. під сл. **Глазъ**.

Заглазный = заочний.

Загавѣться = задивити ся, загавити ся. — Я на неї задивив ся, полудрабок уловив ся. н. п.

Заглохлый = заглушений.

Заглохнуть = заглушити ся.

Заглушать, заглушить = глушити (С. Аф.), заглушати, тлумити, затлумляти, заглушити, затлумити. (С. З.).

Заглушье = глушина.

Заглядываніе = заглядання, зазірання.

Заглядывать, заглянуть = заглядати; зазірати, заглянути, зазірнути. — Все ходили якісь москалі і у вікна зазірали.

Ч. К. — **Заглянуть къ кому** = павідати ся. — **Заглянуть въ карманъ** = а) украсти б) зробити кому шкоду.

Заглядываться, заглядѣться = задивлятися ся, заглядати ся, задивити ся, заглядіти ся. — Задивляеть ся, як кіт в катанець. н. пр. — Край Дунаю ставовили ся, на дівчину загляділи ся. н. п.

Заглядѣніе, заглядѣнье = 1. глядіння.

2. діво, дівочище (що небудь дуже гарне, на що можна задивити ся).

Загнѣвать, загнѣть, ся = гнѣйти, загнѣювати, ся, загнѣйти, ся, загнѣвати ся, загнѣти ся.

Загнѣть, загнѣть = 1. загнѣти, занѣти, залучити, заганѣти, займѣти, залучати. — Зажени свиню у хлѣв. — Займи й пашу на пашу — пехай попасеть ся. н. пр. — Бо там стоїть кримська орда, вона тебе в пелюх займе. н. п. — Ой чи його вбито, чи в полюх зайнято? н. п. — Треба залучити теля у хлѣв.

2. д. **Заганивать**.

Загнивать, ся, загнѣть, ся = загнивати, ся, загнѣти, ся, (про дерево) — трухлявіти, трухнути (почати).

Загниль = д. **Гниль**.

Загнѣть, ся = д. **Заганивать, ся**.

Загнѣсь = загнѣявити, загнѣявити.

Загнѣть, ся = д. **Загнѣбѣть**.

Загнѣта, загнѣтка = припічок (власне та частина, куди загібають жар). — Не топила й не варила — на припічку жар, жар. н. п.

Заговаривать, заговорить = 1. заводити, здімѣти, знімѣти річ, зачинати мову, замовляти, промовляти, забалакувати, розбалакувати, завесгі, зняти річ, забалакати, замовити, промовити, заговорити, (про кількох) — загомоніти, (швидко) — задокоотити, запорощати, (незрозумілою мовою) — загерготати, заджерготати, (тихо, крізь зуби або під ніс) — замікрити і т. д. д. **Говорить**. — Аж ось і він річ ізняв. — На силу таки й він забалакав, а то усе мовчав. — Підсіла вона до чоловіка, та й цу його забалакувати. н. к. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к. — Він усіх забалакав.

2. замовляти, замовити. С. Аф. — Умів і трясцю одшептати і кров християнську замовляти. Кот.

Заговариваться, заговориться = 1. забалакувати ся, забазікувати ся, забалакати ся, забазікати ся. С. Аф. — Забалакалась я з вами, а міні давно до дому час. — Забазікали си, та трохи не до світу сиділи.

2. забріхувати ся, замелювати ся, збивати ся в мові, забрехати ся, замолоти ся. — Бреши та не забріхуй ся. н. пр. — Він вже замелюеть ся.

Заговляться = загівляти.

Заговоренный = замовлений (Д. **Заговаривать** 2).

Заговорщикъ, ца = 1. змовник, ця, бунтѣрь, ка, бунтовник, ця, баламута, ка. 2. шептун, шептуха, чарівник, ця, ворожбит, ворожка.

Заговоръ = 1. змова, намѣва. С. З. Л. — Коли би хто змову учинив на здорове наше господарское. Ст. Л.

2. замовляння, замова (С. Аф.), шептання.

Заговѣнный = пущальний. — Пущальна неділя. С. З.

Заговѣнье = заговіни (С. Аф. Л.), запуск, запуст, пущання. С. З. Л. — На гроші нема пущання. н. пр. — На пущання, як завязано. н. пр.

Заговѣться = заговіти. С. Аф.

Загоготать = зареготати; загукати; загелготати (д. Гоготать).

Заголіть, ся, заголять, ся = заголіти, ся, задубити, ся, заголювати, ся, задублювати, ся. С. Аф. — Коли москаль каже: сухо — задубись по уxo. н. пр.

Заголовокъ = 1. д. **Заглавіе** (цілої книжки або й одділа, а в ділових (урядових) паперах — те місце на початковому листу, де визначається, відки і куди той папер одсилається ся).

2. **узголова** (деревине) на лавці або полиці в лазні.

Заголовокъ = д. **Головапшк**.

Загомозити, ся = завогтүзити ся і т. д. д. **Гомозити, ся**.

Загонщикъ = 1. загонщик.

2. (на полюванні) — **гучок** (песне від слова: **ГУЧИТИ**, котре й тепер де-інде вживається ся = **гукати**). — Зараз приїхали, оточили лїс і послали гучків виганяти звіра. н. к

Загонъ = 1. заганняння, займання.

2. **гніт, ўгніт, ўтиск**. С. Ш. — **Жити вь загонѣ, вь загоняхъ** = в зпевазї жити, поневіряти ся (С. З.).

3. **загін** (С. Аф.), **загорода** (С. Аф.), **обора** (С. З. Л.). — Сїмсот волів в оборі. н. п.

4. **загін** (частина ниви, в різних місцях різної міри), **борозна** (на ниві). — Лисичина пивка була пість загонів заширока. Фр. (На Україні **гони** = міра довжини поля, найбільше 120 саж.)

Загонять = д. **Загнають** і **Заганивать**.

Загораживать, ся, загородить, ся = 1. загорожувати, ся, обгорожувати, ся, городити, ся, загородіти, ся, обгородіти, ся, (тином) тиніти, ся, обтиніти, ся. С. Аф. Ш. — Загородив огорід. — Обгородив кругом двір. — Вozами загородили цілу вулицю, що не можна й проїхати. 2. **закривати, ся, затуляти, ся, заступати, ся, заступати, закрити, ся, затуляти, ся**. — Здрастуйте! — Незастуйте! н. пр.

Загорать, загорѣть = загоряти, засмалювати ся (С. Аф.), запікати ся (на сонці), загоріти, засмалити ся, запекти ся. — Засмалила ся, аж чорна стала. — На сонці бідне запеклось. К. Ш.

Загораться, загорѣться = 1. загоряти ся, займати ся, запалювати ся, загоріти ся, заняти ся, запалити ся. С. Аф. Л. — Сажу в димарі занялась. — Прибігла, а вже хата згоріла, коморі заняли ся. н. о.

2. **починати ся, повставати, почати ся,**

повстати. — Повстали бунти на Україні. н. д.

Загорбокъ = карк (власне частина спини між лопатками). — **Ударилъ вь загорбокъ** = вдарив межї плечі.

Загордиться = загордіти, записати ся, зашишити (С. Аф.) і т. д. д. **Гордиться**.

Загоревать = зажури́ти ся, засумувати, засмутити ся, загужити, в ту́ту вдати ся. — Ой сїв, запив, зажури́в ся, що без долї вродив ся. н. п. — Оттак бува засумую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти мене, мій паве, до дому, затужила дівчина замною. н. п.

Загорлани́ть = загукати і т. д. д. **Горлани́ть**.

Загорный = загірний.

Загорода = загорода. С. Аф.

Загородить, ся = д. **Загораживать, ся**.

Загородный = загородній, підгородній, замійський (С. З.). — 3. **дворъ** = підворок. — А підворок свій, Гощарівку, обнести велїв вoлoм. Кочубей. С. З.

Загородье = передмістя, околиці міста, пригородні села.

Загорокъ, загорье = загірря.

Загорѣлый = засмалений. (д. **Загорать**).

Загорѣть, ся = д. **Загорать, ся**.

Загоспѣдствовать = запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Загоститься = д. **Загашиваться**.

Заготавливать, заготовлять, заготовить, ся = готувати, ся, заготовляти, ся (С. Л.), запаса́ти, ся, зготувати, зготовити, наготувати, виготовити.

Заготовка, заготовленіе = готування, запаса́ння.

Заграбаздать = загарбати, захоніти.

Заграбить, заграблывать = 1. загромадити, загребти, загромажувати, загірбати.

2. **заграбувати, пограбувати, загарбати, грабувати, гярбати**. — Заграбав кіз і жита вiз... бодай подавив ся. Гул. Ар. — А він руку простягає, мов сьвіт увесь хоче загарбати. К. Ш.

Заградить, заграждать = загородити, заваляти, заступити, загорожувати, завалявати, заступати. — **Заградить уста кому** = заціпити, заціткати. — Та чого ти кричиш, бодай тобі заціпило. С. Аф.

Заграждєніе = загорожування; загорода. **Загракать** = загукати, (про воронів) — **закрякати, загракати, загрузати** (С. Аф.)

Закряче ворон, степом летючи. н. п. — Закряче ворон, загрує, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д.

Заграницьний = загряннийший (укр.), закордонний (Гал).

Загребать, загresti, zagrěst = 1. загромажувати, загірбати, загоріати, загромадити, загребті, загорнути. (Д. Гресті).

2. гартувати, загартувати. — (Д. під сл. Загрібати).

Загрэзить = заройти ся, мари́ти, ся, верзти, ся (почати). — Д. Бредить, грэзить, ся. — Заройло ся йому щось у голові. — Щось почало йому верзти ся, мари́ти ся. — Почав він щось верзти.

Загремѣть = загірміти, загірмотіти, загуркотіти, загрюкотіти (Д. Гремѣть). — Приїхала, загірмотіла, „кобиляча“, мов, голова Кот.

Загрести = д. Загребать.

Загрівокъ = карк, потілиця; (у коня частина гриви коло чолки) — загірвок. С. Аф. — Ударить по загірвку = потілицника дати, по потілиці, по карку вдарити.

Загробный = тогосьвітній.

Загрозить = похваляти ся (почати) і т. д. д. Грозить.

Загромáзживать, загромоздить = завалювати, затарасовувати, завалити, затарасувати. С. З.

Загрохотать = загуркотіти, загрюкотіти, загуркати. С. Аф.

Заглубить, заглубить = заглубіяти.

Заглубый = заглубий, затверділий, зас(ш)карубий, закау́бий.

Заглубый = 1. д. Заглубый.

2. залеклий. С. Аф. — Запекла душа С. З.

Заглубѣть, заглубнуть = заглубіти, заглубнути, затвердіти, затверднути, зас(ш)карубіти, зас(ш)карубнути (С. Аф.), закау́нути і д. Закоренѣть, Закосѣть.

Загрузать, загрузить, ся = 1. заважувати, заважати, ся, заважити, ся. С. З. Л. — Дуже заважив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. затоплювати, затопити, ся. С. Аф. — Затопить у річку.

3. д. Загромáзживать.

Загустить = д. Загоревать.

Загызать, згызать = загізати, загізти.

Загязнить, ся = закаляти, ся (С. Аф. Л.), завалити, ся, забруднити, ся (С. З.),

замазати, ся (С. Л.), задріпати, ся (С. З. Л.), затьонати, ся (С. Л.), забовтати, ся (С. Аф. Л.), забрьохати, ся (С. Аф.), захвобдати, ся, запаскудити, ся (С. Аф.), закалюжити, ся (Чайч.), заляпати, ся (С. Аф.).

Загязнить = забруднити, закаляти, замазати, ся і т. д.

Загубить = загубити, занепасти, згубити. — Не топись, козаче, марше душу згубиш. н. п. Д. ще під сл. Губить.

Загудить = загудіти, загустіти, забринькати, зацигікати (Д. Гудить).

Загудѣть = загудіти, загуготіти і т. д. д. Гудѣть. — Сажа загорілася, аж у комині загуготіло. С. Л.

Загуливаться, загулять = загулювати, загуляти, ся; гультювати, запивати; волочити, віяти, розпупичати.

Загуль = гульня, няництво, заші, піятка.

Загульный = гуляций, гультийський.

Загуменье = пригуменок. (Д. Гумно).

Загустѣвать = д. Густѣть.

Загустѣть = загуснути, загустіти, загу́жати.

Загүторить = забалакати, розмовляти (почати) і т. д. д. Гүторить.

Задáбривать, задóбрить = задобряти, задобрювати (С. Л.), вдобряти, піддобрювати, підлещувати, підмощувати, підлазити, підлизувати, до кого), підмаслювати, хлібіти, могри́чити (кого), догожати (кому), задобрити, вдобрити, піддобрити, підлестити, підмостити, підлизати, підлазити, підмаслити, підхлібіти, підмогрі́чити. — Треба начальника вдобрити, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив станового, — от його діло і пішло на лад.

Задавать, ся задать, ся = 1. давати, завадати, видавати (вперед); призначати, загадувати. — Чули та мовчали, бо їм добре на чужині мурзи завадали. К. III. — А музина грає, грає, жалю завадає. К. III. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — **Задать жару, перцу** = намілити голову, нагірті чуба, чуприну, пінхви дати, дати перцю з маком, залити за шкіру сала. — Бо залили за шкіру сала, трохи не про-

пада. К. III. — **Задава́ть то́нь** = перед-
вести. С. Пар.
2. щастити, вестись, поводитись, по-
щастити, повестись. — Вчора йому не
попастись, не повелось.
Задави́ть, зада́влювати = задави́ти, за-
души́ти, зада́влювати, заду́шувати.
Зада́кати = зата́кати, підта́кувати (почати).
Зада́блівати, задо́бїть = задо́бувати,
завча́ти і т. д. д. До́бїть (почати).
Зада́ривати, зада́ри́ть = 1. підку́пати,
могри́чити, підмогри́чувати, підкупі́ти,
підмогри́чити.
2. дарува́ти, надарува́ти (багато).
Зада́ромъ = д. Да́ромъ.
Зада́токъ = завда́ток. С. Л.
Зада́точний = завда́тковий.
Зада́ча = 1. завда́ча, зага́дка, за́дання
(Лев.), моро́ка (трудна).
2. щастя, до́ля, уда́ча (С. Л. III.). —
Ему́ нѣтъ за́дачи = нема́ йому́ щастя,
до́лі, уда́чі, не щастить, не веде́ть
ся йому́.
Зада́чливий, по = щасли́вий, во, уда́ш-
ний, по.
Задви́гати, ся, задви́нути, ся = засува́-
ти, ся, засо́вувати, ся, засу́нути, ся.
— Засу́нь ві́кно. — Чо́мусь сей засу́в не
засовує́ть ся.
Задви́гати, ся = задви́готіти, здвигну́-
ти, ся, ру́хати, ся (почати), пору́шити,
завору́шити, ся, заки́нути. Д. Дви́гати,
ся. — Так увесь склеп і задви́готів, пішло
по льоху аж гуде. н. о. — Здви́гнули ся
сїни, як боре́ сїли, а ще більше здвигну́ть
ся, як горілки напю́ть ся. н. п. — Завору-
шила ся пусти́ня. К. III.
Задви́гивати, ся = д. Задви́гати ся.
Задви́гати = засу́в, засу́вка. С. Аф. З. Л.
— А сїни у неї́ була на засу́ві. н. о. —
Хижку покинула на засу́вку. С. Л. — Хата
була засу́нена засу́вом. Фр.
Задви́жний = засу́вний. — Засу́вний при-
скри́вок.
Задви́нути, ся = д. Задви́гати, ся.
Задви́нутый = засу́нутий, засу́нений.
Задворка, задворо́къ, задво́рьє = за́дві-
рок, за́двірря. — Еней в керекі замотав
ся, на за́двірку хрости уклав ся. Кот.
Задво́ряються = за́каніти. — Сидить мала,
за́панїла — чортма дров ні полі́на. н. п.
Задебелі́ть = задебелі́ти; погла́дшати.
Заде́ргати = засмі́кати, засі́пати і т. д. д.
Де́ргати (почати). — Засмі́кали, як циган
сонце. н. пр.

Заде́ргивати, ся, заде́рнути, ся = 1. заві-
шувати, ся, за́пинати, ся, за́вішати,
за́пнати, ся. — За́пни ві́кно від сонця. —
Заде́рнуло не́бо = нахма́рилось, заво-
локло хма́рами.
2. засмі́кувати, засі́пувати, засмі́кати,
засі́пати. — Не смі́кай так, так же можна
зовсім коня засмі́кати.
Заде́режені́лий = за́дубілий, за́капу́бий.
Заде́режені́ть = за́деревяніти, за́дубіти,
за́капу́біти. (С. З.). — Лежить мила, заду-
біла — чортма дров ні полі́на.
Заде́ржа́ніє = за́держання, за́тримання.
— Лі́чне за́держаніє = а́рест, оре́ш-
тування.
Заде́ржати, заде́рживати, ся = заде́р-
жати, за́тримати, зу́пинити, за́пинити
(С. Аф.), спини́ти, при́пинити, зба́рити,
заба́рити, зага́яти, заде́ржувати, за-
т́римувати, зу́пиня́ти, за́пиня́ти (С. Аф.),
спиня́ти, ся, га́яти, ся, ба́рити, ся.
— Як свої́ губи не за́тримаєш, то з чужих
почуєш. н. пр. — Ко́ля б мінї, ві́тре буй-
ний, на час твої́ крила, тоді́ б мене лю́дська
воля ні́чим не спинила. Аф. — Час до до-
му, час — за́барили нас. н. п. — А в не-
ділю не та́й мене, за ра́пешка ви́ряжай ме-
не. н. п. — За́пинити во́ду. С. Аф.
2. д. А́рестова́ти.
3. за́тра́чувати, стра́чувати, витра́чу-
вати, зтра́тити, за́тра́тити, ві́тратити.
— Тих гроше́й, що ви дали, не стало на
все, я стра́тив ще з своїх три карбо́ванця.
Заде́ржка = за́держання, за́тримання,
випі́, у́пин (С. III.), при́пинка, зага́йка,
зага́янка. — Нема́ випі́ну вдовина́му сипу.
н. п. — Ле́дача пі́кана скрі́зь при́пинки має.
н. пр. — Бе́зь заде́ржки = безу́пинно,
невинно, нега́йно.
Заде́рнути, ся = д. Заде́ргивати, ся.
Задиві́ть, ся = задивува́ти, за́чудова́ти
ся. — Я дуже за́чудовав ся, побачивши... Фр.
Заді́нка = задо́к. — За́док зайця.
Зади́рати, задра́ти, ся = 1. зади́рати,
зди́рати, дра́ти, ся, задра́ти, ся, зде́р-
ти, ся.
2. за́чіпати, за́йма́ти, за́ченіти, за́ня-
ти, заво́дити, ся, за́вести, ся. — Не за-
ча́най мене, бо битиму. — Ві́н раз у раз
за́водить ся би́тись. — **Зади́рати го́рло** =
гала́сува́ти, ви́гукувати, ре́петува́ти,
го́рлати. — **Зади́рати носъ** = кі́рну
гну́ти, пинді́ючitis, ви́соко нести́ ся.
— 3. за́ живо́є = до живо́го.

Зади́ра = приче́на, зади́бо́ра, зади́ра́ка (С. Аф.), заводи́ка, заде́ржа. (С. З.).

Зади́рка = за́чіпка (С. Аф.), на́пасть, при́чіпка (С. З.). — Так і шукає причіпки, щоб завести́сь.

Зади́рчивий = сварли́вий, зади́ракува́тий, зади́брли́вий, зади́рли́вий. — Такий зади́ракува́тий: як наски́нав ся на мене, так і лізе.

Зади́рщик = д. Зади́ра.

Задича́ть = зді́чавіти. — Садок зді́чавів.

Задича́ти = рі́знити (поча́ть, в сьпи́вах або в грі).

Задича́тися = д. Дича́тися (поча́ть).

Заді́яти, ся = заба́рити, ся, зага́яти, ся, заба́вити, ся. (Д. Ді́тися).

Заді́вати = зади́юва́ти.

Заді́мк = задо́к. С. Аф.

Заді́шца = за́д, гу́зно (С. Аф. З.), сра́ка (С. З.), кúра, ге́на, па́ніста́ра (С. З.), ду́па, (полови́шка) — півду́нка. — В голо́ву ці́люють, а в за́д бьóть. н. пр. — При́йшло́сь у́злом до гу́зна. н. пр. — Чи хо́чеш, щоб я то́бі дав по ка́штарі. Кот. — До су́хої сраки не вче́плять ся раки. н. пр.

Заді́шй = за́дшій. — За́дшнм умо́м крѣ́покъ = му́дрий по шко́ді. — Му́дрий лях по шко́ді: як ко́ні покрали, то він то́ді ста́но зами́кає. н. пр.

Задобри́вати, задо́брити = д. Зада́бріва́ть.

Задобі́ть = д. До́біти (поча́ти).

Задолжа́ть = задово́жити ся, вдово́жити ся, зави́новати́ти (Ча́йч.), заборгува́ти, на́позича́ти ся, на́бір понаба́рати. — І бачи́мо, що ге́ть чорта́ці задово́жи́лись, по горло у грі́хах неке́льних утопи́лись. К. Д. Ж.

Задори́на = дроска́, троска́. — Не́тъ ни сучка́, ни задо́ринки = чи́сто, го́лки не підто́чнш, нема́ до чо́го причепі́тися.

Задори́ть = дражні́ти, дра́тува́ти, зачі́пати, розпа́літи.

Задори́тися = розпа́літи ся.

Задорли́вий, задо́рний = гаря́чий, па́лкий, завзя́тий (С. Аф.), за́ді́рливий, заго́ністий, зади́ракува́тий, заводи́стий. (Ніс.).

Задоро́житься = задо́рожіти ся, запра́вити, за́гнути ве́ліку ці́ну. — Ото, за́правив, як за ба́тька. н. пр.

Задорѣ́ = за́пал, завзя́ття, за́ді́длость. — Вдови́н сину, є́ ще в тебе бра́ття, а в бра́тів твої́х коза́ків бага́цько завзя́ття. С. Аф.

Задохлы́й = здо́хлий.

Задохну́ться = зади́хну́ти ся, (про рибу) — при́гхну́ти ся.

Зади́ривати = зачі́пати, дражні́ти, дро́чити, дра́тува́ти (поча́ть).

Зади́ратъ = д. Зади́рати і Дра́ть (поча́ть).

Задребезжа́ть = забря́зчати, забря́зко́тити, заде́реньча́ти і т. д. д. Дребе́зжа́ть.

Задрема́ти = зади́рмати́, за́куна́ти, зди́рмати́ ся.

Задрожа́ть = зади́ржа́ти, затре́мтити, за́трусі́ти ся. — Як сльо́за у тебе в о́чах часо́м затре́мтити. Ча́йч. — Зу́стріли ся о́чі — Ми́кола увесѣ́ затре́мтів. Пчі́лка.

Задружі́ти = д. Задо́брити.

Задру́хнутъ = Дри́хнути (поча́ть).

Задряба́ть = заде́реньча́ти, зади́вжа́ти.

Задряга́ть = зади́рати́. — Но́гами за́дри́тав.

Зади́хліть, зади́хнути = віста́рити ся, поста́рити ся.

Задува́ти, заду́ть = 1. за́вівати́, задува́ти, по́вівати́, за́віяти, заду́ти і д. Ду́ть (поча́ть). — Ге́й та ві́тер за́вівав, та ло́зи росхи́ляє. н. п.

2. зади́мати, зади́мухува́ти, туши́ти (дму́хаючи), заду́ти, зади́мухати́, за́тушити́. — Зади́мухи сьві́чку, чо́го вона ду́рно го́ритъ. — Задува́ти во́ всѣ́ ло́патки = на во́ї за́ставки бі́гти.

Заду́дити = загра́ти на ду́ду, на со́пілку. — Загра́й ми́ні, ду́дарику, на ду́ду — нехай же я сво́є горе забу́ду. н. п.

Заду́мати, заду́мывати, ся = заду́мати, ся, зага́дати, ся, за́мислити́, ся, за́мірити ся, заду́мувати, ся, за́гадувати, ся, за́мишля́ти, ся, за́міря́ти ся. — Ме́ту сні́и, та й зага́дала си́, ви́йшла ма́ти во́ди бра́ти, та й дога́дала ся. н. п. — Зага́дають ся о́рляки хи́жі та усе́ по сво́їх бра́тах, по това́ришах коза́ках. н. д.

Заду́мчивость = ду́мливі́сть, заду́ма. (С. Пар.). — Ві́н все́ ще сиді́в в гли́бокій за́думі. Бар. — О́нь впа́ль в заду́мчивость = обня́ли його́ ду́мки та га́дки. М. В.

Заду́мчивый = заду́маний, за́мислений, ду́мливый; смутни́й, засму́чений. — Я́кийсь він ста́в за́мислений, як поча́в оце ді́ло. — Ді́вчино моє́, заруче́ная, чо́го ти хо́диш засму́чена? н. п.

Заду́ра́читися, заду́рити = д. Дура́читься (поча́ть).

Заду́ритися = розду́рити ся, розжи́рува́ти ся, пу́стува́ти (ду́же).

Заду́ть = д. Задува́ти.

Заду́шати, ся, заду́шити, ся = ду́шити, ся, заду́шувати, ся, за́да́влювати, за́да́вити, ся, (дити́ну у ві́сні) — при́спати́. — Як би бу́ла знала́ — у ко́лисці́ 6

задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дитину? К. Ш.

Задушевний = щірий, сердечний. — Мій друже, щирй. — Сердешний приятелю! Кот.

Задушеніє = задушення, удушення.

Задхлость = затхлість, тухлість (С. Ш.), прітхлість, прітхля. — Одгапаеть ся прітхлю. Ніс.

Задхлый = затхлий (С. Аф.), тухлый (С. Ш.)

Задхнутъся = затхнути ся (С. Аф.), прітхнути ся.

Задъ = зад, задок, потилиця. — **Задомъ** = задом, потилицею, наизнак. — **Війти задомъ** = візадкувати. —

Лішадъ бієтеся задомъ = кінь брикається, вихає, хвицба. (С. Ш.).

Задъ = 1. (у чобіт) — закаблудки. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й перодам. п. п.

2. задок (екипажа).

3. задвірок, задвірря.

4. край села.

5. минуле, що було. — **Твердять задъ**

= твердіти початки (що давніше учено).

Задесміть, ся = законтіти, ся, закурити, ся.

Задыхаться = задихати ся.

Задыхать = задихати.

Задішка = задуха, ядуха, діхавиця.

Задѣвать, задѣть = чіпляти, чіпати (С. З. Л.), зачіпати, зачепати, чіпляти ся, зачепити. С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — **Не задѣвай меня** = не чіплай ся до мене, не руй, не займай мене.

Задѣлать, задѣлывать, ся = 1. закрити, заложити, забити, (камнем) — замурувати, (що небудь в мур) — вмурувати; закривати, закладати, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. п. п. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. п. п. (Шілини глиню або замазкою) — зашпаглювати, зашпаглювувати, ся.

2. заробіти, заробляти, ся, (з горем) — загорювати. — Що в день загорюєш, те в ніч прогайнуєш. п. п. — Що люде не роблять, та в жупанах ходять, а я заробляю, та й святи не маю. н. п.

Задѣлка = 1. закладання, замурування, забивання.

2. д. Ветівка.

Задѣлъ = заробіток, зарібок (від пуги).

Задѣльный = заробітний, зароблений, запрацьований. — **Задѣльная плата** = заробіток, зарібок.

Задѣлье = панщина.

Задѣть = д. **Задѣвать**.

Заегозить = д. **Егозить** (почать).

Заедино = за одні, за гурт, гуртом, спільне, вкупі, разом. — А братія спільне кожного року мають з мели себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заѣжиться = д. **Ежиться** (почать).

Заѣмный = 1. позичковий, позичальний. — Позичкова каса.

2. позичений. — Їмо не свій хліб, позичений.

Заѣмщикъ = позичаючий (С. Ж.), позичник. (С. Пар.).

Заѣмъ = 1. позичання, 2. позика, позичка.

С. Л. — Була правда та позичка з'їла, п. пр. — Позичка босоніг ходити. н. пр. —

Жінки в приданки не пускай, коня в позичку не давай. н. пр. —

Взять, дати въ заѣмъ = позичити, взяти, дати в позичку. —

Взятый въ заѣмъ = позичений.

— Позиченим волом не паробиш ся. н. пр.

Заеромиться = д. **Еромить, ся** (почать).

Заершиться = д. **Ершиться** (почать).

Заехідничать = д. **Ехідничать** (почать).

Заѣлать = вжѣлти.

Зажаривать, жарить, ся = запікати, запекти і д. **Жарить** (почать).

Зажать, зажимать = 1. затулити, стулити, затуляти, стуляти, заткнути, затикати, стиснути, стискати. — **Зажать кому ротъ** = зацінити, зацітькати. — **Стуляв руку**. — Стиснув у руці. — Не дав і слова вимовити — зацітькав

2. д. **Жать** (почать)

Зажелклый = пожовклий. — Минає літо, шелестить пожовкле листи. К. Ш.

Зажелкнуть = пожовкнути.

Зажелтить = пожовтіти.

Зажелтѣть, ся = зажовтіти.

Зажелтѣлый = д. **Зажелклый**.

Зажемаются = д. **Жемаются** (почать).

Зажечь, ся, зажигать, ся = запалити (С. Л.), засвітити, запалювати, ся (С. Аф.), засвічувати, ся; підпалити, розпалити, підпалювати, розпалювати, ся. — На престолі положила, усі свѣчі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, свѣт правди засвітить. К. Ш. — Засвітила вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навісний, та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами.

— Запалили у сусіда сусіди злі нову хату. К. III.

Заживати, зажити = 1. **заживати, одживати, одбувати, одробляти, зажити, оджити, одбути, одробити**. — Дав вперед сто карбованців за квартиру, та вже не багато zostалося одживати. — Дайте разом десять карбованців — я вже вам відроблю.

2. **заживати, загоювати ся, затигувати, затигати**, (про рани) — **зажити, загоїти ся, затигти**. — Рана загоїть ся, а зле слово ніколи. н. пр. — До сватів заживе́ть, н. пр. = загоїть ся, поки весілля скоїть ся. н. пр.

Заживіть, заживлять, ся = **гоїти, загоїти, загоювати, ся** (С. Аф.), **залічити, залічувати, ся**. — **Заживлений** = **загобнений, залічений**. — **Заживляючий** = **гоючий**. — **Гоюча мазь**. С. Л.

Заживленіє = **загоювання, гоїння** (С. Л.). **Заживо** = **за життя, за животом**. — Він ще за життя розділив дітей.

Зажига = **заводчик, привідця, привідчик**. — Він в сьому ділі привідця.

Зажиганіє = **запалювання, засвічування**.

Зажигатель, ница = **палій** (С. Л. З.), **підпалювач, ка**.

Зажигательний = **запалюючий, запальний**. — **Зажигательныя сіпчки** = **сірники, сірнички**.

Зажигательство = **підпал**. С. Л. — Підпалу жде, як той местник, часу дожидає. К. III.

Зажигать, ся = **д. Зажечь**.

Заживлять, зажити = **замотати, зашпигирити** (на пр. позичити що і не віддати).

Зажилой = **зажитий, зароблений, одроблений**.

Зажимають = **д. Зажать**.

Зажинають, зажать = **зажинати, зажити** (починають жити і заробити живом). — **Зажинати** найкраще в п'ятницю або в вівторок. З. Крим.

Зажинь = 1. **зажін, зажинки** (початок живи).

2. **ужинок, вжинок**. С. З.

Зажирілий = **гладкий, опасистий, гладкий, пухтій**.

Зажиріть = **погляднати, потовстіти, розгляднати, розтовстіти**.

Зажитіє, зажиток = **зароблені, зажиті гроші**. — У мене вже зажитих грошей рублів десять.

Зажиточность = **заможність, достатки**. С. Л.

Зажиточный, но = **заможний** (С. Аф. З. Л.), **багатенький, достатний, засобний** (С. Л.), з достатком. С. Л. — Багато мій був доволі заможний селянин. Фр. — Та вже тебе гарне личко і чорні брови козакові заможному впали до любови. Пч.

Зажитой = **д. Зажилый**.

Зажить = **д. Заживать**.

Зажмуривать, ся, зажмурить, ся = **зажмурювати, замружувати, заплющувати** (С. Аф.), **зажмурити, замружити, заплющити, ся**. — Хоч я очі і замружу, смуток пробуджає. н. п.

Зажоба = 1. **зпал, обхват, підпал** (запалення у коня).

2. **д. Зажоба**.

Зажора, заборна = **підтілина** (вода під снігом в річках), **баюра**. С. III. — Там такі баюри, що й виїхати трудно. С. III.

Зажужжать = **загудіти, задвигати, забриніти**. — Чую, якась комашка задзигчала. — Забрили великі польові мухи. Фр.

Зажурить = **наміляти кому голову, чуба, чуприну, покартати**. (Д. Журить).

Зажурчать = **задзюрчати, задзюркотити, забурчати, забриніти**. (Д. Журчать).

Зажухнуть = **поблякнути, зблякнути** (С. З.), **потемніти, полиняти, помёрхнути** (С. Л.). — Про олійні фарби або поліровані речі.

Зазививать, зазвонить = **д. Звонить** (почать).

Зазвять, зазывать = **закликати, покликати, укликати, вкликати, запросити, зазвати, закликати, клікати, у(в)кликати, запрошувати, зазивати**. — Буду тебе на хліб на сіль заклика́ти і за здоров'я питати. н. д. — Зиму провожати, веслу заклика́ти. н. п. — Запрошені були на обід. С. З. — Поклика його у хату. — Закликав гостей, та й ну частувати.

Зазвепить = **д. Звепить** (почать).

Зазвонить = **д. Звонить** (почать).

Зазвонный колоколь = **найменший дзвін, в котрий починають дзвонити**.

Зазвонщик = **дзвонарь, паламарь**.

Зазвучать = **загучати** (С. Л.), **задзигчати, забрязкати, загустіти**.

Заздравный = **заздоровний**. — Служать службоньку все соборную, заздоровную. н. п.

Зазеленить, ся = **позеленити, ся, зазеленити, ся**. (С. Аф.). — Весна не прийде садочок твій позеленить. К. III.

Зазеленить, ся = **зазеленити**. — На полі, в лузі скрізь зазеленіло.

Зазимовать = **зазимувати**. С. Аф.

Зазим'є = заморозки.

Зази́рати, зазр'ївати, зазр'їти = до́ріка-ти, докоря́ти, га́нити, гуди́ти.

Зазнава́тися, зазна́тися = горди́ти, пи-ша́ти ся, зазнава́ти ся, загорди́ти, за-пиша́ти ся, зазна́ти ся.

Зазна́сно = д. Заві́домо.

Зазно́ба = 1. за́морозь (одморожене місце на тілі) С. Пар.

2. коха́ння, любо́щі, любо́в. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, що ж ви мінї паробили? н. п.

3. частіше здр. — **зазно́булка** = коха́н-ка, коха́ночка, ми́ла, любо́ка, сухо́тонь-ка. — Запрягайте коня в санки, поїду я до кохашки. н. п. — Стук, гряк в віконечко, виїди серце коханочко. н. п. — Візьми собі жінку, візьми собі любку, цілуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Дівчи-понько, сухо́тонько ти моя, кажуть люди, що не буде ти моя. н. п.

Зазно́біть, зазно́блять = 1. заморо́зити, поморо́зити, заморо́жувати.

2. прича́рувати, прикоха́ти, прича́ро-вувати. — Ой ти дівчино, чарівниче́нько, причарувала мое серденько. н. п.

Зазо́літь = д. Зо́літь (почать).

Зазо́рний = гане́бний, соромі́тний, соро-мі́цький (С. З.), соромі́ський, сти́дкий. (С. З.). — Не сльївайте соромі́ської, за-сьпівайте старо́світської. н. пр. — **Зазо́р-ний дїти** = д. Ді́ти незако́нпоро́ж-дення.

Зазо́рь = 1. со́ром, соромо́та. — Тап-цювати не робота, а не вмєш — соро-мота. н. пр.

2. д. Зазр'ї́не.

Зазр'їва́ти = д. Зази́рати.

Зазр'ї́не = докі́р, дога́на (С. З.), зазо́р. (Фр. Лис.). — Бе́зь зазр'ї́ня = без за-зо́ру. — Він сумлі́ня, честь і віру без зазо́ру продає. Фр. Лис.

Зазр'ї́ть = д. Зази́рати.

Зазубри́вати, зазубри́ти, ся = више́рблю-вати, щери́ти, ся, поще́рбити, ся, ви-а́влювати, ви́зубити, ся, ви́скєплю-вати, ви́скєпити. — Гей ко́няку Турки вкрали, Ляхи ша́блю поще́рили. В. П.

Зазу́бри́на = ще́рби́на, ще́рба (С. З.); зу-бе́ць, за́зубе́нь.

Зазу́бри́тий = ще́рба́тий, зу́ба́тий. — Ще́рба́того горшка не па́довиш. н. пр.

Зазу́бри́ть, ся = д. Зазу́брива́ти.

Зазу́дїть = засве́рбити. С. Аф.

Зазу́вати = д. Заза́вати.

Зазува́піс, зазу́въ = закли́кання, за-про́сини.

Зазу́чати = задзи́жчати, загу́чати.

Зазу́вати = д. Зї́вати (почать).

Зазу́ватися, зазу́вуватися = зади́вити ся, зага́вити ся, розга́вити ся, зади-вля́ти ся, зага́влювати ся, га́ви лови́ти. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломин-ся. н. п. — Загавив ся, та й ошїзвив ся до дому.

Зазу́ба́ть, зазу́бнуть = замерза́ти, при-мерза́ти, замерзну́ти, примерзну́ти.

Зазу́блина = приме́рзле (дерево або яке місце на дереві).

Зазу́бний = заме́рзлий, приме́рзлий.

Заигра́ти, ся = загра́ти, ся.

Заигрива́нє = заграва́ння, жартува́ння.

Заигрива́ти = 1. заграва́ти; переграва́-ти. — Заграв на скрипці. — Він пере-грав мене.

2. жартува́ти, пустува́ти. — Він і да-вай з нею жартувати. н. п. — Та не буду тебе брати, було б тобі із другими та не жартувати. н. п.

Заигрива́тися = заграва́ти ся. — Діти заграли ся, та й не бачуть, що... Заграли ся до світу.

Заї́ка = заї́ка (С. Аф.), недорі́ка (С. З.). — Бог дав чолові́ка: і солливий і заї́ка. н. п. — Були ораторами — недорі́ки. Кот.

Заї́кати = заї́кати.

Заї́каться, заї́кнутися = заї́кувати ся, заї́кати ся (С. Аф.), за́пинати ся, заї́к-ну́ти ся, за́шну́ти ся. — Не да́в я за-ї́кнутися = не дав і ро́та роззиви́ти. — **И не заї́кну́лся** = а ні сло́ва, а ні па́ри з уст.

Заї́кливий, заї́коватий = недорі́кий, за-ї́кува́тий. (С. Аф.). — І малый й певели́кий, шенеля́в й недорі́кий. н. п. (Д. Заї́ка).

Заї́мка = 1. заї́мка, заї́манка.

2. заї́мище. С. З.

Заї́мний = д. Заї́мний.

Заї́модавець, ви́ца, заї́мода́тель, ни́ца = позича́льник, ця. С. Ж.

Заї́мода́тельство = позича́ння, позі́ка, по́зичка (кому).

Заї́моо́бразний, но = позичко́вий, позі́-чений, в позі́ку, в по́зичку.

Заї́мствова́нє = позича́ння.

Заї́мствовати = 1. позича́ти (у кого).

2. переї́мати (що у кого).

Заї́мщик = д. Заї́мщик.

Заї́дыва́ти = запу́штити ся (исем).

Заї́мка = заї́чик.

Заинтересовать, ся = зацікавити, ся. —

Заинтересованный = зацікавлений; майючий інтерес. — Зацікавлений я почав дивити ся. Фр.

Зайскивание = запобігання ласки, підлєсливість, підлєшування, (до жінки) — залицяння.

Зайскивать, заискать = запобігати, запобігти ласки, підлєшувати ся, підсипати ся (С. З.), підстилати ся (С. З.), підлабузнювати ся, примазувати ся, підмощувати ся, прилащувати ся, шилити ся, (до жінки) — залицятися, підлєстити ся (С. З.), підсипати ся, підлабузнити ся, примазати ся, підмостити ся, прилащити ся. — Він вже давно запобігає ласки у його. — Вже під його підстилались козаки і міщале. Макаровський. — Ой до мене губернец підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Підлабузниць до горлиці горобець. Б. Г. — Залицяв ся козак та до дівчини. н. п.

Зайскряться = заіскрити ся.

Зайти, заходить = зайти, заходити. — По дорозі зайшов до його. — (Про сонце, місяць) — зайти, сісти, лягти, закотитись. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за гору. К. Ш. — Зайти кь кому лібо = завітати. С. З.

Зайченко = зайченя.

Зайчина, зячина = зячина (мясо і шкурка зайця).

Закабалить, закабалить = закріпощати, закріпостити (з рос.), віддавати, віддати, повернути в неволю. — І на нам на Україні нуд закріпостили. К. Ш.

Закаблутье = закаблук. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

Закаверзить = заковерзувати, закрутити.

Закадычный = д. Задумешный.

Заказать, заказывать = 1. заказати, загадати, замовити, домовити, заказувати, загадувати, за(до)мовляти. — Загадав пару коней їдати. С. З. — Заказав дві пари чобіт.

2. заборонити, заказати, забороняти, заказувати. С. З. Аф. Л. — Мати не пустила, гулять заказала. н. п. — Сидіти а-рестантам при вікні заборонено. Фр.

Заказъ = 1. заборона (С. Аф.).

2. заказ (на яку роботу).

Заказывать = д. Заказать.

Закапывать, закапывать = зарікати ся, зарікити ся. — Зарікала ся свиня г...а не їсти, біжить — купка ложить, вона минає,

біжить — друга лежить, вона й ту минає, біжить — третя лежить, вона не зтерпіла, та й зїла, та ще схаменулась, до першої і другої вернулась, та й ті поїла. н. пр.

Закалать, ся, заклать, ся = заколювати, заколотити, ся.

Закаливале = гартування. С. Л.

Закаливать, закалать, ся = 1. (про залізо) — гартувати, ся (С. Аф. Л.), за-гагартувувати, загартувати, ся. (С. З.). — Ой у тій же у кузенці ковалі кували, білее залізо гартували. н. п. — Вони в мук-ках гартували, жартом серце гартували. К. Д. — Окуй своєю святою силою, до воготер-пінням окуй, в слезах кривавих загартуй. К. Ш.

2. (про хліб) — не допікати, не до-пекти, ся.

Закалина = закал, частіше здр. закалець. С. З. — Закалець на палець. С. З. — Хлібъ еъ закалиною = глевкий хліб, глевтук, глевтук. С. Аф.

Закалный = (про хліб) — глевкий. Д. Закалина.

Закалка = гартування; гарт, загарт (С. Л.), посудина для гартування — гар-тиця, хто гартує — гартівничий.

Закаль = Закалина і Закалка.

Закалывать, заколать, ся = д. Зака-лать, ся.

Закалывать, ся = забалакати, ся, заба-вікати, ся. — Забалакали ся, та й не чу-ли ся, як і вечір настав.

Закалать, ся = д. Закалывать, ся. — В бо-ях серця гартують ся лицарські, в бох-росте і кріпне дух козацький. К. Б.

Закаменелость = скамянїлість.

Закаменелый = 1. скамянїлий.

2. запеклий. — В його душа запекла. С. З.

Закаменеть = скамянїти.

Закапывать, закопывать, ся = кінчати, ся, закінчувати (С. Аф.), закінчати, по-кінчати, скінчати, ся. — А ну, хлопці, пора кінчати. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Закапывать, ся, закапывать, ся = закрá-пати (С. З.), закапати, ся, забризка-ти, ся, закрáпувати, ся і т. д. — Треба березівкою закрапати у виразку. Чайч.

Закапывать, закопывать, ся = закрá-чувати, задимляти, закурювати, закопчи-ти, ся, задимити, ся, закурити ся.

Закапризничать = завередувати, зако-мєжити ся (С. З.), відїззати ся. — Гля-ди ж, Наталко, не зїдзай ся, як старости прийдуть. Кот.

Закапывати = д. **Закапати**.

Закапывати, законати, ся = закопувати, заривати; завалювати, засипати, законати, зарити, ся, завалити, засипати.

Закаркати = закрікати, закрікати, закріювати. — Закряче ворон, по степену летючи. п. п. — Закрюкали чорні кряки. К. III.

Закармивати, закорміть = загодювати, загодювати (С. Аф.), обгодювати, обгодювати. — Вже третій день загодовують кабака на сало. — Мабуть обгодували дитину, від того й болить живіт.

2. хлібити, моґрічити, захлібити, підмоґрічити. — Віл раз у раз до себе старшину то на обід закликає, то на снідання, та так і захлібив його.

Закартавити = загаркати, загаркавити.

Закатати, закатывати, ся = 1. укотити, укочувати ся (рівняти котком землю).

2. закотити, укотити, заточити, уточити, закочувати (С. Аф.), укочувати (С. III.), заточувати, у(в)точувати, ся. — Вточили ваді до льоху. С. III. — Закоти колоду під повітку.

3. вкачати, закачати, вкачувати, закачувати, ся (що небудь в тісто, качаючи).

4. вибити, одлучити, відшмаґати, вишпарити, відчухрати (тяжко, жорстоко). — **Закатати розгами** = відчухрати різками. — **Закатали до смерті** = закатували, забили до смерті.

Закатити, закачивати, ся = 1. закотити, у(в)котити, закочувати, у(в)кочувати, ся. — Закотив камінь у двір. — Клубок закотив ся під скриню.

2. заїхати. — По дорозі він заїхав до мене.

Закатъ = 1. захід. — Свінце на закатъ = сонце на заході.

2. гуляка, гульгій, гульвіса.

Закатываться = д. **Закатати**, (про сонце, місяць) — заходити, лягати, сидати. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. III. — Вже сопечко сіло.

Закачати, закачивати, ся = заколихати (С. Аф.), заколисати; загойдати (С. Аф.), заколихувати, заколисувати, загойдувати, ся. — Заколиши дитину. — Загойдалась, аж голова болить.

Закачивати, ся = д. **Закатити** 1 і **Закачати, ся**.

Закашпвати, закосити, ся = закошувати, закосяувати, закосити, ся. С. Аф.

Закашлять, ся = закашляти, ся, забухкати, закахкати.

Закаяться = д. **Заканяться**.

Заквакати = заквакати, закумкати (про жабу), закрікати, закрекотати, закахкати (про качок).

Закваса = рісчина, (з пива або хмелю) — дріжджі, (з тіста, запарила окропом) — опара, (для квасу) — квасило, розквас. С. Жел. — Бать на рісчину, стане й на заміс. п. пр. — Ростає, як на дріжджах. п. пр.

Заквасити, заквашувати = заквасити, заквашувати (С. Аф.), про тісто — рісчинити, вчинити, рісчинити, вчинити.

Закваска = д. **Закваса**.

Закіркати = закіркати, закірчати (про крик зайців, валяюнів і курей, коли у їх пиноті).

Закивати = закивати.

Закидати, закидывати = Забрасувати.

Закидной = закидний. — **Закидные рукава** = вильоти. С. З.

Закипнати, закипеть = закипати, закипити, заклекотити.

Закисати, закіснуть = закисати, скисати, квасити, закіснути, скиснути.

Закисъ = закіс.

Закичиться = закишити ся, зачванити ся.

Закипеть = закипити, закоманити ся.

Закладка = 1. закладнина. С. Жел. — Нехай піде, покличе людей на закладину хати. п. к.

2. закладка, замурування.

3. запрягання.

4. заставка, закладка (в книжці). С. З. Л. Жел.

Закладная = заставний лист (С. Нар.), заставня, закладня.

Закладовати, ся = битись об заклад, ударити в заклад, закладати ся (С. Аф.). — Один усе закладав ся, та без шанів і зостає. п. пр. — Заспорили, та й ударили в заклад на сто цілкових. п. к.

Закладодержатель = заставник. С. Жел.

Закладчикъ = 1. заставник. С. Жел.

2. той, хто закладаєть ся.

Закладъ = застава (С. Аф.), заставщина (К. З. о Ю. Р.), заклад.

Закладывати, закласть, заложить, ся = 1. закладати, закласти, заложити (С. Аф.), загорюжувати, загородити, (камнем, цеглою) — замурувати, замурувати. С. Аф. — Загородив провулочок. — Замуrowав вікно.

2. запрягати, запрягти. — Скажи, щоб запрягали коні.

3. заставляти, застановляти, застави-

ти, застанови́ти, ся. — Як заставлю я свитину, а сам вишу четвертину. Кв. — Ой не раз, не два його визволяла, шовкові платки заставляла. п. п. — Сорочку викупив, а свитку заставив. н. пр. — Не можна маєтностей церковних ані заставляти, ані продавати. Б. Н. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр.

4. засува́ти, запрото́рювати, засу́нути, запрото́рити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись запроторив.

Закля́ніе = заклѣювання.

Заклева́ть, заклѣ́вывать = задзбѣбати, задзбѣбувати, закло́вати, заклѣ́вувати (С. Аф.), заклѣ́кати, заклѣ́кувати.

Закле́гати́ = заклекотати, забуркотати. — Вилітали орли з за крутої гори, вилітали, буркотали, розкоші шукали. п. п.

Заклѣ́вати, заклѣ́ть, ся = заклѣювати, заклѣ́ти, ся, (карюком) — закаріючувати, закаріючити, ся.

Заклѣ́йка = 1. заклѣювання.

2. заклѣ́не місце.

Заклѣ́йми́ть = 1. заклѣйніти, поклейніти, потаврува́ти, позначи́ти.

2. заплѣ́мити.

Заклѣ́на = за́клепка, нѣ́ота.

Заклепа́ти, заклѣ́квати = заклепа́ти, заню́товати (С. Жел.), взі́ти у нѣ́оти, заклѣ́пувати, заню́товувати (про кайдани) — закува́ти, забі́ти, зако́вувати, заби́вати.

Заклѣ́нка = 1. д. Заклѣ́на.

2. заклѣ́пування.

Заклѣ́нь = д. Заклѣ́на.

Заклика́ть, заклі́кати, заклі́квати = д. Зазыва́ть, зазвѣ́ть.

Закли́па́ніе = заклѣ́ття, заклі́н. С. Аф.

Заклипа́ти, заклѣ́сть = заклі́нати, запові́дати, заклѣ́сти, запові́сти (з клятьбою). — Вмираючи, він заповіда́в дітям, щоб...

Заклипа́тися = заклі́нати ся, кля́сти ся, за́ріка́ти ся.

Закли́пувати, заклі́нити, ся = заплі́шувати, заплі́шити, ся (С. Аф. З.), заклі́нцѣ́вувати, заклі́нцѣ́вати, ся. — Треба заплі́шити топорнице, бо спадає сокира. — Заплі́ши піжку в ослові. Чайч.

Заклі́пка = заплі́шування, кли́нцѣ́ва́ння.

Заклокотати́ = заклекоті́ти, забу́лькоті́ти. — Маленька річечка, що так тихенько йшла, заклекотіла, заревла. Гр.

Заклохта́ти = за́вкотати.

Заклубі́ть, ся = за́клуботати, ся.

Заклю́чати, ся, за́кпочи́ти, ся = 1. зами́кати, запи́рати, замкну́ти, за́перти, ся. — **Заклю́чати в тю́рму** = посади́ти в тю́рму. — **З. в о́ковы** = за́бити, за́кувати в кайдани.

2. постано́вляти, постано́вити. — **За́клю́чати до́говѣ́р** = умо́вляти ся, до́мовля́ти ся, постано́вляти умо́ву. —

3. ми́ръ = зами́ряти, зами́рити. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учинив, що з Ляхами в Білій Церкві зами́рив? п. д.

3. ма́ти в со́бі, місти́ти в со́бі. — Збірник Номиса місти́ть в со́бі більше 14000 приказок.

4. кінча́ти, за́кінча́ти, за́кінчи́ти.

5. виво́дити, вивести. — З сього можна вивести, що...

Заклю́че́ніе = 1. за́мика́ння, оре́штува́ння, (стар.) — вѣ́знення, (про саме місце) — нево́ля, тю́рма. — 12 неді́ль у вѣ́зненню сиді́ти має́ш. Ст. Л.

2. кіне́ць, при́конче́ння, при́конече́ччя.

— **Въ за́клуче́ніе** = на послі́док, на при́кінці, на при́конече́ччі, на кіне́ць, в́решті́. — Вже на при́конче́нні сказа́в віл... — В́решті́ він дода́в... — **Заклю́че́ніе**

брате́тва = брата́ння. — **З. ми́ра** = за́ми́рє́ння. С. Аф.

Заклю́че́нникъ, на = 1. нево́льник, ця, ре́штант, ка, (стар.) — вѣ́зєнь, (в кайданах) — кайда́ник.

2. пу́стє́льник, скі́тник, са́мѣ́тник, ця.

Заклю́чи́тельный = ко́нє́шний, оста́нній.

Заклю́чи́ть = д. За́клуча́ть.

Закля́еть = д. За́клинати́.

Закля́тый = за́клѣ́тий; за́пє́клий. — Ого́нь за́пє́клих не бере. К. Ш.

Закѣ́бє́нєть, ся = за́корѣ́чити, ся, за́кри́вити, ся, залама́ти, ся.

За́кова́ти, за́ковы́вати = за́кувати, за́ку́ти, за́бити (на пр. в кайдани), за́кову́вати, за́бива́ти. — **За́кований** = за́кований, за́ку́тий.

За́ко́жпый = підшкѣ́рний, за́шкѣ́рний.

За́ко́кє́тє́нчатє = ма́їрити ся, хізува́ти ся (поча́ть).

За́ко́кова́ти = за́кувати. — За́кувала та сива зозуля. н. п.

За́ко́котати́ = за́сокотати́. — Курка за́сокотала.

За́ко́ла́чивати, за́ко́лоти́ти = за́бива́ти, за́бі́ти.

Зако́лашуватися, зако́ситися = коло́сити ся, викида́ти ко́лос, зако́сити ся.

Зако́лдрвати, зако́лдровувати = зачарува́ти, замо́вити, зашепта́ти, зачаро́увати; і т. д. — **Зако́лдрований** = зачарований, замо́влений.

Зако́лебати, ся = зако́лихати, ся, захи́тати, ся, завага́ти ся. — **Зако́лихалось** синє море. — **Захитав** ся човен. — **Я з ро́ду** ще нікого не лякав ся, а тут чо́гось мій дух зако́лихав ся. К. Б. — **Глянула сумним поглядом, піби завагала** ся на хвилю. Бар.

Зако́лосити = зако́лувати, ко́лувати (поча́ть): — Хто ко́лує, той дома не по́чує. н. пр.

Зако́лобродити = зако́лобродити, витво́ряти, брóити (С. П.), ко́ити, верза́ти (поча́ть). — О, вже поча́в бо́зна що витворити.

Зако́лоті = зако́лоті, ско́лоті, зашпи́гати, заштри́кати. — Запудило ко́ло серця, зако́лоло в бо́ці. К. П. — Ту́пу-ту́пу по́гами, ско́лю тебе ро́гами. н. к.

Зако́лченожити, зако́лчити = зашканди́бати, зашкити́льгати. — Чо́гось кінь зашканди́бав, чи може по́гано підкований.

Зако́ль = д. Забо́й, ка 2.

Зако́лхати, ся = зако́лихати, ся, захи́тати, ся, зако́лисати, ся, заго́йдати, ся.

Зако́лхати = заме́рзнути, заду́біти, за́клякнути. — Руки від холоду за́клякли.

Зако́пник = юри́ста (С. З.), правни́к (гал.). — **Дере ко́за ко́зу, ко́зу — вовк, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жид — юри́ста, а юри́сту чортів триста.** н. пр.

Зако́пнорóждений = зако́пний (про ді́тей, що родились від церковного шлюбу).

Зако́пність = зако́пність, пра́вність. (С. Жел.).

Зако́пний = за́копний (С. Аф.), пра́вний (С. З. Жел.). — **Правний спосіб.** С. З.

Зако́пвѣдь = д. Зако́пникъ).

Зако́пвѣдѣніє = правозна́вство. С. Жел.

Зако́пвѣдѣтель = зако́пвѣдѣць, правода́вець. С. Жел.

Зако́пвѣдѣтельний = зако́пвѣдѣць, пра́водавчий. Гал.

Зако́пвѣдѣтельство = зако́пвѣдѣство, пра́водавство. С. Жел.

Зако́пвѣдѣти, зако́пвѣчувати = зако́пвѣдити, зашпи́глюва́ти, зако́пвѣчувати, зашпи́глюва́ти.

Зако́пвѣдѣтник, ца = винувáтник, ця, злочі́нець, злочі́нниця. С. З.

Зако́пвѣдѣти, ся = домо́вити, ся, підра́дити, ся.

Зако́пчити = д. Зако́пчувати.

Зако́нь = 1. за́ко́н (С. Аф.), пра́во. (С. З.). — **Хитрий зако́н, що не зна ні чорта, ні шп, ні дякона.** н. пр. — **До права треба ще грошею і бачности.** н. пр. — **Поруша́ти зако́н** = лама́ти пра́во.

2. Ві́ра.

Зако́пяти, ся = д. Зако́пувати, ся.

Зако́пка = зако́пування, зарива́ння.

Зако́пнітися = заворуши́ти ся, зако́мешити ся, заки́шити. С. З. — **Заворуши́ла** ся пусти́ня; **мов із тісної домовини на той останній страшний суд мерці за правдою встають.** К. П. — **Ач, як зако́мешила** ся ко́машня.

Зако́птити, ся = д. Зако́пчувати, ся.

Зако́птити, ся = зако́птити, ся, зади́мити, ся, заку́рити, ся. — **Зако́птий** = зади́млений, зади́млений, заку́рений.

Зако́п = ша́нець.

Зако́пнітися = д. Зако́пнітися

Зако́рєність = закорє́ність; заста́рєність; заду́бєність; зае́кєність, за́дєльність.

Зако́рєніти = 1. закорє́нити ся. — **Гридки закорє́нили** ся.

2. заста́рєти, заду́біти. — **Зако́рєний** = заста́рєний, заду́бєний; зае́кєний, за́бєваний.

Зако́рєвати = заду́біти, закоржа́вити, за́твєрднути, за́шкарубіти, за́шкарубіти.

Зако́рєти = д. Зако́рєчувати.

Зако́рєти = засі́дити (над ним ді́лом), за́гми́ряти ся.

Зако́рєти = плє́чі.

Зако́рюка = 1. карлю́чка, закарлю́чка. С. З. — **Бач, куди карлю́чка за́кандєю́блясь.** Кв.

2. за́кові́ка, прити́чина (С. З.), пере́шко́да, зава́да. (С. Аф.). — **Коли б не було пам якої прити́чини.** К. С. З.

Зако́рючувати, зако́рючати, ся = за́гнати, за́гнути карлю́чку, закарлю́чувати, за́кандєю́бувати, закарлю́чити, за́кандєю́бити, ся.

Зако́рючина = закарлю́чене місце (д. За́гнана).

Зако́рючений = карлю́чкований (С. З. Л.); **кру́тий.** (Перше прикладає ся до всякої речі з закарлю́чками і перепосно до чоловіка лукавого, котрий гне карлю́чки, друге тільки до чоловіка).

Зако́рючка = д. Зако́рюка.

Зако́сити, ся = 1. зако́сити, ся.

2. ко́со диві́ти ся на ко́го (поча́ть).

Закосні́лий = задубі́лий, зака́чублий,
запéкий (С. З.), заї́дливий, за́кля́кий,
забі́сований. (С. Л.).

Зако́снѣть = за́дубі́ти, за́кацубі́ти (С. 3.), за́кля́кнути.

Закостѣлый = скостенѣлый.

Зако́стенѣть = **скостеніти**.

Закосъ = сїножать. — На одній сїножатї і вїл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.

Закоу́листый = кривѣ́й (про улицу).

Забоу́локъ = 1. зау́лок (С Аф.), глухий, непрохідний — зау́бень (С. Л.), в хаті = за́куток, за́капéлок (С. Аф. З.), за́кам'я-рок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, а за́п'янка там в за́капелочку. Кот.

2. мн. закаўдкі = обинякѣ.

Закочевать = 1. заковувати, таборувати (почати). С. III.

2. заЖИТИ СЯ (де доВГО).

Закоченѣлый = задубѣлій, заклѣклій.

Закоченіть = задубіти, залякнути. —
Руки залякли від холоду.

Закра́дываться, закра́сться = **закрада́ти**
ся, **прокрада́ти** ся (куда), **закра́сти** ся.

Закрѣпѣвать, закрѣпить = **закрѣплювати, закрѣплювати, закрѣпляти.**

Закра́нна = 1. край, бе́рег.

2. крѣга з бѣрега (при перших морозах).

Закря́кать = **закря́кати**, **закря́кати**. —
Закряче ворон, зашумує, тай пошестить у
землю чужую. п. д. — Закрякали чорні
яйки. К. III.

Закра́пати, закра́пывать = закра́пати, па-
кра́пати; забры́зкати, побры́зкати. —
Наступає чорна хмара, став дощ пакра-
пати. н. п.

Закра́ситель, закра́шиватель = закра́сити, за-
малюва́ти, закра́шу(сю)вати (С. Аф.),
замальо́вувати.

Закраси́ть, ся = зачервоніти, ся. — Не-
ба край зачервоіє. К. III.

Закрасова́ться = закрасува́ти ся, запи-
ша́ти ся, захороши́ти ся.

Закрестѣть = позначѣти хрестомъ, похрестѣти.

Закрівина = д. Загібіна і Загорючина.

Закривѣть, ся, закривлять, ся = **загну́-**
ти, ся, скривѣти, ся, загинати, ся,
скривляти, ся ; кривѣти ся (почать).

Закриводушничать = кривдити, не по правді робити (почать).

Закритиковать = осудить, огудити, о-
хаяти.

ча́ти, (розсёрдившись на ко́го) — загри-
мати, гри́нну́ти, (з верещанням) — заве-
реща́ти, (з плачем) — зарепетува́ти
і т. д. **Крича́ть.** С. Аф. З. — Гукни на
його, щоб ішов. — О, вже загукав на всю
хату. — Хто не дасть себе загукати й за-
терти поміж юрбою, той справді чоловік. Б. Х.

Закрій = 1. вирізка по краях дошки, щоб одна за другу добре заходила.

2. крѡїння, крѡяння.

3. вікóнниця.

Закройка = д. Закрой 2.

Закрѡйня = швѡльня.

Закро́ить = закрóїти, закря́яти.

Закромъ = засік, (для кукурузи) — кошниця. — Усім гаразд живеть ся, як хліб у засіках ведеть ся. п пр.

Закропотать = д. Забрюзжать і Заворчать.

Закругли́ть, закругля́ть, ся = обкру́гли-
ти, закру́гли́ти, обкру́глювати, закру́г-
лювати.

Закружіть, ся = закрутіти, завертіти, ся.

Закрутець = вѣхор, вир, крутінь.

Закруті́ти, ся, закру́чива́ти, ся = закру-
ти́ти, заверті́ти, завину́ти, закру́чува-
ти, зав́рчувати, завива́ти, ся. — Міні,
діво, та припни́ти квітку, тебе ж, діноко,
заверта́ти в памі́тку. н. п. — **Закруті́ла**
вью́га = зірва́ла ся завірю́ха, схопі́ла
ся хуртовина́ і т. д. д. **Вью́га**. — От
схопи́лась хуртовина́, закру́рила ся долі́ца.
В. III.

Закру́ти́ = заві́на (С. Аф), заві́йна, за-
ві́йниця (С. З), різа́чка. — Щоб тебе
за́вйна вхопи́ла, С. Аф. — Щоб тебе рі-
за́чка попоріза́ла, н. пр.

Закручинитися = **зажуріти** ся, **затужіти**, **засумувати**. — Ой сів, запив, **зажурив** ся, що без долі вродив ся. п. п.

Закрива́ти, ся, закрі́ти, ся = 1. **закри-
вати, затуляти, зачиня́ти**, (сью́г) — **за-
ступати, засти́няти**, (двері, вікна) — **за-
чиня́ти**, (під заслішкою) — **заслоня́ти**,
(щільно або й замазати) — **затушко́вувати**,
тушковати, (очі) — **заплющувати**,
закрі́ти, затуляти, зачині́ти, засти́ти,
заслоніти, затушковати, заплі́щити,
ся. — **Здрастуйте!** Не **застуйте** н. пр. —
Чужий рот не зачиняш. н. пр. — **Закриюсь**
свитою, затушкую ся так, щоб і щілки не
було. н. о. — **Бреше та й дивить ся**, хоч
би очі **заплющив**. н. пр. — **Закрі́влюсь**
уста́, гла́з — **скелі́ня** **ся уста, о́чі**.
— Ой **рад би я, моя доню, прибути к тобі**,
скелі́ня **ся очі мої, ще й уста мої**. н. п. —

Закрѣтити кому уста = заціпити, заціткати.

2. покрити, покрити. — Він все про його знає, та покриває.

Закрѣтити = закрити, закриття.

Закрѣтка = закриття, покриття (С. З.). — Своя хата — покриття. н. пр. — Безъ закриття = явне, не криючись, не ховаючись.

Закрѣтка = закрѣпка, (деревяним клинцем) — заплітка. (С. Аф.)

Закрѣтити, закрѣтити, ся = закрѣпити, замоцувати, зміцнити, (запліткою) — заплітати, закрѣтити, замоцувувати, зміцнити, заплітувати, ся. (С. Аф.)

Закрѣтити = закрѣпити, повернути в неволю, в кріпакі. — І панам на Україні люд закрѣпили. К. П.

Закрѣтити, ся = д. Закоріювати, ся.

Закрѣтити = д. Загибати і Закоріювати.

Закрѣтити = закрѣтити. — Кахнула утка — на морі чула, збігли ся дітки — не одної матки. (н. з. — дзвін церковний).

Закрѣтити = закрѣтити. — Цибела перше закрѣтила, а послі капляти почала. Кот.

Закрѣтити = перекидати ся, повертати ся (почати або багато).

Закудхати = закудхувати, закудхувати. — Закудхувала як квочка. Кот.

Закудхати = закучерявити.

Закувати = закувати. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. н. д.

Закупити, ся = залити, загуляти, закурити.

Закупити = залаштукувати.

Закупити = зашкандибати, зашкандибати.

Закупити, закупити = 1. закупити, скупувати, скупити, закупити, скупити. — Скупив все на ярмарку.

2. підкупити, підкупити. — Він мабути підкупив сьвідків, що всі за його.

Закупити = 1. закупити ся. — Пішов купатись, та щось закував ся довго.

2. докупити ся. — Докупав ся, поки аж корчиги стало.

3. д. Закупити.

Закупка = закуп, закупка.

Закупний = закуплений.

Закупорити, закупорити, ся = 1. затикати, загуляти, (коркою) — коркувати, (чопом) — чокувати, заткнути, ся, загуляти, ся, закоркувати, зачопувати, ся.

2. закупувати ся, сидіти невилізливо

дома. — Сидить дома, нікуди не виходить, як закупував ся.

Закупорка = 1. затикання.

2. затичка.

Закупорити, ца = скупщик, закупень (С. Пар.), перекуп (С. З.), перекупка.

Закуривати, закурити, ся = 1. закурювати, накурювати, задимляти, закурити, ся і т. д. — Закурив всю хату. — Накурив повну хату.

2. запалювати, закурювати, запалити, закурити, ся. — Та викрешем огню, та запалим люльки, не журі ся н. п.

3. запалити, закурювати. — Закурив — вже тяждень що дня пиний.

Закурювати = закурювати. — О, вже журавлі закурювали.

Закурювати = заколобродити, запустувати.

Закурювати = закурювати.

Закусати = загризти.

Закусити, закусувати = 1. вгризти, вгризати.

2. закусити, заїсти, (трощки, прихалцем) — перехопити, (солоним чим) — посолонцювати, (при чарці) — причаркнути; закусувати, заїдати, солонцювати, (перед вечерею) — підвечіркувати, (після вечері) — повечіркувати. — Ми так і не снідали, тільки перехопили трохи. — Випили та посолонцювали добре. — І думка то була така, щоб підвечіркувати смаченько. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — Закусити язикъ = прикусити язика. — А що прикусив язика.

Закуска = закуса, заїдка, перекуска, (перед сніданням) — піранок, (перед обідом) — передобідок, (перед вечерею) — підвечірок. — Лихий передобідок і добрий обід впоєє.

Закута = будка (собака).

Закутати, закутувати, ся = закутати, обкутати, закупувати, закутувати, кутати, тушувати, ся. — Закутаюсь свитою, закупуваю ся, щоб і щілиники не було.

Закутити = загуляти, закурити.

Закути = 1. закуток, закапелок (в хаті). — Той їх у хату увсе і у комору, й на горіщі, і де є який закапелок, усюди усім покаже. Кв.

2. хлів, загорода (для худоби).

Закушати, закушувати = 1. заїсти, заїдати.

2. заліти, заливати.

Зала = зала, світлиця (укр.), сѣля (гал.).

Залавливати, заловити, заловляти = ловити (почати).

Залавок = коник (довга скрипка, замість лавки).

Залагати = д. Закладувати.

Заладити = 1. залагодити.

2. провадити, торочити. (С. Ш.) — Скільки йому не каже, а він своє провадить.

Залаживати = залагожувати.

Залазити = залазити.

Залакирувати = залакирувати, полощити.

Залакомити = принадити, приманити (ласощами).

Залакомитися = 1. заласувати.

2. об'їстися (ласощів).

Заламати, заломати = заломлювати, заломити.

Заламувати, заломити = 1. загинати, загинути.

2. загинати, заправляти, загинути, заправити (про ціну). — Заправив, як за батька, н. п.

Заласити, заласивати = заплямити, поплямити, заліямувати (про довгі плями). — Запламили одягу ягідми, а в глечиках мало ягід принесли. Чайч.

Залашивати, залощити = лощити, залощувати, залощити.

Залаяти = загавкати, забрехати. — Собаки загавкали, забрехали. (Лев.).

Залгати, ся = забрехати, ся.

Залегати, залечь = 1. лягати, залягати, залягти. — З раннього вечера заліг спати.

2. залягати, засідати, заховувати ся, залягти, засісти, заховати ся. — Залігли в кущах, та й чатують. — Засідають два стрільники, хочуть тебе вбити. п. п.

3. завалювати, закладати, завалити, закласти, заложити. — Груди завалило, дихати тяжко. — Ніс заложило.

Заледігати = заморозити, покрити снігом; залякнути, задушити. — Змерз дуже, а руки аж залякли.

Залежаний = лежаний, злежаний, завалийший. — Роспродає завалийший крам.

Залезивати, залежати = 1. залезувати ся, вилезувати ся, залежати ся, вилежати ся. — Вже обідня пора, а він і досі вилезуєть ся

2. залезувати ся, злежувати ся, валіяти ся, заваліяти ся. — Діло завалилось в суді. — Одяга злежалась, треба повісити.

Залеж = 1. заваль, заваліще. — Усе поле розпродан, зостала ся сама заваль.

2. переліг, обліг; голока. — Лани мої неорані, давні перелоги! Доки по вас блукати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле давно лежить облогом. — На тім боці на толоці череда пасеть ся. н. п.

Залежати = забелькотати. — Щось забелькотав, що й не розбереш.

Залетати, залетіти = 1. влітати, влетіти. — Ластівка влетіла в хату.

2. залітати, залінути, залетіти; завіювати ся, завіяти ся. — Кудись далеко він завіяв ся.

Залетний = 1. перелітний, маандрівний. (С. Пар.).

2. голінний (С. З.), хвѣцький (С. Ш.), відважний. — Залетная голова = шибай-голова, зайди-голова. — А Пархім теж парубок голінний хоч куди. Кв.

Залеть = 1. заліт, переліт.

2. д. Залетний 2.

Залетіти = д. Залетати.

Залечь = д. Залегати.

Заливальный = заливний, подливальный.

Заливати, ся, залити, ся = заливати, ся, обливати, ся; понімати, затоплювати, залити, залияти, обліти, поняти, затонити, ся. — Залив (облив) шгаги пилом. — На силу залили пожежу. — Вода попила всю долину. — Вода затопила (залила) всі городи. — Текла річка невеличка, гай попилась морем. Гуд. Ар. — Залив оліном дірку в казані. — Залити за глестухъ = ушити ся, папіти ся, залити очі. (С. Аф.). — Заливатися слезами = заливати ся, обливати ся, умивати ся слезами, гіркими слезами. — Ой виплуду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — слезами залю си н. п. — Подиви ся, ще зірпоща тільки залила ся, а ти, моя голубонько, слізьми облила ся. н. п. — Заливатися солов'єм = нисівувати як соловейко.

Заливка = заливання, обливання.

Заливное = драглі (С. Аф. З.), холодці. (С. З.). — Ніжки з драглими варені на сльву. Макар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот.

Заливной = 1. заливний. — Заливний труба = пожежна труба. — З. лугъ = лука (С. З.), пійма, затон. (С. З.).

2. захоложений, застужений.

Заливъ = залів (С. Аф.), затока, заводь (С. Л.), заворот (Мал.), сѣла. (С. З. Л.). — Над дніпровую сагою стоїть явір пад водою. К. Ш.

Зализа́ть, зали́зувати = зализа́ти, зали́зувати.

Заликова́ть = зрадіти.

Зали́ть = д. Залива́ть.

Зали́шек = лішка.

Зали́шний = за́йвий (С. Аф.), зали́шний. (С. Аф. 3).

Залови́ть, заловля́ть = д. За́лавлювати.

Залогово́й = заставни́й.

Залогода́тель, ни́ца = заста́вник, ця. С. Пар. Жел.

Залогоде́ржа́тель, ни́ца = заста́вник, закла́дник, ця. С. Пар. Жел. — Тую заста́ву за ода́нем грошей позичених от заста́вника повинен верну́ти той, у кого єсть заста́ва. Б. Н.

Зало́гъ = 1. заста́ва, застано́ва (С. Л.), за́клад. С. Жел. — Хто заста́ву свою у кого вику́пувати буде́ть. Ст. Л. — Ко́ждая заста́ва і до́лг позичени́й давности не маю́ть. Ст. Л. — Взятъ въ зало́гъ = Взятъ у заста́ву. — Взав. у заста́ву мѣна, то ви́н не бо́їть ся за сво́ї гроші. — Ода́ть въ зало́гъ = заста́вити, застано́вити, відда́ти під заста́ву. — Сорочку вику́пив, а світу заста́вив. н. пр. — Осво́бодіть изъ подъ зало́га = вику́нити заста́ву, вику́пити з заста́ви, с під заста́ви.

2. д. За́лежъ 2.

Заложі́ть = д. За́клада́вати.

Заложни́къ = д. Амапа́ть.

Зало́й = зато́й (С. 3.), пі́йма (С. 3.), під мі́стом, як от на пр. під Ки́ївом — обо́ло́нь.

Заломі́ть = д. За́ламы́вати 1.

Заломі́тися = за́пши́ати ся, за́чва́нити ся.

Заломі́ть, заломля́ть = д. За́ламы́вати.

Заломни́й = мі́цни́й (про горі́лку та инші на́питки).

Залона́ть = лона́ти, трі́скати, же́рти (поча́ть).

Залона́тися = трі́скати ся, лона́ти ся, ре́пати ся (поча́ть).

Залосни́тися, залосні́ть = залосні́ти, залоси́ти ся, за́блища́ти.

Залови́ть = д. За́лащива́ть.

Залі́ъ = стрі́л сумі́стни́й з кілько́х гарма́т або рушні́ць. — Да́ть залі́ъ = ви́палити ра́зом.

Залуді́ть, залужива́ть = залуді́ти, побі́лити, залужува́ти, побі́ляти.

Залуза́ть, залуза́ти, залу́пливати, за́дирати́, залу́пити, за́дєрти.

Залуча́ть, залучи́ть = залуча́ти, замá-

нювати, примáнювати, прина́жувати, залу́чити і т. д.

Залыга́ло = бреху́п.

Залыга́тися = забрі́хуватись.

Зальну́ть = за́бити ся, заткну́ти ся. — Щось рива заби́ла ся, треба чимсь про́чистити.

Залѣза́ть, залѣзъ = заліза́ти, залі́зти.

Залѣ́пни́тися = заледаци́ти, заледаци́ти, залі́нувати ся (С. Аф.).

Залѣ́пни́ть, залѣ́пливати, залѣ́плити, ся = залі́пити, залі́плювати, ся.

Залѣ́товати = залі́тува́ти.

Залѣ́чивати, залѣ́чити, ся = 1. заго́ювати, залі́чувати, заго́їти, зго́їти, залі́чити. С. Аф. — Рана заго́їлась. — Не так хутко заго́їть ся, як бі́да ско́їть ся. п. вр. — Висохну́ть всі слі́ози, зго́їть ся всі рани. Пч.

2. морі́ти, заморі́увати, заморі́ти (не вмі́лим го́їнци́м). — Ліка́рь заморив сла́бого.

Залюбе́зничати = ла́щити ся (до кого поча́ть), з жі́нками — за́жениха́ти ся, за́лиця́ти ся, умі́згати́ ся (поча́ть).

Залюбі́ть = злюбі́ти, полюбі́ти, покоха́ти.

Залюбові́тися = за́дивити́ ся, за́милува́ти ся, залюбова́ти, ся.

Залюбоу́їтєствовати́ = заці́кавитись.

Залюбоу́вати́ = залю́ляти, зако́лиха́ти, за́колєса́ти.

Заляга́ть, ся = забри́кати, ся.

Замáзати, замáзывати, ся = 1. замáзати, (щі́лину) — за́пшарува́ти, (в му́рованій буді́влі) — заму́рувати, ся; зама́зувати, ся і т. д.

2. замáзати, ума́зати, ся, зака́ляти, ся, замур́увати, ся, (салом або що) — за́сма́льцюва́ти, ся, за́яло́зити, ся, (дво́гтем, смо́лою) — за́шмарува́ти, ся; замáзувати, ся і т. д.

Замáзка = за́мазка, (для дере́в) — ва́р, (для скла і металі́в) — кі́т.

Замакáть = моча́ти, в(у)моча́ти (поча́ть).

Замáпливати = замоблюва́ти, відпо́кутова́ти.

Замалоду́шничати́, замалоду́шествова́ти = поні́кнути ду́хом, засумува́ти.

Замáнивати, замáни́ть = замáнювати, прина́жувати, замани́ти, прина́дити.

Замани́ха, рос. Nitraria Schoberi = золо́тұха. С. Ан.

Замáнка = 1. замáнювання, прина́жування.

2. припада. — Чи ти міні припаду дала?
н. п.

Заманчивість = знадлівість, зваблівість.

Заманчивий, во = знадній, знадлівий, зваблівий (С. Л.), принадний, манячий. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Р. Н. Стар.

Замарать, замарывать, ся = 1. закаляти, забруднити, опоганити і д. **Замазать** 2. — Закаляв руки. — Забруднив одержу. 2. вичеркнути, вичеркувати, вимазати, вимазувати. — Що було написано, він геть усе вичеркнув.

3. обрехати, очорнити, обмовити, закаляти, обріхувати, чорнити, обмовляти, каляти. — Обрехав мене перед начальством. — Він закаляв мою честь.

Замараха, замаранка = замазюра (С. Аф. Л.), замърза, задріпа, задріпанка (С. З.), задрьоба, затьоба, захвоядаха (Чаич.), нехлюя, нечуцара, невмивака, невтирака. (Задріпанка — жіноч. р., а всі останні спільного р.) — А ти задріпанка шинкаря, перекупко пана. К. III. — От замазюра: сьогодні наділи сорочку, а подивити ся яка, та й само, неначе три дні не вмивалось. У, ти! невмивака — не втирака! Кр.

Замаривать, заморить = 1. морити, заморювати, заморити (голодом).

2. (про вапну) — гасити, (про одет) — розбавляти, (про хрп) — перебивати (щоб зменшити гостриню сих речей). — Треба розбавити одет. — Треба перебити хрп, бо дуже пектиме.

Замаривать = д. **Замарать**.

Замаскировать = заличкувати. С. Л.

Замасливать, замаслить, ся = 1. замаслювати, замаслити. С. Аф.

2. смальцювати, яліозити, засмальцювати, заяліозити, ся. С. Аф. — Ні, вам сором буде в хаті з бурсаком таким як я, що в смальцюванні халаті влізе в хату, мов свиня. Сніп

Заматерѣлый, заматорѣлый = застарілий, задавневий; затверділий, зашкарублий, задубілий; запеклий.

Заматерѣть, заматорѣть = застаріти, ся, затвердіти, задубіти, зашкарубнути, закадубіти, заклакнуту.

Заматывать, замотать, ся = 1. замотувати, змотувати, замотати, змотати, ся. — Змотай усі нитки на клубок.

2. замотувати, замотати, захитати, закивати. — Змотав головою.

3. замотувати ся, замотати ся, мантачити, мотати, ціндрити, гайнувати, переводити (почать). — Він так помотав си, що все поцігували і продали. — По гав мантачити худобу, бо гроші вже давно проциндрив.

Замахать, замахивать = замахати, замахувати.

Замахиваться, замахнуться = заміряти ся, замірити ся, замахувати ся, замахнути ся. — Замір си, та не вдарь, п. пр. — Заміряв си на мене. Кр.

Замахнуть = закінчити.

Замахъ = замах.

Замачивать, замочить, ся = 1. замочувати, замочити, ся, (одержу) — забрьохати, захлюпати, ся, (росою) — заросити ся. — Де ти, бурлак, волочив си, забродив си, заросив си? н. п.

2. намочувати, намочити. — Треба намочити джгу, бо розсохлась.

Замашка = 1. звичай, звичка, навичка. — Як звичай козацький пізнаеш, лучше тоді побуляеш. н. д. — Погана у його звичка. 2. пліскає.

Замашивать, замостить = мостити, замощувати, застилати, замостити, заслати (улицю камінем) — забуркувати. С. III.

Замаяться = занудити ся, затомити ся, заморити ся.

Замедленье = забара, гаяння, гайка (С. Аф.), гаянка, загайка. С. Л. — Щоб не було пам через тебе загайки. — Коли б не гайка, то може і вистиг би на обід. С. Аф.

Замедливать, замедлять, замедлить, ся = гаяти, ся, барити, ся (С. III.), бавити, ся, загаяти, ся, забарити, ся, забавити, ся, задляти ся (С. Л.), догаяти ся. (Эв.) — Та не бари мене, поповичу, бо в мене пелька не рідная, буде на мене сварити си, як я буду барити ся. н. п. — Пішла б сама — бою си, далекая доріженька — забарю ся. н. п. — Пусті мене, моя мати, я не забарю ся, тільки хлопців подрочу, та й назад верну ся. н. п. — Ой, матусю, та й гай мене, в далеку доріженьку вирижай мене. н. п. — Де ти, в Бога, загаялась, моя небого? К. III. — Як почав мене бавить, то я і не посів до дому. — Я не буду бавитись: зараз прийду. С. III.

Замелькать = замігати, замиготіти.

Замельтъ = обміліти.

Замереть, замерать = замерти, обмерти, замірати, обмірати, умліти, умлівати. — Вітер віє, завиває, серце з жалю замірає (умліває). н. п.

Замерещитися = замріяти ся, верзті ся, приверзті ся, привиджувати ся (почать), заройти ся. — Почало йому верзти ся.

Замерзати, замерзнуть = замерзати, замерзнути, (про воду, злегка) — шєрхнути, зашєрхнути, (про гриз) — кацубнути, зацубнути, (про вікна) — забуртити. — Недавно почались морози, а вже вода зашєрхла. — Земля зацубла. Ман. — Звісно вікно забуртило, пічого й не видно. н. к.

Замерзати = 1. забридити, загідити, загідувати.

2. запоганити, запаскудити. (С. Аф.).

Замерзлий = обмерзлий.

Замертво = як мертвий. — Унав, як мертвий.

Замертвільний = помертвільний, обмерзлий.

Замертвіти = помертвіти, обмерти, (від холоду) — задубіти.

Заместі, заместь, заместат = заместі, замітати; загребті, загорнути, загрібати, загортати. — Замети сьміття. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хату замитає. В. Ш. — Заместат жарь въ печі = загрібати, загортати жар.

Заметати, замєтывать = 1. закидати. — Закидали яму. — Почали закидати нєвід.

2. зашити, зашивати. — Заметатъ на живую нитку = зашити абі як, на швидку рuku.

Заметаться = 1. д. Заметать.

2. закидати ся; замєтушити ся. (С. Л.). — Слабий закидав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазийка замєтушила ся, побачивши гостей.

Замєть = 1. закидування, закидання.

2. залізна штаба з прогоничем або з пробєм (для запирашя вікон або дверей).

3. нєвід, в різних місцях зовєть ся теж — занамєт, ворбта (ведька сітка виоперек річки, куди заганяють рибу).

4. кучугура (спігу), замєт, загребла. (Ман.). — Цілу ніч крутило, поцавертало такі замєти, що й з хати не вийти.

5. баркан, паркан, діловання. (Д Заборь).

6. хвартух (у екипажів).

Замєтывать = д. Заметать.

Замєть = замєть, завія, віхало, метєлиця (пєвєлиця). — Підняв ся пігер, почалась метєлиця.

Замєчтати, ся = замарити, загадати ся. (С. Л.).

Замігати = заміготіти, замігтіти; заморгати, моргнути.

Заміна́ти, ся, замі́ть, ся = 1. місити, замішувати, замісити, ся (на пр. глину, тісто).

2. затоптувати, затоптати, ся. — Коні затоптали чоловіка.

3. замина́ти, затира́ти, замина́ти, зага́мувати, затєрти. — Заминив річ. — Затєр діло. — Тільки через княгину якомсь загамували — затєрли діло. Кр.

3. замина́ти ся, запну́ти ся, запкину́ти ся. — На першому слові запнув ся. — Інший і на екзамєні і не запкиєть ся. Кр.

5. опи́нати ся, опи́рати ся, норови́ти ся, опи́рєтати (С. З.), занорови́ти ся. — Не хоче йти — опи́наєть ся. — Кінь норови́ть ся.

Замі́нка = 1. замішування, замина́ння і т. д.

2. заміс. — Глини стане на одиш заміс.

3. норов. — Кінь з норовом.

Заміра́ть = д. Замєрєть.

Замі́рєвати = потурати (почать).

Замі́рєніє = замірєння (С. Аф.), примірок (Л. В.), згбда (С. З.).

Замі́рїть, замі́рїть, ся = замі́рїти, замі́рїати, ся. — Ой чи добре Хмельницький учинив, що з Ляхами у Білій церкві замі́рїв? н. д.

Замі́кну́ть, ся, замыка́ть, ся = замкну́ти, запєрти, замикати, запи́рати, ся. — Онъ живєть замкнуто = він живє одлюдно.

Замко́вий, замко́вий = замко́вий, замко́вий. — Замкова пружина. — Замко́вий вал. — Замкова церква. (Д. Замокъ і Замокъ).

Замлі́ть = замліти, умліва́ти (почать); за́німіти. (С. Аф.).

Замєгі́льний = 1. замогі́льний. — Он де манячить замогі́льний стовп (що за могилою).

2. тогосьві́тїй, тогосьві́тїй; посьмє́ртїй.

Замозгну́ть = 1. загніти, зтрухлявіти.

2. змарніти, зачохнути.

Замока́ть, замо́кну́ть = замока́ти, замо́кнути, набуха́ти, набу́хнути, набу́чавіти.

Замокъ = замо́к, здр. замо́чок, поб. замчи́ще, (вислий) — коло́дка.

Замокъ = замо́к. — Стрє́пїть возду́шнєє замо́к = химери ганяти, у хмарах літати, думкою багатіти.

Замолаживать, ся, замолодить, ся = 1. засолджувати, підсолджувати, засолодити, підсолодити (пиво, квас то-що), грати, шумувати, мусувати (д. Бродити 3).

2. хмарити ся, хмаріти. — На небѣ замолаживасть = небо хмарить ся. — Ой хмарить ся, туманить ся, сгав дощ па-крапати. н. п.

Замолачивать, замолотить = 1. молотити (почать).

2. замолочувати, замолотити. — Моло-тив три дні, та замолотив усього тільки кар-бованця.

Замолвить = замовити, непросити за ко́го.

Замолкать, замолкнуть = замовкати, у-мовкати, замовкнути, умовкнути (С. III.), ушхнути (С. III.), занішкнути. — За-нишкнѣть, уха наставляйте і слухайте, що я скажу. Кот.

Замолодить, ся = д. Замолаживать, ся.

Замолотить = д. Замолачивать.

Замолотъ = замолотини, замолочене.

Замолотъ = замолоти.

Замолчать = замовчати, замовкнути, за-нишкнути, принішкнути.

Замораживать, заморозить, ся = заморювати, заморозити, ся.

Заморгать = заморгати, замружити, за-дупати, закляпати.

Заморёнышъ = заморенний, охлялий (від недостачі харчів).

Заморить = 1. д. Замаривать.

2. заморіти, втомити.

Заморозить = д. Замораживать.

Заморозъ, частіше мп. заморозки, заморозы = заморозок, приморозок, заморозки (С. 3.), приморозки.

Заморосить = зайжити, замрячити, ім-жити (почать). — На дворі щось почало імжити.

Заморочить = заморочити, памороки за-бити, бакн забити, з пантелику збити.

Заморскій = заморський, (про людей, що живуть за морем) — заморяне. (С. Аф.).

Заморышъ = 1. д. Заморёнышъ.

2. вібрудок, віпорток.

Замостить, ся = д. Замачивать, ся.

Замотать = д. Заматывать.

Замотыга = мотыга, мотыга, марнотра-вець (С. 3.), тринькало (С. III.). — Та-кий мотыга, що скоро мабуть і худобу про-цидирить.

Замохнатѣть = поволохатити.

Замочить, ся = д. Замачивать.

Замочный = замковий. — Замочная эква-жипа = дїрка в замку.

Замошенничать = мошенничати, шахраю-вати (почать); замошенничати, зашахру-вати, зашатирити.

Замудрить, замудреть = замудру-вати.

Замужество, замужство, замужье = за-міжжя. С. Аф.

Замужини = заміжнїя. С. Аф.

Замуравить, замуравливать = політи, по-ливати (посуду). — Замуравленный = поливаний. С. 3. — Іди, їди, дощак, зва-рю тобі борщик в поливанні горщик. н. пр.

Замурлыкать, замурныкать = 1. замур-мотати (С. Аф.), замуркотати, замурко-тити (С. Аф.), замрукати. — Кицька ла-муркотала.

2. замуркати, захарамаркати. — А він щось замуркав, та й пішов. — Та по мо-лодечі будеш Богові молитись, а не по чер-неці харамаркати. К. III.

Замурчать = загарчати, загаркати. — Пес сей мурй, він па Єнея загарчав. Кот.

Замусливать, замуслить, ся, замусолинь, ся = заслішувати, заслінити, ся. —

Замусленный = заслінений.

Замусорить, ся = завалити, закидати (всикам гру́зом).

Замутить, ся = 1. замутити, закаламү-тити, ся, сколотити. — Та налетіли гу-си в далекого краю, та замутили (скологи-ли) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. занудити. — Занудило коло серця, мь-кололо в боці. К. III.

3. замутити, бучу збити, колоту на-робити.

Замутнѣть = замутити ся, закаламүти-ти ся.

Замучивать, замучить, ся = замучувати (С. Аф.), замучити, ся, замордувати, ся, закатувати (С. Аф.). — На смерть зака-тували чоловіка. — Прийшли ксьонзи і роз-лили широке море сліз і крови, а сиріт іменем Христовим замордували — розпи-ли. К. III.

Замучить, ся = заборощити, уборощ-нити, ся. (С. III.).

Замчать = замчати, завезти (далеко).

Замша = замша (шкура оленя або лоси, те-непко вичищена). С. Жел. Пар.

Замшарить, ся = скошлатити, законіла-тити, покошлатити, скошлатити і т. , — Щось сукно закошлатіло.

Замшеникъ = замѣшник (що виробляє замшу). С. Жел. Пар.

Замшений = замшовий.

Замшіть, ся = 1. законопатити, зашпаглювати, забити мохом.

2. д. Замші́рять, ся.

Замшва́ть, замшѣть, ся = замива́ти, обмива́ти, замѣти, обмѣти, ся.

Замші́згать = 1. замши́гляти, замшва́ндяти, засновига́ти, забігати, замету́шити ся.

2. заноси́ти, засмалы́цюва́ти, заяло́зити (одежу). — **Замші́зганий** = засмалы́цюваний.

Замы́кать = д. Замкнѣ́ть.

Замы́ливать, замы́лить, ся = замѣлюва́ти, замѣлити, ся.

Замы́слъ = замы́сел, замі́р (С. Л.), за́гад, за́мѣх (С. З.), намі́р, дѹмка. — За́гад діло справує. н. пр. — Пропа́ли всі його замі́ри.

Замы́слить, замы́слять, ся = замѣсли́ти, задѹмати, замѣрити ся, нава́жити ся, замисля́ти, задѹмува́ти, ся, дѹмати-гада́ти, замѣря́ти ся, нава́жувати ся. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д.

Замы́словатый, то = мети́кува́тий, узлува́тий (С. Ш.), вигадли́вий, сті́пний, зда́тний на вигадки, му́дрий, хі́трый; го́стрий; хі́тро, му́дро, узлува́то; го́стро. — Німець узлуватий. К. Ш. — Хоч мале, та узлувате. н. пр.

Замы́тарить = 1. д. Замоше́нничать.

2. мотати, перево́дити, ціндрити, мантати́ти, гайнува́ти (почать).

Замы́тарничать = д. Замоше́нничать.

Замы́ть = д. Замы́вать.

Замы́чать = заму́кати, заму́гикати, (про бугаїв) — забу́тти, (дуже) — заревті́. — Чогось там корова замукала — Бугай бугтять. Маи.

Замы́чка = 1. зами́кання.

2. засу́вка, за́шкілка. С. Аф. — Просунув паличку та й одкинув за́шкілку і одпер двері.
3. клі́пка, хлі́пюк, хлі́пець, хлі́павка (в смокові).

Замы́слять = д. Замы́слить.

Замы́ливать, замы́лить, ся = затира́ти або за́шисувати крейдою.

Замѣ́на, замѣ́ль = замі́на, замі́н. — Вѣ́замѣ́ль = в замі́ну, замі́сець, намі́сець. — Я став замі́сець його.

Замѣ́нить, замѣ́нять, ся = замі́нити, замі́няти, ся; заступі́ти, заступі́ти.

Замѣ́сить, замѣ́шивать, ся = замі́сити, (про тісто) — учини́ти, вчини́ти, замі́слювати, ся, учиня́ти. — На чужий коровай очей не поривай, а свій учиняй. н. пр. — З помийниці воду брала, гречаники учипляла. н. п.

Замѣ́ска = замі́шування, замі́с.

Замѣ́ститъ, замѣ́щать = замі́стити, замі́щати; заступі́ти, заступі́ти.

Замѣ́сь = 1. д. **Замѣ́ска.**

2. замі́с. — Як стало на розчину, стане й на замі́с. н. пр.

3. за́парка (борошно, запарене окропом, для собак).

Замѣ́та = замі́та, знак, призна́ка, при́мѣта, при́мѣтка, при́кме́та. С. З. — Це ви при́мѣти в книжечку записуєте? Кр.

Замѣ́тить, замѣ́чать = 1. замі́тити, помі́тити, позначи́ти, при́кмітити, назна́чити, замі́чати, помі́чати, значи́ти, при́кмічати, назна́чати. — Позначив усі дубки, що має рубати — **Замѣ́тити на биркѣ** = накарбува́ти, закарбува́ти.

2. завва́жити, постере́гти, спостере́гти, набачи́ти, наля́гнути, наля́діти, помі́тити, доба́чити, призна́чити, завва́жати, постере́гати, наля́двати, помі́чати, доба́чати і т. д. — Вони постере́гли зраду, одступили. С. З. — Аби тільки спостере́г в цеї хоч яку небудь прихильність. — Я вже давно доба́чу, що тут щось не добре. С. Л. — Багато, чубатого люди поважають, а зо мною зустрінуть ся — мов не доба́чує. К. Ш. — Старі люди помі́чали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Такі маленькі, що їх не призна́чиш. Чайч. — Ходив по лісу, та й наля́дів яму. н. к.

3. заува́жити, ви́значити, ви́казати, ви́мовити, зав(у)ва́жати, ви́значати, ви́казувати, ви́мовля́ти. — Почав ви́казувати, чого не слід робити. — Вимовляв за всі непорядки.

Замѣ́тливость = ува́жність, ува́жливість, уня́тливість. С. Ш.

Замѣ́тливый = ува́жний, ува́жливий, уня́тливий. С. Ш.

Замѣ́тный, но = зна́чний, ві́дний, при́мітний, при́кме́тний, помі́тний, зна́ти, зна́ть, ві́дно, при́кмітно, зна́чно, в замі́ту. — Хапнув, аж палы́й зна́ть. С. Л. — Видно, що ти тут був. С. Л. — Мі́н се не в замі́ту. — О так самому собі не в замі́ту він ді́ймов до... Кр.

Замѣ́чаніє = 1. замі́та, ува́га (С. Л. Ш.).
2. вимова́, докі́р.

Замѣчательность = 1. д. **Замѣтливость**.

2. **значність, важність**.

Замѣчательный, но = 1. д. **Замѣтливый**.

2. **значний, знаменитий, знакомий, важний, вартий уваги, знаменито, вартото уваги, цікаво**. — Глянь на герб сей знаменитий (З стародав. вірні). — Цікаво, що багато де-які тварі задалегідь чують бурю.

Замѣчать = д. **Замѣтить**.

Замѣшательство = 1. д. **Безпорядокъ**.

2. **замішання (С. З.), замятня (С. Л.), сумятя (С. Л.), сумятня**.

Замѣшать, замѣшивать = 1. **змішати, змішувати**.

2. **заплутати, вплутати, заплутувати, вплутувати**. — Його заплутали в се діло.

Замѣшивать, ся = 1. д. **Замѣсить, ся**.

2. д. **Замѣшать**.

3. **вплутувати ся, втручати ся, встрявати**. — Не встрявай в чуже діло. н. пр. — В тій їх справі не мають втручати ся. С. З.

4. **збивати ся**. — Він збив ся з пантелику.

Замѣшкать, замѣшкивать, ся = **забарити, ся, загаяти, ся, забавити, ся, барити, ся, забаряти, ся, гаяти, ся, загаявати, ся, забавляти, ся**. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лісі забарилась, чи ти, доле, в полі опівилась. н. п. — Час до дому, час — забарили нас н. п. (Пр. д. ще під сл. **Замѣшкатель**).

Замѣщать = д. **Замѣстить**.

Замѣщеніе = **заміщення**.

Замѣкнуть = **м'якшати, м'якшати (почати)**.

Замѣть = д. **Замѣть**.

Замѣть, ся = д. **Замѣшать, ся**.

Замѣывать = **занявкати, занявчати**. — Кицька занявкала.

Запавѣсить, запавѣшивать = **завісити, завішувати, зашпуги, зашпуги, зашпуги, зашпуги**. С. Аф. — Запни вікно хусткою. С. Аф.

Запавѣска, запавѣсь = **завіса, запон, запона, опона**. — Завіса спускається до самого долу. К. Х.

Запарасно = **дарма, дурно, даремне, надаремно, марно**. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарпа. н. п. — Як батька покинеш, сам марно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Запарасивать, заносить = **заносувати, затаскувати, засмальцювати, заялозювати, заносити, затаскати, засмальцювати, заялозити (одежу)**.

Запewолью = по **неволі**.

Запewодовать = **заремствувати**.

Занемогать, занемочь, ся = **занедужувати, занедужати, заслабнути, захорувати**. (Д. **Заболѣть**).

Занести, занестъ, ся, заносить, ся = 1. **занести, заносити**. — По дорозі заніс. — Ой пішов милий за лїс, чорпії брови за лїс. н. п.

2. **замірити ся, підняти руку, заміряти ся, підняти руку**. — Він замірів си (підняв руку) і трохи не вдарив його.

3. **засипати, заместі, закидати, засипати, замітати, закидати**. — Стежки всі замело снігом. — Не їдь, козаченьку, шизом, — закидана доріженька хмизом. н. п.

Занизать, занизывать = **занизати, занизувати**.

Заниманіе = **позичання**.

Занимательный, по = **займаючий, заманистий, цікавий**. — Книжка мабуть була не дуже займаюча. Фр. — Цікава річ.

Занимать, занять = 1. **позичати, позичати, позичити, візичити, брати, взяти в позичку, на бір**. — Не позичай у сусіда розуму. н. пр. — Іди до вбогого сорочки позичати, а до багатого пікולי. н. пр.

2. **переймати, переняти**. — Він цю звичку перепав од панів.

3. **займати, осягати, залягати, осідати, посідати, заняти, осягті, поняти, залягті, осісти**, (порожнє місце в якій посудині) — **запорожнювати, запорожний**. — Вода поняла всю долину. — Зайняв Гуна займащину. К. Д. — Осягати під левади волні займащину. К. Д. — Татарський берег Славутиці осіло козацтво. К. Кр. — Не залягай мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сиві кабаши усе поле залягли (н. а. — туман).

4. **звертати увагу, цікавити**.

5. **розважати, забавляти, бавити, розважати, забавити**. — Поливайте доріженьку, щоб не журила ся, розважайте дівчиненьку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — **Занимаєть духъ** = **ДУХ** **захоплює**.

Заниматься, заняться = 1. **займати ся, зайняти ся, працювати над чим, (вівчарством) — вівчарювати, гайдарювати, (писарством) — писарювати, (ремесством) — ремесникувати, (рибальством) — рибальчити, (римарством) — римарювати, (скотарством) — скотарювати, (торгями) — крамарювати, кушцювати, (штитом)**

вiчно, вза́очі. (С. Л.). — Хотiла, щоб її позавiщо сватали. п. к. — Лаять за́ очі. С. Аф.

Забóчний = заóчний, за́вiчний, поза-вiчний.

Запада́ть, запа́сть = 1. запада́ти, зава́люватись, запа́сти, завали́ти ся. — Шукай за скринцею, — може туди завалило ся. 2. засiда́ти, заляга́ти, хова́ти ся, при́таювати ся, засiсти, залягти́, схова́ти ся, заховати́ ся, прита́йти ся. — Частина козакiв засiла в лiсi, i зразу кипулась несподiвано на Туркiв. — **Заяць запа́ль** = за́сць прита́вся.

3. захо́дити, сiда́ти, ляга́ти, хова́ти ся (про сьвiтила небесi) — зайти́, сiсти, лягти́, схова́ти ся, заховати́ ся. — Сонце починає заходити, сiда́ти. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Доро́га запа́ла снiгом** = доро́га засiпана (закiдана, забита) снiгом. — **Дiло запа́ло** = пропа́ло дiло. — **Запа́ла е́му ко мнi доро́га** = вже ж йо́му до мене не ходити, вже йо́му заросла́ сте́жка до мене. — **И слухъ запа́ль** = i чу́тки не ма́є. — **Вода́ запа́ла** = вода́ збува́є. — **Онъ крiпко запа́ль** = охли́в, змарнiв, запепав вiн дуже. — **Гдí ты запа́ль?** = де́ ти пронада́в?

Западо́й = ча́товий (той, що на засiдах, на чатах).

Западо́ний = за́хiдний. — Захiдний вiтер. **Западо́ня** = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З.), ха́пка, самотря́ска, западо́ня (С. Аф. З. Л.), сту́пця, (па вовкiв) — вовки́вий (С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по пастцi. п. пр. — Пiймав ся в лабети. п. пр.

Западо́ = за́хiд (С. З. Л.). — Захiд сонця. С. З. — Як пiдеш на захiд сонця. — Вiтер з заходу.

Запа́здывать, запозда́ть = за́нижувати ся (С. Аф.), пiзнiти́ ся (С. Л.), о́пiзнiяти ся, спiзнiяти ся, барити ся (С. Л.), за́пiзнити ся (С. Аф.), о́пiзнити ся, спiзнити ся, за́гiяти ся, заба́рити ся. — Де ж ти, до́ню, забарила ся, що з вечера за́пiзнилася ся? п. п. — Я молода спiзнилася — лиха доля зустрiла ся. п. и.

Запа́нвать, запана́ть = залива́ти (ростопленим металом), залюто́вувати, зали́ти, залютова́ти. (С. Аф.).

Запа́нвать, запано́ть = напо́ювати, обпо́ювати, роспо́ювати, напо́ити i т. д. — Обпоiв коня. — Роспоiв мого чоловіка.

Запа́йка = залютова́ння. (Запа́йкою зве́ть

ся теж — місце залютоване i сама рiч, що вжива́сть ся для залютовання).

Запа́костить, запа́кощивать, ся = за́паску́дити, за́нога́нити, забрудни́ти, за́паску́жувати, за́нога́нювати, забрудни́ти, ся.

Запа́кощеніє = за́паску́жування.

Запа́лзывање = залíзання, зала́зіння. (Чайч.).

Запа́лзывать, запо́лзiть, запо́лзiти, запо́лзть = залíзати, зала́зити, залíзти, ула́зити, улі́зти.

Запа́ливать, запали́ть = за́пiлювати, пiдпа́лювати, запали́ти, пiдпалити́.

Запа́ль = 1. за́пал (у гармати місце, де кладе́ть ся порох).

2. за́пал, охва́т, пiдпа́л (у коши, д. **За́жбо́га** 2).

Запа́лывать, запо́лoть = за́полювати, за́полoти́ (почина́ть полоти́).

Запа́льчивость = за́пал, oна́л. — Вiн се з'oналу так зробив.

Запа́льчивый, во = палки́й (С. З.), за́пальний, пальoний, за́взятый (С. Л.), пíлко, в за́палом, з oпалом.

Запа́лять = д. **Запа́ливать.**

Запа́мятовать, запíмятывать = забу́ти, за́пamя́тати, забува́ти, ся. — Не знав, та́й забув ся. п. пр.

Запа́нъ = хва́ртух.

Запа́ривать, запари́ть = за́парювати, за́парити.

Запа́рывать, запоро́ть, ся = 1. розпо́рювати, поро́ти, ся (поча́ть).

2. за́бивати, за́сiкати, за́бити, за́сiкти, за́катува́ти (С. Аф.).

За́пасать, ся, за́паси́ти, ся = за́пасати́, при́пасати, на́пасати, на́стача́ти, за́паси́ти, ся, при́зипа́ситись, на́стачити, ся, (про оде́жу) — насправля́ти. — На вас не напасеш ся. — При́зипасилася, щоб було на довго. Чайч. — Хiба на вас на́стачи ся?

Запа́сливый = за́пасистий, за́пасний. (С. Аф.).

За́паси́я = ко́мiрка, хíжка, хíжка. (С. З.).

За́пасо́й = за́пасний, при́пасний, по́кладний.

За́паси́ти, ся = д. **За́пасать, ся.**

За́пасъ = д. **Запа́дaть.**

За́пасъ = за́пас, при́пас, по́клад. — За́пас бiди не чинить. п. пр. — **Въ за́пасъ** = про за́пас. — При́шов Спас, держи рукави́ци про за́пас. п. пр.

Запахива́ніє = ора́ння, óранка, за́орювання.

Запахивать, запахать, ся = **забрювати, заорати, ся**; **заволобчувати, заскоробувати.** (Д. Заборанивать).

Запахивать, запахнуть, ся = 1. **загортати, загорнути, ся, запинати, заплутити, ся.** (С. Аф.). — Чого ти розкрив си? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Заплути поли. С. Аф.

2. **загортати, загірбати, замітати, загорнути, загребти, замести, ся.** — Загортати пшеницю. С. Аф. — Замети сьмітти під припчок.

Запахнуть = **запахнути, запахти.** С. Аф. **Запахъ** = **запах** (С. Аф.), **дух** (С. Л.), **пах, пахоші.** (С. З.) — **Падавать запахъ** = **пахнути, пахтіти** (С. З.), **пахіти.**

Запачкать, запачкивать, ся = **закаляти, покаляти, забрудити, вмазати, умастити, замазати, замурзати, ся, (валяючи) уваляти, вкачати, поваляти, (салом, жиром) — залябозити, засмальцювати, (калом) — запаскудити, запоганити, загідити, (рідкою грязюю) — задріпати, ся, забрьохати, ся, закалюжити, ся, захвобдати ся, (вакрою) — уванніти ся, (хлібом) — похлібїти, (помями) — запомийнїти; каляти, закалювати, ся і т. д.** — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млині хоч рукава умастить. н. пр. — Похлібив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задричала ся? — **Запачканный** = **закаляний, покаляний, замазаний, залябозений, засмальцюваний, запаскужений, задріпаний і т. д.**

Запашка = 1. **бранка** (власне початок оранки; також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землі пішло під оранку.

2. **забрювання, волочіння.**

Запашникъ = **борона.**

Запашной = **опілий.** С. З. — Свита опілиста.

Запашть = д. **Запашивать.**

Запашанка = **запашанка**; **варена, варенуха.**

Запекать, ся = **запекати, ся.**

Запереть, запіра́ть, ся = 1. **замерти, замкнути, зачинити, ся, запірати, замикати, зачиняти, ся, (на заціпку) — заціпнути, заціпати.** — Запер двері. — Зачинив ся в хаті.

2. **заперти ся, затяти ся, відперти ся, запрети ся, заперати ся, відпірати**

ся. — Затяв ся, що не він, та й годі. — Він запретивсь, каже: не брав грошей. С. Л.

Заперхати = **запірхати.**

Запестріть = **замережити** (С. Л.), **запестрити.**

Запестріть = **зарябіти, запестріти, ся.** — Вигін запестрів ся від худоби, котру гнали на пашу. Фр.

Запечалиться = **зажурити ся, засмутити ся, засумувати, затужити.** С. З. Л. — Зажурилась Україна, що нігде ся діти, вигопала орда кіньми маленькі діти. н. п. — Ой сів, залив, зажурих ся, що без долі вродив ся. н. п. — Добре було жити, доки не писали хлопців у некрути, а як списали та понарували, як голуби в парці, засмутилась Україна, як сонечко в хмарці. н. п.

Запечатать = **запечатати.**

Запечатлѣвать, ся, запечатлѣть, ся = **вжати, давати ся, дати ся в знак, врізувати ся, врізати ся в голову, в пам'ять, запам'ятати.** — Слова його врізались мні в голову і з думки не йдуть.

Запечекъ = **запічок, запашок.** С. Аф.

Запечь, ся = **запекти, ся, (про губи, від слюки) — засмагнути, посмагнути.** — **Запеклись губи** = **смажні, пересмагли уста.** — Ой дай, дівко, води пити, смажні уста окропити. н. п. — Пересмаглими устами припадаю до каменю О. Мор.

Запивать, запить = **запивати, запіти; залити, в горілку вкідати ся.** — Пієш ти тарані так погано в роті, але запив пацивкою, то й нічого. — Він щось здорово став в горілку вкидати ся. — Він знову запив.

Запивоха = **няніця, ніяка, опіяка, пиячка.**

Запильвать, запилить, ся = **запильовати, надпильовати, запилити, надпилити, ся.**

Запылькать = **заципкати, (про пташенят) — зацьвірінкати, зацьвірінчати, запискотіти, записцати.** — О, знову він на своїй скринці заципкає.

Запылка = **запильовання, надпильовання.**

Запинать, запать, запиуть = **перечепляти, підчепляти, перечепити, підчепити.** — Перечепив його, той упав.

Запинаться, запяться, запнуться = 1. **зачепятися, зачепляти ся, зачепити ся.** — Зачепив си за пень, та й сгорив цілий день. н. пр. — Зачепив ся за поріг, тай упав.

2. **запинати ся, запнути ся** (в речах).

Запынка = **запына.** — **Врѣтъ безъ запынки** = **бреше і не оглядаєть ся.**

Запіра́ть, ся = д. **Запереть.**

Запірка = засувка (що засуваєть ся), заціпка (що заціпаєть ся).

Запировать, ся = загуляти, ся, забенкетувати, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записать, записувать, ся = записати, вписати, донисати, ся, записувати, виписувати, донісувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей ґрунт за ним записано. — Він записав ся в купці. — Донитав ся до того, аж голова болить.

Записка = 1. записування, виписування.

2. записка. С. Аф.

3. писулька (С. Л.), цидулка, картка (С. Л.). — **Записки** = записи, записки, збірник; дневник, денник.

Записной = 1. записний. — Записна книжка.

2. збісний, явний; завзятий.

Записчик, чича, записыватель, ница = записувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

Запись = запис. С. З. — До запису руки наші підписали. С. З. — Которий то записе посилаю. Л. В. — **Мировая запись** = мирова. — Підписали мирову. — **Запродажная з.** = запродажна. — **Рядная з.** = виновий запис. — Той запис виновий до книг записати. Ст. Л. — **Радзельная з.** дільний лист. — На часті поділили і на то листи дільні розписали. Ст. Л.

Запять = д. Запльвать.

Запахать, запахивать, ся = запахати, запахнути, заснути, вбгати, запахати, ся, внихати, ся, засувати, ся. С. Аф. З. Л.

Запищать = запищати, запискотіти.

Заплавить, заплавлять = заліти, заливати (оливом або що).

Заплавь = заплавень, загатка.

Заплавать = заплавати, (голосно) — заголосити, загужити, (гірко) — заридіти, (дуже сильно) — заквиляти, (комічно) — зарюмати, зарюмсати.

Заплата = 1. запла́та, відд́ака. — Оце тобі, Грицю, така запла́та — з чотирьох дощок темний хата. п. п.

2. ла́та, ла́тка. — На світі стільки лат, як на сіді хат. п. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких латах не ходила. п. п. — Свита у його — латка на латці.

Заплатать = залатати, полатати, налатати, прилатати, накінути латку, (багато чи багатьох) — облатати, позалатувати, пооблатувати. — Ні прийти, ані прилатати. п. пр. — Треба залатати дірку.

Заплатить, заплачивать = 1. д. Заплатить.

2. запла́тити, запла́чувати, (недоїмки) — оплатити ся, (більше як слід) — проплатити ся, переплатити.

Заплата = д. Заплата 2.

Заплатник, ца = обідранець, ка, голодранець, голодрабець, обмарпанець, ка. (Д. Голынь).

Заплатываніс = латання, залатування.

Заплаченіс = 1. запла́та, платі́ж, відда́ча (довгу).

2. латання, залатування.

Заплачивать = д. Заплатить.

Заплевать, заплсывать = заплювати, заплбювати.

Заплескать, заплсскивать, ся = 1. заплеска́ти, заплескувати. — Заплескав у долоні.

2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлю́постати, захлю́потати, ся, (одежу) — задріпати, забрьохати, затіпати, ся, захлю́остати, ся; заплю́скувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвилі почала захлюпувати човен. — Ліни захлюпотали у горшку. н. к. — Коні в воді захлюпостали. н. о.

Заплески = пліюскання (хвиль об берег).

Заплесть, заплетать, ся = заплести, заплітати, ся. — **Заплетать ногою** = зачіпляти ся.

Заплесться = 1. д. Заплесть.

2. заві́яти ся, замандрува́ти, забрести́, забі́ти ся. — Десь заві́ив си, що вже давно і чутки про його не має.

Заплётка = 1. заплітання.

2. кі́сник, ви́плітка. (Под.). — Забавала гиря кісничків. н. пр.

Заплётник = д. Заплётка 2.

Заплечный = той, що за плечима. — **Заплечный мастеръ** = кат, поб. — катю́га.

Заплата, рос. *Solanum Dulcamara* L. = вовчі ягоди, гли́стник, гли́стїк, надти́йник, паслі́н, пасльо́н. С. Ан.

Заплата = 1. пліт, поро́н.

2. грёбля.

Заплывать = зашахрува́ти, моше́ничати, шахрува́ти, шати́рити (почать).

Заплываться = зашахрува́ти ся, намо́скалити ся, розшахрува́ти ся, розмо́шенічати ся. — Намоскалив ся так, що с під живого пня ріже. н. пр.

Запльвать, запльыть = 1. заплива́ти, запливти́, запливети́, запли́нути. — За-

плив далеко, що й не видно.

2. забивати ся, зати́гувати ся, заму́ловати ся, забити ся, зату́лити ся. — Ставок замулив ся, крипиця забила ся — треба чистити. — Запльивають черни́ла = чорни́ло розходить ся. — Запльива́ть жи́ромъ = заплива́ти са́лом, гла́дшати.

Запльї́ти = заполо́вити (С. Л.), в по́лї, в пево́лю, у бран забрати. — Чи їх порубано, чи у бран забрано? н. д.

Запльє́ньвий, запльє́ньгий = цвє́лий, цві́сний.

Запльє́ньвѣть, запльє́ньтъ = зацвє́сти (С. Аф.), заплє́снѣти, мосні́дити. — Цвє́лю зацвє́да. К. Ш.

Запльє́ньвѣ = залє́сити, лє́сити (почати).

Заплюснє́, алат. Tarsus = п'я́тка.

Заплясáть, заплє́сывати, ся = зата́нцювати, зата́нчити, зата́нцювати, ся. — (Починати або багато танцювати, заробляти танцюванням).

Запши́къ, рос. *Phlomis Herba Ventii* !. i *P. pungens* Willd = залі́знякъ, коза́цький залі́знякъ, перекотипо́ле. С. Ап.

Запну́ть, ся = д. Заппа́ть, ся.

Заповѣ́дати, заповѣ́довать, заповѣ́дывать = наказáти, загада́ти, зведі́ти, нака́зувати, зага́дувати (С. Аф.), велі́ти.

Заповѣ́дній = за́казаний, заборонений. — Заповѣ́дній лѣ́съ = за́казник, за́казний, ці́льний лі́с.

Заповѣ́дь = за́повідь (С. Аф.), нака́з, при́казання. — Православні христия́не, послухайте приказання, що́ нам на́л Бог при́казує, ді́ла наші́ за́казує. н. п.

Запо́длинно = спра́вді, спра́вжки, на-вспра́вжки, налє́вне, запевне.

Запо́дозрити = підоз́рити, зазб́рити (С. Л.). — Підозри́ли во́ши, що́ він краде, та́й давай доглядати. п. о. — Запо́дозрѣ́ний = підоз́рений, зазб́рений (С. Л.).

Запо́дряді́ть, запо́дряжа́ть = підря́дити, домо́вити, підря́жати, домо́ляти.

Запо́дчивать = обго́дувати, запо́штувати, (панштрами) — за́частувати, нача́стувати, напо́ти.

Запо́ецъ = пі́йка, пия́ниця.

Запо́зданий = пі́зній, спі́знїлий, за-ні́зпїлий.

Запо́здáть = д. Запа́здывать.

Запо́й = запі́й.

Запо́йти = 1. упо́ти, нача́стувати, на-по́ти.

2. опо́ти. — Опо́їв коня.

Запо́лоскивать, запо́лоска́ть = запо́лїскувати, замива́ти, запо́лоска́ти, замі́ти. Запо́лза́ть = д. Запа́лзывать.

Запо́лзать = ла́зити (почати). — Дитина вже почала лазити.

Запо́лопїть = д. Заплє́нїти.

Запо́мнить = 1. забу́ти. — Не зна́в, та́ й забув. п. пр.

2. запам'я́тати. — Запо́мнилъ хоро́шо = до́бре міні́ в тя́мки вби́ло ся. Кр.

Запо́нка = шпо́нька. С. З. Л. Пав.

Запо́нь = хва́ртух.

Запо́нь = д. Запла́вь.

Запо́насть = засту́кати. — В ши́пку його́ застугали.

Запо́рашива́ть, запо́рошїть = запо́рошувати, запо́рошїти. — Не дивись висо́ко, бо запо́рошин око, п. пр

Запо́рка = д. Запі́рка.

Запо́рожець = запо́рожець, пізбе́ць, сі́човик.

Запо́рожний = запо́роже́ський.

Запо́роже = запо́рожя.

Запо́ро́тъ, ся = д. Запа́рывать, ся.

Запо́ртокъ = 2. Бо́леть 2 і До́хляе́ць.

Запо́рхатъ = запу́рхати.

Запо́ръ = 1. за́сув. — На запо́ръ, по́д запо́ромъ = на за́мк, під за́мком, на за́суві. — Двері́ на за́суві. — Багато у його́ добра на ви́дощі́ і під за́мками.

2. за́креп, (у коней) — че́мер.

Запо́стї́ться = запо́стї́ти, ся, за́пє́сти-кува́ти.

Запо́стичать = запостува́ти.

Запо́стї́ть = спі́тїти.

Запо́чпвaть, ся, запо́чпть = засипа́ти, ся, заспа́ти ся, засну́ти, спочива́ти, спочі́ти.

Запо́шива́ть, запо́шїть = за́шивати, за́шїти.

Запра́вило = верхово́д, верхово́да, о-руда́рь.

Запра́вити, запра́вливати, запра́влять = 1. запра́вити, впра́вити, запра́вляти, впра́вляти. — Звихну́в ногу, але́ йому́ за-раз же впра́вили. — Запра́в ца́белъ у дра-бину. С. Аф.

2. ору́дувати, верхово́дити, пе́ред ве-сті́. — З того́ часу́, як почав сей старш-на ору́дувати.. — Він уже́ давно́ у нас верхово́дить.

3. (про стра́ву, на пр. са́лом) — за́те́рти, за́товкѣ́ти, (смета́ною) — за́білі́ти, (за-сма́жкою) — за́сма́жити.

Запраздничать, ся, запраздновать, ся = запразникувати, запразнувати, за-святкувати, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запразнивать, запросить = 1. правити, заправляти, запра́вити, загілювати, за-гилити, закерувати. — Правити таку ціну, що ні пристає. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що ну. — Загилу цілого карбованця.

2. закликати, запро́шувати, закли́кати, запросіти. — На могорич закликає, та не, та гуляє. К. Ш. — Запросив до себе гостей.

3. за́питувати, за́питати.

Запретительный = заборонний.

Запретить, запрещать = заборонити, за-казати, боронити, забороняти, за́каза-вати. — Рученьки звязала, гулять за-казала. п. п. — Хоч позволив Хан на цісках новим кошом, та за́казав Запорожцям церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі бо-роплю? С. Аф.

Запретный = за́казаний, за́казний, за-боронний. — Позичающому грошей на ігру за́казану вільно не оддати. Б. Н. — От там же той Дон Хоз, як рідне чадо єви, знаходив ласопи на за́казному дрові. К. Д. Ж.

Запреть = заборона, за́каз (С. Ж.), за-прёт. — От він і подожив на їх за́прет, що не будуть вже пакості людям робити. п. к.

Запречь, ся = за́прягти, ся. — За́пріг до плуга волів.

Запрещать, запреще́ние = д. Запретить, Запрёт.

Запрещенный = д. Запретный.

Запримѣта = при́кмета, при́знака, знак.

Запримѣтить = д. За́мѣтить.

Запримѣтливый = д. За́мѣтливый.

Запродавать = за́продавати.

Запрокидывать, запрокинуть, ся = від-хили́ти, захили́ти (назад), закида́ти, од-кида́ти, відхили́ти ся, захили́ти, ся, заки́нути, ся, одки́нути, ся.

Запропасться = пропа́сти, подіти ся, занала́стити ся, заподіти ся. — В чер-ниці за́пропастило ся добро. К. Ш.

Запросить = д. За́прасивать.

Запросо = про́сто, по́просту.

Запросъ = 1. за́права. С. Л. — За́просъ вь карма́н не лѣзеть, н. пр. — За́пра-ва лиха не чіпить, п. пр.

2. за́пита́ння. — Не знаю, що йому й казати на таке за́пита́ння.

Запротивиться = пруча́ти ся, змага́ти ся, опи́рати ся, опи́нати ся (почати). — Стали його вест, почав він опи́нати ся.

Запруда = 1. за́гачування.

2. гре́бля, га́тка. — Тиха вода гребаю рве. п. пр.

Запрудить, запружать, запруживать = за́гачи́ти, за́тамува́ти (С. Л.), за́гачу-вати. — Ніхто не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку за́гачили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай за́тамує. п. п.

Запружение = за́гачування.

Запрыгать, запрыгивать = за́плігати, за́скакати, за́стриба́ти, за́лігувати.

Запрыскать, запрыскивать = за́бри́зка-ти, за́бри́зкувати.

Запрѣвать, запрѣтъ = за́пріва́ти, за́пріти.

Запрягать, ся = за́пряга́ти, ся, у́пряга-ти, ся. (С. Ш.).

Запрядать = д. За́прыгать.

Запрядать, запрядовать, запрясть = 1. за́пряда́ти, за́прясти. (Починати при-сти і заробляти).

2. в́пряда́ти, в́прясти.

Запряжка = за́пряга́ння.

Запрясть = д. За́пряда́ть.

Запрятать, запрятывать, ся = за́ховати, схова́ти, за́ховувати, ся, хова́ти, ся. — Спасибі в кишені не за́ховаєш. п. пр. — А я молода догадала ся, та в колючий те-реп тай сховала ся. н. п. — Вона його по-била ся, у комірку за́ховала єи. н. п. — За́ховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо ємієть єи. К. Ш. — Нема ні тьми, ні схованки такої, щоб за́ховався ледачий з своїм ділом. К. П. — За́прятать в тюрму́ = за́сади́ти, по-сади́ти, за́прото́рити, за́пакува́ти в тюрму́.

Запугать, запугивать, ся = за́ляка́ти, настра́щати, вжахну́ти, ляка́ти, стра-щати, жаха́ти, ся, ля́ку, жа́ху, страху́ за́вда́ти, за́вдава́ти, (криком) — за́грі-мати, за́гю́кати. — Не лякай, бо не зли-каює. — За́грімав дитину. Кр.

Запуганный = за́ляка́ний, по́ло́ханий, ляка́ний, торо́шений. — Вид якийє за-ляка́ний. Фр. — Обернув за́лякані очі на... Фр. — Полоханий заєць і пелька боїть ся. н. пр. — Що ти дивиш ся, мов торо́шений?

Запугивание = ляка́ння (С. Л.), жаха́н-ня, по́страх. — Не вірте жа́дним ляхів-ським по́страхам. К. З. о Ю. Р.

Запудривать, запудрить = за́поро́шува-ти, за́пороши́ти (пудрою).

Запузать, ся = д. За́пугать, ся.

Запузатѣть = д. За́бере́ментъ.

Запускать, запустить = 1. гнати, погнати. — Погнав коней на заводі.

2. закладати, засобувати, закласти, заєнути.

3. забивати, забити. — Забив гвіздок у стіну.

4. занежувати, педбати, залишати, занежати, занедбати, залишити (про болість) — задавнювати, задавнити. — Пехай, та пехай, та й зовсім занежаєш. п. пр.

5. спускати, спустити (про визанку).

6. заважувати, заважати.

Запускь, у виразі: **Вігаль вь запуски** = бігати на випередки, наввипередки, на взаводи. — Побіжим на випередки. — С парубками лігати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С

Запустялый = спустілий, глухий, пустий. — **Запустялый домъ** = пуста. — Хата стоить пустою.

Запустить = спустити, відлюдити.

Запустіє = пуста. — Як жінка померла, то й хата його пустою оддає. С. Л.

Запуть, запутывать, ся = 1. заплутати, заплутувати, ся. — Заплутав пилки.

2. зашнурувати, ушнурувати, зашнуровувати, ся і т. д. — Навантажили стільки, що ледве зашнурували. — Ушнурували віз мотузами. Чайч.

3. у(в)плутати, у(в)плутувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запуть, запутить, ся = 1. покривати, покрити пухом.

2. зашёрхнути, примёрхнути, іпсєм взїти ся. — Вода в ставу тільки що примёрхла.

2. застебювати, застебнувати, обшивати, обшити (край одєжі).

Запущать = д. Запускать.

Запущєніє = занедбання, занежання.

Запущивать, запущить = забивати, забити клєйтух, клїнтух. С. З. — Погано забив клєйтух, від того погано й стрїляє рушниця.

Запылать = запалати, (дуже сильно) — запалахотїти.

Запылывать, запылить, ся = запылювати, пылом припадати, запырощувати, запылити, ся, запырошити, ся, пылом, пырохом припасти. — Та вже ж мое біле личею запылило с. п. п. — Уже ж мои постїдєнка пылоком припала. н. п. — Чи ти, милий, припав пылом, чи метелицею? п. п. — Конї в їх потомлєї, одєжа й торокш запылюванї. К. Ч. Р.

Запылїть = запалїти ся, розпалїти ся, скїпїти. — Розпалїв ся так, що ледве його вгамували. — Я тільки сказав, а він як скїпїть..

Запытать, запытывать = замордувати, закатувати (допитуючись чого). С. Аф. — Чоловіка на смерть замордували, допитуючись грошей.

Запыхаться = засапати ся, задїхати ся, захакати ся, захєкати ся. — Біг, аж засапав ся. — Прибіг Меркурій засапав ся, в три ряди піт з нього котив. Кот. — Захакав ся бігши так, що й слова не вимовити. Чайч. — Захєкав ся, паче вія в борозні. п. пр. — „Цуц!“ сказав Рыбкові тут Явтух; „цуц!“ задихавшись, мов з його перло дух. Гуд. Ар.

Запыхтеть = засопїти, забухтїти. — Коли чую, щось засопїло. — Забухтїла машина. Чайч.

Запыя трава, рос. *Phlomis tuberosa* L. = медовик, медовник, печуй-вітер, сїяча бабка. С. Ан.

Запывала, запывала, запывальщикъ = засьпївач.

Запывать, запеть = засьпївувати, запївати, засьпївати, запїти; затягати, затягтї. — Мав видупити чорт, та піниї засьпївали, уродив ся чоловік. п. пр. — Ой піду я до гаю, засьпїваю що знаю. м. п. — Вийди, Іванку, засьпївай пам веснянку. п. п. — Засьпївав бн, — був голосок, та позички з'їли. К. Ш. — Як засьпїває, то аж плакати смачно. н. пр. — Ой рано, рано кури запїли. п. п. — А ну, другої затягай! — Пєхай піи засьпїває, а я буду підтягати. — Другбє запїлїть = їншої сьпїва, засьпївав. — Тепер уже він їншої сьпїва, як побачив, що не так.

Запывъ = засьпїв.

Запыивать, запїивить, ся = запїювати, запїнити, ся, запамувати (С. Аф.), шумом укрїти ся. (Чайч.). — Запїилось саме море. К. Ш. — Запумунала горілка.

Запыетовать = запєстити, розпєстити.

Запыть = д. Запывать.

Запыетьсє = 1. анат. *Caprus* — 1. плєсно (частина руки між локтем і долопєю).

2. д. Браслєть.

3. чохла, мн. чохли. — Рукава в сорочцї ще добрі, та тільки чохли повиєтрьопувались.

Заятая = кóма, ковїка. — Не мицайте апї титли, піже тїї коми, все розберїть, та й спїтайте тоді себе: що ми? К. Ш.

Заятки = задóк (у єкипажів). — Віп закрив хвартух і скочив на задок.

Заятність, заятнывать, ся = 1. запыля-

м'їти (С. З.); попл'ям'їти, закаляти, плям'їти, ся.

2. заклеїніти, затаврувати, клеїніти, таврувати, ся. — Він свої вініц'ї заклеїшив.

3. сплямувати, очорніти, обмовити, закаляти честь, сплямовувати, чорняти, обмовляти, кал'яти честь. — Оце ж її збещено, сплямовано К. Б.

Зап'ятокъ = зад'бок (у обуві), кабл'ук, (спідня частина) — закабл'ук. — Задки у чобіт покривили ся. — Закаблукам лиха дам (ташуючи), достанеть ся їй передам. н. п.

Зап'ячивать, зап'ятити = залихати, засувати, запхнути, засунути.

Зап'ячиваться = задк'увати. — Кін' задк'ує.

Зароб'отать, ся, зароб'отывать, ся = 1. заробіти, запрацювати, надбати, придбати, заталянити, (тижко) — загорювати, (пряжко) — запр'ясти, (колядуванням) — заколядувати, наколядувати, (бабуванням) — заб'абити, наб'абити і т. д., заробляти, запрацьовувати, заталяювати, запр'ядати і т. д. — Літом і має заробити. н. пр. — Бурлак робить, заробляє, аж ціг очі заливає. н. п. — Що ти заробляєш, то все пропиваєш, що ти загорюєш, то все прогайнуєш, а що заталяниш, музики наймаєш. н. п. — Запр'яла пучками та надбала ручками. н. пр. — Наколядували повпу торбу.

2. заробіти ся, наробіти ся, запрацювати ся, заробляти ся, запрацьовувати ся. — Запрацював ся, що й про вечерю забув. — **Зароб'отаний** = зароблений, запрацьований.

Зароб'отка = заробіток, зарібок, надб'анок. — Сей рік був добрий заробіток. — Щож маєш робити, коли зарібку не має. — Там'я хор'ошая зароб'отка = там добрі заробітки, там заробітошно. Хар. Чайч. — И'шущій зароб'отки, идущій на зароб'отку = заробітчанин.

Зароб'отный = заробітний, зарібний.

Зароб'отывать, ся = д. Зароб'отать, ся.

Заравнивать, равниять, ся = рівняти, вирівнювати, зарівняти, вірівняти, ся. — Загадує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Зара'доваться = в'радіти.

Зараж'ать, ся, заразити, ся = заражати, заражувати, ся; заразити, ся, (коростю) — корост'явити, (паршами) — паршивити. — **Зараз'иться барствомъ** = попаніти, попаньчити ся.

Зараза = зараза, повітря, пошесть. — Бжели би в монастирі повітря постало,

можна віддалити ся з монастиря. Б. Н. — Та не тільки од халери, од усикой пошесті мужиків мре більше, ніж папів. Про холеру.

Зараз'ительность = заразливість.

Зараз'ительный = заразливий, чіпкий. — Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки до дітей, а й старі мруть.

Заразъ = різом, враз, від разу, в'разу. — Разом в'оробили все діло.

Заранивать, заронить, ся = губити, загубляти, закидати, закочувати, в'п'ускати, загубити, закинути, закотити, в'пустити, ся. — Куди воно закинулось? — Мабуть десь загубилось або закотилось.

Зарано, заране = загодя, завчасу, загодіну, заздалегідь. (Пр. д. Заблаговременно).

Заранортоваться = забрехати ся.

Зарастать, зарості = 1. заростати, зарості. — Садов заріс буринюм.

2. зар'юватися, зата'гуватися, заживати, заг'іти ся, затагати ся, зажити. — Рана заг'ілась. — Рана заг'іть ся, зле слово — пік'оли. н. пр.

Зард'ялый = почервонілий.

Зард'ять, ся = почервоніти, зачервоніти, ся (С. Л.), зашар'їти ся (С. Л.), зан'їти ся, (від сорому) — раків с'некті. — Яблука трохи зачервоніли. — Почервонів, аж зашар'їв ся.

Зарево = проміття (Харьк. Зап. Чайченко), лунаї (С. З.). — Базарь горить, а на море луна йде, пан отаман козаченьків до дому веде. н. п. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. (Обидві пісні, з котрих взято це слово, з морських походів чорноморських козаків, див. про це історичне оповідання М. Уманця „Антін Головатий“ в Правді за 1891 р.).

Зарев'ь = 1. заревті, ревнути. — Ревнули воли у новім ярмі. н. п.

2. зар'южати, зар'южати, заревті, зарепетувати.

Зарек'аться, зареч'ься = зарікати ся, заректі ся. — Ти землю їв — зарікавсь. Номис.

Зарепортоваться = д. Заранортоваться.

Зарж'авина = иржа, ржа. С. Л.

Зарж'ав'ялый = иржавий.

Зарж'ав'ь = заржавіти, заиржавіти. — Та вже шаблі заржавіли, мушкети без курків н. п.

Зарж'ать = заиржавіти.

Зари = 1. жадання, жад'оба, жага.

2. за'нал, завзяття.

Зар'яться = 1. ласитись, кв'япитись, зіхати, зазіхати, л'асті очі. — Ласить ся,

як кіт на сало. п. пр. — Не квай ся проти невода рибу ловити. п. пр. — Свое з'ів та й на мое з'іхаеш. — На чуже не зазіхай... п. пр. — І все ті очі задрісні на епрові пасе: Стар: Байки.

2: розпаяти ся:

Зар'кй = д. Завідливый і Задоранвий.

Зар'їца = блискавиця, лискавиця, мигушка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови відщовниці. н. п.

Зар'пый = збранный:

Заровпаять = д. Заравнивать.

Зародить, зарождають, ся = зародити, ся, законити, ся, зачати, ся; закліювати ся, зарожувати; ся, зароджувати ся (С. Аф.), законити ся, зачинати ся, закліювувати ся, (про рослини ще) — кильчїти ся, завязувати ся, розпукувати ся, пускати кильця, п'ярістки. — Як його Господь законив, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законить ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давня яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задалеке, знов заворушилось, чи це тільки заклінулось? К. Ш. — Виноград кильчить ся. — Верб розпукують ся.

Зародь = 1. д. Зародышъ.

2. стїг, скірда, скїрта (сіна або хліба).

Зародышъ = зародок, зачаток, закон, заживок, (в рослинах) — кильця, бчко (С. Пар.), завязок, пущянок. — Там його й закону нема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудяк, але заживок є. Киев. Кр. — Жито вже в кильцях. — **Ййцъ съ зародышемъ** = зароджене, зарожене ййцѣ. С. Аф.

Зарожаться, зарождають, ся = д. Зародить, ся. — Зарождённый = зароджений. С. Аф.

Зарокъ = зарік, зарікання (Лев.), обрік. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Заропить = д. Заранивать.

Зароптать = зарёмствувати, нарікати (почать).

Зарослина = буряні, чагарі, чагарнік, кущі. — А він вхопив, тай подав ся в чагарі. п. п. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Сховав ся десь у буринах.

Заростать = д. Зарастать. — Зарошій = зарослий, (буринами) — бурянуватий. — Степок бурянуватий.

Зартачиваться, зартачиться = упирати ся, баскалічити ся, наровити ся, упёрти ся, знаровити ся, забаскалічити ся (Греб.), затїти ся.

Зарубать, зарубить = 1. рубати (почать). — Почали ліс рубати.

2. зарублювати (С. Аф.), підрублювати, зарубити, підрубити. — Попідрублювала собі єорочки. Чайч.

3. закарбувати, зарубати, (завичити карбом).

Зарубёжный = загранишний, закордоний.

Зарубина, зарубка = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарубивать = д. Зарубать.

Зарубъ = сажалка, сажавка (С. З.), рибник. (С. Пар.),

Заругать, ся = залаяти, ся, почати лаяти ся.

Зарукавьё = д. Браслеть.

Заруминиться = 1. зачервоніти, ся. — Яблука зачервоніли ся. Чайч.

2. підпектї ся, запектї ся (про тісто).

Зарушать = завалювати, засина́ти, обвалювати, розвалювати, руйнувати.

Зарывать, зарыть, ся = заривати, закопувати, закидати, загірбати, загортати, зарити, ся, закопати, ся і т. д. — Закопати падо в землю. — Закидай хоч сьміттем оці ямки. — Кури позагірбали усе, що пошкодило. — Позагортай картоплю. Чайч.

Зарыдять = блювати (почать).

Зарыдять = заридати, заголосити.

Зарыкать = заревті, загарчати.

Зарыскать = забігати, загасати, запіикати, заснувати, ганяти, гасати (почать).

Зарыскаться = забігати ся, загасати ся, заметушити ся.

Зарыть = д. Зарывать.

Зарычатъ = загарчати, загарікати. — Я тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарѣзать, зарѣзывать, ся = зарізати, зарізувати, ся. — Хоч заріж, то не хоче.

Зарѣзвиться = 1. залустувати, жирувати, вибіркувати, жаргувати (почать).

2. розжирувати ся, розжартувати ся, розпустувати ся. — Розжартувались так, що й не спиниш.

Зарѣзка = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарѣзъ = заріз. — Там Татари полоз ділять. на заріз людей ведуть. н. п.

Зарѣзывать = д. Зарѣзать.

Зарѣчный = зарічний, заберезний, тогобічний, тогобіцький (С. Ш.), про людей — зарічанн, ка (С. Аф.), зарічанський, тогобічанн, тогобічанка (С. Ш.). — На вечериці приходили і зарічанн. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарѣчье = заріччя. С. Аф.

Зарюмить = зарюмати, зарюмсати.

Зарибѣть, зарибѣть = зарябіти. С. Аф.

Зарі = 1. зоря, світання, досвіток.

Утренняя зарі = рання, ранішня, світова зоря, вірниця. — Чому не ляжеш, не спочинеш, вірниця сходить, подивись! К. Ш. (Д. під сл. Аврора). — **Вечерняя зарі** = вечірня, вечірова зоря. (Д. під сл. Венера). — **На зарі** = у досвіта. — **У досвіта** встав я — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне світло сие. К. Д. — **Ни світл, ни зарі** = рано в ранці, дуже рано. — **Зарі занимається** = д. **Заниматься** 2.

2. рос *Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L.* = любісток, любіста. С. Ал.

Зарядить, заряджати = 1. набіти, набивати. — Самонали набивайте, гострих шабел добуйте. п. Мазепи. — **Заряженый** = набитий. — З набитим огнестім оружж. Кочубей. С. З. — Утікали два жиди колись за ґраницю, надибали на стеку набиту ружницю. Руд.

2. **учащати** (С. Ш.), **унадитись** (С. Ш.), **занадитись**. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — **Унадив** сп, як свини в моркву. н. пр.

Зарядь = набой, набій. С. З. Л. — У ладивниці ні одніського набою. н. п.

Заряжаніе = набивання.

Заряжати = д. **Зарядить** 1.

Засада = засіди, засідка, засідки; чата, залого. (Перші про дію і місце, де засідають, останні два иноді про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засідає.) — Пішли ми з ним на засіди на вовків. — Ходили на вовка в засідку. Кр. — Чатує вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. п. о. — Гей їхали козаци з залоги. п. п. — І коло Умані часто чати отпавуючи. Л. С. — А тую землю чатами завоювали. Л. С. — **Быть въ засадѣ** = засідати, чатувати. С. З. — **Окончить засаду** = перечатувати. — Ой не літай утко, засідають два стрільники, хочуть тебе вбити в. п. — Чатує на мене. С. З.

Засадить, засаживать = 1. засадити, посадити, розсадити, засажувати, розсажувати, позасажувати, порозсажувати. — Засадив усі ґрядки огірками. — Розсажує розсаду. — Усю леводу вербами позасажував. Чайч. — Порозсажував скрізь верби. 2. **забіти, забивати**. — Забив палю. — Позабивай оці кілочки. Чайч.

3. **засадити, посадити, засажувати, сажати**. — Засадив його за роботу.

Засадный = чатовий.

Засадъ = завілка, гүля, гүля.

Засаживать = д. **Засадить**.

Засаживать, засалять, ся = засаджувати, засмалцювувати, заялбжувати, засаляти, ся і т. д.

Засаживать, засолять, ся = засолжувати, починати солити, засолити, ся.

Засалютовать = ясувати, ясу надавати (почати) С. З.

Засамовольничать = засаволяти, засамовольствовати.

Засандаивать, засандаить = закрášувати, закрášити бразолією.

Засапѣть = засопті.

Засаривать, засорить, ся = засміжувати, засміжувати, ся (сміттям), залоржувати (порохом), замужувати, ся (мулом), забивати, ся (чим иншим), засміжити, ся, залоржити, ся і т. д. — **Засміжши хату**. — Не гляди високо, бо залоржши око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось ринва забила ся.

Засасывать, засосать, ся = 1. засисати, засосувати, засмоктувати, засосати, засмоктати, ся.

2. **втягати, затыгати, втягти, затыгти, ся**. — Тванюка так і втягує (затигає) колеса.

Засватать, ся = засватати, ся, заручити, ся. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. в. п. — Гарна дівка, як засватана. п. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. пр. — Та всі ж наші дівочки заручені. н. п.

Засвербѣть, ся = засвербіти, зачухати, ся. — Де заесвербит, там і почухаєш. п. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверкать = забліскати, замиготіти.

Засверливать, засверлить, ся = засвердлювати, засвердлити, ся.

Засвидѣтельствованіе = засвідчення, посвідчення, свідцтво.

Засвидѣтельствовать = засвідчити, висвідчити (С. Л.), присвідчити. — Те, що хочем, добрі люди, тепер ваи казати, те посвідчити перед Богом церква, наша мати. Котл. — **Засвидѣтельствовать актъ** = у книги завести.

Засвирѣствовать, засвирѣпѣть = залютувати.

засновігати, тиняти ся, туляти ся, хилати ся, блукати, швѣндати (почати або довго).

Заслуга = заслуга, віслуга. — Котузі по заслугі. н. пр.

Заслуживать, заслужить = заслужувати, вислужувати, заробляти, заживати, заслужити, віслужити, заробити, зажити. — Хто за віру умирає, той собі царство заробляє н. пр. — Він заробив собі добру пам'ять. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоцьки зажити, гей зібрав військо, військо запорожське, та й пішов Орду бити. п. п. — Та-а, батько наш, зажив еси доброї слави. — **Заслуженный** = заслужений, віслужений, зароблений. — **Заслуженное** = заслуга. — Мари вкрили червоною китайкою, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуженный** = заслужений. — **Опъ заслуживаетъ того** = він варт того, він заробив, заслужив.

Заслұшать, заслұшивать, ся = розібрати, розбірати, ся. — Його діло вчора розбігало ся в суді.

Заслұшиваться = заслухувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслұшать = зачути, почути, вчути, учути, перечути. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. п. п. — А як сее дівка учула, та й з вулиці майнула. н. п. — Перечула через люди, що мій милий в гості буде. н. п.

Заслұпнть, ся, заслұпнлть, ся = засліпнати, засліпнати, ся. — Засліпало йому щастя очі. Чайч.

Заслұпнивать, заслұпннть, ся = д. Засліпнивать.

Засмалывать, засмолить, ся = засмолювати, обсмолювати, зашмарювати, засмолити, обсмолити, зашмарувати, ся. — Дай міні смоли засмолити човен. — Зашимарували ся наші шмаровози так, що й сорочок не поодіраєш.

Засмъркивать, засмъркать, ся = зашмаркувати, засоплювати, завіскрювати, зашмаркати, засопліти, завіскрити, ся. — Вже ж і гарні діти: усі позавіскрювали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходить, нікому бідолашного й витерти.

Засмъривать = заглядати, зазірати, (гуду й сюду) — нікати (шукуючи) — нишпорити. — Ставок в низу сая, а у його місячонько з неба заглядає. Пч. — Був я і на Січі, де ще наша рідна мати зазирає в вічі. Аф. — Никає скрізь по всім куткам.

Засмъриваться, засмърнть, ся = задивляти ся, виглядати ся, заглядати ся,

задивіти ся, заглядіти ся, пасти очі. — Коли ж часом задивив ся на краси діво-ч. Аф. — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив сл. п. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядатись. К. Д. — А він так на пій і пасе очі.

Засмердѣть = засмердіти.

Засмолить, ся = д. Засмаливать.

Засмъркать, ся = д. Засмъркивать.

Засмърнть, ся = д. Засмъриваться.

Засмуглть = загоріти, засмалити ся, засмуглявити.

Засмѣять = засмїяти, обсмїяти, вісміяти. — Чужі люди її засміють. К. Ш. — Він такий: усіх пообсмїює. Чайч.

Засмѣяться = засмїяти ся, (голосно) — зареготати ся.

Засповать = 1. заснувати.

2. завѣнтати ся, зашмигляти, занікати, засновігати.

Заспуровать, заспуровывать, ся = зашпурувати, зашпуровувати, ся.

Заспуть, засыпать = заснути, поспнути, позасипати. — Наслав на колючих соп і вони поспули смертельно. п. к.

Засовать, засовывать, ся = засувати, засовувати, всовувати, ся, (під що небудь) — підсувати, підсовувати, ся. — Засунав руку в кишеню. — Підсунув скриню під ліжко.

Засоваться = заметушити ся, заклопотати ся.

Засовъ = засув, засувка. — Двері на засуві.

Засовѣститься = засоромити ся. — Чого сеститак засоромилася, мов на сватанні? Чайч.

Засолнвать = д. Засаливать, засолить.

Засолоднть = засолодити.

Засолонть = просолити. — Огірки вже просоліли.

Засоль = розсід, ропа.

Засоплнвть, ся = д. Засмъркивать.

Засоплнвть = зашмаркати ся, засоплівити.

Засопнть = засопті.

Засоривать, засорить, ся = д. Засаривать, ся.

Засосать, ся = д. Засасывать, ся.

Засось = болото, багно, багнюка, твань, тванюка (С. Ш.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму моточину загрузли. — Цѣловаться въ засось = дуже міцно цілувати ся (наче смочучи губи).

Засохлый = зсохлий, сухий, засохлий.

Засохнуть, засыхать = засохнути, за-схнути, посахнути, засихати, сохнути.

— Загинеш... мов рист весною у ночі; захнеш... К. Ш. — Земля без дощу похсла. В. Г.

Заспати, ся = заспати, ся. — **Заспати** **младенця** = приспати. — Як би була знала, у колиці б задушила, під серцем приспала б. К. Ш.

Заспесивитися, заспесивѣтъ = загордіти, записати ся, зачванити ся, запиндючити ся. — І геть то честію такою записав ся. Гр.

Заспорити = заспорити, засварити ся, засперечати ся, завести ся. — Завели ся, засперечали ся пі за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. п. пр.

Заспѣшити = заханати ся, захватати ся, закрѣпити ся, замоторити ся. — Дуже замоторив ся, як у школу йти. Чайч. — Захавав ся так у дорогу, що й сокиру забув.

Засрамословити = д. Засквернословити.

Засебритися = засварити ся, завести ся, загрѣзти ся.

Застава = застава (С. Жел.), роґатка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — царина. С. З. — На царипу збиратись, череду стрічати. п. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть си — **коловорот**, а чоловік, звичайно дід, що доглядає коло царини, зовуть ся — **царинний**).

Заставати, застати = заставати, застати. — **Застати враслохъ** = застукати, спиткати (С. З.). — Він тільки у садок уліз — тут його й застукали. Чайч.

Заставити, заставляти, заставлятъ = заставити, застановити, загородити, заставляти, заставляти, застановляти, загороджувати. — Загородили дорогу возами. — Заставили увесь стіл м'ясками з печенем і вареним.

Заставити, заставлятъ = всилувати, присилувати, приневолити, зневолити, примусити, змусити, силувати, неволити, приневольовати, примушувати. — Убожество моє і старість силують мене швидче тебе заміж оддати. Кот. — **Заставити молчать** = заціпити, заціпкати.

Заставка = заставка, заслона, заслінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла ринвою на млинове колесо. Чайч

Заставникъ = д. Амапѣтъ.

Заставний = 1. заставний, царинний. — (Д. Застава).

2. заголовний. — Заголовні літери.

Застаич = д. Заставка.

Застаичати, застоить = затримувати, за-

дѣржувати, барити, гаяти, затримати, задержати, забарити, загаяти (кого на дорозі).

Заставитися, застоиться = застоювати ся, застоїти ся. — Військо застоило ся в таборі до зими. — Кіль застоїв ся — треба проїздити. — Вода в ставу застоїла ся.

Застанавливать, застановить, застановлять, ся = д. Заставити 1.

Застарѣлый = застарілий, закоренілий, задривений. — Задривена хвороба.

Застарѣтъ, ся = застаріти ся, закореніти ся, задривити ся.

Застать = д. Заставати.

Застегать = 1. застѣбати, стѣбати (почать). — Застѣбалася ковдрю.

2. вибити, випарити, вишмагати, одшмагати, одбатожити, оддубарити. — Одшмагали різками.

Застѣгивать, застѣгнуть, ся = застѣбати, ся, застѣбнути, ся, заціпати, ся, зацібати, ся, зацібнути, заціпнути, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застѣбай ся гарненько. — Заціпи чумарку на всі гачлики. — **Застѣгнутый** = застѣбнутий, заціпнутий.

Застѣжка = застїжка. С. Аф.

Застеклять = засклити (С. Аф.), зашклити, пос(ш)клити, завести під скло. — Скляр посклав вікна, засклав шахву, ще й патрети позаводив під скло. Чайч.

Застенать = застогнати.

Застепенничать = удавати з себе статечного (почать), в розмові — застарувати.

Застигать, застигнуть, застичь = застїкувати, захоплювати, застїкати, захопити, спиткати. — Завірюха захопила нас в дорозі. — Його застїкали в коморі. — З жошати, з парубками піла та гулила, поки лихо не спиткало, поки не та стала. К. Ш. — **Застигнутый** = захопленний, застїканий.

Застилать, застлять, ся = слати, застилати, застеляти, заслати, застелити, ся, (про вільки) — позастилати і т. д. — Застели ліжко. — Дим застеляє хмарами ясне небо. Лев.

Застїлка = застѣлюваня.

Застїти = заступати (С. Аф.), заступати. — Здрастуйте! Не застїйте. п. пр. — Одійди од вікна, не заступай свѣта.

Застїчь = д. Застигати.

Застлять = д. Застилать.

Застой = застій, перестанок (С. Л.), перерва (С. Пар.).

Застойный = 1. стойчий. — Вода стояча. 2. залежаний, завалящий. — Завалящий крам.

Застольный = застільний. — Розговорились трапезуючи... і постановили громадою застільною так... К. Д. С.

Застонать = застогнати.

Засторанивать, засторонять, засторонить, ся = загоробувати, заставляти, загородити, заставити, ся, (про кільки) — позагоробувати і т. д., (про свѣт) — д. **Застить**.

Застойтсья = д. **Застаниватсья**.

Застраивать = помандрувати, новіяти ся, піти в мандри. — Пішла наша Оксана знову в мандри.

Застраиваться = мандрувати (багато, довго), загаяти ся, забарити ся в дорозі.

Застрастка = пострах (С. З.), пострашка, вістрашка. — Не вірте, братія наша, жадним таким лихвіським пострахам. Острияця. К. З. о Ю. Р.

Застраховать, застрахоывать = за-с(ш)трахувати, зас(ш)трахувувати.

Застращать, застраивать = застрахати (С. Аф.), залякати, страхати, залякувати.

Застраивание = д. **Застрастка**.

Застреготать = 1. заскреготіти, заскреготіти. — Сорока па тину заскреготіла. Чайч. 2. зацокотіти, задріботіти. (Д. Говорить).

Застригать = стрігти (починати).

Застругать = застругати, (геблем) — загемблювати.

Застроивать, застроить, ся = забудувувати, застроювати, забудувати, застроїти, ся. (С. Аф.). — Замість уличі майдан, і ніхто його не забудує. К. Ч. Р.

Заструживать, застружить, ся = застругувати, застругати, (про кільки) — позастругувати.

Заструиться = задзюріти (С. Аф.), задзюрчати (С. З.), задзюркотіти. — Тільки доконались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструить = заструнити ся (С. Аф.), поструїти (Чайч.).

Застрѣжка, бот. Sarmentum = в'усики, ўсики.

Застрѣливать, застрѣлить, ся = застрѣлювати, застрѣлити, в(у)стрѣлити, ся. (С. Л.).

Застрѣльщикъ = салдат в передовому війську, що починає стріляти.

Застрѣлять = стріляти, палити (почать).

Застрѣха, застрѣхъ = стріха. — Вилетів, як горобець з стріха. п. пр.

Застрѣшина = піддашня. (С. З.). — Гучно, гучно у свѣтлиці батьки розмовляють, любі їх сини Настусю в піддашні вітають. К. Д.

Застрѣнать = поратись (почать). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застрѣняться = запорати ся.

Застуда = застуда. С. Аф.

Застудить, застужать, застуживать, ся = застудіти, заохолодити, застужувати, ся (С. Аф.), заохоложувати, ся, (про кільки) — позастужувати і т. д. — Сидючи коло вікна, застудив бік. — Мабуть застудила дитину, що так бухикає. — Застудити, заохолодити рибу, холодець.

Заступать, заступить, ся = 1. заступати, заступити, загоробувати, загородити. — Заступили, загородили дорогу.

2. заступати, заступити (замість кого). — Благочинний кудись поїхав, то вже його заступає наш пап-отець.

3. заступати ся (С. Аф.), оступати ся, ставати за ког, обставати, обороняти, заступити ся і т. д. — Він оступаєть ся за дітьми. Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Заступникъ, ца = заступник, ця, оборонець, оборонця (С. З. Ж.).

Заступничество = заступа (С. Л.), обороная.

Заступъ = заступ (С. Аф.), рискаль. Подол, (місце, де ставати погою) — ступак, (ручка) — заступільно (С. Аф.).

Застучать, ся = застукати, застукотіти, загрюкати, загрюкотіти, (дуже, але глухо) — загунати, загенати, забухати, (ногами) — затунати, затупотіти, (про віз) — заторохтіти, про серце — заколотіти ся, (про зуби) — зацокотіти, (совирою) — зацокотати.

Застывать, застыть, застынуть = холонуту, застигати, заохолонуту (С. Л.), застыгти, застигнути (С. Аф.).

Застыдаться = засоромити ся.

Застылый = застиглий, остиглий.

Застыивать, застыить = д. **Застить**.

Застѣнокъ = 1. місце, де в старовину допитувано з катуванням обвинувачених люде́й.

Застѣнчивость = несмѣливість, соромливість.

Застѣнчивый = несмѣливий, соромливий.

Застѣнѣть = д. **Застить**.

Засудачить = судити, гудити (почать).

Засудить = засудити, осудити, при-судити.

Засудиться = запозивати ся, затягати ся (С. Ш.), засудити ся.

Засуетиться = заклопотати ся, захапати ся, заметушити ся, забігати, зашвѣднати ся. — Ще не пообідали, а вже кажуть їхати, забігали, заметушили ся всі. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то зашвиндавеш ся, то й забудеш. Кр.

Засунобить = затягти суніоню.

Засусливать, засуслить, ся = (слиною) — заслинювати, заслиняти, ся, (салом то що) — засмалцьовувати, заллѳозувати, засмалцьовати, заллѳозити, ся, (про кількох) — позаслинювати, ся і т. д.

Засу́ха = засу́ха (С. Аф. Л.), носу́ха (С. Л.), су́ша. — Така суша, що крий Боже — усе поскхло.

Засу́чать, засу́чивать, засу́чить = 1. засукувати, засу́кати. — Засукала шитку. 2. засукувати, за́качувати, засу́кати, за́качати, (про кільки) — позасу́кувати, поза́качувати. — Поза́качував рукава. — По локоть руки засував. Кот.

Засу́шивать, засу́шить, ся = засу́шувати, засу́шити, ся, (про кільки) — позасу́шувати, посу́шити.

Засу́шина = су́харь (на пр. хлѳба), су́ший (на пр. овочѳв) — Купила су́ший на узвар.

Засу́шка = засу́шування.

Засыла́ть, засла́ть, ся = засила́ти, ви-слати, запрова́жувати, засла́ти, ви-слати, запрова́дити, за́пекати, (про кількох) — позасила́ти і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засыла́ть сва-то́въ** = сла́ти, ся, присила́ти ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так приси-лай ся, щоб не було поговору, що з мене сьміяв ся. п. п.

Засы́лка = заси́лання; заси́лання.

Засы́льный = за́сланий, ви́сланий, по-сланий.

Засыпа́ть, ся, засну́ть = засипа́ти, ся, засну́ти. — **Засыпа́ть лєтаргическимь спомъ** = обмірати. — Привели бабу, ста-ру-црестарезну, що недавно обмірала. п. о. К. З. о Ю. Р.

Засы́пать, ся, засы́пать, ся = засипа́ти,

ся, зава́лювати, ся, закида́ти, заси́па-ти, ся, завали́ти, ся, закида́ти. — Рѳв-чак засипали землею. — Жито вже засипа-ють в засѳки. — Заваляли яму.

Засы́пка = засипа́ння, си́пання.

Засы́хатъ, засохну́тъ = засиха́ти, засох-ти, засохну́ти.

Засы́вать, засѳять, ся = засѳва́ти, за-сѳяти, посѳяти, (багато) — позасы́вати.

Засы́въ = сѳйба́, сѳвба́ (С. Л.), сѳянка. — Ранни сѳйба хоч не вродить, та з хлѳба не зводить. п. пр.

Засѳда́ние = засѳда́ння.

Засѳда́тель = засѳда́тель.

Засѳда́ти, засѳтъ = засѳда́ти, засѳти. — Уридом мѳськимь зуполною ланною засѳ-ли ми. К. Ст. — Засѳдали нани Перебийноса вѳбити п. п.

Засѳка = 1. засѳка (С. З.), сѳча.

2. за́казний лѳс, за́казник.

Засѳка́тъ, засѳчь, ся = 1. сѳкти, па́ри-ти, пере́зати, ши́арити, пере́щити, пѳ-жити, ба́тожити, ни́магати, ни́жити, чу́х-ра́ти (почать, дав. під сл **Быть**); засѳка́-ти, забива́ти, засѳкти, за́бити (рі́зками, ба́тогами або що). — Його до смерти засѳили. 2. зару́бувати, заруба́ти, карбува́ти, за́карбувати.

3. засѳкати ся (С. Аф.), засѳкти ся, стре́хувати ся (про копѳй, як вони зачі-пають ногу об ногу).

Засѳтъ = д. **Засѳба́тъ**.

Засѳчь, ся = д. **Засѳка́тъ, ся**.

Засѳять = д. **Засѳва́тъ**.

Затава́шить = затава́яити. С. Ш. — Ро-зѳгав човен в саме лататти, та тоді вже давай табани́ти.

Затавра́тъ = потаврува́ти. — Потавруна-ли волѳв.

Зата́ивать, зата́ить = прита́ювати, при-та́йти, зата́ювати, зата́йти. (С. Аф.).

Зата́иваться, зата́иться = хова́ти ся, за-хо́вувати ся, прита́ювати ся, та́йти ся, захова́ти ся, прита́йти ся.

Зата́лкивать, затолка́тъ = зашто́вхувати, зашто́рхувати, зашто́вхати, зашто́рхати.

Зата́пцовать = та́нцюва́ти (почать).

Зата́пцоваться = зата́пцюва́ти ся, за-та́нцьити ся. — Зата́пцували си до свѳту.

Зата́пливать, затопля́тъ, затопи́тъ, ся = 1. затѳпля́вати, затѳпля́ти, розто́плю-вати, розто́плѳти, підѳплюва́ти, за́пѳ-люва́ти, затопи́ти, ся і т. д., (про кільки) — позато́плѳти і т. д. — Уже люди обѳ-дають, а вола ще й не затопи́ла. С. Аф. —

Почала розтоплювати грубу.

2. топити, затоплювати, затопити. — Затопить у річку. С. Аф.

Зата́птувати, затопта́ть, ся = затопшувати, (про кільки) — позатоптувати, затоптати, ся. — Я заллю неодолю дрібними слезами, затопчу неволю босими ногами. К. П.

Затаска́ть, затаскива́ть, ся = 1. заволокти, затагти, затірити, затарабани, затарганити, заволокіати, затагати, ся і т. д., (про кільки) — позаволокіати, позатягати і т. д. — Заволокли вівцю в кошару. — Затаг меле до шинку. — Кудись він затарганив мішок.

2. затаскати, заносити, заялозити, засмальцювати (одежу), затаскувати, занощувати, заялозювати, засмальцюбувати, ся.

Зата́чива́ть, затача́ть, ся = зашивати, залатувати, зашити, залатати, ся, (про кільки) — позашивати, позалатувати, ся. — Позалатувала усі дірки на сорочці. Чайч.

Зата́чива́ти, заточі́ть, ся = загострювати, виточувати, загострити, виточити, ся, (про кільки) — позагострювати, повиточувати, ся.

Зата́чка = 1. зашивання, залатування.
2. зашивка, латка.

Затащи́ть = д. **Затаска́ть** 1.

Затащи́ться = зайти, забрести.

Затая́ть = танути (почаť).

Затверді́ти, затвержіва́ти, ся = завчати, вивчати, завчати, вивчувати, ся.

Затверді́ва́ти, затверді́ть = тверднути, твердіти, твердішати, тужавити, (внесьхачучи) — коржавити, (про шкуру) — шарубнути; затверднути, затвердіти (С. Аф.), затужавити, закоржавити, зашкарубнути. — Грязюка затужавила. С. Аф. — Чоботи зашкарубли.

Затверді́ло́сть, затверді́ніє = затверділість.

Затвори́ть, затворя́ть, ся = зачиніти, зачиняти, ся, (про кільки) — позачиніти, ся. — Дома й хлів зачиняв, а тепер не хоче й хати. н. п. — Ждала, ждала, ворітечка не зачиняла. н. п. — Та й комірочку зачиняла, та трьома замками замикала. н. п. — А діти в хаті позачиняли ся і дожидають матері. Чайч. — Ох либонь ми заблудили, не до свата прийшли: ворітечка позачинені, і дверечки позамикалі. н. п. — **Затворенный** = зачинений.

Затво́рка, затво́рокъ = засувка, за́вертка, за́щипка. (С. Аф.).

Затво́рникъ = схимник, пустельник.

Затво́рь = 1. д. **Затво́рка**.

2. келія пустельникова.

Затвори́ть, ся = д. **Затвори́ть**.

Затеска́ть, затэ́чы = затікати, затекти; набухати, набухнути, бучавити, набучавити, (про тіло) — терпнути, стерпнути.

Затэ́къ = опух, пухлина, пухлятина.

Зате́мніть, зате́мнять, ся = затьмити, затемніти, затьмарити, потьмарити, ся, (небо) — захмарити, ся, (память, розум) — заморочити, запаморочити, затлумити; темніти (С. П.), затемняти, тьмити (С. П.), тьмити, тьмарити, ся, заморочувати і т. д. — Насипали землі, що я вже не встану, оченьки затьмили, що й на сьвіт не гляну. н. п. — Та й знов очі туманом затьмилися і знов слодви тихо покотились. Пч. — Що на небі усі звізди потьмарило, половина місяця у хмарах вступила. н. п. — Зовеім міні заморочили голову.

Зате́мніть = темніти, темнішати.

Зате́слива́ти, затэ́слинь, ся = засьвічувати, засьвітити, (про кільки) — позасьвічувати. — Засьвіти лампадка.

Затеребі́ть, затеребі́лива́ти, ся = заску́бити, зашарпати, засмікати, заску́бувати і т. д. — Гуси заскубли курча.

Затерэ́ть, затира́ть, ся = затерти, затирати, ся, (про кільки) — позатирати, ся. — Крига затерла дуба. — Затер усе, що було написано. — **Затерэ́ть квась, пиво** = заварити.

Затерза́ть = замордувати. — До смерті замордували його.

Затэ́рива́ти, затэ́рять, ся = губити, загублювати, загубити, згубити, ся, (про кільки) — погубити, позагублювати, позгублювати, ся. — Ой пила ж я, пила, чипчик загубила, а прийшла до дому — і це й мужа била. н. п. — Не жалій ухвали, бо підкову згубиш. н. пр. — Піди ж ти, нещасна Доле, в полі загуби ся, а за мною, молодію, та й не волочи ся. н. п.

Затеска́ть, затэ́сыва́ти, ся = затесати, затісувати, ся, (про кільки) — позатісувати, ся. — Позатісував чоловік клинчик. Чайч.

Затеска́ться = втірити ся, внірти ся, улізти, втіснути ся. — Чого він сюди втирав ся?

Затэ́слива́ти, ся = д. **Затеска́ть**.

Затэ́чы = д. **Затеска́ть**.

Затікати = тукати (почать). — Почав дятися тукати в дерево С. Ш.

Затіра́ннє = д. **Замучити**.

Затіра́ти = д. **Затереть**.

Затіска́ти, затіска́вати, ся = 1. за́пхати, (у)во́гати (С. Ш.), втовкма́чити, за́пихати, б́гати, втовкма́чувати, (про кілька) — поза́пихати, повтовкма́чувати. — На силу запхав у торбу.

2. за́терти, за́тирати, ся, за́тиска́ти, за́тискува́ти, ся. — На базарі такого багато народу — зовсім мене затіскали.

Затіска́тися, затіска́ться, затісну́ться = втіскува́ти, за́тискатися, впірати, ся, втіска́ти, ся, впе́рти, ся.

Затіха́ти, затіхну́ти = за́тихати, ти́хнути (С. Ш.), за́мовкати, умо́вкати, за́тихнути, за́мовкнути, умо́вкнути, у́щухнути (С. Ш.). — І тихнуть божі слова (молитва). К. Ш. — Ушух вітер.

Зати́шє, зати́ш = 1. за́тишок. С. Аф. Л. — Добре, що ми прибилися до кошиці, то пам у затишку пічого, а то така бури підлилась, що крий Боже!

2. безві́тря, ти́ша (С. Ш.), тихомі́рря.

Затка́ти = 1. тка́ти (почать).

2. за́тка́ти (заробити тка́нням).

Заткну́ти, за́ткну́ти, ся = за́ткнути, за́туляти, за́стро́мити, за́ткну́ти, за́туля́ти, за́стро́млюва́ти, ся, (про кілька) — поза́ткну́ти і т. д. — За́тули пальцем. — За́стро́мив у стріху. — За́тикала у намітку зеленої рути. н. п. — За́ткнув чіп.

Затлі́тися = за́тліти, ся.

Затлі́тися = за́тліти, ся.

Затли́ти, ся, за́тліва́ти, ся = д. **Затемні́ти**, (про сонце, місяць) — мі́няти, ся, відмі́няти, ся, відмі́няти, ся. — Як сонце міняти ся, то не можна на цього дивитися. Ман. — Як міняти ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закріє. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, міняти ся і місяць. Ід.

Затлі́ніє = 1. відмі́на (сонця, місяця).

2. темно́та, сті́ма (С. З. Жел); за́мороба.

Зато́к = 1. кра́йка (тканини). С. З.

2. ко́ліно, за́ворот (річки). Ман.

Зато́ла́чива́ти, зато́ло́чить, ся = ви́толо́чувати, ви́то́пувати, ви́бивати, ви́то́ло́чити, ви́то́пати, ви́бити, ся. — Ви́то́ло́чили траву.

Зато́лка́ти = д. **За́тала́квати**.

Зато́лкава́ти = вля́снати, тлу́мачити (почать).

Зато́лкава́тися = 1. за́бала́кати, ся. — За́бала́кали ся до ранку.

2. спа́нтєлі́чити, ся, збі́ти, ся з па́нтєлі́ку, за́плутати, ся (вия́сняючи що). — Почав вия́сняти, та́й сам спа́нтєлі́чив си.

Зато́ло́чить = д. **Зато́ла́чива́ти**.

Зато́ло́ч = за́товкні́.

Зато́мні́ти, ся, зато́мля́ти, ся = 1. за́то́мити, вто́мити, змо́рити, сто́мити, ся, підто́пати, ся, знемо́гти, вто́мля́ти, за́мо́рювати, ся, знема́гати, (про кілька) — по́томити, ся, по́втомля́ти, ся. — Усе́ по́томли си, по́приста́вали — ні́як не піді́йдемо. Чайч.

2. за́ну́дити, ся.

Зато́ну́ти = по́тону́ти.

Зато́н = за́то́н (С. З.), пла́вня.

Зато́пати, зато́плу́ти, зато́пить, ся = за́то́пати, за́лива́ти, по́німати, ся во́дою, за́то́пити, ся, за́то́пути, за́лити, ся, по́няти, ся во́дою. — Від дощів вся низина по́няла ся во́дою. — Ду́пра гі́рло зато́пило. К. Ш. — Зато́плю недо́лю дрі́бними сло́вами. К. Ш.

Зато́пати = за́ту́пати, за́тупо́їти, за́ту́по́юва́ти. — А він як за́тупо́їть на його: геть, ка́же, відсе́ля!

Зато́пить = д. **За́та́плива́ти і Зато́пати**.

Зато́плу́ти, зато́пить = д. **За́та́плива́ти**.

Зато́пати, ся = д. **За́та́птува́ти**.

Зато́п = д. **Зато́н**.

Зато́пирі́тися = на́стовбу́рчити, ся. — Дивись, як у його волосся на́стовбу́рилось.

Зато́ргова́ти = за́торгува́ти, сто́ргува́ти.

Зато́ржєствова́ти = свята́кува́ти (почать).

Зато́ржа́ти = за́гальмува́ти. С. Л. — Ду́же кру́та го́ра, тре́ба за́гальмува́ти.

Зато́рмо́шити = за́сіпати, за́смі́кати, за́на́рнати, за́тяга́ти. — З усі́х бо́ків за́сіпав.

Зато́рник, зато́рний ча́п = бра́говар. С. Ш.

Зато́ро́пити = за́хвата́ти, за́хапати, ся, за́хва́пити, ся, по́смі́нати. — Збі́раючись в доро́гу, так за́хали, що ба́гато де-чо́го поза́бували.

Зато́ро́бити = за́ко́тоїти, за́по́роща́ти, то́рочити, ве́рати і т. д. **Болта́ти** З. (почать).

Зато́р = 1. за́тір (за́міс хлі́ба чи соло́ду на го́рїлку або на пиво, те́ж і са́ма мі́ра по́трі́бного для сьогó хлі́ба).

2. ті́сно́та, тис́к, ті́снява. — Та́ка ті́сно́та, що́ й кі́м не про́тиснеш. С. Ш. — І хло́дів чо́ртів тис́к бу́ло. С. Ш. — Та́ка ті́снява, що́ й не про́хашеш си.

Зато́скова́ти, ся = за́жу́рити, ся, за́сумува́ти і т. д. **За́пєча́литися**. — Си́дити ко́зак у нево́лі, тя́жко за́жу́рив си. п. п.

Заточа́ть, заточи́ть = засила́ти, висила́ти (на засланя), замика́ти (в тюрму), засла́ти, висла́ти, замкну́ти, (про кільки) — позасила́ти і т. д.

Заточе́нє = засла́ння; нево́ля, вязе́ння. — Бути ж міні у певолі, у залізах, у закові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до вязення не сажали. С. З.

Заточе́нє = загострювання.

Заточе́нник = нево́льник, ві́зєць. С. З. — А як в вязях був у Дорошенка. Л. В.

Заточе́нний = засла́ний.

Заточе́нний = загостре́ний.

Заточи́ть = 1. д. Заточа́ть. 2. д. Заточи́вать. 3. поточи́ти. — Черви поточили дерево.

Заточе́ник = д. Заточе́нник.

Зато́шніть, ся = зачу́дити, зава́дити. С. Л. — Чи від куті кому занудить... Спін. — Запудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — Щось міні з самого ранку завадило. С. Аф. — Ему зато́шнілось = його зава́дило, зачу́дило.

Затра́ва = 1. цькува́ння.

2. запáлювання, запáл (пороху в гарматі).
3. панівка (огнепальної зброї).

Затраві́ть, затраві́вати = 1. зацькува́ти, цькува́ти, зацьковува́ти, загна́ти, заганя́ти. — Не займай, його й свої зацькують. н. пр. — Заганяли зайця хортами.
2. запáліти, підпа́літи, запáлювати, підпа́лювати (порох в гарматі).

Затра́нжі́рять = ціндрити, цві́ндрити, гайнува́ти, перево́дити (поча́ть). — Почав ціндрити худобу, поки всього не попереводив.

Затрапе́зний = 1. пістрьо́вий (зроблений з пістрі). — Пістрьовий халат. — Тепер вживаєть ся тек в знач. — засмальцьо́ваний, заля́зений.

2. д. Засто́льний.

Затрапе́з = пі́стря (тканина).

Затра́та = тра́та, кошт, ви́даток (за другого).

Затра́тити, затра́чувати = ви́тратити, по́тратити, ви́трачува́ти, тра́тити (за кого другого). — Віп чи мало потратив на його.

Затре́пста́ть, ся = затре́мтіти, затрі́пати ся, заті́пати ся, затрі́потіти, затру́сити ся. — Заті́палась, затре́мтіла дівчина з ляку. Чайч.

Затре́ща́ть = затрі́пати, затрі́скотати, затрі́скотіти, (в розмові) — запоро́щати, зацо́котіти, заторо́хтіти, (про масло, сало на вогню) — замкварча́ти. — На йо-

го грізно закричалала, залаяла, запороща́ла. Кот.

Затре́щина = поті́лишник, стуса́н, штурхане́ць, буха́н, ошійо́к. — Да́ть затре́щину = да́ти поті́лишника, стусана́ і т. д., пошійкува́ти.

Затро́гати, затро́нути, затро́гивати = за́няти, за́ймати, за́чепити, за́чіпати, торкну́ти, торка́ти ся, (про кільки) — позайма́ти, позачіпа́ти. — Ой у полі калінонька, на ню вітер віє, козак дівку вірно любить, заняти не сьміє. Тим він її не займає, що сватати має. н. п. — На що мене зачіпавш, коли собі іншу мавш? н. п. — А вже й парубок! усіх тобі дівчат на вулиці позачіпає. Чайч.

Затру́біть = засурми́ти, затру́біти. — Лятва на труби засурмила. Кот. — Жалібенько у сурми засурмили. н. д. — Затруби, Грицю, в рукавицю. н. пр.

Затрудне́нє = тру́дність, трудно́ця; прити́чина, прити́ка (С. Л.), притча (С. Л.), пере́шко́да (С. Л.), зава́да (С. Аф.), моро́ка (С. З.), заморо́ка. — Велика́ трудно́сть до ісповне́ня обі́тницї. Б. Н. — Привик поборо́вати всі́кі трудно́сті. Фр. — Моро́ка міні з цим ділом.

Затрудни́тельно́сть = тру́дність, трудно́ця.

Затрудни́тельний, но = утру́дливий, во (С. Ш.), тру́дний, но, тяжкий, ко, су́тужний, но, при́крый, ро, недого́дний, но, моро́чливий, во, моро́чний. — Су́тужна пра́ця. Кр. — Моро́чливе діло.

Затрудни́ть, затрудни́ть, ся = утру́дити (С. Ш.), зава́дити (С. Аф.), пере́шко́дити, на пере́шко́ді ста́ти, заморо́чити, утру́дити, ся, заважа́ти, пере́шко́жати, на пере́шко́ді става́ти, моро́чити, ся, заморо́чувати, ся. — Та́я тру́дність не пожа́лу зава́жала. Ст. Л.

Затру́жда́ть, затруді́ть, ся = 1. затру́жувати (С. Аф.), тру́дити (С. Ш.), утру́дити, заважа́ти (роботою), затру́дити (С. Аф.), утру́дити, ся. — На сто́рону ходи́ти, коника́ тру́дити. н. п.
2. набри́дати, обри́дати, докуча́ти, набри́днути, докучи́ти.

Затру́ніть = сьмія́ти ся, глузува́ти, кепкува́ти (з кого або над ким поча́ть).

Затру́сити = бо́яти ся, ляка́ти ся (поча́ть).

Затрусу́ть, затру́шувати, ся = затрусу́ти, засипа́ти, заки́дати, затру́шувати, затру́суювати, ся (С. Аф.), засипа́ти, за-

кида́ти, ся. — Затрусив соломкою, щоб не знати було. — Засинав стежку піском.

Затрясти́, затря́сть, ся = **затрясти́, ся**, **трусити́, ся**. — Вся земля затрусилась. К. З. о Ю. Р.

Затря́сы = тра́та, ко́шт, вида́ток.

Затумани́вати, затума́нити, ся = **затума́нювати, затума́нити, ся**, **туманити́, ся**, **туманіти́, стуманіти́**; **заморо́чувати, заморо́чити, ся**. С. Л. — Та туман полем, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. П.

Затупи́ть, затупля́ть, ся = **затупи́ти, затуплюва́ти, ся** (С. Аф.), **тупи́ти, ся**. — Брусок ножа не тупить. н. пр.

Зату́клий = **поме́рхлий**.

Затуха́ть, зату́хнути = 1. **га́снути, затуха́ти, зга́снути, зага́снути, зату́хнути**. — Га́сне люлька в роті. К. П. — Згасли очі її печучі, — смерть лягла вже на вустах. Чайч.

2. **ту́хнути, сту́хнути, проту́хнути, затхну́ти** ся (С. Аф.). — Яйця протухли.

Затухли́й = 1. **зга́сний, поту́хлий**.

2. **ту́хлий** (С. П.), **проту́хлий**.

Затучпа́ть = **погла́дати**.

Затхло́сть, лый = д. **За́дхлость, лый**.

Затыка́ть = д. **Затка́ть і Заткву́ть**.

Заты́лок = **потілиця**. С. З. Л. — Дав драла, аж потилиця луска. — **Почёсы́вать вь заты́лкѣ** = **чу́хати потилицю**.

Заті́лочний = **поті́лишний**.

Заты́льний = 1. д. **Заты́лочный**.

2. **за́дній**.

Затя́гива́ть, заты́ня́ть, ся = **тиня́ти** (С. П.), **ро́бити, ста́вити тин, загоро́жувати тина́ми, обти́пати, ся, поста́вити тин, загоро́дити, ся**.

Затя́чка = **затичка**, (в бочці або що зверху, куди вливають) — **вту́лка**, (знизу, де виливають ся) — **чи́п, ши́пунт**, (що верх в хаті затикають) — **за́ткало**. Мал. — Оттакечки без за́тички. н. пр.

Затя́вaть, затя́ять, ся = 1. **зачи́нати, почи́нати, заті́вати, (що зайве або пусте) — виті́вати, зача́ти, поча́ти, заті́яти, ся**. — Хлопче, молоде, який ти ледащо, затів жени́ть ся, сам не знаєш на що. н. п. — Таке виті́ва, що і в борщ не кришуть. н. пр. 2. **ви́гадувати, ви́гадати**. — **Затя́ля на мене́ напра́сну** = **ви́гадав на мене́ дурни́цю**.

Заті́и = **ви́гадки, за́тви** (С. З.), **ві́тви́ки**, (примхливі) — **витребе́ньки** (С. Аф.).

Заті́йливий, во = 1. **ви́га́дливий**, (ро́пичю) — **витребе́нькувати́, ви́га́дливо, в витребе́ньками, в ви́крута́сами**.

2. **вті́шний, но**. — **Заті́йливое діти́** = **вті́шна дити́на**.

Заті́йникъ, ца = **ви́га́дник, ця і д. Заба́вникъ**.

Заті́йничать = **ви́га́дувати, виті́вати**.

Заті́йний = **ви́гаданий**.

Заті́йщикъ, ца = д. **Зачи́щикъ**.

Заті́ль = **за́тім, після́ сього, після́ то́го, по́тім, врешті́, на послі́док, відта́к** (Гал.) — **Поті́м треба́ ще зга́дати, що...** — **Заті́ль что́** = **бо, за́тім що, через те́, що..., тим, що..., позая́к** (Гал.). — Не кі́нчав роботи́, бо зане́дужав. — Не пі́шов через те́, що до мене́ гості́ при́хали. — **Заті́ль что́бы** = **на те́, щоб...**

Заті́йива́ть, заті́я́ть, заті́ня́ть, ся = **заті́няти́, за́стувати, за́ступа́ти, закри́вати́ сьві́т, за́тініти́, ся, за́ступити́ сьві́т**.

Заті́пка, за́тєнь = **за́тінок, холодо́к**. — Баба у за́тіпку стане за дівку. н. пр. — Ле́две доплуга́нили́сь до кри́ниці, та спочили в холо́дку під верба́ми.

Заті́сені́ть, заті́ся́нь = **за́ті́снити́, за́ті́сня́ти**.

Заті́я = 1. д. **Заті́йникъ**.

2. **ви́гадка, ві́тві́ка, витребе́нька**. — **Д. Заті́и**, котре́ вжива́єть ся ча́стіше.

Заті́ять = д. **Заті́вaть**.

Заті́явкaть = **за́дзівкати, за́га́вкати**.

Заті́ягива́ть, заты́яну́ть, ся = **затя́гати, за́тягува́ти, заты́ягти́, ся**, (про ді́ло) — **во́лочіти, волово́дити, тягті́, прово́локти і т. д.**, (про ра́ни) — **затя́гати, за́гбюва́ти ся, заты́ягти́, ся і т. д.**, (узел, петлю) — **зашмо́ргувати, за́шморгну́ти**. — **Поча́ло йому́ ра́ни за́тяти**. — Ска́зав, та́й за́шморгну́в на ши́ї ві́н аркан. Гу́л Ар.

Заті́яжкa = 1. **за́тягува́ння**.

2. **мотузо́к, моту́зка, поворо́зка** (для за́тягува́ння), в шта́нях — **очу́р**.

3. **маті́я** (у нево́да).

4. **тяга́нина** (С. П.), **прово́лочка**.

Зау́за́ть = **за́гуза́дати** (про кі́лька) — **по́за́гну́дувати**.

Зау́локъ = **зау́лок**, (глу́хий) — **за́зубе́нь**.

Зау́мничать = **замудрува́ти**.

Зауи́вний, но = **жа́лібний, но, журни́й, но** (С. Л.), **журли́вий, во** (С. З.), **сумни́й, но**. — Де узя́лась та зозу́ленька, у голо́вках сі́дала, жа́лібно гу́вала. н. д. —

Все я бачив; од усього серце падривалося, — і тоді журливе слово на папір прохалося. В. ІЦ.

Зауны́вность = журли́вість, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тієї пісні багато журливості, а слова ще більше додають туті.

Зауны́ть = д. Запечалі́тися.

Заунокійный = поминáльний.

Заупорствовать, заупря́миться = уперти́ся (С. ІІ.), зата́їти ся (С. З. Л.), затну́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, опина́ти ся (поча́ть). — Хоч кременем ухо ріж, так затив ся. п. пр. — Кого не візьме, як затпет ся, тому сидіти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забуркоті́ти.

Заури́дный = звича́йний, абі́-який.

Заусени́ца = за́дірка, за́дра (С. Нар.). — Не знаю й від чого не поробились у мене задріпи трохи чи не на всіх пучках.

Зауе́скать = зацькува́ти. — Зацькували собаками.

Зауе́шка, зауе́шке = д. За́тїпка.

Зауори́ть = задні́ти. — Треба краще задніти діжку.

Зауо́рник = доло́то (жолобчасте), жо́лобок.

Зауо́рникъ = бо́ндарь (котрий робить утори).

Заўтра = за́втра вранці.

Заўтрєня = ўтрєня.

Зауто́живать, зауто́жить = загла́жувати, запра́совувати, загла́дити; запра́сува́ти.

Зауша́ть, зауши́ть = ляпанця́ми годува́ти, ля́паса, ля́щя дава́ти, да́ти, би́ти, вда́рити по щока́х або по що́ці. — Як дам тобі ляща я в пику. Кот.

Зау́шина = ля́пас, ля́панєць, ля́щ. С. З. Л.

Зау́шица, зау́шица = зау́шиниця.

Зафальші́вить, зафальші́ть = захвалі́шувати.

Зафра́нтить = зачепу́рити ся.

Зафы́ркать = запо́рскати.

Заха́живать = захо́дити, заверта́ти, (до кого).

Заха́ивать, захая́ть = га́нити (С. Аф.), ганя́бити, гудіти (С. Аф.), ха́їти (С. ІІ.), зга́нити, зганя́бити, захай́ти. — Пошів гудимо, а з попами будьмо. п. пр.

Захацдрі́ть = зану́дити ся. — Занудив ся я, сидючи в хаті.

Захаци́жить = присвя́тити ся, приматко́вжати ся. — Так уже присвятила ся —

жива до Бога лізе. Чайч. — А вже Насті приматкобжила ся, усе їй гріх та гріх, дивіть ся — „свята та божя, а псиною з душі тхне“.

Заха́нать, заха́ивать = захо́пити, за́гара́ти, заграбува́ти, захо́плювати, гара́ти, грабува́ти.

Заха́пъ = 1. захо́плювання.

2. оберемо́к. С. З. — Взяв оберемо́к сіпа.

Захва́ливать, захвалі́ть = захва́лювати, вихвалі́ти, захвалі́ти, перехвалі́ти. — Не дуже хвали, а то перехвалиш на один бік. Чайч.

Захва́стать, ся = захва́стати, хва́стати (поча́ть), захвалі́ти ся, зачва́нити ся, завелича́ти ся.

Захватáть = 1. заха́пати, хапа́ти (поча́ть). 2. заха́пати, зама́пати, заяло́зити (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захваті́ть, захваті́вать = 1. захо́пити, захо́плювати, заня́ти, займа́ти. — Захопив жменю оріхів. — Телят заняли на громадському житі.

2. захо́пити, схо́пити, засту́кати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодія в коморі застукали. — **Захваті́ть** по горя́чим слѣ́дамъ, на мѣ́стѣ прєступлє́нїя = схо́пити, пійма́ти, зла́пати на горя́чому вчи́нку.

3. захо́пити, за́гара́ти, пограбува́ти, захо́плювати, грабува́ти, гара́ти. — Загара́в чужу худобу. — Захопив мою шапку.

4. зупи́нити, залпи́ти (С. Аф.), спии́ти, зупи́няти, залпи́яти, спии́яти.

5. заче́пити, зачі́пляти.

Захва́тливый = хапкий, хапчивий, хапун (С. ІІ.), хапу́га.

Захва́ть = 1. роспі́р. — Сі обцєньки не годять ся — малий роспі́р.

2. захо́плювання, грабуно́к. — **Въ захва́ть** = зчєпівши́сь.

Захворáть = д. Забо́лѣть.

Захвостáть = хльо́стати, хвóськати, шмага́ти (поча́ть).

Захи́кать = засьмі́яти ся (по тихенько: хі, хі).

Захилѣ́ть, захирѣ́ть = марні́ти, змарні́ти, захлява́ти, захля́сти (С. Аф.), захі́рїти (С. Аф.), упада́ти, упа́сти на сї́лах, занєпада́ти, занєна́сти. — Захляв, наче три дні не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи запєпали на сїлах. Чайч.

Захирѣ́лый = хі́рний, хі́равий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо оті грївки. п. о.

Захитріть — хитрувати (почать).

Захихикать = д. **Захихать**.

Захламлять, захламостить = завалювати, закидати, завалити, закидати, замотлюшити.

Захлебать = засоборбати.

Захлебнуть, захлёбывать = запити, запивати (сборбаючи).

Захлебнуться, захлёбываться = захлинутися, похлинути ся, захлинуться ся, залити ся, залипати ся, заливати ся. — Аж пирхав, аж захлипаєт ся. н. к. З. о Ю. Р. — Поринаяш, — не дай Боже, заллеш ся водою. К. Д. — Сьмієт ся аж заливаєт ся.

Захлестнуть, захлестывать, ся = 1. хвісьнути, хвіськати (С. Ш.), захвисьнути, захвиськувати.

2. заплутати, закрутити, зашморгнути, заплутувати, закручувати, зашморгувати, ся (про прядиво, нитки то що: заплутати ся петлею).

2. захлюпати, захлюпувати ся; залити, заливати ся (хлюпаючи). — Хвиля захлюпувала чолов.

Захлёстка = 1. зашморг (петля. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — **Шить въ захлёстку** = шити ланцюжком.

2. клімка, плямка. С. З. Л.

Захлесть = мул, наволока, наволок, наплинок. (С. З.).

Захлонатъ = (багогом то що) — заляскасти, залящати, (в долоні) — заплескати, заляпати, (очима) — залупати, закліпати. (Лев.).

Захлópка = 1. хліпавка, хліпок, хліпець. — Треба краще приробить хліпок до смоку.

2. клімка, плямка, засувка, заціпка.

Захлопнуть, хлопнуть, ся = зачинити, зачиняти, ся, рланом, грюкнувши (двері, хвіртку то що), грюкнути, грюкати. — Віп так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.

Захлопотать, ся = заклопотати, ся.

Захлыснуть = д. **Захлестнуть**.

Захлонатъ, захлостать, ся = задріпати, ся, забьпати, ся (С. Аф.), забрьохати, ся. (С. Аф.). — Задрипав ся по коліна. Чайч.

Захлябать = захитати, ся, заколихати, ся, заколивати, ся.

Захныкать = захихати, зарьмсати.

Заходить = 1. заходити. — По дорозі зайшов до його. — Місяць зайшов за хмару.

2. заходити. — Заходив по хаті.

Заходиться = терпнути, дубіти, деревяніти, клякнути. — Писав, писав, аж руки терпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки клякнуть. — Руки зашли (від холоду) — зашпари зайшли. С. Аф.

Заходникъ, заходчикъ = д. **Дермопрятъ**.

Заходъ = 1. захід. — Се було при заході сонця.

2. паскудник, срач (С. З.). — Школу живітську на срач подарувати. н. д.

Захождёніс = захід.

Захóжий = захóжий (С. Л.), перехóжий, мандрівний. (С. З.).

Захóзийничать, захóзийствовать = захазяйнувати, загосподарювати.

Захóлэживать, захóлэдить, ся = холодіти, захолóжувати, захолóдити, ся.

Захóлэдь = холóдок, затинок. (Д. Загбика).

Захóлэдьтэ = захолóнути.

Захóлэстьсэ = 1. глушина. — Живемо в такій глушині, що до нас і чутка не доходить.

2. гущина, гущавина (в лісі). — Заліз у саму гущину.

Захоронить, ся = заховати, ся, поховати, ся. — Сама хоче мене мати в землю заховати.. а хто ж її головоньку буде доглядати? н. п. — Охрїмову матір заховали, вмерла, не діждалася сина. н. о. — Вчора вмер, а сьогодні вже її поховали — Рости, рости а клен-дерево, рости в гору високо, поховати пана отамапа в сиру землю глибоко. н. н. — Заховав десь мою шапку. — Нема його нігде, мабуть десь заховав ся.

Захорóхóриться = роспрїндити ся.

Захотѣть, ся = захотіти, ся, захтїти, ся, схотіти, ся, забажати, ся, заманути, ся, закортіти, (притьмом) — присїти, присїичити. — Захотїло ся міні й про се дзнати ся. — Забажало ся о Петрі мерзого. н. пр. — Нам чогось нишого замалуло ся. К. Х. — Закортіло чоловіка зайти у шинок. н. к. — Закортіло йому ті страви покуштувати. Чайч. — Павькові присїла охота доконче його питати. Лев. — Отсе як приспичило, що й підвждати не можна!

Захóхлиться = їжити ся (почать), найжити, ся, найкачити, ся.

Захóхотать, ся = зареготати, ся.

Захрабритьсэ = захрабрувати, бадьорити, ся (почать). — Ледве ноги волочити, а дивись, як почав бадьоритися.

Захрапѣть = захропiti.

Захребетникъ = бурлака, піймит.

Захрипѣть = захрипіти, захарча́ти. — Одного й другого ударив під бік пожем, — так вони й захарчали. н. к.

Захромѣть = зашкандиба́ти, зашкити́льгати, зашкандиля́ти.

Захрустѣть = захрустіти, захрумтіти, захрумча́ти. (С. З). — Чу́ю — хрумчить сніг, — мабу́ть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубах у його захрумтіли. С. Л.

Захрюка́ть = захрю́кати, захро́кати, запро́хкати. — То собака инде гавкне, то захрюкає свини, то шкодлина кішка нявкне, то цвиріпніє горобя. Сніп.

Захря́слость = 1. зава́л.

2. затве́рддість.

Захря́слый = 1. зава́лений, забі́тий, заму́лений.

2. затве́рділий.

Захря́сну́ть = 1. забі́ти ся, заму́лити ся (С. Аф.). — Ринна чимсь заби́ла ся, от вода й не ті́че. — Ставок заму́лив ся.

2. застре́яну́ти, застре́яти. — Хотів збити яблуко, кинув домаку, а вона й застряла. — Пішла по воду, та десь і застряла. С. Аф.

3. д. **Затве́рдіть**.

Захря́сті́ть = затрі́пати, трі́снути.

Заху́да́ть = 1. сху́днути, з ті́ла сна́сти, зма́рніти. — Поки багатий схудне, то убогий здохне. п. пр.

2. з'убо́жати, зве́сти ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і ні с чого. Чайч.

Заху́літь = д. **Заха́нвати**.

Захри́вати, захри́ти = зачі́ркувати (С. Аф.), ви́чіркувати, заче́ркну́ти, ви́че́ркнути, (багато) — пови́чіркувати. — Багато вчитель пови́чіркував з мого писання. Чайч.

Заца́пати = захо́нити, зага́рбати.

Зацара́пати = задрі́пати, зашкря́бати.

Заца́рити, зацаре́товати = заца́рюва́ти, зацарюва́ти. — Поки у Варшаві зацарював Понятовський жвавий. К. Ш.

Зацві́сти, зацві́сть, зацві́тати = 1. зацві́сти, за́квісти, за́квітнува́ти, за́цві́тати, розцві́тати. — Ой у полі, ой у полі зацві́ли волошки, тим і тебе полюби́ла, що руманий трошки. п. п. — Зацві́ла в долині червона калина, ніби засмія́лась дівчина дитина. К. Ш. — Ой за́квітли фі́ночки, за́квітли, ці́лі гори і долини за́кри́ди. п. п.

2. за́цві́сті, за́цві́тати. — Заснула Вкраїна, буряном укри́лась, цві́лію за́цві́ла. К. Ш.

Заца́кати = заца́кати, заца́кати, заца́кати (про курчат).

Зацѣ́ловать, ся = заці́лува́ти, ся.

Зацѣ́на = 1. заце́на, ключка, га́к.

2. приче́па, задо́бра і т. д. д. **Зади́ра**.

Зацѣ́пнѣти, зацѣ́плѣть, ся = 1. заче́пнѣти, ці́пнѣти, заці́плѣти, ся. — Заче́пив ся за поріг, тай упав. — Біда та й за біду за́чепила ся. н. пр.

2. заче́піти, за́няти, ці́пати, за́ціпати. — Не ці́пай мене, бо битиму. — На що мене за́чепаш, коли собі иншу маєш. п. п. — Не за́ймай його.

Заца́пка = 1. д. **Зацѣ́на**.

2. заці́плѣння, за́ціпа́ння.

3. при́чепка (С. З.), за́ціпка. (С. Аф.). — Так і шукає за́ціпки, щоб за́вестись.

Заца́плѣ́ніє = д. **Заца́пка** р.

Заца́плѣ́ть = д. **Заца́пнѣти**.

Заца́пливий = д. **Зади́рчивий**.

Заца́пны = й́кли.

Заца́верѣть, заца́врѣть = зава́яну́ти, за́ча́хну́ти, захі́рити (про рослини).

Заца́вкаты = заца́пкати, за́жвѣ́кати, за́чвѣ́кати (Чайч.).

Зацаро́вать, зацаро́вывать = зача́рува́ти, заво́рожити, замо́вити, зача́робо́увати і т. д., (про кільки) — по́зачаро́бувати і т. д.

Зацаро́ді́твовать = зача́рува́ти, за́ча́клува́ти, заво́рожити, заві́дмува́ти, по́чатъ ча́рува́ти і т. д.

Заца́стити, заца́щати = 1. уна́дити ся, уна́жувати ся (С. Ш.), вца́щати, уца́щати (поча́ть). — Уна́див ся жу́равель до ба́биних ко́попель. п. п. — Де не лю́бить — не бу́вай, а де лю́бить — не вца́щай. н. пр.

2. по́спіша́ти ся, задрі́ботіти, задро́бцюва́ти (переважно в мові або в ході).

Заца́стю = ча́сто, ча́стєнько, ча́сто-гу́сто (Чайч.).

Заца́тіє = д. **Заро́дженіє**.

Заца́ть, заца́пнѣть, ся = 1. по́чати, за́чати, по́чинати, за́чинати, ся.

2. зава́готіти, зава́готяти, за́черева́тіти, по́не́сти, за́йти, ва́готіти, че́рева́тіти. — У цари́ці не було ді́тей зроду. Ска́зали їй зва́рити шчучину го́лову. Ізва́ри́ть ту го́лову, і́з'яте, то ви за́йдете. Во́па так і зро́била: за́йшла і ро́дила. п. к.

3. за́родіти, за́рожда́ти, ся, за́ро́жувати ся, за́чати, за́чинати, ся, за́ко́ніти, за́коня́ти, ся. — За́ко́пієть ся ди́тина. Полт. Чайч.

Заца́хнуъ = заца́хну́ти, захі́рити, по́хирі́ти, по́марі́ти.

Заца́каты = д. **Заца́вкаты**.

Зачіванитися = зачіванити ся, запиндіючити ся, запріндіти ся, заіндіючити ся.

Зачервівѣть = зачервівіти.

Зачеркнѣть, зачеркну́ть = д. **Захѣрива́ть.**

Зачѣрпнѣть, зачерпнѣть = 1. зама́зувати, каля́ти, брудни́ти, зама́зати, закаля́ти, забрудни́ти, (про кільки) — позама́зувати і т. д.

2. д. **Захѣрива́ть.**

Зачерпнѣть, ся = зачорніти.

Зачерпну́ть, зачерпнѣть = зачерпну́ти, зачерпувати, зачерпнати.

Зачерствѣлость, льй = чѣрствість, чѣрствий.

Зачерствѣть = зачѣрствіти, почѣрствіти. — Увесь хлѣб почѣрствів. Чайч.

Зачертнѣть, зачѣрчива́ть = зарисова́ти, визна́чити, познача́ти, зарисовува́ти, зазнача́ти, значіти.

Зачѣса́ть, ся, зачѣсыва́ть, ся = 1. зачѣса́ти, зачѣсувати, ся, (про кільки) — позачѣсувати. — Усі паші дівочки позачѣсувалі йдуть. п. п.

2. зачу́хати, ся (С. Аф.), зачухма́рити, ся.

3. засвербіти. С. Ал.

Зачѣска = зачѣсуванья.

Зачѣснѣть = 1. шанува́ти, чтіти (почать).

2. га́яти, ганьбіти, ла́яти (почать).

Зачѣсть, зачита́ть, ся = залі́чити, зачитати, залі́чувати, заці́тувати, ся.

Зачѣсыва́ть, ся = д. **Зачѣса́ть, ся.**

Зачѣть = заміна. — Братъ, дава́ть въ зачѣть = бра́ти, дава́ти вперед, на одробіток. — Не въ зачѣть = не лі́учи, не в щѣт.

Зачи́на́ть = чи́кати, чикрі́жити (почать).

Зачи́лика́ть = зацьві́рювати.

Зачи́на́ть, ся = д. **Зача́ть.**

Зачи́нива́ть, зачи́на́ть, зачи́нѣть, ся = ла́годити, поправля́ти, справля́ти, ла́тати, зала́тувати, зала́годити, пола́годити, попра́вити, спра́вити, зала́тати, ся.

Зачи́нѣ́сь = загорді́ти, зачіваніти ся.

Зачи́нка = ла́годі́ння, ла́тання.

Зачи́пникъ, ца = приві́дця (С. З. Л.), приво́децъ (С. З.), приво́дчик, ця (С. Л.), при́звідця, заво́дчик, ця (С. Л.), при́чинник, ця. — Через ваших же приві́дців на вас погибель. Брюховецькай. С. З. — Приві́дця зараз, ся шептуха, йому шепнула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.

Зачи́пъ = почі́н, поча́ток, при́вод. — Всюди приво́д дає. Номіс.

Зачи́пѣть, ся = д. **Зачи́пнѣть.**

Зачи́рка́ть, зачипри́кать = д. **Зачи́лика́ть.**

Зачи́слѣть, зачисля́ть, ся = д. **Зачѣсть.**

Зачисго = за го́тові гроші.

Зачита́ть, зачитыва́ть, ся = 1. д. **Зачѣсть.**

2. зачитати, зачитувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемніло.

Зачиха́ть, ся = зачха́ти, ся.

Зачи́ока́ть = заці́ювати.

Зачо́ка́ть = заці́ювати.

Зачу́мнѣть, зачумля́ть, ся = зарази́ти, заража́ти джумо́ю, морові́цею.

Зачу́ять = почу́ти, зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. п. п. — Почула собака звѣра, почала пошити. Чайч.

Зачѣмъ = чо́го, чо́м, на́ що, на ві́що, чо́мү. — Чого тебе туди повесло? — Чом, чом, чорпобров, чом до мене не прийшов? п. п. — Навіщо се міні здалось?

Заша́вка́ть = зашамотіти.

Зашага́ть = заході́ти, ступа́ти (почать).

Зашалѣ́рити = 1. д. **Забаклу́шничать.**

2. замоді́ти, верзти́, торочити, тереве́ні пра́вити (почать).

Заша́лива́ть, зашали́ть, ся = 1. пуста́вати, жирува́ти (почать).

2. розпустува́ти ся, розжирува́ти ся.

Заша́мши́ть = 1. д. **Заша́вка́ть.**

2. задеркоті́ти, задерча́ти, задзи́жчати. С. Аф. (Про колеса або маятник в дзиґарях, як вони, черкаючись, деркотять).

Заша́рка́ть = зачѣ́ювати.

Заша́статъ, зашастѣ́ть = зашамотіти.

Зашата́ть, зашаты́вать, ся = захи́тати, захи́тувати, ся.

Зашви́рива́ть, зашвы́рну́ть, зашвы́ря́ть = закида́ти, шпурля́ти, шви́ргати, закі́нути, зашпурну́ти, (про кільки) — по́закидати. — Позакладав хлопець усі свої іграшки, взявши ся нильпо до книжки. Чайч.

Зашевѣ́льть, ся = завору́шити, ся, (про мнѣство) — заки́нути, закома́шити ся. — Заворухила ся пустиня, мов із тісної домовини на той останій страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.

Зашѣ́сь = карк, поті́лиця (власне спідня частина потилиці). — **Удари́ть по заше́йку** = вдарити по потилиці, поти́лишника да́ти.

Зашей, у виразі: **Въ зашей** = в поті́лицю, по поти́лиці, в три́ни́я, в три ві́рви. — Вигнав його в три́ни́я. — В три вірви вигнали. Кот.

Зашейна = 1. карк.

2. поти́лишник. — Дав йому доброго по-

тилишника. — Геть відсіль к чорту, а то потилишника дам. Кот.

Зашелестіть = зашелестіти, зашамотіти, зашипіхрхати, шелеснути, шипіхрхнути. — Тихо всюди і лист не шелесне. Чайч. — На землю злізла ніч, нігде ані шипіхрхне, хіба то де куди крізь сон що небудь ширхне. Гул. Ар.

Зашелесць = захо́жий, заволо́ка. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велить міні річку брести широкою ще й глибокою. п. п.

Зашелудівить = зара́зити па́ршами.

Зашелудівіть = запарши́віти, спарши́-віти.

Зашелелять = заше́нелявити.

Зашептáть, заше́птувати = 1. зашепо́-тіти, зашепотáти.

2. замо́вити, заше́птáти, заворо́жити, замовля́ти, заше́птувати, заворо́жувати.

Зашеро́шить = 1. зколо́шкати, скудо́в-чити, скуйво́дити, поко́шлати.

2. коло́шкати і т. д. д. Еро́шить (поча́ти)

Замерша́вть = заку́длати́ти, зако́шпа́-тіти, ско́струба́тіти.

Зашиба́ть, зашибі́ть, ся = 1. забива́ти, забити́, ся, уда́рити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.

2. добува́ти, заробля́ти, добу́ти, заробі́ти. — Він багато грошей заробив.

3. зашива́ти, вкида́ти ся в горілку або в яке леда́цтво.

Зашибина, зашиб = місце на тілі, де уда́рено, (з знаком) — синя́к, (довгастим) — смуга, басамáн. — Як ударив бато́гом, так сини смуга й набігла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басамáн. п. п.

Зашива́ть, заши́ть, ся = зашива́ти, заши́ти, ся. — (Починати шить, зашивати подра́не і заробляти шитвом).

Зашивка = 1. зашива́ння.

2. заші́те (місце). — Подралось саме на зашитому.

Зашипі́ть = зашипі́ти, (про гадюк, гусей) — заси́чати, (про масло, сало) — зашкварча́ти. — Гусак засичав. Фр. — Га́дюка хоч не вкусить, так засичити. н. пр. — Зашкварчало сало на сковороді.

Зашипка́ться = д. За́медля́ть, за́мьшкaть.

За́шпа́нать, ся = задрі́пати, ся, за́тьопа́ти, ся, за́хпа́пати, ся, за́брю́хати, за́бо́втати, ся.

За́шпый = д. За́шелець.

Зашми́гати = 1. зашми́гáти, засновигá-ти. — Засновигала там по всім куткам. Б. Р. 2. задрі́пати, за́тьопа́ти, за́таска́ти. — Задріпав свиту.

Зашпи́лювати, за́шпи́лити = при́шпилюва́ти, при́шпи́лити.

Зашпи́ня́ть = за́ке́нчува́ти, за́глузува́ти, за́кпи́ти, на́ глѹ́м підня́ти.

Зашу́мѣть = зашумі́ти, (про юрбу людей) — загомо́ніти, за́галасува́ти, (про оде́жу) — зашамоті́ти, (про вогонь) — заго́тотіти, (про що важке) — за́гуркоті́ти. — Загуділо в чорній хмарі, зашумів весь лист. н. п. — Коли чує: загаласували всі люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Загого́тіло в трубі. — Загототів якийсь підземний глас. Греб. — Народ загомонів, заворушив ся.

Зашу́тіть = за́шуткува́ти, за́жартува́ти.

Зашу́шкати = зашущу́кати, ся, за́тиш-кува́ти ся. — Панночки, тишукуючись, на сьміх його піднімали. К. Х.

За́шебені́вати, за́шебені́ть = за́кида́ти, за́кидати́ гру́зом (грудками цегли, глини то-що).

За́шебета́ть = за́шебета́ти. — За́шебета́в соловейко. К. III.

За́щего́ль = хверцюва́ти (С III.), чену́-рити ся (поча́ти).

За́щекота́ть = 1. за́лескота́ти, за́лоскота́ти. — Може ви́йшла русалопька мате́рі шука́ти, а може́ жде козаченька, щоб за́лоскотати. К. III.

2. за́скре́кота́ти, за́скре́готати́. — Со́рока за́скре́котала.

За́щѣ́лка = кля́мка, пля́мка, за́щі́нка (С. Аф.).

За́щѣ́кати, за́щѣ́квати, за́щѣ́кну́ть = 1. лу́скати (поча́ти), за́ля́скати, (зубами) — за́кля́цати, (про соловейка) — за́тьбо́хкати (С. Аф.), лу́скати, ля́скати і т. д. (почина́ти).

2. за́щі́пати, за́щі́пну́ти (за́щі́нку або кля́мку). С. Аф.

За́щемі́ть, за́щемлі́вати, за́щемлі́ть, ся = при́щемі́ти, при́щі́кну́ти, (за́щиплюючи скрі́ню) — при́скрі́ня́ти; при́щемлі́ти. — Зачинив двері та якось і прищипнув собі пучку.

2. за́щемі́ти (С. Аф.), за́щі́ти. — За́щѣ́мі́ло се́рце.

За́щѣ́мъ = 1. місце, де при́щі́кнуто.

2. клі́щі, обце́ньки.

За́щѣ́пати = дра́ти дра́пку, ска́лки, лу́-чину (поча́ти).

За́щѣ́нина = д. Задо́рина.

За́щѣ́нка = 1. за́стѣ́жка, за́щі́нка (у кни́жці).

2. д. Задѣрина.

Защѣпливать, заще́нить = 1. задира́ти, задра́ти (тешучи або стругаючи).

2. д. Занозить.

Защѣ́пный = заці́пний.

Защипка, щипль = (у пирога) — пру-жок, (у книша) — лапка.

Защипа́ти, щипыва́ть = 1. заціпа́ти, заціпува́ти.

2. заціпа́ти, заску́бти, заціпува́ти, заску́бувати. — Гуси заскубули курча.

3. залі́пити, залі́плювати (про тісто).

Защита́ = 1. засло́на (С. З. Л.), за́хист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту. п. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сніжого піску. Пч.

2. оборо́на (С. Л.), охоро́на, засту́па (С. Л.), зату́ла. — Чоловік як ворона, а все жіпї оборо́на. п. пр. — На оборо́ну Батурина з войском више́дши. Л. В. — На́длючає́ся на милостиву́ю охоро́ну вашо́ї Ве́ль-мо́жности. Л. В.

Защити́тель, щита́ = оборо́нець, оборо́н-ця́ (С. З. Я.), засту́пник, ця́.

Защита́ть, щита́ть, ся = оборо́нити, одборо́нити, захи́стити, засту́нити, ся, порятува́ти, боро́нити, оборо́няти, захи́щати, засту́пати, ся, осту́пати, ся, рятува́ти, ся. — По́може чи не по́може, а хоч оборо́нити нас від жи́дів. Фр. — Да́й йому́ Бо́же здоро́в'я і щас́тя, боро́ня його́ від нещас́тя. н. п. — Бу́де мене́ муж би́ти, нема́ кому́ боро́нити. п. п. — Ти мене́ од сме́рти одборо́нив, одборо́ню і я тебе́. н. к. — Ой не сла́хуй, милі́й Бо́же, що́ я говори́ла, бо́да́й мого́ ми́ленького́ Пре́чистая́ боро́нила. н. п. — Од татарви́ безбо́жної зе́млю захи́стили. К. Д. — Ні́чим хлі́ва захи́стити. С. З. — Мо́же чваните́сь, що́ бра́тством ві́ру засту́пили, що́ Сино́пом, Трапезу́ндом га́лушки вари́ли? К. Ш. — А Бо́г ми́ні по́мо́гає, мене́ засту́пає. К. Ш. — Засту́пати немо́щих і боро́нити без ви́ни по́гибаю-чих. Л. В.

Защити́тельный = оборо́нний. — О́рда о-боро́нною ру́кою в по́ле ви́ступала. Л. Сам.

Защитни́къ, ца́ = д. Защи́титель.

Защита́ть, ся = д. Защи́тити. — Защи́щє́нный = оборо́нений, захи́щений. — Мѣ́сто, защи́щє́нное отъ псѣ́годы = за́хист, за́хисток. — М. в. отъ вѣ́тра = за́тиши́є мѣ́сце, за́тишок. С. Аф.

Защупа́ть = карта́ти, дорі́кати, грі́зти (поча́ть або ду́же).

Защурива́ть, щуря́ти, ся д. Зажу́рива́ть.

Защурю́пить, защурю́плива́ть, ся = за-щурю́вати, защурю́бувати, ся.

Заѣда́ть, заѣ́сть = 1. загри́зати, загри́зти, закусати. — Ки́цька загри́зла па́цюка. — Соба́ки закусали́ поро́ся.

2. роз'і́дати, я́трити, роз'і́сти, роз'я́трити. — Пласти́рь тільки́ роз'і́дає бо́лячку, а не по́магає.

3. заі́дати, заі́сти. — Таке́ гі́рке, на си́лу заі́в. — Пі́сля горі́лки тре́ба заі́сти. — Но́жиці заі́дають = но́жиці затина́ють ся. — За́бла спа́сть = залу́та-ла ся.

Заѣда́ться, заѣ́сться = 1. загри́зати ся, загри́зти ся, почина́ти або поча́ти грі́зти ся.

2. загри́зати ся, грі́зти ся, сва́рити ся, заво́дити ся, загри́зти ся, заве́сти ся. — Во́на така зу́бата, що́ з усі́ма за-гри́зає́ть ся. Ча́йч. — Я́к випив ча́рку, то́ тільки́ й ді́ла що́ заво́дять ся. С. Аф.

Заѣ́дки = заі́дки (С. Аф.), заі́док (С. З.), ла́сонці, лаго́мйни, лаго́мйни́ки. С. З.

Заѣ́дчивый = зава́дливий, зади́рливий, за-де́ракува́тий, сва́рливий.

Заѣ́ды = заі́ди. С. Аф. — Я́к у горо́бця заі́ди.

Заѣ́дь = насоси́ (у ко́ней коло́ зубі́в). — Тре́ба покля́кати ко́новаль-а́ ско́лоти насоси́.

Заѣ́зд = 1. заі́зжа́ння.

2. заі́зн. — Ко́закі заго́нами кину́ли си́ до́бивати́ ли́хів.

Заѣ́зжато́й = доі́зжа́чий.

Заѣ́зжа́ть, заѣ́хатъ = заі́зди́ти, заі́хати.

— Заѣ́зжа́я = наі́здом. — Заѣ́хатъ по́ро́жє́, по́зати́лку = заги́ли́ти по́пи́ці, ля́нани́ця, ля́нцї да́ти, по́потили́ці да́ти.

Заѣ́зжива́ть, заѣ́здить = заі́зжува́ти (С. Аф.), замордо́бувати, заі́здити, заморду́вати. — Заі́здив, заморду́вав ко́пя.

Заѣ́зжий = приі́зжий.

Заѣ́сть, ся = д. Заѣ́да́ть, ся.

Заѣ́хатъ = д. Заѣ́зжа́ть.

Зако́пони́чать = за́купити ся, жи́ти ску́по (поча́ть).

Заю́литъ = завері́ти ся, закру́тити ся, за́метуши́ти ся, лабу́знити ся (коло́ ко́го поча́ть), захо́дити хо́дором. — За́ме-туши́в си́ ви́н пе́ред па́ном — та́к хо́дором і́ ходи́ть. Ча́йч. — Пе́ред па́ном Фе́дором хо́дить жи́д хо́дором. К. Ш.

Заю́рять = д. Заспи́шити і́ Заторо́пити.

Заю́роде́твовать = чу́дасі́йничати, уда́-вати́ бла́зня (поча́ть).

Заю́ркать = пу́ринати́ (поча́ть).

Заявїть, заявлять = заявїти (С. Аф.), оповістити, ознаймити, заявляти (С. Аф.), оповіщати, ознаймовати (С. Л.). — Чому ж ви старшому не ознайомили? К. Ст.

Заявленіє = заява, заявка, оповістка.

Зайлово́ла = ялова, ялівка, яловіця (С. З.).

Зайлово́ть = ста́ти яловою.

Зая́рїжничать = за́пїячити.

Заяснѣть, ся = заяснѣти, ся.

Зя́ць, зв *Lepus timidus* — за́ць, за́єць, зайко, здр. — за́йчик, білий — біляк. С. Ш. — **Зя́ць земляно́й**, *Dipus jaculus* = земляний за́ць.

Зя́чина = д. **За́йчина**.

За́йчий = зайчий. — Довгий, як зайчий хвіст. н. пр. — **За́йчий ко́рень**, рос. *Asarum* — ко́питень, ко́питник, копитня́к, підлістник, підолішник, підорішник. С. Ал. — **З. молоді́ль**, рос. *Sedum telephium* L. = за́йча капу́ста, за́йча розса́да (укр.), ма́сляне зілля (гал.). С. Ал. — **З. овесъ**, рос. *Avena pubescens* L. = ві́сенюг, ві́сенюе́ць, мітлі́ця. С. Ал. — **З. сала́т**, рос. *Sonchus oleraceus* L. = мо́лочак, ка́кіш. С. Ал. — **З. чesно́бъ**, рос. *Teucrium Scordium* L. = ді́кий часні́к, е́ска́рдія. С. Ал. — **З. щаве́ль**, рос. *Oxalis acetosella* L. = за́йчий щаве́ль, ща́ну́х. С. Ал. — **З. крово́ця**, рос. *Hypoxis* L. = зы́вробой, криві́ця, за́йча криві́ця, святои́ське зілля, мо́лодецька кро́в, кри́стальки, ма́тері Бо́жої е́льзи. С. Ал. — **З. ла́нка, но́жка**, рос. *Trifolium arvense* L. = ко́тики, огі́рошна тра́ва, огі́рошник (укр.), по́лі́ця (гал.). С. Ал. — **З. тра́ва** = д. **З. щаве́ль**.

Збі́тень = гаря́ч, гаря́чий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або мавлії і меду.) — Страшенно змерз, та вже випив гарячу, тоді трохи зігрів ся.

Збі́теньця́къ = той, що продає гаря́ч.

Збро́йний = збро́йний.

Збро́я = 1. збро́я. — А Ярина дає зброю, як порозі естон. Степан її надіває та плачуть обоє: і маблоска, мов гадюка, й ратинце-дрючина і самонал семипядений понос за плечима. К. Ш. — Помер козак й тихи його мова, зостаєть ся кінь вороший та лезав зброю. н. п.

2. збро́я, (на німецький манір) — шо́ри. — Кунив коней і разом всю зброю.

3. струме́нт, спра́ва, справі́ля (ремесницьке).

Зва́нїє = зва́ння, стан, ста́ть. — Звання козацьке та життя собацьке. н. пр. — **Зі-**

брали ся люди різного стану: і козаки, і пани і купці. — Ми козачої статі. — У нашій статі такий звичай.

Зва́ний = клі́каний, про́ханий. — А він колись був кліканий, рушники вже дбались. К. Ш. — На проходах гостей багато треба. н. пр.

Зва́ть, ся = 1. зва́ти, клі́кати, за́клика́ти, за́про́шувати. — Тоді, як кличу — йди. н. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. н. п. — За́кликав його до себе. — А в тій піснї чувш і радість і слю́зю, мов би твою душу якісь душі кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, поуз твої ворітечка сивим конем їхав. н. п.

2. д. **Взыва́ть і Воскли́цать**. — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! н. к. — Я ж думала, моя неенько, що в лісі гукає, а тож моя гірка доля мене знов шукає. н. п.

3. зва́ти, ся, назива́ти, ся, прозива́ти, ся, менова́ти, ся. — Його звуть Олексієм. — От не згадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — **Зва́ть соба́ку** (кличучи: цю-цю!) цю́цюкати. — Нехай цюцюкають... мене сим не зведуть. Гул. Ар. — **Зва́ть на су́дъ** = позива́ти. — Мислі до суду не позивають. н. пр.

Зве́но = (у ланцюзі) — кі́льце, (в оторожі) — прі́сло, (в чому иншому) — шма́ток. — Пце з шестеро прісел, то й була б оторожа. К.

Зве́нчатий = кі́льча́стий.

Зве́нїть = дзвеніти, дзе́нькати, дзе́ленча́ти, дзвони́ти. — Чую, щось дзвенить. — Дзвоник дзе́ленча́ть. — Дзе́нькнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — **Зве́нця́чий** = дзвеня́чий.

Зво́на́рь = дзвона́рь.

Зво́ніло = д. Бі́ло 1.

Зво́ніть = дзвони́ти, (кажучи в жарт) — бо́вкати, бе́вкати, (в маленький дзвоник) — дзе́нькати, дзе́ленькати, дзе́ленча́ти, теле́нькати (С. Ш.), в калатало — ка́латати. — Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. н. пр. — От тільки перший дзвін до сповіді бевкнув. н. к.

Зво́нкії, ко = дзві́нкії, ко (С. Л.), го́лосний, но, дзвеня́чий, дзвеню́чий (С. Л.), гучний, но. — Соловейко в садку тьохка пісню дзвінку. Сам. — Наша дума, паша пісня без хитрої мови, а голосця та правдива, як божєє слово. К. Ш. — **Зво́нка́я мо́нета** = дзві́пка мо́нета, брязка́чі. — Як єсть брязкачі, будуть і послу́хачі. н. пр.

Звѣнкасть = дзвѣнкѣсть, гѣлоснѣсть, гучнѣсть.

Звѣнокъ = дзвѣ́ник (укр.), звѣно́к (гал.).

Звѣноцѣвъ = дзвонарѣвъ.

Звѣнчатка = брязкало.

Звѣнь = дзвѣн, звѣн, (по покѣйному) — подзвѣння, подзвѣн, дзвѣн по душѣ. — Вечѣрній звѣн, багато дум наводять вѣн. Складка. — Сховай собі на подзвѣннѣ! н. пр. — Один дума, як би його достроїть палати, другий дума, як би його на подзвѣн придбати. К. Ш.

Звуковѣй = гѣлосовѣй.

Звукъ = гѣлос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзѣк, брязк, ляск, грѣук. — На дзвѣннѣ вдарили в дзвѣн і тонкий і дзвѣнкий гук задрѣжав і розлив ся по сѣлі на всѣ долини. Лев.

Звучать = гучати, дзѣзчати, брязкати. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. н. пр.

Звѣнчость = д. Звѣнкасть.

Звѣчний = д. Громкій і Звѣнкій.

Звѣзда = зоря, здр. зѣрка, зѣронька, звѣзда. — Ой свѣти місяцю, ще й ясна зоря, просвѣти дорѣжку аж на край села. н. п. — У ярмарку мужикѣвъ, як на небѣ зѣр. н. пр. — У гаю, гаю вітру не має, місяць високо, зѣроньки снують. К. Ш. — Що на небѣ усѣ звѣзды потьмарило, половина місяця у хмарѣ вступила. п. п. — Утрѣшня, вечѣрня звѣзда = д. Аврѣра, Венѣра і Зарѣ. — Падающая звѣзда = лѣтавець. — Хвостатая звѣзда = мѣта. — Каналѣрекая звѣзда = звѣзда. — Неподвижныя звѣзды = нерухомѣ зѣрі. — І сонце і нерухомѣ зѣрки свѣтять своїм власним свѣтлом. Де-що про Свѣ. В.

Звѣдѣстый = зѣрянний, зѣрявий, зѣрчатѣй, зѣрешливий (М. В.). — Чудова зѣряпа пѣч. Стеценко. Доля, драма.

Звѣдѣть = зѣрити. — Мѣсяць свѣтитъ, зѣря зѣрѣ. н. п.

Звѣдѣный = зѣрянний, зѣрявий.

Звѣздообразный = зѣрястѣй.

Звѣздоцѣтъ = д. А́стра.

Звѣздочѣтъ = звѣздочѣтъ, звѣздѣръ. — Звѣздѣръ мав звичай, що вечера виходячи, пыльцувати зѣрѣ. Зѣньківський.

Звѣздочка = 1. здр. — зѣронька, ляск. до дѣвчини — зѣронька, ясочка. — Ой тож не зоря, то дѣвчина моя, чорнявал, чорпобривал, ясочка моя. н. п.

2. рос. Callitriche L. — водѣзвѣдка (С. Ан.) і д. Звѣздочница.

Звѣздочникъ = д. А́стра і Звѣздочница.

Звѣздочница = рос. Stellaria L. — приворо́тник, мокрѣвник, мокрѣнець (гал.),

S. graminea L. — блощѣчник, пѣне сѣно, пѣна трава (укр.), пѣсѣчник, саморѣдне зѣлля (гал.), S. Holostea L. = грѣжник, зѣрочник, нехворѣщ, S. media Smith. = мокрѣць, мокрѣця. С. Ан.

Звѣзчатка = 1. д. Звѣздочница.

2. Astrea, з породи полишѣвъ.

Звѣздатый = д. Звѣздообразный.

Звѣрѣнець = звѣрѣнець.

Звѣрный = звѣрячий.

Звѣрѣстый, звѣрѣсть, то = звѣрѣний, по. — У нашому лѣсѣ дуже звѣрно. Чайч.

Звѣробѣй, звѣробѣйникъ, рос. Hypericum perforatum, 1 inn. = д. Зѣнчѣя кровѣца. —

3. сѣний, Hyssopus officinalis L. = вѣсѣльки, юзѣфки. С. Аф.

Звѣровѣдѣный = звѣрячий. — У його і погляд якийсь звѣрѣний.

Звѣролѣвство = звѣролѣвство, лѣвѣство, мѣслѣвство.

Звѣролѣвъ = звѣролѣвъ (К. В.), лѣвчий (К. Х.), мѣслѣвець (С. З.). — Йшли шаляники по славѣ, зустрѣли їх мѣслѣвѣ. н. п.

Звѣрообразный = д. Звѣровѣдѣный.

Звѣрскѣй, кѣ = звѣрячий, нелѣдѣський (С. Л.), лѣтѣй, дѣкий, лѣто. — Помста і крѣвава кара ще нѣколи не сповняли душѣ мѣнними почуваннями, опрѣч звѣрячих. К. Кр. — Якийсь погляд у його нелѣдѣський.

Звѣрство = звѣрство, звѣрюванѣня, лѣтѣсть, жорѣтѣкѣсть. — Серѣ людѣского звѣрюванѣня. К. Кр.

Звѣрствовать = лѣтовати.

Звѣръ = звѣр, звѣрѣна поб. — звѣрюка, здр. — звѣро́к (С. Аф.), звѣрючка (С. Л.), звѣрѣтко, звѣрѣця, тѣко, зѣ. — звѣрѣря, звѣр. — Не вѣр, бо то звѣр; хоч не вкусить, так злика. н. пр. — Се звѣрюка, а не чоловѣк — такой лѣтый. — Сѣ зѣми звѣру дуже багато. С. Л. — Крѣснѣй звѣръ = лѣсѣця, вовк, ведмѣдь і т. д. (за котрими полюють). — Пушѣой звѣръ = що має шерѣсть, зѣтну на хѣтро. — Пѣтоѣднѣй звѣръ = хѣжий звѣр, мѣясоѣд.

Звѣкѣтъ, звѣкѣнуть = 1. брязкати, брязнути, забразчати. — Брязнуло кѣлючами біля ворѣт, — чути було, як вѣдѣмѣкають. Чайч. — Ой брязнемо кѣшенею з грѣшми золотими, де й вѣзьмѣть ся родѣцѣнька, сѣстри й побратѣми. К. Х.

2. д. Болѣтѣть 2.

Звѣкѣ = д. Брѣдѣи і Врѣаки.

Зги, вѣживѣть ся тѣльки у виразах: а) „темнѣ, зги не вѣдѣтъ“ — тѣмно, хоч в ѣо

стрель, хоч око віколи, хоч очі по-
викоблюй. — Глянув у друге — хоч в око
стрель. О. Ст. — Хоч очі повикоблюй, —
нічого не видно. н. пр. — б) *зопъ зги не
видить* — він нічого не бачить.

Здaнiє = будинок, будова, будівля (С.
Л. Ш.), будовання (С. З. Ж.). — Камен-
ное здaнiє = кам'яниця, мурований бу-
динок.

Здороватися = здоровкати ся, вітати ся
(С. Л.), на добридень, на день добрий
давати, (скидаючи шапку) — шапкувати,
ся, (стискаючи руку) — рукати ся, чо-
лом давати (цілуєчи) — чоломкати ся.
— А де Катри? Нехай іде з чоловіком здо-
ровкатися. К. Х. — Мимо громади пробігав,
шапки не здіймав, на день добрий не давав
н. д. — Тут між собою розпитались, чолом-
калися і обнімалися. Кот — Дивлюсь, а наш
Омелько вже й з становим рукаєть ся.

Здоровехонець, здоровешенекъ = здоро-
вісінський. — Чув, що він слабій. Де там
слабій? Здоровісінський.

Здоровехонько, здоровешенько = здоро-
вісінько.

Здорово = здорово. — **Здорово!** = здо-
ров був, здорові були! добридень!
— **Здорово ли вы живёте? По добру ли
живёте, по здорову?** = як. ся маєте?
чи щё живёте, здоровенькі? — **Здо-
рово живёте** = ні за що, ні про що,
так собі ні с того, ні з сього, за
дарма, дурно, дурісінько, гарма-дар-
ма, цур дурня. — Причепив ся гарма-
дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Ні
з того, ні з сього давай лангись. — **Уходи
по добру по здорову** = іди, поки цілий.

Здоровость = здоровість.

Здоровый = 1. здоровий (не слабій). —
Недужий смерті, а здоровий хвороби споді-
вай ся н. пр.

2. дужий, міцний, здоровий, кремез-
ний. — Кремезний дідуган.

3. (про воду) — погожий, (про повітря,
їжу і т. д.) — здоровий. — Погожа вода.
С. З.

Здоровье, здоровьце = здоров'я, здо-
ровля, здоров'ячко, здоровлячко. —
Чарочка у роток, а здоровлячко у животок
н. пр. — **О здоровьи спрашивать** = за
здоров'я, на здоров'я питати. — І на
здоров'я тебе, брате, буду питати. н. д. —
Пей, те на здоровье = здоров нив!
(С. Аф.), пийте здорові. — Ой пийте здо-
рові, в кого чорні брови! Кум-мірошник,
Дмитренко.

Здоровіть = здоровіпати.

Здоровякъ = здоровило, здоровець, бец-
ман. С. Л.

Здравіє = д. Здоровье. — **Здравія желю,
желаемъ** = здорові були!

Здраво = 1. здорово.

2. розумно, розсудливо.

Здравомыслие = розсудливість.

Здравомыслящий = розсудливий.

Здравствовать = здоровому бути. — **Дай
Богъ здравствовать** = поздоров Божє.

— Поздоров, Боже, батька, то все гаразд
буде н. пр. — **Да здравствуетъ!** = хай,
нехай живе! — А наш Цісарь хай живе,
многі літа хай має! — **Желю здравство-
вать!** = (при зустрічі) — здорові були!

(при прощанні) — **бувайте здорові!** С.
Л. — По сій мові, бувайте здорові. н. пр.

— **Здравствуй, те!** = здрастуй, те,
здоров був, здорові були, добридень,
добрийвечір!

Здравый = 1. здоровий, при здоровю.

— Він чоловік при здоровю.

2. розсудливий.

Здѣсь = тут, тутки, тутечки, тутеньки,
ось, ось-тут, ось-де, ось-дечки, ось-
день. С. Л. Ш.

Здѣшний = тутешній, тутейший, тутеш-
ній. С. Л. Ш. — Не знаю, я сам не ту-
тешній.

Зелёный = зелененький. — Зеленень-
кий барвілочку стели ся низенько. н. п.

Зеленхонький, зеленешенький, ко = зе-
ленісенький, зеленісінський, ко. — Ві-
ють вітри ще й буйсенькі, іде дощик грі-
мовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зеленіка, рос. Lycopodium clavatum !. =
дереза. С. Ал.

Зеленикъ, рос. Sambucus ebulus = д. Бузина.

Зеленить, ся = зеленіти, ся, позелені-
ти, ся. — Весна не прийде вже ніколи са-
дочок твоїй позеленить. К. Ш.

Зеленица = д. Зеленикъ.

Зеленичка, пт. Motacilla flava = трясо-
гузка.

Зеленоватый, то = 1. зелененький, по-
зеленуватий, прозеленоватий, зеленя-
стий. (С. Л. З.).

2. зелений, зеленкуватий, недоспі-
лий, не стиглий. — Зеленкуваті груші.
Хар. Чайч.

Зеленіцьк, ца = огорбдник, ця.

Зелёный = 1. зелений.

2. неспілий, нестиглий, нестиглий.

— Вь зелёномъ состояніи = зеленцемъ (С. З.), усвід. — Жито усвід вижато. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар.

Зелень = **зелень** (С. Аф.), **зелё** (С. Л.), **зілля** (С. Л.), **городина**, (ранни) — **прó-зелень**, (для квітчанн на зелені свята) — **клéчання**. — Сонце ж ласкаве не снить, не вага, землю по троху зелóm укрива. Чайч. — Тиха роса сідала над зелом і древом. Макар.

Зеленіть, **ся** = **зеленіти**, **ся**. С. Аф.

Зеліе, **зелье** = **зілля**, **здр**. — **зіллячко**; **даній**, **отрута**. — Твою долю, моя дошо, позаторія знала. К. Ш. — Прийшов візторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще данни вам дасть. Кр.

Земельний = **земельний**, **грунтовий**.

Землевладілець = **власитель** (земельного маєтку), **стар** — **землянин**. С. З.

Земледілець, **земледіль** = **землероб**, **хлібороб** (С. З. Л. Ш.), **ратай** (С. Л.), **гречкосій** (С. З.); що оре землю — **орач** (С. Л. З.), **плутач** (С. З.), **плугатарь** (С. Л.), що засіває — **сівач** (С. Л.), що заволочує — **волоцільник**, **скородільник** С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хлібороб — хліба робить, хліб і їсть. н. пр. — І знову лхуру дерете з братів незрячих гречкосійв. К. Ш.

Земледіліе, **земледільство** = 1. **хліборобство** (С. Л. Ш.), **землеробство**. — **Заниматсья земледілієм** = **хліборобити** (Чайч.), **хліба робити** (д. під сл. **Земледілець**), **хліб робити**, **хліборобствувати**.

2. д. **Агрономія**.

Земледільтвовать = д. **Земледіліе**. (Заниматсья земледілієм).

Земледільний, **земледільський** = **хліборобський** (С. Ш.), **землеробський**.

Землекопний = **грабарський** С. З. Л.

Землекопъ = **грабарь** (С. Аф.), **грабар** (С. З. Л.), **копач**.

Землеміріе = **землемірство**.

Землемірний = **землемірний**, **межовий**.

Землеміръ = **землемір**, **межовий**, **меживщик** (С. З.), **міживщик** (Чайч.), **межовик**, **мірник** (С. З.), **мірчий** (С. Л.). — Скоро приїхав межовий, почали землю межувати.

Землеописаніе = **землепис**.

Землеописательный = **землеписний**.

Земленашество, **земленашецъ** = д. **Земледіліе**, **земледілець**.

Землеройка, *Sorex araneus* = **польова миша**, **руді миша**. — Змерзнеш, як руда миша. н. пр.

Землетрясёніе = **трус** (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був трус, як ізгадаю, то вся здригну ся, мов мала. Кот.

Землеудобрёніе = **угноювання землі**.

Земліца = **земелька**, **земліця**. С. Аф.

Землія = 1. **землія**, **грунт**, **грунт**. — **Землія дѣвственная** = **цілінна земля**, **ціліна**. — На що тим Німцям ділини, у їх і так повці гамани. н. пр. — 3. **вспаханная** = **рілля**. — Та лучча рілля рапця, а ніж тая пізня, та лучча жінка першая, а ніж тая другая. н. пр. — 3. **запасная** = **ваканцова земля**, **ваканець**. — 3. **отдохнувшая** = **переліг**. С. З. — 3. **деревная** = **руга**. — Випросив той піп у пана пивку поля, засіває та с того й живе: ні рути не має, нічого... сказано біда церковця. н. к. — **Усадебная з.** = **грунт**, **грунт** (С. З.), **плéць** (Харьк.).

2. **край**, **країна**, (чужа) — **чужина**. — Свій край, як рай, а чужа країна, як домошина. н. пр. — Гуляла, гуляла й мати не спияла, а тепер зупинила та чужай чужина. н. п.

3. **суходіл**. — Тоді козаки шаблями суходіл копали, Хому Безридного ховали. н. д.

4. **діл**, **землія**, **поміст**. — Ледве, ледве поблагословила: „Бог з тобою!“ та як мертва, на діл повалилась. К. Ш. — Кинув до долу.

Земляковъ = **земляків**, **земляцький**.

Землякъ, **чка** = **земляк**, **чка**, зб. **земляцство**, іноді вживаєть ся теж: **нашенець**. — Позбирало ся все наше земляцство до гурту. Чайч.

Земляника, **земляни́ца**, рос. *Fragaria vesca* L. = **суніяця**, **суніці**, **позьомка**, **полунишник**. С. Ап. — Коли суніця краса — не сій вієса напросло. н. пр. — На горі сущеньки, на долині полуниченьки, піпюв мийий у жовніри, а дівчина у черниченьки. н. п.

Земляничный = **сунічний**.

Землянка = 1. **землянка** (хата в землі або крита землею).

2. **землячка**.

Земляной = **земляний** (С. Аф.), **зёмний** (Кр.). — **Земляной дымъ** = д. **Дымница** 2. — 3. **гру́ша** = д. під сл. **Гру́ша**. — 3. **ладо́нь**, рос. *Valeriana officinalis* L. = **оверій**, **одхасник**, **чóртове ребро**, **бісове ребро**, **стояп**, **маўн** (укр.), **дідче ребро** (гал.). С. Ап. — 3. **орѣхъ**, рос. *Lathyrus tuberosus* L. = **красний горішок**, **ласковиця**. С. Ап. — **Землянія яблоки**,

рос. *Solanum tuberosum* L. = карто́пля, карто́плі, барабо́ля, барбо́ля, бў́льба.
С. Ав.

Земно = до землі, до до́лу. — **Земно**
кля́няться = кля́нятись до землі.

Земнов = 1. земний, світовий. — Сві-
това краса і пишність М. В. — **Земна́я**
по́верхность = по́верх земний.

2. земляний. — **Земна́я** глы́ба = скі́ба
землі. — **Земно́й** покло́нь = уклі́н до
землі.

Земекі́й = зёмський.

Зеренчатый = зерна́тий (С. Аф.), зерни-
сти́й, зерня́стий, семені́стий.

Зеркало = дзе́ркало, лю́стро, лю́стерко,
верца́дло, свіча́до. С. Л. (Останнє слово
здибалось мілі тільки в одній казці, надру-
кованій в З. о Ю. Р., і у писателки О.
Піляки). — Тепер краси на виду́ і в дзе́р-
калі не найду. н. п. — Там дівчина умива-
ла ся, в лю́стеречко видивля́ла ся. н. п. —
В несе лю́стро виглядала ся, своїм личком
красувала ся н. п. — Достала Галюня сві-
ча́дце мале, чи скаже́м „по простому“ дзе́р-
ка́льце тве. О. Пч. — Тим часом світ по-
чав в верца́длі примеркати і інших став
міні́ приміт кри́сталь чудовий виявляти В. Пч.

Зерка́льный = дзе́ркало́вий. (Ча́йч.).

Зе́рликъ, рос. *Polypodium fragrans i vulgare*
L. = па́пороть (укр.), солоди́ш (гал.).
С. Ав.

Зерни́стый = д. **Зеренчатый**.

Зерни́ть = зерни́ти, дробі́ти.

Зерно = зе́рно, зерни́на, насі́нина, здр.
— зе́рнятко, зерни́нка, зе́ренце, зб. —
зе́рно, збі́жжя, пашні́я, пашни́ця, на-
сі́ння, здр. — насі́ннячко. — Збі́жжя
сі́й, тай ся па́дій. н. пр. — Роди, Боже,
жито, пшени́цю і всяку пашни́цю. н. п. —
Зерно жемчу́жное = пе́рло, перлі́на.
— З. ма́ковое = ма́чина, ма́чинка. —
З. пше́нїчное = пше́нїчина. (Полт.
Ча́йч.). — З. прося́ное = прося́на. — З.
ржа́ное = жити́на. — З. фасо́ли = ква-
со́ліна. — **Отбо́рное з.** = чо́ло. — (Жме-
ця зерна, як сіють) — сіва́к, (витрушене,
як кладуть снопи) — на́трус, підсто́жи-
на, (дрі́бне, що багато йде на мірку) —
замі́ркувате, (мі́шане, на пр. жито і пше-
ни́ця) — су́ржик, (нечисте, що лишило ся
після ви́янки) — по́слїд, ви́точка. С. Л.
— Оце хлі́б пере́віля, зоста́в ся по́слїд —
буде чим ку́рей годувати. Ча́йч. — Купив
пшени́цю — саме чо́ло

Зернові́къ, бот. *Pericarpium* = насі́нник.

Зерно́й = зернові́й. — З. хлі́бъ =

пашні́я, пашни́ця, збі́жжя. С. Л. — Ро-
ди, Боже, жито, пшени́цю, всяку пашни́цю.
н. пр.

Зерно́дный, *Granivorus* = зерно́їд.

Зерны́шко = зе́рнятко, зе́ренце.

Зерца́ло = верца́дло (С. З. Мал.), зве́р-
ца́дло (С. З.).

Зе́фры = ле́гіт (гал.). — Весняний ле́гіт
же́не, як пух ле́генки, білі хмаринки. Ко-
цю́бинський.

Зигза́ги = криву́льки. — Пописав які́сь
криву́льки. — Пи́сають зигза́ги = мислі́те
пи́сати (про п'яних).

Зижді́тель, ни́ца = 1. Творе́ць, Сотво-
ри́тель. — Бачи́ть Бог і Творе́ць, що мир
поги́бає, Арха́нгела Га́вріїла в Назарет по-
си́дає. п. п.

2. фунда́тор, ка. — Він був фунда́тором
нашої перкви, бо ще за життя свого запи-
сав фунда́ш на збудува́ння церкви.

Зима́ = зі́ма, (поча́ток) — ві́змики, (кі́нець
зі́зний, власне морози на провесні) — під-
зі́мки. — Зі́ма! ко́жуха нема, чо́боти ле-
да́що і їсти нема що. н. пр. — Не так ця
зі́ма уві́рить ця, як підзі́мки. — **Зимо́ю** =
зі́мою, узі́мкою (С. Ш.), в зі́мку, в зі́мі.
— В лі́ті і ка́чка пра́чка, а в зі́мі і дівка
шма́ркачка. я. пр. — В лі́тку пі́жкою, а в
зі́мку ручко́ю. н. пр.

Зі́мний = зі́мний, зі́мовий (Лев.). — У вді-
во́ньки серце, як зі́мняє сонце, хоч воно
сві́тить, сві́тять та не гріє, та буйний ві-
тер віє. п. п.

Зимова́лий = пере́зі́мовали́й, зі́мовий;
торі́шний, (про поро́сят) — підсе́вїнок,
(про теля́т) — бузі́мок.

Зимова́ніе = зі́мвля С. Аф.

Зимова́ти = зі́мува́ти. — Ді́ти! ді́ти! добре
вам в лі́ті, а зі́мувати — то горюва́ти. н. пр.

Зимови́ще = зі́мови́к. С. Аф.

Зимов́ка = д. **Зимова́ніе**.

Зимов́ье = зі́мови́к.

Зни́звєй, рос. *Althaea officinalis* L. = ка-
ла́чик, проску́ркі, проску́рняк. С. Ан.

Зинзубе́ль = ге́йбелъ (котрим роблю́ть жо-
ло́бки)

Ви́пунъ = сі́ряк, сі́рячи́на, сі́рмя́га, (ра-
зом з ко́жухом одя́гнений) — парові́ця. —
Ви́йду за воро́та на́двіши сі́рмугу, ой хто ж
мене та пра́горне, бі́дного не́тягу. н. п.

Зі́яніе = роззі́вля́ння.

Зі́ять = роззі́вля́ти, розкри́вати па́щу.

Зла́ки = хлі́б, пашні́я, пашни́ця; горі́-
дна, зе́лець, зі́лля (живна і городи́на
рослина).

Зла́то = зо́лото, зло́то. — Візьмі́ть срі́бло-

злото та будьте багаті, а я візьму сльози лихо вилити. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златовёрхій, златогла́вый = золотовёрхій, золотогла́вий.

Златоза́рний = золоті́стий, злоті́стий, позлоті́стий. — Поглянуть панове з неюго будинку — слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Злато́й = золотій.

Златолéнникъ, рос. *Linum catharticum* Dc. = зайців льон. С. Ан.

Златолюбець, златолю́бий = грошолюб, грошолуп.

Златоселе́нникъ, рос. *Chrysosplenium aeternifolium* L. = жовтяниця, жовточниця. С. Ан.

Златотка́нный = золототка́ний.

Златоу́сый = красномовний.

Златоцвѣ́тъ, рос. *Chrysanthemum Leucanthemum* L. = ромён, роман, ромён-зілля, романець. С. Ан.

Зла́ный = хлібний, травні́стий.

Злі́ти, ся = злі́ти, ся, се́рдити, ся, гні́вати, ся, лю́товати, злу́вати (на кого) — з піною на губах — пі́нгити, ся, (дуже, мов сатана) — сатані́ти.

Зло = 1. ли́хо, кривда, зло, шко́да. — На зло = на злість, на ли́хо. — Зробив йому на злість. — На злість мой жінці нехай мене бють. н. пр.
2. зле, лю́го.

Злоба = злість, злоба́. — Це давній мій злобитель — він давно на мене злобу має.

Зло́бивий = злий, злі́сний, злю́чий (С. Л.), злослі́вий (С. З.).

Зло́битися = злу́вати, злоби́ти, ся (С. Аф.), лю́товати, важким духом ди́хати, чо́ртом диві́ти, ся (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на ревістку важким духом ди́хала та й мовчу. Чайч.

Зло́бный = д. Зло́бивый.

Зло́бетво́вать = д. Зло́битися.

Злобо́ніе = сморід. — Такий сморід, що аж у носі крутить

Злобо́ный = смердю́чий, смерда́чий, во́нучий.

Злоура́дний = шкодлі́вий. С. З.

Злоу́щій = злові́щий.

Злоу́щевъ = лиході́в, лиході́йський, злоді́в, злоді́йський.

Злоу́щій = лиході́й, ка, лиході́йник, ця, лихováдник, ця, злочі́нець, злочі́нник, ця (С. З.), злоді́й, ка, поб. — злодую́га. (Останнє слово найбільше прикладається

до того злодія, що краде, але має і спільне значення). — Він душогубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Старицький (Рада).

— Крадене у злочинців в їх схованих понаходили. К. Ст. — Таковий злодій сам один за тев злочинство карап бути маєт. Ст. Л. — Нецотливого Чалипського, бепкартові Литовському, ошякові Польському, злодію і бездумному здріці Українському, ледачиці, злодоізі. Л. В.

Злоу́щійський = лиході́йський, злоді́йський.

Злоу́щество = лиході́йство, лихора́бство, злочі́нство (С. З. Ж.), злоді́йство (С. Л.). — Нехай страшне, нечуване злочинство імй мов вікам перенесе. Сам.

Злоу́щивость = лиході́яти, лихováди-ти, лихováти. С. З.

Злоу́щяніе = д. Злоу́щество.

Зложа́тель = во́рог, злоби́тель. С. Аф.

Зложа́тельный = воро́жий, неж(з)ич-ливий. (С. З.).

Зложа́тельство = ворогува́ння, злість, незичли́вість (С. З.), злоби́тельство.

Зло́й = злий, лихий, злю́чий, злю́ка. — Як до тебе ходити, тебе вірно любити, що собаки лихі. н. п. — А Ювенал — шкода казати, що він злюка, і певно, що його сатира добра штука. К. Д. Ж. — **Зло́е го́ды** = лиході́ття, злігодні́, ли́ха година. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні злигодні, безодольні години. н. д. — **Зло́й ро́къ** = безталання, недо́ля, ли́ха до́ля.

Злока́чественный = лихий, шкодлі́вий, небези́шний.

Злоключе́ніе = недо́ля, приго́да, ли́хо, ли́ха година, неща́стя. — Бодай же вас у полі побіло три недолі. н. п. — Побила ж мене лиха година та нещаслива. н. п. — Стала сі йому пригода не в день, а в ночі: занедужав чумаченько, з Криму ідучи. н. п.

Злоко́зненный = лука́вий, ка́верзний, па́косний, ка́лосний. — **Злоко́зненный че-ловѣ́къ** = ка́верзник, ка́лосник. С. З.

Злонамѣ́ренный = злоумі́сний.

Злопра́вний = злослі́вий, злий.

Злопамя́тный = злослі́вий, мсти́вий.

Злополу́чіе = д. Злоключе́ніе.

Злополу́чный = бідола́шний, безталан-ний, бездо́льний, безща́сний, неща́сний.

Злора́дный = злора́дий.

Злора́дствовать = злора́дствувати.

Злорѣ́чивый = ляхосло́вний. С. З.

Злорѣ́чить, злосло́вить = ляхосло́вити (С. Л.), обмовля́ти (Кр.), ганя́ти, гань-бити (С. Ж.).

Злосмрадіє, злосмрадіий = д. Зловѣше, ний.

Злоѣтний = 1. д. Злонамѣренний.

2. злий, злочий.

Злоєсть = злість, лютість, мп. лютощі.

— Її тиха мова гасила його лютощі. Мирний.

Злосчаєтіє = д. Злоключеніє.

Злоєчастний = д. Злополучний.

Злоумышленний = злоумисний.

Злоупотребить, злоупотреблять = над'ужити, над'уживати, на зле ужити, уживати, на лихо повернути, повертати.

— Злий і добру річ на лихо поверне. н. пр.

Злоупотребленіє = над'уживання (С. Пар.), над'ужитє, над'ужиток. С. Жел.

Злоухищеніє = хитрощі, каверзя.

Злочаєтіє = лиха доля, недоля.

Злозычний = д. Злорѣчий.

Змієвікъ = 1. рос. *Rumex aquaticus* L. = кінський щавель. С. Ап.

2. камінь *Serpentinus*.

Змієголовникъ молдавскій, рос. Dracoccephalum Moldavica L. = матощник. С. Ап.

Змій, змія, Serpens = змія, гадина, *Vipera Berus* — гадюка, здр. гадючка, *Coluber trahalus* — жовтобрюх, *Boa* — полоз, *Coluber natrix* або *Tropidonotus natrix* — уж, ужака, вуж, вужака, чорва — падалиця, що лазить по деревах — жеретія. (С. З.). — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьмієть ся. К. Ш. — Не грій гадюки за назухою, бо вкусьте. н. пр. — Друже — друже, а гадючку викинув. н. пр. — Зустріваєш у члїсті змію — полоза. н. о. — Смокче, як вуж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.

Змієвікъ корень, рос. Polygonum historia = д. Горіхъ.

Змієдушникъ, рос. Scorponea = ужовник, раник. С. Ап.

Змієноць, змієнышъ = гадючиня, ужок, ужачиня.

Змій = 1. д. Змій. — **Змій великанъ, Boa constrictor** — удав. С. Ш.

2. **Змій бумажный** (дитяча іграшка) — змія, літавець, (в йому три нитки, до котрих привязують шнур) — пуглище. — Мої змії краще літає ніж твої, а твої все козирає — мабуть пуглище не вірно зробив або хвіст малий.

Змійка = 1. змійка, гадючка, ужок (С. Ш.).

2. рос. *Briza media* L. = здріжник, трясучка (С. Ш.).

3. у рушниці — бляшка проти замка.

Змійка водяная, рос. Calla palustris L. = фіялковий корінь. С. Ап.

Змійнаа трава, рос. Stachys sylvatica L. = бабка, буювиця. С. Ап.

Змішний = змішний, гадювий, гадючий.

Змішний язъкъ, рос. Ophioglossum L. i O. vulgatum L. = язичник, погане зілля, без'язичник, тіхе зілля. С. Ап.

Змѣя = д. Змій.

Знавать = д. Знать.

Знаємо = знати, звісно, відомо. — Ой знати, знати, в кого єсть мати. н. п.

Знаемый = знайомий, знакомий. (С. Аф.).

Знакомецъ = знайомий, знакомий. (С. Аф.).

Знакомить, ся = знайомити, знакомити, ся, зазнавати ся. — Їздить та вже з такими кралами та царями зазнаєть ся. н. к.

Знакоміца, знакомка = знайома, знакома.

Знакомство = знайомість, знакомість (С. Л.), свідомість. — Ви десь певне багато знакомств маєте. Кр. — Для мене усе зроблють по свідомості. Поміє.

Знакомый = 1. знайомий, знакомий. (С. Аф.).

— **Быть знакомымъ** = знати ся. — Дай, Боже, з добрими людьми знати ся. н. пр. — **Какъ будто знакомый** = наче по знаку. — Підходить, здоровкаєть ся, так, наче чоловік по знаку, та хто його зна. Чайч.

2. звисний, свідомий.

Знакъ = знак, признака (С. Л.), прикметта (С. З.), ознака, знамені, (після рани) — шрам, (від удару батою то-що) — смуга, пасмуга, басаман, (чим твердим) — синіє, (після віспи) — риботиння. — Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі басаман. н. п. — Як ударив батою, так синя смуга й набігла. Чайч. — **Знаки достопитства** (у козаків) = клейноди: булава, бунчук, пірнач і т. д. — Візьми мої гетьманські клейноди, панове... К. Ш. — Не на тебе, миле брати, я Січ руйнувала, ой щоб н вам ваші землі, клейноди вертала. н. п. — **Мимическій знакъ** = миг. — Німий ежелі не уміє писати, повнєп на миги сповідати ся. Б. Н. — **Разговаривать знаками** = на мигах говорити. — **Пограничный знакъ** = клієк (С. З.), копєць. — Границю проводили, часті копці висипуючи. Л. В. — **Цеховой знакъ** = чішка.

Знаменатель = знаменник. С. Жел.

Знаменательный = знаменний. С. Жел.

Знаменать = 1. значити. — **Знаменать-ся крестомъ** = хрестити ся.

2. висвящати. — Довго був дяконом, та оце недавно висвятили його на попа.

Знаменітьость = **знаменітість**. С. Пар.

Знаменітий = **знаменітий** (С. Пар.), **славний**, **славєтний** (С. Л.), **значний**, **знатний** (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. віршій.

Знаменник = **печатка** (для проскур), **знаменік** (С. Жел.).

Знаменіе = **знак**, **ознака**, **знамено**. С. Л. — Ото знамено од Бога — мігла на небі.

Знаменовати = **знати**, **визначати**.

Знаменобєць, **знаменникъ** = **хорунжий**, **хоружий**. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр. — По середині пан хоружий, під ним воличенко, під ним воропелький, сильно дужий. н. п.

Знамя = **корогва** (С. З.), **здр.** — **корогівка**, **хорогва**, **хорогов**, **стяг** (С. З. Эв.), **знамено**, (найгошовіше у козаків) — **біла корогва**, (не велике) — **прапір** (С. З.), **прапорєць**. (С. Л.). — Бо ті лейстрові виресли у полі: ой не вдержать проти вітру короги у полі. К. Д. — Військо йде, короговики мають, попереду музиченьки грають. п. ц. — І з веселим обличчям свій стяг підійми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьміло держати в гору піднятий стяг. Фр. — Та привели бусурмапа од нового знамена. н. п. — Затикають з одного боку на човні бунчук, з другого прапор. К. Б.

Знаніє = **знання**, **знаття**, **віддання** (С. Л.), **відомість**, **сьвідомість**, **знайомість**. — Як би знаття, що в кума пиття, то жіпку й діти привів би. н. пр.

Знатио = 1. **добре**, **добріче**, **славно**, **знаменіто**. — **Добре** погуляли.

2. **знати**, **знать**, **значно**, **відно** (Пр. д. під сл. **Відно** 1).

Знатний = **значний** (С. Л.), **славний**, **знатний** (С. З.).

Знатокъ = **знавєць**, **містєць** (С. З.), **містєць**, **мастак** (С. З. Л.).

Знать = 1. **вельможне панство**, **панва**.

2. **знати**, **мабуть**, **дєсь** і т. д. д. **Відно**. — Дєсь він у школі ходив, що все зна.

3. **знати**, **відати**, **розуміти**, **у(в)міти**, **тіжжити**. — **Дать знать** = **дати**, **подати вістку**, **оновістити**. — **Дать собі знать** = **в знакі**, **в тяжкі дати ся**. — А шевцеві пан Твардовський в такі знаки дав ся, що мабуть і з час московський бариом качав ся. Гул. Ар. — **Знай себя** = **про себе** **спій** (а в чуже діло не втрувай). — **Знать гримотъ** = **пнємєнним бути**,

вміти письмѧ (Чайч). — **Знать свѣтъ** = **вміти поводитись з людьми**, **звичайним бути**. — **Знать толкъ въ чѣмъ** = **знати ся на чому**. — **Теля не знаєть си на пирогах**. н. пр.

Знатьє = **д. Знаніє**.

Знатьєсь = **знати ся**, **водити ся**. — **Знай ся кінь з конем**, а **віл з волем**, а **свиля об тини**, **коди нема з ким**. пр. — **Він уєс з нами водить ся**.

Знахарь, **ка** = **знахо(у)р**, **ка**, **шештун**, **ха**, **знаюка** (Эв.), **чаріввик**, **ця**, **чаклун**, **чаклівнийця**, **ворожбит**, **ворожка**, **відьмак**, **відьма**. — Такий був знахор, що було направить або одведе дощ. н. о.

Значєкъ = 1. **значок** (здр. від сл. **Знакъ**).

2. **корогівка**, **прапорєць** (д. **Знамя**).

Значєніє = **значіння**, **сила**, **вага**. — Се слово треба розуміти в політико-економічних значіннях. К. Кр. — Се має велику вагу.

Значительнo = 1. **багато**, **чимало**, **значно**, **доволі**. — **Води чи мало утікло**. К. ПІ.

2. **виразно**, **віразне**.

Значительный = 1. **великий**, **чималий**.

— **Чи мала вода прибула**.

2. **значний**, **поважний**. — **Багатих і значних людей ховали дуже щипо**. Лев.

3. **віразний**.

Значить = 1. **знати**, **визначати**. — **Что это значить?** = **що се значить?** **що се за знак?** **що воно визначає?** — **Ніхто не знав**, що воно за **зак**, **про...** н. о.

2. **важити**, **сїху**, **вагу**, **повагу** **мати**. — **Він у нас на селі велику силу має** — **Чи важуть добрі учинки без любови?** Б. Н.

Значиться = **значитись**, **щитати ся**, **лічити ся**.

Знающій = **знаючий** (С. Аф.), **знаючий** (Чайч.), **тяжущий**, **тяжучий**, **тяжкий** (С. П.), **сьвідомий** і **д. Знатокъ**.

Знобіть = **морозити**, **холодити**. — **Знобіть** = **морозить**, **холодом берє**. — **Голова болить**, і **щось морозить мене**.

Знобітьєсь = **мерзнути**, **мерзти**. — **Шолудивє пороси і в Петрівку мерзєє**. н. пр.

Знобкій = **мерзлякуватий**, **мерзляк**. — **Тай мерзлякуватий він** — **як з хати**, так **ужє й змерз**. Чайч.

Знобкость = **мерзлякуватість**.

Знобъ = **дріготá**, **здріги**, **дріжакі** (від холоду). С. Л. З.

Зноій = **снєка** (С. З. Л.), **ноб**, **снєкота**, **шквара** (С. Л.), **некота**, **пєкло**, **жарота**, **вар**, **парня**. — **Терпи**, **Грицю**, хоч яка **снєка**. н. пр. — **Така спєкота**, що **крий Бо**

же — усе пошамло. — На дворі вар займає дух. Як.

Зно́йний = пеку́чий, шкварний, жаркий, варкий, парний. — Пекуче літо.

Зно́йть = палити, пекти. — Сонце немилосердно палить. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.

Зоба́стий, зоба́тий = вола́стий. С. Л.

Зоба́ть = дзюба́ти, дзюба́ти (С. Аф.), клюва́ти, клю́кати. — Пташко маленька, де твоя пенька? На маківці сиділа, дрібен макчок дзюбала. п. п.

Зоба́ний = во́ловий.

Зоба́ний ко́рєнь, рос. *Scrophularia aquatica* L. = ра́нник. С. Ап.

Зобъ (у птахів *Ingluvies* і у людей *Struma*) = во́ло (С. З. Л.), во́ле (С. Аф.), поб. во́лице, (здр.) во́лькó. (С. Аф.).

Зовъ = клик, клікання (С. Л.), по́клик, за́прóсини. — Кличня, мов не своїми погами, увійшла до світлиці на гіркий поклик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **Прийхаль безъ зова** = прийхав не кліканий, не про́ханий.

Збóдчество, збóчий = д. Архитекту́ра, архіте́кторь.

Зола́ = зола́, по́піл здр. по́пілець, (гаряча з жаром) — при́сок (С. З. Пав.), після зо́лнина — ви́зол.

Золе́нє = зо́лїня.

Золи́ть, ся = зо́лити, лу́жити, ся.

Золо́вка = зови́ця. С. Аф. З. Л. — Навчати мене зови́ці. Семенові сестриці. п. п. — Зови́ці годи, русу косу чешн. н. п.

Золо́вкїнь = зови́цин.

Золо́вушка = зови́чка. С. Аф.

Золота́рь = золота́рь, золотник, позолотник. — Ой ходімо ж ми до ковальчика, до золотника ч. п.

Золота́я розга, золотень, рос. *Solidago Virgaurea* L. = золоту́ха, жовтобрюх. С. Ап.

Золота́льщикъ = д. Золота́рь.

Золоті́стка, рос. *Helychrisum* Dc. = цмин, *H. arenarium* Dc. = жовта гарячка, жовту́шки, жовтяниця, цмин, жовтий цмин, сва́рка, сварливець, золоту́ха, головокру́т, котячі ла́пки. С. Ап.

Золоті́стий = золоті́стий, злоті́стий, позлоті́стий. — Суги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Золоті́ть, ся = золоті́ти, позолочува́ти, ся. — Сонечко гай золотило. К. П.

Золотникóва голова́, рос. = д. Бѣлзoрь.

— З. трава́ = д. Золототі́сячникъ.

Золотні́къ = 1. золотні́к (вага = $\frac{1}{96}$ ч. хунта і тирьки такої ваги).

2. кля́пка, хлипо́к, хлі́павка (в смоках).

Золотні́къ полево́й = д. Золототі́сячникъ.

Золотні́чка = д. Бѣлзoрь.

Золото = зóлото, злóто. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в злото. н. пр. — **Золото сусальное, книжное** = сухозлоти́ця (Чай.), сухозлї́тка (Лев.), шумї́ха. (С. З.). — На столі лежав здоровий коровай, обгиканий голубами, позолоченими сухозлї́ткою. Лев. — Шумиха, свинець блищали там. Кот.

Золотой = 1. черво́нець, дукáч. С. З.

2. золотий, щирозлотий, щирозлотний, су́тозлоти́й. — З мезиного пальця щирозлотий перстїнь знімав. н. п. — Перстеньків два: єден щирозлотний, а другий срібний. К. Ст. — **Золотїхъ дѣлъ мастерь** = д. Золота́рь.

Золототі́сячникъ, рос. *Erythraea centaureum* L. = золототі́сячник, серду́шник, семисі́льник. С. Ап.

Золотоцвѣ́тъ = д. Златоцвѣ́тъ.

Золотонсвѣ́й, ка = злато́тарь, гапта́рка. С. Аф. З.

Золотонсвѣ́йний = гапта́рський.

Золотонсвѣ́йство = гаптува́ння; гапта́рство.

Золоту́ха = 1. хвороба *Scrophula* — золоту́ха.

2. рос. *Thalictrum angustifolium* Jacq. — золоту́шник, меду́ниця, медуні́шник, рутви́ця, *T. flavum* L. — одхасник, *T. majus* Jacq. — паду́чник, золоту́шник, *T. minus* L. — камчу́г, польова́ петру́шка, рутка. С. Аф.

Золоту́шливий = золоту́шний.

Золоту́шникъ = д. Золота́я розга.

Золоче́нє = позолочува́ння.

Золоче́нний, золочений = золочений, позолочений, позолочуваний, позлоті́стий. — А в голуба сизокрила голова, а в голубки позолочувана. п. п. — І з під поли позлоті́стий недолимок виймає. н. п.

Зольникъ = попі́лий.

Зольний = попі́лий.

Зондъ = 1. хірург. струмент *Specillum* — мацові́лка, проті́чка.

2. сверде́л, штир, свідер. (Волинь).

Зонтикъ = зонтик (Лів.), парасо́лик, парасо́лька (Прав.), від дощу — до́щник (С. Пар.), від сонця — со́нїчник (С. Пар. Жел.). — **Зонтикъ глазной** = кози́рьо́к. — Вийшов пан с зеленим кози́рьком над очима.

Зонть = 1. підда́ння (над ганком. С. З.), острі́шок (над ворітьми).

зубами = клацати зубами. — Вовк як клацпе зубами. Чайч.

Зудь = свербіж (С. Л.), сверб, свербіячка, свербота, чос, чухотка. — Чос такій по тілу скрізь, що й терпіння не стало.

Зудініс = свербіння.

Зудіть = свербіти. — Де болить, там і торкнеш, де свербити, там і почешеш. н. пр.

Зуиця = д. Земляника.

Зыбать = колихати, колисати. — Де хатолька телесенька, де дитина малесенька, там підемо почувати і дитину колихати. н. п.

Зыбас = коліска. — Яке в коліску, таке і в могилку. н. пр.

Зыбкій = 1. хиткий, хибкий, хилкий, хисткий, хилястий. — Хиткий човен. — Через провали кладочка така хистка, що так вся й колишеть ся. н. о.

2. тряский, грузкий. — Зыбокое мѣсто, болото = трясовица, трясавина, трясавиця. С. III. — Коло млиа трясавина. С. III.

Зыбкость, зыбленость = 1. хиткість, хібкість, хилкість, хисткість.

2. тряскість, грузкість.

Зыбунь = д. Зыбкій. (З. мѣсто).

Зыбучій = д. Зыбкій 1. — Зыбучій песокъ = сипкий. — Він мав собі захист у тім холоду від тяжкої снєги й сипкого піску. О. II.

Зыбь = 1. брижі, жмурки (хвиля невелика без вітру, перед бурєю або шєля неї)

2. трясовина і т. д. д. Зыбкій (З. мѣсто).

Зык = дзйк, дзвук, брязк.

Зычать = дзвякати, дзичати, брязчати, бризкати, гучати.

Зычный = гучний.

Зывака = роззява (С. З. Л.), поб. роззявляка, гáva, гáva. С. З. — Я їду провор-

няка, а він їде роззявляка, не мав де динель встромити, та мінї в рот. н. пр.

Зываніс = позіхання.

Зывать, ся = 1. зіхати, ся (С. Аф.), позіхати, ся (С. З. Л.), зівати, ся (С. Жел.). — Разом полагали, позіхнули кілька раз, тай позасипали. Руд.

2. гави, гави ловити, вітрішки купувати, продавати.

Зывота = повіхи, зывачка.

Зывуль = зивайло, позіхайло.

Зывь = анат. Fauх — зиво (С. Жел.): паща (С. Л. З.). пелька (С. З.).

Зыпки = очі, банькі. — Налить зыпки = залити очі (дуже папитись). — Пилить зыпки = витріщати, вилуплювати очі, банькі. — Распустить зыпки = загавитись.

Зыпникъ европѣйскій, рос. Lycopus europaeus L. = драголюб. С. Ал.

Зюзя = хлюща. — Напив ся, як хлюща.

Зыбкій, остъ = д. Зыбкій, остъ.

Зыбашкъ, самица — зыблиця, зыбловка, ит. Fringilla coelebs = посьмітюха, посьмітюшка. С. З.

Зыблый = помѣрзлий, примѣрзлий, мѣрзлий (про рослини), змѣрзлий (про чоловіка).

Зыбнуть = мѣрзнути, мѣрзти.

Зятевь = зятів, швагрів (д. Зять).

Зятѣкъ = зятенько.

Зятиникъ, зятній = д. Зятевь.

Зять = 1. зять (чоловік дочки). — Зятюшка = зятенько. — Невістка сорочку полата, а зять здер. н. пр.

2. шваг(г)ер (чоловік сестрин і зовищів). — Через дорогу кузня, а він мінї швагер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

И.

И = 1. і, й, та, тай. — Помози Боже женатому, а женатому й жінка допоможе. н. пр. — Чоловік та жінка — то пайкраца спілька. н. пр. — Тай підняла китаєчку тай заголосила. н. п.

2. е (докірання). — Е, що там балакати!

Ибѣтъ, ит. Tantalus ibis = чапля (особливої породи).

Ибо = бо, затім що, тому що, через те що. — А вона не любить, бо я не багатий. н. п.

Ива, рос. Salix alba L. = біла верба, бі-

ла лоза. С. Ан.

Ивановъ цвѣтъ = д. Златоцвѣтъ.

Ивановскал, у виразі: во всю Ивановскую = на всі заставки. — Кобешла на всі заставки. С. З. — Сьогодні можна з чоловіком рубатись на всі заставки, а завтра гуляти вкуї по братерськи. К. Ч. Р.

Ивалъ-да-Марья, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки, брат і сестра, братішки. С. Ан.

И'верень, и'верешокъ = уламок, віломок, уломок (від чого твердого), від камени —

ска́лка, від дерева як рубують = тріска.

Ивина = вербіна. С. Аф.

Ивнякъ = верби і д. Ветлабникъ.

Ивовый = вербовий, дозовий.

Иволга, лт. Oriolus galbula = івілга, вільга (С. Жел.), вивільга (Чайч.), ліскотуха (Полт. Чайч.).

Ивяный = вербовий.

Игла = 1. голка, здр. голочка (велика) — циганська, (без вушка) — протір,

протор С. З., (для плетіння, панизування то-що) — прут, дрот, (дерев'яна) — гліця. С. Аф. — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Москаль і протір проковтне та не подавить сд. н. пр. — **Какъ на иглокахъ** = як на шпичках, як на вугіллі. —

Платье съ иглочки = новісіньке.

2. (у деяких тварів, на пр. їжака то-що) — голка, щетина, колючка, (у рослині) — голка, шпичка, колючка, (у хвойних) — гліця, хвоя, хвоянка (С. Ш.), (у льона, конопля) — костриця.

3. риба Syngnathus acus = зворлудч (С. Жел.), сикавка.

4. (гори) — шпиль.

Иглный = голковий.

Иглытый = голчастий, голчатий, шпичкуватий, шпичакуватий, колючий, тернистий. — Колючий тереп.

Иглаца = гліця (дерев'яна, котрою плетуть сітки).

Иглица, рос. Ruscus aculeatus L. = мишачий терен.

Игловатый = колючий, тервистий, остюковатий.

Игнорировать = нехтувати. — Ти бо такі зовсім нехтуєш ним. О. Ст.

Ито = ярмо, корми́га (С. З. Л.), нево́ля; тягота, тягар(ь), тяжар(ь). С. Ш. — С під кормиги лядської визволив. Л. С. — Учила ся шляхта, як підданську нахилати шлю під кормигу панську. К. Д. — Гей заплікали хлопці молодці та у неволі, ярмі. п. п.

Иголка = д. **Игла**. — **Пускать иглки** (про вино) = грати, іскрити ся.

Иголочный = голочний.

Игольничъ, игольничекъ = голъник, голъничок.

Игольный = д. **Иглный**.

Игольчатый = голчатий.

Игольничъ, на = голкар(ь), ка, голникарь, ка. С. Пар.

Игорный = гральний.

Иготъ = сту́па, сту́пка, мушѣр(ь). С. Л. З. Пав. — Товкти перець в мушѣру. С. Л. — Купила ступку з товчаком. — Носить ся, як баба з ступою. н. пр.

Игра = гра, грання, граття, йграшка, йгрище, грище, гулянка, забавка, забавка. — Гра в карти. — З другими дітьми він не знався і в грища з ними не вдавався. Бодянский. — Дідоша вигадав грище, Елей щоб веселіший був. Кот. — З його граття не буде пуття. н. пр. — Дівочі йгрища не забути. К. Д. С. — Яка ж воно й гулянка буде, як кожен парізно, коли вже грати ся, то вкупи. Чайч. — Дитяча забавка. — **Игра въ жмурки** = д. під сл. **Жмурки**. — **Игры карточныя, въ карты** = картярство: дурень, підкидний, невірний дурень, відьма, кончіна, король, віз, лава, мольник, циган, панийця, свиня, памфіль, хвилка, хлюст і т. д. — **Игра въ мячъ** = у мячача: гілка, городок, баран, високій дуб, ка́ша, ма́тка, ме́та, пічка і т. д. (Малорос. игры Киев. Ст. 1887—6).

— **Игра въ кости** = костярство. — Нікому не служачи, а тільки костирством і пиянством бавить ся. Ст. Л. — Добра свого на костирство, на танці-музику не прогайшували. К. Б. — **Игры въ палки, въ кости** = даровище, бўлка, голий у голого, коромисло, королі, паці, пукалка, сикавка, скраклі, цурка, швайка, шкалѣб або ген-ген, тизало, таран, шкерєберть, шкандібки і т. д. (Малорос. игры Киев. Ст. 1887—6) — **Игра въ крєшечки** = у крєймахи, у крємняхи. — **И. въ покєі** = носаніна. — **И. въ чєтъ или пєчєтъ** = чіт чи лішка. — А ну вгадай: чи чіт, чи лішка? — **И. хороводная** = танок: вірон, горобейко, зелений шум, король, хрєщик, жєльман і т. д. (Малорос. игры. К. Ст. 1887—6).

— **Игры молодежи** = грище, грища, йгрища: (каталочи яйця або оріхи) — кїтьки, покїтьки, котючка, (розбиваючи яйця) — навбїтки, (на льоду коло стовпа) — крутілка, колесо, (на скубку за волосся) — чурун, в скѣбки, на скѣбку, (інші гри) — довга лоза, коза, кóтик, кон, ластівка, плав, тєсна баба, свінка і т. д. — **Къ немѣ** пришла хорóшала **игра** = у його добра карта, добрі карти.

Игралище = йграшка, забавка, цяцька.

Играице = грання, граття.

Игранный = граний. — Грані карти.

Игра́нний = **Игра́ть**.

Игра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, веселі́ти ся, жи́рува́ти, жар-тува́ти, пу́стувати́. — Ді́ти гра́ють ся. — Весело́ гуля́ють ся ді́ти на ву́лиці. Чайч. — Ми бавили́сь разом, гуля́ли. Фр. — Не жи́руй з ведме́дем, бо зада́вить. н. пр. — Ко́ли дівити́ ся, аж во́ни за моги́лою гуля́ють у ка́рти. п. к. — Да́й Бо́же жар-тува́ти, аби не хорува́ти. н. пр. — Ой як ви́йду та на ву́лицю, жар-ту́ю-пу́стую, а на сво́ю та голово́ньку поту́женьку чу́ю. п. п. — Ко́ли люби́ш — люби́ дуже, а не люби́ш — не жар-ту́й же. н. п. — Та́й умі́є танцюва́ти, з ко́заками жар-тува́ти. н. п. — **Будто игра́н, дб́лать что игра́ючи** = на́че за і́грашки. — **Игра́ть вь жму́рки** = в па́на́са гра́ти, жму́рити ся. — **Игра́ть вь че́ть пли́ пече́ть** = ця́тати ся, чи́тува́ти ся. — А пу́ лишне́ ця́тати ся: чи́г чи́ лишка? Кв. — **Судба́ игра́етъ** = до́ля жар-ту́є. — А до́ля жар-ту́є, по́мане, по́мане, та́й ге́ть про́жесе. Аф.

2. гра́ти, ви́грава́ти. — Бас гу́де, скри́пка гра́є, Іва́н мови́ть, та все зна́є. н. пр. — Ві́п до́бре на со́пілці гра́є. — В тру́би та в жо́ломі́йки смутно́ та жа́лібно ви́граваю́ть. п. д. (На бу́боні) = бу́бні́ти, бу́бніти́. — Як бу́би бу́бять, як су́рми су́рмять. п. к. — Ой за́гано мі́ні і забу́нено. К. Д. — (На дудці) = дуді́ти, в дуду́, в со́пілку гра́ти. (Пр. д. під сл. Дудка). — (На тру́бі) = тру́біти, су́рмити. — (На банду́рі, гита́рі або що, по́гано або не́дбало) = брі́пкати, (на скри́пці або лі́рі, по́гано або не́дбало) = цигі́кати, тилі́кати, ре́піжити. — (Язи́ком замі́сть музи́ки, до та́пців) — тринді́кати. — Про́пив мужи́к ин-ди́ка, жи́пка в ши́пку тринди́ка. н. п. — **Игра́ть вь такт́** (до танцю) = під по́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кро́пивницький гра́є перева́жно так зва́ні ха́ракте́рні ро́лі. — За́таре́нич найба́льше тарно́ уда́є сва́рми-вих жи́нок і цокоту́х.

4. гра́ти, шумува́ти. С. З. — Бря́зчать ча́рки, шуму́є го́рілка. Гу́л. Ар

Игрéнный = кашта́новати́й (про ма́сть ко́ней).

Игри́вость = жва́вість, жар-тлі́вість, жар-товли́вість.

Игри́вий, во = жва́вий, во, жар-тлі́вий, жар-товли́вий, во. — Ой який то хлопе́ць жва́вий, ще до того́ куче́рвий. н. п. — Ге́й ко́заче уродли́вий, мо́лодецький та жар-тлі́вий. н. п. — Ђ жар-товли́ве щось в ве́сір-пью́му о́гні, так весело́, немов у ді́тній де́нь мі́ні. К. Д. Ж.

Игра́етъ = ці́нястий. С. Пар.

Игри́ще = гри́ще (С. З. Л.), і́грисько (С. Ж.), ві́гри, ву́лиця, баву́н. — Дівча́та пі́шли на гри́ще.

Игро́къ = гра́ч (С. Аф. З. Л.), игра́ль, гра́ль, игре́ць. — Ні́ гра́ч, ні́ помо́гач. п. пр. — Ні́ пиве́ць, ні́ жне́ць, ні́ в ду́ду игре́ць. п. пр. (На банду́рі) — банду́риста, ко́бза́рь, (на скри́нці) — скрі́пник, (на дудці) — дуда́рь, дудни́к. — Загра́й мі́ні, дудни́ку, на дуду́, нехай сво́є лише́нько забу́ду. К. Ш. — (На лі́рі) — лі́рник, лі́рач. — А з нас не по́ганий лі́рач. Кр. — **Игро́к вь ка́рты** = ка́ртник (С. З.), ка́ртяр, ка́ртивийк. — Ой як бу́в він не жо́нати́й, то-то бу́в гу́лака! і п'я́ница і ка́рти́вик, ко́зак за́біяка. н. п. — **И. вь ко́сти** = ко́сти́р(ь). — Озда́ймив ка́ртикам. тихо́ в ка́рти гра́вним. Л. В. — Упо́добав ка́ртовни́ка і ко́сти́ра п'яного́ К. Б.

Игро́чиха = гра́ля, ка́ртя́рка (С. Пар.).

Игро́чи́нко = д. Игро́к (по́гале́нький).

Игру́нъ, игру́ня = жи́ру́н, ха (С. Л.), пу́стун, ха, веселу́н, ха, бри́ку́н, бри́ку-не́ць.

Игру́шка = і́грашка (С. Л.), ця́ця, ця́ць-ка (С. З. Л.), за́бавка. (з дзвоником) — бря́зкало, бря́зкальце, (що то́рохтить) — то́рохтьбо́ло, то́рохка́ло, (що гу́ркотить) — гу́ркало. — Чу́жа бі́да за иѓрашку. н. пр. — Бу́дчи́ мала ді́тина ця́цьками гра́єть ся. О. Мор. — **Е́то для́ не́го игру́шка** = це йо́му за і́грашку (ле́гко зроби́ти).

Игрыва́ть = д. Игра́ть.

Игуа́на, Lacerta Iguaаna = і́шурка (особли́вої поро́ди).

Игу́мень, игу́менъ, игу́ментъ = игу́меня, игу́мен.

Иде́я = іде́я, думка, га́дка.

Иди́отъ = д. Дура́к.

Идо́лопокло́нникъ = по́ганец, мп. по́гане, бо́лвохва́лець. — По́гане, кото́рий в мно́гих бо́гів ві́руєть, мі́сць, перу́н і про́ч. за бо́га маю́ть. Б. Н. — Бо́лвохва́льці, і́же и́долом кла́няють ся. Б. Н. — Ко́мльки ча́рами бави́ть ся, бо́ль хва́леці. Л. С.

Идо́лопокло́не́ніє, и́долопокло́нство, и́до-лослу́жевіє = бо́лвохва́льство (С. Ж.), і́до́лство.

Идо́ль = і́діл, бо́ван, бо́лван (С. З.), бо́жок.

Идо́льскій = і́до́льський, бо́лвохва́ль-ський, по́ганський.

Идті́ = 1. іті́, йті́. — Він пиві́дко і́де. — По́ганий ду́х і́де. — Ра́бота до́бре і́де. —

Не хочеть ся йому в найми йти — Нашої пшениці багато за границю йде. — Чай їде з Китаю. — Галуш їде на краски. — **Идті** большіми шагами = цібати. — **И. кружась** = кружляти. — **И. медлєсно** = плєнтати ся, пхати ся, плуганити ся, чвалати. — **И. тяжєло ступая** = чєлєпати, шєлєпати. — **И. папразіікь, прямій дорогой, по правдѣ** = прямувати, простувати, прѣсто йти, простати. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — Вертать ся довелось самому, прямуючи лєскою. В. Р. — Простали ми в Україну вольшійи ногами. К. Ш. — **И. посєйшино** = чимчикувати, тїюпати, тїюпотїти. — **И. прихрѣмывая** = шкандибати, шкитильгати. — **И. пятами пазадѣ** = задкувати. — **И. семенї погами** = дріботїти, дробцювати, тїюпати. — **И. слѣдомъ** = слїдкувати, слїдком іти. — Так слїдом за ним і ходїть: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четверєнкахъ** = рачкувати, рачки лїзти. — **И. дѣть слухъ, молва** = чутка йде, чутка ходить, поговір, поголоска йде. — **И. дѣмъ**, идѣмте = ходїм, ходїмте, ходїть. — **Идті** впередъ = передувати, поступати ся. — Поступнїш на товєстому вишивати: ятки товєсті, — воно й поступаєть ся скорїш. Чайч. — **Къ чєму зто идѣтъ** = до чо́го воно йдѣть ся? — Я вже бачу до чо́го воно йдѣть ся, та навтікача. — **Идѣтъ** = дѣбре, гарязд, нїчо́го собі, так собі. — **Пойдѣмте гулять**. **Идѣтъ** = ходїмте гуляти. Дѣбре. — **Рѣчь идѣтъ** = річ ведѣть ся, мо́ва мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хлїб їсть ся. п. пр. — **И. кудѣ глаза глядѣтъ** = свѣт за очі. — Іду лиш я свѣт за очі, що буде то й буде. К. Ш.

2. (про щастя) — щастїти, вєстїсь, пайдити, таланити (Пр. д. під сл. Вєстї 2).

3. **Идті къ лицѣ** = лїчїти, приставати, ладїти. — **Идѣтъ къ лицу** = лїчить, до лиця, пристає. — Що не падіне, їй усе лїчить, усе до лица. — Не по́доба, не пристає очїнок до лоба. в. п. — Сива шапка так приста́ла до його чорного, як галка волося. О. Мир. — **Идѣтъ, какъ коровѣ сѣдло** = приста́ло, як свинї нарітники. п. пр.

4. **Тягтїсь** (про час і місце). — Яко́сь довго сей тиждєнь тягнєть ся. — Ліс тягнєть ся на цілу верєству. — Година довго тягнєть ся.

5. **улазїти, лїзти, увїходїти**. — Гвиздок не лїзе в стїну. — Чоботи не лїзуть на ноги.

Издѣніє = кошт, дѣрживо, наклѣд (Гал.). — Своїм коштом спорудив. С. Л. — Тую працю на себе пїдїяти, кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л. — На його дѣрживї живє мати. С. Л. — Накладом наукового Товариства імени Шевченка.

Изба = хата, здр. хатїна, хатка, хатїночка, хатїнонька. — Благов у Бога тїльки хату, одну хатїночку в гаю. К. Ш. — **Бѣлая изба** = хата; свѣтїлиця. — **Чорная, курїная изба** = хата, в котрій піч без ко́міна й димаря. — **Сѣбрная изба** = зѣбрня. — Десятник скликав людей у зборню. — **Не жилая изба** = пуста. — Стоїть село, не вєросло, не перемїнилось, тїльки пуста на край села, на бїк похилилась. К. Ш. — (з глини) — лїплянка, ма́занка, (без двора) — обїхїдча́ста, (хворостяна) — плѣтянка, (літня, без печі) — хїжа, хїжка, (з глини з соломєю) — валько́вана, лямгачна хата, (з дубків) — рублена, (без сіней, в март кадуть) — без штаяів. — Ой там на морїжку та поставлю я хижку. п. п. — Хата моя рубленая, сіни на помості. п. п. — Частипи хати: (де піч) — хатїна, (де живє сім'я) — хата, (про гостей) — свѣтїлиця, горниця, (де лїжко) — кімната, (де ставлять ся кочєрги, рогачі то-що) — кочєрєжник, (передня частипа) — сіни, (де складають ся харчі то-що, без печі) — ко́мїрка, хїжа, хижїна, (бокова стїна) — причілок. — Іду до кімнати постїль білу слати. п. п. — А в вдовїці двї свѣтлиці; а третя кімната — постїль біла переслата, а в дівчини одна хата, тай та не прибрата. п. п.

Избавїтель, пца = визволїтель, вибавїтель, ка (С. Ж.).

Избавить, избавлять, ся = визволити (С. Л.), вибавити (С. Аф.), вірятувати, (о)слобонїти (С. Л.), одзволїти, ся (С. Л.), збу́ти ся, вікрутити ся, здїхати ся, визволїти, вибавляти, ослобонїти, ся, збувати ся. — Визволив з бїди. н. к. — Визволив з неволї. — Вибавив од смерти. н. к. — Потім мене непа́суюю вибав з сього лиха. н. п. — Лєдві вірятував ся од видимої смерти. Чайч. — Зрадувалась, мов слобопилась од якої напасти. К. Ч. Р. — Ти одзволїв нас од смери. н. к. — Ніж їх не здихавш ся. — Коли ми їх здихаємось. С. Л. — Упросїлась злядні па три дні, а не збути ся до віку. п. п. — Ві-

да здібає лелко, а трудно її збу́ти ся. н. пр. — **Избави́ Боже!** = **Борони́ Боже!** Кри́й Бо́же! Хо́вай Бо́же! Не́хай Бог боро́нить! Не́хай Бог одверта́!

Избавленіє = визво́лення, ви́звіл (С. Л.), ви́зволє́ння (С. Ж.), ряту́нок, поряту́нок. — Тоді во́ни потопа́ли, поряту́нку ні відкі́ль не ма́ли. н. д.

Избалова́ти, ся = розба́лувати, ся, розпестити, ся, зледа́щити, розледа́щити. — Хворе ко́ли не вмере, то розпестить ся. н. пр. — Е́сей нам дуже зледа́щів. Кот. — **Избалова́льний** = розпеще́ний і д. **Балова́нный**, (про їжу) — пунди́ковий. — Чолові́к бу́в як чолові́к, а став запи́вати — зледа́щів на ві́кл. С. Аф.

Избездѣльничаться = розледа́щити, розбестити ся, розпестити, розпаску́дити ся, роспога́дити ся, рознадля́чити ся, вхо́пити моско́вської ю́шки. — Козаки дуже вже розо́сели. К. Ч. Р. — Роспа́длючили ся пані́ парубки на тих шахтах. Чайч.

Избѣнка = хати́нка, хати́ночка, хати́нонька.

Избива́ти, избі́ти, ся = 1. вибива́ти, вигу́блювати, повбива́ти, ви́бити, ви́губити. — Вигу́били усі́х жи́дів. — Усі́х лю́дей у горо́ді повбивали. Чайч.

2. побива́ти, побі́ти, ся. — Побив на йому́ увесь ба́гті. — **Избі́тый** = побі́тий, (про оде́жу) — зно́шений, по́драний, (про обу́ву) — сто́птаный, стопцѣ́ванный. — Чоботи́ стопцѣ́вані́. — **Избі́ти до кро́ви** = в кро́в розво́штити. Кр.

Избра́ніє = ви́бра́ння, обі́рання.

Избира́тель = ви́борець. Гал. — Посол Ю. Рома́нчук скликав своїх ви́борців, щоб зда́ти перед ними справу́ зі сво́єї робо́ти в ра́ді держа́вній. Батьківщина.

Избира́тельный = ви́борчий. Гал. — Ре́форма ви́борча єсть ко́нче потрі́бна. Батьківщина.

Избра́ти, ся, избра́ть, ся = ви́брати, обі́рати (С. Л.), голосува́ти за ко́го, ви́брати, обі́рати (С. З. Л.), обі́рати, ся, (про кі́льки) — пови́брати. — Ме́ж себе на уряди́ судова́ні обі́рали. С. Л. — Не вмі́є ні́ читати, ні́ писати, а хо́тят за коро́ли обі́рати. н. пр. — Пови́брати́ у нас таких нача́льників, що́ ї́ не тямля́ть нача́линукувати. Чайч.

Избі́ть = д. **Избива́ти.**

Избі́шка = д. **Избѣ́шка.**

Избі́ща = хати́ще. Чайч.

Избі́щеніє = вигу́блені́я.

Изблє́ваніє = блюва́ння, рига́ння, рига́чка.

Изблє́вать, изблє́вывать = ви́блювати, ви́ригати, ви́блю́увати, ви́ригати.

Изблизн, изблі́зка = зблі́зу, зблі́зка.

Избной = ха́тній. — Ха́тні́ дveréі.

Избодать = зколоти́ти, поко́лотити. — Ту́пу-ту́пу но́гами, зко́лю тебе́ ро́гами. н. к.

Избонна = д. **Вы́бонна.**

Избо́йна = д. **Вѣ́жмьки.**

Изборозди́ть = подрі́пати, почерка́ти, по́рисувати.

Избоче́питься = ви́бочптити ся.

Избра́жничаться = розши́ти ся, зпи́ти ся, розпи́яти ся. — Ой на горо́і барві́нок посла́всь, мо́лод ко́зак розши́всь, розгу́лявсь. н. п.

Избра́ніє = ви́бір, обі́рання. (С. З. Л.)

Избра́нникъ = ви́бранець.

Избра́нный, избра́нный, избра́нно =

1. ви́бранный, обі́бранный, обі́ратий (С. Л.).

2. ви́борний, но́, до́бірний, одбо́рний (С. Л.).

— Про́шу вас по́корно, всі́х не ви́борно: пи́йте, гу́ляйте, мене́ не осужда́йте. н. п. — За те ступи́ть пан на по́кірного і при́йме тебе́, як до́бриного. Руд.

Избра́ть = д. **Избра́ти.**

Избро́дитъ = 1. обшвє́ндяти, ви́ходити, обі́никати, (в жар́т або з до́кором) — ви́водити ста́рців.

2. ви́топати, ви́топочити, ви́товкти, по́толо́чити.

Избу́шка = д. **Избѣ́шка.**

Избива́ти, избі́ти = збу́вати, ся, збу́ти ся, позбу́ти ся. — Ві́п збу́в ся то́го ли́ха. — Позбу́вши ся то́го кло́поту, за́ходили си́ вони́ вже ко́ло ді́ла. Чайч.

Избы́токъ = до́статок, ро́скіш. — Сь **избы́ткомъ** = з ли́шкою, з чо́хом.

Избы́точествова́ть = ма́ти до́статок, до́ста́ткувати (К. Св. п.), ро́скошувати́ (С. Л.).

Избы́ть = д. **Избива́ти.**

Избѣ́гать, избѣ́гнуть і избѣ́жати = ви́дбі́гати (Чайч.), уні́кати (С. Ш.), цу́рати ся, ухи́ляти ся (С. Ш.), ви́дбі́гти, уні́кнути (С. Ш.), ухи́лити ся (С. Л.). — Сво́го ба́тька зма́лку ви́дбі́гаю. К. Д. — Ули́кав диму́, та́й упав в ото́нь. н. пр. — І́ чужо́му навча́йтесь й сво́го не цу́райтесь. К. Ш.

Избѣ́гать = ви́бігати, ви́ганяти, ви́гасати. — Ви́бігав усе́ село́, поки́ його́ зна́йшов. — Скрі́зь ви́гасав

Избѣ́гаться = на́бігати ся.

Избѣ́гнуть, избѣ́жати = д. **Избѣ́гать.**

Избѣ́жаніє, у ви́разі: Во́ избѣ́жаніє = уні́каючи, ухи́ляючись від..., щоб не... — Щоб не зу́стрі́ти ся з ним, пі́шов инши́м шля́хом. Чайч.

Избяно́й = д. **Избно́й**.

Изва́дити, изва́жувати, ся = **привчи́ти, привча́ти, ся, звика́ти** (до чого погального).

Изва́ля́ти, ся = **ви́валати, ви́качати, ви́каляти, ся**.

Изва́ра, изва́рки = **ви́вар, ви́варки**.

Изва́йніє = 1. **різба́, різба́рство**.
2. **стату́я**.

Изва́льте = **ви́різати, ви́бити, ви́лити** або **ви́ліптити** (д. **Валя́ти**).

Изверга́ти, извергну́ти = **викида́ти, скида́ти, викину́ти, скину́ти**.

Изверг = **недо́люд, недо́людок, зьві́р, зьві́рю́ка**, (про чоловіка) — **кат, катю́га**. — І зарівав би, та диво дивне сталося надо мною недолюдом. Ш. — Се зьвірюка, а не чоловік.

Изверже́ніє = **викида́ння, скида́ння** (дим, поломи) — **ви́бух**.

Изверну́ти, изверту́вати = **скрути́ти, скру́чувати**. — Крутив, поки не скрутив.

Изверну́тися, изверту́ватися = 1. **переверну́ти ся, переки́нути ся, переверта́ти ся, перекида́ти ся**. — Човен перевернувся.

2. **ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́б्रेхати ся, ви́верта́ти ся, ви́кручува́ти ся, ви́бри́хувати ся**. — Він хоч з якої бідн викрутив ся.

Изверста́ти, изверста́вати = **ви́рівняти, ви́рівнювати**.

Изверти́ти, изверчи́вати = **поверти́ти, попро́вирчува́ти, про́вирчува́ти**.

Изверти́тися = **закрути́ти ся, розпусти́ти ся**. — Закрутив ся наш Грицько — таке виробляє, зовсім неподобне.

Известі́, изводи́ти = 1. **ви́вести, ви́води́ти**. — Виведи коня з стані.

2. **згуби́ти, стра́тити, зни́щити, губи́ти, стра́чувати, ни́щити**. — Хотів його з сьвіту згубити.

3. **пограти́ти, стра́тити, переве́сти, гра́тити, перево́дити**. — Потратив усі гроші. — Персвів худобу.

Известі́єня, изводи́тися = 1. **згі́нути, зни́щити ся, зве́сти ся, переве́сти ся, гі́нути, ни́щити ся, зводи́ти ся, перево́дити ся**. — Усе господарство перевелось ці на що.

2. **змарі́ти, помари́ти, охля́сти, охля́нути**. — Охлив, опустив ся, змарів чоловік, загубив ці на що молодий свій вік. К. Х

Извѣстка = **ва́нна**. С. Аф. З. — **Гаше́ная на́вѣстка** = **роспу́щена ва́нна, поші́-**

ну́ха. — Баби паберуть вапни, що в горні випалена, та в чавун, воно як зашипить і роспустить ся і зробит ся вже роспущена (ще попільнухою її баби звуть) — то й мажуть нею хаги. Чайч.

Известко́вый = **вапня́ний** (С. Л.), **вапня́стий, вапни́стий**. — Взяти в аптеці розведеної вапняної води. Мп-ч. — **Известко́вая я́ма, печь** = **вапня́рка, горн**. — **Позаклада́ли горні, будуть** **вапну** **палити**. Чайч.

Известни́къ = **вапня́р**.

Извѣстный = д. **Известко́вый**.

Известня́къ = **вапня́к** (камінь, маючий в собі вапну).

Извѣсть = д. **Известі́**.

Извѣсть = д. **Извѣстка**.

Изветша́ти = **зіста́рити ся, зета́рити ся, зно́сити ся**. — **Изветша́лый** = **ста́рий, зно́шений**.

Извива́тися, извиві́тися = 1. **ви́ти ся, зви́вати ся, повива́ти ся** (С. Л.), **звита́ти ся, повита́ти ся**. — Мов гадиня вить ся. К. Ш. — Річка повилася поміж берегами. С. Л.
2. **крути́ти ся, вилі́яти, запобіга́ти ла́ски, ла́щити ся**. — Хіба не бачиш, як він крутить ся кого його.

Извивина = **кривина́, за́крут, ви́крут** (С. Пар.), **річка** = **колі́но, за́ворот**. Ман. — Саме там річка коліно робить. Чайч.

Извивисты́й = **криви́й, кру́чений, покру́чений** (С. Л.), **колі́нкува́тий, вили́ний**. — **Покручена** **дорога**. — На Дніпрі **поріг Вили́ний**. С. Л. Фв.

Извив = **звива́ння**.

Извивлина, извивисты́й = д. **Извивина, Извивисты́й**.

Извинѣ́ніє = **вибаче́ння, проба́чєння** (С. Л.), **перепро́сіння**. (Фр.). — Вони почали прохати вибачєння. Лев. — Вона просила проба́чення, що не вміє сьлізвати ці оди́нської української пісні. Лев. — Я **гаря́чий** був до сварки, звичайно перший був і до **перепроси́н**. Фр. — **Попроси́ть изви́нєня** = **перепроси́ти**. — **Перепроси́ть батька**. Кр.

Извини́тельный = 1. **прости́мий**. С. Пар. — Се не **прости́мий** **гріх**.

2. **вибачи́ний**. — Альфонсо зупинивсь і сголячи мовчав, а потім річ якусь вибачну розпочав. К. Д. Ж.

Извини́ть, извиня́ть = **ви́бачити** (С. Аф. Л.), **проба́чити, дарува́ти** (С. Л.), **ви́бачати, проба́чати** (С. З. Л.), **перебача́ти**. — **Будьте** **ласкаві, мене** **не** **дайте, не** **гри́майте, а вибача́йте**. Б. Б. — **Прощу** **милий** **сей раз** **вибача́ти**, **як** **прийма́ла** **папа** **дака** **до** **своєї** **хати**. п. н. — Ну, **прошу** **вибачи́ть,**

гості мої: не скупість, така спроможність. Номис. — Подорожньою Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте кому лихе слово сказала. С. Аф. — Вибачай, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Іжте, гостойки, пийте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр.

Извинитъся, взвинатъся = перепросити, перепросити ся (С. Л.), перепрохати (С. З.), перепрохувати. — Била жінка мужика, пішла позивати, присудили мужику жінку перепрохати (по другому варіанту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепросити батька. Кр. — Він мене перепрошував. Кр.

Извинитъся = зопсувати ся (про шубу).

Извиться = д. Извиваться.

Извлекать, извлечъ = витягати, виймати, добувати, вибирати, витягти (С. Л.), виняти, добути, вибрати. — **Извлечъ изъ опасности** = вірятувати. — **Извлечъ пользы** = спожиткувати. — Ані звір, ані чоловік, ані рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Сьв. Б.

Извлеченіе = 1. витягання, виймання, добування.

2. витяг, виписка, вибірка. — Замість щоб пізнати Росію з її власних джерел, Галичани визнавали її з витягів, що робило „Слово“ а газет одній партії у Росії, або з цімечень газет. Пр.

Извѣтъ = з середини.

Извѣтъ = з'юкола, з верху, з надвору. — З середини вилазала хагуга, а з юкола ще ні. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Извѣтъ, ся = д. Известіи, ся.

Извѣтъ = трата, страта, згуба. — Мар-па трата грошей. — Чип згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Извѣтъ, извѣщичать = хурувати (С. Л.), (ф) хурманувати (С. Ш.), на волах — чумакувати. С. Л. — Ой я з роду чумакою, йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Извѣщникъ = фўрман, хўрман (С. Ш.), хурщик (С. Л.), підводчик (С. Л.), на волах — чумак, при війську — погонєць, на біржі — біржа, біржак (С. Ш.), біржанік (С. З.), звѣщик (С. З. Л.), жид з балагулою — балагула. С. Ш.

Извѣщничій = хўрманський, фўрманський (С. Ш.), (х)фўрманів (С. Ш.), хурщиків, чумацький, чумаків, балагульський.

Извѣтъ = хўра, чумачка. С. Л. — Напав ся під хўру. — Пішов у чумаку.

Изволѣніе = воля, призволення. — Як буде на те ваша воля. — За панським призволенням почали ми жити на тій землі. Чайч.

Изволитъ = 1. вѣлити, вѣлити, хотіти, бажати. — Волимо під Цари восточного. Костомар. Б. Х.

2. звѣляти ся, привѣляти ся. С. З. Л. — Звѣляйтесь, добродію, вислухати. С. Л. — Всього не можна описати, в Латті що тоді було, — уже звѣляли си читати, що в голіві у їх було. Кат. — **Чего изволите?** що? чого? чого треба? — **Изволь, те!** = а) добре, гаразд, сімкісь, б) на, те. — **Извольте, я готовъ такъ сдѣлать** = добре, я так зроблю. — **Извольте кумать** = звѣляйтесь, привѣляйтесь!

Извольничать = узяти волю, звикнути до сваволі, розпустити ся. — Узада свою волю — куди хоче, туди йде і пічого ти її не пятай. Чайч.

Изворачивать, ся, изворотитъ, ся = 1. обертати, ся, повертати, ся, обернути, ся, повернути, ся. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. вивертати ся, викрѣчувати ся, вивернути ся, вікрутити ся. С. З. Л. — На силу викрутив ся з цього діла.

Изворотѣсь = звикнути до злодійства, злодійкуватим стати.

Изворотливый = меткий, виверткий, вікрутень.

Изворотъ = вікрут, вікрутка, вікрутя, виворотка (С. Л.).

Изворочать = перевернути, перекуйовдиги, поперевертати. — Усе до гори ногами поперевертав.

Извѣщникъ, извѣщичать, извѣщичій = д. Извѣщникъ і т. д.

Извратитъ, извращать = перевернути, перекрутити, переінакшити, перебрехати, перевертати, перекрѣчувати, переінакшувати, перебріхувати. — Він усе перекрутив на свій лад. — **Перебріхав так, що й не пізнаєш.** — **Извращенный** = перевернутий, перекрѣчений, переінакшений, перебреханий.

Извѣдывать, извѣдать = вивідувати, випитувати, визнавати, доходити; дознавати, зазнавати; вивідати, виштити, визнати, дійти, дознати, зазнати, звідати. — Став він ще більше в сім ділі доходити. — **Знавав він чимало лиха.** — Я сам на собі усе звѣдав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Извѣдаанный** — дізнаний (С. Л.).

Извѣковать = звѣкувати, вік звѣкувати.

Извѣриваться, извѣрится = зневіряти ся, зневірити ся. С. Аф.

Извѣстѣти, извѣщати = звѣстѣти (С. Л.), сповѣстѣти (С. З.), оповѣстѣти (С. З.), подати звѣстку, звѣщати, сповѣщати, оповѣщати, подавати звѣстку. — Як би хто сповѣстив удову безталанну, що от така й така річ. К. Д. С. — Мущу сповѣстити: не бути нам у парі. М. В.

Извѣстѣтися, извѣщатися = звѣстити ся, дізнати ся, сповѣстити ся, осьвідчити ся (С. Л.), одібрати звѣстку, звѣщати ся, дізнавати ся, сповѣщати ся (С. Л.), осьвідчатися, одібрати звѣстку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣстѣе = звѣстка, здр. звѣсточка, звѣстонька (С. Аф.), вістка, вість, оповѣсть, віда (М. В.). — Вже третє літо, як пішов на війну, та ні чутки, ні звѣстки. п. к. — Ніякої звѣстки про його не має. — Хоч звѣсточку нам передай, чи ще він єсть на світі. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та па Діа рибі їсти, та припеси від кошового вісти. п. н. — Та згадай мене та як сидеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя ріденька, та нема од цієї вісти. п. н.

Извѣстѣно = звѣсно, відомо, відома річ, сказано. С. Л. — Всім звісно, що він добрий чоловік. — Сказано брехун, що його слухати. — Відомо річ, що... — Не пзвѣстѣно за что = не знати за що. К. П.

Извѣстѣность = звѣсність, відомість, свѣдѣмість, свѣдом, слава. — Та вже ж тая слава по всім світі стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. п. н. — Привесті въ извѣстѣность = в'яснити, осьвідчити.

Извѣстѣний = звѣсний, відомий, свѣдомий, знаний. С. Л. — С. Рудаський єсть досить відомий українській громаді. Пч. — Кописький звѣсний памі писемнику. — В знапі кожному Львівській літописі. К. Кр. — Се чоловік свѣдомий. С. Л. — На скільки миъ извѣстѣно = скільки миі відомо.

Извѣтривать, ся = д. Вывѣтривать, ся.

Извѣтъ = донос, віка, обмова.

Извѣщати, ся = д. Извѣстѣти, ся.

Извѣщєніє = звѣстка, вістка, вість, оповѣсть, осьвідчєння, оголооска.

Извѣдати, извѣнута = в'янути, пов'янути.

Извѣлѣти = пов'яліти, зв'яліти. — Брівоп'яками зв'яліла, оченьками спалила. Руд.

Изгнати, изгнати, ся = спаскудити, споганити, згидити, понаскудити, ся, наскудити, поганити, ся, (про кільки) — позапоганювати, понаскуджувати. — Бравець спаскудив свитку. — Він усе згидить. Кр.

Изгара = зані. С. Л. — Вкпнулась зані в житю.

Изгарина = 1. жу́желяця (С. Аф. З.), жу́жель.

2. цєгла перепалена.

Изгари = д. Изгара і Изгарина.

Изгнати, изгнати, ся = згинати (С. Аф.), гнѣти, вигинати, ся, згнѣти, ізгнѣти, вигнути, ся. — А ти, старий дідуга, ізгнѣв ся як дуга. п. п. — Такий здоровий, що підкови згинає. — **Згнѣти изгнѣється** = гадюка звиваєть ся, вѣть ся. — **Онъ хѣдитъ изгнѣясь** = він хѣдить вихилѣсом.

Изгнѣна = кривина, закрут, вікрут, залом (Мал.), річки — коліно, заворот (Мал.).

Изгнѣний = 1. кривий, кривульчатий, колінкуватий, крѣчений, покрѣчений, вильний. (Д. Извивистый).

2. гнучкий, гнѣчий. — Мужича правда колюча, а вацька па всі боки гнуча. п. пр

3. д. Изворотливый.

Изгнѣчивый = д. Изгнѣбистый 2.

Изгнѣбъ = д. Изгнѣбна.

Изгнѣдѣти, изгнѣдѣвать, ся = 1. вірівнати, зрівняти, вірівнювати, ся.

2. зникнути, зникати, згинути, зийти, ся, в нівець обертати ся.

Изгнѣдѣти = обгрізати, згрізати, пообгрізати, позгрізати. — Їсти так хотіло ся, що всі кісточки пообгрізав. Чайч.

Изгнѣвати, изгнѣти, ся = згнобувати, згноїти, ся, погноїти, ся, перегноїти, ся.

Изгнѣніє = вигнанія (С. Л.), прогнанія, згон. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону“ кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського народу з правого на лівий берег Дніпра, переважно вісля Прутьського миру. С. Л.

Изгнѣнникъ = вигнанець. С. Л. — Прийми мене до свого гурту бідного вигнанця. Ч. К. — Король мене банітою — вигнанцем оголосив по Польщі і Вкраїні. К. Б. — Вигнанців з тих воєводств. Л. В.

Изгнѣнничество = вигнанія.

Изгнѣти, изгнѣти = вигнати, вітурити, виганяти, вітурювати, (про кільки) — повигнати, повигнѣти, повигнѣти. — Повигнѣли їх усіх з тієї землі. Чайч.

Изгнѣвати, изгнѣти = згнивати, вигнивати, трухнути, згнити, зогнити, потрухнути. — Потрухли чумацькі вози і занози. п. пр. — Изгнѣлий = гнилий, потрухлий.

Изгнїль = д. Гнїль.

Изгнїть, ся = д. Изгнїавать.

Изголовокъ, изголовье = узголовья (С. Л. Ш.), приголовья (С. Л.), приголовач (С. З.). — **Въ изголовьи** = під голову.

Изгнїять = д. Изгнїать.

Изгорбїть, ся = згорбїти, ся, погорбїти, ся, перегорбїти, ся, погорбїтїти.

Изгорода, изгородь = гороба, огороба, перегороба, (з хворосту) — тин, ліса, плїт, плетїнь, (з палъ або кілків) — частокїл, (з тичин) — вірь. — Привчавсь, як сїпїи до тину. п. пр. — Як би мїлі не тини, та не перетинки, — ходив би я до дївчини що дня, що годики. п. п. — Циган своє за плїт тиче, та й то хвалить. н. пр. — Рості саду, винограду, вище плота, краще злата. п. п. — **Живая изгородь** = обсада, живоплїт (Гал.). — **Ставить изгородь** = тинїти, ставити тин, лісу і т. д.

Изгорбїлый = підналений, приналений.

Изгорїть = згорїти, погорїти.

Изготавлївать, изготавлять, изготавить = готувати, лаштувати, лагодити, зготувати, наготувати, злаштувати, зладити, лаштувати, налагодити, виготувати. — Ми побавкаємо, а ти нам спїдання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсім лаштований. Номіс. — Придеш, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати всерю для тебе. н. п.

Изготовленіе = зготування, лаштування.

Изгребї, изгребье = клочья, пачіски.

Изгрызать, изгрызть = згризати, згризти, погризти. — Погрызал мїші усю кору на молодих яблуньках. Чайч.

Изгуль = гульбїй, гульбїйство, розпуста.

Изгульгься = зледацити, розледацити, розпустити ся, розволочити ся. — Попаде між пияниц та волоцюг, розпїєть ся, розволочить ся. О. Мир.

Издавать, ся, издѣть, ся = видавати, ся, вистачати, ся, вищукати, ся, відати, вїстачити, ся. — Добре-б було, як-би ми розумїли, на що видаєть ся усякий закон. Де-що про Св. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Смерешка. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Издавна = здавна, з давнього давна, з давних давнїх, з давньої давнїни, з давнього часу, з давних часів, з давнього віку. — Наша хата була здавна на всім свїті славна, з того часу, як впадає король Степана. К. Д. — З давних давнїх повелось у нас так, що. Чанч.

Издѣвать, издѣть, ся = видобувати, здобувати, відобїти, здобїти, ся.

Издѣблївать, издѣблїть, ся = видобувати, видобати, подовбати, повидобувати, ся.

Издаляка, издаляка, издаляча, издаляче, издали = здаляка, здайї, віддалекї, віддалїк (К. М. Х.), оддалїк, оддалекї, оддалеку, віддаля. — Веселї хати! веселї здаляка малати. К. Ш. — Він здаляка приїхав. Кр. — Уже конї козацькї видно їй здайї, видно ї зброю козацьку, як вона сїл. Пч. — Пізнаєш його одалеку. К. З. о Ю. Р. — А лисиця оддалїк стоїть. н. к. — Ганна одїхнула її і стала оддалекї. Лев. — Щось маячить — віддалї не видно.

Изданіе = видання. — Од старого статуту в року 1529 виданого аж до видання теперешнього статуту. Ст. М. — Гада. Український альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Издатель, ница = видавець (С. Жел.), видавник, ця. С Жел Пар.

Издательный = видавничїй. С Жел.

Издательскїй = видавцїв, видавничїйскїй. С Жел.

Издательство = видавництво. С Жел.

Издѣть = д. Издавать.

Издѣргать, издѣргивать, ся = пошарпати, подрати, пошматувати, шарпати, шматувати, ся. — Одежа пошарпалась.

Издѣржать, издѣрживать, ся = потратити, стратити, протратити, витратити, ся, втратити ся, поклїсти (гроші), тратити, страчувати, витрачувати, (все) — повитрачувати, позтрачувати. — Багато грошей потрагив. — Протра яв усї гроші. — Іхав чумака тай витратив ся з хліба. н. к. — На се грошей поклав чимало. С. Лев.

Издѣрка = страта (С. Л.), трата (С. Ш.), витрата, втрата (С. Л.), потрата (С. Л.), наклад (С. Л.), кошт (С. З.), видаток. — Не хочеш страти — не лїзь нї в куми, нї в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — една заплаца. п. пр. — Ой, короваю, короваю, багато до тебе кошту тре а. п. п. — Кошту і накладу свого не жадаючи. Ст. Л.

Издѣвиться = здивувати ся.

Издирать, издрать, ся = драґти, шматувати, шарпати, ся, подрати, пошматувати, пошарпати, ся, подрати, пошматувати, пошарпати, ся, подрати, пошматувати, пошарпати, ся. — Мати подере пазуху, дітям ховаючи, а діти — від матерї ховаючи. п. пр. — Подрала ся одежа. — Штани в його полатанї, подрана свитина,

куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одержу.

Издиравить = подірявити, подірчавити.

Издиравѣть = подірявити, подірчавити, здірявити. С. Аф.

Издичалый = здичілий. Чайч.

Издичать = здичіти (про людей і живу тварь), здичавити (про рослини). — Зовсім здичів чабалуючи, бо й людей не бачить. Чайч.

Издойки = відойки.

Издойный = малодійний. — Корова малодійна.

Издоить = д. **Издавнать**.

Издохлый = здохлий. — Облупили здохлого барана п. к.

Издохнуть, издыхать = здохнути, опрягти ся, одубіти, дуба дати, дохнути, здихати, падати, (про кільки) — повдихати, вивдихати, повивдихати. — Мабути щось велике у лісі здохло. п. пр. — Чогось у вечері пайвсь, та так наїв ся, що й опригсь. К. Ш. — Воля та корови усі повдихають, біле личко, чорні брови повік не злиняють. п. п. — Вивдихав увесь товар у людей. Чайч. — Всі собаки повивдихали. Ноис.

Издрэвье = д. **Издавна**.

Издыхание = конання (С. Л.), скоління. — Вже при останньому конанні хотів він щось сказати.

Издыхать = д. **Издохнуть**.

Издывательство = глум (С. Л.), глумовання, глуз, глүзди, глузовання (С. Л.), кепкування, поглумка, посьміх (С. З.), наруга. — Хіба я тобі на глум здав ся? — З посьміху люди бувають. п. пр. — Ні, не хочу більш терпіти па землі несправди злої Хай же смерть мене сховає від наруги нависної Сам. — Тільки колом його гіркими глуздами та посьміхами. О. Мир.

Издываться = глумовати (С. Аф. З. Л.), глумити ся (С. Л. З.), глузувати (С. Аф. З. Л.), на глум, на глүзи підіймати, кепкувати (С. З. Л.), кинити ся (С. З. Л.), шкільити (С. Л.), шкільювати, знущати ся (С. Аф. З.), збиткувати ся. — Голови па пачабі здіймали, довго глумували. п. п. — Бо там з мене будуть глумувати. н. д. — За що глузуєте, сказав наш неборак, за що знущаетесь ви надо мною так? Гул. Ар. — Я клав себе, я з себе глузував, я сам себе соромив ся. Сам. — Багатого чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьмієть ся, кепкує. К. Ш. — Не збиткуй ся чужа мати надо мною, заняжи міні очі, пуская за водою. п. п.

Издѣвка, частіше ми издѣвки = д. **Издѣвательство**.

Издѣвочный, издѣвочивый, во = глумливий, во, глумливий, во (С. З.), насмійкуватий, глумливець, глуматор (Степан Карпенко).

Издѣлие = віріб, робливо. — Не з кожного дерева дубрий віріб буде, треба й дерева добрати. Фр. — Се ложки мого роблива. Харьк. Чайч.

Издѣтска = з дитинства, з малку, з малечку, з малѣства. — Це було з малку, не буде й д'останку. п. пр.

Изжалить = пожаляти.

Изжарить = спекті, посмажити, пересмажити, спрагті, напругті. — Спекти яловичину. — Спрагті яєшню. — Збудив жінку, загадав їй напругті сала, п. п. — Пересмажити сїммя. Чайч.

Изжать, изжимать, ся = д. **Выжать, выжимать, ся**.

Изжевать, изжевывать, ся = жувати, пожувати, пережувати, пережовувати, ся. — **Изжевать жвачку** = переремігати.

Изжелта = жовтенько, жовтѣво.

Изжелтѣть = зажовкнути, пожовкнути. — Зажовкла я вся, як дини. Кр.

Изжечь, изжигать = спалити, поналити, випалити, спялювати, випялювати, (всє) — **новиналювати**. — Спалив одержу. — Поналив усі дрова.

Изжпвать, изжпуть = проживати, прожити, (цілий вік) — звікувати. — Отаманяи сивоусе! Ви як звікували, та гіршого над всі гора любочіи не визнали. К. Д.

Изжигать = д. **Изжечь**.

Изжимать = д. **Выжимать**.

Изжога = згага (С. Аф. Л.), печія, печей (С. Л.). — Неначе згага запекла. К. Ш.

Иззелена = зелененько, зеленкувати, зеленасто, в прозелень.

Иззеленить = позеленити.

Иззобить = поморозити. — Поморозив нас в холодній хаті.

Иззубривать, иззубрять, ся = вищерблювати, щербити, визублювати, вищербити, пощербити, позубити, ся. — Ножі и щербля. К. Ш. — Гей копяку Турки взяли, Ляхи шаблю пощербля. В. Ц. — Шабля позубля ся гірше, як од заліза.

Иззябать, иззябнуть = мерзнути, змерзати, измерзати, змерзнути, измерзнути, змерзати, померзати, (про кільки) — **позмерзати**. — Измок як вовк, измерз як пєс. п. п. — Всі ми здорово померзли. Чайч. — **Иззяблый** = змерзлий.

Излавливать, изловить, ся = ловити, зловлювати, уловлювати (С. Ш.), зло-

вѣти, (в)удовѣти, піймати, спіймати, ся. — Не штука вѣти крюка, злови по живого. п. пр — Бідну пташку уловили і в кліточку засадили п. п

Излагать, изложить = викладати (С. Л.), вияснити, викласти, вияснити. — Та як почав кожний викладати, що він замисляв. п. к — Як по писаному викладав

Излагательный = викладовий, вияснючий.

Излагать, излаживать = зладнати, зладчувати, налагодити, злагодити (С. Аф.), налаштувати, спорядити, направити, ладнати, ладнувати, лагодити, лаштувати, направляти, споряджати, ся, налагоджувати, налаштувати, ся.

Излагать = вілязати. — Вилазив по всій коморі — піде по зраїшов. Чайч.

Изламывать, изломить, ся, излаживать, изломать, ся = зломлювати, розломлювати, переломлювати, зламлювати, (С. Аф.), зламувати (С. Аф.), ламати, зломити (С. Аф.), зламати, ся, розломити, переломити, ся, поламати. — Повозка зламала ся. — Поламало ся ярмо. — Як так грать ся, то я й хатку поламаю п. пр — Листя облетіло й гілля поламалося. п. к

Излегка = злегка, злегенько, помалу, легенько, стіха. — Вона стіха доторкнула ся рукою до хворої. Чайч

Излегкий = злегкий, злегкий, залегкий.

Излежаться, излежаться = 1. злежати ся, злежувати ся.
2. зледащити, розледащити, розлінувати ся.

Излетать = 1. вилітати, вилітати. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, розкоші шукали. п. п.
2. облітати, вилітати. — Облітав скрізь і незабаром вернув ся до дому. — Ластівка вилітає увесь день, ловлячи мух та усяку комашку дітям Чайч

Изливать, излить, ся = 1. літи, сипати, виливати, висипати, ся, витікати, зліти, вилити, висипати, ся, витікти, (про все) — повилівати ся і т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здаєть ся усі води з неба повиливали ся Чайч — Течія витікає з крижів — Висипав увесь борщ
2. виказувати, виявляти, вказати, виявити. — Излить на когось милости = вказати когось ласку.

Излизать, излизывать, ся = вілизати, злизати, вилізувати, злизувати, ся.

Излпчевать = полинювати, пографіти. **Излпчь, ся** = д. Излпчь.

Излпшек = лішок, лішка (С. Л.), перерібр, передаток, верхі. — Съ излпш-комъ = з лішкою, з чохом, над міру. **Излпшество** = роскін, лішки, злішки (С. Л.).

Излпший = зайвий, залішний, лішний. С. Аф. Л. — Излпшне = залішне, влішку (С. Л.), над міру, надто. — Се вже надто, а що надто — погано. п. пр

Излпщие = 1. виливання, витікання, вилив, витік (С. Пар).
2. виявлення.

Изловить = д. Излаживать.

Изловиться = привичити ся, набіти руку (в якому ділі), зручнішим, метким стати.

Излогъ = діл, долина.

Изложение = виклад. С. Л.

Изложить = д. Излагать.

Изломать, изломить = д. Излаживать.

Изломъ = злом, перелом.

Изломаться = потріскати ся, порепати ся. — Горшки потріскались від жару.

Излучать, излучить = вибірати, (у)влучувати, вибрати, (у)влучити годину. — Ніколи його не застали дома, але якось то я вибрав таку годину, що він був

Излучина = д. Изгибна. — Излучистый = д. Изгибистый 1.

Излпниться = зледащити, розледащити, розлінувати ся.

Излпчь, излпчивать, излпчить, ся = вилічувати, ся, вигоювати, загоювати, ся, видіжувати, одіжувати, вичінувати, ся, вилічити, вилікувати, ся, загоїти ся, відужати, одіжати, вичунити, (про багатьох) — повилічувати, по-вигоювати, повидіжувати, повичінувати. — (Д. Выздоравливать і Вылпчивать, ся).

Излпчение = лічення, гоїння, вилічування, вигоювання.

Излпчий = гоїкий. — Що ж то, каже, кашель варт! Кашель іще гоїкий! А як би то, каже, вам — та до кашлю кольки! Руд.

Излюбленный = любий, улюблений. — Це вже у його улюблена дочка. Чайч.

Измаывать, измазать = 1. вимазувати, вимашувати, вимазати, вимастити, вимарувати, повимашувати, повимазувати, повимаровувати. — Вимарував увесь дьоготь.
2. д. Вымазать.

Измáлывать, измóлòть, ся = змéлювати, змóлòти, помóлòти, ся.

Измáрять, измáрывать, ся = вíкаляти, закаляти, покаляти, забруднiти, ся, запаскóдити, внаскóдити, (землею або що, валяючись) — вiваляти, ся, (калею) — задрiпати, ся, (глиною, масним чим) — замасти́ти, ся, (салом то-що) — за-сма́льцюва́ти, зая́лòзити, ся, (сизиною) — заслiнити, ся; калiти, ся, забрúд-нюва́ти, ся, задрiнувати, ся i т. д. — Де це ви ходив, що так задрипав свиту? — Усю чумарку викаляв. — Чим сети за-каляв ся? — Внаскудив у глину. Кр — Ач як рукави заплòзив.

Измáчивать, ся, измóчить, ся = мочи́ти, змóчувати, ся, змокáти, змокáти, ви-мокáти, змóчити, ся, змокнóти, вимок-ну́ти. — Измок, як вовк. п. н. — Iшов через колоду, та бовть у воду — вимок, викив, вилiз, висох, злiз на колóду, та знов бовть у воду п. нр.

Измельча́ть = здри́бнiти (С Аф., про лю-дей — iзлюди́ти, про худобу, господарство то-що — перевестись, звестись. — Из-мельча́вшая порóда, раса = переводня.

Измельчи́ть = подро́бити, покриши́ти.

Измeрзáть, измeрзнóть = змерва́ти, мeрз-ну́ти, мeрзати, змeрзнóти, измeрзнóти. — Измерз як пес. п. н. — Измeрзлый = мeрзлый, помeрзлый. — Мерзла картопля

Измeть = пóкидька, пóкидьок.

Измiня́ть, измiня́ть, ся = i. мiяти, мiяти, (траву то-що) — то́лòчити; зiмiяти, зi-мiняти, помiяти, помiняти, потолóчити, зтолóчити. — Молод козак розпивсь, роз-гуляв ся, зтоптав, зiмняв червону калiну. п. н. — Измiя́ет что = потолóча, пó-толо́ч.

Измiня́ть, измiня́ть, ся = то́мiти, сто́млювати, змóрювати, висна́йти, ся, виснажа́ти, ся, змордóвувати, ся, зне-си́лювати, ся, стоми́ти, ся, зморiти, ся, вiсидити, виснажити, змордува́ти, ся, знесидити, ся. — Измoждeнный = змó-рeний, висилений, виснажений, змор-дований (С. Ж.), спрацòваний, нуж-дeнный. (Гал.). — Зовсiм змордував ся чо-ловiк на важкiй роботi. Чаич.

Измoждeнiе = знеси́лення, змóбога, змор-дува́ння.

Измoжiть = розмiзчи́ти, на гаму́з по-

бiти, потрощи́ти. — Потрощили iм ноги на гаму́з. п. о.

Измокáть, измокнóть = змокáти, измокá-ти, змокну́ти, измокну́ти. — Измок як вовк. п. н.

Измолáчивать, измолотíть = змóлòчува-ти, вимóлòчувати, перемóлòчувати, змó-лотiти i т. д. — Змолотив жито. — Пе-ремолотив увесь хлiб.

Измолóть = умолóт. С. Ш. — Сей рiк умо-лот добрий був.

Измолóть = д. Измáлывать.

Измóль = 1. змéлювання, молóння.

2. мiйво, (та частина, що припадає мi-рошниковi або мельниковi) — розмiр, мiр-чóк (Прав.). — Велика там вода, хоч є й багáто млива. Греб. — Ще недавно дiди си-вi мливи доглядали, та з уну́ків розмiр брали, нановi зеннали. К. Д.

Изморáживать, изморóзить = заморóзу-вати, заморозити, поморóзити. — По-топтав веселi кvти, побив, поморозив. К. Ш.

Изморiть = 1. вiгубити, виморити (С. Аф.), ви́бавити. — Вигубили усiх мишей — ви́бавили блощиць.

2. заморiти, змориги, змордува́ти.

Изморóзить = д. Изморáживать.

Изморозь = пáморозь.

Измотáться = 1. змóгáти, ся. — Придиво все змотало ся.

2. процiндрити, розмантáчити, ся, промантáчити, ся.

Измóчить = д. Измáчивать.

Измóщенничать, ся = розшахрува́ти, ся, розмóщенничати, ся, намоска́лити, ся, вхо́пити москóвськóй юшки. — Намс-калив ся так, що з пiд живого пtiти рiжe. п. нр. — Та се такий шахрай, що й батьга одурить, сказало — вхопив москóвськóй юшки.

Измóсливать, измóслить, ся = заслiщи́-вати, замóрзувати, засма́льцювати, зая́лòзювати, заслiнити, замóрзати, та i т. д.

Измóувать, измóучить, ся = замóчувати, вимóчувати, ся, змóчити, вимóчити, на-мóчити, змордува́ти, ся, намордувати, ся, знемóчити, ся. — Пришов з поля, змордував ся, добре iста смóдував ся. п. н. — А тимчасом iз дiброви козак виiжає, пiд ним коник воронький на силу ступає. „Иземiг ся, товаришу!“ К. Ш. — Измó-ченный = замóчений, змордóваний, за-мордóваний, знемóжений (К. М. Х.), мов-шкана — шкановiтий. (С. З.). — Пiд ду-бом зеленцьким киць замордований стоiть,

а біля його молоденький козак та дівчина лежить. К. III.

Измѣзгати, ся = 1. оббігати, обгасати, обнікати.

2. обідрати, ся, обшарпати, ся. — О-дежа вся обшарпалася.

Измѣкати, ся = 1. змѣкати, намікати (мичок), перемікати.

2. д. **Измѣзгати** 2.

3. зледашіти, розледашіти, розпустіти ся, розбѣстити ся, розопсіти, розна-скудити ся, розпадіючити ся. (Д. Из-бездѣльничатся).

Измѣлювати, измѣлшити, ся = змѣлювати, змѣлшити, ся. — Мило все змѣлилось.

Измѣслити, измѣслити = вигадати, ви-мислити, змѣслити (С. Л.), вимудрува-ти (С. Аф.), виміркувати, виметикова-ти; вигадувати, вимисляти, вимудро-вувати, виміркувати. — Француз ви-мисляти, а Німець зробити. н. пр. — А Ва-сюта... проноза вже добрий: брязнув нап-шуком перед владиною — той і вимудру-вав щось на Сомка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Измѣлювати, измѣлѣти = списувати, спи-сати, пописати, пописувати крейдою. — Посписував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Измѣна = зрада (С. Аф. З. Л.), ізрада (С. Л.), зміна. (С. З.). — Иньша рада гір-ша зради. н. пр. — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милий не все щира правда? н. п. — Бачить зраду Оленочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою смутная стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Україні не доймає віри, засилає Голі-щина, щоб не було зміни. н. п. — Вже не буде жаждої зміни межі нами. н. п.

Измѣненіє = зміна, одміна, переміна, одмінок. — Маємо три одміни води. Де-що про Св. Б. — Скіл в стремена, давай дра-ла!.. Аж що за одмінок? — Стріха в хма-рах заблищала і стоїть будинок. Гул. Ар.

Измѣнити, измѣнѣти, ся = 1. змінити, переіменити, одмінити, переінакшити, ся, змінати, переіменяти, одмінати, переі-накшувати, ся, міняти ся, міняти ся, (кілька) — позміняти, повідміняти, по-переіменяти, ся. — Пора, мати, заміж да-ти — голосок змінив ся. н. п. — Що ти так змінив ся? А не диво, брате мій, бо я оженив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Він усе там попереіменив по по своєму. Чайч. — Повідмінало ся тепер там усе так, що й не пізнаєш. — **Измѣ-нитися** як лицѣ = помінити ся. С. Л. 2. зрадити (С. Аф. З. Л.), зражати (С.

З. Л.), зражувати, (чоловікові) — скака-ти, скочити в гречку. — **Измѣнити** вѣ-ру, законъ = зламати віру, закон. — **Рука измѣнила** = рука схибула, схи-била. — Не вірь нікому, ніхто й не зра-дить. н. пр. — Не зражу своїй дівчині, поки світ сонця. М. Вов. — А вона ж міні зра-дила, та панича полюбила. н. п. — Моло-дий козаче, не зражай дівчини, бо тая дів-чина — бідна сиротина. н. п. — І до пів-ночі там гуляли і в гречку де-коли скака-ли. Кот.

Измѣнникъ, ца = зрадник, ця (С. Л.), зрадця, невѣрник, ця, (військові, справі) — перевѣтник, перекидчик, (народності) — перевертень, перекинчик (Гал.). С. З. — Коли которой зрада до землі непри-ятельської утечеть. Ст. Л.

Измѣнничать = зражувати.

Измѣнническій, ки = зрадливий, во, зра-дѣцький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливє і потамне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди неприятельскіє в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Измѣнничій = зрадницький, зрадників.

Измѣнничество = зрадливість.

Измѣнный = 1. зрадливий, зрадний. — Ой ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спізнати си, тепер розлучила. н. п. — Що не завжди сонечко виграва, що й воно таке зрадлаве, як любі слова. О. Пч. — Гей, гей! не надь рибалко моло-денький на зрадний так ні щукі, ні лина. Гул. Ар. — Злий татарин, лях зрадливий з бпалу жахав ся. Гул. Ар. 2. змінний, змінливий, переіменний, хит-кий (С. Пар.), нестатѣчний. (С. Л.).

Измѣнный = д. **Измѣнпый**.

Измѣнщикъ, ца = д. **Измѣнникъ**.

Измѣнщикій = д. **Измѣнничій**.

Измѣнность = змінність.

Измѣнити, ся = д. **Измѣнѣти, ся**.

Измѣреніє = міряння, обмір (С. Л.).

Измѣривать, измѣрять, измѣрять, ся = міряти, змѣряти (С. Л.), виміряти, обмі-ряти, си (С. Л.), змѣряти, виміряти, об-міряти, ся, (глибину) — ґрунтувати, зґрунтувати. С. Л.

Измѣримый = змірний. С. Пар.

Измѣритель = мірник (С. З.) і д. **Земле-мѣръ**.

Измѣклый = змѣклий.

Измѣкнуть = змѣкнути, зробіти ся м'яким.

Измѣтъ = д. **Измѣнать**.

Изнанка = спід, низ, виворот (С. Аф. Л.).

— На пзнанку = на вѣворіт. — Надѣв кожух на вѣворіт. С. Аф.

Изнасилывать, изнасиловать, изнасилить = знасилувати, присилувати, зівалтувати (С. З.). — Схотили її та й зівалтували, залестившись, що дуже хороша. Ч. К.

Изнашивать, изнашивать, ся = зносювати, зносити, обдерати, ся, обшарпати, ся, (обува) — стоїтувати, стоїцювати, стошати, стоїцювати, ся. — Обшарпали ся люди в дорозі так, що з одержі саме драпти. Чайч.

Изнемогать, изнемогать = знемогати, тратити сили, упадати на силах, охлявати, знесилувати, ся, виснажати, ся, висилити, ся, хірити, знемогати, ся, изнемогати, ся, охлясти, охлянути, знесилити, ся, виснажити, ся, висилити, ся, змарніти. Мов орел той приборканий, без крыл і без волі, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволі. К. Ш. — Знемігшись, упав без памяти на землю. К. Ч. Р. — Изнеміг ся козаченько, тяжко зажурился, а поганий Конецпольский дуже звеселился. К. Ш. — Але в недугі не змарнів той міцний дух його дідів О. Пч. — **Изнеможенный, изнеможенный** = знеможений, знемаганий, знесилений, охлялий. — Лежить Вехдир Безрідний, безплемінний, постреляний, порубаний, на рани смертельні знемаганий. н. д.

Изнеможение = знемога. С. Л. — Сьому ко неві й знемоги нема. С. Л.

Изнисать, изнисывать = винищувати, винищати.

Изнищать = знищити, ся, перевестись на злидні, звестись ні на що, з'убогіти.

Изоравлявать, изоравить = 1. д. Изучать.

2. цілити, націліти, ся, (в)улучати (С. Ш.), цілитити, ся, (в)улучити. — Прямо в око влучив.

Иносить, ся = д. **Изнашивать.**

Иносок = обносок, частіше мн. обноски.

Инось = знос. — Сорочечку до зносу носить. К. Ш.

Изнурение = знемога.

Изнури́ть, изнури́ть, ся = зморіти, стомити, змордувати, висилити, виснажити, ся, знесилити, ся, зморювати (С. Аф.), томити (С. Ш.), висилати (С. Л.), виснажати, ся, знесилувати, ся, (про кільки) — позморювати, постомлювати, ся. — Зовсім змордував ся чоловік на важ-

кій роботі. Чайч. — **Изнуренный** = зморений, зморений, спрацьований, висилений, виснажений (С. Л.), трудний. — Ой коню мій, коню, що ти такий смутний? чи ти із дороги прийшов такий трудний. п. п.

Изнутри = з середини.

Изнывать, изныть = нити, маяти, ся, нудити, ся, знити, змаяти, ся, знудити, ся. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому, вже ж знудлилась, вже ж змаялась милая за мною. п. п.

Изныженный = ніжний, пещений (С. Л.), вищепений, розпещений (С. Л.), що до їжі = пундиківий, пшенишний.

Изныжить, ся = розпещити, ся, розбалувати, ся, розпечити, ся, ніжним стати. — Дуже вже ніжна стала — і за холоду водичку не візьметь ця. Чайч.

Изоб = зі, во. — **Изоб днів** = зі днів.

Изобидеть = скривдити, образити, зобидити (С. Аф.).

Изобиле = роскіш, достаток, (що до їжі) — ласівка, (смігу) — сміжниця Ів. Сп., (пролистя, овоц) — рясота. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскомні шукали. н. п. — Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка. п. пр.

Изобиловать = д. **Избыточествовать.**

Изобильный, но = достатний, но (С. Пар.), гоїний, но, (С. З. Ж.), про пасіння = сім'яністий, про лист, овоц = рясний, но. — Ой ти дуже кучерявий, лист на тобі рісний. н. п. — Рясні вишні С. Л.

Изобличить = доказати, висьвідчити. — **Изобличить но лжі** = вивести на чисту воду.

Изображать, изобразить, ся = виявляти, виставляти, змальовувати, ся, виявити, виставити, змалювати, ся. — **Изображать пзъ себя** = удавати з себе. — Він удає з себе папа.

Изображение = 1. виявлення, змалювання. 2. образ.

Изобрѣсть, изобрѣтать, ся = вигадати (С. Л. Жел.), вимислити (С. Л.), змислити (С. Л.), виметикувати, відкрити, винайти (С. Жел. Пар.), вигадувати, вимисляти, змисляти, відкривати, ся, винаходити, (про кільки) — новигадувати і т. д. — Та чимало чого новигадували учені люди на користь громад. Де-що про Сьв. Б. — Француз вимислить, а Німець зробить. п. пр. — Якийсь новий плуг

вигадав. — Изобрѣтѣнный = вигаданий, вимислений, змислений. С. Л.

Изобрѣтатель, ница = вигадчик, ця.

Изобрѣтательность = вигадливість.

Изобрѣтательный = вигадливий. С. Пар.

Изобрѣтеніе = вигадка, вигад. (С. Жел.).

Изогнутъ, ся = д. Изгибать, ся.

Изодрать, ся = Издирать, ся.

Изорвать, ся = подрати, порвати, пошматувати, пошарпати, ся.

Изоржавѣлый = поіржавілий, поржавілий.

Изоржавѣть = поіржавіти, поржавіти.

Изострить, изощрить, ся = вигострити, погострити, загострити, нагострити, гострити, ви(за, на)гострювати, ся.

Изработаться = випрацювати ся, виробити ся (С. Л.), спрацювати ся, виснажити Сн і д. Изурить(ся) (від праці).

Изразѣть, частіше мн. Изразѣи = кахля, кахоль, мн. кахлі. С. З. Л.

Изразцовый, изразчатый = кахельний (С. З.), кахляний (С. Л.). — Кахляна грубка.

Изранить = поранити.

Израсходовать, израсходовать, ся = д. Издержати, издерживать, ся. — (Горілку, вино то-що, частуючи) — Вічаствовати, (горілку в шияку) — Вішинкувати, (харчі або гроші на харчі) — Віхарчувати, схарчувати, ся, (синьку, мило і т. д.) — Вісинити, вимисити і т. д., (нитки в шитві) — Вішити, (чорнело) — Вписати і т. д. — Як іздав у город, то схарчував за тиждень 2 руб. — Вишла усею заповоч — нема чим пити. Чайч. — Треба їхати по горілку, бо всю вишинкував. — **Израсходованный** = страчений, потрачений, витрачений і т. д.

Изрѣкать, изрѣчь = мовити, промовляти, казати, проказувати, промовити, сказати, проказати. — Промов, промов сердечко, як ми любились двоєчко. н. п. — Прокказала вона сі слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язык неправди не промовить. К. І.

Изречѣніе = 1. вираз, вірок (С. З. Л.), речення.

2. приказка, припов'дка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Изрубать, изрубить = порубати, посікти, сѣкти, покарбувати. — Порубати на дрова. — Посікти кадусту. — Він його сѣк, порубав на шматки. н. к. — Хведора Безвідного отамана куріного постріляди, порубали. н. д. — **Изрубленный** = по-

рубаний. — Несуть нани-осауди козацьку зброю: литий паниць порубаний... К. Ш.

Изругать = 1. вілایти, налایти, (згадуючи батька) — Вібатькувати. — Одімнути пекло, випустити грішні думи, тільки не випустити одвієї душі, що отця й матір та налаяла. н. п.

2. ізлایти, облایти. — Не зобута, не зодяжена, така збита та ізлаяна. н. п. — Облаяли мене, неначе останню паницю. Лев.

Изрывать, изрыть = розривати, розкопувати, скопувати, розріти, поріти, изоривати, розкопати, покопати, скопати, поскопувати. — І могли мої милі Москва розриває... Нехай рве, розкопує, не свого плукає. К. Ш. — Сколав увесь горід. Чайч.

Изрыгать, изрыгнуть = виригати, виблювати, виригнути, виблювати; викидати, викинути.

Изрыскать = оббігати, облітати, обгасити, вибігати. — Оббігав усе село — нігде його не має.

Изрыть = д. Изрывать.

Изрѣдѣть = прорідіти.

Изрѣдка = рідко, зрідка (Чайч.), рідко колі, дѣ-голі, колі не колі, в ряді-годі. С. Л. — Вона й горілочки в ряді-годи хлєсе. Гул. Ар.

Изрѣзать, изрѣзывать = порізати, покріяти, (абн-як) — почикріжити, (на шматки) — пошматувати, (дрібно) — покришити, (карбамн) — покарбувати, (капусту шатківницею) — пошаткувати. — **Изрѣзанный** = порізаний, покріятий, покарбований і т. д. — Вони узали того багатира, та й порізали його на шматки... От брат багатирів пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматований... н. к. — Порізала, пошматовала полотно, а до ладу не довела. Чайч. — Порізалий хліб. — Покрайне мнєсо. — Покарбований на війні чоловік. — Почикрижив, тай кинув.

Изрѣзывается = рвувствувати ся, розжирувати ся, розбалувати ся.

Изрешетить = подірявити, иорешетити.

Изрядный, по = добрий, ре, добрячий, че, гарненький, ко, гаряд, незгірший, ше (про кількості) — чималий, чимало. — Добрячий кауч. — Чималий дохід має.

Исцѣлитель, исцѣлить, ся = 1. засалювати, засмальцьовувати, зялалювати, зашмаровувати, ся, засалити, засмальцьовати, ся і т. д., (про кільки) — позасалювати, позасмальцьовувати, ся і т. д. — Він увесь засмальцював ся.

2. виса́лювати, висма́льцо́вувати, вишма́рoвувати, ся, виса́лити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.

Ивасъсывать, ивасо́сать = висе́сати, висмо́ктувати, ви́ссати, ви́смоктати, ся, (кілки) — повисе́сати, повисмо́ктувати. С. Аф.

Ивє́рливати, ивєверлі́ть, ся = висе́рділювати, виві́рчувати, посве́рдліти, поверті́ти, попрові́рчувати. — Усю дошку повертів — самі дірки стали Чайч.

Ивєко́блїть = зскре́біти, зшкре́біти, ви́с(ш)кре́бти, ви́шкромадити.

Ивєло́няться = розволо́чити ся. — Понаде між паниць та волоцюг, розіньєть ся, розволо́чить ся. О. Мир.

Ивєлѣ́дити = послѣ́дити, паслѣ́дити, на́топта́ти. — Тільки що вимазала долітку, а він скрізь паслѣдив

Ивєлѣ́дованіє = (яко дія) — вислѣ́жування, дозна́вання, розві́дування, (як послідок) — ви́слїд, ви́слїдка, розві́дка, ви́відка. С. Л. Жел. Пар.

Ивєлѣ́дователь = ви́слїдник (С. Жел.), розві́дач.

Ивєлѣ́довать, ивєлѣ́дывать = ви́слїдити, розві́дати, дізна́ти, дійти́, вислѣ́жувати, розві́дувати, дізна́вати, дохо́дити. С. Жел. Пар.

Ивєлѣ́нювати, ивєлѣ́нють, ся = заслѣ́нювати, заслѣ́нюти, ся, (багато) — поза́слѣнювати, ся.

Ивєсо́ріть = розві́яти, прога́йнувати, про́ціндрити, прома́нтачити. — Розвіяв багато грошей.

Ивєсо́сать = д. **Ивєсєсывать.**

Ивєсо́хлый = зєсо́хлий, ви́сохлий, ви́схлий.

Ивєсо́хнути, ивєсо́хнать = 1. ви́сохнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, (про кілки) — повисиха́ти, повсиха́ти, повсиха́ти, посо́хнути. — Були річки — повсихали, були краці — повмірали. п. п. — Яблуні всі посохли.

2. змарні́ти, помарні́ти, ви́сохнути, ви́сохти, марні́ти, висиха́ти, со́хнути. — Помарніли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. П. — Полетіла б я до тебе, та кралець не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Ивєта́вваться, ивєто́яться = ви́дихати ся, ви́тхнути ся. — Пиво ви́дихалось, бо стоїло не закритє.

Ивєта́ри = д. **Изда́ва.**

Ивєтега́ть = 1. побі́ти (хлєбоскаючи, стьобаяючи, на пр. батіг, лозину).

2. ви́стьобати. — Вистьобала ковдру.

Ивєто́ялый = ви́тхлий.

Ивєто́яться = д. **Ивєта́вваться.**

Ивєтрога́ть, ивєтруга́ть = зєтруга́ти. — Всею палицю зєтругав.

Ивєтрѣ́ливати, ивєтрѣ́лять = 1. простре́лювати, попростре́лювати. — Мету зо всім попрострєлювали.

2. ви́стрєлювати, розстрє́лювати, по́вистрєлювати, ви́стрєляти, розстрѣ́ляти, розі́укати. — Всі набої по́вистрєлювали.

Ивєту́плєніє = несамові́тість.

Ивєту́плєнный = несамові́тний, шалє́ний. — Кричить, мов несамовитий. — Хома панич у млинї хрєпє, мов убитий, а я тебе поцілаю, мов песамовитий. Кум мірошяк, вод Дмитренка.

Ивєу́чивать, ивєу́чить = вису́кувати, ви́сукуати, посу́кати. — Посукала всі шитки.

Ивєсу́нать, ивєсу́шить, ся = 1. ви́су́шувати, ви́сушити, ся. — Висушити хлѣб. — Висуши сорочку.

2. зсу́шити. — Сгоптан, зламав червону калину, зсушив, звляив дівку Марусину. п. п.

Ивєчитыва́ть, ивєчитя́ть = д. **Высчитыва́ть** 1.

Ивєсны́ть = д. **Выснать.**

Ивєснхя́ть = д. **Ивєсо́хнуть.**

Ивєсѣ́кати, ивєсѣ́чь = 1. ви́рубувати, зру́бувати, витина́ти, ви́рубати, зруба́ти, зті́яти, (багато або все) — по́зрубувати, по́вирубувати, по́зтити. — Повирубував увесь ліс. Чайч.

2. ви́сѣкати, витє́сувати, ви́сѣкти, ви́тєсати (з каменю).

3. **Ивєсѣ́чь розгами** = відшмага́ти, відчу́храти, ви́шпарити. — **Ивєсѣ́чь мечєм** = по́сѣкти, поруба́ти. — Козак лежить пострєляний, порубаний. п. д. — Шаблі булатні виймайте, тіло козацьке порубайте, в чистім полі поховайте. п. д.

Ивєсѣ́каться, ивєсѣ́чься = ви́сѣкати ся, сѣкти ся, ви́сѣкти ся (про тканину і волосса). — Від радості кучері вють ся, від журби сѣчуть ся. п. п.

Ивєсѣ́ра = сѣрєнько.

Ивєснхя́ть, ивєснхнуть = 1. висиха́ти, ви́сохнути, ви́сохти. — Висохла уся вода у криниці. Чайч.

2. збавля́ти ся, витра́чувати ся, ви́ходити, зника́ти, збави́ти ся, ви́тратити ся, ви́йти, зникну́ти. — Увесь запас ви́шов, витратив ся.

Ивєсѣ́клый = ви́сохлий.

Изувѣ́рный = бузувѣ́рный.

Изувѣрство = бузувѣрство.

Изувѣръ, ка = бузувѣр, ка. С. Аф. З. Л.

Изувѣченіе = скалічення.

Изувѣчивать, изувѣчить, ся = калѣчити (С. З.), скалічити (С. З. Л.), покалічити (С. Л.), знівечити, обезвѣчити, убезвѣчити (С. Ш.). — Собака його обезвѣчила. — На війні його покалічили.

Изукра́сѣть, изукра́шивать, ся = украсити (С. Ш.), закрасити, скрасити, оздобити, прибрати, процвітіти, украшати, украшувати (С. Ш.), зукрашати, закрашати, оздобляти, ся, (мережками) — вимережати, вимерсжувати, (бляхами, цвѣяками) — вицвѣяхувати, вицяцкжувати, вицвѣяховувати і т. д., (квітками) — уквітчати, заквітчати, по(в)уквітчувати, позаквітчувати, ся. — **Изукра́шенный** = закра́шенный, укра́шенный, убранный, цяцкovanýй (С. Л.), цвѣяхovanýй, уквітчаний, процвіта́ний, вицвѣяхovanýй. — Червона квітла луги украшає. п. п. — Та ніють мітри з горн все согласні, та ідуть дощі анишку красні, землю з'оросають, травою истилють, а квітами зукрашають. п. п. — Встала весна, чорну землю сонну розбудила, уквітчала її рясом, барв'яном укрила. К. Ш. — Галера трьома цвѣтами процвітає, мальована. п. д.

Изумѣтельный, но = діиний, но, дивобазний, чудний, чудно, чудернацький, дивоглядний (С. Пар.).

Изумѣть, ся, изумѣать, ся = здивувати, ся (С. Аф. Л.), зачудовати ся (С. З.), з'уміти ся, дивувати, ся (С. Аф.), чудовати ся (С. З.), дивом дивувати (С. З.). — **Изумѣнный** = здивований, зачудований. — Я дуже здивувався, почувши про се. — Чудуючися, витріщив очі. С. З. — І сьому чуду дивуюсь си. С. З. — З'уміла ся Марійка, з'уміла си, а деж її руса коса поділа си. п. п.

Изумлѣніе = діво, дивовижа (С. З.), дивування, подив (С. Пар.). — **Привести, прийти въ изумлѣніе** = здивувати, ся.

Измурѣдний, измурѣдовый = с(ш)жараг(т)довий (С. Жел.).

Измурѣдъ, кам. Smaragdus = - с(ш)жараг(т)д. С. Жел.

Изурѣдовать = знівечити, знівечити, понівечити, скалічити, покалічити. — Изівечив мене так, що й на ніч не зізлу. п. п. — Покалічено йому на війні руку.

Чайч. — Изурѣдованный = знівечений, скалічений, покалічений.

Изурѣчивать, изурѣчить = урікати (С. Ш.), урѣчити (С. Ш.), наврѣчити (С. З.), з'урѣчити. — Ото сказала, коли б ще не наврѣчити. — Як глянула, так і з'урѣчила, не вже в неї такі очі урѣчи.

Изѣстный, но = ѣстный, но. С. Ш.

Изучать, изучить, ся = (в)учити, ся, навчати ся, вивчити, ся, навчити ся (С. Пар.), докладаю — зглябити.

Изученіе = вивчення (С. Пар.), наука.

Изъ = з, зі, зо. — При́хав з города. — Та й ішов чума́к з Дону, гей з Дону до дому. п. п. — Він зо всього бере процент. — **Изъ** вѣхъ силъ = яко мо́га, чим дужч, з усієї сили, що сіли. — **Изъ-за** = за, с поза́. — За стіни виглядає. — Вийшов с поза хати. — **Изъ** за васъ я посорѣся съ нимъ = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачить. — **Работать изъ барыня** = працювати для зійску. — **Изъ-подоу** = з половіни.

Изѣдѣть, изѣтъ = з'їдати, виїдати, проїдати, з'їсти, виїсти, проїсти, по-з'їдати і т. д. — Іржа проїла залізо. — Міль повиїдала.

Изѣздити, ся = 1. об'їздити, виїздити. — Об'їздав усю Україну. — Скрізь виїздав. 2. з'їздити, ся. — Був кінє, та з'їздив ся. п. пр.

Изъявить, изъявлять, ся = виявити, виказати, показати, виявляти, виказувати, показувати, ся.

Изъявъ = 1. шкода, втрата, утрата, в(у)біток С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. п. пр. — Не стої кін утрати. п. пр. — Сняток не вїсток. п. пр.

2. ва́да (С. Ш.), ганжа́, ганч, ска́за, блізна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. п. пр. — Кінь без жадної вади. — Без сліпоти і иньших вад. Б. Н. — Кінь з ганжю. Лев. — Купець повинен озаявити, сжалі би та я вещь, которую продасть, мила якую казю. Б. Н. — **Съ изъяномъ** = з ва́дою, з ганжю́, з ка́зою, ка́діч.

Изъясненіе = вияснення, тлумачення (С. Л. Ш.); виявленія.

Изъяснить, изъяснять, ся = 1. вияснити, вітлумачити (С. Л.), викласти, вияснити, тлумачити (С. Ш.), викладати, ся.

2. і́казати, ві́мовити, ві́словити, ся, ві́казувати, ві́мовля́ти, ві́словля́ти, ся.

Изя́тіе = 1. ви́ймання, ви́лучення.

2. д. **Исклю́ченіе.**

Изя́ть = ви́няти, ви́лучити.

Изы́сканіе = ви́шу́кування, дознава́ння, ви́слі́жування, розві́дування, розві́дки.

Изы́ска́ть, изы́скыва́ть = ви́шукати, ви́слі́дити, ді́йти, ді́знати, розві́дати, до́бра́ти спо́соби, ви́шу́кувати, ви́слі́жувати, дохо́дити, дознава́ти, розві́дувати, до́бра́ти спо́соби.

Изы́сканный = 1. ви́шуканий, ви́слі́жений, ді́знаний, розві́даний.

2. ви́га́дливий.

Изы́бо́ръ, зоол. Cervus capreolus = са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изы́омина = родзи́нка, озю́мина.

Изы́омный = родзи́нковий, озю́мовий. (Лів.).

Изы́омъ = родзи́нка (С. З. Л.), озю́м (Лів.). — Свино хоч родзи́нками годуй, а все буде калпа́уха. н. пр.

Изы́щество, изы́щность = краса́, вибо́рність.

Изы́щный = дуже га́рний, краса́ний (Гал.), вибо́рний (С. Ж.).

Ика́ніе = іка́ння, гика́ння.

Ика́ть = іка́ти, гика́ти.

Ико́на, мн. ико́ны = о́браз, мн. о́брази, бо́ги. С. Л. — Ти йому про о́брази, а він тобі про лубя́. н. пр. — Він добре бо́гів малює. С. Лев.

Ико́нникъ = 1. маля́р, богома́з (що малює о́брази і той, що продає їх). — Такий маля́р, що поки́ Бога змалює, то чо́рта з'їсть. н. пр.

2. бо́жниця, бо́жнік, здр. бо́жничо́к. С. Ш. — Намалюю ма́тір, на бо́жник поставлю, на бо́жничок гляну, ма́тір іспо́мину. н. п.

Ико́нный = о́бразовий.

Иконома́зъ = богома́з. С. Ш.

Иконопи́сець = маля́р, (аби-який) — бо́гома́з.

Ико́рный = икра́ний.

Ико́та, ико́тка = іка́вка, гика́вка, від-гі́к. — Іка́вко, іка́вко, де ти була? — У Ки́їв — Що ти робила? — Жиди во́зила. — Покинула? — Покинула. — Покинь же й мене. Н. замовля́ння від іка́вки.

Ико́тная тра́ва, ико́тникъ = рос. Berteroa incana DC. — ба́бшиник, іка́вка, боро́ва мо́рква, Alyssum montanum L. = лі́сний черве́ць. С. Ан.

Икра́ = 1. икра́, (одно зерно) — икра́на, (осягрова або бі́лужа, солоня) — каві́р, (ракова) — ка́шка. — І каві́ру везе з До́ну, — всього везе, та не знає, що ді́сть ся до́ма. К. Ш. — Ото, що товста шийка — то рачика з кашкою.

2. икра́, мн. и́кры = лі́тка, лі́тки, жі́жка, жі́жки. С. З. Л. — Драпо́нує, аж лі́тками креше. — Жі́жки від танців задрі́жали, вистри́буючи го́цака. Кот.

3. крі́га, крижі́на. — Така велика крижі́на, трохи не перевернула чо́вна.

Икря́тый = 1. икра́ний.

2. ли́тка́тий.

Икря́ться = те́рти ся (С. Ш.), викида́ти икру́. — Риба почала вже те́рти ся. Чайч.

Ику́ша = іка́ло, гіка́ло. — Оде ще гика́ло! як почне гикати, то й кінця не має.

И́лемъ = рос. Ulmus campestris denudata — Вяз, зрубана дере́вина — вя́зіна, U. s. suberosa — бе́рест, бересті́на, карага́ч, кара́ч. С. Ан.

И́ли = 1. чи, абб́. — Чи роби, чи ходи, а міні́ догоди. н. пр. — Або пан, або про́пає. н. пр. — Чи ти, милий, при́пав пи́лом, чи метели́цею? н. п. — **Или́ то** = або те́ж. — **Или́ то би́шь** = чи то́ пак.

2. хіба́. — Хіба́ тобі про се не ка́зано? — Хіба́ ти не чу́в?

И́листый = му́лкий (С. Л.), му́листий, глейкий (С. Л.), гру́зкий (С. З.). — Гру́зке боло́то. — Му́лке дно.

И́ллюминовать = 1. лю́минувати.

2. розма́льбовувати.

И́ловатый = му́лковатий, глеюва́тий (С. Аф. Л.). — По́гано купати́сь — дно глею́вате. С. Л.

И́ловка = гле́й (глина з му́лом). С. Аф.

И́ль = му́л, (глинястий) — гле́й, (боло́тний) — тва́нь, тва́ню́ка, (на дні со́линих о́зер) — ка́л, ка́лю́ка. — **И́ль** = на́мул, наво́ло́ка. — **Занести́ и́ломъ** = заму́лити. С. Аф. — Набра́в ся, як ли́н му́лу. н. пр. — Більше глею́, ніж води. К. Ш. Т. — Без при́зору за́плинув му́лом став, і млин мо́лоти перестав. В. Ш.

И́ль = д. **И́лі.**

И́льмовый = вязо́вий, бересто́вий (д. **И́лемъ**).

И́льмовра́дъ = з поро́ди метели́ків.

И́льный = му́ловий, глейовий.

И́малки = д. **Жму́рка.**

И́мени́нникъ, ца = мені́нник, ця. С. Л.

И́мени́ны = мені́ни. С. Л.

И́мени́тый = д. **Зна́менитый.**

И́менно = 1. вла́сне (С. З.), ді́йсне, са́-

ме (С. З. Л.). — А власне для того, жеби Мазепа бил самовластцем. Скоропадський. С. З. — Віп так саме наказував, як от ви тепер кажете — Тоді саме, як він приїздив, я педужав. — Се дійсне так, як ви кажете.

2. саме, а саме, саме як, як-то. — Там було чимало людей, а саме: Іван, Пилип і иньші. С. Л.

Іменній = **именный**.

Іменованіє = **менування**.

Іменовати, ся = **менувати, ся** (С. Л.), **звати, ся, називати, ся**. — **Іменований** = **менований, менений** (С. З.), **названий**. — **Звиш мелований**. С. З.

Імобітій = **заможний, заміжний**.

Імператоръ = **імператор, царь, цісарь** (Гал.).

Імператрица = **імператорша, цариця, цісарёва**. (Пр. д. під сл. **Государь, Государыня**).

Імперіаль = 1. червінець (золота рос. монета = 10 р. 30 к.).

2. місце поверх будки в екінках.

Імперія = **імперія, царство**.

Імущество = **добро, худоба, маєток, маєтки, статки, вжитки, майно** (Гал.).

— Буде вжити ція її похмелити що її чумакові не журить ція, що против добро — Не збирай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Маєток скупого оживає по смерті його господаря. н. пр. — Нехай отець-матуся статки, маєтки збувають, мене молодого з неволі викупають. н. д. — Збирають із собою усі свої вжитки, це її маленькі дітки. н. п. — **Благопріобрѣтенное имущество** = д. під сл. **Благопріобрѣтённый**. — **Родовое имущество** = **родове, (після діда) — дідівщина, дідизна, (після батька) — батьківщина, отцівщина, (після матері) — материзна, (після брата) — братівщина**. — А дідизни було доволі — вічний нокій предкам і дідам. н. о. — Спорити ся, як за батьківщину. н. пр. — Отцівщини в мене нема. Кр. — А если материзна, тоді мають браття з сестрами рівно поділити. Ст. Л. — **Наслѣдственное им.** = **спадкове добро, спадок** (С. З.), **спадщина і д. Родовое им.** — **Давайте міні усю спадщину, а я за ваші часті буду сплачувати**. — **Движимое им.** = **рухоме добро, рухомість** (С. З.), **рухомі речі, (переважно скотина) — худоба, статок, статки, товар, (переважно хліб і хатні речі) — збіжжя, (переважно одежа) — майнатки, майнаття, (переважно хатні речі) — скарб, (злиденне) — мизерія, злидні**.

— Шати і всякі убори і всі иньші речі рухомі. Ст. Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши статку, не буде й упадку. н. пр. — Мізерія наклав дві скриньки, на човен зараз одіслав.

Кот. — **Недвижимое им.** = **мастність, маєток, нерухоме добро, лежачая мастність**. — Всякая мастность материстая маєти іти в рівний діл межі всіх дігий. Ст. Л. — **Всю мастность так лежачую, яко і рухомую**. Ст. Л. — **Зо всей худоби лежачої і рухомої**. Орлик. С. З. — **Государственное, казённое им.** = **державне, скарбово, казенне**. — **Заповѣдное им.** = **казенне**. — **Общественное им.** = **громадське**. — Не то громадського, а й свого добра не догледів. — **Пожалованное им.** = **дароване**. — Се йому дароване від царя за службу. — **Помѣщичье им.** = **панське, скарбово (Прав.)**.

Имущій = **багатий, можний, заміжний**.

Имѣніе = д. **Імущество**. (Слово **Имѣніе** прикладаєт ся переважно до нерухомої мастності, а слово **Имущество** — здебільшого до рухомості).

Имѣть, ся = **мати, ся, міти**. — Людей питай, а свій розум май. н. пр. — Хто сія по Покрові, то й не має що дати корові. н. пр. — Як жаю я журити сія, докучаю людям, піду лиш я світ за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Имѣть значеніе** = **мати силу, вагу**. — **Имѣть сердце на кого** = **гнівати ся, сердити ся, ремствувати**. — **Имѣть на замѣчаніи** = **мати на увазі, на оці, на пенську**. — **Имѣть основаніе** = **мати рацийю**. К. Ч. Р. — **Имѣть цѣлю** = **мати на меті**. — **Имѣющий** = **маючий**. — **Имѣется** = **є, єсть, маєт ся**. — **Не имѣется** = **нема, не має, (в жарт або грубо) — кат'має, чорт'має**. — **Гим до тебе не прийшло, що чорт'має підшою**. н. пр. — Ой нема, нема ві віру, ні хвилі із нашої України. К. Ш.

Имя = 1. **імєня** (С. Л.), **імєння** (С. З.), **ім'я, назва, назвисько** (С. Ж.). — **Отъ моего имени** = **від мене, моєю губою**. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень. Кр. — **По имени** = **на імєння** (К. З. о Ю. Р.).

2. **слава**. — **Человѣкъ съ именемъ** = **славний, славєтний, значний**.

Имянины і т. д. = д. **Іменини і т. д.**

Инакій, инаковый = **иньший, инакий**.

Инако, инаково, инакъ, иначе = 1. **иньче, иньше, инакше**. — **Хоч' гірше, аби иньше**. н. пр. — **Иначе какъ вибуди** =

як небудь іньче, якось инакше, иньшим спосебом, робом, другó як.

2. а тó. — Цить, а то буду битъ. н. п.

Имбірний = імбірєвий.

Имбіръ = імбірь, імбєр (корінь *Atomum zingiber*). — Випив з пів квартівки з імбером піної горілки. Кот.

Индекъ = указник. С. Ш.

Индивѣтъ = обмерзати, припадати інем. — Аж сірий вовк тут опивив ся, обмерз, дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Индивидуальный = окрómинний, особистий.

Индиго, индигъ = калія (синя фарба, що добувають ся з рослини *Indigofera argentea*). Ніс.

Индіговий = калієвий.

Индѣ = інде, де-інде, в іньшому місці. — Іди, Риде, де-інде. н. пр.

Индюкъ = индік (пт. *Meleagris gallopavo*). — Индик хоч не сьпіва, так багачько думає. н. пр. — Ходить, як индик перелеславський. н. пр. — Ожерєть индюка = коралі, пaborодки.

Индюшка = индічка.

Иней = іней, наморозъ.

Инженеръ = инженер.

Инициатива = привід, привід, перед, почин. — Він усьомо призвід дав. — Усі пішли за його приводом.

Инициаторъ = привідця, приводець.

Инокенто = потаємне, нішком.

Иновѣрецъ = чужовірецъ, не нашої віри.

Иновѣрие = чужовірство. (Віра, відмінна від тієї, як напує в державі).

Иновѣрный = чужовірний.

Иногда = иноді, інколи, часом, часами, де-коли, порóю, місцями. — Иноді густо та пусто, а инколи рідко та мітко. н. пр. — І сліпа курка де-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з квасом, порóю з водою. н. пр. — Місцями й я їм рибу. Харьк Чайч.

Иногдашній = що буває иноді.

Иногородецъ = з іньшого гóрода (міста).

Иноземецъ, иноземка = чужоземець, чужоземка. С. Ж.

Иноземный = чужоземний, чужоземський. — А тож ся маєть розуміти і о послех чужоземських. Ст. Л. — Чужоземські звірі. Кр.

Иной = іньший, іньчий, інкотрий (С. Л.), дѣякий, дѣ-котрий. — З іньшою говорити, до иньшої ходити, мене молодую у славоньку вводить. н. п. — Та пехай вона мене не жде, та за иньшого заміж іде. н. п. — Утікали ляхів де-які повки, ілі ляхів собаки

і вовки. н. д. — Иной разъ = д. Иногда.

— Это ине дѣло = се іньша річ.

Инокния = черниця, черни́чка. — Одна пішла в осінь заміж, а друга в мясниці, а третя чорнява пішла у черниці. К. Ш.

Инокъ = чернець, ченця, мн. ченці, здр. чѣнчик. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — Душа чорна, мов у ченця ряса. н. пр.

Иновлеменный, ца, инорóдецъ, ка = чужорóдецъ, ка. Бш.

Иноплемєнный, инорóдный = чужорóдний.

Инорѣчіе, иносказаніе = д. Аллегорія.

Инострáнецъ, инострáнка = чужоземець, ка. С. Ж.

Инострáнный = д. Инозѣмный.

Инохóдецъ = инохóд (частіше вимовляють ся нѣби винохóд), ступак, крочак, шланак. (С. Пар.). — Кінь виноход. К. З. о Ю. Р.

Ипоческій = чернєчий, чернєцький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі харамаркати. К. Ш.

Ипочество = чернєцтво. С. З. Ж.

Ипочествовать = ченцювати.

Истрѣкция = наказ.

Инструментальный = струментóвий.

Инструментъ, ты = струмент, справа, справілля, начиння (С. Ж.), пристрій, припас. — (*Бондѣрський*): ковелá (затягати обручі), нати́гач і набі́вач (натягати і набивати обручі), затѣрач (вирізувати жолобки), рóзмір (замість циркули). — (*Ковальський*): кова́дло, мóлот (маленький) — однорóк, (що на йому чоботи підковують) — стóйчка, (тримати або втягати що) — клѣщі, общѣ́лки, лѣщата. — (*Колісницький*): брáльня (вигинати полози), воді́ло (згинати обід), гладі́й (виглажувати), лóпатень (провірчувати), нáрвина (держати обід згнутим), нати́гач (пятигати обід на шпичі), писáк (вирізувати), рѣзѣ́б (обточувати маточину), шми́га (рівняти). — (*Коробницький*): при́бійница (дощечка), забі́вня (клочок), обі́йница. — (*Кутнірський*): бі́лик (вчищати мезку), вершта́бина і пѣ́лга (натягати шкуру для вичипки), клóч (розтигати шкуру), клóчовѣ́к (вірвовка до сього ключа), штри́ха або штрихó́ль (вчищати шерсть), юхтáрка (вироблювати юхту). — (*Теслярський*): со́кіра, пѣ́лка, доло́то, свѣрдел, риштáк (робити карунки),

шпунд. — (*Ткацький*): а) верстать (див. під сл. **Верстакъ**), б) мотовило, що на його мотавуть нитки, складається з ріжоків та перехрестя, в) витужка, щоб змотати пряжу на клубки, стоїть на стільчикові, у його вроблений штомпель, на котрому навхрест два билля, на кіпці їх коники, що на їх навівають півміток, г) оснівниця, на котрій робить ся основа, вона складається з ряни з кілочками, д) прядка, складається з стільчика на ніжках, під ним підніжок, до його прироблено циганку, вона другим кінцем чіпляє за веретено, на стільчику два стовпчики, між їх колесо, на передньому стовпчику сволочок, на кінці котрого третій стовпчик, в котрому шкуратор з дірочкою, до друге верхнє веретено, а на йому вілка з крючками, потім скалка та колісцє, на котрих шнур, е) шінка — дощечка, котрою перекладають нитки в основі, ж) воротило, котрим навивають основу. — (*Шевський*): клесачка (рівняти зморшки), кнп, кнпєць (ніж шевський), копил (колодка, на котру натягається чобіг), крочок (дощечка загнута, щоб витягати шкуру), натирачка або товмачка (рівняти закаблуки), обцанік (кілочок, котрим забивається колодка, коли на ній чобіг), писачка (паличка, що нею рисують підшви), правило і стріліця (выправляти халяви), рашкуль і терпуг (стирати гвіздки в чоботі), сморщина дощечка, котру вставляють в передок чобота, коли він на колоді, шварок, (каміньчик, що ним розглажують закаблуки), шило і швайка (проколювати дірочки), крапшиця (дошка, що на її ріжуть ремінь). — (*Хірургічний*): штрик-кавка (для проколювання), мацовилка, протичка (д. **Зондъ**). — (*Розмаїтий*): вивертачка (що небудь вивертати), кельня (лонатка у мулярів), обцєнки і рак (вшивати гвіздки), копєць (довбати мед), перєчетка (очищати коноплі від костриці), пробій (пробавити дірку), сїчкаря (різати сїчку), шатківниця (сїкти капусту), шпийця (знімати кору з берези), щіпавка (зривати овоц).

Инсургѣнтъ = повстанець.

Интервалъ = перемєжок, перєрва (С. Пар.).

Интересантъ, ка = грошолїб, ка, користолюбний, на, собійний (С. Пар.).

Интересный = д. **Занимательный**.

Интересовать, ся = цікавити, ся. — Цікавить ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интересъ = 1. корість, зиск, вигода, хосен (Гал.), інтерєс. — Користі з два шаги, та й ті пербаті. н. пр. — Тодї інтерєс, коли повний черєс. н. пр.

2. цікавість, зацікавлення. Б. Ш.

Интрига = 1. каверза (С. Л.), вікрутні, підкіп (С. З.). — Се вже його каверзи — я знаю. — Там ваших каверз не вважають. Кот.

2. завязка (в драматичному утворі).

Интригантъ, интригантка = каверзник, ця (С. З.), крутїй, ка, крутарь, ка, баламут, ка.

Интриговать = каверзувати (С. Л.), крутити, каламутити (С. Л.), баламутити; зачіпати, займати (кого).

Интагерія = піхота.

Ироническій = іронічний, глузливий, насмїшкуватий.

Пробія = іронія, жельцє; глум, поблушка.

Исканіи = д. **Бархатецъ** 2.

Искажать, искажить, ся = 1. псувати, нівечити, зопсувати, попсувати, нівечити, понівечити, ся.

2. перевертати, перекручувати, переінакшувати, перевернути, перекрутити, переінакшити, ся. — Що я казав йому — він геть усе перекрутив.

Искаженіе = псування, нівечення; перевертання, перекручування, переінакшування.

Искальвать, исколотъ, ся = 1. колоти, сколоті, поколоті, поштрикати, ся. — Поколов руку шиншиною. — Поштрикав ножем.

2. розколівати, розколоти, ся. — Дошка від сонця розколола ся. — Розколов дровяку на двоє.

Искальчивать, искалчить, ся = калічити, скалічити, покалічити, ся. — Так мене побили, так покалічили. Лев.

Исканіе = шукання, шукання.

Искапывать, ископать = 1. викопувати, викопати. — Викопав я криниченьку в зеленім саду. н. п.

2. покопати. — Увесь горід покопав.

Искатель, ница = шукач, ка, шукальник, ця (Чайч. Поэт.). — **Искатель приключєній** = проїдїсьвіт,

Іска́тельний = (у)влéсливий, підлéсливий, підліза, лабу́зник.

Іска́тельство = запобігáння лáски, (у)-влéсливість, підлéсливість.

Іска́ть = шука́ти, (тихенько або й нишком) — ша́рити, ви́шпорити. — Сив голуб літає, голубки шукає. п. п. — Не кидай живого, не шукай мертвого. п. пр. — Милий покидає, пиньшо́й шукає. н. н. — **Іска́ть в́з голо́вѣ** = ська́ти. — Лягай, я тобі посо́блю. п. к. — **Іска́ть в́з судѣ** == позива́ти, ся, пра́вити судо́м, допра́вляти ся. — Била жінка мужика, пішла позивати; присудили мужика ще й жінку прохати. н. н. — **Іска́ть ко́гò гла́зми** == шука́ти очима, позира́ти. — Позирає паврути, чи не побачить його. — **Іска́ть мѣлости** == запобіга́ти лáски, підсина́ти ся, підсти́ляти ся, підлабу́знювати ся. — **И. о́щупью** == шука́ти по́лащки, по́лащки, по́лащем, ма́цати, ма́цкува́ти, жа́рити. — Хома не лягав, шарив щось по хаті. Фр. — **Іска́ть пре́дабо́га** == шука́ти за́чіпки, при́клучки. — Він тільки зачіпки шукає, щоб на його напасти́сь. Чайч.

Іска́дыва́ть = скида́ти, викида́ти.

Ісклева́ть, ісклѣ́ыва́ть, ся = 1. поклюва́ти, склюва́ти, подзб́обати, подзб́обати, склѣ́овувати, ся. — **Ісклѣ́ванный** = поклѣ́ований, подзб́обаний (про овочі, ягоди) — КЛЮВА́К. — Огірки-кльо́вака. Чайч. Хар.

2. ви́кловати, ви́дзбо́(ю)бати, ви́клѣ́овувати, ви́дзбо́(ю)бувати, ся.

Ісключа́ть, ісключа́ть, ся = ви́клуча́ти (С. Л.), ви́луча́ти (С. З. Л.), викида́ти, ви́микати, ви́йма́ти, ви́раховувати, ви́ключити, ви́лучити, ви́кинути, ви́няти, ви́рахувати, ся (С. З.). — То ви ви́лuchte моє теля спомі́ж ваших. Кр. — Од ви́щого до ни́жчого стану, ні́кого не ви́ймаючи. Ст. Л. — Умерлих із реє́стру ви́рахувати тре́ба. С. З. — **Ісключа́я** == опрі́ч, окрім. — Всі́ були окрім його.

Ісключе́ніє = ви́лучка (С. Пар.), ви́мок, ви́мка (С. Пар. Жел. Г. Ог.), ви́няток (С. Жел.), ви́мик. — **Ісключе́ніє** со́стави́ть == ви́няти́сь. — Тільки одна пти́ця ви́нялась, що побі́ла зві́рів. н. к. К. З. о Ю. Р.

Ісключи́тельний, но = ви́клучни́й, но (С. Ж.), ви́няткови́й, ви́мковни́й, во (С. Ж.), особли́вий, во, окре́мний, но.

Іскова́ть = ви́кувати, скува́ти.

Іскове́рка́ть = покриві́ти, покрѣ́чити, погну́ти, пере́крутити, по́нївечити.

Ісковой = позовни́й.

Ісковы́ріть = по́колупа́ти, подрáпати, по́кони́рса́ти (Лев.).

Іскола́чива́ть, ісколо́ти́ть, ся = розби́вати, розто́вккувати, зби́вати, розто́ршувати, побива́ти, розби́ти, розто́вккіти, зби́ти, розто́рціти, побі́ти, ся, (про кі́льки) — порозби́вати і т. д. — Побив на йому́ усе́ пали́цю. — Зби́ла ся до́вбля.

Ісколесі́ть = обі́їздити, обхо́дити, схо́дити, ви́їздити, ви́ходити, (бі́гаючи) — ви́бігати, обгаса́ти, ви́гасати. — Обі́їздив усе́ Украї́ну. — Ви́їздив усе́ поле, шука́ючи. Чайч. — Ви́ходив увесь го́рід, а не зна́йшов лопати. Чайч.

Ісколо́ть = д. Іска́лыва́ть.

Ісколоті́ть = д. Іскола́чива́ть.

Ісколо́ть = 1. д. Іззяба́ть.

2. по́гнути, зги́нути, по́ддохнути, здо́хнути, ви́гинути, ви́здихати. — Ви́здихав увесь то́вар у лю́дди. Чайч.

Іско́мый = шу́каний.

Іско́лї = споча́тку, спѣ́рва, спѣ́ршу, в нерве́ї, с передві́ку, зда́вна, в давних да́вен, часі́в, споконві́ку (С. Л.).

Іско́вний = споконві́чний, предко́вчний, старо́вчний, старо́давни́й.

Іско́ла́емое = копа́льне.

Іско́ла́емый = копа́льний.

Іскопа́ть = д. Іска́пыва́ть.

Іско́пїти́ = по́кони́ти.

Іс́ковнї́ть = 1. ко́вини (вивих по́ги у кони́й).

2. рос. *Gentiana cruciata* L. = ли́хоманник, ті́ряч, товсту́ха. С. Ан.

Іско́пїти́ть, іско́пїчива́ть = зви́хну́ти, ви́вихнути, зви́хати, ви́виха́ти (по́гу, про кони́й).

Іскоре́нє́ліє = ви́корене́ння, ви́пї́лїд. — І ви́пї́лїду нема́ на тих ми́шиї.

Іскоре́ни́ть, іскоре́ня́ть, ся = ви́корени́ти, ско́рени́ти; ви́вести, ви́губити, ви́нищити, ви́бавити, зни́щити, ви́кореня́ти, ско́рєня́ти, ви́во́дити, ви́губля́ти, ви́нищувати, зни́щувати, ви́губля́ти, ся. — Та́ковий зви́чай пови́нен ви́коренити ся. Б. Н. — Як мо́жна Ту́рна роздрочи́ти, проти́ Тро́пиців наста́лити, щоб ви́корени́в їх до тла. Кот. — Ви́бавив усі́х ми́шиї.

Іскоре́бити́, ся = покрѣ́чити, покриві́ти, ажоло́бити, спачи́ти, ся.

Іско́рка = і́ско́рця.

И'скоса = **косо**, з **коса**, з'у**коса**, скрива.
— Не дивись на мене з коса, бо вискочить бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п. — Скрива, як вовк поглядає н. д.

Искосить, ся = 1. **покривіти**, **покосити, ся**.
2. **кривити ся**. — Чогось він кривить ся на його.

Искра = **йскра**, **здр. йскорця**, (як кують залізо, — циндра, (від каміня) — **ска́лка**, (як одбиваєть ся сонячне проміння на снігу або на воді) — **ска́лка**, **го́лка**. — А головешки так і розсипають искри — І кинула кругом очима, аж искри сипнули з очей. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скалками сипле. О. Ст.

Искраивать, искроить = **викро́ювати**, **вік-кроїти**, **покроїти**.

Искренний, но = **щірий**, **ро**, **щиросерд-дий**, **до**, **рєвний**, **но**. — Ой умер старий батько і старенька мати, та пєма кому щирої тії радоньки дати. н. п. — Там найдете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. — Приймаю тебе хлібом — сілляю і щирим серцем. Богдан Хм. Кост. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п. — **Искреннимъ быть** = **щирувати**. — **Найбо́льше искренний** = **щиріший**. Бувай здоров із тією, которую похазям, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п.

Искренность = **щирість**, **здр. щіронька**. — Звени ся з другою, допоможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п. — Не стій, коню, надо мною, бачу я щироньку твою. н. п.

Искрестить = 1. **похрестити** (позначити хрестам).

2. **об'їздити**, **виїздити**. — Об'їздив скрізь нігде нема.

Искривина = **д. Пэгїбнна**.

Искривить, искривлять, ся = **покривіти**, **викривити**, **скривити**, **скарлючити**, **кривити**, **викривляти**, **скривляти**, **карлючити**, **скарлючувати, ся**.

Искривленіє = **викривленія**.

Искристый = **искривий**.

Искриться = **искрїти ся**.

Искроить = **д. Искраивать**.

Искромѣтный = **искривий**.

Искромѣать = **почикрїжити**.

Искропять = **позивати**.

Искрошить, ся = **покришити**, **поло́кшити**.

Искрякъ = **кремінь**.

Искуна́ть, искуни́ть, ся = 1. **викупати**, **викупляти**, **відкупляти**, **викупити**, **відкупити, ся**. — Викупати з неволі. — Тягли вже в бугегарню, та по дорозі відкупив ся.

2. **покутува́ти, спокутува́ти, відпокутува́ти**. — Заховаюсь, дитя моє, сама під водою, а ти гріх мій спокутуєш в людях сиротою. К. Ш. — Я своєю кару ще перед гробом відпокутувала. Фр. — Не святій, щоб не зогрішив, не чорт, щоб не спокутував. н. пр. — То я той гріх то сяк то так спокутувать мушу. К. З. о Ю. Р.

3. **закупля́ти, закупити**, **поскупля́ти, поскуповувати**. — Усе поскуповав, що треба.

4. **викупати, скупати, покупати, ся**. — Гарно викупав ся у річці

Искунитель = 1. **визво́литель**, **впбави́тель** (С. Ж.).

2. **Спаси́тель**, **Спас**.

Искуплєніє = **вікуп**, **викуплєння** (К. Св. П.), **вїзвіл**, **визво́лєння** (С. Л.).

Иску́ривать, искури́ть, ся = **вику́рюва-ти**, **вікурити, ся**. — Я викурив увесь тютюн.

Искусать = **покусати**.

Искуситель, пица = **споку́сник**, **ця**. К. В.

Искусительный = **споку́сливий**. К. В.

Искусить, искуна́ть, ся = 1. **спокусити, ся**, **підкусити**, **підвести**, **спокусати, ся**, **підводити**. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — Череваниха бондась, щоб лукавий не підкусив паливод на яку пакость. К. Ч. Р. — Диявол спокусив Єву, а Єва спокусила Адама. К. Граматка. — Ой ти ж мене спокусула, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене молодого із розуму ізвела. н. п.

2. **діяти**, **дізнати, ся**, **досьвідчити, ся**, **доходити**, **дізнавати, ся**, **досьвідчувати, ся**. — Досьвідчив ся він у всяких козацьких справах. Чайч.

Искусник, ца = **мітець** (С. Л.), **мистець**, **мистюк**, **маста́к** (С. З. Л.), переважно що до вигадок, жартів то-що — **штука́йстер**, **штука́рь**, **ка**. — Як хто мистюк заців стріляти, то тут їх сила. Хар. Чайч.

Искусно = **шту́чно**, **майстерно**, **мистецько**, **вміло**; **хитро**, **хитро-мудро**. — Висока рублена комора з чотирьма колоцками, штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно опіє листи заховав. Кочубей. С. З. — Так же до його штучно підійшов. Номис. — Омофор золоткакий, хитро шитий. К. Ш.

Искусный = 1. **вмілий**, **умілий** (С. Ш.) і **д. Искусный**.

2. **шту́чний**, **майстерний**, **мистецький**. — Ложок визодочуваних майстерної роботи 10. Ст. Оп. К. Ст.

Искусственность = штучність. С. Жел.

Искусственный = 1. штучний, роблений.
— Роблені квітки.

2. д. **Искусный** 2.

3. вигадливий, мудрований, фигльований (С. Ш.), не простиий. — Наш коровай фигльований. н. п.

Искусство = умілість, штұка. — Без штук і борщ не смачний. н. пр.

Искусъ = пробба, сиробба, іспіт (С. Жел. Пар.), спіток. — Іноки на пробі будучий. Б. Н.

Искусать, ся = д. **Искусить.**

Искушение = спокұса, покұса (С. З.), спокушення, підкұс. — Тоді повів Ісуса дух у пустиню на спокұсу дїявольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от грїхів, покұс сатаниних. Б. Н.

Искъ = позов (С. Л. З.), справа. — Не знайду на свїчку, а на позов — як біс дасть. н. пр. — **Искъ** предъавлять, предъавіть = позивати, запозивати, запозивати, позов заложити (С. З.). — Кому хочеш, позов заложу. Кот.

Исламизмъ исламъ = магомѣтова віра.

Испакостить, ся = спаскұдити, спогадати, знівечити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскудить. н. пр. — **Испакостенный** = спаскұжений, знівечений.

Испарение = 1. парування, випарування (С. Жел.). — Після парування земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пара, випар (С. Жел. Пар.).

Испаривать, ся = випарювати, ся.

Испарина = піт.

Испарить, ся, испарять, ся = випарити, ся, випарювати, ся, парувати, випарювати, ся, випарювати, ся. — Земля трудивня — аж парує, та нам хлїб готує. н. пр. — Вода паруючи, забірає тепло. Де-що про Св. Б. — Вода випарилась.

Испяхать = віорати, поорати, з'орати, із'орати, повиорювати, пов'орювати. — З'орав усю ниву. — Із'орала дівчинонька мислоньками поле. н. п.

Испачкать, испачкивать, ся = покаляти, скаляти, закаляти, забруднити, замачати, ся, (калом або чим поганим) — запаскұдити, впаскұдити, ся, (землею або що, валяючись) — заваляти, виваляти, ся, уваляти, ся, (калею рідкою) — задрипати, ся, закаляжати, ся, (глиною, чим масним) — замасити, ся, умасити, ся, (сазом то-що — засмалцювати, за-

яловити, ся, (слиною) — засліинити, ся, (чим істовним) — замұрзати, ся, (об траву) — візеленити, ся, (у біле) — убїлити, ся, (у борошно) — уборошнити, ся, (бляваками) — ублювати, ся, (вапною) — уваниити, ся (С. Ш.). — Хто в болото лізе, той ся покалеє. н. пр. — Візеленив, качаючись, усю сорочку. Чайч. — До стїни торкаєть ся, от і убїлив ся. Чайч.

Испелить, ся = спопелїти, спопелїти.

Испестрить, испещрять, ся = (мережками) — вімережати, мережати, (усикими фарбами) — віццяцкувати, цяцкувати, (переважно гвіздками, цвяхами) — віццвяхувати, віццвянкувати, цвяхувати, цвяхкувати, (смугами) — вінолосувати, (красками) — вікрасати. — **Испещренный** = мережаний, вімережаний, цяцкований (С. З.), цвяхований, цвяханкований, цяткований (С. З.), вікрасаний, красчастий (С. З.). — Мережані прма н. п. — Миски подивияні, цяцковані. С. З. — Були цвяховані там стїли і вікна всі з морської піни Кот.

Испечь, ся = спекти, ся, випекти, ся, (про кїльки) — повиікати, ся. — **Испеченный** = випечений. — У хаті у неї, як у віночку; хлїб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. К. З о Ю. Р.

Испивать, испить = випивати, вийити.

Испивать, ся = клякати, напивати, ся, спивати, ся. — Оце погано, що він знов почав клякати, та так часом наплякуєть ся, що... — Він зовсім спив ся.

Испилать = попиляти, перепиляти, поперепилювати. — Попиля усі дрѣва.

Исписать, исписывать, ся = пописати, зписати, зписувати, ся. — Пописав скрізь. — Перо зписало ся.

Испитой = охлялий, змарнілий, опїлий.

Испить = д. **Испивать.**

Исплатить = полатати, облатати, позалатувати. — Полатала усі дірки.

Исплевать = поплювати. — Поплював всю долівку.

Исплесть, исплетать = сплести, сплїтати.

Исплечиться = зплечити ся (звихнути плече, про коний).

Исплутоваться = д. **Измощенничаться.**

Исповѣдальщикъ, ца = сповідальник, ця.

Исповѣданіе = 1. сповідання.

2. сповїдъ. — Умер без сповїді святаї. К. П.

3. віра. — Віри христїянської на поталу не дайте. п. д.

Исповѣдникъ = 1. сповідникъ.

2. сповідальникъ.

Исповѣдний = сповідний.

Исповѣдовать, ся = сповіда́ти, ся. — Той моли́ть ся, сповідає гріхи перед братом. К. III. — Піп тепер саме сповідає людей. — Піп вісповідав уже всіх людей. Чайч. — Повинен всіх гріхів своїх сповідати ся. Б. Н. — Чорт у біса сповідав ся, чорт моргнув, а той догадав си. н. пр.

Исповѣдывальщикъ = д. **Исповѣдникъ** 1.

Исповѣдывать = д. **Исповѣдовать**.

Исповѣдь = спові́дь. — Без спові́ді съвито́ї умираю́ть. К. III. — **Окончи́ть исповѣдь** = (що до сповідника) — **вісповіда́ти, відсповіда́ти**, (що до сповідальника) — **вісповіда́ти ся, відсповіда́ти ся**.

Исподволь = по́малу, пово́лі, по́кво́лом, спо́кво́ду. — Як би се спо́кво́ду купува́ть. Ніс.

Исподни́ца = спі́дниця, здр. спі́дничка, спі́дниченька, (погана́ська) — спі́днична. — Се дівки чесні, непорочні, яким спі́дниці не дуло. Кот.

Исподній = спі́дній.

Исподти́ха, исподти́шка = ни́шком, ти́шком, ти́шком-ни́шком, сти́ншку, зти́шка, зни́шку, спі́дти́ха. — А го́й ни́шком у ку́точку го́стри́ть ні́ж на брата. К. III. — Нахили́ ся ти́шком-ни́шком, над рум'яним білим личком. Руд. — Зя́ть на мене ско́са поглядає, ві́п мене ни́шком лає. н. п. — Інші собака зни́шку рве. н. пр. — Підкраде́ть ся спі́дти́ха лихо, запалить рай то́й ча́рівний. К. III.

Исподъ = спі́д, низ. — Я ва́гну тебе с пі́д спо́ду. Кот. — Хустка у скри́ві на са́мому спо́ді. — **Въ исподі** = на спі́ді, на низу́. — **Съ исподу** = зі спі́ду, зни́зу. — **Исподъ печи** = пі́д, че́рні́й (С. З.).

Испоконъ = д. **Издавна**.

Исполать = хва́ла, сла́ва.

Исползать = ви́лазити, ви́рачкува́ти. — Іншо́ді всю ха́ту ста́ра ви́рачує. С. З.

Исполни́ть = ве́лит, ве́литень, ло́мус (К. З о Ю. Р.). Пр. д. пі́д сл. **Атле́ть**.

Исполни́скій = ве́литеньскі́й.

Исполне́ніе = ви́повне́ння, ви́кона́ння, ви́дбу́ток (С. Л.), ви́дбу́ча. — **Приве́сти въ исполне́ніе** = д. **Исполнить**.

Исполнитель, ни́ца = ви́повни́тель, ка (С. Пар.).

Исполни́ть, исполня́ть, ся = 1. ви́повни́ти, ви́конати, спо́внити, ви́дбу́ти, спра́вити, зро́бити, ви́повня́ти, ви́конува́ти, спо́вня́ти, ви́дбува́ти, ви́ди́равля́ти, ся.

— **Божа́й тво́й, брата́, слова́ ся спо́внили**, щоб мо́ї ді́ти в то́й час бу́ди цілі. н. п. — Я то́бі ви́конав прися́гу. Ч. К. — **Викона́ти прися́гу**. К. Ч. Р. — Без перепо́н ти́ зако́н до ві́ку бу́ду я спо́вня́ть. Сам. — Ой пі́шов він до Ля́шенків служо́бі ви́ди́равля́ти. н. п. — **Коли б Госпо́дь спо́внив мо́ї жа́дання і дав ми́ні, чо́го я спо́дівуюсь**. К. П. — **Все що тре́ба по зако́лу ві́н одбу́ває**. Чайч. — **Ді́ло за його́ справува́в, кло́пота́всь**. Чайч. **Харьк.** — **Исполня́ть, исполня́ти волю́, жа́ла́ніе** = **чини́ти, волю́, вво́літи, уво́літи, увольни́ти волю́**. — На **чи́м возі́ сиди́ш, то́го й волю́ чини́**. п. пр. — **Цига́почко** та **воло́щечко**, **вво́ли ж мо́ю волю́**, та **прича́руй коза́ченька**, що **сто́яв за мно́ю**. н. п. — **Исполня́ть сло́во** = **справди́ти, доде́ржати сло́ва**. — А **та́ки доде́ржав сло́во, при́йшов**.

2. **справди́ти ся, ста́ти ся**. — **Справди́ло ся** **діяво́льське сло́во**. К. З. о Ю. Р. — **Як він ка́зав, та́к і ста́ло ся**.

Исполосова́ть = ви́полосува́ти, обшма́гати.

Исполо́хати, исполо́хнуть, ся = спо́ло́хати, зля́кати, ся.

Исполу = з по́ловини, на пі́в.

Испоро́ть = поро́ти, поро́зпоро́жувати.

Испорти́ть, ся = **зопсува́ти, ся, по́псува́ти, ся** (С. Л.), **спаску́дити, спога́нити, зні́вечити, по́ні́вечити, ся** (С. Л.), **згі́дити, ся, пере́ні́вечити, за́панасти́ти, ся** (С. Л.), **(очи́ма) — навро́чити, з'уро́чити** (С. Л.), **спри́стрі́тити, (ча́рами) — поро́бити, (моро́ально) — зледа́цїти, розле́дацїти, розле́да́чити ся, розгі́дити ся, розпаса́кудити ся, роспа́длю́чити ся, (про і́стовні речі) — проту́хнути**. — **Добро́го корчма́ не зо́псує, а ли́хого й церкв́а не попра́вить**. н. п. — **Ста́рий ві́л боро́зни не по́псує**. н. пр. — **За́грав би ва́м, та ба́чите — спра́ви я́ема, спра́ви: учо́ра бу́в на база́рі — ко́бза зо́псува́лась, розва́лила ся...** К. III. — **Жид́ мо́вить: хре́ст ні зо́псує, ні на́править**. н. пр. — **Та́м добро́, де па́с нема́, а куди́ ми по́тнемось, та́м і по́псуемо**. н. пр. — **О́дна па́ршина овска́ ці́лу ота́ру спога́нять**. н. пр. — **Пере́йшла доро́гу, ото́ж вона́ й спри́стрі́тила коро́ви**. Кр. — **Испорче́нный** = **зі́псований** (К. Кр.), **зопсо́ваний, по́псований, зні́вечений, по́ні́вечений, зледа́цїлий, з'уро́чений, проту́хлий**.

Испості́ться = ви́постити ся.

Испохо́бича́ться = **розпаса́кудити ся**. — **Та́к розпаса́кудив си́, що́ вже́ й со́рому́ не ма́є**.

Исправі́тель, ни́ца = **попра́витель, ка, попра́вник, ця** (С. Пар.).

Исправить, исправлять, ся = 1. поправить, спрăвити, напăрăвити, полагодити, палагодити, поправляти, справляти, напăрăляти, лагодити, ся, (морально) — шапувати ся. — Церкву-домовину нема кому полагодити на тій Україні. К. III. — Гляди ж, шапуй ся, стережись, робить так не вчись. Б. Г. — Чи віз, чи колесо, чи то леміш полагодить ся. Гул.

2. д. **Исполнить, исполнять.** — **Исправлять должность** = заступати когô, правити за когô. — **Исправляющий должность** = д. під ся. **Должность**.

Исправление = 1. поправа. — Поставили мету — поправу жити свого. Б. Н. — Горе нам, як не дідеть ця од нас поправи той, хто ненавидить усякий гріх. Г. П.

2. лагоження, ладнування. — Почав віз лагодити, та за тим лагоженням за цілий день нічого иншого не зробив.

3. д. **Исполнение.**

Исправлять, ся = д. **Исправить, ся.**

Исправник, чиха = спрăвник, ця. — А під справником, он тим, що все з дозвоном іздить, казав, щоб цляхи рівняли під губернатора. К. X.

Исправнический, исправничий = спрăвницький.

Исправно = справно, добре, гаразд. — Справно ходить. Г. Стар. — Гляди, щоб усе гаразд було. С. Л.

Исправность = справність; вірність.

Исправный = справний (С. Л.); вірний.

Испражнение = 1. випорожнення.

2. послід, кал. — Не чіпай посліду, бо буде смердіти. н. пр.

Испражнять, испражняют = випорожнять, опорожнять, випорожнити, опорожнити.

Испражняются, испражняются = випорожняться, випорожнитися, паскудити, вікаляти ся.

Испрашивать, испросить = просити, прохати, попросити, попрохати. — Поіхали до столиці прохати милості у царині. н. п.

Испробовать = спрôбувати, поспôбувати, випробувати, (на смак) — зкуштувати, покуштувати. — Ходім спробувати сили — хто дужчий. н. к. — Перше випробуй кося, а тоді купуй. н. о. — Покуштуйте, яка гарна цалівка.

Испровергать, испровергнуть = перекидати, перевертати, перекинути, перевернути.

Испросить = д. **Испрашивать.**

Испрогаться = д. **Идержаться, изразходоваться.**

Испрыскать, ся = побрызкати, ся, обрызкати, ся.

Испрясть = віпрăсти. — Віпрăла увесь кужіль.

Испугать, ся = злякати, ізлякати, налякати, перелякати, ся, жажнути ся, вжахнути ся, острахнути ся, (про кільки) — поналякувати, поперелякувати, ся, полякати, ся, (ще й з місця прогнати) — сполохати. — Не вірь, бо то звѣрь, хоч не вкусить, так зляка. н. пр. — Як пан, то й копитан, а як прослав ся, то й свині злякав ся. н. пр. — Кого міх налякав, тому й торба спати не дасть. н. пр. — То дитина в сні жажнеть ся, як блискавка заблищить. Сніп. — Петро жажнув ся, назад вернув ся. н. п. — Черевані із Лесю вжахнулись і побігли на виду. К. Ч. Р. — Поналякував усіх дітей своїм криком. Чайч. — Батько почав розказувати синові, як заслабла мати, як всі поперелякувались. Лев. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохне. н. пр. — Накричать на його — воно й перелякаеть ся. Мир. — **Испуганный** = зляканий, переляканий, тороплений. — І стрепенулась, неначе злякане дитя. К. III. — Підсочив, озирнувся, мов тороплений сів. Греб.

Испугъ = ляк, переляк, жах, переполох, сполох. — То від ляку сич стріпається, грим як в небі затріщить. Сніп. — З ляку не знав, що й робити. С. Л. — З переляку аж у хвості душа окинулась. н. пр. — А лях од жаху виірєв. н. п. — І невимовний жах понів мене від бою страшного геть-геть далеко. Сам. — Злякав ся, аж побіг з переполоху. н. о. — Серденько щось рибалочці віщує: чи то тугу, чи то переполох? не зна вія, а сумує. Гул. Ар. — Підкрали ся, щоб ізлякати; коли подивлять ся, що вбитий, с переполоху лу втікати. К. III. — А в Марусі з переляку втікла душа в пати. н. п. — Ляк сили додає, а переляк відіймає. н. пр.

Испужать, ся = д. **Испугать, ся.**

Испускать, испустить, ся = випускати, випустити, ся. — **Испустить духъ** = віддати Бôгову дѹшу. — Прибігли до його, а він уже й дѹшу Бôгові віддав.

Испутать, ся = заплутати, ся, переплутати, попереплутувати, позаплутувати, ся. — Позаплутував так, що й кінця не знайдеш.

Испыцать = д. **Испускать.**

Испытаніе = проба, спрôба, спробунок, іспит (С. Жел.), спіток. — Іюки на пробі будишій. Б. Н. — Видержав іспит. —

Але старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сила на спробунок взяти. Руд.
Испытатель = д. **Исследователь**.

Испытать, испытывать = 1. **визнати, випитати, вивідати, дізнати, визнавати, вивідувати, дознавати, ся**.

2. д. **Испробовать**.

3. **заянати, дознати, скуштувати, зазнавати, дознавати, кустувати**. — Вже я зазнав того лиха і горя патернів ся. Нім. — Зазнала я того гласного суда. Лев. — Дознавали наші предки тяжкої наружи. К. Д. — Хто лихом жартує, той його кустує. п. пр. — **Испытанный** = **дізнаний, спробований, випробований, спиткований, досвідчений**. — На вигубленні мшиш, коли се зробиш, всі віддыхають, се досвідчене. Пр.

Испятнать = **виплямити, поплямити**. — Поплямили сорочки тими ягідьми. Хар. — **Испятнанный** = **виплямований, поплямований**.

Иссоп, рос. *Yssopus officinalis* L. = **васильки, юзэфки**. С. Ав.

Иставать, истаять = 1. **танути** (С. Ш.), **таяти** (С. Ш.), **топіти ся** (С. Ш.), **розпускати ся, розтаяти, розтанути, розтопіти ся, розпустити ся**. — Сьвічка топить ся. С. Ш. — Сніг розтаяв.

2. **охлявати, маріти, висилати ся, охлясти, охлянути, жарніти, висипити ся**.

Истопивать, истоптать, ся = **зтоптувати, топтати, толочити, товкти, зтоптати, потоптати, потолочити, потовкти, ся, зтоптати, ся і т. д.**, (про обуви) — **зтопцювати, ся**. — Цуну, босий! не толоч прося! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. п. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаскать, истаскивать, ся = **зносити, подрати, пошарпати, знісювати, драсти, шарпати, ся, (обуви)** — **зтоптати, зтопцювати, ся, зтоптувати, зтопцювати, ся**. — Зносив свиту. — Зготав чоботи. — **Истасканный** = **зношений, драний** (про обуви) — **зтоптаний, зтопцюваний**, (про чоловіка) — **підтоптаний, зтоптаний**, (мов шкапа) — **шкаповітій**.

Истачать = **позивати**.

Истачивать, источить, ся = 1. **згострювати, зточувати, згострити, зточити, ся**. — Ця сокира так уже згострила ся, що сталати треба. Чайч. — Зовсім зточив пожа.

2. **поточити**. — Черви поточили дошку.

Истать = д. **Истаевать**.

Истекать, истечь = 1. **витікати, виливати ся, витікти, вилити ся**. — **Истечь кровью** = **зійти кровю**.

2. **минати, проходити, кінчати ся, минути, пройти, скінчити ся**. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шестдесят пожовкле листя. К. Ш. — **Истекший** = **мийлий**. — В минулому році не багато вишло наших книжок.

Истербить = **відерти, подерти, пошарпати, віскубіти, поскубіти**.

Истереть, истирать, ся = **стерти, потерти, витерти, стирати, витирати, ся**. — Треба стерти хріп. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — Увесь віск витер, патираючи шлоду.

Истерзать = **розшарпати, розшматувати**. — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце мов камінь, а розум бісовський. п. пр.

Истерзаться = **змучити ся, змордувати ся**.

Истерика, Hysterica = **гістерія** (С. Пар.), **плаксивиці**.

Истерять = **згубити, загубити, потратити**. — Багато грошей потратив.

Истесать = **вітесати**.

И'стець = **позивальник** (Сп.), **позівник** (С. Пар.), **позиватель, позивач** (С. Жел.).

Истечение = 1. **витікання, виливання**.

2. **кінєць, скінчання** (С. Л.).

Истечь = д. **Истекать**.

И'стина = **правда**. — Говори по истинѣ = **правду кажучи, правду мовивши**.

И'стинно = **справді, дійсне, певно**. — Він справді такий, як про його кажуть.

И'стинный = **справжній, справжній** (С. З.), **дійсний; правдивий, справдений** (С. З. Л.), **справедливий; певний, щирий**.

Истиранить = **змордувати, помордувати, покатувати**.

Истирать = д. **Истереть**.

И'стица = **позивателька** (С. Жел.).

Истка = **віткати, повитикати**. — І собі виткала і людям полотна повиткала. Чайч.

Истлѣвать, истлѣть = **зотлівати, гнити, згнивати, трухніти, трухлявіти, зотліти, згнити, потрухнути, зпорохніти**. —

Истлѣвший = **зотлий, трухлий, потрухлий, трухлявий**. — Одежа аж зотліла на споді в скрині. — Потрухли чумацькі вози і занози. п. пр. — Очі сьвітять ся, як трухляве дерево в осени. Галта Іеремія.

И'стово = **як слід, як годить ся**.

Истѣкъ = Джерелѣ (С. Аф.), верховина (річки).

Истолкованіе = вясненія, тлумачення, товмачення. С. III.

Истолкователь, ища = товмач, тлумач, ка. С. III.

Истолковать, истолковывать = вяснити, витлумачити, розтлумачити, вяснити, товмачити, тлумачити (С. III.).

Истолочъ = зтовкті, потовкті.

Истолочить = потолочити, витолочити, потовкті. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю трану потолочила. н. пр.

Истома = утома, знемѣга.

Истомить, истомлять, ся = втомити, потомити, зморити, виморити, ся, знемогти ся, понидіти, втомляти, ся, зморювати ся, знемагати. — **Истомиться отъ хотѣнь** = підбійти ся. — **Истомиться отъ хлопѣть** = переклопотати ся. — Уже ж ми понидили, свѣгонька не виділа, нуги нас погуляти, свѣгонька поведати. н. п.

Источить = потонити, стокити.

Источать = потопчати, потопшати.

Источить = д. Источить.

Источить, ся = 1. витопити, ся, напалити. — Так напалив грубіку, що не можна в хаті висидіти

2. розтопити, розпустити, ся. — Розтопши віск.

3. потопити, ся. — Попали їх на грєблю і всіх потопили.

Источъ = топління, топлення (С. III.), топіння.

Источки = шкарбуні (стопцовані чоботи або черевики).

Источлево = топливо, паливо.

Источленіе = 1. топління (д. Источить 1).

2. топіння (д. Источить 3).

Источникъ, ца = топильник, ця, грубник, ця. — А до печі куховарочку напав, а до груби та топильницю. н. п. — Одну дочку мала, тай ту утерала: із поля робітницю, од печі топильницю. н. п. — Піду я тому служити, хто виволод мене з неволі; буду йому грубником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Источать = д. Истачивать.

Исторгать, исторгнуть, ся = 1. видирати, виривати, видерти, вирвати, ся.

2. визволяти, рятувати, визволити, вирятувати, ся. — Вирятував мене з такої халепи, що страшно й згадувати. Чайч.

Историкъ = історик, дієписатель.

Исторія = 1. історія, дієпис.

2. стѣрія, оказія.

Источать, источить = впливати, вилити.

Источина = рівчак, прірва.

Источить = 1. д. Источать. 2. д. Истачивать.

Источникъ = джерелѣ (С. Аф.), здр. Джерельце, жерело (С. Л.), джерело (С. Л.), жила, живець, (роскопаний) — копанка, (оброблений) — криниця, керниця, здр. криничка, криниченька. — Струмочок холодний котив ся, із мерзлого грунту джерелом точив си. О. Пч. — Ну колись із мене сила, каже, так джерелом і била. В. Пч. — Твоя мова, як джерельце, стиха летѣла, летѣла въ сердце. н. п. — Не погашь кривиді, бо схочеш водиці. н. пр. — Не лий в керницю, бо й так вода повна. н. пр. — Пішла до криниці шабрати водиці. н. п.

Источникъ, алат, Fontanella, fonticulus pulsans = тімячко. — Досі ще у дитини тімячко не заросло.

Источный = змарілий, охлялий, висилений (С. Л.), виснажений, нужденний (Гал.), від праці — виморений, вироблений, виірцьований (С. Л.), спрацьований. — Нічого не взе жін, бо вироблений Хар. Чайч. — Виморени важкою роботою.

Источать, источить, ся = 1. висилати (С. Л.), виснажати, ся, вироблювати ся, виірцьовувати ся, охлявати, марити, висилити, виснажити, ся, виробити ся, виірцьовувати ся, спрацьовувати ся, охлянути, охлясти, змарити, помарити. — Охляв, опустив ся, змарив чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К. Х. — Кінч зовсім виробив ся. — Ой вже наші сіромахи та без харчі помаріли. н. п. — Водай тобі, господарю, тай на безголові, що виробив свою силу на твоє здорові. н. п.

2. тратити, витрщувати, витратити, ся, (про гроші, в жарі) — вишентати ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С. III.

3. вичерпувати, вичерпати, ся.

Источеніе = висилення (С. Л.), виснаження; витрата, вичерпання. — Працювати до висилешн.

Истратить, истрачивать, ся = д. Издержать, издерживать, ся.

Истребитель, ища = губитель, ка (С. Жс.), згубитель, ка, погубитель, ка, згубця (С. Ж. З.).

Истребительный = згубний.

Истребить, истреблять, ся = згубити (С. Л.), вигубити (С. Л.), стратити (С. З.).

зніщити (С. З.), збавити, звести (С. Л.), викоренити, винищити (С. З.), зруйнувати, стрейти (К. З. о Ю. Р.), губити, вигубляти, страчувати, збавляти, зводити, винищати, викореняти, стрейбляти, ся, (отрутою) — вітруїти, витруювати, ся, (мишей, комах, плями) — вибавити, вивести, вибавляти, виводити, ся, (пошесть) — віповітри, ся (С. Л.). — Береть ся він збавити того змін. н. к. — Вибавив миший — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Як наставили нового ставового, то він за один рік усіх зводів в нашому селі ванищив. — Звести і всіх винищити. Кочубей. С. З.

Истребленіє = стра́та (С. Л.), вигублені́я (С. Л.), зніщення, ви́бава (С. Л.), перево́д. — То тільки перевод грошей. С. Л.

Истребовать = виправити. С. З. — На силу виправив свої гроші.

Истрезвіть, истрезвлять, ся = вітверезити, протверезити, витверезувати, протверезувати, ся.

Истреска́ється = потріскати ся, поре́пати ся. — Аж шкура на їх порекалась. К. Х.

Истру́хлый = потру́хлий, трухля́вий.

Истру́хнуть = потру́хнути, попо́рохніти, шпоро́хніти, попо́рохня́ти.

Истряса́ть = д. Вытряса́ть.

Истука́нь = їділ, божок, болван, бовван (С. Ш.).

Истуніть, истуня́ти, ся = вітупити, затупити, витупляти, затупляти, ся, (кілки) — повитупляти, позатуплювати, ся. — Позатуплювали ся усі ножі так, що нічого не віреш. Чайч.

Исты́й = справжній, спіра́жний, дійсний, щі́рий, са́ме той. — Справжній козак. — Щирий Українець.

Исты́кати = потікати, поштри́кати. — Поштрикав ножем.

Истязаніє = мордування, катування, (цуркою) — цурковання.

Истяза́ть = мордува́ти, катува́ти, му́чити. — Катувала, мордувала, та не помогло. К. Ш. — Кийми побили і помордували. К. Сг.

Истязате́ль = кат (С. З.), поб. катю́га.

Исха́живать, исходи́ть = вихо́жувати, обхо́дити, ви́ходити, обхо́дити, ви́бродити, вітупати, обшувати. — Скрізь виходив — нігде нема — Все поле обходив.

Исхити́ть, исхища́ть = д. Исторгать.

Исхлеста́ть, исхлыста́ть, ся = і. ви́-

стьобати, одшмага́ти. — Одшмагав так, що всю спину, мов смугами списав.

2. побити. — Побив на йому увесь батіг.

Исходатайствовать = виправити (С. З.), ви́клопотати. — Виправив собі паспорт.

Исходи́ть = 1. д. Исха́живать.

2. сходи́ти, ви́ходити, витра́чуватись. — Усі гроші ви́шли.

Исходный = ви́хідний.

Исхо́дь = ви́хід, стар. — ви́йсте (С. З.); кі́нець. — По ви́йсті з церкви. Ханенко.

С. З. — Исхо́дь душі = ко́нання, скі́н.

— На скі́н душі. — **Въ исхо́дь** = в кі́нці, на кі́нці, на прикі́нці, на приконче́нню, на приконече́чю. — Хіба на прикі́нці мисли матиму гроші.

Исхуда́лый, исху́дъный = сху́длий, змарні́лий, помарні́лий, худорля́вий, сухорля́вий, (про худобу) — сухоре́брый, го́локостий.

Исхуда́ть, исхуда́ть = сху́днути, поху́днути, змарні́ти, помарні́ти, охля́сти, з ті́ла, з ли́ця спа́сти. — Поки гладкий схудле, то худий здохне. н. пр. — Нічого не їв і дуже охляв з голоду. н. о. — Най подивлю ся милому в очі, чи змарів мий по світу ходячи. н. п. — Ой вже ж наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п. — Так же ж вона з лиця спала що й не пізнали.

Исцара́нать = подря́нати. — Кицька подрянала руки.

Исцѣди́ть, исцѣ́живать, ся = зці́дити, ви́цідити, ви́ціджувати, ся, пови́ціджувати, ся.

Исцѣ́леніє = сці́лення, ці́лба.

Исцѣ́лительный = ці́лющий, сці́лющий (С. З.). — Може вернет ся надін з тією водою, цілющою, живущою дрібною слюзою. К. Ш. — Потекла б по цій золотарічка живущої і сцілющої води. О. С.

Исцѣ́литель, ница = сці́литель, ка.

Исцѣ́лить, исцѣ́лять, ся = ви́лічити, ви́гоїти, зці́лити і д. Вылѣ́чивать і Выздора́вливать.

Исча́діє = наща́док, ко́дло (С. Л. З.), лайливо — вилупок, ви́пороток, ви́родок.

Исча́хнутъ = зача́хнути, змарні́ти, по́марніти.

Исчеза́ть, исчезну́ть = счеза́ти, зникати́, гину́ти, пропада́ти, счезну́ти, зникну́ти, по́чезнути, слі́знути, по́гинути, пропа́сти. — Сказали тай зникли, наче їх не було. н. к. — Пострівай бо, рибичонько! Василько благає, та дівчина, як пташ-

на, в садочку звикає. О. Пч. — А потім буліш зник кудись, мов і сліду його не стало. Морд. — Так він після того і сляз десь. н. к.

Исчезлый = **счезлий, зниклий**.

Исчезновение = **счезання, зникання**.

Исчеркать, исчертить = **почеркати, порисувати**. — Почеркав усю книгу.

Исчерпывать, исчерпывать = **1. чорнити, каляти, бруднити, почорнити, по(за)-каляти, побруднити**.

2. черкати, вичіркувати, почеркати, повичіркувати.

Исчерпать, исчерпывать = **вичерпати, вичерпувати**.

Исчертить = **почеркати, порисувати**.

Исчисление = **лічіння, рахування, лік** (С. З.), **лічба**. — Як ла мое лічіння, то він три тижні у недугі був. С. Л.

Исчислить, исчислить, ся = **злічити** (С. Аф.), **полічити, вилічити** (С. Л.), **розлічити, вірахувати** (С. Л.), **зрахувати** (С. З.), **порахувати** (С. З.), **лічити, вилічувати, розлічувати, вираховувати, ся**.

Исшальться = **розпустувати ся, розпустити ся, розбалувати ся**.

Ишарить = **вишукати, перешукати, вишарити, перешарити, перерити**. — Перешарила всю сирню — нема та й нема.

Ишаркать = **почовгати, вичовгати**. — Почовгав увесь поміст своїми чобітьми. Чайч.

Ишастать = **вишеретувати**.

Ишататься = **розводочити ся, розледащити**. — Попаде між паниць та волоцюг — розіпєть си, розводочить ся. Мир.

Ишелушить = **вілушити**.

Ишептаться = **вишептати ся** (про раків).

Ишествие = **вихід, стар.** — **вийсте** (С. З.).

Ишивать, ишить = **1. зшивати, зшити**.

2. вишивати, вишити. — Вишила усю заплоч — нема чим шити. Чайч.

Ишилывичаться = **д. Избездывичать ся**.

Иштопать = **поштопати**.

Ищенать = **падрати, наколоти, поколотити**. — Надрати скалок. — Поколоти поліно на підпал.

Ищипать = **1. пощипати**. — Пощипав мене всього, аж спинки знати.

2. вискубити, поскубити (волося, піря).

Ищипать = **обмацати, облапати**.

И так = **то, виходить, значить**. — То ви згожуетесь? — Виходить, мон правда.

И так далше = **то-що** (С. З.). — Купи чого треба на борщ: мнєса, буряків то-що. С. З.

Италианець, италианка = **італієць, італійка**.

Италианский = **італійський**.

Итог = **підсумок**. — **Итог**, вь **итог** = **разом**. — Друкарні 100 р., за напір 150 р., дрібні вдатки 50 р., разом 300 р.

Итти = **д. Идти**.

Ишакский = **мудів, осликів**.

Ишак = **муд, ослик**. — Се не кінь, а ослик — від осла і кобиля.

Ишачий = **мудячий, осликовий**.

Ишь, ишь-ты = **ач, бач, чи-ба!** — (Пр. д. пр. сл. **Винь**).

Ищейка, ищей, ищейная собака = **двійда** (С. З.), **гонча**.

I.

Иезуит = **єзуїта, єзуїт**. — Старих славян діти впились кровю! А хто винен? Кєшон-дзи, єзуїти. К. Ш. — З єзуїтою розмова. Л. В.

Иерарх = **владика**.

Иерей = **святиєник, піп**. — Гей кругом церкви січової та й караули стали, гей святиєнику о. Владимиру та служити не дали. н. п.

Иеродиакон = **чернець, висвячений на дякона**.

Иеромонах = **чернець, висвячений на святиєника**.

Иордан = **ордань**. С. З. — Щоб йому провалить ся в ополонку на ордані. н. пр.

Июль, ский = **ліпєць** (С. З. Л.), **ліпцєвий**.

Июнь, ский = **червєць** (С. Л.), **червєнь, червєчий**.

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сій праці.

- Ан.* — Казки Андерсена. Переклав М. Стариченко. К. 1873 р.
- Бар. О.* — Барвінський О. — Історична бібліотека. Тернопіль. 1885—1893 р.
- Бш.* — Баштовий І. — Українство на літературних позвах. Л. 1891 р.
- Г. П.* — Гречулевич. — Проповіди на малоросійському языкъ. Сиб. 1860 р.
- Г. С.* — Гамлетъ, Принцъ Данський. Переклад М. Старицького. К. 1883 р.
- Гр. Ог.* — Граматика О. Огоновського. Л. 1890 р.
- Гул. Ар.* — Гулак Артемовський П. — Окрім „Кобзаря“ згаданого в І-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
- Де що про св. Б.* або *Д. св. Б.* — Де-що про світ Божий. К. 1863 р.
- Зіньк.* — Писання Т. Зіньківського. Л. 1893 р.
- Зем.* — Короткий нарис земльописи. Вистачив Н. Вахнянин. Л. 1873 р.
- Г. Г.* — Збірник творів Ієремії Галки (Костомарова) Одеса 1875 р.
- К. Ст.* або *Кіев. Ст.* — Кіевская Старина. Ежемесячный исторический журналъ. К.
- Кн.* — Кониський О. — Оповідання та інші його писання, друковані в галицьких часописах, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщині та Київщині, що шановний письменник прислав нам.
- Кр.* — Кримський Хванько. — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщині.
- К. Д. С.* — Куліш П. — Дівоче серце. Оповідання. К. 1876 р.
- К. Г.* — Куліш П. — Граматка. Сиб. 1857 р.
- К. З. о Ю. Р.* — Куліш П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
- К. М. Х.* — Куліш П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
- Лев.* — Левицький Іван. — Окрім його творів, згаданих в І-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщині.
- Лев. В.* — Левенко Володимир. — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
- Макар.* — Макаровський. — Наталя або дві долі разом. Повість. 1848 р.
- Мир.* або *О. Мир.* — Опанас Мирний. Збірниця з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
- М. Л.* — Михайло Левченко — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южноруссовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
- Ми.* — Ми-ч. — Про обклашки. К. 1881 р.
- и. и. Б.* — Нѣсни Буковинскаго народа. Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
- Ніс.* — Ніс С. — Слова, записані ним в Черниговщині, з материнлів, добытих нами від П. Житецького.

- Ніщ.* — Ніщинський П. — Гомерова Одиссея. На мову русько-українську перевіршував П. Байда. Л. 1889—1892 р.
- Оп.* — Опатович С. — Оповідання з сьвятого писання. К. 1874 р.
- Ос.* — Основа, южнорусскій вѣстникъ Спб. 1861—1862. (Винисано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).
- Пр.* — Правда. Місячник політики, науки і письменства. Л.
- Пч.* або *О. Пч.* — Олена Пчілка. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада“, ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.
- Руд.* — Руданський С. — Сьпівомовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, з дебільша недрукованих.
- Ряб.* — Розбита бандура. — П. Рябошапки. К. 1893 р.
- Сам.* — Самійленко В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.
- Ск.* — Складка. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.
- Сніп.* — Сніп, український новорочник. Скрутив О. Корсун. Х. 1841 р.
- Сп.* — Спілка Іван. — Збірка слів з примірами, записаних ним в Харківщині.
- Ст. оп.* — Стародавній опис. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.
- Стен.* — Степовик О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про рослини. Л. 1890 р.

Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на приконченню І-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список иньших джерел, що маємо з'ужитковати в тім році, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазі нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всім, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від народа або вибрані з книжок.

Найважливіші помічені друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

а) В Передмові :

На якій стороні	в якому рядку	надруковано	треба читати
VII	16 рядок	перекладаємо	перекладаємо
VIII	8 р. знизу	В. Назаревського	М. Назаревського
IX	3 р. знизу	Досвідки	Досвітки
X	14 р. зверху	ласкоюче	ласкаюче

б) В Словарі :

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
1	Авдотька	прикріт	прикріт
3	Азімъ	сердягу	сермягу
—	А'истъ	лѣчич	лѣлич
4	Аляповатый	малювання	малювання
5	Амінь	тобѣ	тебѣ
—	Андрогінъ	двоєнастий	двоснастий
6	Аплодіровать	лящити	лящати
—	Апостатъ	потурнок	потурнак
7	Арестантская	буцегарря	буцегарня
—	Арестантскій	рештанський	рештанський
10	Багрецовый	полотку	палатку
11	Бакалейникъ	Бакалійшик	Бакалійшик
12	після слова: Бакша	Бакшінъ	Бакшінъ
13	після слова: Балобанъ	Балабой	Балобой
—	Бальзамъ	Г.	?
14	Барáхтаться	брóсати ся	бóрсати ся
15	Бáрщина	пáнщина	пáнщина
16	Бастовáть	переставити	переставáти
—	Бахíльщикъ	жи́е	ши́е
—	Басурмáниться	гúрчити ся	тúрчити ся
17	Бахромá	стрьóки	стрьóпи
—	Бедренéць	брíбча́сте	дрíбча́сте
18	Безбóровый	безбóрово	безбóрво

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
18	Безала́берный	нерозсúдливий	нерозсúдливий
—	після слова: Безбрю́хий	Безбу́тний	Безбу́рний
—	Безвре́мье	Безвре́мєнниця	Безвре́мєнниця
19	після слова: Безгнѣ́вный	Безго́диця. Безвре́мен- ниця	Безго́диця. Безвре́мен- ниця
—	Бездѣ́льникъ	гульта́я, гульта́й	гульта́я, гульта́й
20	Беззвóнный	бездвѣ́нний	бездзвѣ́нний
21	Безнача́льный	предновѣ́чний	предковѣ́чний
—	Безобра́зный	поломала	поломала
22	Безóстный	безóсий	безóсый
23	після слова: Безподóбный	Безпозвалóчный	Безпозвонóчный
—	Безнокóить	журбаці́	турбаці́
—	Безнортóчникъ	они	вони
24	Безпробúдный	не	не
25	Безслѣ́дный	Про-	пронав
—	Безсо́лнечный	несо́няшний	несо́няшний
27	після слова: Безызвѣ́ст- ность	Безымѣ́нко, безымя́нко = безы́менко.	Безымѣ́нка, безымя́нка = безы́менка.
29	Берло́га	знайшло	знайшли
30	Бѣрка	бачили	бачиш
31	Битю́гъ 2	бужа́к	дужа́к
32	Благодѣ́тельность	дочѣ́нність	доброчѣ́нність
—	Благодѣ́тельствовать	добродѣ́яти	добро діяти
33	Благопріобрѣ́сть	грошеня́ть	грошеня́т
38	Богъ, після виразу Бо́же храни́ і приміра: Кри́й Бо́же, як страшно:	пропущено: Благодарѣ́нїе Бо́гу	а після того вже треба чи- тати: дя́ка Бо́гові і т. д.
39	Бой	Бой свой	Бой свій
—	Бойня́ 2	Уманська	Уманська
42	Борові́къ 3	тетеру́н	тетеру́к
43	Борони́ть 2	проволі́кати	приволі́кати
44	Бра́жникъ	гульта́й	гульта́й
47	Бре́нность	свою́ свѣжу	сього́ свѣту
50	Брю́ки	галóнці	гала́нці
51	Бúдто	з лави ссѣ́	з Лависе́й
52	Бýка 2	бунду́к	дунду́к
—	Булты́хъ	шибове́сть	шубове́сть
53	Бумагома́рака	тупори́ним	тупори́лим
55	Бúхалень	в духу́	в дугу́
56	Былі́е	и те́	и тебе́
—	Быстрѣ́хонекъ	куте́нький	хуте́нький
57	Бѣ́гаться 2	ті́кати ся	ті́кати ся
—	Бѣ́гунъ 4	похово́ї	порохово́ї
—	Бѣ́да, після виразу: Семь бѣ́да...	ба́тько	ба́тька
60	Бѣлоко́пытникъ	ро́нник	ра́нник
63	Валетъ	хві́лка	хві́лька
—	Вала́ять, ся 5	су́нити	су́нути
—	валкі́й	до свого́	до свого́

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
63	після слова: Вальсь	Вальяшний	Вальяжный
64	Василёкъ	сїяна	сїяла
—	Ватный	Баволяня	Бавовняла
—	Васильевъ вѣчеръ	кута́	кутя́
—	Вассаль	голдівник	голдівник
65	після слова: Вбрасываніе	Вбрасивать	Вбрасывать
69	після слова: Венерическій	Венеціонскій	Венеціанскій
—	Верболо́за	молдаво́нська	молдава́нська
70	Верста́	сяжні́в	сажні́в
—	Верста́къ	приходить	проходить
—	Ве́рхній	жар	шар
72	Ветла́	желюжі́на	шелюжі́на
73	Вза́шеи	в ші́ю	в ші́ю
75	після: Взгоревать	Вгоро́къ	Взгоро́къ
78	Ві́дно	прубував	прибував
80	Виньётка	сковороду	Сковороду
81	Вкороткѣ́	о́бмань	о́бмаль
—	Вко́лачивать	Пачали	Почали
84	Вмѣ́стѣ	у гу́рті	у гу́рті
85	Вогна́ть 2	забув	Забив
90	Возле́бятъ	Взле́бятъ	Взле́бятъ
92	Во́зрастъ	На во́зрастъ	На во́зрастѣ
93	Войти́	войде́мъ	войде́шь
—	Волды́рникъ	3.	2.
—	Волды́рь	пиху́рі	пихи́рі
94	Волоки́тство	женига́ння	жениха́ння
97	Вопро́сь	В. Н.	Б. Н.
100	Воспроти́вится	опі́р ста́вити	опі́р става́ти
101	Виада́тъ	во уны́ніе	въ уны́ніе
—	Впереді́	изти́	идти́
106	після: Вска́кивать	Вска́нывать	Вска́нывать
—	після: Вска́рмливать	Вската́тъ	Вската́тъ
109	після: Встрепать, ся	Встрепену́тъ ся	Встрепену́тъся
114	Вы́вихнуть	Звигнув	Звихнув
115	Вы́вязать	вы́вязивать	вы́вязывать
—	Вы́гадать	ви́гадити	ви́гадати
—	після: Вы́гонъ	Выганя́тъ	Выгоня́тъ
117	Вы́дувать 2	Пляшлу	Пляшку
118	Вы́зеленить	позелеи́ти	позелени́ти
121	Выкуна́тъ, ся 1	викупля́ти, са	викупля́ти, ся
123	Вы́мыкать	ви́чечати	ви́чесати
125	Выпа́ивать	пі́лло	пійло
—	Вы́писка 2	К. Н.	Б. Н.
126	Выпо́ласкивать	вы́полоскать	вы́полоскать
127	Вы́прямить	вицра́вляти	вицра́вляти
128	Вы́ранивать	кешені́	кишені́
131	Вы́стегать 2	Обстѣ́бни	Одстѣ́бни
137	Вы́яснить	ви́тлумачи	ви́тлумачити
—	Выю́нь 1	роба	риба

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
137	Вѣдать 1	Кобы	Кабы
138	Вѣковать	пужденьки	пуждоньки
—	Вѣпчикъ	(степовик.)	(Степовик.)
142	Гадкій	стидний	стидкий
143	Гаркать	(Мон.)	(Ман.)
145	Гибнуть	пропа́дати	пропа́дати
147	Глазурить	поливаний	поливаний
148	Гліна	у перені	у перині
149	Глубоковатый	глубоченький.	глибоченький.
150	Гниловатый	Гниловаться	Гниловатыя
152	Говорить	натякати	натякати
—	— —	шашкати	шашкати
—	Годины	роківщина	роківщина
153	після слова: Голавль	Голбець	Голбець
156	Гомоза	дзіча	дзіга
—	Гомонъ	дуброві	діброві
—	Гора	накопало	накопаю
157	Горе	ІЩо день	Що вдень
—	— —	ліхови	ліхові
160	Господекій 2	панське	панське
162	Гражданскій	статський	штатський
163	Графья	грапівня	грапівна
—	Гребеня	ключця	клочця
—	Гребля 2	стерті	стерні
165	Гроздь	кітя	кітяг
—	— —	падтінник	надтінник
166	Грубъ	чистець, лісовий	чистець лісовий
171	Гусиница	зозулїні	зозулїни
174	Дача 4	обшаго	общаго
175	Двosedушничать	може	маже
—	Двойникъ	являєсь	являвсь
—	Дворъ 2	або	обо
177	Декотъ	докóхт	декóхт
—	Денежный 1	гошєвий	грошєвий
178	Депутать	посляпця	посланця
—	Дѣргать	ускубить	ускубле
179	Держать	ержі	Держі
—	Дерябить, ся	брати, ся	драти, ся
—	Дестъ	дествовая	дестовая
181	Дитя, після: Грудное дитя =	пропущено:	цицькова дитина
	далі пропущено: Незакон- норожденное дитя =	після чого треба читати:	байстрія і т. д.
180	Дира	Дзносить	Доносить
182	Для	на продаж	на продаж
—	Дно- Ко дну	на спід	на спід
183	Добрый 1	лидачого	ледачого
184	Добыча	за добычею	за добычею
185	Доглатывать	доглопуть	доглотнуть

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
186	після: Доєніе	Доєнка	Доєнка
187	Дождь	хлю́ша	хлю́ща
—	—	нереста́ль	нереста́ль
—	—	Четве́рь	Четве́ргъ
—	—	як відра́	як з відра́
—	Дозна́ніе	визна́ння	визна́ння
189	Долбе́жь 2	Въ долбе́жка	Въ долбе́жку
—	Долбня́	для заби́ння	для заби́вання
—	Долговя́зый	довгі́нь	довга́нь
190	Долгота́	довжи́ння	довжи́ня
193	Допла́каты	поплака́вся	Доплака́вся
—	Допле́сть	припи́тка	припи́тка
194	Доро́га	стеж =	стежка
196	Доскака́ть	допли́увати	допли́гувати
201	Дре́безгъ	чере́ня	чере́ня
202	Дробь 2	дробови́на	дробі́на
—	Другъ	други́на	други́ня
203	Дуба́сить	лю́нцюва́ти	лунцюва́ти
—	Дуби́на 2	довбу́р	бовду́р
—	Дубра́ва	дібро́ва	дібро́ва
206	Духъ	до спо́віді, йти́	до спо́віді йти́
—	після: Души́стый	Дони́стость	Души́стость
207	Ды́мица 2	печи́ночна	печи́ночна
—	Ды́шло	ари́ш	ари́ш
208	Дѣ́довство	пч.	Пч.
209	Дѣ́ланіе	сребених	сребрених
—	Дѣ́лать	знечевя́	знече́вя
210	Дѣ́тство	з малечу	з малечку
213	Ершъ 1	брючо́к	брючо́к
—	— — 2	з зуби́цами	з зубца́ми
217	Желу́дочный	(ліки своєнаро́дні)	(Ліки своєнаро́дні)
218	Жема́ниться	виверта́ти са	виверта́ти ся
220	Жестя́нка	есяно́й	жестяно́й
—	— —	бляша́жний	бляша́ний
221	Жи́жа	густі́ мої	густі́шої
222	Жили́ца	пож Жили́чиху	пожилы́чиху
223	Жить	Здорово живѣ́мъ	Здорово живѣ́шь
225	За, заразъ	до ра́зу ра́зом	до ра́зу, ра́зом
—	Забавни́къ, ца	куме́дник, ня	куме́дник, ця
—	Забере́менѣть	нашли	найшли
227	Забо́тливость	дба́ння	дба́ння
229	Зави́дливый	загреби́щі	загребу́щі
230	Завладѣ́ть	міг	міл
238	Задѣ́лье	па́нщина	па́нщина
241	Закапри́зничать	не зде́зай ся	не зде́зай ся
246	Закуси́ть 2.	прикуси́ти язи́ка	прикуси́ти язи́ка
249	Замати́вають 3.	помота́в ся	змота́в ся
251	після: Замола́чивать	Гамолити́	Замолити́
263	Засвидѣ́тельствовать	Когд.	Кост.

На якій стор ні	під яким словом	надруковано	треба читати
267	Застóльный	засті́льний.	засті́льний.
—	Застыва́ть	ззесты́нуть	засты́нуть
268	після: Засуді́ться	Засусты́ться	Засуети́ться
271	Затренета́ть	затрі́пати ся	затрі́пати ся
272	Затрясти́	трусі́ти, ся	затрусі́ти, ся
—	заты́нивать	загорóдити, ся	загороді́ти, ся
275	Зацѣплéніе	д. Зацѣ́пка р.	д. Зацѣ́пка 2.
277	Защелка́ть	закля́цати	закля́цати
278	після: Заѣ́зживать	Зѣ́зжі́й	Заѣ́зжі́й
280	Звонóкъ	звіно́к	дзвіно́к
—	Звя́кать	забразча́ти	забрызча́ти
282	Зелі́е	після: „Твою долю, моя доню, позаторі́к знала“ треба дальше:	позаторі́к і зі́млячка для тебе придбала.
284	Злодѣ́й	бездумно́му	бездушному́
285	Зміеголо́вникъ	ма́тощник	ма́тошник
286	Зна́мя	виросли у полі́	виросли в неволі́
—	Зна́ніе	віддання́	відання́
289	Зѣ́въ	: на́ща (С. Л. З.)	; ца́ща (С. Л. З.),
293	Изба́вить	делко́	легко́
—	Избалова́ть	нам	наш
295	Изво́льничаться	Узала́	Узяла́
—	Изврати́ть	Перебрі́хав	Перебрехав
298	Издѣ́вательство	коло́м	коло́ли
300	Измѣ́тъ	цо́кидьок	но́кидьок.
303	Изоржа́вѣть	но́ржаві́ти	поржаві́ти
306	И́ли	Чи́	Чи́
308	Иновѣ́ріе	як	яка
—	Инструме́нтъ	Ку́тні́рський	Ку́шні́рський
310	Иска́ть	жа́рнти	ша́рити
311	Иску́сѣть	спокусу́ла	спокуси́ла
—	Иску́сно	золотка́ний	золототка́ний
315	Испыта́ніе	си́ла	си́на
—	Иста́нтывать	згопцю́вали	згонцю́вали
316	Исто́чникъ	джерело́м	джерло́м

Просимо Шановних Передплатників наших вибачити, що в 1 т. нашої праці включуло ся так багато друкарських помилок, особливо в перших листах. Огулом кажучи, без помилок обійти ся не можна, а тим більше, що книжка друковала ся позавічно. Про те мусимо признати й нашу вину, що рукописи спочатку писані були не досить розбірно і чітко, то й не дивно, що друкарям і справщику трудно було оберегти ся від помилок. Коли-ж стали ми постачати рукописи, розбірніше писані, то в дальших листах вбача-

ємо вже що разу менше і менше помилок, а з другої половини сього тому і зовсім їх не багато. Тож вважаємо за обов'язок виявити при сїм нашу щиро сердечну подяку Шановному К. Паньківському, що за-для доброго діла взяв на себе тяжку і нудну виправщицьку роботу. Під Його доглядом і далше друкувати меть ся наша праця і ми певні, що коректа буде виконана як слід добре. Другий том Словаря від **К** до **П** готуєть ся, незабаром зданий буде в друкарню і має виходити в 1894 році так саме при „Зорі“, випусками при кожному числі, а всього має бути від 18—20 друкованих аркушів. Ціна на другий том зостаєть ся та-ж сама 2 р., а після виходу цілого тому ціна буде побільшена.

Львів 28 падолиста 1893.

М. Уманець і А. Спілка.
